В. В. Комаров

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У ДИНАМІЦІ РОЗВИТКУ ТА ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Харків
«Право»
2012

ББК 67.9(4УКР)310
К63

Комаров В. В.
К63 Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України / В. В. Комаров. – Х. : Право, 2012. – 624 с.

ISBN 978-966-458-297-8

Досліджуються концептуальні підстави кодифікацій цивільного процесуального законодавства України, структурна модель сучасного цивільного процесу та його основоположні принципи, інстанційні функції Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ та Верховного Суду України.

Систематизовано офіційну практику Верховного Суду України з питань цивільного процесу за період з 1961 по 2011 р., яка публікувалась у журналах «Радянське право», «Право України», «Вісник Верховного Суду України», «Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах», «Рішення Верховного Суду України».

Для науковців, суддів, працівників апарату судів, адвокатів, інших правників та студентів вищих юридичних навчальних закладів.

ББК 67.9(4УКР)310

ISBN 978-966-458-297-8

© Комаров В. В., 2012
© «Право», 2012

Зміст

Вступ 5

І. Цивільне процесуальне законодавство України в епохи змін та перетворень

1. Історичний дискурс 13
2. Становлення державного арбітражу і диференціація цивільної судової юрисдикції 19
3. Цивільний процесуальний кодекс України 1963 р. 23
4. Новелізація Цивільного процесуального кодексу України 1963 р. 26
5. Цивільний процесуальний кодекс України 2004 р. 33
6. Структура цивільного судочинства 41
7. Принципи цивільного судочинства 53
8. Загальновизнані принципи і норми міжнародного права у цивільному судочинстві 61
9. Цивільне судочинство та інші його форми 77
10. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ та Верховний Суд України в інстанційній системі цивільного судочинства 80

ІІ. Питання цивільного процесу у практиці Верховного Суду України (1961–2011 рр.)

1. Основні засади цивільного процесу 102
2. Цивільна юрисдикція 129
3. Склад суду. Відводи 160
4. Сторони 172
5. Треті особи 193
6. Судове представництво 198
7. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб 204
8. Докази 215
9. Процесуальні строки 252
10. Судові виклики і повідомлення 262

11. Судові витрати 268
12. Підсудність 276
13. Позов 285
14. Судовий розгляд 306
15. Зупинення провадження у справі 313
16. Закриття провадження у справі 317
17. Залишення заяви без розгляду 330
18. Судові рішення 335
19. Заочний розгляд справи 386
20. Окреме провадження 389
21. Апеляційне провадження 415
22. Касаційне провадження 448
23. Провадження у зв'язку з винятковими обставинами 489
24. Перегляд судових рішень Верховним Судом України 498
25. Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами 533
26. Виконавче провадження 551
27. Відновлення втраченого судового провадження 576
28. Міжнародний цивільний процес 578

Покажчик судової практики 588

ВСТУП

Сучасне цивільне судочинство і судове правозастосування мають відповідати Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і забезпечувати доступ до правосуддя, оскільки, незважаючи на існуючі проблеми у царині судової реформи[1], сама ідея правосуддя в соціальній свідомості стає все більш домінуючою.

Інститути правосуддя і судочинства повинні вдосконалюватися відповідно до викликів сучасного суспільства, виходячи з такого очевидного цивілізаційного факту, як фундаменталізація прав людини. У цьому сенсі ратифікація Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод стала важливою подією для правових систем держав – членів Ради Європи. Власне, можна говорити про безпосередній вплив Конвенції на практику судочинства і можливість формування досвіду національних судів, пов'язаного із застосуванням Конвенції. Як точно зауважив Мікеле де Сальвіа, національний суддя відтепер зв'язаний завданням проголошення права як суддя з прав і свобод, і тим самим він є першим суддею з прав людини. Отже, особа, яка звертається до суду, знає, що вона має право посилатися в судах на Європейську конвенцію в тому розумінні, в якому вона тлумачиться Страсбурзьким судом[2].

Розвиток цивільного процесу нового часу відбувався впродовж двох останніх століть усередині різних правових культур. Зараз здійснюється інтенсивний пошук сучасного розуміння цивільного процесу, таких його істотних ознак, які характеризують природу, потенційні можливості і ефективність. Мова йде про моделі

[1] Див.: Кивалов С. В. Судебная реформа в Украине: разочарования и надежды / С. В. Кивалов. – Одесса: Юрид. лит., 2010.

[2] Де Сальвиа М. Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основоположных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. – С. 21.

цивільного процесу, які відображають рівень правової культури, що є вкрай важливим і з погляду законодавчих тенденцій, і з точки зору концептуальних принципів теорії процесуального права. Теоретики цивільного процесу звертають увагу на те, що нині чітко виражена тенденція конвергенції різних національних і континентальних культур цивільного процесу, активізація пошуку механізмів ефективного судочинства у зв'язку із сучасними викликами забезпечення доступності правосуддя тощо[1].

Останніми десятиліттями активно оновлено і національне законодавство України. Прийняті законодавчі акти, передусім Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, розширили сферу правового регулювання і викликали об'єктивну потребу в ефективному судовому захисті. У 2004 р. був прийнятий новий Цивільний процесуальний кодекс України (надалі – ЦПК), який регламентує сферу цивільного судочинства і встановлює механізми і порядок судового захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів громадян та інших суб'єктів права. Згідно із ст. 1 ЦПК завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Враховуючи певну новизну ЦПК 2004 р. порівняно з Цивільним процесуальним кодексом УРСР 1963 р. (надалі – ЦПК 1963 р.), є очевидна потреба і необхідність його подальшого практичного засвоєння. Разом з тим до кодексу вносилися непоодинокі зміни і доповнення. А 7 липня 2010 р. прийнято Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який суттєво змінив інстанційні функції та повноваження органів судової влади, зокрема, Верховного Суду України, передбачив створення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ та чимало інших змін і доповнень.

Новелізація цивільного процесуального законодавства так чи інакше ставить питання про спадкоємність, традиції і новації в цивілістичній процесуальній сфері, які відображали б певні теоретико-прикладні проблеми науки

[1] Див.: Komarov V. Zivilprozeßgesetzgebung der Ukraine und Reformierung des Zivilprozeßrechts // ZZPInt, 1999. – № 4. – P. 361–379; Веливис С., Вишинскас В. Основные черты гражданского процессуального права Литвы // Арбитражный и гражданский процесс. – 2009. – № 4. – С. 28–32; № 5. – С. 42–44.; СНГ: реформа гражданского процессуального права: материалы Межвуз. конф. / под общ. ред. М. М. Богуславского и А. Трунка. – М.: ООО «Городец-издат». – 2003; Hideo N. Continental civil procedure and Anglo-American civil procedure // Wasenda Proceedings of Comparative Law. Institute of Corporative Law Wasenda University, Tokyo. – Vol. 10. – 2007. – P. 41–52; Maleshin D. The Russian Style of Civil Procedure // Emory International Law Review. – Vol. 21. – № 2. – 2007. – P. 543–562; Гражданская процессуальная система России: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Д. Я. Малешин. – М., 2011. – 61 с.

цивільного процесуального права. У цьому аспекті становить певний науковий інтерес проблематика кодифікацій цивільного процесуального законодавства та етапи його еволюції і застосування, які в процесуальній літературі майже не досліджувалися.

Особливістю розвитку цивільного процесуального законодавства України є те, що воно бере витоки від Статуту цивільного судочинства Росії 1864 р. На його становлення мали також вплив законодавча практика радянської доби, диференціація цивільної юрисдикції і формування системи органів державного арбітражу як прообразу господарських судів, а пізніше – формування адміністративної юстиції у межах цивільного судочинства, подальший розвиток процесуальної сфери і диференціація цивільного, господарського і адміністративного судочинства, певна розгалуженість судових процедур розгляду цивільних справ у суді першої інстанції, а також суттєві зміни функцій та повноважень Верховного Суду України.

Незважаючи на те, що цивільне процесуальне законодавство України належить до континентально-правової сім'ї, велике значення в його формуванні мала і судова практика. Вона викликає окремий інтерес перш за все тому, що є показником стану судової діяльності і свого роду зразком застосування чинного законодавства. Незважаючи на те, що в українському законодавстві і правовій системі судовий прецедент не є джерелом права, об'єктивована в рішеннях судів практика застосування законодавства має силу авторитету. При цьому особливе значення мала практика Верховного Суду України.

Перш за все тривалий час на судову практику України впливали керівні роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, який у різні роки згідно із законодавством про судоустрій вивчав і узагальнював судову практику, аналізував судову статистику і давав роз'яснення судам із питань застосування законодавства, які виникають при розгляді судових справ.

З 1963 р., з моменту прийняття Цивільного процесуального кодексу 1963 р., Пленум Верховного Суду України прийняв десятки постанов з питань застосування цивільного процесуального законодавства. Наприклад: «Про деякі питання судової практики застосування Цивільного процесуального кодексу Української РСР» від 3 липня 1964 р.; «Про стан роботи судів Української РСР по розгляду цивільних справ у касаційному порядку» від 8 липня 1969 р.; «Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним» від 28 березня 1972 р.; «Про судове рішення» від 29 грудня 1976 р.; «Про підготовку цивільних справ до судового розгляду» від 5 березня 1977 р.; «Про практику перегляду судами у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили» від 27 лютого 1981 р.; «Про практику розгляду судами скарг на постанови в справах про адміністративні правопорушення» від 24 червня 1988 р.; «Про практику розгляду цивільних

справ у порядку нагляду» від 26 січня 1990 р.; «Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції» від 29 грудня 1990 р.; «Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні» від 31 січня 1992 р.

Крім постанов, які присвячувалися виключно питанням застосування цивільного процесуального законодавства, Пленум Верховного Суду України приймав постанови щодо розгляду окремих категорій цивільних справ, в яких, поряд із роз'ясненнями по застосуванню норм матеріального права, також давалися роз'яснення щодо застосування норм цивільного процесуального права. Мова йде, зокрема, про такі постанови: «Про поліпшення роботи судів по розгляду цивільних колгоспних справ» від 26 грудня 1964 р.; «Про деякі питання, що виникли в судовій практиці при застосуванні законодавства про право власності» від 7 липня 1966 р.; «Про судову практику в цивільних справах про майнову відповідальність робітників і службовців за шкоду, заподіяну ними підприємствам, установам і організаціям» від 19 травня 1967 р.; «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі і гідності громадян та організацій» від 28 вересня 1990 р; «Про практику застосування судами законодавства, що регулює право індивідуальної власності на жилий будинок» від 4 жовтня 1991 р.; «Про практику розгляду судами цивільних справ, пов'язаних з діяльністю гаражно-будівельних кооперативів» від 28 червня 1991 р.; «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» від 27 березня 1992 р.[1]

Відповідно до ст. 40 Закону УРСР від 5 червня 1981 р. «Про судоустрій Української РСР» Верховний Суд УРСР вивчав і узагальнював судову практику, аналізував судову статистику і давав керівні роз'яснення судам із питань застосування республіканського законодавства, що виникають при розгляді судових справ. Керівні роз'яснення Пленуму Верховного Суду УРСР були обов'язковими для судів, інших органів і службових осіб, що застосовують закон, по якому надане роз'яснення. Пленум Верховного Суду УРСР здійснював контроль за виконанням судами республіки керівних роз'яснень Пленуму Верховного Суду СРСР і Пленуму Верховного Суду УРСР.

Ці нормативні положення були співзвучні положенням ст. 3 Закону Союзу Радянських Соціалістичних Республік від 30 листопада 1979 р. «Про Верховний Суд СРСР», відповідно до якої Верховний Суд СРСР вивчав і узагальнював су-

[1] Див.: Збірник постанов Пленуму Верховного Суду Української РСР (1962–1972) / За заг. ред. В. Т. Маляренка. – К.: Політвидав України, 1973; Збірник постанов Пленуму Верховного Суду Української РСР (1962–1984): Із змінами і допов. станом на 31 груд. 1984 р.; відп. ред. О. Н. Якименко. – К.: Політвидав України, 1985; Постанови Пленуму Верховного Суду України у цивільних справах (1972–2003) / За заг. ред. В. Т. Маляренка. – К., 2004.

дову практику, аналізував судову статистику і давав керівні роз'яснення судам з питань застосування законодавства, які виникали при розгляді судових справ. Керівні роз'яснення Пленуму Верховного Суду СРСР були обов'язковими для судів, інших органів і службових осіб, що застосовували закон, по якому дано роз'яснення. Верховний Суд СРСР також здійснював контроль за виконанням судами керівних роз'яснень Пленуму Верховного Суду СРСР.

Відповідно до Закону України від 07 лютого 2002 р. «Про судоустрій», який діяв до прийняття 07 липня 2010 р. Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Пленум Верховного Суду України міг давати керівні роз'яснення щодо застосування законодавства і не міг формулювати положення, які не засновані на законі. У літературі існують різні точки зору стосовно правової природи постанов Пленуму Верховного Суду України. Перевага надається тому, що в керівних роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України лише конкретизувався або деталізувався закон.

Не можна не відмітити, що інколи Пленум Верховного Суду України заповнював прогалини в законодавстві, які мали б бути усунені законодавчим шляхом. Із цього приводу можна навести постанову Пленуму Верховного Суду «Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним» від 28 березня 1972 р. Згідно з пунктами 8, 9 названої Постанови, оскільки від вирішення питання щодо дієздатності громадянина залежить можливість його участі у вирішенні інших цивільних справ, заяви про визнання громадянина недієздатним підлягають розглядові окремо від інших вимог у порядку, передбаченому статтями 256–260 ЦПК 1963 р., а громадянин вважається недієздатним із часу набрання законної сили рішенням суду про визнання його недієздатним. Разом із цим у Постанові вказано, що одночасно зі спором про право цивільне питання про недієздатність громадянина може вирішуватися судом тоді, коли спір виник після смерті цього громадянина. У тих випадках, коли від часу виникнення недієздатності залежать певні правові наслідки, суд на прохання осіб, які беруть участь у справі, з урахуванням висновку судово-психіатричної експертизи та інших даних про психічний стан громадянина, у рішенні може зазначити, з якого часу він є недієздатним[1]. Аналіз ст. 16 ЦК УРСР 1963 р., статей 256, 259, 260 ЦПК 1963 р. свідчить про те, що в даному випадку Пленум Верховного Суду явно вийшов за межі тлумачення законодавства і доповнив правові норми положеннями, які в них не містяться.

Як приклад можна навести і факти неправильного тлумачення цивільного процесуального законодавства Пленумом Верховного Суду. У пункті 7 постанови «Про судову практику в справах про визнання угод недійсними» від 28 квітня

[1] Збірник постанов Пленуму Верховного Суду Української РСР (1962–1984): Із змінами і допов. станом на 31 груд. 1984 р.; відп. ред. О. Н. Якименко. – К.: Політвидав України, 1985. – С. 114.

1978 р.[1] наводиться таке: встановивши при розгляді справи, що угода, на яку сторони посилаються в обґрунтування своїх цивільних прав та обов'язків, укладена з метою, яка завідомо суперечить інтересам соціальної держави і суспільства, суд згідно з ч. 7 ст. 203 ЦПК УРСР визнає таку угоду недійсною на підставі ст. 49 ЦК УРСР, незалежно від змісту позовних вимог. У зазначених випадках суд повинен притягти до участі у справі відповідно на стороні позивача всіх учасників угоди та інших осіб, на права і обов'язки яких може вплинути рішення в справі. Остання теза викликає заперечення. По-перше, у постанові не проводиться різниці між процесуальною співучастю і участю у справі третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору. По-друге, не враховується, що при так званій активній співучасті, а також при можливості участі у справі третьої особи, яка не заявляє своїх вимог, на стороні позивача, суд не може притягти цих осіб до участі у справі, оскільки це порушує принцип диспозитивності.

Нині проблема механізмів впливу на стан судової практики також залишається актуальною, виходячи з того, що чинний Закон України «Про судоустрій і статус суддів» передбачив, що Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ надає методичну допомогу судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики, а також дає спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції (п. 4 ч. 1 ст. 32). Такі рекомендації ухвалюються Пленумом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (п. 6 ч. 2 ст. 36). На цей час Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ прийняв вже дві постанови: від 30.09.2011 р. № 11 «Про судову практику застосування статей 353–360 Цивільного процесуального кодексу України» та від 30.09.2011 р. № 10 «Про судову практику в цивільних справах про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб». Враховуючи стан законодавства та традиції, слід очікувати на поступове розширення цієї практики.

Певне значення у практиці судочинства, поряд із роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України, мали і мають процесуальні рішення Верховного Суду України з окремих справ, які друкуються в офіційних виданнях. Як правило, це постанови і ухвали судової колегії у цивільних справах Верховного Суду України, а також ухвали і постанови відповідних обласних судів, які згідно із ЦПК

[1] Збірник постанов Пленуму Верховного Суду Української РСР (1962–1984): Із змінами і допов. станом на 31 груд. 1984 р.; відп. ред. О. Н. Якименко. – К.: Політвидав України, 1985. – С. 19–20.

1963 р. переглядали цивільні справи в порядку нагляду за протестами Голови чи заступника Голови Верховного Суду України. Згідно з існуючою практикою рішення судів із принципових питань супроводжуються заголовками, які відображають суть рішення. Наприклад, «Спори співвласників жилих будинків з приводу порядку користування земельними ділянками, які виділені радгоспом, судам непідвідомчі», «Спір про право на жилу площу, у тому числі на суміжні і прохідні кімнати, підвідомчий суду», «Судовий вирок у кримінальній справі є обов'язковим для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки з питань, чи мали місце дії та чи вчинені вони даною особою», «Суд не вправі відмовити в прийнятті позовної заяви з мотиву, що позивач не представив доказів на ствердження своїх позовних вимог» тощо.

Ухвали і постанови вищих судів впливають на судову практику, особливо коли в них аналізуються складні питання застосування чинного процесуального законодавства. Вони забезпечують певним чином єдність і законність судового правозастосування при розгляді цивільних справ. Така роль судових рішень вищих судових органів із конкретних справ дала підставу називати їх прецедентами судового тлумачення правових норм[1].

Якщо виходити з того, що прецедент судового тлумачення, на відміну від судового прецеденту, не веде до створення судами норми права, то це цілком допустимо. Рішення судів, які є зразком правильного застосування норм цивільного процесуального права, у силу своєї переконливості одержують загальновідомість, сталість і враховуються в судовій діяльності. Разом із тим за чинним процесуальним законодавством постанови Верховного Суду України по конкретних справах мають прецедентне значення. Так, у зв'язку із змінами ЦПК, що відбулися згідно з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до ст. 360^7 ЦПК рішення Верховного Суду України, прийняте за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначену норму права, та для всіх судів України. Суди зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із рішенням Верховного Суду України. Невиконання судових рішень тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Протягом десятиріч Верховний Суд України напрацював солідну практику застосування цивільного процесуального законодавства по всіх аспектах цивільного судочинства. Незважаючи на те, що Верховний Суд України вже не виконує касаційних функцій, ця практика має колосальне значення з точки зору преце-

[1] Судебная практика в советской правовой системе. – М.: Юрид. лит. – 1975. – С. 58.

дентності судового тлумачення для всіх судів нижчого рівня. З метою системної ілюстрації практики застосування судами цивільного процесуального законодавства у книзі наведено практику Верховного Суду України, яка друкувалася в журналах «Радянське право», «Право України» та інших офіційних виданнях протягом 1961–2011 рр.

Судова практика із застосування цивільного процесуального законодавства структурована відповідно до системи Цивільного процесуального кодексу України. У ній наведено офіційні тексти, тому виключалися будь-які поправки, пов'язані зі змінами процесуального законодавства, постанов Пленуму Верховного Суду України, інших нормативних актів. Ця обставина має і позитивні сторони. У ряді випадків у читачів виникне необхідність звернутися до історії розвитку законодавства і оцінити як стан судового правозастосування, так і певні закономірності розвитку тих чи інших інститутів цивільного процесуального права.

I ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В ЕПОХИ ЗМІН ТА ПЕРЕТВОРЕНЬ

1. ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС

Проведені в Україні реформи цивільного процесу мають свій історико-правовий контекст.

Законодавство про цивільне судочинство України тривалий час розвивалося під впливом законодавства царської Росії, а після революції 1917 р. — Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки (РРФСР) і Радянського Союзу як федеративної держави.

Виникнення сучасного цивільного процесу в Україні пов'язують із судовою реформою 1864 р. Олександра II, яка внесла значні зміни в судоустрій і судочинство кріпосницької Росії, що відзначалися вузькостановою системою, великою кількістю судових інстанцій, інквізиційним характером судочинства. Л. Таль писав: «Небагато є моментів та подій у нашому минулому, до яких так охоче повертається думка, про які так радісно згадувати, як велика подія 20 листопада 1864 року, що відбила заклик Царя-Визволителя розглянути проекти статутів, установити в Росії суд скорий, правий, ласкавий і рівний для всіх підданих; піднести судову владу, дати їй належну самостійність і затвердити в народі повагу до закону, без якого неможливий суспільний добробут». Є. В. Васьковський зазначав, що в галузі розвитку громадянського процесуального права судовою реформою 1864 р. Росія випередила навіть деякі західноєвропейські держави[1].

Основним нормативним актом, що регулював цивільне судочинство, став Статут цивільного судочинства 1864 р. Він сприйняв принципи кодифікації цивільного процесу у Франції і фактично ґрунтувався на Цивільному процесуальному кодексі Французької республіки 1806 р. Статут цивільного судочинства складався з чотирьох книг:

Книга перша. Порядок провадження в мирових судових установах; Книга друга. Порядок провадження в загальних судових містах; Книга третя. Виключення з загального порядку цивільного судочинства; Книга четверта. Судочинство охоронне.

[1] Див.: Таль Л. Судебные уставы и наука гражданского права // Вестн. права. – М., 1914. – № 50. – С. 1485–1490; Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса. – М., 1914. – С. 9–10.

Стаття 1 Статуту передбачала, що будь-який спір про право цивільне підлягає вирішенню судових установ, він виходив з принципів винятковості судової влади, її незалежності, єдиного і рівного для всіх суду.

В Україні, поряд із Статутом цивільного судочинства 1864 р., також діяв Австрійський Статут цивільного судочинства 1895 р. Цей Статут поширювався на території Західної України аж до її приєднання до УРСР у другій половині 40-х рр. XX ст.

З 1917 по 1921 р. судове законодавство України розвивалось драматично. Судове будівництво тих часів мало фрагментарний характер, оскільки цей період відзначався швидкоплинністю політичних процесів, які унеможливлювали створення засад незалежності української державності і, зокрема, судової системи. На добу Центральної Ради припадає ідея формування власної національної судової системи. Певні особливості формування судової системи мали місце з приходом до влади П. Скоропадського. Після падіння Гетьманату й приходу до влади Директорії також постала проблема створення судового апарату. Особливості створення судової системи мали місце і на території Західноукраїнської Народної Республіки[1]. Дослідники відзначають, що в той час складної геополітичної ситуації, в якій опинилась Україна, необхідно було вести воєнні дії проти більшовиків, білогвардійців, анархістів, Антанти й поляків, і це призводило до певних аномалій у судоустрої Української Народної Республіки[2].

Найбільший вплив на судову систему мала Лютнева революція, оскільки судове будівництво особливо розгорнулося в січні і на початку лютого 1918 р., тобто після проголошення на Україні Радянської влади.

Першим законом про суд в Україні була постанова Народного Секретаріату від 4 січня 1918 р.[3] про введення народного суду. Цією постановою насамперед пирікалася на злам стара судова машина, скасовувалася буржуазна судова система: окружні суди, судові палати, військові й морські, комерційні, волосні і мирові суди, а також установи буржуазної прокуратури, адвокатури, судових слідчих, приставів і нотаріату. Аналогічний нормативний акт — Декрет про суд

[1] Рум'янцев В. О. Судова система в Україні в період «Української революції» 1917–1921 рр. // Проблеми законності: Республік. міжвід. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 100. – С. 53–62; Рум'янцев В. Судова система в Україні в період революційних подій 1917–1920 років // Правничий часоп. Донец. ун-ту. – 2002. – № 2 (8). – С. 65–71; Рум'янцев В. Судова система в Україні за часів Директорії // Вісн. Акад. прав. наук України. – Х.: Право, 2001. – № 4 (27). – С. 84–94; Землянська В. Судове законодавство Директорії // Право України. – 2000. – № 1. – С. 125–128; Тищик Б. Й. Західноукраїнська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. – Львів: Тріада плюс, 2004. – С. 191–199; Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Держава і право України. 1917–1920: Навч. посіб. – К.: Либідь, 1997. – С. 62–65.

[2] Рум'янцев В. О. Судова система в Україні в період «Української революції» 1917–1921 рр. // Проблеми законності: Республік. міжвід. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 100. – С. 59.

[3] Вестн. УНР. – 1918. – 10 січ.

№ 1 був прийнятий раніше в РРФСР, який по суті став прообразом постанови Народного Секретаріату. Ним були скасовані всі судові установи і в замін створені місцеві суди. У своїй діяльності суди могли керуватися законами повалених урядів, якщо вони не були відмінені революцією і не суперечили революційній совісті і революційній правосвідомості. Проте у постанові Народного Секретаріату деякі положення Декрету були істотно змінені з урахуванням практики застосування цього Декрету в РРФСР. Наприклад, постанова від 4 січня, ліквідуючи старий суд, на відміну від Декрету про суд № 1, не робить ніяких застережень про право колишніх мирових суддів бути обраними в народні судді. Очевидно, тут було враховано, що в Москві не знайшлося жодного мирового судді, який захотів би використати надану йому Декретом про суд № 1 можливість бути обраним у народні судді.

Однією з особливостей постанови Народного Секретаріату від 4 січня 1918 р., що відрізняло її від Декрету про суд № 1, було і те, що постанова відкидала не тільки апеляційне, а й касаційне оскарження рішень і вироків народного суду[1].

Не можна не помітити певний змістовний взаємозв'язок Положення та Декрету про суд № 2 РРФСР, який був прийнятий пізніше і встановлював, що судочинство ведеться за правилами судових статутів 1864 р., оскільки вони не скасовані декретами Центрального Виконавчого Коматету та Радою Народних Комісарів і не суперечать правосвідомості трудящих класів. Але вже до кінця 1918 р. посилання судів на закони повалених урядів були заборонені Положенням про народний суд від 30 листопада 1918 р, прийнятим Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом РРФСР. Народний суд повинен був застосовувати декрети робітничо-селянського уряду, а в разі відсутності відповідних декретів або їх неповноти керуватися соціалістичною правосвідомістю.

У наступному розвиток судової системи України та цивільного процесуального законодавства здійснювався в епоху перетворень, спрямованих на побудову радянського суду і радянського судочинства[2].

Початок цього періоду є знаковим та характерним ще тим, що в цей час відбулася диференціація цивільної юрисдикції, що втілилося у створенні в 1922 р. спеціальних органів — арбітражних комісій, які існували при вищих органах влади та їх органах на місцях. Арбітражні комісії розглядали майнові спори між державними підприємствами та організаціями. Хоча не входили в судову систему, однак за характером своєї діяльності нагадували суди. Відповідно до Правил розгляду спорів арбітражними комісіями розгляд справ у арбітражних комісіях відбувався відповідно до правил провадження справ у судах загальної юрисдикції.

---

[1]Див.: Історія держави і права Української РСР / Б. М. Бабій, А. П. Таранов, В. М. Терлецький. – К.: Наук. думка, 1967. – Т. 1: 1917–1937 рр. – С. 148–151.

[2] Див.: Ривлин А. Л. Первые законодательные акты о советском суде на Украине // Сов. государство и право. – 1949. – № 10. – С. 57–65; История Советского государства и права. Кн. 1. Становление Советского государства и права (1917–1920 гг.). – М.: Наука, 1968. – С. 351–352, 595–596.

Але фундаментальним явищем у розвитку законодавства і цивільного процесу України став Цивільний процесуальний кодекс УРСР 1924 р. Він був прийнятий після Цивільного процесуального кодексу Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки 1923 р.[1]

ЦПК 1924 р. складався з п'яти частин: Частина перша. Загальні правила (основні положення, представництво в суді, підсудність, судові витрати, штрафи, процесуальні строки тощо); Частина друга. Позовне провадження (пред'явлення позову, забезпечення позову, розгляд справи, про протоколи, зупинення провадження, про докази тощо); Частина третя. Окреме провадження (загальні положення, про розпорядження суду по майну, що залишилося після померлих); Частина четверта. Оскарження і перегляд рішень (оскарження рішень, перегляд судових рішень); Частина п'ята. Виконання судових рішень і ухвал (загальні положення, звернення стягнення на майно, стягнення по виконавчих листах з державних установ і державних підприємств, звернення стягнення на заробітну плату робітників і службовців тощо).

Цивільний процесуальний кодекс УРСР 1924 р. проголошував принципи диспозитивності, рівності сторін перед судом і законом, рівноправності сторін у процесі, активності суду, що розглядав справу, змагальності, гласності, національної мови судочинства, усності, безпосередності, безперервності.

У літературі давалась неоднозначна характеристика цивільного процесу за ЦПК 1924 р. Деякі автори стверджували, що він закріпив інквізиційну модель цивільного процесу, в якому надається значна роль судді і державному прокурору і в якому превалює державний інтерес на противагу приватним інтересам сторін[2].

Навряд чи є достатньо підстав для висновку про чисто інквізиційну модель судового процесу за ЦПК 1924 р., проте що стосується взаємовідносин сторін і суду, то дійсно Кодекс закріплював підвищену роль суду і прокурора в цивільному судочинстві.

Очевидно, що ЦПК 1924 р. в порівнянні зі Статутом 1864 р. обмежив диспозитивність цивільного процесу та його змагальний характер. Метою цивільного процесу згідно зі ст. 5 ЦПК було з'ясування дійсних прав і взаємовідносин тяжущіхся. Тому завдання суду при вирішенні спору про право цивільне поля-

[1] Див.: Рейхель М. О. Гражданский процессуальный кодекс УССР // Вестн. Сов. юстиции. – 1924. – № 19 (29). – С. 615–618; Ходжаш А. В. Исполнение судебных решений по гражданскому процессуальному кодексу // Вестн. Сов. юстиции. – 1924. – № 12 (22). – С. 340–345; Ратнер А. С. Заочное производство по гражданским делам // Вестн. Сов. юстиции. – 1924. – № 20 (30). – С. 659–660; ГПК УССР и ГПК РСФСР // Вестн. Сов. юстиции. – 1924. – № 21 (31). – С. 719–720; Попов Б. В. Договорная подсудность в ГПК РСФСР и УССР // Вестн. Сов. юстиции. – 1924. – № 22 (32). – С. 742–744; Щербина М. О порядке прекращения дела за примирением сторон по Гр. Проц. Код. // Вестн. Сов. юстиции. – 1924. – № 24 (34). – С. 831.

[2] Див.: Valentinas Mikelenas. Reform of Civil Procedural Law in the Republic Lithuania during 1990–1996, ZZPInt 2 (1997). – P. 250–251.

гало в з'ясуванні не формальної, а матеріальної правди. З цією метою статті 5, 118 та інші ЦПК на суд покладали обов'язок не обмежуватися тільки представленими сторонами доказами.

Так, в одній з ухвал цивільної касаційної колегії Верховного Суду УРСР було прямо сказано, що суд зобов'язаний враховувати не буквальні формулювання заяв сторін, а дійсні їх наміри відповідно до обставин справи, і тим більше зобов'язаний виправляти неточні й суперечливі процесуальні заяви (Ухвала ЦКК ВС УРСР від 1/IX 1923 р. по справі Цирюльнікова з Ново-Георгіївським виконкомом і Комхозом про стягнення 1837 крб)[1].

В іншій ухвалі цивільної касаційної колегії Верховного Суду УРСР зазначалося: будучи, як і кожен суд, судом класовим, радянський суд має своїм завданням встановлення матеріальної правди, всіляко здійснюючи класовий підхід. Останній полягає в тому, що судом захищаються інтереси пролетаріату і селянства як класу, захищаються інтереси пролетарської держави. При зіткненні ж інтересів робітників і селян між собою суд захищає інтереси економічно слабшої сторони. Класовий підхід полягає в тому, що не індивідуальні інтереси представника пролетаріату і селянства охороняються, а охороняються інтереси всього класу. Суд класовий протиставляє інтересам окремого пролетаря інтереси класу в цілому, і тільки в разі зіткнення індивідуальних інтересів, як зазначено вище, охороняються інтереси не класу, а економічно слабшої сторони. Верховний Суд УРСР указав, що «рішення суду не повинно суперечити класовим принципам, які проводяться Радянською владою, трудовому принципу радянського законодавства та охороні соціально слабких — основі радянської політики» (Ухвала ЦКК ВС УРСР від 26/IV 1923 р. у справі «Антоненко до Шарапова про майно»)[2].

Згідно з принципом диспозитивності ніхто не може бути примушений до пред'явлення позову проти своєї волі і держава не має права втручатися ні в вирішення питання про пред'явлення самого позову, ні в питання про припинення справи під час ведення процесу за умови примирення сторін. Відповідно до цього суд не вправі виходити і за межі вимог сторін.

ЦПК 1924 р. хоча формально закріпив диспозитивність, але по суті її відкидав. Відповідно до ст. 2 ЦПК 1924 р. суд приступає до розгляду справи не інакше, як за заявою зацікавленої сторони, але з метою захисту інтересів держави або трудящих мас прокурору надавалося право як починати справу, так і вступати до неї в будь-якій її стадії. Далі, за тією ж статтею, прийняття відмови сторони від належних їй прав та їх судового захисту належало не безумовному і вільному розсуду сторін, а залежало від суду. При вирішенні питання про прийняття або неприйняття цієї відмови суд вирішував, якою мірою така відмова сторони від належних їй прав не пов'язана з експлуатацією економічно

[1] Гражданский процессуальный кодекс. Текст и практический комментарий / Сост. Ф. Шостя. – Харьков: Юрид. изд-во НКЮ УССР, 1925. – С. 24.

[2] Там само. – С. 22.

більш слабкої другої сторони економічно більш сильною, чи немає при такій відмові обходу закону, порушення інтересів держави і трудящих мас.

Нарешті, за ст. 179 ЦПК суду належало право вийти за межі заявлених позивачем вимог, якщо розмір цих вимог не заснований на раніше укладеній угоді сторін або на приписах закону.

Принцип змагальності полягає в тому, що відшукання доказів у справі лежить виключно на тяжущіхся, а суд відіграє пасивну роль, будучи лише посередником між сторонами. З наведеної вище ст. 5 ЦПК ясно, що принцип змагальності в ЦПК не проводився в чистому вигляді, так як самодіяльності суду була відведена дуже велика роль. Згідно зі ст. 118 ЦПК суд міг запропонувати сторонам подати додаткові докази, якщо представлені докази, на думку суду, недостатні. Суд за ст. 121 ЦПК також міг здійснювати необхідні перевірочні дії за власною ініціативою. З цього приводу Верховний Суд РРФСР в ухвалі у справі № 31433 1924 р. роз'яснив, що «радянський суд повинен завжди пам'ятати, що процес по ЦПК — не колишній, чисто змагальний процес, і повинен широко застосовувати ст. 5 ЦПК, не зупиняючись при вирішенні справи на формальних моментах, а всіляко з'ясовуючи справжні взаємовідносини сторін, ліквідуючи позов, по можливості, в межах того ж процесу і усуваючи необхідність для ліквідації відносин у пред'явленні нового позову». В ухвалі справи № 31847 1924 р. цивільної касаційної колегії Верховного Суду УРСР указується, що «радянському цивільному процесу не притаманний принцип змагальності, що застосовувався в дореволюційному суді, і, навпаки, закон (ст. 5 ЦПК) проводить начало самодіяльності суду»[1].

Наведені вище фрагменти ЦПК 1924 р. дозволяють підкреслити ту особливість моделі цивільного судочинства, суть якої полягає в патерналістсько-етатичному її обгрунтуванні в цілому і її фундаментальних принципів зокрема.

11 вересня 1929 р. був прийнятий ЦПК УРСР. Його введено в дію з 1 грудня 1929 р.

1 грудня 1929 р. постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 5 листопада 1929 р. був уведений в дію новий ЦПК УРСР. Цей Кодекс не змінив форми існуючого цивільного судочинства, по суті змістовно та структурно дублюючи ЦПК 1924 р. Він складався з шести частин та п'яти додатків: Частина перша. Засади, представництво в суді, підсудність, судові витрати, штрафи тощо); Частина друга. Позовне судочинство (подача позову, забезпечення позову, розгляд справи, протоколи, зупинення судочинства тощо); Частина третя. Окреме судочинство (засади, видача судових наказів, порядок видачі дозволів на звернення безспірного стягнення на поточні рахунки й вклади в кредитних установах тощо); Частина четверта. Оскарження і перегляд рішень (оскарження рішень, перегляд судових рішень); Частина п'ята. Виконання судових рішень і ухвал (засади, звернення стягнення на майно, стягнення за виконавчими листами з держав-

[1] Гражданский процессуальный кодекс. Текст и практический комментарий / Сост. Ф. Шостя. – Харьков: Юрид. изд-во НКЮ УССР, 1925. – С. 24–25.

них установ та підприємств, кооперативних і громадських організацій, звернення стягнення на заробітну плату робітників і службовців тощо); Частина шоста. Судочинство в справах неспроможності.

Додатки містили: Додаток № 1. Порядок розгляду народними судами скарг на неправильності в списках виборців; Додаток № 2. Судочинство в справах про стягнення аліментів; Додаток № 3. Про порядок розгляду судами справ про розірвання шлюбу; Додаток № 4. Справи про стягнення недоїмок та штрафів; Додаток № 5. Державне мито.

У порівнянні з ЦПК 1924 р., як видно, особливостями ЦПК 1929 р. було те, що він передбачав специфічний перелік справ окремого провадження та судочинство у справах неспроможності, а також містив додатки.

2. СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО АРБІТРАЖУ І ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЦИВІЛЬНОЇ СУДОВОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Як зазначалося, у 20-х рр. XX ст. почався процес диференціації цивільної юрисдикції. Початок цьому поклало створення арбітражних комісій.

ЦПК УРСР 1924 р. передбачав, що правила ведення цивільного процесу, зазначені в цьому Кодексі, обов'язкові для всіх установ єдиної системи УРСР (народного суду, губернського суду і Верховного Суду), а також для установ, наділених судовими функціями на підставі особливих про них положень, з тими винятками, які в цих положеннях установлені (ст. 1).

Таким чином, закон поширював судову процедуру на діяльність несудових органів — арбітражні комісії, які по своїй суті були адміністративними органами, тим самим закріпивши дуалізм цивільної юрисдикції. Разом з тим, оскільки була встановлена винятковість компетенції арбітражних комісій з розгляду спорів за участю державних підприємств і установ, це означало, що арбітражні комісії практично виконують правосудні функції і їхня діяльність носила квазісудовий характер. Це явище в той час було предметом різних оцінок. Так, Г. Риндзюнський зазначав, що особлива підсудність арбітражних комісій і особливі умови їх діяльності роблять їх роботу малопридатною з точки зору загальних вимог цивільного процесу. Всякий, хто дбає про швидкий і плідний розвиток судової роботи в галузі цивільного судочинства, не може не побажати об'єднання всієї її маси під єдиним очолюючим вищим органом — Верховним Судом[1].

Таким чином, уже в перші роки дії ЦПК 1924 р. висловлювалися якщо не критичні зауваження, то сумніви щодо дуалізму цивільної юрисдикції.

[1] Рындзюнский Г. Техника гражданского процесса. – М., 1925. – С. 4.

Разом з тим дуалізм цей посилювався і в наступному: арбітражні комісії трансформувалися в централізовану систему органів державного арбітражу. У 1931 р. арбітражні комісії були ліквідовані, а замість них при РНК СРСР (Рада народних комісарів), РНК союзних республік і при виконкомах обласних (крайових) Рад депутатів трудящих були створені спеціальні органи — органи державного арбітражу. Завдання і компетенція Державного арбітражу визначалися Положенням про Державний арбітраж від 3 травня 1931 р., затвердженим постановою Центрального виконавчого комітету і Радою народних комісарів СРСР. У ньому вказувалося, що держарбітраж засновується «для вирішення майнових спорів між установами, підприємствами та організаціями усуспільненого сектору в напрямку, що забезпечує зміцнення планової і договірної дисципліни і господарського розрахунку»[1]. Пізніше до компетенції органів держарбітражу було віднесено і розгляд переддоговірних спорів.

Функції державного арбітражу все більше і більше вказували на те, що на відміну від арбітражних комісій їх діяльність усе менше нагадувала діяльність загальних судів. Органи державного арбітражу, хоча і розглядали господарські спори, проте формувалися із самого початку як спеціальні органи для участі в управлінні суспільним виробництвом — підприємствами та організаціями соціалістичної форми власності.

До відання органів держарбітражу не були віднесені майнові спори між підприємствами та організаціями, що входять у систему одного відомства. Для розгляду та вирішення таких спорів без спеціального акта уряду поступово почали створюватися арбітражі при міністерствах і відомствах, які отримали назву відомчих арбітражів. Так, у СРСР склалися два види арбітражних органів — державний і відомчий арбітраж[2].

Практика показала, що арбітраж у СРСР виявився специфічним інструментом держави у зміцненні планової дисципліни. Тому, виходячи з конкретних завдань економічної політики, законодавство про арбітраж постійно розвивалося й удосконалювалося в цьому контексті. У 1960 р. було затверджене нове Положення про державний арбітраж, а в 1963 р. — Правила розгляду господарських спорів державними арбітражами. 7 серпня 1970 р. Рада Міністрів СРСР прийняла спеціальну постанову «Про підвищення ролі органів державного арбітражу і арбітражів міністерств і відомств у народному господарстві»[3], а 23 грудня 1970 р. було прийнято постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про поліпшення правової роботи в народному господарстві»[4]. 17 січня 1974 р. виходить поста-

[1] СЗ СССР. – 1931. – № 26. – Ст. 203.

[2] Існування відомчих арбітражів було регламентовано Загальним положенням про міністерства СРСР, затвердженим постановою Ради Міністрів СРСР від 10 липня 1967 р. (див.: ЗП СРСР. – 1967. – № 17. – Ст. 116, п. 21).

[3] ЗП СРСР. – 1970. – № 15. – Ст. 122.

[4] ЗП СРСР. – 1971. – № 1. – Ст. 1.

нова Ради Міністрів СРСР «Про подальше вдосконалення організації і діяльності органів державного арбітражу» і затверджується нове Положення про Державний арбітраж при Раді Міністрів СРСР[1].

У подальшому діяльність органів Державного арбітражу була піднята на конституційний рівень. Відповідно до ст. 163 Конституції СРСР 1977 р. 30 листопада 1979 р. Верховна Рада СРСР прийняла Закон СРСР про державний арбітраж в СРСР[2], а Рада Міністрів СРСР на підставі цього Закону затвердила 5 червня 1980 р. Положення про Державний арбітраж при Раді Міністрів СРСР і Правила розгляду господарських спорів державними арбітражами[3]. У ст. 2 Закону визначені завдання органів Державного арбітражу. До них, зокрема, відносились:

1) забезпечення захисту прав і охоронюваних законом інтересів підприємств, установ та організацій при вирішенні господарських спорів;

2) активний вплив при вирішенні господарських спорів на підприємства, установи та організації з метою забезпечення дотримання ними соціалістичної законності, виконання планових завдань і договірних зобов'язань, боротьба з проявом місництва і відомчості у господарській діяльності; неухильне застосування встановлених законодавством або договором заходів майнової відповідальності за порушення державної дисципліни при виконанні планових завдань і договірних зобов'язань;

3) забезпечення однакового та правильного застосування законодавства при вирішенні господарських спорів та ін.

У СРСР була створена єдина система держарбітражу, в яку входили Державний арбітраж СРСР, державні арбітражі союзних і автономних республік, країв і областей, міст, автономних областей і автономних округів.

У подальшому правові засади діяльності державного арбітражу активно розвивалися, що проявилося в інтенсивному відновленні й зміні законодавства про державний арбітраж у період проведення в країнах колишнього Радянського Союзу економічної реформи, трансформації планової економіки в ринкову.

Формування в країні багатоукладної економіки, поява підприємств і організацій різних форм власності зумовили поступове скорочення в діяльності арбітражних органів управлінських функцій і зростання функцій юрисдикційних. Об'єктивно органи державного арбітражу перетворювалися за характером своєї діяльності в судові. Це й зумовило надалі значні зміни в законодавстві про арбітраж. Верховна Рада СРСР 17 травня 1991 р. прийняла закони: «Про Вищий арбітражний суд СРСР» та «Про порядок вирішення господарських судів Вищим арбітражним судом».

---

[1] ЗП СРСР. – 1974. – № 4. – Ст. 19.

[2] Ведомости Верхов. Совета СССР. – 1979. – № 49. – Ст. 844.

[3] ЗП СРСР. – 1980. – № 16–17. – Ст. 104.

4 червня 1991 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про арбітражний суд», а 6 листопада 1991 р. — Арбітражний процесуальний кодекс України.

Прийняття Арбітражного процесуального кодексу України остаточно оформило дуалізм цивільної судової юрисдикції. Ця проблема мала особливе значення в період формування нового процесуального законодавства, оскільки перед законодавцем виникала проблема про доцільність регламентації цивільного процесу двома кодексами і поділу цивільної судової юрисдикції.

Аналіз законодавства, юридичної практики, наукових концепцій про природу арбітражу як цивільної юрисдикції приводить до висновку, що принципи адміністративно-командної економіки й особливо проблема співвідношення ролі договору та плану в народному господарстві вимагали розробки нової, адекватної цим обставинам форми розгляду господарських спорів. Державний арбітраж як специфічна форма цивільної юрисдикції забезпечував можливість найбільш активного впливу держави на господарську діяльність суб'єктів економічних відносин. При цьому органи державного арбітражу безпосередньо підпорядковувалися органам державного управління, вони мали досить широку можливість порушення справ за своєю ініціативою, активно впливаючи на недоліки планування та встановлення господарських зв'язків, договірних зобов'язань, що не було і не могло бути притаманне суду.

Інституціоналізація державного арбітражу відображала особливості соціалістичної економіки і її правової надбудови, яка зводилася до того, що інституту договору у сфері економіки відводилася роль одного із способів виконання народногосподарських планів. Характерно, що всі соціалістичні країни сприйняли цей досвід.

Тривалий час існування державного арбітражу, аж до встановлення незалежності України, підтверджує, що він органічно вписувався в існуючу систему економічних відносин.

Спроба посилення правосудних основ у сфері господарських відносин здійснилася прийняттям 4 червня 1991 р. Закону України «Про арбітражний суд» і 6 листопада 1991 р. Арбітражного процесуального кодексу України. У чинному законодавстві була закріплена принципова і концептуальна за своєю суттю ідея про те, що арбітражний суд є органом судової влади, а його специфічність визначається спеціалізацією.

Історико-правовий контекст розвитку законодавства про арбітражно-судову юрисдикцію та рішення трансформувати державний арбітраж в арбітражний суд є закономірним результатом переходу до нових форм економічного життя, утвердженням економічних свобод, інститутів ринку, розширенням і підвищенням соціальних функцій правосуддя як пріоритетної форми юрисдикції в правовій державі.

3. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ 1963 р.

У кінці 50-х — на початку 60-х рр. XX ст. в Радянському Союзі і союзних республіках проводилися широкомасштабні законодавчі роботи. Їх результатом, зокрема, стало прийняття Основ цивільного судочинства Союзу РСР і союзних республік. На їх базі Верховні Ради союзних республік приймали цивільні процесуальні кодекси. Цивільний процесуальний УРСР був прийнятий 18 липня 1963 р. і введений в дію з 1 січня 1964 р.

У порівнянні з ЦПК 1924 р. та 1929 р. ЦПК 1963 р. був значно досконалішим законодавчим актом як з точки зору юридичної техніки, так і змісту його інститутів та окремих норм.

ЦПК складався з 6 розділів та трьох додатків: Розділ І. Основні положення; Розділ ІІ. Особи, які беруть участь у справі, їх права і обов'язки; Розділ ІІІ. Провадження справ у суді першої інстанції (А. Позовне провадження; Б. Провадження по справах, що виникають з адміністративно-правових відносин; В. Окреме провадження); Розділ IV. Перегляд судових рішень; Розділ V. Звернення судового рішення до виконання та поворот виконання; Розділ VI. Цивільні процесуальні права іноземних громадян і осіб без громадянства. Позови до іноземних держав, судові доручення і рішення іноземних судів. Міжнародні договори. Додаток № 1. Перелік видів майна громадян, на яке не може бути звернено стягнення по виконавчих документах; Додаток № 2. Положення про третейський суд; Додаток № 3. Порядок відновлення втраченого судового або виконавчого провадження.

В основу Кодексу покладена конструкція позовного провадження, однак поряд із позовним провадженням структурно самостійним провадженням були провадження у справах, що виникають з адміністративних правовідносин, і так зване окреме (безспірне) провадження.

Стаття 1 ЦПК у первинній редакції передбачала, що порядок провадження у цивільних справах у судах України визначається цим Кодексом. Законодавство про цивільне судочинство встановлює порядок розгляду справ у спорах, що виникають з цивільних, сімейних, трудових і колгоспних правовідносин, справ, що виникають з адміністративно-правових відносин, і справ окремого провадження. Справи, що виникають з адміністративно-правових відносин, і справи окремого провадження розглядаються за загальними правилами судочинства за окремими винятками, встановленими цим Кодексом та іншими законами України.

Таким чином, до юрисдикції цивільних судів були віднесені справи по спорах про право цивільне, спори, що виникають з адміністративно-правових відносин, а також справи окремого провадження, не пов'язані з вирішенням спору про право. При цьому справи по спорах про право цивільне були підвідомчі суду, якщо хоча б однією зі сторін у спорі є громадянин. Що стосується справ, що

виникають з адміністративно-правових відносин, і справ окремого провадження, то їх перелік було передбачено вичерпно (ст. 24).

Так, до справ, що виникають з адміністративно-правових відносин, на момент прийняття ЦПК України 2004 р. відносились справи: за скаргами на неправильності в списках виборців і в списках громадян, які мають право брати участь у референдумі; за скаргами на рішення і дії територіальної, окружної (територіальної) виборчої комісії по виборах депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних Рад і заявах про скасування рішення виборчої комісії; за скаргами на рішення і дії Центральної виборчої комісії, територіальної, дільничної виборчої комісії по виборах Президента України та заявами про скасування реєстрації кандидатом у Президенти України; за скаргами, заявами на рішення, дії або бездіяльність виборчих комісій з виборів народних депутатів України; за скаргами на рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії; за заявами про дострокове припинення повноважень народного депутата України у разі невиконання ним вимог щодо несумісності депутатської діяльності з іншими видами діяльності; за скаргами на дії органів і посадових осіб у зв'язку з накладенням адміністративних стягнень; за скаргами громадян на рішення, дії або бездіяльність державних органів, юридичних чи посадових осіб у сфері управлінської діяльності; за скаргами на рішення, прийняті відносно релігійних організацій; за заявами прокурора про визнання правового акта незаконним; скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби; про стягнення з громадян недоїмки по податках, самооподаткуванню сільського населення і державному обов'язковому страхуванню.

До справ окремого провадження відносились справи: про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним; про визнання громадянина безвісно відсутнім або про оголошення громадянина померлим; про усиновлення дітей, які проживають на території Україні; про встановлення неправильності запису в актах цивільного стану; про встановлення фактів, що мають юридичне значення; про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника; про оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні.

ЦПК 1963 р. передбачав право на звернення до суду за судовим захистом як невід'ємне та необмежене право (ст. 4), принципи цивільного процесу: здійснення правосуддя тільки судом (ст. 6); незалежність суддів (ст. 8); мова судочинства (ст. 9); гласність судового розгляду (ст. 10); законність судової діяльності (ст. 11); диспозитивність (статті 5, 103 та ін.); змагальність (ст. 30 тощо) та ін.

ЦПК передбачив кілька форм перегляду рішень суду першої інстанції — перегляд судових рішень, які не вступили в законну силу у касаційному порядку за заявою зацікавлених осіб або поданням прокурора; перегляд у порядку судового нагляду ухвал, рішень і постанов, що вступили в законну силу, за протестами посадових осіб суду і прокуратури і перегляд судових рішень, що вступи-

ли в законну силу, за нововиявленими обставинами за заявою зацікавлених осіб та поданням прокурора.

У цілому ЦПК 1963 р. був суттєвим і прогресивним кроком у регламентації цивільного судочинства. Разом з тим він не уникнув і ряду недоліків, які були в попередньому законодавстві.

Основними характерними рисами ЦПК були:

− формування судових інстанцій відповідно до трирівневої системи судів, що повторює адміністративно-територіальний устрій;

− створення єдиного процесу в першій інстанції;

− введення інституту народних засідателів;

− активна участь прокурора в цивільному процесі;

− відсунення на другорядний план діяльності адвоката;

− надмірна активність суду і недостатність права сторін на розпорядження;

− впровадження принципу розгляду цивільних справ в інтересах з'ясування правди (об'єктивної істини);

− створення одноступеневої системи оскарження;

− запровадження інституту протесту на предмет законності судових рішень.

Специфіка цивільного процесу за ЦПК 1963 р. особливо проявляється в принципах диспозитивності і змагальності, закріплених у ньому специфічним чином. Акцент саме на ці принципи пояснюється тим, що, виходячи з досвіду наступних змін Кодексу, найбільш важко було відмовитися від певного трактування диспозитивності та змагальності. Закріплення принципів диспозитивності та змагальності в Кодексі здійснювалося у правовій формі, яка концептуально виходила з єдності інтересів особистості та держави і суспільства, а також вимоги об'єктивної істини як мети цивільного судочинства. Достатньо на цей рахунок привести опорні статті Кодексу.

Відповідно до першої редакції ст. 5 ЦПК суд приступає до розгляду цивільної справи: за заявою особи, яка звертається за захистом свого права або охоронюваного законом інтересу; за заявою прокурора; за заявою органів державного управління, профспілок, державних установ, підприємств, колгоспів та інших кооперативних і громадських організацій або окремих громадян у випадках, коли за законом вони можуть звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших осіб.

Стаття 15 ЦПК передбачала обов'язок суду, не обмежуючись представленими матеріалами та поясненнями, вживати всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного і об'єктивного з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін. Суд був зобов'язаний роз'яснювати особам, які беруть участь у справі, їх права та обов'язки, попереджати про наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій і надавати особам, які беруть участь у справі, сприяння у здійсненні їх прав.

Стаття 30 ЦПК передбачила, що кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Докази

подаються сторонами та іншими особами, що беруть участь у справі. Разом із тим, якщо подані докази недостатні, суд мав пропонувати сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, подати додаткові докази або збирати їх за своєю ініціативою.

ЦПК 1963 р., як і попередні кодекси, передбачав значну роль прокурора в цивільному судочинстві. Відповідно до ст. 13 ЦПК Генеральний прокурор і підпорядковані йому прокурори наділялися правом нагляду за судовою діяльністю. Стаття 118 передбачила право прокурора пред'являти позов або вступати у справу в будь-якій стадії процесу, якщо цього вимагала охорона державних або громадських інтересів чи прав і охоронюваних законом інтересів громадян.

Особливо слід зазначити, що ЦПК увів інститут протесту на предмет законності судових рішень усупереч класичним інститутам апеляції та касації. Стаття 328 ЦПК передбачала, що опротестовувати в порядку судового нагляду рішення та інші акти суду, що набрали законної сили, має право Генеральний прокурор і інші, підлеглі йому прокурори, а також Голова Верховного Суду, деякі інші посадові особи суду.

Цей інститут, на жаль, у науковій літературі не отримав належної інтерпретації, більше того, правова доктрина обмежилася тільки тлумаченням Кодексу, хоча очевидно, що інститут протесту на предмет законності суперечив принципам правової держави, нівелював інститут законної сили судового рішення, принцип незалежності суддів і право сторін на розпорядження.

4. НОВЕЛІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ 1963 р.

Після отримання Україною незалежності в українській правовій системі відбулися зміни, у тому числі й ті, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з розвитком цивільного процесуального законодавства. Вони здійснювалися відповідно до Концепції судово-правової реформи в Україні, затвердженої постановою Верховної Ради України «Про Концепцію правової реформи в Україні» від 28 квітня 1992 р. Концепція передбачила основні принципи судово-правової реформи при формуванні незалежної судової влади, перебудову судової системи, створення нового законодавства і вдосконалення форм судочинства.

У зв'язку з тим, що в цей період розроблялася нова Конституція України, процес здійснення судово-правової реформи в Україні мав не системний, а фрагментарний характер. Законодавець обмежився окремими поправками до Цивільного процесуального кодексу. Більше того, реформа ЦПК і ухвалення нового Цивільного процесуального кодексу ставилися в залежність від реформи судової системи. Новий закон про судову систему був прийнятий лише 7 лютого 2002 р.

У період з 1991 по 1996 р. в ЦПК вноситься ряд істотних змін, які в цілому свідчать про певні спроби модифікації цивільного процесу. Так, була внесена корекція у визначення функцій цивільного процесу. Стаття 2 ЦПК до задач цивільного судочинства в першу чергу відносила охорону суспільного і державного устрою, зміцнення законності, попередження правопорушень, зменшуючи значення цивільного процесу для захисту прав особи[1]. Наступна редакція ст. 2 ЦПК передбачила, що задачами цивільного судочинства є охорона прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави шляхом всебічного розгляду і вирішення цивільних справ у повній відповідності до чинного законодавства.

Законом України від 17 червня 1992 р. була змінена ст. 16 ЦПК, яка передбачала розгляд цивільних справ у всіх судах першої інстанції у складі судді і двох народних засідателів. Закон установив, що розгляд цивільних справ у судах першої інстанції проводиться у складі трьох суддів або суддею одноосібно.

Слід зазначити також як позитивну тенденцію реформування цивільного процесу, пов'язане з розширенням юрисдикції цивільних судів. При цьому особливо розширено було юрисдикцію судів у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин. За цей період прийнято тринадцять законів, що розширювали юрисдикцію судів. При цьому заслуговують на особливу увагу зміни, що надали право на судовий захист виборчих прав громадян від порушень їх діями або бездіяльністю державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних або посадових осіб. Ці зміни практично означали те, що за діючим законодавством громадянин може оскаржити в суді будь-яку дію державних і недержавних органів, яка порушує або ущемляє його права. Якщо раніше право на судове оскарження було винятком, у зв'язку зі змінами ЦПК це стало загальним правилом[2].

До принципових змін належать ті, які пов'язані з новою регламентацією принципу змагальності. Законом України від 2 лютого 1996 р. змінено статті 15 і 30 ЦПК. Відповідно до нової редакції ст. 15 ЦПК розгляд цивільних справ у судах проводиться на началах змагальності і суд зобов'язаний сприяти в здійсненні прав сторонами.

Згідно зі ст. 30 ЦПК кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підстави своїх вимог і заперечень. Докази представляються сторонами й іншими особами, що беруть участь у справі. У випадках коли по витребуванню доказів для сторін і інших осіб, що беруть участь в справі, є труднощі, суд за їх клопотанням сприяє у витребуванні доказів.

Ці новели, поза всяким сумнівом, посилили змагальні засади цивільного судочинства, направлені на вільне самовизначення сторін, і обмежили офіційне доказування суду.

---

[1] Див.: Цивільний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За ред. В. В. Комарова. – Х.: Одіссей, 2001. – С. 11–14; Шевчук П. І. Проведення судової реформи – важлива передумова створення нового Цивільного процесуального кодексу України // Вісн. Верхов. Суду України. – 2001. – № 2. – С. 30–31.

[2] Див.: Цивільний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За ред. В. В. Комарова. – Х.: Одіссей, 2001. – С. 482–485.

Оцінюючи позитивне значення вказаних змін, слід зазначити, що законодавець не провів подальших системних змін Кодексу, направлених на більш глибоку реалізацію змагальності і зміну характеру цивільного процесу. Більше того, ці зміни не вплинули істотним чином на саму судову практику, бо в Кодексі не були вирішені в дусі змагальності питання наслідків явки (неявки) сторін, ненадання ними доказів та ін.

Таким чином, є підстави стверджувати, що між метою цивільного судочинства і наміром законодавця обмежити офіційне доказування виникло певне протиріччя[1].

До новел, які відобразили певні сучасні тенденції реформ у сфері цивільного судочинства, належать ті, які були покликані зменшити роль прокурора в цивільному процесі. Цивільне процесуальне законодавство і юридична наука розглядали інститут участі прокурора в цивільному процесі як найважливіший елемент цивільного процесуального права і як гарантію законності судової діяльності. У той же час переважати думка, що функції прокурора в цивільному процесі як органу, що здійснює нагляд за судовою діяльністю, не сумісні з незалежністю судової влади і правом сторін на судовий захист.

Законом України від 15 грудня 1992 р. була змінена ст. 13 ЦПК, яка скасувала прокурорський нагляд у цивільному судочинстві, передбачивши, що прокурор бере участь у розгляді цивільних справ за заявами про захист інтересів держави або прав і законних інтересів громадян, які за станом здоров'я або з інших поважних причин не можуть захистити свої права. Видається, що законодавцю вдалося знайти формулу, яка звузила діяльність прокурора в цивільному процесі до меж, сумісних з принципами правової держави і правом сторін на судовий захист. Проте ці новели не вирішили всіх питань, пов'язаних з регламентацією правового положення прокурора. Так, ст. 289 ЦПК передбачала право прокурора і його заступника внести касаційне подання на рішення суду першої інстанції для перегляду його в касаційному порядку. Відповідно до ст. 328 ЦПК посадовці прокуратури могли вносити протести на судові рішення й інші акти судів про перегляд їх у порядку нагляду.

26 листопада 1993 р. був змінений Закон України від 5 листопада 1991 р. «Про прокуратуру». Відповідно до нової редакції ст. 34 Закону прокурор, який бере участь у розгляді справ судом, дотримуючись принципу незалежності суддів і підкорення їх тільки закону, сприяє виконанню вимог закону про всесторонній, повний і об'єктивний розгляд справ і постанову судових рішень, заснованих на законі.

До новел, які відображали певні тенденції розвитку цивільного процесу, можна також віднести реформу законодавства про адвокатуру і її представниць-

[1] Див.: Цивільний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За ред. В. В. Комарова. – Х.: Одіссей, 2001. – С. 44–49; Шевчук П. І. Проведення судової реформи – важлива передумова створення нового Цивільного процесуального кодексу України // Вісн. Верхов. Суду України. – 2001. – № 2. – С. 32–33; Шевчук П. І. Історичний аспект розвитку принципу змагальності в цивільному процесі // Право України. – 2000. – № 4. – С. 8–12.

кі функції в цивільному судочинстві. 19 грудня 1992 р. прийнятий Закон України «Про адвокатуру», який передбачив нові принципи діяльності адвокатури. Попереднє законодавство про адвокатуру передбачало адвокатську практику лише в рамках колегій адвокатів. Новий Закон передбачив приватну адвокатську практику як єдину форму адвокатської діяльності. Адвокатура України — добровільне громадське об'єднання, покликане сприяти захисту прав і свобод і представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, надавати їм іншу юридичну допомогу (ст. 1 Закону).

28 червня 1996 р. була прийнята нова Конституція України, яка закріпила пріоритет прав людини, — права і свободи людини і громадянина захищаються судом, кожному гарантується право на оскарження в суді дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування і посадовців (ст. 55).

Конституція також закріпила основні засади формування судової системи і правосуддя. Так, згідно зі ст. 124 Конституції України правосуддя здійснюється виключно судами. Стаття 125 передбачила створення апеляційних судів та введення апеляції, яка не була відома чинному на той час процесуальному законодавству. Як основні принципи судочинства закріплювались принципи законності, рівності всіх учасників процесу перед законністю і судом, змагальності, гласності та ін. (ст. 129).

Конституція України також заклала базисні передумови для вирішення питання про сферу влади судів цивільної юрисдикції. Чинне на той час цивільне процесуальне законодавство передбачало умови, за наявності яких суд приймав до розгляду цивільну справу через механізм інституту підвідомчості (статті 24, 136 ЦПК).

Це не повною мірою відповідало Конституції України, оскільки відповідно до Конституції юрисдикція судів розповсюджується на всі правовідносини, які виникають у державі (ст. 124).

Особливо слід звернути увагу на те, що п. 12 розділу XV «Перехідні положення» передбачено, що Верховний Суд України і Вищий арбітражний суд України здійснюють свої повноваження відповідно до чинного законодавства України до сформування системи судів загальної юрисдикції в Україні відповідно до ст. 125 цієї Конституції, але не довше ніж п'ять років.

Оцінка нововведень у цивільному процесуальному законодавстві до 2001 р. дозволяє зробити висновок, що завдяки новелам, на відміну від інших законів, ЦПК не вважався застарілим законом і виявився придатним для того, щоб містити у собі принципові поправки 1990-х рр. Разом з тим це не привело до зміни конструкції цивільного процесу, оскільки його модель, як і раніше, була вираженням ідеї соціального цивільного судового процесу. У ході процесу переважала активність суддів, зберігалися такі інститути публічного правосуддя, як прокурор, органи державного управління, протест у порядку нагляду на предмет

законності рішення, уніфікована форма судочинства. Реальна практика судів свідчила про прагнення зберегти так звану об'єктивну істину при розгляді справ, що виглядало анахронізмом на фоні посилення змагальних начал цивільного судочинства. Трирівнева система правосуддя, що зберігалася, точно відповідала структурі державної бюрократії і не сприяла введенню апеляції.

Слід також відзначити, що за численними змінами цивільного процесуального законодавства «загубилася» необхідність у розробці нового Цивільного процесуального кодексу, проект якого був підготовлений ще в 1996 р. і при наявності належної волі він міг би бути прийнятий до закінчення терміну дії Перехідних положень Конституції України. Більше того, його активна розробка і обговорення, напевно, сприяли б і ухваленню довгоочікуваного закону про судову систему. Проте ухвалення нового ЦПК, як правило, ставилось у залежність від реформи судової системи, а зусилля, направлені на створення нової системи правосуддя, пригальмовувались в основному з політичних причин.

Як відзначалося, відповідно до Перехідних положень Конституції України повноваження Верховного Суду України та Вищого арбітражного суду України залишалися чинними відповідно до законодавства, яке передбачало касаційний порядок перегляду судових рішень, що не набрали законної сили у порядку нагляду. Абсолютно природно, що закінчення терміну дії Перехідних положень Конституції України в частині положень щодо повноважень Верховного Суду України і Вищого арбітражного суду України до формування системи судів загальної юрисдикції відповідно до ст. 125 Конституції стало чинником, що підштовхнув законодавця вжити термінові заходи по приведенню чинного законодавства (судоустрійного і процесуального) у відповідність до Конституції України.

Виникла в певному значенні унікальна ситуація. Необхідність проведення цих заходів в об'єктивно стислі терміни продемонструвала, що законодавець діє ситуативно, а протягом достатнього періоду після ухвалення Концепції про судово-правову реформу і тим більше Конституції України мала місце лише видимість реформ судового устрою і судочинства. 21 червня 2001 р. були прийняті закони про зміни Закону України «Про судоустрій», Цивільного процесуального кодексу і інших нормативних актів.

Законом України від 21 червня 2001 р. в ЦПК були внесені новели, пов'язані з введенням апеляції і касації (розділи 40, 41). Якраз неприйняття цих новел вивело б судову систему і судочинство за межі конституційного поля.

Введення апеляції і касації призвело також до змін Кодексу, що носять юридико-технічний характер (статті 16, 17, 231 ЦПК), щодо складу суду, порядку вирішення питань судом, умови набрання чинності рішенням суду.

Суттєві зміни торкнулися й інституту перегляду рішень, ухвал за нововиявленими обставинами. Окрім існуючих раніше чотирьох підстав, була передбачена така спеціальна підстава перегляду, як визнання неконституційним закону, який був застосований судом при розгляді справи.

Глава 42 ЦПК, окрім підстав перегляду за нововиявленими обставинами, передбачила також підстави перегляду судових актів за винятковими обставинами. Тим самим була введена по суті нова форма перегляду судових актів, що вступили в законну силу.

Підставами перегляду справи власне за винятковими обставинами передбачались: виявлене після касаційного розгляду справи неоднозначне застосування судами загальної юрисдикції одного і того ж положення закону або його застосування всупереч нормам Конституції України, а також якщо у зв'язку з цими рішеннями міжнародна судова установа, юрисдикція якої визнана Україною, встановила факт порушення Україною міжнародних зобов'язань (п. 3 ст. 347^2 ЦПК).

Таким чином, Закон України від 21 червня 2001 р., який вніс вищевказані зміни до ЦПК, став реалізацією положень Конституції України в законодавстві про судоустрій і судочинство.

Поряд з названими новелами і змінами в ЦПК були зроблені й інші поправки, не пов'язані з необхідністю приведення процесуального законодавства у відповідність до Конституції України. Так, змінена була ст. 5 ЦПК, яка передбачила коло осіб, які мають по закону право звертатися до суду із заявою про порушення цивільної справи. Причому мова йшла не тільки про редакційні зміни даної статті. Уперше в цивільному процесуальному законодавстві вводилось поняття заяви (позову) на захист прав невизначеного кола осіб. Пункт 2 ч. 1 ст. 5 ЦПК закріплював, що суд приступає до розгляду цивільної справи за заявою прокурора та інших, які вправі у випадках, передбачених законом, звертатися до суду на захист прав та свобод іншої особи, невизначеного кола осіб або державних чи громадських інтересів.

У цій же статті вводилось поняття державного та громадського інтересу як об'єктів судового захисту та підстав пред'явлення уповноваженими особами заяв про порушення цивільної справи у випадках, передбачених законом. Крім того, зміни даної статті свідчили про уніфікацію правового статусу тих учасників цивільного процесу, які можуть звертатися до суду за захистом прав і свобод інших осіб, невизначеного кола осіб, державних або громадських інтересів (п. 2 ст. 5 ЦПК).

Якщо попередня редакція ст. 5 ЦПК диференціювала статус (право) прокурора, органів державного управління, профспілок, підприємств, установ, організацій та окремих громадян, які звертаються до суду за захистом прав та інтересів інших осіб, органів Антимонопольного комітету України з питань, віднесених законодавчими актами до їх компетенції, то нова редакція статті виходила з єдиного статусу цих суб'єктів процесу, оскільки передбачила єдині підстави і форми їхньої участі в цивільному судочинстві.

Дані поправки об'єктивно призвели до необхідності зміни ст. 98 ЦПК, яка передбачила склад осіб, які беруть участь у справі, виключення з Кодексу глави 13 «Повноваження прокурора в процесі», зміни редакції глави 14 «Участь у процесі органів державного управління, профспілок, підприємств, установ, організацій та окремих громадян, які захищають права інших осіб».

Так, відповідно до ст. 98 ЦПК у редакції Закону України від 21 червня 2001 р. до осіб, які беруть участь у справі, відносились сторони, треті особи, представники сторін і третіх осіб, прокурор, органи державної влади та місцевого самоврядування в передбачених цим Кодексом випадках, особи, які за законом діють на захист прав і свобод інших осіб, а також заявники та інші зацікавлені особи у справах окремого провадження і справах, що виникають з адміністративно-правових відносин.

Очевидно, що основними цілями зазначених нововведень були: прагнення знайти адекватну форму реалізації конституційного положення про представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених законом; синхронізація публічних інститутів цивільного судочинства (участь органів державної влади та інших публічних суб'єктів) з диспозитивністю і змагальністю цивільного процесу в межах принципів правової держави і права сторін на розпорядження; введення нових форм позовного захисту в цивільному процесі, не відомих або не типових для цивільного процесуального законодавства, — позовів на захист публічних і державних інтересів (в основному майнових прав держави або інтересів суспільства, коли неможливо визначити і виділити конкретного персоніфікованого вигодонабувача), позовів групових, тобто позовів про захист прав невизначеного кола осіб.

Зміни статусу зазначених суб'єктів призвели до зміни редакції глави 14 ЦПК, яка стала називатися «Участь прокурора, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та осіб, яким за законом надано право захищати права і свободи інших осіб». Стаття 121 ЦПК в новій редакції, яка визначила завдання та форми участі даної групи суб'єктів цивільного процесу, по суті виходила з єдності завдань і форм такої участі.

При оцінці цих нововведень, природно, виникало питання про обґрунтованість такого законодавчого рішення, маючи на увазі, що принаймні статус прокурора в цивільному процесі визначено конституційно і він має здійснювати в суді представництво інтересів громадянина і держави (ст. 121 Конституції України). Очевидно, що в контексті конституційного положення це питання так і залишилося невирішеним, що з новою силою загострило проблему застосування ст. 121 Конституції України.

Внесення до ЦПК Законом України від 21 червня 2001 р. змін в ряді випадків мало несистемний характер. Так, за введенням апеляції та касації не послідувало сутнісних змін правил про підсудність. У зв'язку з цими змінами виникало, не без підстав, питання про можливість розгляду по першій інстанції цивільних справ апеляційними судами або Верховним Судом України.

Уніфікація статусу прокурора та інших осіб, які беруть участь у справі, з підстав і форм їх участі, передбачених ст. 121 ЦПК, підтвердила, що законодавець не знайшов адекватної процесуальної форми реалізації конституційного положення про представництво прокурором інтересів громадянина і держави в суді. Крім того, це дало привід деяким авторам тлумачити норму, що містилась у статтях 121 і 122 ЦПК 1963 р., всупереч їх дійсному змісту та сталій практиці застосування.

Стаття 122 ЦПК передбачила процесуальні права прокурора, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та осіб, яким законом надано право захищати права і свободи інших осіб. Згідно з цією статтею зазначені суб'єкти користувались процесуальними правами і мали процесуальні обов'язки сторони, крім права укладати мирову угоду. Деякі автори стверджували, що з урахуванням змісту ст. 122 ЦПК для окремих процесуальних дій цих органів та осіб, у тому числі і прокурора, необхідні додаткові повноваження, надані особою, на захист якої вони висунули вимоги. Наприклад, для укладення мирової угоди необхідна довіреність, оформлена за правилам ст. 114 ЦПК[1]. Такі міркування не можуть бути прийняті, оскільки йдеться про змішування різних процесуальних інститутів із судовим представництвом.

Нарешті, непослідовність змін ЦПК проявилась і в тому, що деякі положення були закріплені по суті не як норми, а лише як ідея. Мова йде про ст. 5 ЦПК, яка передбачила можливість звертатися до суду для захисту прав і свобод невизначеного кола осіб. Вище зазначалося, що при цьому маються на увазі групові позови. Право відповідних суб'єктів звертатися до суду з груповими позовами для захисту прав невизначеного кола осіб виглядало як декларація, оскільки для реального ведення групових позовів необхідні специфічні процедури та інститути судочинства, які в ЦПК були відсутні.

Більш того, відсутність належної регламентації процедур розгляду таких позовів призводила до того, що суди формально виходили з наявної неможливості розгляду таких позовів. Так, Печерський суд міста Києва 24 квітня 2002 р. відмовив у прийнятті позовної заяви п'яти громадян до Національної атомної енергогенеруючої компанії «Енергоатом» про поновлення порушених прав на безпечне для життя і здоров'я середовище, оскільки позивачі звернулися до суду в інтересах усього суспільства. Суд відзначив, що ними не було надано суду довіреності на ведення справ від усіх громадян, права яких захищаються цим позовом[2].

5. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ 2004 р.

У результаті новелізації ЦПК 1963 р. і особливо після так званої «малої судової реформи» 2001 р., а також наполегливої розробки проекту Кодексу адміністративного судочинства України стало очевидним, що прийняття нового ЦПК України — справа недалекого майбутнього. 18 березня 2004 р. ЦПК був

[1] Див: Гузь Л. Е. Методичні рекомендації щодо практичного застосування апеляційного та касаційного провадження у судовій практиці у світлі нового законодавства. – Х., 2001. – С. 4.

[2] Кожухов А. 50 миллионов доверенностей // Юрид. практика. – 2002. – № 28 (238). – С. 12.

прийнятий та введений у дію з 1 січня 2005 р. У цілому цей Кодекс відрізняється від попереднього не лише за змістом, новими інститутами, але й певною мірою концептуально, тобто моделлю та структурою цивільного судочинства. Новели нового Кодексу так чи інакше висвітлювалися в юридичній літературі[1].

Цивільний процесуальний кодекс установив порядок провадження в цивільних справах. Згідно з ч. 1 ст. 2 ЦПК цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу та Закону України «Про міжнародне приватне право». Тобто законодавство про цивільне судочинство застосовується всіма судами України при розгляді ними цивільних справ відповідно до судової юрисдикції і підсудності цивільних справ.

Закон України «Про міжнародне приватне право» застосовується до таких питань, що виникають у сфері приватноправових відносин з іноземним елементом: 1) визначення застосовуваного права; 2) процесуальна правоздатність і дієздатність іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб; 3) підсудність судам України справ з іноземним елементом; 4) виконання судових доручень; 5) визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів (ст. 2). Безпосередньо питанням цивільного процесу присвячено три розділи (розділи XI, XII, XIII), які регламентують провадження у справах за участю іноземних осіб, питання підсудності на виконання іноземних судових доручень, визнання та виконання рішень іноземних судів. Норми права, що містяться в цьому Законі, мають спеціальний характер по відношенню до загальних правил цивільного судочинства, в тому числі і тих, які містяться в ЦПК у розділах, присвячених визнанню та виконанню рішень іноземних судів в Україні та провадженню у справах з іноземним елементом.

Важливо, що до джерел цивільного процесуального права відносять і міжнародні договори. Відповідно до ч. 2 ст. 2 ЦПК, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені цим Кодексом, застосовуються правила міжнародного договору.

Похідними джерелами цивільного процесуального права також є рішення Європейського суду з прав людини (надалі — ЄСПЛ), особливо що стосується застосування ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі — ЄКПЛ) щодо права на справедливий судовий розгляд. Правовою основою прецедентності рішень ЄСПЛ є офіційне визнання державою в якості джерела права рішення цього суду. Україна визнала обов'язковою юрисдикцію ЄСПЛ у всіх питаннях тлумачення і застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і Протоколів до неї. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» суди України застосовують Конвенцію та рішення Європейського суду як джерело права.

Специфічними джерелами цивільного процесуального права є також рішення Конституційного Суду України. Вищий авторитет Конституційного Суду

[1] Ярема А. Г., Давиденко Г. І. Новели цивільного судочинства // Вісн. Верхов. Суду України. – 2005. – № 9. – С. 25–30; № 10. – С. 21–30; 2006. – № 3. – С. 24–29; № 4. – С. 37–43; № 9. – С. 20–29; № 10. – С. 22–30; № 11. – С. 17–22; № 12. – С. 16–22; 2007. – № 1 (77). – С. 15–23; № 9 (85). – С. 27–38.

України, його верховенство в судовій системі держави забезпечуються переконливістю аргументації, яка проводиться Судом у своїх рішеннях, обґрунтованістю юридичних висновків і послідовністю правових позицій, тобто власної практики. Цей авторитет визначається також тим, що рішення Конституційного Суду України формально мають загальний характер і поширюються на всі аналогічні випадки судової практики, є загальнообов'язковими, не підлягають затвердженню чи підтвердженню зі сторони якихось органів чи посадових осіб. Це дає підстави стверджувати, що рішення Конституційного Суду України, тобто акти тлумачення конституційних положень, безумовно можливо віднести до джерел права, якщо їх розуміти як систему факторів і соціальних явищ, які виступають в якості певного процесу правотворення та застосування права[1].

Особливістю рішень Конституційного Суду України є те, що вони є джерелами права України з тієї точки зору, що, вирішуючи питання конституційності нормативно-правових актів, Суд не створює норми, а визнає нечинними ті чи інші нормативно-правові акти або ту чи іншу їх частину. Те ж стосується і рішень Конституційного Суду України щодо тлумачення чинного, у тому числі цивільного процесуального, законодавства. Для практики застосування цивільного процесуального законодавства принципово важливими стали, наприклад, такі рішення Конституційного Суду України: Рішення Конституційного Суду України від 22 квітня 2008 р. (справа про мову судочинства), Рішення Конституційного Суду України від 27 січня 2010 р. (про апеляційне оскарження ухвал суду), Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2010 р. (справа про забезпечення апеляційного оскарження ухвал суду), Рішення Конституційного Суду України від 9 вересня 2010 р. щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних з соціальними виплатами».

Рішення і висновки Конституційного Суду України, як і рішення ЄСПЛ, рівною мірою є обов'язковими до виконання. Формально на законодавчому рівні це питання вирішено, і цивільне процесуальне законодавство передбачає механізми корегування судової практики у зв'язку з прийняттям рішень як ЄСПЛ, так і Конституційним Судом України. Відповідно до ст. 355 ЦПК судове рішення у цивільних справах може бути переглянуто Верховним Судом України з мотивів встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом. Що стосується рішень Конституційного Суду України, то вони мають застосовуватися при розгляді цивільних справ, їх незастосування може бути підставою для оскарження рішення в апеляційному або касаційному порядку.

Принагідно відзначити, що чинне законодавство не передбачає можливості застосування цивільного процесуального закону за аналогією. Якщо допустима

[1] Див.: Селіванов А. О. Верховенство права в конституційному правосудді: Аналіз конституційної юрисдикції. – К.; Х.: Акад. прав. наук України, 2006. – С. 389–391.

аналогія у застосуванні матеріального права при розгляді цивільних справ, то аналогія процесуального закона не допускається. Порядок правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин, процедур цивільного судочинства є дозвільним, який забезпечує єдність правового регулювання і тим самим єдність режиму судочинства. Процесуальна діяльність передбачена тільки законом. Незважаючи на це, окремі науковці та практики пропонують можливість аналогії в цивільному процесуальному праві, а в деяких процесуальних законодавствах це питання вже вирішене. Наприклад, відповідно до ч. 4 ст. 1 ЦПК Російської Федерації у випадках відсутності норми процесуального права, що регулює відносини, які виникають у ході цивільного судочинства, федеральні суди загальної юрисдикції і мирові судді застосовують норму, що регулює подібні відносини (аналогія закону), а за відсутності такої норми діють, виходячи з принципів здійснення правосуддя в Російській Федерації (аналогія права)[1].

Цивільний процесуальний кодекс 2004 р. складається з одинадцяти розділів: I. Загальні положення; II. Наказне провадження; III. Позовне провадження; IV. Окреме провадження; V. Перегляд судових рішень; VI. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб); VII. Судовий контроль за виконанням судових рішень; VIII. Про визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні; IX. Відновлення втраченого судового провадження; X. Провадження у справах за участю іноземних осіб; XI. Прикінцеві та перехідні положення.

Пізніше ЦПК був доповнений розділом VII-I «Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів».

Основні характерні риси ЦПК можна звести до такого:

– адаптивність режиму цивільного судочинства щодо конституційних підстав правосуддя та розвитку потенціалу, професіоналізму судової практики;

− формування судових інстанцій, як і раніше, відповідно до системи судів, що повторює адміністративно-територіальний устрій;

− диверсифікація процесу в суді першої інстанції;

− переважно одноосібний розгляд цивільної справи у суді першої інстанції та підвищена роль головуючого судді у процедурах перегляду судових рішень;

− статус прокурора «урівнено» зі статусами аналогічних за процесуальною функцією учасників судочинства (Уповноважений Верховної Ради з прав людини, органи державної влади та органи місцевого самоврядування та ін.);

− підвищення ролі адвоката та інститутів правової допомоги;

− ліберальна модель змагальності та знівелювання надмірної активності суду і посилення права сторін на розпорядження;

[1] Прихильником аналогії у процесуальному праві був О. Т. Боннер та деякі інші автори (див.: Боннер А. Т. Законность и справедливость в правоприменительной деятельности. – М.: Рос. право, 1992. – С. 212–247).

− впровадження принципу справедливого розгляду цивільних справ як мети цивільного судочинства, відмова від принципу розгляду справи в інтересах з'ясування об'єктивної істини;

− створення двоступеневої системи оскарження як мінімального стандарту доступності правосуддя;

− запровадження інституту перегляду судових рішень за виключними обставинами, його інстанційне поєднання з касацією в межах повноважень Верховного Суду України.

Найбільш принциповою уявляється адаптивність режиму цивільного судочинства щодо конституційних підстав правосуддя, що становить концептуальну основу ЦПК.

У правовій доктрині, як правило, є загальновизнаним постулат про вплив Конституції на законодавство, її фундаментальне значення для формування сфер правового регулювання та судової практики. Але для концептуального осмислення цивільного процесуального законодавства принципове значення має аналіз конституційних підстав судової влади і судочинства, оскільки Конституція України закріпила фундаментальні права і свободи людини і громадянина, верховенство права, винятковість судової влади і судової юрисдикції, конституційні принципи правосуддя. Конституційні підстави правосуддя — це логікогносеологічні концепти, які, з одного боку, відображають сферу конституційно-правового регулювання судової влади і правосуддя, а з другого — є теоретичними передумовами для інтерпретації цивільного процесуального законодавства у контексті конституційно-правового режиму цивільного судочинства.

Аналіз Конституції України під цією точкою зору дозволяє визначити принаймні такі основні конституційні підстави цивільного судочинства.

1. Суд — незалежний орган у тріаді влад, що має виключну прерогативу здійснювати правосуддя, а конституційне право на судовий захист набуває абсолютного значення.

2. Диференціація судової юрисдикції і форм судочинства, виходячи з конституційних положень територіальності та спеціалізації організації судової влади.

3. Принципи правової держави і верховенства права як детермінанти функціонування судочинства, які визначають характер і зміст правового статусу громадянина і органів судової влади

4. Конституційні засади судочинства — найвищі по значущості правові цінності, що характеризують режим судочинства.

5. Постулат дотримання конституційних прав громадян, тобто таких фундаментальних цінностей, які визначають сферу абсолютних прав і свобод як первинних об'єктів судового захисту.

6. Доступність правосуддя як сучасна соціально-правова характеристика функціонування судочинства.

Конституційна регламентація правосуддя перш за все пов'язана з інтерпретацією конституційного принципу здійснення правосуддя тільки судом. Доктри-

нально правосуддя як фундаментальний інститут правової системи має інтерпретуватися як форма здійснення прав і свобод суб'єктів права через належні судові процедури. У даний час є безперечним, що в правовій державі влада держави повинна обмежуватися. У тріаді держава — суспільство — громадянин інструментами обмеження державної влади є інститути громадянського суспільства, а також права людини і громадянина. У цьому контексті інтерпретація правосуддя як форми здійснення прав і свобод, системи процесуальних гарантій, що забезпечують право сторін на судовий захист і справедливе правосуддя, обмеження владних повноважень суду правом сторін на розпорядження, для цивільного процесу видається найбільш істотною.

Принцип здійснення правосуддя тільки судом у його сучасному розумінні означає також необхідність визначення сфери компетенційних повноважень органів правосуддя в контексті розподілу влад[1]. Стаття 124 Конституції України закріпила, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. З теоретичної точки зору дана формула Конституції є абсолютно точною, оскільки в аспекті розподілу влад вона фіксує статус судової влади як самостійної гілки влади. Разом із тим, якщо сфера судової юрисдикції визначена конституційно, потребує вирішення важливе питання диференціації судової юрисдикції, оскільки Конституція України передбачила такі засади формування судової влади, як територіальність і спеціалізація (ч. 1 ст. 125).

Судова юрисдикція — сутнісна характеристика судової влади. Вона пов'язана з правосуддям і по суті є повноваженням по здійсненню правосуддя органами судової влади. Видається в цьому відношенні вельми вдалим закріплення у ч. 2 ст. 124 Конституції України сфери судової юрисдикції[2].

Для цивільного судочинства, очевидно, детермінуюче значення Конституції на законодавство і юридичну практику виявляється і в загальній конституційно-правовій обумовленості правової системи, яка визначається різними складовими і в першу чергу проголошенням ідеї правової держави і принципу верховенства права. Здійснення даних конституційних положень у цивільному судочинстві має різні аспекти. Але найбільш очевидним і важливим з них є застосування судами при розгляді цивільних справ норм Конституції як нормативного акта прямої дії і про необхідність необмеженого й ефективного судового захисту конституційних прав, які складають основу правового статусу громадянина. Пленум Верховного Суду України прийняв постанову № 9 від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», в якій сформулював правоположения, спрямовані на правильне застосування норм Конституції з ураху-

[1] Звертає на себе увагу і те, що останніми роками дається нове, змістовніше трактування принципу здійснення правосуддя тільки судом (див.: Шерстюк В. М. Принципы осуществления правосудия только арбитражным судом // Проблема защиты права и законных интересов граждан и организаций. – Краснодар, 2002. – С. 24–32).

[2] Конституція України. Науково-практичний коментар. – Х.: Право; К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – С. 608–610.

ванням дії принципу верховенства права. При цьому Верховний Суд виходить із того, що права і свободи людини і громадянина є такими, що безпосередньо діють, і вони визначають мету і зміст законів і інших нормативно-правових актів, зміст і спрямованість діяльності органів законодавчої і виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і забезпечуються захистом правосуддя. Суди безпосередньо застосовують Конституцію у разі, коли із змісту її норм не виникає необхідність додаткової регламентації її положень законом, коли закон або інший нормативно-правовий акт протирічить їй.

Найбільш концентрований вплив Конституції на цивільне процесуальне право і законодавство виражається в закріпленні в ній принципів правосуддя. Конституційне закріплення принципів правосуддя має надзвичайно важливе значення, оскільки цим визначаються орієнтири розвитку цивільного процесуального законодавства, його застосування, конституційний обсяг правового регулювання в цій сфері. Слід зазначити, що з ухваленням Конституції України 1996 р. склад конституційних принципів правосуддя значно розширився. Перед теорією процесуального права у зв'язку з цим виникає проблема їх належної інтерпретації.

Серед тих принципів, які безпосередньо належать до цивільного процесу, в Конституції закріплені такі: здійснення правосуддя тільки судом; участі народу в здійсненні правосуддя через народних засідателів (ст. 124); здійснення правосуддя суддею одноосібно або колегією суддів; незалежності суддів і підкорення їх тільки закону; рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом; змагальності сторін і свободи у наданні ними доказів, доведення перед судом їх достовірності; гласності судового процесу і його повної фіксації технічними засобами; забезпечення апеляційного оскарження рішення суду; обов'язковості рішення суду (ст. 129).

Останніми роками стала вельми актуальною тема доступності правосуддя, яка також має конституційні підстави. Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується судовий захист його прав і свобод, тобто кожен має право на судовий захист. Є досить позитивним, що суди інтерпретують це право як право, що не підлягає обмеженню, як і інші основні конституційні права[1].

Право на судовий захист, на наш погляд, є і конституційним, і суб'єктивним правом. Воно належить не абстрактному суб'єкту права, а будь-якій особі і входить у її правовий статус. Право на судовий захист, будучи конституційним, служить основою для процесуальних прав у цивільному судочинстві. Процесуальні суб'єктивні права виступають як юридичні засоби, що забезпечують фактичну можливість здійснити конституційне право на судовий захист. Конституційне право на судовий захист, як і будь-яке конституційне право, характеризується особливою соціальною значущістю, стабільністю, невідчужуваністю, загальністю. За своєю функціональною спрямованістю для правовласника конституційне право на судовий захист зводиться до права на належне право-

[1] Вісн. Верхов. Суду України. – 2004. – № 3 (31). – С. 7.

суддя, що має на увазі в першу чергу належні судові процедури (можна сказати — справедливий судовий розгляд), що забезпечує відновлення порушеного або оспореного права, яке стало об'єктом судового процесу. У цьому сенсі, по суті, конституційне право на судовий захист і означає доступність правосуддя.

Інтерпретація правосуддя в контексті доступності — не мода часу[1]. Доступність правосуддя стала міжнародним стандартом, оскільки здійснення основних прав людини і громадянина пов'язується із судовими процедурами, причому такими судовими процедурами, які б не ускладнювали, а полегшували судовий захист. Можна відзначити ту закономірність, що еволюція конституційного законодавства завжди характеризується підвищенням юстиціарності прав, закріплених у конституціях. Це стосується більшості сучасних держав. Паралельно з цим конституюється вищий рівень судової влади і правосуддя.

Особливої актуальності проблема доступності правосуддя набуває у зв'язку з ратифікацією багатьма європейськими країнами, зокрема Україною, Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., а також визнанням юрисдикції Європейського суду з прав людини з питань тлумачення і застосування Конвенції.

Згідно з преамбулою до Конвенції, серед основних елементів загальної спадщини європейських країн — верховенство права, яке пов'язується з незалежними і неупередженими судами, що діють у рамках правової системи. Ця роль знайшла віддзеркалення і в п. 1 ст. 6 Конвенції, яка сформулювала принципи відправлення правосуддя, які покликані забезпечити справедливий і публічний розгляд справи в розумний строк незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону.

Контрольні органи Ради Європи розглядають гарантоване ст. 6 Конвенції право на доступ до правосуддя і справедливого розгляду як одну з основних ознак демократичного суспільства і на цій підставі досить широко тлумачать викладені у цій статті правила. Так, Європейський суд з прав людини у справі «Делькур проти Бельгії» ухвалив, що за змістом Конвенції право на справедливе відправлення правосуддя займає таке важливе місце в демократичному суспільстві, що обмежувальне тлумачення п. 1 ст. 6 не відповідало б меті і змісту даного положення. Керуючись аналогічними міркуваннями, Комітет міністрів Ради Європи на підставі ст. 15 Статуту Ради Європи розглядає заходи, направлені на досягнення мети полегшення доступу до суду при одночасному дотриманні належного порядку відправлення правосуддя, як важливі і забезпечує проведення урядами країн-учасниць єдиної політики відносно вказаних питань.

Стандарти Ради Європи в галузі відправлення правосуддя по цивільних справах не допускають обмеження судового захисту в певних сферах або відносно певних категорій справ.

---

[1] Сакара Н. Ю. Належна судова процедура як предмет доступності правосуддя // Юрид. Україна. – 2004. – № 3. – С. 63–68; Сидоренко В. М. Доступность правосудия в гражданском и арбитражном судопроизводстве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2002.

Як видно, доступність правосуддя має оцінюватися в широкому конституційному контексті і розумітися як основна ознака демократичної і правової держави. А це означає, що конституційне право на судовий захист як право на доступне правосуддя належить кожному громадянинові, а доступ до правосуддя не може бути привілеєм. Цей висновок важливий як для безпосереднього застосування ст. 55 і інших пов'язаних із нею статей Конституції України, так і для пропонування нових моделей судових процедур, прогресивних змін цивільного процесуального законодавства.

6. СТРУКТУРА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Концептуально структура ЦПК 2004 р. в основному будується на системі проваджень цивільного судочинства. Завдання цивільного судочинства щодо справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, що закріплені у ст. 1 ЦПК, реалізуються у системі проваджень цивільного судочинства, які відповідно до визначеної законом судової юрисдикції і уособлюють автономні процесуальні порядки розгляду цивільних справ.

Структурно відповідно до ЦПК цивільне судочинство є системою судових проваджень — позовного, наказного та окремого проваджень, провадження у справі до судового розгляду. Виходячи з інстанційності судової системи і процесуальних функцій судів різних інстанцій, крім проваджень у суді першої інстанції (позовного, наказного та окремого, провадження у справі до судового розгляду), структурно цивільне судочинство як система складається з апеляційного, касаційного проваджень та провадження справ у Верховному Суді України. Крім того, ЦПК передбачає такі специфічні провадження цивільного судочинства, як перегляд судових рішень, ухвал та постанов за нововиявленими обставинами (глава 4 розділу V ЦПК), провадження у справах про скасування рішень третейських судів та про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів (розділ VII-I ЦПК), відновлення втраченого судового провадження (розділ IX ЦПК), провадження у справах за участю іноземних осіб (розділ X ЦПК).

Окремо слід сказати відносно статусу виконавчого провадження в структурі цивільного судочинства. ЦПК передбачає лише процедури, пов'язані з вирішенням процесуальних питань з виконання судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів, посадових осіб (розділ VI ЦПК), судового контролю за виконанням судових рішень (розділ VII ЦПК), про визнання та виконання

рішень іноземних судів в Україні (розділ VIII ЦПК). Але, незважаючи на те, що ЦПК не містить норм, які комплексно регулюють порядок виконання судових рішень (виконавчого провадження), а передбачає лише порядок вирішення окремих питань виконання судових рішень у цивільних справах, виконавче провадження слід вважати структурним компонентом цивільного судочинства. Правосуддя здійснюється не лише в результаті розгляду і вирішення цивільної справи, а за умов реального захисту прав, свобод та інтересів учасників цивільного судочинства, що можливо при реалізації судових рішень і перш за все в порядку їх примусового виконання у процедурах виконавчого провадження, передбачених Законом України «Про виконавче провадження».

У прецедентній практиці ЄСПЛ неодноразово наголошував на значенні своєчасного виконання рішень суду для захисту прав та свобод людини і громадянина, зауважуючи, що виконання судових рішень є невід'ємною частиною цивільного процесу, а несвоєчасне виконання судових рішень є таким, що суперечить п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, і є порушенням права на суд. Так, у справі «Хорнсбі проти Греції» ЄСПЛ зауважив, що право на суд стало б ілюзорним, якщо правова система держави дозволяла б, щоб кінцеве та обов'язкове рішення суду залишалося невиконаним, що завдавало б шкоду одній зі сторін. Виконання рішень, ухвалених будь-яким судом, слід розглядати як невід'ємну частину «судового розгляду» для цілей ст. 6 ЄКПЛ. Така позиція ЄСПЛ підтримувалася Судом також і у рішеннях «Ромашов проти України», «Дубенко проти України», «Вассерман проти Росії», «Малиновський проти Росії», «Гіззатова проти Росії» та ін.

Таким чином, базову структуру цивільного процесу, його «матерію» складають судові провадження як первинні елементи судочинства. Структурно провадження мають вертикально інтегруючий характер і визначають, так би мовити, інстанційні періоди здійснення правосуддя при розгляді цивільних справ цивільними судами різних інстанцій, а також фронтальну інтеграцію цивільного процесу, яка відбиває процедури цивільного судочинства в межах відповідного інстанційного періоду (перегляд за нововиявленими обставинами, відновлення втраченого судового провадження можуть здійснюватися судами різних інстанцій) або, навпаки, відбиває абсолютну лінійність тих чи інших проваджень (те чи інше провадження у суді першої інстанції, виконавче провадження) поза межами інстанційних періодів.

Як видно, цивільне судочинство — це перш за все асиметрична система різних судових проваджень. Така асиметричність судових проваджень цивільного судочинства означає реальну диференціацію судових процедур, тобто певну гнучкість цивільного судочинства, адаптовану до здійснення завдань цивільного судочинства, а самі судові провадження як структурні компоненти цивільного процесу мають системоутворюючий та субстанціальний характер. Не випадково в теорії юридичного процесу звертається увага на концептуальність категорії провадження цивільного процесу і те, що судове провадження є базовою конструкцією юридичного процесу. У теоретичному плані юридичне провадже-

ня визначається як комплекс взаємозв'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій, які: 1) складають певну сукупність процесуальних правовідносин, що відрізняється наочною характеристикою і зв'язаністю з відповідними матеріальними правовідносинами; 2) виникають у зв'язку з потребою встановлення, доведення, а також обґрунтування всіх обставин і фактичних даних юридичної справи, яка розглядається; 3) обумовлюють необхідність закріплення, офіційного оформлення отриманих процесуальних результатів у відповідних процесуальних актах — документах[1].

Відповідно до ст. 15 ЦПК суди розглядають справи відповідно до цивільної юрисдикції в порядку позовного, наказного та окремого провадження[2]. Позовне, наказне й окреме провадження як провадження у суді першої інстанції становлять основу цивільного процесу не лише у межах першого інстанційного циклу, але і процесу в цілому.

Стаття 15 ЦПК до позовного провадження відносить справи по спорах про право, які виникають із цивільних, житлових, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства. Наказне провадження цивільного судочинства є спрощеною процедурою розгляду лише певних категорій цивільних справ (ст. 96 ЦПК), яка має забезпечити прискорення цивільного судочинства, що не завжди можливо при розгалуженій системі формальних вимог і процедур позовного провадження. Щодо окремого провадження, то відповідно до ст. 234 ЦПК воно визначається як вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи, або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав, або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

При наявності трьох проваджень цивільного судочинства у суді першої інстанції позовне провадження, хоча формально і є одним із структурних компонентів цивільного судочинства, на відміну від інших, є фундаментальним провадженням, яке віддзеркалює сутність власне цивільного судочинства та правосуддя у цивільних справах. У цьому відношенні у позовному провадженні відбивається морфологічна структура цивільного судочинства в цілому як форми захисту та процесуальної форми, оскільки воно характеризує родову ознаку цивільного судочинства як процедури по розгляду спорів у сфері приватних правовідносин. Крім того, правила позовного провадження в юридико-технічному відношенні визначаються як загальні правила цивільного судочинства, які у тій чи іншій мірі застосовуються при розгляді справ у різних провадженнях

[1] Теория юридического процесса / Под общ. ред. В. М. Горшенева. – Харьков: Вища шк., 1985. – С. 71–91.

[2] Наявність різних структурних компонентів цивільного судочинства має свою історію та певні підстави (див.: Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження. – Х.: Право, 2011. – С. 13–21).

цивільного судочинства[1]. Так, відповідно до ст. 97 ЦПК заява про видачу судового наказу подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності, встановленими цим Кодексом. Стаття 98 ЦПК передбачає, що до неналежно оформленої заяви про видачу судового наказу застосовуються положення ст. 121 цього Кодексу тощо. Щодо справ окремого провадження, то відповідно до ст. 235 ЦПК ці справи розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. Інші особливості розгляду справ окремого провадження встановлюються спеціальними правилами.

Слід наголосити, що в законодавстві закріплена конструкція позовного провадження як певної процедури розгляду і вирішення цивільних справ по спорах про право (ст. 15 ЦПК). Звідси позовне провадження визначається як врегульована нормами цивільного процесуального права діяльність суду по розгляду і вирішенню спорів про права або охоронювані законом інтереси, що виникають із певних цивілістичних правовідносин, а знаковим для нього є:

− спір про право як предмет судового розгляду;

− специфічний об'єкт судового захисту — суб'єктивне право або охоронюваний законом інтерес;

− рівноправність суб'єктів спора і відсутність, як правило, між ними відносин влади та підпорядкування;

− здійснення процесуальної діяльності у позовному провадженні з метою розгляду та вирішення спору про право у спосіб, передбачений законом.

Позовному провадженню притаманна і позовна форма як модельна, узагальнююча конструкція процедури позовного провадження. Для неї характерні такі ознаки, як наявність матеріально-правової вимоги, яка випливає із порушеного або оспорюваного права сторони і яка підлягає в силу закону розгляду у певному порядку, встановленому законом; наявність спору про суб'єктивне право; наявність двох сторін з протилежними інтересами, які наділені законом певними правомочностями по захисту своїх прав, свобод чи інтересів у суді[2].

Самоцінність позовної форми захисту завдяки названим вище ознакам проявляється також в її універсалізмі. У результаті своїх, так би мовити, генеративних властивостей вона використовується як інструмент захисту в різних галузях матеріального і процесуального права і тим самим набуває конститутивного значення для формування галузей процесуального права (господарського судочинства, адміністративного судочинства, третейського судочинства).

Що стосується наказного провадження, воно, як і позовне, є автономною процедурою розгляду цивільних справ у суді першої інстанції. Воно у більшій мірі сконструйовано не тільки як альтернативне позовному провадженню, але

[1] Про проблему диференціації судових процедур та субстанціальність судових проваджень див.: Комаров В. В. Гражданский процесс в глобальном контексте // Юрид. наука и образование. – 2009. – Вып. 2. – С. 113–118.

[2] Добровольский А. А., Иванова С. А. Основные проблемы исковой формы защиты права. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1979. – С. 24.

й як таке, що виключає можливість для зацікавлених осіб звертатися до суду з позовом за вимогами, які розглядаються у наказному провадженні (ч. 3 ст. 118 ЦПК). Тому позовне та наказне провадження цивільного судочинства мають взаємовиключний характер.

З теоретичної точки зору введення наказного провадження як самостійного провадження цивільного судочинства і як альтернативного позовному провадженню концептуально мало б засновуватися на певній симетрії цих проваджень з точки зору їх функціональної спрямованості та рівноваги гарантій відповідно до завдань цивільного судочинства. І тому функціональні неузгодженості позовного та наказного проваджень цивільного судочинства стали підставою для дискусії щодо правосудних засад наказного провадження та природи судового наказу як акту, який ухвалює суд при розгляді справ наказного провадження[1]. Чинна конструкція наказного провадження, що побудована не на загальнодозвільному регулюванні альтернативної позовному провадженню процедурі, яка врівноважує позовне та наказне провадження, а на протиставленні та виключенні позовного провадження, не може вважатися формою здійснення правосуддя у цивільних справах.

Щодо окремого провадження, то відповідно до ст. 234 ЦПК воно в самому законі визначається як вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав (про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; встановлення фактів, що мають юридичне значення; відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі тощо).

Легальне визначення окремого провадження, хоча і є позитивним з точки зору законодавчих мотивів, але воно не вирішило питань щодо природи окремого провадження та його місця у системі цивільного процесу, співвідношення з позовним та наказним провадженнями. Однозначно можна підкреслити лише те, що ЦПК виділив окреме провадження у структурі цивільного процесу поряд із позовним та наказним провадженнями і, крім того, загальним чином визначив предмет судової діяльності у даному провадженні, а також передбачив коло справ, які розглядаються в окремому провадженні.

У концептуально-теоретичному плані, природно, окреме провадження як структурний компонент цивільного процесу слід розглядати у контексті ст. 1

[1] Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: Монографія / В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, В. В. Баранкова та ін.; За заг. ред. В. В. Комарова. – Х.: Харків юрид., 2008. – С. 289.

ЦПК, тобто завдань цивільного судочинства — справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, та ст. 3 ЦПК, яка передбачає, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

Відповідно до ст. 1 ЦПК об'єктами судового захисту виступають суб'єктивні права, свободи та інтереси. Ці об'єкти судового захисту як такі є у позовному та наказному провадженнях цивільного судочинства. У цьому відношенні окреме провадження стає начебто безоб'єктним з точки зору завдань цивільного судочинства та юрисдикційних повноважень суду як органу судової влади[1]. Тут слушно виникає питання щодо узгодженості ст. 234 ЦПК також зі ст. 15 ЦПК, яка закріплює, що об'єктом судового захисту є права, свободи чи інтереси, що виникають із відповідних правовідносин, яка явно не враховує специфічний об'єкт судового захисту в окремому провадженні. Якраз цей факт свідчить про глибоке концептуальне протиріччя щодо системи проваджень цивільного судочинства у суді першої інстанції та можливості їх структурно-функціональної характеристики з точки зору завдань цивільного судочинства та правосуддя у цивільних справах. Очевидно, що законодавець не робить більш-менш чіткої диференціації самих цивільних справ за об'єктами судового захисту на рівні загальних норм, які визначають сферу судової влади у цивільному судочинстві, і навіть уніфікує об'єкти судового захисту, хоча і передбачає різні порядки захисту цих прав у межах проваджень цивільного судочинства.

Таким чином, Цивільний процесуальний кодекс України закріплює специфічну конструкцію цивільного судочинства на рівні диференціації судових проваджень. Виходячи з наявної структури цивільного процесу та сутності проваджень цивільного процесу у суді першої інстанції, можна виснувати, що правосуддя у цивільних справах втілюється у повному масштабі у позовному провадженні. У наказному та окремому провадженнях цивільного процесу правосуддя не здійснюється, виходячи з того, що, незважаючи на, так би мовити, правосудні ознаки об'єкта судової діяльності (суб'єктивні права і законні інтереси) наказного провадження, процесуальний порядок розгляду цих справ є сугубо документарним, не відбиває правосудні засади (принципи) цивільного судочинства. Окреме провадження, навпаки, з точки зору об'єкта судового захисту (суб'єктивні права та юридичні інтереси) та предмета судової діяльності (відсутність спору про право) не містить правосудних ознак.

У світлі таких підходів очевидно, що сучасний цивільний процес, базуючись на позовному провадженні та його інститутах, все ж таки відбиває специфічний

[1] Див.: Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження: Монографія / За ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – С. 25.

стиль національного цивільного процесу, який засновано на фундаментальному позовному провадженні, яке є формою здійснення судової влади і правосуддя у цивільних справах, та інших судових провадженнях — наказному та окремому, які мають квазіправосудний характер.

Як відзначалося, судові провадження визначають предметну характеристику цивільного судочинства і за своїм складом і змістом характеризуються специфікою процесуальних правовідносин та їх елементів, специфікою процесуального доказування та процесуально-документального оформлення результатів розгляду справи і особливими функціями актів судової влади. Що стосується процесуальних правовідносин, то вони виступають правовою формою процесуальних проваджень та виникають з приводу розгляду цивільної справи, перегляду та виконання судових рішень тощо. Суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин є органи судової влади — суди та учасники цивільного процесу — позивач, відповідач, треті особи, свідки, експерти та ін. Головне, що слід підкреслити, цивільні процесуальні правовідносини персоніфікують учасників цивільного судочинства, визначають їх права й обов'язки відповідно до їхніх процесуальних функцій і тим самим гарантії справедливого судочинства. Що стосується процесуального доказування, то воно як елемент процесуального провадження спрямоване на визначення фактів, необхідних для розгляду цивільної справи, збір та дослідження доказів. Для кожного процесуального провадження є характерною своя специфіка доказування щодо предмета доказування, суб'єктів доказування, засобів доказування тощо. Урешті-решт у структурі судового процесуального провадження важливе місце мають процесуальні акти — документи, які закріплюють ті чи інші результати процесуальної діяльності учасників провадження (рішення, ухвали суду тощо), яким притаманна така унікальна властивість, як законна сила.

Отже, провадження цивільного процесу — специфічна конструкція, морфологічна модель розгляду цивільної справи, що відбиває предметну характеристику цивільного судочинства з точки зору матеріально-правової природи справ, що розглядаються, специфіку доказування фактів як юридико-фактологічної основи справи та результатів розгляду справи, які відбиваються в процесуальних актах — документах.

Традиційно цивільний процес характеризується в структурному плані не лише через судові провадження, але й через стадії цивільного судочинства, які відбивають логіко-часові (просторові) характеристики судової діяльності і процесуальної діяльності всіх учасників цивільного процесу.

У процесуальній літературі під стадією цивільного процесу розуміють сукупність процесуальних дій суду, учасників процесу, спрямованих на певну процесуальну мету (порушення справи, підготовка справи до судового розгляду та ін.).

Притому даються різні класифікації щодо складу стадій цивільного судочинства, які суттєво відрізняються одна від одної. Наприклад, пропонується виділяти такі стадії:

1) подання заяви до суду (ст. 118 ЦПК), на якій можуть мати місце такі ускладнення:

– залишення заяви без руху (ч. 2 ст. 121 ЦПК);

– повернення заяви (ч. 3 ст. 121 ЦПК);

2) відкриття провадження у справі (ст. 122 ЦПК);

3) провадження у справі до судового розгляду (глава 3 ЦПК), яка поділяється на дві підстадії:

– попереднє судове засідання (ст. 130 ЦПК);

– підготовка справи до судового розгляду (ч. 6 ст. 130 ЦПК);

4) судовий розгляд (глава 4, ст. 157–196 ЦПК), який закінчується ухваленням судового рішення;

5) звернення судового рішення до виконання[1].

В іншому випадку виділяються такі стадії:

− провадження в суді першої інстанції (від порушення справи до винесення рішення чи іншої заключної постанови);

− провадження в суді другої інстанції (оскарження і перегляд рішень і ухвал, які не вступили в законну силу, — апеляційне чи касаційне провадження);

− провадження по перегляду рішень, ухвал і постанов у порядку нагляду;

− провадження по перегляду рішень, ухвал і постанов за нововиявленими обставинами;

− виконавче провадження[2].

Як видно, наведені точки зору, незважаючи на певну єдність родових ознак у визначеннях процесуальних стадій, призводять до різних висновків щодо їх номінації. Якщо у першому випадку в цілому не заперечується не лише понятійна, але й фактична автономність стадій, то у другому — стадії ототожнюються з процесуальними провадженнями. Ці точки зору відбивають достатньо сталі погляди на поняття та структуру стадій цивільного процесу, які склалися у процесуальній теорії. Разом із тим очевидно, що теоретичний та практичний смисли стадійності цивільного судочинства розуміються по-різному, і головне, що слід підкреслити, — науковці в основному змішують стадії з провадженнями цивільного судочинства. У структурі цивільного судочинства як комплексній системі провадження цивільного судочинства та стадії мають самостійне значення і їх не можна ототожнювати.

Стадійність юридичного процесу в цілому і цивільного судочинства зокрема слід розглядати з позицій загальнологічної характеритики здійснення процесуальних дій та з позиції функціональних проявів усієї процесуальної діяльності. У першому випадку, виходячи із того, що цивільне судочинство — це

[1] Цивільний процес України: Академічний курс: [Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / За ред. С. Я. Фурси]. – К.: Вид. Фурса С. Я.; КНТ, 2009. – С. 58.

[2] Гражданское процессуальное право: Учебник / С. А. Алехина, В. В. Блажеев и др.; Под ред. М. С. Шакарян. – М.: ТК Велби, Проспект, 2004. – С. 24.

процедура розгляду і вирішення цивільної справи (юридичної справи), а також система операцій з нормами права, скерована на застосування норм матеріального та процесуального права (правозастосування), слід виділяти логічні стадії правозастосування, які відбивають логічну послідовність юридичних операцій при застосуванні правових норм. У другому випадку, виходячи з того, що цивільне судочинство — система процесуальних дій суду та учасників цивільного судочинства, яка не зводиться до простої сукупності їх одноактних дій, слід виділяти стадії функціонального характеру, які відбивають просторові характеристики, алгоритм процесуальних дій суду чи учасників цивільного судочинства в межах певного часового періоду[1].

У зв'язку з цим привертають увагу з приводу структури стадій цивільного судочинства судження Ю. К. Осипова. Він зауважив, що застосування норм цивільного процесуального права, як і норм будь-якої галузі права, з точки зору внутрішньої логіки цієї діяльності включає три основних елементи правозастосування: встановлення фактичних обставин конкретної процесуальної ситуації, що дає можливість застосувати ту чи іншу норму цивільного процесуального права; вибір і аналіз норми права, що підлягає застосуванню; владне вирішення процесуального питання, застосування відповідної норми права та ухвалення судового акту. При цьому будь-який правозастосовний акт передбачає існування принаймні трьох стадій: порушення діяльності по застосуванню права; підготовка та здійснення правозастосовного акту (дії). У своїй сукупності вони утворюють правозастосовний цикл. Частіше всього цивільна справа охоплює декілька правозастосовних циклів, які переслідують різні процесуальні цілі: розглянути справу по суті, перевірити правосудність судового рішення тощо. У межах правозастосовних циклів ухвалюються різнохарактерні правозастосовні акти (рішення суду першої інстанції, апеляційна ухвала, касаційна ухвала і т. ін.), але всі вони скеровані на виконання загальних завдань цивільного судочинства. У кінцевому рахунку автор приходить до висновку, що провадження цивільного судочинства представляють самостійні правозастосовні цикли, а стадії застосування норм процесуального права — етапи правозастосовної діяльності в межах відповідного правозастосовного циклу, відособлені у часі і послідовності його частини[2]. У такому аспекті, як видно, правозастосовні цикли є не чим іншим, як процесуальними провадженнями цивільного судочинства, а процесуальні стадії — складові процесуальних проваджень.

Співзвучні судження висловлені Т. Сахновою, яка стадію цивільного процесу визначає як частину процесу, яка призначена для вирішення самостійного

---

[1] Теория юридического процесса / Под ред. В. М. Горшенева. – Харьков: Вища шк., 1985. – С. 127–130.

[2] Осипов Ю. К. Элементы и стадии применения норм советского гражданского процессуального права // Проблемы применения норм гражданского процессуального права: Науч. тр. Свердлов. юрид. ин-та. – Свердловск, 1978. – Вып. 48. – С. 42–44.

процесуального завдання на певному етапі його розвитку. Стадія судочинства являє собою систему процесуальних дій, яка характеризується відносною відособленістю і закінченістю правового регулювання, самостійністю предмета правового регулювання. Стадійність руху цивільного процесу визначена законодавчо, і цей порядок переходу від однієї стадії до іншої не може бути порушений. Етапи розгляду цивільної справи авторкою також виділяються в межах існуючих проваджень цивільного процесу. Так, за її твердженнями, провадження справи у суді першої інстанції включає такі стадії:

– порушення цивільної справи (глава 12 ЦПК РФ);

– підготовка справи до судового розгляду (глава 14 ЦПК РФ);

– судовий розгляд і винесення судового рішення чи інше закінчення справи в суді першої інстанції (глави 15, 16, 18, 19 ЦПК РФ)[1].

Як видно, Ю. К. Осипов номінував процесуальні стадії перш за все з точки зору логіки судового правозастосування, виділяючи стадії логічного характеру — встановлення фактичних обставин конкретної процесуальної ситуації, вибір і аналіз норми права, що підлягає застосуванню, вирішення судом питання матеріального або процесуального права, застосування відповідної норми права, ухвалення судового акту, та з точки зору функцій процесуальної діяльності як комплексної системи процесуальних дій суду та учасників цивільного судочинства, виділяючи стадії функціонального характеру. Т. Сахнова ж акцентувала увагу на стадіях функціонального характеру — порушенні цивільної справи; підготовці справи до судового розгляду; судовому розгляді і винесенні судового рішення чи іншому закінченні справи в суді.

Видається, що у структурі цивільного судочинства, оскільки цивільне судочинство є формою захисту суб'єктивних прав, свобод та інтересів, доречно виокремлювати процесуальні стадії і логічного, і функціонального характеру. Стадії логічного та функціонального характеру по суті характеризують цивільне судочинство з точки зору того, що цивільне судочинство як певна організаційно-правова форма здійснення судової влади і правосуддя у цивільних справах розглядатиметься як різновид правозастосування, що здійснюється судом, та як процедура розгляду цивільної справи (процесуальна діяльність), що забезпечує систему процесуальних гарантій та право на справедливий судовий розгляд. При цьому в теоретичному плані такий підхід ґрунтується на тому методологічному положенні, що в межах режиму судочинства і категорій науки цивільного процесуального права слід виділяти поняття правозастосування та правозастосовної діяльності, які не є тотожними[2].

---

[1] Сахнова Т. В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты. – М.: Волтерс Клувер, 2008. – С. 64.

[2] Див.: Васильев А. М. О правоприменении и процессуальном праве // Труды ВЮЗИ. Проблемы соотношения материального и процессуального права. – М., 1980. – С. 4–14.

Що стосується стадій логічного характеру, то вони складають алгоритм судового правозастосування і становлять органічну єдність встановлення фактичних обставин цивільної справи, вибору й аналізу норм права, що підлягають застосуванню, ухвалення судового акту по застосуванню норм процесуального чи матеріального права. Що стосується стадій функціонального характеру, то вони можливі тільки в рамках конкретних проваджень цивільного судочинства і характеризують алгоритми процесуальної діяльності не як одноактні дії суду чи окремого учасника цивільного судочинства, а як генералізовані сукупності їхніх процесуальних дій у комплекси, спрямовані на порушення цивільної справи, підготовку справи до судового розгляду, судовий розгляд і ухвалення судового рішення.

Понятійна та структурна автономність стадій функціонального характеру у системі цивільного судочинства, крім указаних характеристик, дозволяє також визначати нормативні, гносеологічні та фактичні межі процесуальних стадій, що є важливим для конкретної характеристики процесуальних стадій цивільного судочинства. Така інтерпретація стадій судочинства була дана В. С. Зеленецьким давно, але, незважаючи на принципову важливість, у літературі залишилась недооціненою[1].

Нормативні межі процесуальної стадії передбачаються процесуальним законодавством у спосіб визначення власне системи процесуальних дій суду і учасників цивільного судочинства, які допустимі, та часових параметрів їх здійснення. Нормативні межі процесуальної стадії закладають умови їх процесуальної можливості та здійсненності з точки зору передбачених законом процесуальних наслідків. Нормативні межі процесуальних стадій закладають такий сутнісний чинник судочинства, як темпоральність, який, незважаючи на свої формальні характеристики, опосередковано сприяє досягненню завдань судочинства щодо розгляду цивільної справи, остаточного її вирішення і досягненню такої загальноправової цінності, як правова визначеність у застосуванні права. У цьому відношенні якраз і визначається значущість такого інституту цивільного процесуального права, як інститут процесуальних строків і строків розгляду цивільних справ, який став у контексті ч. 1 ст. 6 ЄКПЛ принциповим для оцінки ефективності судочинства з точки зору реалізації права на справедливий судовий розгляд і, зокрема, такої його складової, як права на розгляд справи у розумні строки.

Гносеологічні межі процесуальних стадій визначаються тим, що, виходячи із змістовних ознак процесуальної діяльності, важливою для розгляду та вирішення цивільної справи є діяльність по доказуванню та оцінці доказів судом, розпорядчі дії сторін, які впливають на результати розгляду цивільної

[1] Зеленецкий В. С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. – Харьков: Вища шк., 1979. – С. 38.

справи, відповідні ритуально-церемоніальні форми здійснення процесуальної діяльності тощо. У цьому відношенні цивільне судочинство — це система потоків процесуальної інформації. Потоки процесуальної інформації, які і складають основу перш за все юридико-фактологічного складу судової справи, мають свою конфігурацію в залежності від проваджень цивільного судочинства і в першу чергу проваджень, що мають вертикально інтегруючу природу. У цьому аспекті особливо очевидним є те, що гносеологічні межі стадій цивільного судочинства визначаються функціями відповідних судів (суду першої інстанції, апеляційного суду тощо), процесуальними можливостями учасників цивільного судочинства щодо надання доказів, специфікою оцінки наявних доказів судом тощо.

Фактичні межі процесуальних стадій, на відміну від нормативних і гносеологічних, характеризуються тим, що у реальній практиці цивільного судочинства розгляд цивільної справи за формальним показником темпоральності може і не відповідати вимогам процесуального законодавства щодо строків розгляду цивільних справ. Разом із тим з точки зору принципів справедливого судочинства очевидно, що це не може бути перешкодою для подальшого й остаточного розгляду цивільної справи, оскільки правосуддя має бути здійснено за будь-яких умов, а тому фактичні межі процесуальних стадій мають бути досягнуті і з точки зору публічних, і з точки зору приватних інтересів правосуддя. На наш погляд, не випадково в результаті довготривалої практики Європейський суд з прав людини сформулював концепти права на справедливий судовий розгляд перш за все як право на розгляд справи в розумні строки.

Структурним компонентом цивільного судочинства, крім процесуальних проваджень та стадій цивільного судочинства, є також процесуальний правовий режим. Мінімальним рівнем достатності характеристики процесуального режиму є його інтерпретація як синтетичної конструкції, яка складається з принципів, що діють у сфері цивільного судочинства, засобів та способів їх реалізації та реально існуючих процесуальних гарантій[1].

Що стосується принципів цивільного судочинства, то вони є фундаментальними началами цивільного судочинства та відбивають його спрямованість на захист прав, свобод та інтересів, соціальну цінність правосуддя. Ураховуючи регуляторне значення принципів цивільного процесуального права, їх нормативний характер, вони є своєрідними нетиповими нормативними приписами і мають характер норм *jus cogens*, що мають вищу юридичну силу.

Особливо заслуговує на увагу те, що до складу принципів цивільного судочинства відносять загальновизнані норми і принципи міжнародного права, а також конституційні принципи правосуддя. Це свідчить про високий

[1] Див.: Теория юридического процесса / Под ред. В. М. Горшенева. – Харьков: Вища шк., 1985. – С. 151.

рівень правової регламентації фундаментальних засад публічної функції судової влади та фундаментальності самого права на суд як права людини і громадянина.

7. ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Принципи є найбільш узагальненою категорією науки цивільного процесуального права поряд із такими, як предмет і метод цивільного процесуального права, цивільні процесуальні правовідносини тощо. І тому принципи цивільного процесуального права відбивають суттєві характеристики цивільного процесуального права як самостійної галузі права та цивільного судочинства як певної сфери правового регулювання[1].

Інтенсивні дослідження принципів припадали на періоди, які пов'язані з кодифікаціями процесуального законодавства, та посткодифікаційні періоди. Так було і в період процесуальних кодифікацій 60-х рр. минулого століття та кодифікацій уже 2000-х рр.[2]

На відміну від сталих зазначених підходів деякі науковці стверджують, що принципи цивільного процесуального права у понятійному відношенні є однопорядковими з цілями та завданнями цивільного процесу і виступають способами (методами) їх здійснення[3]. Закріплення у нормах цивільного процесуаль-

[1] Див.: Демичев А. А. К вопросу о принципах гражданского процессуального права // Вестн. Сарат. гос. акад. права. – 2005. – № 1 (42). – С. 93.

[2] Див.: Гетманцев О. В., Пацурківський П. С. Поняття принципів цивільного процесу та їх значення у правозастосовчій діяльності суду // Наук. вісн. Чернівец. ун-ту. Вип. 187: Правознавство. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 60–65; Опанасенко О. Поняття принципу змагальності в цивільному процесі // Право військової сфери. – 2007. – № 4. – С. 25–26; Шишкін В. Принцип диспозитивності у новому ЦПК України // Право України. – 2006. – № 3. – С. 78–81; Ястржембский И. А. Принцип законности и единообразие судебной практики // Актуальные проблемы российского права. Вып. 1. – М.: ООО «Полиграф ОПТ», 2005. – С. 177–186; Волосенко С. О. Принцип змагальності у новелах ЦПК // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2007. – № 1. – С. 132–136; Манукян В. Принцип Хьюарта: необходима ли нам процессуальная справедливость? // Юрид. практика. – 2007. – 30 янв. (№ 5). – С. 12–13; Гетманцев О. В. Співвідношення аксіом і принципів в цивільному процесі України // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. Вип. 200: Правознавство. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 51–54; Ясинок М. М. Чи є принцип змагальності в окремому провадженні? // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. – Х., 2006. – Вип. 34. – С. 287–292; Борисова Л. В. Принцип разумности в российском гражданском процессе. – М.: ЮНИТИ, 2008; та ін.

[3] Див.: Демидов И. Ф. Понятие принципов уголовного процесса // Курс советского уголовного процесса. Общая часть. – М., 1989. – С. 138–139.

ного права принципів служить засобом реалізації завдань із правильного і своєчасного розгляду справ, а через їх виконання — і кінцевих цілей цивільного судочинства. Отже, стосовно загальних завдань та цілей судочинства принципи є цільовими установками більш низького рівня[1].

У західній процесуальній літературі проблема принципів цивільного процесу не була такою актуальною і привабливою, як у вітчизняній процесуальній теорії, у тому числі теорії процесуального права радянського періоду. До цієї проблеми західна процесуальна доктрина стала підходити лише у 80-ті рр. минулого століття, у період постіндустріального розвитку буржуазного суспільства. Причому засвоєння принципів цивільного процесуального права здійснювалось під впливом декількох факторів — відчутної кризи цивільного правосуддя, яке було неспроможне забезпечити доступність різних верств населення до цього соціально-правового інституту, нагальної потреби оновлення національних цивільних процесуальних законодавств та глобалізації, яка вимагала певної гармонізації процесуальних систем. Вагомим фактором стала Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, наслідком якої стала поступова фундаменталізація прав людини, зокрема права на справедливий судовий розгляд та забезпечення не лише на наднаціональному, а й національному рівні принципу верховенства права. Тобто проблема принципів у західній процесуальній теорії визріла на підґрунті ідеї верховенства права, тобто природних прав людини, та визначалась доктриною природного права в цілому. Тому не випадково як і раніше, так і зараз у західній літературі, як правило, відсутній аналіз принципів цивільного процесуального права та цивільного процесу на рівні догматичного тлумачення процесуального законодавства[2]. У ній дається характеристика принципів цивільного процесу, заснованих на Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод[3].

Є очевидним, що українська процесуальна наука формувалась в інших умовах праворозуміння та розвитку суспільства в цілому. Характер же розвитку буржуазних суспільств реально спонукав до створення адекватних концепцій і моделей правових інститутів та утвердження принципу верховенства

[1] Див.: Жилин Г. А. Правосудие по гражданским делам: актуальные вопросы. – М.: Проспект, 2010. – С. 78–79.

[2] Див.: Kerameus K. D. The Marcel – Storme – Chair for International and Comparative Givil Procedure at Ghent University – A Note // European Review of Private Law. – 2006. – Vol. 4. – P. 619–620; Zuckerman A. Reforming civil justice system: trends in industrial countries // PREMnote. – 2000. – October, № 46; Resnik J. Procedure's Projects // Civil Justice Quarterly. – 2004. – Vol. 23. – P. 286–289; Kono T. Recent Trends in Japanese Civil Procedure Reform of the Code of Civil Procedure // European Journal of Law Reform. – 2000. – Vol. 2, № 1. – P. 155–164.

[3] Див.: Civil Litigation. – Oxford University Press, 2005. – P. 10–15; Sime S. A practical approach civil procedure. – Oxford University Press, 2005. – P. 19–34.

права, який у сучасній науці розглядається як загальний принцип права. Це є тим ключовим моментом, який з точки зору наукових перспектив та розвитку юридичної практики має і методологічне, і теоретичне, і навіть ментальне значення.

Таким чином, за великим рахунком теорія принципів цивільного процесуального права успадкувала дві різні наукові традиції, які тяжіють до різних правових культур — нормативної та природно-правової. Разом із тим різниця у теоретичних підходах, як виявляється, по суті відтворює діалектичне співвідношення права і закону в межах сучасного праворозуміння. Тобто концепти нормативізму та природного права не можуть взаємно виключати один одного[1]. Якщо розуміння принципів цивільного процесуального права в аспекті догми права і догматичної юриспруденції має цілком визначені параметри їх законодавчого закріплення безпосередньо або опосередковано, то принципи цивільного процесуального права в контексті природного є похідними від природних прав людини і по суті відбивають глибшу субстанціальну сутність цивільного процесу в аспекті верховенства права та права людини на ефективне судочинство.

Т. М. Нешатаєва слушно констатує, що втілення верховенства права потребує застосування позитивного права в дусі верховенства права, передумовою якого є розмежування шляхом судового тлумачення позитивного та природного права. Вона зазначає, що ефективне розмежування шляхом судового тлумачення права на природне (право по природі) і позитивне (право за розсудом) може вивести судову систему на зовсім інший рівень розвитку з метою досягнення реальної незалежності та самостійності. Утім ілюзій щодо швидкості руху на шляху реалізації норм природного права в судових рішеннях не може бути. Подібний алгоритм задано попереднім розвитком правової думки та практики, яка була значною мірою позитивістською, скерованою на визнання властивостей права тільки за писаними, тобто встановленими владою, правовими приписами[2].

Отже, стає дедалі очевиднішим, що проблема принципів цивільного процесуального права є ланцюгом у проблематиці правової науки, засвоєння якої з теоретичної і практичної точок зору передбачає осмислення принципів і з погляду їх правової природи крізь призму певного праворозуміння, і з точки зору

[1] Вітчизняна юридична наука доволі спокійно ставиться до критики нормативізму, нормативного праворозуміння. На фоні цього впадає в очі те, що західна правова наука в цьому відношенні виявляється більш відкритою у цій дискусії (див.: Паттаро Э. Нет права без норм // Рос. ежегодник теории права. – 2008. – № 1. – С. 284–342; Кравиц В. Пересмотр понятия права: директивы и нормы с точки зрения нового правового реализма // Рос. ежегодник теории права. – 2008. – № 1. – С. 433–445).

[2] Нешатаева Т. Н. Суд и общепризнанные принципы и нормы международного права // Антология научной мысли: К 10-летию Российской академии правосудия: Сб. ст. – М.: Статут, 2008. – С. 625–626.

правореалізації, тобто механізмів застосування права. З погляду судового застосування права та здійснення правосуддя виходить так, що у соціальному бутті феномен права має, так би мовити, синтетичну сутність, оскільки дуже важливо у процесі застосування права реалізувати ту ключову проблему, яка випливає із принципової єдності права та закону. Такий підхід відтворює в основному лібертарну концепцію праворозуміння, відповідно до якої конститутивною ознакою права є принцип формальної рівності[1].

Сучасний рівень професіоналізму судової практики, який має формуватися під впливом ідеї, принципу верховенства права, безперечно передбачає виведення стану правореалізації на рівень розмежування судового тлумачення позитивного та природного права.

Наскільки це важливо, свідчить те, що судова практика занадто повільно застосовує ст. 8 Конституції України, яка визначає, що в Україні діє принцип верховенства права, норми Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, прецеденти Європейського суду з прав людини, загальновизнані принципи і норми міжнародного права. Це, на наш погляд, є ключовим, оскільки реалізація принципу верховенства права неможлива без застосування у судовому судочинстві загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, які мають бути складовими національного правопорядку.

Уявляється, таке розуміння принципів цивільного процесуального права означає, що принципи цивільного процесуального права з точки зору їх родової характеристики є правовими засадами правосуддя в цивільних справах. Підтвердження цього ми знаходимо у Конституції України, яка, регламентуючи правосуддя, передбачає основні засади судочинства: законність, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом та ін.

Характеристика принципів цивільного процесуального права як основних засад має суттєве значення, оскільки принципи є вихідними положеннями, закріпленими в міжнародному праві та чинному законодавстві, на яких повинні ґрунтуватися процесуальне законодавство та практика його застосування. Як основні засади принципи цивільного процесуального права мають такі особливості:

---

[1] Див.: Нерсесянц В. С. Философия права. – М., 2006. – С. 30–47; Нерсесянц В. С. Философия права: либертарно-юридическая концепция // Вопр. философии. – 2002. – № 3. – С. 3–16; Варламова Н. В. Понимание свободы, равенства и справедливости в контексте либертарной концепции права // Рос. ежегодник теории права. – 2008. – № 1. – С. 43–66; Лапаева В. В. Правовой принцип формального равенства // Антология научной мысли: К 10-летию Российской академии правосудия: Сб. ст. – М.: Статут, 2008. – С. 83–95. Незважаючи на певні дискусійні моменти лібертарної концепції (див.: Сырых В. М. Логические основания общей теории права. – Т. 3: Современное правопонимание. – М., 2007. – С. 51; Четвернин В. А. Лекции по теории права. – М., 2001. – Вып. 1. – С. 48), є важливим те, що вона концептуально врівноважує переваги доктрин позовного та природного права. Причому з позицій лібертарного праворозуміння як позитивне, так і природне право є правом лише тому, що вони відповідають критеріям правового закону.

фундаментальний характер для цивільного процесу в цілому та окремих інститутів цивільного процесуального права;

відбивають певний механізм здійснення судової влади і процедур правосуддя і цінності цивільного судочинства та цивільного процесуального права;

мають нормативний характер. Особливо це стосується загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, які мають наднаціональний характер і закріплюються у міжнародно-правових актах;

визначають модус доступності правосуддя для будь-якого суб'єкта права як наявність рівних можливостей доступу до суду;

мають виключно обов'язковий характер. Недотримання принципів цивільного судочинства тягне незаконність судових актів;

визначають залежність відповідальності держави за дотримання принципів у частині виконання міжнародно-правових зобов'язань і принципу верховенства права при здійсненні судочинства.

Не менш важливе значення має характеристика принципів цивільного процесуального права і в аспекті механізму правового регулювання цивільних процесуальних відносин. Звідси принципи цивільного процесуального права — це своєрідні, специфічні норми цивільного процесуального права, нетипові правові приписи. Особливість норм-принципів цивільного процесуального права полягає в тому, що вони є первинними у структурі цивільного процесуального права і не виводяться з інших норм.

Зазначимо, що інтерпретація принципів як специфічних норм, нормативних приписів у національному законодавстві відсутня, але має місце в деяких міжнародно-правових актах. Наприклад, у Віденській конвенції «Про право міжнародних договорів» 1969 р. зазначається, що під загальновизнаними принципами міжнародного права розуміються імперативні норми загального міжнародного права, які приймаються та визнаються міжнародною спільнотою держав у цілому як норми, відхилення від яких є неприпустимим (ст. 53), що означає їх надімперативну силу. Тобто в сукупності принципи мають характер норм *jus cogens*.

Підвищення рівня професіоналізму судової практики має здійснюватися у контексті практичного розмежування судового тлумачення позитивного та природного права. І це є можливим саме завдяки застосуванню загальновизнаних принципів і норм міжнародного права як принципів цивільного процесуального права. Тому уявлення про систему принципів цивільного процесуального права та тлумачення сутності принципів цивільного процесуального права у цьому аспекті приводять до висновку, що систему принципів цивільного процесуального права становлять загальновизнані принципи і норми міжнародного права та принципи, закріплені у національному законодавстві. Загальновизнані принципи і норми як принципи цивільного процесуального права, на відміну від принципів, визначених національним цивільним процесуальним законодавством, відбивають засадничі положення природного права у піблічних та приватних відносинах, у тому числі у сфері правосуддя у цивільних справах.

Що стосується загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, то вони як фундаментальні, вихідні, основоположні норми природного права визначають глибинні, сутнісні модуси правового регулювання цивільних процесуальних відносин при здійсненні правосуддя у цивільних справах. Ці принципи є загальними принципами права і за своєю природою виступають як форма природного права. Що стосується принципів цивільного процесуального права, визначених національним процесуальним законодавством, то вони є основоположними в аспекті механізму правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин, зокрема, визначають систему юридичних і процесуальних засобів правового регулювання процесуальних правовідносин, тобто догму права.

А це означає, що в механізмі судочинства з точки зору правозастосування загальновизнані принципи і норми міжнародного права як принципи цивільного процесуального права мають субсидіарний характер.

Під загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права розуміють основоположні імперативні норми міжнародного права, що приймаються і визнаються міжнародним співтовариством держав у цілому, відхилення від яких є неприпустимим. Вони мають наднаціональний характер і закріплюються у міжнародно-правових актах — Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практиці Європейського суду з прав людини.

У наш час не всі норми міжнародного права визнаються абсолютно всіма державами обов'язковими для себе. Тим не менше у сучасному міжнародному праві є значна кількість норм, які офіційно визнані всіма або майже всіма державами. Ці норми називаються загальновизнаними. Найбільш загальні з них іменуються принципами міжнародного права[1].

Загальновизнані принципи і норми міжнародного права стосуються різних сфер міжнародного права — дипломатичної служби, пароплавства, режиму бойових дій, польотів, торгових відносин та інших, у тому числі й сфери правосуддя. Вичерпного переліку загальновизнаних принципів і норм міжнародного права не існує і не може існувати, що ускладнює їх реальне застосування в судовій практиці. Разом із тим все ж таки поступово застосування цих норм стає фактом[2].

---

[1] Див.: Зименко Б. Л. Нормы международного права в практике судов Российской Федерации: Пособие для судей. – М.: РАП, 2003. – С. 21.

[2] Див.: Нешатаева Т. Н. Уроки судебной практики о правах человека: европейский и российский опыт. – М.: Изд. Дом «Городец», 2007. – С. 16–40; Воронцова И. В. О применении общепризнанных принципов и норм международного права // Тенденции развития гражданского процессуального права России: Сб. науч. ст. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2008. – С. 232–233; Зименко Б. Л. Нормы международного права в практике судов Российской Федерации: Пособие для судей. – М.: РАП, 2003. – С. 59–103.

Тим не менше в юридичній літературі робляться спроби їх певної систематизації або формального визначення. Так, наприклад, стверджується, що до них беззаперечно належать лише наведені у Статуті ООН і Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. основні принципи міжнародного права[1]. Відповідно до ст. 2 Статуту ООН, наприклад, до них належать рівність, співробітництво, добросовісне виконання зобов'язань, мирне врегулювання спорів, невтручання та незастосування сили, повага до фундаментальних прав людини, право націй на самовизначення.

Виходячи з того, що загальновизнані принципи і норми регулюють не тільки публічні, а й приватні відносини, пропонується виділяти принципи регулювання приватних відносин як форми конкретизації принципів публічної сфери. До них відносять принцип взаємного застосування норм іноземного права і визнання іноземних судових актів (взаємність) як прояв принципів рівності і співробітництва держав; принцип недискримінації іноземних осіб в іноземній державі як прояв принципів рівності та поваги прав людини; принцип захисту публічного порядку при врегулюванні приватних відносин (застереження про публічний порядок) як сторона принципу невтручання у внутрішні справи держав; принцип неухильного виконання зобов'язань[2].

Що стосується сфери правосуддя у цивільних справах з точки зору застосування загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, то, без сумніву, можна назвати такі принципи: пріоритету прав людини, верховенства права, права на суд, правової визначеності, правової ефективності[3]. Очевидність цієї номенклатури принципів визначається тим, що вони випливають безпосередньо з Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практики Європейського суду з прав людини. Особливо прикметно, що ці принципи безпосередньо використовуються при застосуванні і тлумаченні п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, в якій як конвенційне закріплено право на справедливий судовий розгляд як системи процесуальних гарантій належного здійснення правосуддя. У цьому зв'язку є досить симптоматичним те, що Закон України «Про судоустрій і статус суддів» визначив, що суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

---

[1] Див.: Барциц И. И. Международное право и правовая система России // Журн. рос. права. – 2001. – № 2. – С. 63.

[2] Див.: Нешатаева Т. Н. Суд и общепризнанные принципы и нормы международного права // Антология научной мысли: К 10-летию Российской академии правосудия: Сб. ст. – М.: Статут, 2008. – С. 631.

[3] Див.: Нешатаева Т. Н. Уроки судебной практики о правах человека: европейский и российский опыт. – М.: Изд. Дом «Городец», 2007. – С. 30–34; Курс цивільного процесу: Підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; За ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – С. 118–121.

У сфері цивільного судочинства виявляють свою дію і принципи, закріплені в Конституції України, законодавстві про судоустрій і Цивільному процесуальному кодексі. Незважаючи на те, що принципи закріплюються в різних нормативних актах, вони мають однаковий предмет правового регулювання і належать до складу принципів цивільного процесуального права.

Так, у Конституції України містяться базові норми судочинства як єдині підстави правосудної діяльності всіх органів судової влади: поділ державної влади в Україні на законодавчу, виконавчу й судову (ст. 6); верховенство права й законності (ст. 7); право на судовий захист (ст. 55); неприпустимість примусу свідчити проти себе або своїх близьких родичів (ст. 63); здійснення правосуддя тільки судом (ст. 124); незалежність і підпорядкування суддів закону (ст. 129) та ін.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» принципами судочинства називає такі, як здійснення правосуддя в Україні виключно судами (ст. 5), самостійність судів (ст. 6), право на судовий захист (ст. 7), право на повноважний суд (ст. 8), рівність перед законом і судом (ст. 9), правова допомога при реалізації права на справедливий суд (ст. 10), гласність і відкритість судового процесу (ст. 11), мова судочинства (ст. 12), обов'язковість судових рішень (ст. 13), право на оскарження судового рішення (ст. 14), одноособовий та колегіальний розгляд справ (ст. 15).

У Цивільному процесуальному кодексі України також закріплюються загальні принципи правосуддя та принципи, специфічні для цивільного судочинства:

- здійснення правосуддя на засадах поваги до честі й гідності, рівності перед законом і судом (ст. 5);
- гласність та відкритість (ст. 6);
- усність (ст. 6);
- державна мова судочинства (ст. 7);
- законність (ст. 8);
- змагальність сторін (ст. 10);
- диспозитивність цивільного судочинства (ст. 11);
- забезпечення апеляційного і касаційного оскарження судових рішень (ст. 13);
- обов'язковість судових рішень (ст. 14);
- процесуальна рівноправність сторін (ч. 1 ст. 31).

Зміст названих нормативних актів свідчить про те, що принципи цивільного процесуального права в них або дублюються, або мають місце певні редакційні відмінності в найменуванні. Крім того, треба зазначити, що мають місце і розходження у формі юридичного закріплення принципів у текстах законів. Ці неузгодженості переважно мають юридико-технічний характер.

Очевидно, що всі принципи цивільного процесуального права, як і інші його норми, відбиваються у структурі чинного законодавства, що регулює організацію і порядок здійснення цивільного судочинства. Узагалі ж більшість принципів цивільного процесуального права, закріплених у Конституції України, Законі України «Про судоустрій та статус суддів», конкретизуються у цивільному процесуальному законодавстві.

Відповідно до ролі того чи іншого принципу в здійсненні правосуддя розрізняють організаційно-функціональні та функціональні принципи цивільного процесуального права. Перша група принципів регулює організацію правосуддя і здійснює вплив на порядок його реалізації. Друга група принципів регулює в основному порядок здійснення правосуддя, тобто визначає процесуальну діяльність суду і учасників цивільного судочинства. По суті, у даному випадку мова йде про класифікацію принципів, виходячи з об'єкта правового регулювання принципів як специфічних правових приписів[1].

До організаційно-функціональних принципів належать принципи здійснення правосуддя тільки судом на засадах рівності громадян перед законом і судом; колегіального та одноособового розгляду цивільних справ; незалежності суддів і підкорення їх тільки закону; гласності; національної мови судочинства. До групи функціональних — принципи законності; диспозитивності; змагальності; процесуальної рівноправності сторін; усності; безпосередності; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду; обов'язковості рішень суду.

8. ЗАГАЛЬНОВИЗНАНІ ПРИНЦИПИ І НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Принцип верховенства прав людини. Загальновизнані принципи і норми міжнародного права як принципи цивільного судочинства є основоположними імперативними нормами міжнародного права, відхилення від яких є неприпустимим. Хоча за походженням вони мають наднаціональний характер і закріплюються у міжнародно-правових актах чи у прецедентах, але все ж таки є частиною національної правової системи, у тому числі системи судочинства. В Україні визнаються та гарантуються права і свободи людини (ст. 3 Конституції України). Виходячи із цього, а також із положень ст. 9 Конституції України щодо чинності міжнародних договорів, які є частиною національного законодавства України, загальновизнані принципи і норми міжнародного права також є елементом національної правової системи.

Слід наголосити на особливостях застосування загальновизнаних принципів та норм міжнародного права. Як вже зазначалось, загальновизнані принципи і норми міжнародного права мають субсидіарний характер. Це є результатом

[1] Див.: Цивільний процес України: академічний курс / За ред. С. Я. Фурси. – К.: Вид. Фурса С. Я.: КНТ, 2009. – С. 69–70.

гармонізації політики держави на універсальному, регіональному, національному рівнях. І тому цілком слушно і теоретично доцільно у цьому контексті зазначити, що загальновизнані принципи і норми міжнародного права як компоненти наднаціонального і національного правопорядків, безперечно, виступають принципами національного цивільного судочинства. Така їх природа означає, що, незважаючи на своє міжнародно-правове походження, велике значення для їх реалізації має саме національний, тобто внутрішньодержавний механізм його реалізації. Більше того, він є визначальним, виходячи із міжнародних забов'язань конкретної держави[1].

Як вже зверталась увага, до загальновизнаних принципів і норм цивільного судочинства можна віднести принципи пріоритету прав людини, принцип верховенства права, принцип права на суд, принцип правової визначеності та принцип пропорційності. Без сумніву, подальша їх наукова розробка та втілення у практику судового правозастосування сприятимуть подальшій соціалізації цивільного процесу, визначенню з точки зору нових соціально-правових реалій функціонування судочинства, детермінованих необхідністю утвердження прав людини і верховенства права.

Принцип верховенства прав людини є загальновизнаним принципом міжнародного права і доктринально, і на рівні правозастосування нерідко тлумачиться у взаємозв'язку і взаємозалежності з принципом верховенства права. Наприклад, П. М. Рабінович вважає, що принцип верховенства права означає пріоритетність у суспільстві прав людини, що має прояв у закріпленні в конституційних та інших законах держави основних прав людини (закони, які суперечать правам та свободам людини, не є правовими законами); пануванні в суспільному і державному житті таких законів, які виражають волю більшості чи всього населення країни, що відображають при цьому загальнолюдські цінності та ідеали — перш за все права і свободи людини; врегулюванні відносин між особою і державою на основі принципу: «особі дозволено робити все, що прямо не заборонене законом»; взаємної відповідальності особи і держави[2].

Видаються не достатньо обґрунтованими точки зору про те, що верховенство права зводиться по суті до верховенства права людини. Існують достатні формальні й неформальні підстави цей принцип розглядати як самостійний поряд із принципом верховенства права. Так, у ст. 3 Статуту Ради Європи проголошується, що кожен Член Ради Європи повинен визнавати принцип верховенства

[1] Проблема співвідношення міжнародного і національного права вирішується в межах основних теорій – моністична та дуалістична концепції (див.: Марочкин С. Ю. Действие норм международного права в правовой системе России. – Тюмень, 1998; Лукашук И. И. Международное право. Общая часть / И. И. Лукашук. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – С. 255–256).

[2] Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). — Х.: Право, 1997. – С. 12.

права і принцип, відповідно до якого всі особи, які перебувають під його юрисдикцією, повинні користуватися правами людини і основними свободами, і щиро і активно співробітничати в ім'я досягнення мети Ради, що визначена у главі І, яка і буде досягатися шляхом підтримки та подальшого здійснення прав людини і основних свобод. У преамбулі Конституції України зафіксовано, що однією з причин прийняття Основного Закону України була необхідність забезпечення прав і свобод людини (ч. 4 Преамбули Конституції). У статті 3 Конституції України передбачено також те основоположне положення, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Можна припустити, що наведені нормативні положення підтверджують розмежування принципів верховенства права і верховенства прав людини.

Принцип верховенства прав людини є похідним від ідеї фундаменталізації природних прав як основоположних з точки зору розвитку суспільства та держави. Фундаменталізація прав людини означає їх постійний розвиток як природних прав і як специфічних об'єктів правової охорони відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та їх тлумачення Європейським судом з прав людини. Виходячи з практики застосування Конвенції Судом, а також того, що ЄКПЛ є «живим правовим організмом» у результаті динамічного її тлумачення ЄСПЛ, принцип верховенства прав людини як загальновизнаний принцип міжнародного права означає, що в аспекті судового правозастосування національний суд може апелювати до цього принципу з метою оцінки національного законодавства на відповідність цьому принципу. Тобто у практичному плані закон, який не відповідає принципу верховенства прав людини, може бути предметом його скасування, розгляду на відповідність Конституції України або незастосування при розгляді конкретних цивільних справ, скасування рішень в інстанційному порядку вищестоящими судами.

Симптоматично, що верховенство прав людини як самостійний принцип визнається Конституційним Судом України. У рішенні Конституційного Суду України № 2-рп від 29.01.2008 р. (справа про звільнення народних депутатів України з інших посад у разі суміщення) суд сформулював таку правову позицію: «Пріоритет природних прав людини слід розглядати як один із засадничих принципів Конституції України, відповідно до якого Верховна Рада України як орган законодавчої влади має приймати правові акти, додержуючись такого підходу»[1].

Принцип верховенства права. Принцип верховенства права закріплений у низці міжнародних нормативно-правових актів як загального (Загальна декларація прав людини), так і регіонального рівнів (Статут Ради Європи, Європейська

[1] Режим доступу: http://www.ccu.gov.ua/pls/wccu.

конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Американська конвенція прав людини, Африканська хартія прав людини та народів). Крім того, він дедалі більше впроваджується на рівні національних законодавств. Конституція України у п. 1 ст. 8 містить положення про те, що в Україні визнається та діє принцип верховенства права, що свідчить про намагання національного законодавця відобразити в тексті Основного Закону основоположний принцип права, який сьогодні став одним із найвизначніших здобутків демократичних держав у всьому світі.

За своїм характером принцип верховенства права є загальновизнаним принципом міжнародного права jus cogens, що пов'язується з особливим значенням верховенства права для сучасних демократичних суспільств. Ця норма є загальновизнаною, надімперативною нормою міжнародного права та має найвищу юридичну силу. Це означає, що позитивне право має відповідати положенням цієї норми, інакше воно повинно визнаватися юридично недійсним, а національні суди мають безпосередньо його застосовувати при ухваленні своїх рішень.

Розвиток ідеї верховенства права відбувався не завдяки його прямому закріпленню у нормативно-правових актах, а більшою мірою завдяки практиці судів, у європейському регіоні це перш за все Європейський суд з прав людини.

Сьогодні не існує єдності у визначеннях верховенства права. На доктринальному рівні усі концепції верховенства права прийнято поділяти на субстантивні або матеріальні (substantive) та формальні (formal)[1], які зосереджуються на дотриманні змістовних або формальних вимог верховенства права відповідно.

Серед змістовних вимог верховенства права різні вчені виокремлюють права людини та громадянина; демократію; рівність перед законом; гідність людини тощо, серед формальних — закони, які відомі широкому загалу та є досить постійними; відсутність законів, які застосовуються тільки до певних індивідів або до певних класів; відсутність зворотної сили законів; судовий нагляд за діяльністю уряду тощо.

На відміну від такого підходу Лукіс Г. Лукаїдес вважає, що принцип верховенства права має як мінімум п'ять самостійних цінностей: а) функціонування держави, яка пов'язана вимогами права; б) дотримання принципу рівності громадян перед законом; в) установлення законності та порядку в суспільстві; г) наявність ефективного і передбаченого правосуддя; д) охорона прав людини.

[1] Craig P. Formal and Substantive Conceptions of the Rule of Law: An Analitical Framework // Public Law. – Autumn, 1997. – P. 467–487; Summers R. S. A Formal Theory of the Rule of Law // Ratio Juris. – July 1993. – № 6 (2). – P. 127; Tamanaha B. On the Rule of Law: History, Politics, Theory. – Press Syndicate of the University of Cambridge, 2004. – P. 91–113; Stigal D. The Rule of Law: a Primer and Proposal // Military Law Review. – 2006. – Vol. 189. – P. 92–111.

Водночас підкреслюється, що всі ці цінності включені в концепцію верховенства права «у відповідь на різні потреби, що виникали з вимогою справедливості»[1].

На наш погляд, проблема верховенства права нерозривно пов'язана з проблемою типів праворозуміння. З огляду на це матеріальні та формальні концепції верховенства права відбивають особливості відповідно природно-правового та позитивістського типів праворозуміння, що повинно враховуватися при оцінці тієї чи іншої концепції.

Останнім часом дедалі більше вітчизняних вчених схиляються до думки про подвійну структуру принципу верховенства права, що містить як матеріальні, так і формальні вимоги, які однаково мають бути дотримані для забезпечення принципу верховенства права[2]. Цей факт беззаперечно свідчить про поворот сучасних вітчизняних досліджень у бік природно-правової парадигми. Тим більше це є прикметним у зв'язку з тим, що саме природно-правового, спрямованого на права людини, підходу дотримувалися держави і при закріпленні принципу верховенства права на міжнародному рівні. Так, після Другої світової війни принцип верховенства права набуває статусу міжнародного принципу права, про що свідчить його закріплення у низці міжнародно-правових актів. Зокрема, у Преамбулі Загальної декларації прав людини 1948 р. закріплювалось, що держави беруть до уваги необхідність, щоб права людини охоронялися верховенством права, з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення.

На європейському рівні верховенство права як певний стандарт закріпив Статут Ради Європи, у Преамбулі якого зазначається, що уряди держав, які підписали цей документ, підтверджують свою відданість духовним та моральним цінностям, які є спільним надбанням їхніх народів і справжнім джерелом особистої свободи, політичної свободи та верховенства права, принципам, які становлять підвалини кожної справжньої демократії.

Наступним документом, який став одним із найвизначніших для розвитку верховенства права в європейському регіоні, стала Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод 1950 р., яка у Преамбулі закріпила положення про те, що уряди держав — членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, сповнені рішучості як уряди європейських держав, що є однодумцями і мають спільну спад-

[1] Лукис Г. Лукаидес. Принцип верховенства права и права человека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zonazakon.ru

[2] Див.: Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. – Х.: Право, 2008. – 240 с.; Вовк Д. Проблеми визначення та дії принципу верховенства права в Україні // Право України. – 2003. – № 11. – С. 127–13; Козюбра М. Принцип верховенства права і конституційна юрисдикція // Вісн. Конституц. Суду України. – 2000. – № 4. – С. 30.

щину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права. Крім того, ЄКПЛ стала правовою основою унікального інституційного механізму захисту прав та свобод людини — Європейського суду з прав людини, який зробив вагомий внесок у розбудову принципу верховенства права і який своїми рішеннями сприяв інституціоналізації елементів принципу верховенства права, постійно наповнюючи його дедалі новим змістом. Як зазначив М. Л. Ентін, завдяки створенню ЄСПЛ прецедентного права, текст ЄКПЛ втратив самодостатнє значення і перетворився в один із головних елементів ширшої системи зобов'язань держав-членів[1].

Неабияка увага, що приділяється Європейським судом принципу верховенства права, зумовлена тим, що, як неодноразово зазначав ЄСПЛ у своїх рішеннях, верховенство права є одним із основоположних принципів у демократичному суспільстві, що властивий усім статтям ЄКПЛ. Так, у рішенні у справі *Амуур проти Франції* зазначається, що верховенство права є принципом, який властивий кожній статті ЄКПЛ і ним слід керуватися при її тлумаченні.

Такий підхід ЄСПЛ до принципу верховенства права зумовив подальший розвиток у його практиці найрізноманітніших елементів цього принципу як змістовного, так і формального характеру. Зокрема, у рішеннях ЄСПЛ надає тлумачення таким вимогам верховенства права, як: визнання пріоритетності, домінування, визначальної ролі прав людини у діяльності держави; поширюваність цієї пріоритетно-сті, цього принципу на діяльність усіх без винятку органів держави; правова певність (визначеність) положення людини в тій ситуації, в якій вона перебуває; неприпустимість затримання особи на невизначений і непередбачений термін, якщо воно не ґрунтується на законі чи судовому рішенні; достатня чіткість визначення в законі обсягу будь-якого правового розсуду та способу його здійснення; наявність громадської довіри до судів, як до гарантів справедливості; доступ до суду; наявність судового контролю за втручанням виконавчих органів у права людини; підпорядкованість судовому рішенню всіх органів держави, обов'язковість його виконання без винятку будь-якими органами і посадовцями; можливість скасування вищим судом рішення нижчого суду, яке не набрало чинності; незмінність, неоспорюваність остаточного судового рішення, яке набрало чинності; невтручання законодавчої влади у відправлення правосуддя; секулярність (світський характер) держави; забезпечення державою у разі застосування смертельної зброї швидкого й ефективного розслідування справи її органами; якість закону; наявність демократичного режиму; свободи слова; презумпція невинуватості; рівність перед законом[2].

---

[1] Энтин М. Л. Международные гарантии прав человека: опыт Совета Европы. – М., 1997. – С. 28.

[2] Див.: Рабінович П. Верховенство права (за матеріалами практики Страсбурзького суду та Конституційного Суду України) // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2006. – № 2 (45). – С. 3–21; Головатий, С. Верховенство права: монографія: у 3 кн. Кн. 3. – К.: Фенікс, 2006; Лукайдес, Л. Принцип верховенства права и права человека (с особым учетом практики Европейского суда по правам человека) // Права человека. Практика Европейского Суда по правам человека. – 2006. – № 4. – С. 25–34.

Вищезазначене свідчить про те, що ЄСПЛ при тлумаченні принципу верховенства права виходить із природно-правових поглядів щодо сутності прав людини. Ця обставина знаходить своє підтвердження і у Звіті Комітету Ради Європи з правових питань та прав людини, в якому зазначається, що дослідження принципу верховенства права у різних правових сім'ях на європейському рівні має на меті наголосити на відмінностях між формальними концептами даних теорій, які досліджують інституційні або процедурні вимоги, з одного боку, і субстантивними концептами, які вимагають, щоб зміст позитивних правових приписів звертався до беззаперечного ідеалу, виведеного, зокрема, з посиланням на права людини[1].

До тлумачення принципу верховенства права вдається і Конституційний Суд України. Зокрема, у п. 4.1 Рішення Конституційного Суду України у справі про призначення судом більш м'якого покарання від 2.11.2004 р. зазначено, що Україна є правовою державою. Відповідно до Основного Закону України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути просякнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства.

Принцип права на суд. Звертає на себе увагу той факт, що вже починаючи з рішення у справі *Голдер проти Сполученого Королівства*, в якому ЄСПЛ вперше звертається до верховенства права, зауважуючи, що уряди, які підписали ЄКПЛ, виходили із глибокої віри у даний принцип, його дотримання пов'язується із такими категоріями, як «доступ до суду», «право на справедливий судовий розгляд» та «право на суд». Причому в більш пізніх рішеннях тенденція до співвіднесення елементів права на суд та вимог принципу верховенства права посилюється.

За своєю природою право на суд також є загальновизнаною нормою міжнародного права *jus cogens*, яка іманентно пов'язана з міжнародним принципом верховенства права, є надімперативною нормою, якій має відповідати національне законодавство держав.

У статті 8 Загальної декларації прав людини 1948 р. зазначається, що кожна людина має право на ефективне відновлення компетентними національними судами порушених її основних прав, наданих законом. Це положення в подальшому набуло розвитку в ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та полі-

[1] The principle of Rule of Law [Електронний ресурс] Report Committee on Legal Affairs and Human Rights. – Режим доступу: http://assembly.coe.int.

тичні права 1966 р., що мало на меті не тільки надати стандартам юридично обов'язкового характеру, а й виробити механізм їх забезпечення. Зокрема, ця стаття закріплює положення про те, що всі особи є рівними перед судами та трибуналами, кожен має право при визначенні його прав та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий та публічний розгляд справи компетентним, незалежним та безстороннім судом, створеним на підставі закону.

В європейському регіоні розвиток права на суд пов'язується зі ст. 6 ЄКПЛ та практикою ЄСПЛ. Варто зауважити, що аналогічні положення містяться в Американській конвенції прав людини, у ст. 8 якої закріплене право на справедливий суд, і в Африканській хартії прав людини та народів, ст. 7 якої закріплює право на суд.

Право на суд у цивільному судочинстві є фундаментальним правом людини, закріпленим у п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, відповідно до якого кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

Звертає на себе увагу той факт, що, як неодноразово зауважувалося самим ЄСПЛ, принцип верховенства права є базовим при тлумаченні права на суд, який вважається його частиною. З огляду на це прикметно, що ЄСПЛ у своїх рішеннях підкреслює, що без абсолютизації принципу права на суд стають ефемерними і права людини, і верховенство права.

Принцип права на суд передбачає ті мінімальні гарантії, які держави повинні забезпечити на рівні національних законодавств для забезпечення ефективного відправлення правосуддя з метою захисту прав та свобод людини і громадянина.

Право на суд має досить складну структуру, яка виявляється в сукупності інституціональних та процедурних елементів. Серед інституційних елементів можна виділити доступ до суду, незалежний, безсторонній суд, створений на підставі закону. До процедурних елементів, які безпосередньо забезпечують належний судовий розгляд у цивільному судочинстві, слід віднести рівноправність сторін і змагальність, публічність (гласність), вмотивованість та здійсненність судових рішень, розумний строк судового розгляду тощо.

Багато з цих елементів тлумачаться безпосередньо у прямому зв'язку з принципом верховенства права. Так, першим рішенням, в якому було приділено увагу принципу верховенства права та праву на доступ до суду, було рішення у справі *Голдер проти Сполученого Королівства*. Ця справа має вирішальне значення для розвитку права на суд, адже у ній зазначається, що процесуальні вимоги самі по собі є недостатніми для встановлення повного змісту п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, це лише елементарні гарантії, такі ж як ті, що відрізняють судовий процес від інших способів визначення юридичного становища особи. Саме ці вимоги, у поєднанні з доступом до судів, становлять сутність верховенства права.

У більш пізніх рішеннях (*Ієло проти Італії*, *Кордова проти Іспанії*, *Уайт та Кеннеді проти Німеччини*, *Феімблат проти Румунії*, *С. Г. І. Л. і Кофератті проти Італії*) ЄСПЛ знову і знову ставить питання про те, чи не були певні процедури національних систем такими, що обмежують ступінь доступу до суду, щоб забезпечити право заявників на суд, з урахуванням принципу верховенства права у демократичному суспільстві.

Верховенство права у практиці ЄСПЛ пов'язується також з неупередженістю суддів. Так, стосовно суб'єктивної неупередженості суду в рішенні у справі *Пуллар проти Сполученого Королівства* ЄСПЛ зазначає, що принцип, згідно з яким суд вважається вільним від особистих переконань та упередженості, має давню історію у судовій практиці ЄСПЛ. Він відображає важливий елемент верховенства права, а саме те, що рішення суду має бути остаточним та обов'язковим, якщо воно не скасоване вищестоящим судом через неправильність або несправедливість. Цей принцип повинен однаково застосовуватися до всіх форм суду, у тому числі й до суду присяжних.

Ще однією з основних вимог, яка випливає з концепту верховенства права і складає важливий елемент принципу права на суд, є заборона втручання законодавця у процес відправлення правосуддя. Це положення було виведене у рішенні у справі *Грецькі нафтопереробні заводи "Стрен" і Стратіс Андреадіс проти Греції*, де зазначається, що принцип верховенства права та поняття справедливого судового розгляду, закріплене у п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, виключає будь-яке втручання з боку законодавчого органу у процес відправлення правосуддя з метою вплинути на вирішення спору судом.

Таким чином, з огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що ЄСПЛ у багатьох своїх рішеннях розглядає елементи права на суд як складові принципу верховенства права. Це свідчить про існуючу дихотомію між правом на суд та принципом верховенства права. Зважаючи на це право на суд можна розглядати як підсистему принципу верховенства права, яка характеризується складною структурою та дозволяє оцінити конкретний судовий розгляд на відповідність міжнародним стандартам справедливого судочинства.

Принцип правової визначеності. Правова визначеність — іманентна складова самого права та правового регулювання у різних його сферах. Правову визначеність можна розглядати в двох аспектах — суб'єктивному та об'єктивному. У суб'єктивному правова визначеність відбиває інтерсуб'єктну природу права, його усвідомлення суб'єктом права, виходячи із природності права і в перше чергу основних прав та свобод людини. В об'єктивному правова визначеність відбиває наявні умови функціонування механізму правового регулювання, виходячи з обов'язків держави забезпечити реалізацію правових норм відповідно до їх призначення та в інте-ресах суб'єктів права.

Інтерсуб'єктну основу правової визначеності вдало виразив Й. О. Покровський. Він зазначав, що індивід, залишений віч-на-віч із суспільством, держа-

вою, має право вимагати, щоб йому було державою точно вказано, чого від нього хочуть і які межі йому ставляться. Логічно право на визначеність правових норм є одним із найбільш невід'ємних прав людської особистості, яке тільки можна собі уявити, без нього, по суті, взагалі ні про яке «право» не може йти мови[1].

Об'єктивну основу правової визначеності становить система чинників як публічних заходів держави, які стосуються сфери нормотворення та правореалізації. Виходячи з цього, до них відносять доступність нормативних актів, їх несуперечливість, відсутність прогалин, визначення меж дискреційних повноважень державних органів, обов'язкове оприлюднення нормативних актів, їх стабільність, єдність у застосуванні закону, остаточність судових рішень та їх здійсненність[2].

Принцип правової визначеності як загальновизнаний принцип міжнародного права сформульовано практикою ЄСПЛ. Сама ЄКПЛ не містить жодних приписів із цього приводу. При цьому важливо для розуміння принципу правової визначеності зауважити, що ЄСПЛ розглядає його як складову верховенства права з точки зору стану правового унормування, умов реалізації права та результатів правореалізації.

Принцип правової визначеності застосовує у своїй практиці Конституційний Суд України. Показовим щодо цього може бути його рішення щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005.

У конституційному поданні про порушення справи стверджувалось, що зазначеними положеннями Кодексу громадян позбавлено права постійного користування земельними ділянками для ведення селянського (фермерського) господарства, особистого підсобного господарства, яке було надано статтею 7 Земельного кодексу України в редакції від 13 березня 1992 р., статтею 5 Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20 грудня 1991 р. Тому суб'єкт права на конституційне подання вважає, що положення статті 92, пункту 6 розділу X Перехідних положень Кодексу не відповідають статті 22 Конституції України.

Конституційний Суд України зазначив, що із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі. Так, поняття «набувають права» за змістом частини другої статті 92 та частини першої статті 116 Кодексу в аспекті вимоги пере-

[1] Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. – М.: Статут, 1998. – С. 89.

[2] Див.: Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. – Х.: Право, 2008. – С. 181–192.

оформлення права користування земельною ділянкою не відповідає вимозі ясності і визначеності правової норми: зазначені положення припускають поширення цього поняття лише на випадки первинного отримання земельної ділянки із земель державної та комунальної власності підприємствами, установами та організаціями, що належать до державної або комунальної власності, а також громадянами та юридичними особами, які набувають права власності та користування земельними ділянками. Натомість у пункті 6 Перехідних положень Кодексу йдеться про переоформлення права власності або оренди громадянами та юридичними особами, які мають у постійному користуванні земельні ділянки, але за цим Кодексом не можуть мати їх на такому праві. Переоформлення також має два значення: повторити оформлення і оформити заново, за новими правилами.

Таким же невизначеним є словосполучення «переоформити у встановленому порядку» без посилання на відповідні норми Кодексу або інших законів. При цьому в Кодексі та інших законах немає спеціальних норм щодо такого порядку переоформлення права постійного користування. Оскільки переоформлення може означати оформлення за тих самих умов, що й раніше, а також за новими, іншими умовами, то ці умови мають бути зазначені в Перехідних положеннях Кодексу. Відсутність розмежування надання земельної ділянки і зміни титулу прав на земельні ділянки ускладнює переоформлення і на практиці вирішується довільно.

Виходячи з викладеного, Конституційний Суд України визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України щодо зобов'язання переоформити право постійного користування земельною ділянкою на право власності або право оренди без відповідного законодавчого, організаційного та фінансового забезпечення.

Одним із фундаментальних процесуальних аспектів принципу правової визначеності є остаточність рішень суду, тобто неможливість піддавання їх сумніву. Остаточність судового рішення у механізмі інстанційності судової влади та наявності перевірочних проваджень цивільного судочинства передбачає як умову диференціацію повноважень кожної судової інстанції та неможливість дублювання їх функцій. Чіткий стандарт правової визначеності міститься у попередній резолюції Комітету міністрів Ради Європи Res DH (2006) 1 «Про порушення принципу правової визначеності процедурою перегляду справ в порядку нагляду в цивільному судочинстві в Російській Федерації — прийняті загальні засади питання, що залишаються у світлі Постанов Європейського суду з прав людини у справі Рябих (24 липня 2003 р.) та у справі Волкова (5 квітня 2005 р.)», прийнятій 8 лютого 2006 р. на зустрічі Заступників Міністрів. У ній висловлюється стурбованість щодо стану гарантування принципу правової визначеності у зв'язку з тим, що на регіональному рівні часто той самий суд діє послідовно як дві інстанції в одній справі.

Виходячи з принципу правової визначеності, підстави для перегляду судових рішень на кожній стадії судового провадження не можуть бути ідентичними. У справі *Брумареску проти Румунії* ЄСПЛ констатував: виходячи із загальновизнаного принципу правової визначеності (певності) слід мати на увазі стабільність правового регулювання і виконуваність судових рішень. Тому при встановленні підстав для оскарження і перегляду судових рішень, що набрали чинності, строку, в межах якого допускається таке оскарження, треба виходити з того, що учасники цивільних правовідносин повинні мати можливість у розумних межах передбачати наслідки своєї поведінки і бути впевненими у незмінності свого офіційно визнаного статусу, набутих прав і обов'язків.

Важливою та сутнісною ознакою процедур перегляду судових рішень як належних з точки зору принципу правової визначеності є неможливість створення судів з явно вираженими дискреційними повноваженнями одних судів стосовно інших[1]. У справі *«Совтрансавто — Холдинг» проти України*, яка стала першою справою в ЄСПЛ проти України, зазначалось, що Арбітражнопроцесуальний кодекс України в його редакції, що діяла на момент розгляду справи, надавав Голові Вищого арбітражного суду України та Генеральній прокуратурі України право ініціювати перегляд остаточних судових рішень шляхом подання протесту. Таке повноваження було дискреційним за своєю природою, тобто судові рішення могли переглядатися на розсуд відповідної посадової особи всупереч принципу правової визначеності. Суд також наголосив, що з огляду на характер та форму втручань у справу, які мали місце з боку найвищих органів державної влади, відповідні арбітражні суди, що розглядали справу, не можуть вважатися незалежними та безсторонніми.

У контексті принципу правової визначеності судове рішення, що набуло чинності, має бути остаточним і може бути переглянуто лише у виняткових випадках з підстав об'єктивного, а не суб'єктивного характеру і у порядку, визначеному процесуальним законом. Особливо слід підкреслити, що жодна зі сторін не може вимагати перегляду остаточного судового акта тільки з метою проведення повторного слухання та отримання нового рішення. Так, у справі *Науменко проти України* ЄСПЛ прямо посилається на принцип правової визначеності щодо остаточності судового рішення, недопустимості повторного розгляду вже раз вирішеної справи у контексті того, що жодна сторона не має права домагатися перегляду остаточного і обов'язкового рішення тільки з метою нового слухання і вирішення справи. Повноваження судів вищої ланки переглядати рішення повинні використовуватися для виправлення судових помилок у здійсненні правосуддя, а не заміни рішень. Відхилення від цього принципу можливе тільки тоді, коли воно спричинено незалежними і непереборними обставинами.

Важливим елементом принципу правової визначеності в аспекті застосування процесуального законодавства є також здійсненність остаточних судових

[1] Див.: Арбитражный процессуальный кодекс Российской Федерации: осмысление практики и ее возможные коррективы. – М.: Викор – Медиа, 2006. – С. 85–86.

рішень. Виконавче провадження, як зазначалось, є частиною судового розгляду і сприяє реалізації судових рішень, що набрали законної сили.

У практиці ЄСПЛ такі справи є не лише типовими, а й достатньо поширеними. Так, 20 жовтня 1999 р. заявниця ініціювала цивільне провадження проти дитячої дошкільної установи, вимагаючи компенсації за затримку у поверненні її трудової книжки (перше провадження). У 2003 р. заявниця ініціювала також інші судові провадження.

Справа розглядалась Радянським районним судом м. Києва (пізніше Святошинський районний суд м. Києва, далі — суд першої інстанції), Київським міським судом (після 2001 р. — Апеляційний суд м. Києва) та Верховним Судом України, який виніс остаточне рішення у справі 2 жовтня 2002 р. Станом на дату винесення рішення Європейським судом з прав людини інформація про виконання рішення, винесеного на користь заявниці, була відсутня. Скарги заявниці щодо неналежного виконання остаточного рішення розглядались, зокрема, Шевченківським районним судом м. Києва.

До Європейського суду заявниця скаржилась за п. 1 ст. 6 та за ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на несумісність тривалості провадження у її справі з вимогою «розумного строку» і на відсутність ефективного національного засобу юридичного захисту стосовно її скарги щодо тривалості.

Враховуючи практику в аналогічних справах, відповідно до якої для цілей застосування п. 1 ст. 6 Конвенції цивільне провадження включає як стадію судового розгляду, так і стадію виконання рішення суду, а також те, що його тривалість складається з періодів, коли справа перебувала на розгляді у національних державних органах, Європейський суд встановив, що тривалість провадження у справі заявниці, яка підлягає оцінці за вказаною статтею Конвенції, становила дев'ять років і три місяці.

З цих мотивів Європейський суд установив порушення п. 1 ст. 6 та ст. 13 Конвенції з огляду на вказану тривалість та у зв'язку з незабезпеченням національними державними органами розгляду справи та виконання остаточного рішення протягом розумного строку, а також відсутністю засобу захисту від вказаного порушення (*справа Липісвіцька проти України*).

Принцип пропорційності. Цей загальновизнаний принцип міжнародного права базується на визначальних постулатах верховенства права і, виходячи з пріоритету прав людини, передбачає баланс необхідного державного втручання у приватні справи.

Принцип пропорційності спрямований на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу приватних і публічних інтересів, відповідно до якого цілі обмежень прав повинні бути істотними, а засоби їх досягнення — обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чиї права обмежуються. З огляду на це доктринальні характеристики цього принципу з точки зору сис-

теми його вимог у площині правозастосування зводяться до такого: мета встановлення певних обмежень має бути легітимною й істотною; обмеження, що переслідують істотну мету, мають бути об'єктивно виправданими, обґрунтованими; при застосуванні обмежень має забезпечуватися розумний баланс приватних і публічних інтересів[1].

У розбудову принципу пропорційності неабияких зусиль доклав ЄСПЛ. Дослідники підкреслюють, що при цьому Суд послідовно вирішував чотири групи питань: 1) чи було передбачене законом те обмеження (втручання), що заперечується; 2) чи переслідувало воно одну з легітимних цілей, зазначених у ЄКПЛ; 3) чи було воно необхідним у демократичному суспільстві; 4) чи було воно співрозмірним тій правомірній меті, якої досягали[2].

Хрестоматійною щодо цього є справа *Жовнер проти України*. Заявниця скаржилася до ЄСПЛ на невиконання рішення Конотопського міського суду від 1 квітня 1998 р., що визнало за нею право на надбавку за вислугу років.

Суд визнав, що рішення Конотопського міського суду від 1 квітня 1998 р., яке зобов'язало державний заклад сплатити заявниці її надбавку за вислугу років, стало остаточним і таким, що підлягає примусовому виконанню, створило право вимоги, достатнім чином встановлене, щоб підлягати задоволенню і вважатися «майном» відповідно до ст. 1 Першого Протоколу. Суд також вважав, що неможливість для заявниці домогтися виконання судового рішення, яке набрало законної сили, було втручанням у її право на майно.

Суд зауважив, що стаття 1 Першого Протоколу містить три чітких положення: перше, яке міститься у першому абзаці першого пункту та має загальний характер, проголошує принцип поваги до права власності; друге, яке міститься у другому абзаці того ж пункту, передбачає можливість позбавлення права власності та встановлює умови для нього; третє, яке міститься у другому пункті, визнає за державами повноваження регулювати користування майном відповідно до загальних інтересів. Мова не йде про правила, які не мають зв'язку між собою. Друге та третє положення стосуються конкретних випадків посягання на право власності; таким чином, вони повинні тлумачитися у світлі принципу, зазначеного у першому положенні.

Суд виходив із того, що стаття 1 Першого Протоколу вимагає, перш за все і особливо, щоб втручання державної влади у використання права на майно було законним і була дотримана справедлива рівновага між вимогами загального інтересу і вимогами захисту основних прав громадян. Контролюючи виконання

[1] Див.: Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. – Х.: Право, 2008. – С. 197–203.

[2] Варламова Н. Верховенство право – базовый принцип европейской системы защиты прав человека // Конституционное право: Восточно-европейское обозрение. – 2002. – № 3 (41). – С. 161.

цієї вимоги, Суд визнає за державою певну свободу розсуду як для вибору способів впровадження, так і для вирішення, чи їх наслідки є виправданими та відповідають загальному інтересу у спробі досягти зазначеної мети закону. Тому Суд нагадав, що в принципі система тимчасового зупинення або відстрочка виконання судових рішень не критикується як така, особливо беручи до уваги свободу розсуду, дозволену в другому абзаці статті 1. Проте така система має наслідком ризик покладання на власників непомірного тягаря, зокрема, можливості розпоряджатися своїм майном і, таким чином, повинна передбачати певні процедурні гарантії для спостереження за запровадженням системи та її непередбачуваних наслідків для права власності.

Суд зауважив, що в даному випадку відстрочка виконання рішення не містила жодного точного строку і що зазначене рішення залишалось невиконаним вже протягом шести років. Що, більше того, для заявниці немає жодної гарантії, що воно буде виконаним у найближчому майбутньому. Очевидним є те, що ця ситуація важко узгоджується з вимогою передбачуваності, зазначеною у статті 1 Першого Протоколу. Виходячи з цього і навіть якщо припустити, що втручання держави у право заявниці на виконання норм щодо її майна буде засноване на законі і служити правомірній меті, Суд вважає, що була порушена точна рівновага між вимогами загального інтересу спільноти і вимогами охорони права заявниці на її майно і що заявниця зазнала і продовжує нести особливий та непомірний тягар. Єдине і просте право, згадане Урядом, — звернутися до суду з метою отримання компенсації за таке запізнення та індексації суми, що вимагається заявницею, не здатне надати адекватного полегшення ситуації.

З огляду на вищезазначене Суд дійшов висновку, що мало місце порушення статті 1 Першого Протоколу.

Показовим є те, що КАС передбачає умови застосування пропорційності при розгляді справ про оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, звертаючи увагу на необхідність оцінки рішень чи дій суб'єкта владних повноважень з точки зору дотримання балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких вони спрямовані (п. 8 ч. 3 ст. 2 КАС).

Слід також зазначити, що прецедентна практика ЄСПЛ щодо принципу пропорційності починає застосовуватися і національними судами. Так, рішенням Господарського суду Донецької області від 06.01.2009 р. у справі № 37/219 задоволені вимоги Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія "Лізинговий дім"», м. Львів до Товариства з обмеженою відповідальністю «Донспецпром», м. Донецьк, про стягнення заборгованості зі сплати лізингових платежів в сумі 888 083,73 грн.

Відповідач звернувся до Господарського суду Донецької області із заявою про відстрочку виконання рішення суду строком на 12 місяців та після закінчен-

ня терміну відстрочення розстрочити виконання рішення строком на строк 12 місяців. На обґрунтування зазначених вимог відповідач посилався на те, що сума, заявлена до стягнення за даним рішенням, є достатньо великою і сплата всієї суми одразу може призвести до зупинки діяльності Товариства та його неплатоспроможності, звільнення працівників та негативних фінансових і соціальних наслідків.

Дослідивши матеріали справи та оцінивши надані докази, суд дійшов висновку, що заява відповідача підлягає частковому задоволенню. Відповідно до вимог ч. 2 ст. 6, ч. 2 ст. 19, п. 1 ч. 3 ст. 129 Конституції України суд має здійснювати повноваження виключно на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України.

Згідно зі ст. 121 Господарського процесуального кодексу України суд за наявності підстав, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим, за заявою сторони у виняткових випадках, залежно від обставин справи може, серед іншого, відстрочити або розстрочити виконання рішення.

Враховуючи відомості щодо стану відповідача, суд оцінив обґрунтованість та адекватність вимог заявника виключно за наявними документами та наголосив, зокрема, на такому: можливість масового вивільнення працівників та зволікання із погашенням перед ними заборгованості за заробітною платою у разі здійснення одночасного задоволення вимог позивача, на що звертав увагу голова Куйбишевської районної у м. Донецьку ради у клопотанні про надання відстрочки, призведе до негативних соціальних наслідків, які несумісні із принципами ст. 3 Конституції України, дотримання яких віднесено до загально-державних інтересів за змістом ст. 3 Закону України «Про основу національної безпеки України». Водночас, згідно з усталеною практикою Європейського суду з прав людини, яка є джерелом права для національних судів, здійснення державою пропорційного та адекватного втручання у право мирного володіння своїм майном, до якого у розумінні Конвенції можуть бути віднесені і борги за судовим рішенням (п. 45 Рішення Суду у справі *«Агротехсервіс» проти України* від 05.07.2005 р.), може бути зумовлено саме загальними інтересами (п. 46 Рішення Суду у справі *Жовнер проти України* від 29.06.2004 р.), у розглядуваному випадку — працівників відповідача. Отже, Суд вважає, що наведені відповідачем обставини є такими, що істотно ускладнюють негайне виконання рішення про стягнення грошових коштів на користь позивача.

Водночас Суд зауважив, що задоволення заяви відповідача у повному обсязі з огляду на тривалість порушення прав позивача на отримання відповідних грошових коштів та інфляційні процеси в економіці призвело б до непропорційного порушення балансу майнових інтересів та невиправданих додаткових втрат позивача. У зв'язку із чим відмовив відповідачу у наданні розстрочки виконання рішення[1].

[1] Режим доступу: http://www.asad.com.ua/page-414.html

9. ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО ТА ІНШІ ЙОГО ФОРМИ

Судочинство в Україні є диференційованим відповідно до судової спеціалізації. Якщо до прийняття Кодексу адміністративного судочинства України (надалі — КАС) існував дуалізм двох цивілістичних порядків судочинства (дуалізм судової цивільної юрисдикції) – цивільного і господарського судочинства[1], то у наш час мова йде про подальшу диференціацію процесуальної сфери, що свідчить про певну законодавчу концепцію розбудови окремих режимів судочинства.

Цивільний процес як форма реалізації правосуддя і права громадян на судовий захист має свою предметну сферу. Визначення сфери цивільного процесу важливе, бо вона є показником секторального функціонування в державі судової влади і правосуддя. Цивільний процес розраховано на здійснення правосуддя в широкій галузі правовідносин, які характеризуються юридичною рівністю їх учасників (цивільних, сімейних тощо). Коло цивільних справ, які суди розглядають у порядку цивільного судочинства, визначені процесуальним законодавством (ст. 15 ЦПК), яке закріплює в основному правила цивільної юрисдикції, а в окремих випадках — конкретні справі, віднесені до юрисдикції цивільних судів.

У порядку цивільного судочинства розглядаються позовні справи, справи наказного та окремого провадження. Цивільні суди розглядають справи про оскарження рішень третейських судів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також про визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу (ч. 4 ст. 15 ЦПК). Таким чином, сфера цивільного процесу опредмечує соціальну функцію правосуддя в цивільних справах, профілює його певну групу суспільних відносин і допускає розгляд і вирішення будь-якої цивільної справи, який забезпечує однаковий стандарт судового захисту.

Процесуальне законодавство, диференціюючи процесуальну сферу взагалі, визначає юрисдикційні повноваження та компетенцію цивільних, адміністративних та господарських судів.

На відміну від цивільного судочинства, господарські суди згідно з господарським процесуальним Кодексом (надалі — ГПК) розглядають спори, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні господарських договорів, у тому числі щодо приватизації майна та з інших підстав, справи про банкрутство тощо (ст. 12 ГПК). Що стосується адміністративних судів, то їх юрисдикція поширюється на правовідносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням суб'єктом

[1] Див.: Комаров В. В. Цивільне процесуальне право: проблеми методології науки, диференціації та уніфікації судових процедур // Правова система України: історія, стан та перспективи: У 5 т. Т. 3: Цивільно-правові науки. Приватне право / За заг. ред. Н. С. Кузнєцової. – Х.: Право, 2008. – С. 552.

владних повноважень, владних управлінських функцій, а також у зв'язку з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень шляхом виборів або референдуму, тобто публічно-правові спори, за винятком тих, що віднесені до юрисдикції інших судів чи органів (ст. 17 КАС).

Слід зазначити, що до прийняття КАС у порядку цивільного судочинства відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 24 ЦПК 1963 р. здійснювалося правосуддя і у справах, що виникали з адміністративно-правових відносин, в яких громадянин перебуває з державним органом або службовою особою (наприклад, справи по скаргах на рішення, дії чи бездіяльність державних органів, юридичних або посадових осіб у сфері управлінської діяльності, а також спори, що виникають із застосування законодавства про вибори за заявами прокурора про визнання правового акта незаконним; по скаргах на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби тощо, перелік яких наводився у ст. 236 ЦПК 1963 р.).

Тому прийняття КАС певним чином було наслідком втручання у сферу цивільного судочинства. Крім того, КАС по суті став «дублюючим» нормативним актом стосовно ЦПК, оскільки конструкція адміністративного судочинства заснована на позовному провадженні як фундаментальному для цивілістичного судового процесу. Можна, врешті-решт, констатувати, що адміністративне судочинство в цілому сприйняло також цивільну процесуальну форму здійснення правосуддя зі всіма її атрибутами – процесуальними провадженнями, процесуальними стадіями, процесуальними режимами та інститутами (позову, сторін, третіх осіб тощо). Отже, наявність однотипних порядків розгляду справ, поза усяким сумнівом, буде стимулом до дискусії про співвідношення цивільного і адміністративного судочинства та цивільного процесуального й адміністративного процесуального права. Що стосується господарського судочинства, то і структурно, і на рівні процесуальних інститутів він історично є певним аналогом ЦПК.

Таким чином, у процесуальній сфері очевидним є факт судової спеціалізації та розгалуженості, диференціації процесуального законодавства, що становить особливість національного процесуального законодавства.

Судова спеціалізація у сфері судової влади визначена конституційно і вона стосується системи судів. Щодо організації судової влади (судової системи), то вона будується відповідно до таких засадничих конституційних положеннях, як територіальність та спеціалізація (ст. 121 Конституції України). Оскільки способи здійснення спеціалізації та територіальності можуть бути різними, то конституційні приписи формулюють функціонування судової влади лише на рівні принципів і, власне, безпосередньо з цих конституційних приписів не випливає необхідність формування системи адміністративних, господарських та інших судів чи окремих різновидів адміністративного, господарського та інших видів судочинства.

У теорії процесуального права питання інституалізації спеціалізованих судів і відповідно – процесуального законодавства було і залишається дискусійним.

Законотворча практика, як відомо, також йде різними шляхами – або в напрямі необмеженої диференціації, або, навпаки — уніфікації судової системи та процесуального законодавства. Як класичні приклади у континентально-правовій системі існує два діаметрально протилежних підходи, що втілені у судовій системі та процесуальному законодавстві Франції та Німеччини. Наприклад, французькі адміністративні трибунали стали частиною виконавчої влади, а комерційні суди – частиною загальних судів. У той же час адміністративні суди в Німеччині є частиною загальної судової системи, більше того, вони є спеціалізованою гілкою судової влади; їх процесуальна діяльність регулюється Законом про адміністративне судочинство і лише окремі процесуальні питання регулюються ЦПК Німеччини. Комерційні суди також виокремлені у самостійну гілку судової влади.

Господарські суди були створені завдяки трансформації існуючих свого часу органів державного арбітражу, а арбітражний процес трансформований у господарське судочинство, виходячи з тривалої історії існування спеціальної юрисдикції для розгляду господарських спорів[1]. Що стосується адміністративних судів та адміністративного судочинства, то мова йде про суттєві кроки щодо конституювання адміністративної юстиції як самостійної гілки судової влади. Разом з тим очевидно, що вектор розвитку українського процесуального законодавства та прийняття КАС відбиває лише певні підходи законодавця щодо форми впровадження та новелізації адміністративної юстиції в сучасний період, оскільки засади адміністративної юстиції були закладені у ЦПК 1963 р. та наступними дуже суттєвими змінами цього Кодексу.

Історико-правовий аналіз еволюції адміністративної юстиції не розкриває і не може розкрити зміну законодавчого підходу щодо створення адміністративних судів та спеціального порядку адміністративного судочинства. І тому за великим рахунком, на перший погляд було зайвим або створення адміністративних судів, або прийняття спеціального процесуального кодексу. Формально суди загальної юрисдикції були потенційно готові забезпечити абстрактний і конкретний судовий нормоконтроль і через це — функціонування адміністративної юстиції, оскільки, здійснюючи захист прав у сфері публічних владних відносин, суди визнавали ті чи інші нормативні або індивідуальні правові акти незаконними. Швидше за все, адміністративна юстиція більшою мірою потребувала змін у правозастосуванні, ніж у правовій регламентації. Але все ж таки на тому етапі судово-правової реформи зміна практики застосування стала визначальною і тому створення адміністративної юстиції як системи спеціалізованих судів було практичною потребою.

Український законодавець, таким чином, пішов шляхом формальної диференціації судових процедур і створення окремих процесуальних кодексів (ЦПК,

[1] Див.: Притика Д. М. Арбітражні суди в Україні: історичний нарис та перспективи розвитку. – К.: Ін Юре, 1998; Логинов П. В. Сущность государственного арбитража. – М.: Изд-во МГУ, 1968; Калистратова Р. Ф. Государственный арбитраж. – М.: Юрид. лит., 1973.

КАС, ГПК), хоча і доктринально, і практично диференціація юрисдикції судів і навіть створення спеціалізованих судів не приводить обов'язково до необхідності існування та прийняття різних процесуальних законів. Оскільки в основу конструкції цивілістичних процесів (усіх, крім кримінального) покладені позов та позовне провадження, то базові інститути цивільного процесуального права та цивільного процесу можуть бути основою єдиного процесуального кодексу, який може містити правила розгляду цивільних, господарських та адміністративних справ.

Річ у тім, що оптимізація судової влади більшою мірою стосується тих чинників, які забезпечують ефективність судочинства через впровадження належних процедур судового розгляду. При цьому, визначаючи суттєву роль процедур для забезпечення права на справедливий судовий розгляд, слід відмітити, що ресурс судової влади зосереджується в судовій юрисдикції, дискреційних повноваженнях суду та обов'язковості судових рішень. Що ж стосується, власне, судових процедур, то вони відбивають окремий і дуже суттєвий самоціннісний аспект правосуддя, який є загальним і не залежить безпосередньо від предмета судового розгляду, тобто юрисдикції судів, що додатково свідчить про універсалізацію позовних форм захисту. Порівняльний аналіз процесуальних кодексів підтверджує в основному те, що принципові відмінності ЦПК, ГПК та КАС стосуються тільки правил юрисдикці, а не процесуальних процедур різних видів судочинства.

10. ВИЩИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУД УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ ТА ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ В ІНСТАНЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Інстанційність у цивільному судочинстві. Роль вищестоящих судів в інстанційності цивільного судочинства визначається принципом трьохінстанційності та забезпечення апеляційного і касаційного оскарження судових рішень, а також функціями Вищого спеціалізованого Суду України по розгляду цивільних та кримінальних справ та Верховного Суду України.

Принцип трьохінстанційності цивільного судочинства полягає в тому, що цивільний процес розподіляється на провадження з розгляду справ трьома судовими інстанціями. При класичній трьохінстанційності система інстанційних проваджень будується на тому засадничому положенні, що розгляд справи по суті має провадитися двома інстанціями. Даними інстанціями вирішуються як

питання факту, так і питання права, а третя інстанція є контрольною (ревізія або касація). Трьохінстанційність має забезпечити ефективність цивільного судочинства та остаточність судових рішень, їх обов'язковість через механізми та процедури їх перегляду.

Право на пред'явлення позову, право на апеляційне та право на касаційне оскарження у цивільному судочинстві є елементами права на судовий захист. Ці права реалізуються у процедурах розгляду справи по суті, апеляційного та касаційного перегляду, які регламентуються процесуальним законодавством. Тому інстанційність розгляду цивільної справи має ґрунтуватися на інстанційній побудові судової системи, розмежуванні функцій судів різних інстанцій, можливості декількох судів розглядати ту чи іншу справу.

У сучасних процесуальних системах право на апеляційне оскарження судових рішень регламентоване як право на оскарження рішень, що не набрали законної сили, а право на касаційне оскарження рішень — як право на оскарження рішень, що набрали законної сили. При цьому суд апеляційної інстанції вирішує питання факту і права, а суд касаційної інстанції вирішує питання лише права. Цими суттєвими обставинами визначаються повноваження апеляційних та касаційних судів та процедур апеляційного і касаційного провадження.

Відповідно до п. 8 ст. 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень суду, крім випадків, встановлених законом. Конституція, як видно, визнала як засаду судочинства доступ до правосуддя через визнання права на апеляційне та касаційне оскарження. Разом з тим вона передбачила, що у законі можуть бути визначені випадки, які унеможливлюють апеляцію та касацію рішень суду. У зв'язку з цим принципове значення для реалізації цієї засади судочинства має регламентація апеляційного та касаційного оскарження рішень суду у процесуальному законодавстві.

Правила, які конкретизують положення Конституції України щодо забезпечення касаційного оскарження рішень суду, також містяться у чинному процесуальному законодавстві. Так, ст. 13 ЦПК передбачає забезпечення апеляційного і касаційного оскарження судових рішень. Особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права та обов'язки, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень у випадках та порядку, встановлених ЦПК.

Відповідно до ст. 292 ЦПК сторони, а також інші особи та прокурор, які брали участь у справі, можуть оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково. Стаття 293 ЦПК передбачає, що на ухвали суду може бути подана апеляційна скарга за умов, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню справи, та у випадках, передбачених ЦПК.

Відповідно до ст. 324 ЦПК право касаційного оскарження мають сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі

у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки. У касаційному порядку оскаржуються рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, рішення і ухвали апеляційного суду, ухвалені за результатами апеляційного розгляду; ухвали суду першої інстанції, вказані у пунктах 1, 3, 4, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29 частини першої статті 293 цього Кодексу, після їх перегляду в апеляційному порядку і ухвали апеляційного суду, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі. Підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Певні обмеження допустимості апеляції і касації окремих рішень служать підвищенню функціональної спроможності та ефективності діяльності апеляційних і касаційних судів. Забезпечені Конституцією України право на судовий захист та Європейською конвенцією — право на справедливий суд не порушуються певними обмеженнями апеляції чи касації, оскільки заінтересованій особі надавалося право бути заслуханою в суді першої інстанції. Права доступу до другої або третьої інстанції Конституція України, а також Європейська конвенція з прав людини не визначають. Хоча, виходячи з принципу надання ефективного правового захисту, таке право може існувати, але у такому разі є доцільним регламентувати процесуальні механізми допуску до апеляції чи касації, виходячи з того, що пріоритетним має бути забезпечення функціональності судів, які б в іншому випадку були перевантажені судовими справами, у тому числі з малими вимогами, та тими, що не мають принципового характеру.

Слід зазначити, що ЄКПЛ, як і Європейський суд з прав людини при її тлумаченні, не встановлюють абсолютного права на розгляд справ у другій та третій інстанціях цивільного судочинства, на відміну від кримінального, не встановлюють жодних вимог щодо меж перевірки рішень нижчестоящих судів — перевірки фактів та права або лише права — відповідно до інстанційності перевірки. З точки зору ЄКПЛ та практики ЄСПЛ можливість встановлення процедур оскарження судових рішень — це прерогатива національних законодавств. Однак процедури перегляду судових рішень мають відповідати вимогам ст. 6 ЄКПЛ, оскільки надання можливості оскарження судових рішень сторонам, відповідні процедури оскарження та процедури перегляду цих рішень мають бути збалансовані з реальністю правового захисту та ефективністю рішень, які ухвалюються судами всіх інстанцій, як найважливіших аспектів реалізації принципу верховенства права.

Аналіз рішень ЄСПЛ, що визнавали порушення ст. 6 ЄКПЛ у ряді європейських країн щодо касаційного перегляду (перегляду в третій інстанції), дозволяє зробити висновок, що основною умовою організації перегляду судових актів в порядку касації є принцип правової визначеності. Як раніше зверталась увага, принцип правової визначеності (принцип правової певності), вимагає встановлення законодавцем чітких меж судового оскарження, при яких сторони не

вправі добиватися перегляду остаточного судового рішення у справі, яке підлягає виконанню.

Таким чином, трьохінстанційність з точки зору належного здійснення правосуддя у цивільних справах означає:

– розмежування функцій різних судових інстанцій щодо розгляду цивільних справ;

– встановлення строго визначених правил перегляду судових актів, що набули законної сили, їх остаточність;

– чітке розмежування підстав перегляду судових рішень у кожній інстанції і встановлення заборони скасування остаточних рішень і тим самим забезпечення дотримання принципу правової визначеності;

– неможливість застосування дискреційних повноважень з боку суду апеляційної та касаційної інстанції при порушенні апеляційного чи касаційного провадження. Рішення, що набрали законної сили, можуть переглядатися тільки за заявою осіб, які беруть участь у справі;

– інстанційне забезпечення права на судовий захист у розумний строк, що виключає невизначеність у правовому становищі сторін, щодо яких існує остаточне судове рішення.

При інстанційній системі судочинства розгляд справ судами першої та другої інстанцій спрямований на розгляд справи по суті, усунення можливих помилок при розгляді справи судом першої інстанції, а також забезпечення остаточності судових рішень відповідно до принципу правової визначеності. Суд касаційної інстанції здійснює розгляд справ, як правило, тільки в особливих випадках, спрямованих на забезпечення єдності судової практики.

У цивільному судочинстві, таким чином, втілена класична модель трьохінстанційності. Разом з тим особливостями цивільного судочинства є те, що відбиває специфічність чинної судової системи — наявність Верховного Суду України як найвищого судового органу в судовій системі. Виходячи з цього законодавство про судоустрій та процесуальне законодавство визначає функції Верховного Суду України, який, розглядаючи справи відповідно до своїх повноважень, забезпечує в основному єдність судової практики (ст. 38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», статті 353–355 ЦПК).

Проблеми касації в аспекті принципу *res judikata.* У цивільному судочинстві України, як і у цивільному судочинстві багатьох інших держав, касаційний (ревізійний, рідше — у порядку нагляду) перегляд судових рішень є остаточною їх перевіркою з метою забезпечення правильного застосування судами норм матеріального і процесуального права. Правова регламентація касаційного провадження у цивільному судочинстві в наш час ґрунтується на тому, що перегляд у касаційному порядку судових актів, що набрали чинності, є додатковою гарантією законності таких актів. Зміна чи скасування судових рішень в касаційному порядку можливі за певних умов, але, в принципі, кожне судове рішення може стати об’єктом касації і бути переглянутим.

Час, що минув після набрання чинності Цивільним процесуальним кодексом України, показує, що встановлений цим Кодексом порядок касаційного оскарження і процедура перегляду судових рішень у цивільних справах виявляються неефективними, оскільки внаслідок переобтяженості суд касаційної інстанції неспроможний упродовж розумного строку розглянути велику кількість справ, що надходять на його розгляд. Станом на кінець 2006 р. до Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, як відомо, надійшло понад 40 тисяч справ з касаційними скаргами, на розгляд яких при існуючому необмеженому праві касаційного оскарження судових рішень у цивільних справах потрібні роки, що призводить до порушенням розумних строків розгляду справ і права на справедливий судовий розгляд. У контексті вимог ст. 6 ЄКПЛ це є суттєвим порушенням міжнародних зобов'язань України. На Двадцятій нараді, що відбулася у червні 1996 р. у Будапешті, «Ефективність і справедливість правосуддя» відмічалось, що труднощі, яких зазнають держави у виконанні ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, більшою мірою пов'язані з перевантаженістю судів і певною складністю процедури, яка не викликається особливою необхідністю.

Закон України від 22.02.2007 р. «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій України"» щодо забезпечення касаційного розгляду цивільних справ розвантажив Верховний Суд України від накопичених справ, які тривалий час не розглядалися, з передачею їх на касаційний розгляд відповідним апеляційним судам. Проте таке рішення було разовим і не безперечним щодо його обґрунтованості. В подальшому у Верховному Суді України знову накопичився значний масив касаційних скарг. У цей час, за даними судової статистики, така ж ситуація складається і у Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ. До судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ станом на 21 січня 2011 р. надійшло майже 11,5 тис. касаційних скарг. Із них за 1,6 тис. скарг — касаційне провадження відкрито та витребувано справи; за 2,7 тис. скарг — відмовлено у відкритті провадження. Надійшло на розгляд 815 цивільних справ, витребуваних для перевірки в касаційному порядку, з яких 187 розглянуто[1].

Є очевидним, що існуюча модель касації недосконала. Вона певним чином успадкувала елементи судового нагляду, що існував до 2001 р. у ЦПК 1963 р., передбачивши можливість оскарження всіх рішень у цивільних справах, що, як стало зрозумілим, призводить до суттєвих проблем у діяльності касаційної інстанції, піддає сумніву конституційні засади правосуддя щодо обов'язковості судових рішень та їх юридичної сили, які безпосередньо є похідними та

[1] Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2010 р. (за даними судової статистики) // Вісн. Верхов. Суду України. – 2011. – № 5 (129). – С. 26.

взаємопов'язаними із вимогами правової ефективності та правової визначеності, які мають відбиватися у національному процесуальному законодавстві та судовій практиці для забезпечення права на справеделивий судовий захист відповідно до ст. 6 ЄКПЛ. У наукових публікаціях абсолютно обґрунтовано ставиться питання про необхідність удосконалення існуючої моделі касації[1].

Ефективність касації у цивільному судочинстві можна пов'язувати лише з її принциповою модернізацією на підставі ст. 129 Конституції України та ст. 6 ЄКПЛ і практики ЄСПЛ, які ґрунтуються на принципі *res judicata.*

Як зверталася увага, Конституція України (ст. 129), визначивши право на апеляційне та касаційне оскарження, передбачила, що у законі можуть бути визначені випадки, які б унеможливлювали апеляцію та касацію рішень суду. Тому важливою з точки зору ефективності є регламентація апеляційного та касаційного оскарження рішень суду як автономних різнофункціональних процедур цивільного судочинства, які мають забезпечити ефективність судового захисту.

Основними факторами організації перегляду судових актів у порядку касації становлять принципи правової ефективності судового провадження; правової визначеності; об'єктивної безсторонності; правової економії[2]. Правова ефективність та правова визначеність характеризують сутність, а об'єктивна безсторонність та правова економія — форму реалізації фундаментального принципу *res judicata* як засадничої умови справедливого судочинства.

У контексті правової ефективності касаційного провадження судове рішення, що набрало законної сили, має бути стійким і може бути переглянуто лише у виняткових випадках, з підстав об'єктивного, а не суб'єктивного характеру та в порядку, визначеному процесуальним законом. Особливо слід підкреслити, що жодна зі сторін не може вимагати перегляду остаточного судового акта тільки з метою проведення повторного слухання та отримання нового рішення. Так, у справі *Світлана Науменко проти України* ЄСПЛ прямо посилається на принцип *res judicata* щодо остаточності судового рішення, недопустимості повторного розгляду вже раз вирішеної справи у контексті того, що жодна зі сторін не повинна вимагати перегляду остаточного і зобов'язувального судового рішення лише з метою повторного слухання та прийняття нового рішення по справі. Повноваження вищих судів на розгляд справи в порядку нагляду має викорис-

---

[1] Правосуддя – вершина моральних засад (інтерв'ю з Д. Притикою) // Голос України. – 2007. – 3 квіт. – № 58 (4058); Ківалов С. Судова реформа в Україні: проблеми юридичної регламентації // Голос України. – 2007. – 13 берез. – № 43 (4043)); Луспеник Д., Сакара Н. Українська модель касаційного оскарження судових рішень у цивільних справах: проблеми та перспективи удосконалення (спрощення) // Право України. – 2008. – № 7. – 2008. – С. 99–107.

[2] Див.: Арбитражный процессуальный кодекс Российской Федерации: осмысление практики и ее возможные коррективы. – М.: Викор – Медиа, 2006. – С. 80–81.

товуватися для виправлення юридичних помилок, помилкових рішень, але не замінюватися переглядом. До розгляду справи в порядку нагляду не повинні ставитися як до прикритої апеляції, а лише можливість двох поглядів з одного питання не є підставою для повторного розгляду справи. Відхилення від цього принципу виправдовується лише за наявності обставин суттєвого і непереборного характеру.

Фундаментальними для касаційного провадження у трьохінстанційній системі організації та функціонування судової влади є врахування та дотримання принципу правової визначеності (правової певності). Основними аспектами його реалізації є встановлення законодавцем чітких меж судового оскарження, при яких сторони не вправі добиватися перегляду остаточного рішення, та реального виконання судового рішення по справі, яке у тлумаченні ЄСПЛ, як відомо, є частиною судового розгляду. В. В. Блажеєв правильно зауважує, що, виходячи з практики ЄСПЛ, Суд не розглядає як відхилення від принципу правової визначеності передбачену законом можливість виправлення судових помилок, допущених при розгляді справи попередніми судовими інстанціями, в яких судова постанова набула законної сили, але в такому випадку особи, що беруть участь у справі, не можуть використати останню інстанцію як звичайну стадію перегляду[1].

Стійкість судового рішення, яка відбиває правову ефективність та правову визначеність (правову певність), у механізмі інстанційності судової влади та наявності перевірочних проваджень цивільного судочинства передбачає як умову основоположність визначення і диференціації повноважень кожної судової інстанції, та неможливість дублювання їх функцій. Чіткий стандарт правової визначеності міститься у Попередній Резолюції Комітету міністрів Ради Європи ResDH (2006)1 «Про порушення принципу правової визначеності у процедурі перегляду справ в порядку нагляду в цивільному судочинстві в Російській Федерації», прийнятій 8 лютого 2006 р. на зустрічі Заступників Міністрів. У ній висловлюється стурбованість щодо стану гарантування принципу правової визначеності у зв'язку з тим, що на регіональному рівні часто один і той же суд діє послідовно як дві інстанції в одній справі.

Виходячи з цього, підстави для перегляду судових рішень на кожній стадії судового провадження не можуть бути ідентичними. У справі *Брумареску проти Румунії* ЄСПЛ констатував: виходячи із загальновизнаного принципу правової визначеності (певності), слід мати на увазі стабільність правового регулювання і виконуваність судових рішень. Тому при встановленні підстав для оскарження і перегляду судових рішень, що набрали чинності, строку, в межах якого допускається таке оскарження, треба виходити з того, що учасники цивільних право-

[1] Блажеев В. В. О принципе правовой определенности в гражданском процессуальном праве России // Актуальні проблеми застосування Цивільного процессуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України: Тези доп. та наук. повідом. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 січ. 2007 р.) / За заг. ред. проф. В. В. Комарова. – Х., 2007. – С. 24–25.

відносин повинні мати можливість у розумних межах передбачати наслідки своєї поведінки і бути впевненими у незмінності свого офіційно визнаного статусу, набутих прав і обов'язків. Така позиція ЄСПЛ є сталою з точки зору тлумачення змісту верховенства права та його реалізації відповідно до ст. 6 ЄКПЛ. Саме це дало можливість судді К. Розакісу у цій справі стверджувати, що правова визначеність — не теоретичний постулат, а очікування того, що остаточне судове рішення буде поважатися. Коли рішення, що набрало законної сили, необґрунтовано або суб'єктивно анулюється, то страждає не тільки правова ефективність та визначеність, а й стає ілюзорним саме право на суд.

Сутнісною ознакою процедур перегляду судових рішень як належних у контексті ЄКПЛ і практики ЄСПЛ та правила *res judicata* важливе значення має принцип об'єктивної безсторонності, який також відбиває один з аспектів права на справедливий суд, та принцип правової економії (строковий характер судового захисту). Впровадження принципу об'єктивної безсторонності в цілому означає відсутність будь-яких законних сумнівів щодо складу суду та його безсторонності як загальної вимоги справедливого судового розгляду. Щодо касаційного провадження, порушенням права на справедливий суд вважається створення судів з явно вираженими дискреційними повноваженнями одних суддів стосовно інших[1]. У справі *Совтрансавто — Холдинг проти України*, яка стала першою справою в ЄСПЛ проти України, зазначалось, що Арбітражно-процесуальний кодекс України в його редакції, що діяла на момент розгляду справи, надавав Голові Вищого арбітражного суду України та Генеральній прокуратурі України право ініціювати перегляд остаточних судових рішень шляхом подання протесту. Таке повноваження було дискреційним за своєю природою, тобто судові рішення могли переглядатися на розсуд відповідної посадової особи всупереч принципу правової визначеності. Суд також наголосив, що, з огляду на характер та форму втручань у справі, які мали місце з боку найвищих органів державної влади, відповідні арбітражні суди, що розглядали справу, не можуть вважатися незалежними та безсторонніми.

Що стосується принципу правової економії (строкового характеру захисту), то він полягає у тому, що скасування остаточного судового рішення має бути обмежене певним строком, який повинен гарантувати правову визначеність та незмінність судового рішення.

Таким чином, з точки зору дотримання ЄКПЛ касаційне провадження за національним законодавством може визнаватися як належна судова процедура за умов відповідності принципу *res judicata,* без чого неможливо досягти балансу публічно-правових і приватноправових інтересів правосуддя. Касаційне провадження має відповідати конституційним цілям і цінностям, загальновизнаним принципам і міжнародним зобов'язанням України і забезпечувати процесуальні гарантії особам, які беруть участь у справі.

---

[1] Див.:Арбитражный процессуальный кодекс Российской Федерации: осмысление практики и ее возможные коррективы. – М.: Викор – Медиа, 2006. – С.– 85–86.

Визначальним для модифікації існуючої касації в аспекті впровадження принципу *res judicata* є проблема її меж та обсягу. При цьому головним аспектом є допуск касації та законодавча інтерпретація права на звернення до суду касаційної інстанції, підстав перегляду ухвалених судових рішень, що набрали законної сили.

Практика національних європейських законодавств відбиває різні підходи до вирішення цього питання. Мова йде про фільтри доступу до касації. Як правило, такими фільтрами можуть бути: обмеження ціни позову або виду судового рішення, що може бути оскаржене; необхідність отримання дозволу на оскарження з боку суду, що виніс судове рішення чи вищестоящого суду; обмеження підстав, за якими судове рішення може бути оскаржено; необхідність попереднього оскарження судового рішення в апеляційному порядку; встановлення обов'язку внести до депозиту суду суми на відшкодування можливих судових витрат; встановлення для сторони, що оскаржує судове рішення, обов'язку попереднього виконання рішення; попередній розгляд касаційної скарги колегією суддів та ін.[1]

Указані процесуальні «фільтри» можуть бути доцільними з точки зору ефективності законодавства, тим більше, що Комітет міністрів Ради Європи у своїй Рекомендації відносно введення в дію та покращення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних та торгових справах № R (95) 5 від 07.02.1995 р. рекомендував державам-членам вживати заходів щодо визначення кола питань, які виключаються з права на апеляцію та касацію, щодо попередження будь-яких зловживань системою оскарження.

Наразі, при обговоренні проблеми вдосконалення цивільного процесуального законодавства і враховуючи те, що ці зміни мають певним чином відбивати стан професіоналізму судової практики та разом з тим унеможливити порушення права на справедливий судовий захист, мабудь, слід уникати введення таких фільтрів допуску до касації, які б формально обтяжували можливості касаційного оскарження. Тому обмеження касації доцільно встановлювати щодо предмета й підстав касаційного оскарження. Мова може йти про обмеження ціни позову у рішеннях, що набрали законної сили, про певні категорії цивільних справ, що не підлягають касаційному оскарженню, та особливі підстави перегляду рішень, що набрали законної сили.

Що стосується визначення ціни позову, то така умова допустимості касації можлива. В Ініціативному проекті Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо касаційного перегляду судових рішень», підготовленому свого часу Верховним Судом України, пропонувалось обмежити можливість касації судових рішень у справах майнового характеру, ціна позову яких складає менше ста мінімальних заробітних плат. Щодо обмеження права на касаційне оскарження відносно певних категорій справ, то така диференціація пов'язана зі специфікою справ, забезпечення ефективності право-

[1] Луспеник Д., Сакара Н. Українська модель касаційного оскарження судових рішень у цивільних справах: проблеми та перспективи удосконалення (спрощення) // Право України. – 2008. – № 7. – С. 102.

суддя, керуючись принципом процесуальної економії і стабільності судових рішень. Це справи, які за характером вимог є менш значущими порівняно з іншими, як і за ціною позову.

Таке звуження можливостей касаційного перегляду судових рішень, що в принципі має компенсуватися наявністю апеляційного перегляду, відповідає цілям забезпечення співмірності прав, що захищаються, і процесуальних витрат на організацію касаційного перегляду, дозволяє уникнути надмірної завантаженості касаційного суду справами меншої значущості.

Відповідно до ч. 2 ст. 324 ЦПК підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права. Як видно, за визначенням підстави касаційного перегляду судових рішень не відбивають сутність касаційного перегляду та по суті за своїм змістом не відповідають принципам правової ефективності діяльності цієї судової інстанції та принципу правової визначеності (правової певності). Очевидно, що підстави для скасування чи зміни судових рішень, що набрали чинності, повинні відповідати конституційно значущим цілям і цінностям і відповідно до принципу співмірності не повинні порушувати баланс справедливості судових рішень та їх стабільності. Зміна чи скасування судових рішень в касаційному порядку допустимі лише у випадках, коли в результаті суддівської помилки, що мала місце при попередньому судовому розгляді і вплинула на висновок при вирішенні справи, суттєво порушено права і свободи людини і громадянина. Як вже зазначалось, ЄСПЛ вказував, що принцип *res judicata* (неспростовності рішення) передбачає, що жодна зі сторін не може вимагати перегляду кінцевого і такого, що набуло чинності, судового рішення лише з метою проведення повторного судового розгляду і отримання нового рішення; одна лише можливість отримання двох точок зору з того самого питання не може бути підставою для перегляду. Інший підхід приводив би до неспівмірного обмеження принципу правової визначеності (певності).

У публікаціях, що присвячені вдосконаленню касації, пропонується передбачити, що підставами касації можуть бути «суттєві порушення закону», які свідчать про особливі обставини порушення або неправильного застосування норм матеріального або процесуального права, що має бути притаманним лише касаційному перегляду судових рішень. На думку Д. Д. Луспеника та Н. Ю. Сакари, використання такої оціночної характеристики, як «суттєві порушення» в частині підстав для зміни чи скасування судових рішень, що набрали чинності, обумовлено тим, що розмаїтість обставин, які підтверджують наявність відповідної підстави для перегляду судових рішень, робить неможливим встановлення їх чітко виписаного переліку в законі і саме по собі не може розцінюватися як неприпустиме. Надання суду касаційної інстанції певної свободи розсуду при вирішенні питання про наявність чи відсутність підстав для скасування чи зміни судових рішень у касаційному порядку — за умови однакового тлумачення цього поняття в процесі правозастосування — не суперечить принципу доступності правосуддя і відповідає ролі, місцю і повноваженням суду як неза-

лежного органу правосуддя. Як зауважують автори, суттєвість порушення норм процесуального права суд встановлює за положеннями ст. 338 ЦПК, а суттєвість порушення норм матеріального права — за положеннями ст. 341 ЦПК.

При цьому суттєвість цих порушень оцінюється і визначається з урахуванням конкретних обставин справи і значущості наслідків порушення для особи, щодо якої воно допущено. На думку авторів, суттєвими порушеннями у взаємозв'язку з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як підставою для зміни чи скасування судових рішень, що набрали чинності, у касаційному порядку може бути визнано не будь-яке з передбачених статями 338, 341 ЦПК порушення норм матеріального чи процесуального права. Його суттєвість як підстава для зміни чи скасування судового рішення в касаційному порядку має оцінюватись з урахуванням природи, призначення і цілей саме касаційного провадження. Автори також висловлюють досить цікаву думку, що касаційна скарга на такі рішення або ухвали повинна допускатися до розгляду лише за умови, що прийняте рішення суду касаційної інстанції необхідне для забезпечення єдності судової практики[1]. Слід відмітити, що ст. 387 ЦПК Російської Федерації формулює підстави для скасування або зміни судових постанов нижчих судів у порядку нагляду — як суттєві порушення норм матеріального або процесуального права. Разом з тим судова практика мала труднощі у тлумаченні та застосуванні цієї статті і в п. 4 Постанови Конституційного Суду Російської Федерації від 05.02.2007 р. № 2-П у справі про перевірку конституційності положень статей 16, 20, 112, 336, 337, 380, 381, 382, 383, 387, 388 та 389 Цивільного процесуального кодексу Російської Федерації у зв'язку із запитом Кабінету Міністрів Республіки Татарстан, скаргами відкритих акціонерних товариств «Нижнекамськнафтохім» та «Хакасенерго», а також скаргами деяких громадян Конституційний Суд РФ з урахуванням сталої судової практики за умов однакового тлумачення вказаної норми визнав ст. 387 ЦПК РФ такою, що не суперечить Конституції РФ і певним чином розтлумачив зміст суттєвих порушень норм матеріального і процесуального права.

На наш погляд, істотні порушення норм матеріального і процесуального права самі по собі проблематично розглядати як самостійні підстави для скасування або зміни судових рішень. Неправильне застосування судами права може бути підставою для скасування або зміни судових рішень тільки в контексті порушення однаковості, тобто єдності судової практики, а тому порушення єдності судової практики лежить в основі касаційного перегляду і касаційного провадження як самостійної процедури цивільного судочинства. Такий підхід, на наш погляд, є більш прогресивним і відповідає цілям касаційного провадження у трьохінстанційній судовій системі.

---

[1] Луспеник Д., Сакара Н. Українська модель касаційного оскарження судових рішень у цивільних справах: проблеми та перспективи удосконалення (спрощення) // Право України. – 2008. – № 7. – С. 105.

Категоріально «єдність судової практики» і «порушення єдності судової практики» є невизначеними поняттями і тому принципове значення має відповідь на питання, у чому виявляється порушення єдності судової практики. В існуючій єдиній системі судочинства, яка відбиває трьохінстанційність судової системи, єдність судової практики як системоутворююча ознака якості та ефективності судової діяльності, на наш погляд, означає не лише однаковість, а й синхронність у тлумаченні й застосуванні права не тільки касаційним судом, але і судами першої і другої інстанцій. Саме за таких умов, власне, і виникає проблема загальнообов'язковості судових рішень, які презентують судову систему і судову владу держави. І тому лише завдяки повноваженням та правосудним функціям касаційного суду має досягатися синхронність як у діяльності судів, так і її вплив на правопорядок у цілому. Можна навіть сказати більше — таке засадниче положення є основою інтерпретації єдності цілей правосуддя щодо гармонізації приватних та публічних інтересів правосуддя. Єдність судової практики теоретично відбиває такий її стан, що характеризується з точки зору застосування права судами всіх інстанцій як такий, що забезпечує гармонізацію приватних та публічних інтересів правосуддя.

Загальнообов'язковість є за своїм значенням визначальною властивістю судових рішень щодо їх правової дії. Для практики судового застосування саме цей аспект є найголовнішим та відбиває необхідність застосування у механізмі здійснення правосуддя принципу *res judicata*. Але принцип верховенства права як фундаментальна цінність правової системи та правосуддя передбачає необхідність певних механізмів врівноваження таких соціальних цінностей правосуддя, як захист прав людини та забезпечення сталого правопорядку. У контексті цього єдність судової практики як окремого сектору найвищого правопорядку в державі відбиває по суті наявність і дію принципу верховенства права. Не випадково, що в сучасній правовій доктрині і юридичній практиці у країнах романо-германської правової сім'ї є поширеною концепція «усталеної судової практики», відповідно до якої низка прийнятих судових рішень може розглядатися як переконливий доказ правильного тлумачення правової норми. Передумовою цього є постійне застосування в довготривалій судовій практиці вирішення спорів правоположень, які були сформульовані і використовувались судами. Ця концепція стала певним еквівалентом англосаксонської доктрини дії прецедентного права у країнах романо-германської правової сім'ї і саме у вигляді цієї концепції розуміється порядок дії прецедентного права в європейських країнах[1].

Єдність судової практики не можна розглядати як її відповідність ухваленим рішенням верховними судами. Щодо природи цих рішень, то їх у науково-практичному плані можна розглядати максимум лише в аспекті прецедентності та

[1] Див.: Шевчук С. Європейська концепція «усталеної судової практики» та її вплив на правотворчу функцію Конституційного Суду України // Вісн. Конституц. Суду України. – 2008. – № 2. – С. 94.

джерел цивільного процесуального права. Останнім часом ця проблематика досить активно досліджується[1]. Однак неспростовним поки що постулатом залишається те положення, що у континентально-правовій системі та правничій науці мова йде лише про певну довіру та силу авторитету рішень вищих судів. На відміну від прецеденту в англо-саксонській правовій системі, судова практика у країнах цивільного права може не скластися навіть у випадку наявності певного рішення вищого суду, оскільки як інший склад цього ж суду, так і інші суди не зв'язані попередніми рішеннями жодного із судів незалежно від інстанційності. Така європейська традиція завжди абсолютно природно призводила та призводить до можливого, так би мовити, асиметричного розвитку судової практики. У таких умовах урівноваження стану судової практики можливе лише за умов наділення касаційних судів особливими повноваженнями переглядати цивільні справи з підстав порушення єдності судової практики.

У зв'язку з такою інтерпретацією підстав касації узагальнюючою ознакою допуску цивільної справи до касації є принципове значення справи для забезпечення єдності судової практики. Принципове значення має цивільна справа, в якій ставиться питання, що має значення для розвитку самого права у розумінні того, що певне питання судового правозастосування має місце або може мати місце у невизначених випадках при розгляді цивільних спорів та потребує тлумачення і може бути витлумачене найвищим судовим органом. Цей аспект касації свідчить про те, що в ньому відбивається суспільний інтерес, публічний інтерес правосуддя. Разом з тим касаційне провадження — це самостійна процедура цивільного судочинства і в касаційному провадженні цивільного судочинства мають захищатися порушені, невизнані або оспорювані права, свободи чи інтереси суб'єктів права, тобто приватні інтереси. Отже, реалізація завдань судочинства через функції касації свідчить про особливу сутність касації, яка не зводиться до вирішення абстрактних питань правозастосування з метою вдосконалення судочинства, а визначає питання застосування права, які мають принципове значення і для конкретної цивільної справи.

Касація можлива при колізії чинних правових норм, коли ця обставина призводить до різного їх застосування та впливає на єдність судової практики за умов, що колізія (питання застосування колізійних норм) не була «подолана» у попередніх рішеннях касаційного суду. Для розвитку судової практики актуальними питаннями для касаційного суду можуть бути і питання правотлумач-

[1] Див.: Мідзяновська В. Судовий прецедент: структура, види // Право України. – 2006. – № 6. – С. 119–123; Лаврів З. М. Прецедент у європейському та вітчизняному праві // Вісн. господ. судочинства. – 2004. – № 3. – С. 257–262; Toth A. G. The Authority of Judgments of the European Court of Justice: Binding Force and Legal Effects // Yearbook of the European Law. – 1985. – Vol. 4. – P. 1–76; Arnull A. Owning Up to Fallibility: Precedent and the Court of Justice // Common Market Law Review. – 1993. – Vol. 30. – P. 247–266; Марченко М. Н. Судебное правотворчество, судейское право. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – С. 112–128.

ного застосування діючого права стосовно проблем, що мають характер загальних умов забезпечення єдності судової практики, коли рішення касаційного суду можна розглядати як стандарт такого застосування (загальні умови укладення правочинів, визнання правочинів недійсними), справи особливої соціальної (порушення прав вкладників, акціонерів, не залучених до участі у справі, порушення прав споживачів) або економічної ваги (банкрутство, відповідальність за вироблені товари), питання захисту національних інтересів, авторитету судової влади, усунення прогалин у правовому регулюванні, різної практики нижчестоящих судів тощо.

Проблема допустимості касації (оскарження) перш за все, як видно, пов'язана з різними аспектами, власне, правозастосування за умов того, що касаційна інстанція має розглядати лише справи, розгляд яких без касаційного суду неможливий. При цьому ключове значення має розсуд касаційного суду щодо прийнятності касаційної скарги та можливості розгляду справи у касаційному порядку. Очевидно, що у суду касаційної інстанції при вирішенні питання допуску до касації не можуть не виникати питання, які безпосередньо не випливають з питань застосування права, а з питань соціального, економічного чи фактичного порядку. Але у даному випадку, як видно, саме і виникає такий аспект допустимості касації, як публічна (суспільна) цінність цивільної справи. Слід відмітити, що така постановка питання ще більше ускладнює проблему підстав касаційного оскарження. На наш погляд, підстави касації так чи інакше у реальній касаційній практиці будуть виводити і на ці аспекти проблеми. І цей факт знову ж таки свідчить про те, що касаційний суд має наділятися достатнім розсудом щодо визначення підстав касації у тих чи інших випадках. Уявляється, що в контексті визначення допустимості касації касаційний суд має виходити також із соціальних, економічних чи фактичних факторів, які свідчать про публічну (соціальну) цінність справи.

Підстави касаційного оскарження в контексті та взаємозв'язку з цілями розвитку судової практики не можуть мати сталого змісту, і тому питання допуску касації відповідно до функції касаційного суду і враховуючи полісистемність факторів, які впливають на принциповість справи для забезпечення єдності судової практики, підлягають динамічному тлумаченню в тих чи інших випадках, що має свідчити про реальний вплив Верховного Суду на формування судової практики при дотриманні принципу *res judicata*.

Питання порушення єдності судової практики має значення не лише щодо змістовної її характеристики, а й з точки зору суб'єктів ініціації цивільного судочинства та його касаційного провадження. Це питання перш за все належить до сфери приватних інтересів учасників цивільного судочинства. Тому процесуальні факти такого порушення мають доводитися заінтересованими особами. Але, як вже наголошувалось, порушення єдності судової практики не можна відносити тільки до сфери приватних інтересів. Установити порушення єдності судової практики в рамках од-

нієї цивільної справи неможливо. Для цього необхідний аналіз розгляду визначеної категорії справ у різних судах. Тому, з огляду на те, що дотримання єдності судової практики здійснюється і у приватних, і у публічних інтересах правосуддя, встановлення факту порушення єдності судової практики з боку публічної влади за своїм статусом, функціями та повноваженнями *ex officio* здійснює і касаційний суд. Тому, виходячи зі статусу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ як суду касаційної інстанції, у деяких випадках вирішення питання про можливість касаційного оскарження та допуску касаційної скарги до розгляду має належати до його дискреційних повноважень, враховуючи значущість справи для забезпечення єдності судової практики. Остання проблема є найскладнішою з точки зору доктринальних пропозицій і застосування повноважень касаційного суду. Разом з тим звертає на себе увагу, що Рада Європи в Рекомендації від 07.02.95 № Р (95) 5 щодо введення в дію і покращення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних і торгових справах рекомендує державам розглянути можливість введення в дію системи, відповідно до якої суд третьої інстанції міг би розглядати справу безпосередньо, минаючи одну інстанцію. Ця рекомендація має суттєве значення для формату такої моделі касації, при якій вирішується таке важливе завдання верховних судів, як забезпечення єдності судової практики.

Таким чином, існують різні моделі перегляду судових рішень. Верховні суди мають переглядати рішення нижчих інстанцій лише в обмежених випадках і з метою забезпечення єдності у тлумаченні закону[1]. Перегляд рішень, що набрали законної сили, може здійснюватися в обмежених та виняткових випадках і визначається необхідністю, так би мовити, розвитку права з метою формування єдності судової практики. Тому і доктринально, і практично наявність у судовій системі саме найвищої з точки зору функцій та впливу на правову систему і правопорядок судової інстанції призводить до певної збалансованості та гармонізації механізму судового правозастосування.

Перегляд судових рішень Верховним Судом України. Принциповою новелою Закону України «Про судоустрій і статус суддів» є побудова судів касаційної інстанції та визначення специфічної ролі Верховного Суду України у судовій системі та судовому правозастосуванні.

Верховний Суд України здійснює перегляд судових рішень тільки з передбачених законом підстав. Згідно зі ст. 355 ЦПК заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана виключно з підстав: 1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах; 2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

[1] MICHAL BOBEK*Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe// Am. J. Comp. L. 2009. – P. 33–66.

Діяльність Верховного Суду України, як випливає з його процесуальних функцій, не має ознак касаційного перегляду, але має спрямовуватись на формування однаковості судової практики, а також на забезпечення відповідності актів правосуддя міжнародним зобов'язанням України. Очевидно, що наявні повноваження Верховного Суду України та диференціація процесуальних функцій судів різних інстанцій, у тому числі і Верховного Суду України, становлять специфічну модель організації цивільного судочинства і відповідно — визначають нову, специфічну роль Верховного Суду України.

З метою формування однаковості судової практики Пленум Верховного Суду України п. 4 ч. 2 ст. 45 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» також наділяється не процесуальним повноваженням на дачу висновків відносно проектів законодавчих актів, які стосуються судової системи та діяльності Верховного Суду України, а також приймає рішення про звернення до Конституційного Суду України з питань конституційності законів та інших правових актів, та щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Суб'єктами звернення до Верховного Суду України є особи, визначені ст. 354 ЦПК. Згідно з цією статтею право на звернення про перегляд судових рішень мають сторони та інші особи, які брали участь у справі, після перегляду цих рішень у касаційному порядку.

Заява про перегляд судових рішень з підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК, може бути подана особою, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, коли стало відомо про набуття цим рішенням статусу остаточного. При цьому не може бути подана заява про перегляд ухвал суду касаційної інстанції, які не перешкоджають провадженню у справі. Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до заяви про перегляд судового рішення, ухваленого за результатами касаційного провадження.

Як видно, до кола осіб, що мають право на звернення про перегляд судових рішень, законодавець не відніс осіб, що не брали участі у розгляді справи, але суд у рішенні вирішив питання про їх права та обов'язки.

У зв'язку із застосуванням процедури розгляду справи Верховним Судом України в літературі висловлюються пропозиції щодо надання права стосовно порушення питання про перегляд судових рішень у Верховному Суді України Генеральному прокурору України чи його заступнику незалежно від їх участі у справі. Така теза обґрунтовується тим, що у вказаному провадженні мова не йде про вирішення звичайних приватноправових спорів, а про здійснення більшою мірою публічних функцій з дотримання однаковості судової практики та взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань. Дискутується також питання про розширення повноважень Верховного Суду України щодо перегляду судових рішень з підстав неоднакового застосування норм процесуального права.

Стаття 360[3] ЦПК визначає вичерпний перелік повноважень Верховного Суду України при перегляді судових рішень. Відповідно до ст. 360[3] за наслідками розгляду справи більшістю голосів від складу суду приймається одна з таких постанов: про повне або часткове задоволення заяви; про відмову в задоволенні заяви. Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК.

Існуюча модель перегляду судових рішень Верховним Судом України певним чином є наслідком трансформації існуючих до внесених змін моделей перегляду судових рішень за винятковими обставинами за ЦПК 2004 р. (гл. 3, розд. V) та перегляду рішень, ухвал, що набрали законної сили, за винятковими обставинами за ЦПК 1963 р. (гл. 42). Стаття 358 ЦПК 2004 р. передбачала такі повноваження Верховного Суду України при розгляді справи у зв'язку з винятковими обставинами:

1) постановити ухвалу про відхилення скарги і залишення рішення, ухвали без змін;

2) постановити ухвалу про повне або часткове скасування судового рішення і направити справу відповідно на новий розгляд у суд першої, апеляційної або касаційної інстанції;

3) постановити ухвалу про скасування судового рішення і залишити в силі судове рішення, що було помилково скасовано судом апеляційної або касаційної інстанції;

4) постановити ухвалу про скасування судових рішень і закрити провадження в справі або залишити заяву без розгляду;

5) скасувати судові рішення і ухвалити нове рішення по суті справи або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд.

У випадках, коли допущені судом першої інстанції порушення закону не були усунені судом апеляційної чи касаційної інстанції або одночасно допущені судом першої, апеляційної і касаційної інстанцій, Верховний Суд України скасовує всі рішення та ухвали у справі.

Відповідно до 347[6] ЦПК 1963 р. Верховний Суд України розглядав справи за винятковими обставинами в порядку касаційного провадження. У випадках, коли після касаційного розгляду справи виявлено неоднозначне застосування судами загальної юрисдикції одного і того ж положення закону, то справа розглядалася на спільному засіданні відповідних палат Верховного Суду України.

Що стосується ЦПК 1963 р., то ст. 347[7] цього Кодексу передбачала, що, розглянувши справу, Верховний Суд України постановляє ухвалу про задоволення заяви про перегляд чи ухвалу про відмову в задоволенні заяви про перегляд у зв'язку з винятковими обставинами.

Як видно, повноваження Верховного Суду України у наведених випадках регламентувалися принципово по-різному. Більш розширене коло повноважень у Верховного Суду України було передбачено ст. 358 ЦПК 2004 р. до змін, що були внесені Законом України від 7 липня 2010 р. У цьому відношенні чинні норми, що регулюють повноваження Верховного Суду України, виписані досить коректно з точки зору адекватності функціям Верховного Суду України та роз-

межування його повноважень і повноважень Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, який є судом касаційної інстанції, і моделі існуючої касації.

Разом з тим цікаво відмітити, що Верховний Суд України, незважаючи на визначені повноваження, впроваджував практику, яка фактично не відповідала діючому на той час законодавству. Особливо це виявилося у зв'язку з переглядом рішень Вищого господарського суду України після змін ГПК 2001 р., тобто введення повторної касації судових рішень.

Законом України від 21.06.2001 р. Господарський процесуальний кодекс України був доповнений розд. XII-2 «Перегляд рішень Вищого господарського суду України Верховним Судом України». Стаття 111[14] цього розділу передбачала право сторони у справі та Генерального прокурора України оскаржити в касаційному порядку постанову Вищого господарського суду України, прийняту за наслідками перегляду рішення місцевого господарського суду, що набрало законної сили, чи постанови апеляційного господарського суду, а також ухвалу Вищого господарського суду України про повернення касаційної скарги (подання) до Верховного Суду України.

Виходячи з того, що на той час функціонувала спеціалізація тільки господарської судової юрисдикції, ст. 111[15] ГПК передбачала більш широке коло підстав для оскарження до Верховного Суду України постанов чи ухвал Вищого господарського суду України. Верховний Суд України був уповноважений переглядати у порядку повторної касації постанови чи ухвали Вищого господарського суду України у випадках, коли вони оскаржувались:

1) з мотивів застосування Вищим господарським судом України закону чи іншого нормативно-правового акта, що суперечить Конституції України;

2) у разі їх невідповідності рішенням Верховного Суду України чи Вищого суду іншої спеціалізації з питань застосування норм матеріального права;

3) у зв'язку з виявленням різного застосування Вищим господарським судом України одного й того ж положення закону чи іншого нормативно-правового акта в аналогічних справах;

3[1]) з мотивів невідповідності постанов чи ухвал міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

4) на підставі визнання постанов чи ухвал міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, такими, що порушують міжнародні зобов'язання України.

За результатами розгляду касаційної скарги, касаційного подання Генерального прокурора України на постанову чи ухвалу Вищого господарського суду України Верховний Суд України мав право: 1) залишити постанову чи ухвалу без змін, а скаргу (подання) без задоволення; 2) скасувати постанову і передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції або скасувати ухвалу і передати справу на розгляд до Вищого господарського суду України; 3) скасувати постанову чи ухвалу і припинити провадження у справі (ст. 111[18] ГПК).

При застосуванні названих статей ГПК у практиці господарського судочинства при перегляді рішень Вищого господарського суду України Верховним Судом України складалась специфічна практика, яка полягала в тому, що Верховний Суд України виходив за межі закріплених процесуальним законодавством повноважень, передбачених 111[18] ГПК. При цьому Верховний Суд України зазначав, що, виходячи з положень статей 6, 8 Конституції України, Судова палата з господарських справ Верховного Суду України не вважала за необхідне дотримуватись закріпленого господарським процесуальним законодавством кола повноважень, оскільки це протирічило б положенням статей 125, 129 Конституції України, статтям 2, 39 Закону України «Про судоустрій України» стосовно визначення статусу Верховного Суду України та забезпечення ним законності у здійсненні правосуддя. У зв'язку з цим наведений у ст. 111[18] ГПК перелік повноважень Верховного Суду України при перегляді у порядку повторної касації постанов чи ухвал Вищого господарського суду України не вважався правовою перешкодою для виходу за межі визначених господарським процесуальним законодавством України повноважень Верховного Суду України[1].

Така практика стала предметом контролю Європейського суду з прав людини. У рішенні по справі *Сокуренко та Стригун проти України* Європейський суд з прав людини відмітив, що відповідно до ст. 111[18] ГПК Верховний Суд України, скасовуючи постанову Вищого господарського суду України, міг або повернути справу на новий розгляд до нижчестоящого суду, або ж зупинити провадження у справі. Замість цього він залишив у силі постанову апеляційного суду, а такі дії не були передбачені ГПК.

Заявники у цій справі скаржилися, що Верховний Суд України не міг вважатися «судом, встановленим законом», оскільки його рішення не відповідали закону і порушували п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, Уряд стверджував, що згідно з Конституцією України Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції, і, з огляду на те, що конституційні положення є нормами прямої дії, Верховний Суд України міг ухвалювати рішення на основі принципу законності. Уряд також стверджував, що скасування постанов Вищого господарського суду України та залишення в силі рішення судів першої та другої інстанцій, хоча останнє й не було прямо вказано у Господарському процесуальному кодексі, становило загальну практику Верховного Суду України в господарських справах. З огляду на таку практику заявники не могли скаржитися, що до них було застосовано особливе ставлення. З цієї ж причини постанови Верховного Суду України у справах заявників були передбачуваними і не порушили принцип правової певності. На думку Уряду, Верховний Суд України не перевищив своїх повноважень, передбачених українським законодавством, оскільки його дії були спрямовані на дотримання

[1] Див.: Постановление Верховного Суда Украины: от 10.07.2007 г. по делу № 2/160-30/204-48/179 // Юрид. практика. – 2007. – 2 окт. (№ 40). – С. 23; Постановление Верховного Суда Украины: от 26.06.2007 г. по делу № 336/10-05 // Юрид. практика. – 2007. – 20 нояб. (№ 47). – С. 20.

принципу законності — одного з головних принципів здійснення правосуддя в Україні і, відповідно, на уникнення затримок у оскаржуваних провадженнях.

Заявники дотримувались протилежної думки. Вони стверджували, що Верховний Суд України не є законодавчим органом, таким чином, він не міг застосовувати практику, яка мала б силу закону.

У цій справі Суд зазначив, що згідно зі статтею 111[18] Господарського процесуального кодексу Верховний Суд України, скасувавши постанову Вищого господарського суду, міг або повернути справу на новий розгляд до нижчого суду, або ж припинити провадження у справі. Натомість він залишив у силі постанову Апеляційного суду, і такі дії не були передбачені Господарським процесуальним кодексом, що було підтверджено Урядом у його зауваженнях. Суд також зазначив, що не було жодної іншої правової норми, яка б надавала повноваження Верховному Суду України ухвалювати такого роду рішення. І, нарешті, Суд вважав, що загальні положення Конституції України, на які посилався Уряд, не могли служити достатньою правовою підставою для такої специфічної компетенції, яка не надавалась відповідним законодавством.

На думку Суду, перевищивши свої повноваження, які були чітко викладені у Господарському процесуальному кодексі, Верховний Суд України не може вважатися «судом, встановленим законом» у значенні п. 1 ст. 6 Конвенції відносно оскаржуваного провадження.

Незважаючи на викладене, Верховний Суд України не припиняв вищевказану практику по виходу за межі наданих господарським процесуальним законодавством повноважень при перегляді рішень по господарських справах[1].

Зміни, які були внесені до процесуального законодавства у зв'язку з прийняттям чинного Закону України « Про судоустрій та статус суддів», викликали чимало діскусій[2]. Поштовхом як для прийняття цього Закону, як відомо, стало рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення визначень «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України, від 11 березня 2010 р. № 8-рп/2010 (справа № 1-1/2010). У цьому рішенні Конституційний Суд

[1] Див.: Артемов А. Является ли Верховный Суд Украины судом, установленным законом? // Юрид. практика. – 2008. – 8 янв. (№ 1/2). – С. 12.

[2] Див.: Сірий М. Кассация. Чье слово последнее? // Дзеркало тижня. – 2010. – 3–9 апр. № 13 (793); Украина слишком снизила роль Верховного Суда – Венецианская комиссия [Электронный ресурс] : [16 октяб. 2010 р., 18:11] // Подробности: по материалам УНИАН. – Режим доступа: http://podrobnosti.ua/power/2010/10/16/723608.html]. – Загл. с экрана; Колычев В. Мнение Венецианской комиссии – не догма // 2000. – 2010. – 29 окт.– 4 нояб. (№ 43). – С. 6–7; Звернення суддів Верховного Суду України до Президента України // Вісн. Верхов. Суду України. – 2010. – № 5. – С. 8; Гусаров, К. В. Повторная кассация и производство по исключительным обстоятельствам в процессуальном праве Украины: позиция Конституционного Суда // Арбитражный и гражданский процесс. – 2010. – № 5. – С. 41–44; Гусаров К. В. Инстанционное построение судов гражданской юрисдикции в Законе Украины «О судоустройстве и статусе судей» // Арбитражный и гражданский процесс. – 2010. – № 9. – С. 26–28.

дійшов висновку, що визначення у положенні п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України як однієї з основних засад судочинства «забезпечення …касаційного оскарження рішення суду» у системному зв'язку з положеннями ч. 1 ст. 8, ст. 125 Основного Закону України означає лише одноразове касаційне оскарження та перегляд рішення суду; законом можуть бути передбачені й інші форми оскарження та перегляду рішень судів загальної юрисдикції; визначення у ч. 3 ст. 125 Конституції України вищих судів як вищих судових органів спеціалізованих судів означає, що вищі суди здійснюють на підставах і в межах, встановлених законами про судочинство, повноваження суду касаційної інстанції стосовно рішень відповідних спеціалізованих судів; визначення у ч. 2 ст. 125 Конституції України Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції означає, що конституційний статус Верховного Суду України не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями суду касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів, які реалізують повноваження касаційної інстанції.

Дискусії щодо повноважень Верховного Суду України певним чином можуть бути послаблені у зв'язку з прийняттям 20.10.2011 р. Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо розгляду справ Верховним Судом України», переданого на підпис Президенту України 26.10.2011 р. (реєстраційний № 9151). Відповідно до цього Закону ст. 214 ЦПК доповнена частиною другою, яка передбачає, що при виборі правової норми, що підлягає застосуванню до спірних правовідносин, суд зобов'язаний враховувати висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 355 цього Кодексу.

Цей Закон певним чином вирішив питання щодо наслідків порушення норм процесуального права, увівши до ст. 360 ЦПК частину четверту, яка передбачила, що у випадках, коли за результатами розгляду питання про допуск справи до провадження з підстави, передбаченої п. 2 ч. 1 ст. 355 цього Кодексу, буде встановлено, що порушення Україною міжнародних зобов'язань є наслідком недотримання норм процесуального права, ч. 4 постановляє ухвалу про відкриття провадження у справі та вирішує питання про необхідність витребування справи. Розгляд справи у даному випадку здійснюється колегією у складі п'яти суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за правилами, встановленими для перегляду справ у касаційному порядку.

Важливим з точки зору розширення повноважень Верховного Суду України є і запропонована редакція ч. 2 ст. 360^4. Згідно із цією частиною статті, якщо суд установить, що судове рішення у справі, яка переглядається з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК, є незаконним, він скасовує його повністю або частково і приймає нове судове рішення, яке має містити висновок про правильне застосування норми матеріального права щодо спірних

правовідносин та обґрунтування помилковості висновків суду касаційної інстанції з цього питання.

Відповідно до нової редакції ч. 3 ст. 360[4], якщо судове рішення у справі переглядається з підстав, визначених п. 2 ч. 1 ст. 355 Кодексу, Верховний Суд України скасовує оскаржуване рішення повністю або частково і має право прийняти нове рішення або направити справу на новий розгляд до суду, який виніс оскаржуване рішення.

Вищенаведене свідчить про особливу роль Верховного Суду України в судовій системі і відсутність у нього касаційних функцій. Але, незважаючи на те, що функції Верховного Суду України суттєво змінені, а касаційні сконцентровані у Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Верховний Суд України залишив солідну спадщину щодо застосування цивільного процесуального законодавства, яка накопичувалась протягом багатьох десятиріч. Особливий інтерес і практичне значення має практика застосування цивільного процесуального законодавства в останні п'ятдесят років чинності процесуального законодавства кодифікації 60-х років минулого століття та кодифікації, яка призвела до прийняття Цивільного процесуального кодексу України 2004 р. Ця практика, без сумніву, буде основоположною і в майбутньому, оскільки відбиває не лише стан національного процесуального законодавства, складності його застосування і зміни процесуального закону, а й загальні процесуальні цінності, які свідчать про особливу місію правосуддя у правовій системі як важливого соціального інституту.

II ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ (1961–2011 рр.)

1. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

1. Порушення вимог ст. 9 ЦПК УРСР про мову, якою ведеться судочинство, стало підставою для скасування судового рішення

(Радянське право. — 1988. — № 6. — С. 88–89)

Рішенням Луцького міського народного суду, залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Волинського обласного суду, громадянці К. відмовлено у позові до громадянина С. про відібрання дитини.

Президія Волинського обласного суду задовольнила протест заступника Голови Верховного суду УРСР і у постанові про направлення справи на новий розгляд указала на таке.

Відповідно до ч. 2 ст. 9 ЦПК УРСР особам, які не володіють українською мовою, забезпечується право робити заяви, давати пояснення і показання, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою, а також користуватися послугами перекладача.

Позивачка у скарзі в порядку нагляду зазначила, що судочинство велося українською мовою, але оскільки вона не володіє нею досконало, то не зовсім розуміла зміст пояснень відповідача та свідків. За таких обставин, коли суд не виконав покладеного на нього обов'язку, забезпечити ведення судового процесу відповідно до побажання позивачки, і не з'ясував питання про мову судочинства і про необхідність участі у справі перекладача, постановлені судові рішення підлягають скасуванню, а справа — направленню на новий розгляд.

2. Викладення касаційної скарги російською мовою не могло бути підставою для застосування правил ст. 139 ЦПК України, оскільки вимог щодо мови касаційної скарги ст. 322 цього Кодексу не передбачено

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ від 23 січня 2003 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. – 2003 р. — № 2 (36). — С. 21)

У березні 1998 р. Г. в порядку, передбаченому гл. 31-А ЦПК, звернувся зі скаргою на дії посадових осіб Ніжинського районного суду Чернігівської області у зв'язку з тим, що вони більше двох місяців не розглядали його скаргу на відмову Ічнянської районної прокуратури в порушенні кримінальної справи стосовно голови Ічнянського районного суду Чернігівської області.

Ухвалою судді Чернігівського обласного суду від 1 квітня 1998 р. в прийнятті позовної заяви відмовлено на підставі п. 1 ст. 136 ЦПК (у зв'язку з тим, що вона не підлягає розгляду в судах). Ухвалою судді Апеляційного суду Чернігівської області від 3 жовтня 2001 р. касаційну скаргу Г, на зазначену ухвалу залишено без розгляду через те, що вона викладена російською мовою, і надано строк до 15 жовтня 2001 р, для усунення вказаного недоліку. Оскільки Г. не зробив цього у зазначений термін, скаргу ухвалою судді Апеляційного суду Чернігівської області від 29 жовтня 2001 р. визнано неподаною і повернуто скаржникові.

У касаційній скарзі Г. просить ухвалу від 29 жовтня 2001 р. скасувати, як таку, що суперечить Конституції України та вимогам процесуального права, і розглянути його справу по суті.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу задовольнила з таких підстав.

Постановляючи ухвалу про повернення касаційної скарги Г. суддя апеляційного суду виходив з того, вона оформлена з порушенням вимог, встановлених ст. 322 ЦПК. Однак суддя не врахував, що в зазначеній статті вимоги щодо форми і змісту касаційної скарги є вичерпними,

Подання касаційної скарги до суду не українською мовою, а російською не могло бути підставою застосування правил ст. 139 ЦПК, оскільки вимоги щодо мови викладу скарги ст. 322 ЦПК не передбачена. Посилання в ухвалі апеляційного суду на те, що подання касаційної скарги російською мовою суперечить вимогам ст. 10 Конституції — безпідставне, як зазначено в ч. 3 цієї статті, в нашій країні гарантуються вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Згідно зі ст. 5 Закону від 28 жовтня 1989 р, «Про мови в Українській РСР» громадянам України гарантується право користуватися національною або будь-якою іншою мовою. Громадянин вправі звертатися до державних, партійних, громадських органів, підприємств, установ і організацій українською чи іншою мовою їх роботи, російською мовою або мовою, прийнятою сторонами.

Статтею 18 цього Закону, як і ст. 9 ЦПК, передбачено і забезпечено право осіб, що беруть участь у справі і не володіють мовою, якою провадиться судочинство, робити заяви, давати пояснення і показання, виступати на суді та заявляти клопотання рідною мовою, а також користуватися послугами перекладача.

Це передбачено також ст. 10 Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р., ратифікованої Законом України від 9 грудня 1997 р.

Враховуючи наведене, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Г. задовольнила, ухвалу судді Апеляційного суду Чернігівської області від 29 жовтня 2001 р. скасувала, а справу повернула до апеляційного суду для виконання вимог статей 323–325 ЦПК.

3. Суд не може залишити заяву без розгляду або закрити провадження у справі з тих підстав, що спір попередньо не розглядався в комісії з трудових спорів, оскільки відповідно до Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами і їх юрисдикція поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі, а закони, прийняті до набуття чинності Конституцією, є чинними в частині, що не суперечить їй

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 8 жовтня 1997 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1998 р. — № 2. — / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1998. — С. 38)

У лютому 1992 р. Р. звернувся до суду з позовом до Берегівського РТП про поновлення попередніх умов праці та стягнення 30 млн 400 тис. крб, посилаючись на те, що на порушення чинного законодавства наказом по названій організації, де він працює юрисконсультом, в односторонньому порядку змінено умови трудового договору в частині оплати праці.

Ухвалою Берегівського районного суду Закарпатської області від 27 серпня 1996 р. провадження у справі було закрито у зв'язку з недодержанням позивачем встановленого в даній категорії справ порядку обов'язкового попереднього позасудового вирішення спору.

У касаційному порядку справа не розглядалась.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування ухвали судді та направлення справи на розгляд по суті. Судова колегія Верховного Суду України протест задовольнила, зазначивши таке.

Закриваючи провадження у справі з підстав, передбачених п. 2 ст. 227 ЦПК, суддя виходив з того, що позивач не додержав установленого для даної категорії справ порядку попереднього позасудового вирішення спору в комісії з трудових спорів і можливість додержати цього порядку втрачено.

Погодитися з таким висновком не можна, оскільки на час постановлення ухвали вже діяла Конституція України (прийнята 28 червня 1996 р.), відповідно

до якої юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, і правосуддя здійснюється виключно судами.

Оскільки закриттям провадження у справі позивача було позбавлено можливості захистити свої трудові права в судовому порядку, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України ухвалу Берегівського районного суду скасувала і передала справу до суду першої інстанції на розгляд по суті.

4. При вирішенні цивільної справи суд безпосередньо керується відповідним положенням Конституції України як нормою прямої дії в тому разі, коли воно стосується даних правовідносин, які не врегульовані законодавством (чи не потребують додаткового регулювання) або врегульовані нормативно-правовими актами, що суперечать Конституції

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 22 жовтня 1997 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1998 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1998. — С. 9–10)

У січні 1996 р. Б. звернувся до суду з позовом до Луганського обласного управління Державного спеціалізованого ощадного комерційного банку України про стягнення збитків. Позивач зазначав, що у 1990 р. він купив облігацію Державної цільової безпроцентної позики для придбання автомобіля «Жигулі» ВАЗ-2109, яку в установленому порядку зареєстрував у торговельному підприємстві автосалону «ВАЗ». Строк видачі автомобіля був призначений на четвертий квартал 1993 р., однак у вказаний строк позивачеві у цьому було відмовлено. Оскільки умови договору не були виконані, Б. просив суд стягнути з відповідача вартість автомобіля.

Рішенням Ленінського районного суду м. Луганська від 27 березня 1996 р., залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Луганського обласного суду від 22 квітня 1996 р., позов Б. задоволено. Постановлено стягнути з Луганського обласного управління, а за відсутності в останнього коштів — з Державного спеціалізованого ощадного комерційного банку України на користь Б. 1 млрд 720 млн крб.

Постановою президії Луганського обласного суду від 12 березня 1997 р. протест заступника Генерального прокурора України відхилено, а рішення суду залишено без зміни.

Заступник Генерального прокурора України порушив у протесті питання про скасування всіх постановлених у справі судових рішень і направлення її на новий розгляд.

Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню, а судові рішення — скасуванню з таких підстав.

Указом Президента України від 15 червня 1994 р. «Про першочергові заходи щодо компенсації громадянам України втрат від знецінення цінних паперів і грошових заощаджень» на території держави був припинений обіг облігацій Державної цільової безпроцентної позики 1990 р. Цим самим Указом Кабінету Міністрів України запропоновано передбачити відповідні кошти для викупу облігацій зазначеної позики та розробити й затвердити порядок викупу цінних паперів колишнього СРСР.

На виконання цього Указу Президента Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову від 31 жовтня 1995 р. № 862, якою затверджено Порядок викупу облігацій Державної цільової безпроцентної позики 1990 р., згідно з яким викуп указаних облігацій проводиться установами Ощадбанку України. Для цього Мінфін України перераховує на кореспондентський рахунок правління Ощадбанку необхідну суму для забезпечення викупу облігацій.

Порядок викупу облігацій для придбання окремих видів товарів (крім автомобілів) та перерахування відповідних сум визначений постановами Кабінету Міністрів України: зазначеною № 862 та від 1 грудня 1995 р. № 961. Рішення щодо викупу облігацій на придбання автомобілів ще не прийнято.

При постановленні рішень суд не взяв до уваги цих обставин, дійшовши помилкового висновку, що відсутність нормативної бази для регулювання питання викупу в позивача спірної облігації не є підставою для звільнення відповідача від відповідальності за невиконання зобов'язання.

За таких обставин судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що рішення суду першої інстанції не відповідає вимогам ст. 202 ЦПК. На порушення вимог статей 310, 336 ЦПК суди касаційної та наглядної інстанцій зазначені порушення закону залишили без уваги. При цьому президія обласного суду безпідставно послалася на ст. 8 Конституції України, яка гарантує захист прав громадян судом і тоді, коли немає спеціального закону. Указана стаття Конституції є загальною нормою і не передбачає відшкодування шкоди з підстав, зазначених у позові.

У зв'язку з викладеним рішення касаційної та наглядної інстанцій підлягають скасуванню на підставі ст. 338 ЦПК. Тому судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України протест заступника Генерального прокурора України задовольнила, рішення Ленінського районного суду м. Луганська, ухвалу судової колегії в цивільних справах та постанову президії Луганського обласного суду скасувала, а справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

5. До повноважень Конституційного Суду України належить, зокрема, вирішення питань про відповідність актів Президента України Конституції України, а не її законам. Тому при виникненні в процесі розгляду цивільної справи питання про відповідність акта Президента України законодавству про працю чи іншим законам України суд сам повинен оцінювати цей акт на відповідність його законам

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 1 квітня 1998 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 1999 р. — № 1 (11). — С. 17–18)

П. звернувся до Київського міського суду з позовом до Президента України про поновлення на роботі на посаді заступника Міністра юстиції України — керуючого справами та стягнення заробітної (за час вимушеного прогулу). Ухвалою судді зазначеного суду від 5 січня 1998 р. до участі в справі як співвідповідача притягнуто Міністерство юстиції України.

16 лютого 1998 р. вказаним судом постановлено ухвалу про зупинення провадження в справі з метою звернення Верховного Суду України до Конституційного Суду України за вирішенням останнім наступних питань: 1. Чи може бути предметом розгляду загального суду питання поновлення на роботі осіб, яких призначено або звільнено Указом Президента України? 2. Чи є конституційним акт Президента України щодо призначення або звільнення заступників керівників центральних органів виконавчої влади?

У скарзі П. на зазначену ухвалу порушено питання про її скасування і направлення справи до Київського міського суду для розгляду по суті. Заявник посилається на необґрунтованість ухвали та невідповідність її чинному законодавству.

Скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 150 Конституції України та ст. 13 Закону «Про Конституційний Суд України» до повноважень останнього належить вирішення питань про відповідність (конституційність) актів Президента України та актів інших органів державної влади положенням Конституції.

У позові П. не йдеться про невідповідність положенням Конституції указів Президента України від 26 квітня 1997 р. про призначення позивача заступником Міністра юстиції України — керуючим справами та від 2 вересня 1997 р. про звільнення з цієї посади. Позивач посилається на те, що при виданні Указу Президента України про звільнення його, П., з роботи порушено вимоги статей 40, 47, 49^2 КЗпП, а питання щодо невідповідності указів Президента законам України не належить до компетенції Конституційного Суду України.

Крім того, припинення трудових відносин із П. відбулося на підставі наказу Міністра юстиції України від 22 грудня 1997 р. з того ж дня, у зв'язку з чим суд

притягнув Міністерство юстиції до участі в справі як співвідповідача. Перевірку обґрунтованості та законності рішень зазначеного міністерства не віднесено до компетенції Конституційного Суду України.

За таких обставин немає підстав для порушення перед Конституційним Судом питання про відповідність актів (указів) Президента України про призначення або звільнення заступників керівників центральних органів виконавчої влади положенням Конституції України

Безпідставним було б порушення перед Конституційним Судом України питання щодо можливості розгляду загальними судами позовів (заяв) про поновлення на роботі осіб, яких призначено або звільнено Указом Президента України, оскільки вирішення питань підвідомчості чи підсудності окремих категорій справ (або окремих справ) відповідно до ст. 13 Закону «Про Конституційний Суд України» не належить до його повноважень.

З урахуванням наведеного ухвала суду підлягає скасуванню, а справа — направленню на новий розгляд. Тому судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України зазначену скаргу задовольнила, ухвалу Київського міського суду від 16 лютого 1998 р. скасувала, а справу направила на новий розгляд по першій інстанції до вказаного суду.

6. Статтею 55 Конституції України гарантовано, що громадянин має право звернутися до суду за захистом прав і свобод, якщо ці права чи свободи порушені або порушуються, створено чи створюються перешкоди для їх реалізації, мають місце інші ущемлення прав та свобод. Відмова суду на підставі ч. 1 ст. 136 ЦПК України у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі ст. 64 Конституції України не може бути обмежене

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 2 жовтня 2003 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2004. — № 3 (43). — С. 7)

У березні 2002 р. М. звернулася до суду із заявою про відшкодування шкоди, посилаючись на те, що 29 травня 2001 р. Путивльський районний суд Сумської області виніс постанову про порушення кримінальної справи проти неї, а 31 січня 2002 р. Апеляційний суд Сумської області скасував зазначену постанову районного суду й провадження в справі закрив. Позивачка просила суд стягнути на її користь 7 тис. 464 грн як компенсацію за завдану моральну шкоду.

Суддя Путивльського районного суду ухвалою від квітня 2002 р. залишеною без зміни ухвалою Апеляційного суду Сумської області від 3 червня 2002 р., відмовив у прийнятті заяви М. на підставі п. 1 ст. 136 ЦПК України.

У касаційній скарзі М. порушила питання про скасування ухвал місцевого та апеляційного судів, мотивуючи це порушенням судами норм процесуального права.

Вивчивши матеріали справи, перевіривши доводи касаційної скарги, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відмовляючи М. у прийнятті заяви як такої, що не підлягає розгляду в суді відповідно до п. 1 ст. 136 ЦПК, суд виходив із того, що згідно з п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» матеріальна та моральна шкода, заподіяна при здійсненні правосуддя, відшкодовується державою лише безпідставно засудженій особі в разі скасування вироку як неправосудного. З таким висновком погодився й суд апеляційної інстанції. Проте наведене судами обґрунтування правового висновку, покладеного в основу постановлених судових рішень, не повною мірою узгоджується з нормами чинного законодавства та рішенням Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 р. 9-зп (справа за зверненнями жителів м. Жовті Води).

Згідно з п. 8 зазначеної постанови Пленуму Верховного Суду України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, юрисдикція яких поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ст. 3 24 Конституції), судам підвідомчі всі спори про захист прав і свобод громадян.

Крім того, вищезазначеним рішенням Конституційного Суду України встановлено, що ч. 1 ст. 55 Конституції містить загальну норму, яка означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації, мають місце інші ущемлення прав та свобод. Зазначеною нормою суди зобов'язано приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист.

Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі ст. 64 Конституції не може бути обмежене.

За таких обставин Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України постановлені судами ухвали скасувала, справу направила на новий судовий розгляд, зазначивши, що суду слід з'ясувати характер та зміст заявлених М. вимог і залежно від цього прийняти відповідне рішення.

7. Рішення суду, дії або бездіяльність судів під час здійснення правосуддя, підготовки, розгляду справ у судових інстанціях, звернення рішення до виконання тощо можуть оскаржуватися в апеляційному та касаційному порядку. Оскарження таких дій шляхом подачі скарги до іншого суду першої інстанції є порушенням встановленого Конституцією України принципу незалежності суддів і недопущення впливу на них

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 20 жовтня 2003 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2004. — № 3 (43). — С. 7–8)

У серпні 2001 р. Ч. звернувся до Апеляційного суду м. Києва з позовом до Мінського районного суду м. Києва про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, посилаючись на те, що в рішенні цього суду від 31 січня 2000 р. незаконно зазначено про стягнення з нього 17 грн для сплати державного мита. Незважаючи на те, що 29 грудня 2000 р. суддя постановила ухвалу про повернення Ч. суми державного мита, цих грошей йому повернуто не було. Позивач просив стягнути з Мінського районного суду м. Києва 17 грн на відшкодування завданої йому матеріальної та 600 грн — моральної шкоди.

Суддя Апеляційного суду м. Києва ухвалою від 5 жовтня 2003 р. Ч. у прийнятті позовної заяви відмовив.

У касаційній скарзі Ч. просив скасувати ухвалу апеляційного суду, посилаючись на порушення судом норм матеріального права.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Конституцією України встановлено, що судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону (ст. 129), вплив на них у будь-який спосіб забороняється (ст. 126). Однією з основних засад судочинства є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, визначених законом.

Рішення суду, дії або бездіяльність судів під час здійснення правосуддя, підготовки, розгляду справ у судових інстанціях, звернення рішення до виконання тощо можуть оскаржуватися в апеляційному та касаційному порядку. Оскарження таких дій шляхом подачі скарги до іншого суду першої інстанції є порушенням принципу незалежності суддів і недопущення впливу на них.

Суд є органом, що вирішує скарги на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, посадових і службових осіб. Рішення суду оскаржуються в порядку, визначеному ст. 129 Конституції і законодавством про судочинство.

Відповідно до ст. 62 Конституції матеріальна та моральна шкода, заподіяна при здійсненні правосуддя, відшкодовується державою лише безпідставно засудженій особі в разі скасування вироку як неправосудного. Однак і за таких обставин за зазначену шкоду перед особою відповідає не безпосередньо суд або суддя, а держава. Тому суд як орган, що здійснює правосуддя, не може бути відповідачем або іншою стороною, котра бере участь у цивільній справі, за винятком випадків, коли суд виступає як будь-яка установа, а не орган, що здійснює правосуддя, У зв'язку з цим скарги, позови, спрямовані на це, не підлягають розглядові в суді першої інстанції, оскільки відповідно до закону є інший механізм усунення помилок і недоліків, допущених при здійсненні правосуддя.

Виходячи з наведеного Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що ухвала судді Апеляційного суду м. Києва про відмову у прийнятті позовної заяви Ч. відповідає вимогам п. 1 ст. 136 ЦПК, у зв'язку з чим касаційна скарга задоволенню не підлягає.

8. Голова місцевого суду відповідно до ст. 24 Закону України «Про судоустрій України» здійснює організаційне керівництво діяльністю суду. Його дії з вилучення цивільної справи, яка перебувала в провадженні одного судді, і передачі її іншому судді для об'єднання з іншою цивільною справою не можна визнати правомірними щодо дотримання ним конституційного принципу недопущення впливу на суддів у будь-який спосіб (ст. 126 Конституції України), адже суд достовірно встановив, що сторони не заявляли ні відводу цьому судді, ні клопотання про об'єднання справ

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 5 листопада 2003 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2004 р. — № 2 (42). — С. 15)

У липні 2001 р. Б. звернувся до суду з позовом про визнання неправомірними дій голови Київського районного суду м. Донецька Д. та відшкодування моральної шкоди. Позивач посилався на те, що в березні 2000 р. він звернувся в Київський районний суд м. Донецька з позовом до П. Цю справу розглядав суддя С. Призначене на 27 жовтня 2000 р. судове засідання не відбулося, оскільки за вказівкою голови суду Д. справу вилучено в судді С. та передано іншому судді для об'єднання з іншою справою. Позивач стверджував, що підстав для вилучення справи в одного судді й передачі її іншому для об'єднання справ не було, оскільки сторони не заявили відводу судді С. та клопотання про об'єднання справ. Б. також зазначав, що таким чином порушено його законні права й інтереси, це рішення призвело до тяганини під час розгляду цивільних позовів, що спричинило моральні страждання, тому просив визнати такі дії голови Київського районного суду м. Донецька неправомірними та стягнути з нього 5 тис. грн як відшкодування моральної шкоди.

Справа судами розглядалася неодноразово. Останнім рішенням Пролетарського районного суду м. Донецька від 1 серпня 2002 р., залишена без зміни Ухвалою Апеляційного суду Донецької області від жовтня 2002 р. Б. у задоволенні позову відмовлено. У касаційній скарзі Б., посилаючись на порушення судами норм процесуального права, просив судові рішення скасувати.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Суд встановив, що дії голови Київського районного суду м. Донецька Д. з вилучення цивільної справа яка перебувала в провадженні судді С., і передачі іншому судді для об'єднання з іншою справою є правомірними й не суперечать вимогам статей 12, 26 Закону від 7 лютого 2002 р, № 3018-II «Про судоустрій України», оскільки голова суду здійснював організаційно-розпорядчі функції з контролю за організацією судових процесів.

Із цим погодився й суд апеляційної інстанції. Проте такий висновок суду не можна визнати правомірним.

З матеріалів справи вбачається, що при її розгляді під головуванням судді С. сторони ні відводу цьому судді, ні клопотання про об'єднання справи з іншою справою, яка перебувала в провадженні іншого судді, не заявляли. У зв'язку з цим суд повинен був обговорити питання, чи є такі дії голови суду правомірними з точки зору дотримання ним конституційних принципів щодо унеможливлення впливу на суддів у будь-який спосіб (ст. 126 Конституції). У судових рішеннях відповіді на це питання немає. Посилання суду на положення статей 12, 26 Закону «Про судоустрій України» як на підставу для відмови в задоволенні позову є помилковим, оскільки цими статтями спірні питання не регулюються.

За таких обставин судові рішення не можуть бути визнані законними й обґрунтованими.

Зважаючи на ці обставини та керуючись ст. 334 ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Б. задовольнила частково, рішення Пролетарського районного суду м. Донецька від 1 серпня 2002 р. та ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 28 жовтня 2002 р. скасувала, справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

9. Провадження в цивільних справах має здійснюватися за процесуальним законом України, який є чинним на час розгляду справи

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
З ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 21 березня 2002 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2003 р. — № 5 (39). — С. 14)

У квітні 1998 р, С. звернулася в суд із позовом до Б. про розірвання договору довічного утримання, посилаючись на те, що відповідачка не тільки не виконує взятих на себе за договором зобов'язань, а й створює неможливі умови для проживання.

Рішенням Київського районного суду м. Сімферополя від 8 травня 2001 р. в задоволенні позову відмовлено.

Судова колегія в цивільних справах Верховного суду Автономної Республіки Крим 22 серпня 2001 р. зазначене рішення скасувала і постановила нове — про задоволення позовних вимог С.

У касаційній скарзі представник Б. просив скасувати рішення судової колегії в цивільних справах Верховного суду Автономної Республіки Крим і направити справу на новий апеляційний розгляд, посилаючись на неправильне застосування судом норм процесуального права.

Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

21 червня 2001 р. Верховна Рада України прийняла Закон № 2540-III «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України», який набрав чинності 29 червня 2001 р,, але не був узятий судом до уваги.

Відповідно до змін, одночасно внесених у Закон від 5 червня 1981 р, № 2022-XI «Про судоустрій України», Верховний суд Автономної Республіки Крим набув статусу апеляційного суду і за новою процедурою з 10 липня 2001 р. повинен був переглядати судові рішення згідно з гл. 40 ЦПК, якою передбачено порядок розгляду справ судом апеляційної інстанції. Проте Верховний суд Автономної Республіки Крим, розглядаючи 22 серпня 2001 р. скаргу С. на рішення Київського районного суду м. Сімферополя, змін до ЦПК не врахував і нового процесуального закону не застосував. Зокрема, відповідно до вимог ст. 302 ЦПК справи в суді апеляційної інстанції повинні розглядатися за правилами, встановленими для розгляду справ у суді першої інстанції за винятками, передбаченими в гл. 40 ЦПК.

Згідно зі ст. 15 ЦПК судочинство здійснюється на засадах змагальності та рівності учасників процесу.

Сторони та інших осіб, які беруть участь у справі, повідомляють про час та місце судового засідання з додержанням процедури, встановленої гл. 8 ЦПК. У разі неявки в судове засідання кого-небудь із осіб, які беруть участь у справі і щодо яких немає відомостей про вручення їм повісток, суд відкладає розгляд справи,

Під час розгляду скарги апеляційним судом ведеться протокол судового засідання.

Як вбачається з матеріалів справи, апеляційний суд скасував рішення першої інстанції і постановив нове, розглянувши справу без дотримання процедури, передбаченої гл. 8 ЦПК і ст. 15 ЦПК, і таким чином грубо порушив процесуальні права сторін.

За таких обставин, керуючись ст. 334 ЦПК, судова палата з цивільних справ Верховного Суду України рішення судової колегії в цивільних справах Верховного суду Автономної Республіки Крим від 22 серпня 2001 р, скасувала і направила справу на новий апеляційний розгляд.

10. Законність процесуальних актів і дій (бездіяльності) суду, вчинених при розгляді конкретної справи, не може перевірятися за межами передбаченого законом процесуального контролю.

Помилкове оформлення судами своїх процесуальних дій та рішень не ухвалами, а іншими за назвою, формою або викладом документами (листами, записками, вироками, постановами, повідомленнями) не змінює сутності таких документів. Вони можуть бути оскаржені в порядку, встановленому чинним на час учинення дії процесуальним законом. Оскільки обсяг конституційного права на оскарження судових рішень є ширшим, ніж обсяг, у якому воно реалізоване у процесуальному законі, правило про апеляційне оскарження поширюється і на випадки, коли суд (суддя) протягом визначеного законом процесуального строку не вчиняє процесуальну дію та не ухвалює за нею рішення, створюючи тим самим перешкоди для подальшого руху справи (допускає процесуальну бездіяльність)

ПОСТАНОВА СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 15 квітня 2008 р.

(Вісник Верховного Суду України. — 2008 р — № 6 (94). — С. 32–33)

15 квітня 2008 р. колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, розглянувши у порядку письмового провадження за скаргою Громова Ю.Л. про перегляд за винятковими обставинами ухвали Вищого адміністративного суду України від 20 грудня 2006 р. справу за позовом Громова Ю.Л. до Ічнянського районного суду Чернігівської області, Президента України про визнання неправомірними дій судді, поновлення процесуальних прав, відшкодування моральної шкоди,

встановила:

У листопаді 2003 р. Громов Ю.Л. звернувся до суду із зазначеним позовом, у якому просив: визнати непроцесуальним документом рішення судді Ічнянського районного суду Чернігівської області від 19 серпня 2003 р., оформлене у вигляді листа на його ім'я, про відмову у прийнятті заяви про перегляд за нововиявленими обставинами рішення цього суду від 21 січня 2003 р.; визнати факт порушення суддею його конституційних прав; зобов'язати районний суд розглянути його заяву в порядку, передбаченому гл. 42 Цивільного процесуального кодексу України 1963 р. (далі — ЦПК), а Президента України — забезпечити недопущення порушення суддею його прав.

Апеляційний суд Чернігівської області ухвалою від 8 грудня 2003 р. відмовив Громову Ю.Л. у прийнятті позовної заяви з підстави її непідвідомчості суду.

Вищий адміністративний суд України ухвалою від 20 грудня 2006 р. рішення апеляційного суду залишив без змін.

У скарзі до Верховного Суду України Громов Ю.Л. порушує питання про перегляд за винятковими обставинами і скасування ухвалених у справі рішень, пославшись на неоднакове застосування судами касаційної інстанції п. 1 ч. 2 ст. 136 ЦПК. На підтвердження неоднакового застосування судами касаційної інстанції зазначеної норми права скаржник послався на ухвали Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 7 квітня 2005 р. та 19 травня 2005 р. в аналогічних справах, у яких ця норма застосована інакше, ніж у справі, що розглядається.

Колегією суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України встановлено неоднакове застосування судами касаційної інстанції зазначеної норми права у випадках, коли позивачі намагалися довести незаконність процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду в конкретній справі не шляхом їх процесуального оскарження до суду вищої інстанції, а за допомогою звернення з окремим позовом.

Вирішуючи питання про усунення розбіжностей у застосуванні судами цієї норми права, колегія суддів доходить висновку, що скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

У п. 1 ч. 2 ст. 136 ЦПК, чинного на час звернення Громова Ю.Л. із позовом до суду, було передбачено, що суддя відмовляє у прийнятті позовної заяви, якщо вона не підлягає розглядові в судах.

Як видно з матеріалів справи, позивачем заявлено кілька вимог.

Перша вимога звернена до місцевого суду як органу влади. Сутність її полягає в тому, щоб визнати непроцесуальним документом лист судді від 19 серпня 2003 р. про повернення для належного оформлення заяви позивача про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами рішення суду, яке набрало законної сили. Водночас Громов Ю.Л. просив визнати неможливим оскарження такого акта в порядку, визначеному главами 40 та 41 ЦПК, визнати факт порушення суддею положень гл. 42 цього Кодексу та зобов'язати місцевий суд розглянути його заяву у передбаченому цією главою порядку. Тобто позивач просив установити наявність порушень процесуального закону, допущених судом при вирішенні питання щодо прийняття до провадження заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами, і зобов'язати суд усунути ці порушення

Інші дві вимоги є похідними від першої, оскільки сутність прийнятих за ними рішень залежить від того, чи буде задоволено першу вимогу. Одна вимога, звернена до Президента України, стосується вжиття передбачених законом заходів,спрямованих на недопущення надалі порушення суддею прав позивача, друга, адресована Управлінню Державного казначейства України в Чернігівській області, — відшкодування моральної шкоди, заподіяної неправомірним актом суду.

Статтею 55 Конституції України кожному гарантовано право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Відповідно до ч. 3 ст. 6 Закону від 7 лютого 2002 р. № 3018-III «Про судоустрій України» ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи у суді, до підсудності якого вона віднесена процесуальним законом.

Оскільки на час звернення позивача до суду в Україні не було створено систему судів адміністративної юрисдикції, скарги на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб при здійсненні ними управлінських функцій розглядалися судами у порядку, визначеному гл. 31-А ЦПК.

Згідно зі статтями 1, 3 цього Кодексу дії суду, пов'язані з розглядом конкретної цивільної справи, здійснюються за цивільними процесуальними законами України, що діють на час розгляду справи, вчинення окремих процесуальних дій або виконання рішення суду.

Статтею 232 ЦПК визначено, що питання, пов'язані з рухом справи в суді першої Інстанції, різні клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення її розгляду, про зупинення або закриття провадження в ній, залишення заяви без розгляду у випадках, передбачених цим Кодексом, вирішуються мотивованими ухвалами. Ухвалу постановляє суд у повному складі, а у випадках, передбачених цим Кодексом, — суддя одноособово.

Таким чином, процесуальна діяльність суду мала оформлятися ухвалами за правилами статей 232, 233 ЦПК. Відповідно до статей 290, 291 цього Кодексу законність процесуальних дій суду, вчинених ним при розгляді справи, може перевірятися тільки судом вищої інстанції в порядку апеляційного провадження. Законодавець надав учасникам справи можливість оскаржити деякі процесуальні акти окремо від остаточного рішення у справі, безпосередньо після їх прийняття, а інші — лише разом із рішенням. Та обставина, що інколи суди помилково оформляють свої процесуальні дії та рішення не ухвалами, а іншими за назвою, формою або викладом документами (листами, записками, вироками, постановами, повідомленнями), що має місце й у цьому випадку, не змінює сутності таких документів. Вони можуть бути оскаржені в порядку, встановленому чинним на час учинення дії процесуальним законом. Оскільки конституційне право на оскарження судових рішень за своїм обсягом є ширшим, ніж воно реалізоване у процесуальному законі, правило про апеляційне оскарження поширюється і на випадки, коли суд (суддя) протягом визначеного законом процесуального строку не вчиняє процесуальну дію та не ухвалює за нею рішення, створюючи тим самим перешкоди для подальшого руху справи (допускає процесуальну бездіяльність).

Законність процесуальних актів і дій (бездіяльності) суду, вчинених при розгляді конкретної справи, не може перевірятися за межами передбаченого законом процесуального контролю. Намагання зробити це в конкретній справі шляхом подання окремого позову проти суду чи судді є протиправним втручанням у здійснення правосуддя і посяганням на процесуальну незалежність суду.

Статтею 248^3 ЦПК передбачено, що судам не підвідомчі скарги на акти і дії службових осіб суду, якщо законодавством установлено інший порядок оскарження. Як зазначено у п. 4 резолютивної частини рішення Конституційного Суду України від 23 травня 2001 р. № 6-рп/2001, це положення треба розуміти так, що судами не розглядаються скарги громадян у порядку, передбаченому гл. 31-А ЦПК, на акти і дії суддів, пов'язані зі здійсненням правосуддя, оскарження яких встановлюється відповідним процесуальним законодавством України. Лише акти, дії або бездіяльність посадових і службових осіб судів, що належать до сфери управлінської діяльності, можуть бути оскаржені громадянами в судовому порядку, визначеному гл. 31-А цього Кодексу.

У цьому випадку, відмовляючи у прийнятті скарги Громова Ю. Л. на підставі п. 1 ч. 2 ст. 136 ЦПК, суд обґрунтовано виходив з того, що оскаржені позивачем дії суду (судді) є не управлінськими, а процесуальними, вчиненими при виконанні ним своїх обов'язків по здійсненню правосуддя, і тому їх законність може перевірятися лише судом вищої Інстанції в порядку, передбаченому процесуальним законом. Наявність у позовній заяві вимог про право, які мали розглядатися в порядку позовного провадження, не позбавляла суд можливості застосувати правила ст. 248^3 ЦПК.

Згідно з ч. 2 ст. 244 КАС, якщо в разі виявлення неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції однієї й тієї самої норми права Верховний Суд України встановить, що оскаржене судове рішення є законним, він відмовляє у задоволенні скарги.

На підставі наведеного та керуючись статтями 241—244 КАС, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України постановила:

Відмовити Громову Ю. Л. у задоволенні скарги.

Постанова є остаточною і не може бути оскаржена, крім випадку, передбаченого п. 2 ч. 1 ст. 237 КАС.

11. Відповідно до ч. 4 ст. 50 Закону України «Про прокуратуру» життя і здоров'я працівників прокуратури підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів відповідних бюджетів на суму десятирічного грошового утримання за останньою посадою. Порядок та умови страхування встановлюються Кабінетом Міністрів України.

У Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Мнишенка С. К. щодо офіційного тлумачення положень ч. 4 ст. 50 Закону України «Про прокуратуру» вказано, що в аспекті конституційного звернення положення ч. 4 ст. 50 зазначеного Закону в системному зв'язку з

ч. 5 цієї статті слід розуміти так, що держава гарантує обов'язкове державне страхування прокурорам незалежно від особливостей статусу їх певних категорій. Крім того, у цьому Рішенні зазначено, що відповідно до ч. 5 ст. 17 Конституції України ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» і п. 1 Умов державного обов'язкового особистого страхування військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори, і порядок виплат їм та членам їх сімей страхових сум передбачають зобов'язання Міністерства оборони України як страхувальника військовослужбовців, які проходять службу на посадах прокурорів, лише у випадках, коли страхові події сталися при виконанні ними функцій військової служби. Такі випадки підпадають під іншу категорію страхових виплат, не пов'язаних із виконанням прокурорських повноважень, що дає підстави для застосування відповідного закону залежно від обставин настання страхових подій

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 3 грудня 2008 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 9 (109). — С. 3–4)

У вересні 2005 р. Б. звернувся до суду з позовом до Національної акціонерної страхової компанії «Оранта» (далі — НАСК), треті особи — Міністерство оборони України, Генеральна прокуратура України, про стягнення страхового відшкодування за державним обов'язковим страхуванням працівників прокуратури.

Позивач зазначив, що з 19 березня 1980 р. до 11 листопада 2004 р. він проходив службу в органах прокуратури та працював на посаді старшого помічника військового прокурора Військово-Морських Сил України. Медико-соціальна експертна комісія у висновку від 5 грудня 2004 р. встановила йому 20 % втрати працездатності у зв'язку з отриманим під час виконання службових обов'язків захворюванням. Для одержання страхового відшкодування за державним обов'язковим особистим страхуванням працівників прокуратури він 11 жовтня 2004 р. звернувся до Севастопольської міської дирекції НАСК з відповідною заявою, однак страхове відшкодування йому як прокурору виплачено не було.

Пославшись на зазначене, Б. просив суд стягнути з НАСК на його користь 81 тис. 204 грн страхового відшкодування.

Печерський районний суд м. Києва рішенням від 23 листопада 2006 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 12 лютого 2007 р., у задоволенні позову відмовив.

Обґрунтовуючи касаційну скаргу, Б. послався на неправильне застосування судами норм матеріального та порушення норм процесуального права, у зв'язку з чим просив скасувати зазначені судові рішення та ухвалити нове — про задоволення позову.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Відмовляючи в позові, місцевий суд, з висновками якого погодився й суд апеляційної інстанції, виходив із того, що позивач втратив 20 % працездатності у зв'язку із захворюванням, отриманим під час виконання обов'язків військової служби; його страхування як військовослужбовця здійснюється відповідно до п. 1 Умов державного обов'язкового особистого страхування військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори, і порядок виплат їм та членам їх сімей страхових сум, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1992 р. № 488 (далі — Умови), за рахунок коштів Міністерства оборони України, а тому положення ст. 50 Закону від 5 листопада 1991 р. № 1789-XII «Про прокуратуру» (далі — Закон № 1789-XII) і Порядку та умов державного обов'язкового особистого страхування працівників прокуратури, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1992 р. № 486, щодо умов обов'язкового соціального страхування працівників прокуратури на позивача не поширюються.

Відповідно до ч. 4 ст. 50 Закону № 1789-XII життя і здоров'я працівників прокуратури підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів відповідних бюджетів на суму десятирічного грошового утримання за останньою посадою. Порядок та умови страхування встановлюються Кабінетом Міністрів України.

У Рішенні Конституційного Суду України від 25 жовтня 2007 р. у справі за конституційним зверненням громадянина Мнишенка С. К. щодо офіційного тлумачення положень ч. 4 ст. 50 Закону «Про прокуратуру» вказано, що в аспекті конституційного звернення положення ч. 4 ст. 50 цього Закону в системному зв'язку з ч. 5 зазначеної статті слід розуміти так, що держава гарантує обов'язкове державне страхування прокурорам незалежно від особливостей статусу їх певних категорій.

Крім того, у цьому Рішенні зазначено, що відповідно до ч. 5 ст. 17 Конституції України ст. 16 Закону від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» і п. 1 Умов передбачені зобов'язання Міністерства оборони України як страхувальника військово-

службовців, які проходять службу на посадах прокурорів, лише у випадках, коли страхові події сталися при виконанні ними функцій військової служби. Такі випадки підпадають під іншу категорію страхових виплат, не пов'язаних із виконанням прокурорських повноважень, що дає підстави для застосування відповідного закону залежно від обставин настання страхових подій.

Установивши факт часткової втрати позивачем працездатності саме під час виконання обов'язків військової служби та визначивши правовідносини, зумовлені цим фактом, суд правильно застосував правові норми й ухвалив правильне по суті рішення, підстав для скасування якого немає.

Керуючись статтями 336, 337 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Б. відхилила: рішення Печерського районного суду м. Києва від 23 листопада 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 12 лютого 2007 р. залишила без змін.

12. Помилка, допущена стороною правовідносин у спорі щодо визнання недійсною третейської угоди внаслідок власного недбальства, незнання закону чи неправильного його тлумачення, не є підставою для визнання правочину недійсним (п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»)

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 21 квітня 2010 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2011. — № 3 (127). — С. 4.)

У березні 2009 р. М. звернулася до суду із позовом до відкритого акціонерного товариства «Незалежна страхова компанія» (далі — страхова компанія) про визнання недійсною третейської угоди.

Позивачка мотивувала вимоги тим, що 14 червня 2005 р. вона уклала з відповідачем договір страхування автомобіля. Відповідач, користуючись її необізнаністю, до тексту договору страхування включив третейську угоду, відповідно до якої всі спори, розбіжності або вимоги, які виникають із договору, підлягають розгляду третейським судом.

19 грудня 2008 р. М. звернулася до Жовтневого районного суду м. Харкова з позовом до страхової компанії про захист прав споживача та відшкодування збитків, завданих невиконанням договору страхування від 14 червня 2005 р. Однак суд ухвалою від 26 лютого 2009 р. залишив позов без розгляду, пославшись

на укладену сторонами третейську угоду. Позивачка просила на підставі ст. 229 ЦК третейську угоду, включену до договору страхування від 14 червня 2005 р., визнати недійсною як таку, що була укладена внаслідок помилки.

Жовтневий районний суд м. Харкова рішенням від 14 травня 2009 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 23 вересня 2009 р., позов М. задовольнив.

У поданій до Верховного Суду України касаційній скарзі страхова компанія, пославшись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просила скасувати судові рішення та ухвалити нове рішення, яким відмовити в задоволенні позову.

Заслухавши суддю-доповідача, обговоривши доводи, наведені у скарзі, та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Суди встановили, що 14 червня 2005 р. сторони уклали договір добровільного страхування транспортного засобу — належного позивачці автомобіля, за умовами якого Страховик бере на себе зобов'язання при настанні страхового випадку виплатити Страхувальнику страхове відшкодування в межах страхової суми, а Страхувальник — сплатити страховий платіж.

У п. 9.1 зазначеного договору страхування передбачено, що всі спори, розбіжності або вимоги, які виникають із цього договору або у зв'язку з ним, у тому числі такі, що стосуються його виконання, порушення припинення або визнання недійсним, підлягають вирішенню в постійно діючому Незалежному третейському суді при Всеукраїнській громадській організації «Ліга юридичного захисту інтересів споживачів» відповідно до його регламенту.

Задовольняючи позов про визнання недійсним п. 9.1 договору страхування, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, виходив із доведеності факту укладення третейської угоди, що містилася у формі застереження в прикінцевих положеннях цього договору, унаслідок помилки та відсутності у позивачки вільного волевиявлення на вчинення такого правочину, її необізнаності як сторони третейської угоди з регламентом третейського суду та відсутності її згоди з умовами цього регламенту.

Однак з такими висновками погодитися не можна, оскільки суди дійшли їх Із порушенням норм матеріального та процесуального права.

Звертаючись до суду з позовом, М. зазначила, що уклала угоду в результаті помилки — у зв'язку з необізнаністю із законами.

Відповідно до ст. 60 ЦПК кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень.

Вирішуючи спір по суті, суди не врахували, що відповідно до ст. 1 Закону від 11 травня 2004 р. № 1701-IV «Про третейські суди» (далі — Закон № 1701-IV) та ст. 17 ЦПК сторони мають право передати спір на розгляд третейського суду, крім випадків, встановлених законом.

Ці випадки зазначені в ст. 6 Закону № 1701-IV.

Рішенням Конституційного Суду України від 10 січня 2008 р. у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців 7, 11 ст. 2, ст. 3, п. 9 ст. 4 та розд. VIII «Третейське самоврядування» Закону № 1701-IV (справа про завдання третейського суду) визнано, що відповідно до чинного законодавства підвідомчий суду загальної юрисдикції спір у сфері цивільних та господарських правовідносин може бути передано його сторонами на вирішення третейського суду, крім випадків, встановлених законом (ст. 17 ЦПК, ст. 12 ГПК, ст. 6 Закону № 1701-IV), оскільки, гарантуючи право на судовий захист з боку держави, Конституція водночас визнає право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захистити свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ч. 5 ст. 55 Конституції).

У ст. 1 Закону № 1701-IV передбачено, що до третейського суду за угодою сторін може бути переданий будь-який спір, що виникає з цивільних та господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом.

Відповідно до ст. 12 цього Закону третейська угода може бути укладена у вигляді застереження в договорі, контракті або у вигляді окремої письмової угоди. Третейська угода укладається в письмовій формі.

Посилання у договорі, контракті на документ, який містить умову про третейський розгляд спору, є третейською угодою за умови, що договір укладено в письмовій формі, і це посилання є таким, що робить третейську угоду частиною договору. Третейська угода може містити як вказівку про конкретно визначений третейський суд, так і просте посилання на вирішення відповідних спорів між сторонами третейським судом.

Отримання додаткової письмової згоди сторін за наявності третейської угоди в договорі (контракті) у Законі № 1701-IV не передбачено.

Визнаючи недійсною угоду з підстав, передбачених у ст. 229 ЦК, суд на порушення вимог статей 213, 214 ЦПК не зазначив, у чому саме полягала помилка, чи дійсно вона мала місце на момент вчинення правочину і чи була істотною.

Суди також не врахували, що помилка, допущена стороною правовідносин унаслідок власного недбальства, незнання закону чи неправильного його тлумачення, не є підставою для визнання правочину недійсним (п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»).

Застосовуючи до спірних правовідносин Закон від 12 травня 1991 р. № 1023-XII «Про захист прав споживачів», суди не врахували, що цей Закон установлює загальні підстави відповідальності за порушення прав споживачів. Однак відносини, що виникають за договорами страхування, є договірними і регулюються насамперед нормами цивільного законодавства.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу страхової компанії за-

довольнила частково: рішення Жовтневого районного суду м. Харкова від 14 травня 2009 р. та ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 23 вересня 2009 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до Жовтневого районного суду м. Харкова.

13. Справи щодо спорів про спадкове майно, у тому числі за заявами про продовження строку на прийняття спадщини, розглядаються за правилами позовного провадження

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ
ЗАКАРПАТСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ
від 13 квітня 1998 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України // Щорічник. — 1999 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1999 р. — С. 45–46)

У березні 1992 р. К. звернувся до суду із заявою про продовження строку на прийняття спадщини. Він зазначав, що 30 квітня 1991 р. померла його бабка Б., яка заповіла йому все належне їй майно, у тому числі частину жилого будинку. Посилаючись на те, що на час відкриття спадщини він перебував на дійсній строковій військовій службі за межами України і пропустив строк на прийняття спадщини з поважних причин, К. просив продовжити цей строк.

Рішенням Берегівського районного суду Закарпатської області від 16 квітня 1992 р. строк на прийняття спадщини К. було продовжено.

У касаційному порядку справа не розглядалась.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування рішення суду з направленням справи на новий розгляд у зв'язку з недодержанням норм процесуального права. Президія Закарпатського обласного суду визнала, що протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, які містяться в п. 3 постанови від 24 червня 1983 р. № 4 «Про практику розгляду судами України справ про спадкування», заяви щодо спорів про спадкове майно, у тому числі заяви про продовження строку на прийняття спадщини, розглядаються за правилами позовного провадження.

Суд першої інстанції не врахував цих роз'яснень, не звернув уваги на те, що в даній справі не були притягнуті як відповідачі спадкоємці Б. за законом, які оспорюють спадкові права заявника. Справу було розглянуто судом без участі цих осіб і не за правилами позовного провадження.

Згідно з п. 7 ст. 314 ЦПК таке порушення норм процесуального права є безумовною підставою для скасування постановленого у справі рішення суду.

Керуючись статтями 337, 338 ЦПК, президія Закарпатського обласного суду протест першого заступника Голови Верховного Суду України задовольнила, рішення Берегівського районного суду скасувала, а справу направила на новий розгляд.

14. Ухвала Верховного Суду України від 9 лютого 2011 року

(Закон і бізнес. — 2011 р. — № 36 (1023). — С. 17)

Розглянувши в судовому засіданні справу за позовом Особи 5 до Особи 6, треті особи: Особа 7, приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу, Особа 8, про визнання договору дарування квартири недійсним, розірвання договору довічного утримання, встановила:

У жовтні 2009 року Особа 5 звернулась до суду з позовом до Особи 6 про визнання договору дарування квартири недійсним, розірвання договору довічного утримання.

Ухвалою судді Оболонського районного суду м. Києва від 29.10.2009 позовну заяву Особи 5 визнано неподаною та повернуто з підстав, передбачених ч. 2 ст. 121 ЦПК.

Ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 9.02.2010 ухвалу судді Оболонського районного суду м. Києва від 29.10.2009 залишено без змін.

У касаційній скарзі Особа 5 просить скасувати ухвалені у справі судові рішення й передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції, посилаючись на порушення судами норм процесуального права.

Касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Визнаючи позовну заяву Особи 5 неподаною, суддя суду першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, виходив із того, що позивачка не виконала в повному обсязі вимог ухвали про залишення позовної заяви без руху, а саме: не надала копії позовної заяви та доданих до неї документів для вручення відповідачу, який мешкає за межами України, на російській мові або в належному перекладі на російську мову.

Проте з такими висновками судів погодитись не можна.

Судом установлено, що в жовтні 2009 року Особа 5 звернулась до суду з позовом до Особи 6 про визнання договору дарування квартири недійсним, розірвання договору довічного утримання.

Ухвалою судді Оболонського районного суду м. Києва від 16.10.2009 позовну заяву Особи 5 залишено без руху через необхідність усунути недоліки поданої позовної заяви, а саме: зазначити ціну позову та з урахуванням ціни позову сплатити судовий збір у повному обсязі; зазначити час, коли вона дізналась про те, що нею укладено договір дарування, а не договір довічного утримання, і які конкретні умови договору довічного утримання були визначені сторонами та

якими доказами це підтверджується; у зв'язку з тим, що відповідач мешкає на території Російської Федерації, надати позовну заяву та додані до неї документи, складені російською мовою, або надати їх переклад, засвідчений у встановленому законом порядку (нотаріально), — та надано строк для усунення таких недоліків до 29.10.2009.

На виконання вимог зазначеної ухвали, Особа 5 зазначила ціну позову; здійснила доплату судового збору відповідно до ціни позову; указала, що про те, що вона підписала договір дарування замість договору довічного утримання, їй стало відомо в березні 2009 року, і що до підписання оспорюваного договору між нею та Особою 6 була досягнута домовленість із приводу того, що останній буде забезпечувати її продуктами харчування, займатись домашнім господарством та здійснювати обов'язкові щомісячні платежі за квартиру.

Однак, оскільки Особа 5 на виконання вимог ухвали про залишення позовної заяви без руху не надала копії позовної заяви та доданих до неї документів для вручення відповідачу, який мешкає за межами України, складених російською мовою, або в належному перекладі на російську мову, то ухвалою судді Оболонського районного суду м. Києва від 29.10.2009, залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 9.02.2010, позовну заяву Особи 5 визнано неподаною та повернуто з підстав, передбачених ч. 2 ст. 121 ЦПК.

Відповідно до ст. 7 ЦПК цивільне судочинство здійснюється державною мовою.

Особи, які беруть участь у справі і не володіють або недостатньо володіють державною мовою, у порядку, встановленому цим кодексом, мають право робити заяви, давати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому послугами перекладача, у порядку, встановленому цим кодексом.

Судові документи складаються державною мовою.

Суддя суду першої інстанції, на порушення вимог ст. 210 ЦПК, на зазначені положення закону уваги не звернув і не врахував, що, оскільки відповідач, Особа 6, мешкає на території Російської Федерації й не володіє або недостатньо володіє державною мовою України, то він має право робити заяви, давати пояснення, виступати в суді та заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою він володіє, користуючись послугами перекладача в порядку, встановленому ЦПК, при цьому запрошення перекладача не є обов'язком суду й забезпечується особою, яка не володіє або недостатньо володіє державною мовою України.

Апеляційний суд, на порушення ст.ст. 303, 315 ЦПК, зазначені вимоги закону залишив поза увагою; належним чином не перевірив доводів апеляційної скарги; в ухвалі не зазначив конкретних обставин і фактів, що спростовують такі доводи, та залишив ухвалу судді суду першої інстанції без змін.

Посилання апеляційного суду на те, що, оскільки Особа 6 мешкає на території Російської Федерації, Оболонський районний суд м. Києва в разі відкриття провадження у справі буде звертатися по правову допомогу до Російської Феде-

рації відповідно до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, ратифікованої законом від 10.11.1994, є необгрунтованими у зв'язку з тим, що ця конвенція надає громадянам кожної з Договірних Сторін, а також іншим особам, котрі проживають на території однієї з Договірних Сторін, право вільно і безперешкодно звертатися до установ юстиції інших Договірних Сторін, виступати в них, подавати клопотання, пред'являти позови та здійснювати інші процесуальні дії на тих же умовах, що й громадяни цієї Договірної Сторони, що відповідає положенням ст. 9 ЦПК про здійснення судочинства державною мовою з одночасним наданням особам, які беруть участь у справі і не володіють або недостатньо володіють державною мовою, у порядку, встановленому цим кодексом, права робити заяви, давати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому послугами перекладача, у порядку, встановленому цим кодексом.

За таких обставин ухвалені у справі судові рішення підлягають скасуванню з переданням справи для продовження розгляду до суду першої інстанції з підстав, передбачених ч. 1 ст. 338 ЦПК.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Верховного Суду ухвалила:

Касаційну скаргу Особи 5 задовольнити частково.

Ухвалу судді Оболонського районного суду м. Києва від 29.10.2009 та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 9.02.2010 скасувати, справу передати для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Ухвала оскарженню не підлягає.

---

15. Згідно зі ст. 17 ЦПК України сторони мають право передати спір на розгляд третейського суду, крім випадків, встановлених законом.

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 207 цього Кодексу суд постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду, якщо між сторонами укладено договір про передачу спору на вирішення до третейського суду і від відповідача надійшло до початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами заперечення проти вирішення спору в суді.

Договір сторін про передачу спору на розгляд третейського суду (ст. 17 ЦПК України) не є відмовою від права на звернення до суду за захистом.

Водночас пред'явлення позову до суду за наявності такого договору не дає підстав для повернення заяви чи відмови у відкритті провадження у справі (статті 121, 122 ЦПК України), за винятком передбаченого п. 6 ч. 1 ст. 207 цього Кодексу обов'язку суду залишити

заяву без розгляду, якщо від відповідача надійшло до початку з'ясування обставин у справі заперечення проти вирішення спору в суді

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 14 квітня 2010 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2011. — № 4 (128). — С. 2.)

У квітні 2009 р. З. звернувся до суду із позовом до Акціонерно-комерційного банку соціального розвитку «Укрсоцбанк» (далі — Банк) про визнання дій неправомірними та визнання договору кредиту частково недійсним, пославшись на те, що 3 квітня 2007 р. він уклав з Банком договір, за умовами якого одержав кредит у сумі 85 тис. доларів США зі сплатою 12,2 % річних. Однак згодом відповідач безпідставно та на порушення вимог закону підвищив процентну ставку за користування кредитом до 14 % річних.

Позивач просив визнати неправомірними дії Банку щодо підвищення процентної ставки за користування кредитом, зобов'язати відповідача зарахувати сплачені ним кошти як погашення основної заборгованості за кредитом, провести операцію щодо зниження процентної ставки та визнати недійсними пункти 2.6, 2.6.1, 2.6.2 договору кредиту від 3 квітня 2007 р., якими Банку надано право підвищувати розмір процентної ставки.

Голосіївський районний суд м. Києва ухвалою від 26 травня 2009 р. позовну заяву З. залишив без розгляду з підстав, передбачених п. 6 ч. 1 ст. 207 ЦПК.

Апеляційний суд м. Києва ухвалою від 2 вересня 2009 р. ухвалу місцевого суду скасував і постановив передати справу на новий розгляд до того ж суду.

У касаційній скарзі Банк просив скасувати ухвалу апеляційного суду та залишити в силі ухвалу суду першої інстанції, пославшись на порушення апеляційним судом норм процесуального права.

Заслухавши суддю-доповідача, обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Скасовуючи ухвалу суду першої інстанції, апеляційний суд виходив із того, що право на передачу спору на розгляд третейського суду реалізується в разі наявності взаємного волевиявлення сторін, натомість позивач не виявив бажання скористатися таким правом, а тому угоди сторін про передачу спору на розгляд третейського суду немає. Отже, немає й підстав для залишення позову З. без розгляду. Також апеляційний суд зазначив, що суд першої інстанції помилково застосував ст. 207 ЦПК для залишення позову без розгляду в попередньому судовому засіданні, хоча ця процесуальна норма застосовується для вирішення такого питання під час судового розгляду.

Проте з такими висновками апеляційного суду погодитися не можна.

Згідно зі ст. 17 ЦПК сторони мають право передати спір на розгляд третейського суду, крім випадків, встановлених законом.

У ст. 2 Закону від 11 травня 2004 р. № 1701-IV «Про третейські суди» (далі — Закон № 1701-IV) зазначено, що третейська угода — це угода сторін про передачу спору на вирішення третейським судом.

Третейська угода може бути укладена у вигляді третейського застереження в договорі, контракті або у вигляді окремої письмової угоди (ч. 1 ст. 12 Закону № 1701-IV).

Відповідно до п. б ч. 1 ст. 207 ЦПК суд постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду, якщо між сторонами укладено договір про передачу спору на вирішення до третейського суду і від відповідача надійшло до початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами заперечення проти вирішення спору в суді.

Договір сторін про передачу спору на розгляд третейського суду (ст. 17 ЦПК) не є відмовою від права на звернення до суду за захистом.

Водночас пред'явлення позову до суду за наявності такого договору не дає підстав для повернення заяви чи відмови у відкритті провадження у справі (статті 121, 122 ЦПК), за винятком передбаченого п. 6 ч. 1 ст. 207 цього Кодексу обов'язку суду залишити заяву без розгляду, якщо від відповідача надійшло до початку з'ясування обставин у справі заперечення проти вирішення спору в суді.

Укладений між сторонами договір кредиту від 3 квітня 2007 р. містить третейське застереження: згідно з пунктами 6.1, 6.2 договору сторони домовилися, що всі спори та непорозуміння, які можуть виникнути у зв'язку з укладенням та виконанням положень цього договору, вирішуються шляхом переговорів, якщо ж сторони не дійшли згоди таким шляхом — спір розглядається третейським суддею.

Ухвалою судді Голосіївського районного суду м. Києва від 24 квітня 2009 р. провадження у справі за позовом З. було відкрито, в попередньому судовому засіданні 26 травня 2009 р. відповідач заперечив проти вирішення спору в суді.

Залишаючи позовну заяву без розгляду, суд першої інстанції, керуючись п. 6 ч. 1 ст. 207 ЦПК, виходив із того, що між сторонами укладено договір про передачу спору до третейського суду і від відповідача надійшло до початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами заперечення проти вирішення спору в суді.

Вирішуючи зазначене питання, суд не порушив норм процесуального права.

Апеляційний суд помилково скасував ухвалу місцевого суду, безпідставно вважаючи, що між сторонами немає угоди про передачу спору до третейського суду, й не звернув уваги на те, що залишення позову без розгляду за п. 6 ч. 1 ст. 207 ЦПК є обов'язком суду в разі надходження саме від відповідача до початку з'ясування обставин у справі заперечення проти вирішення спору в суді.

Вирішення судом першої інстанції питання про залишення позову без розгляду в попередньому судовому засіданні саме по собі не свідчить про відсутність підстав для того, щоб застосувати положення п. 6 ч. 1 ст. 207 ЦПК, оскільки Банк висловив свою думку з приводу вирішення спору в суді й заперечив проти цього.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Банку задовольнила: ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 2 вересня 2009 р. скасувала й залишила в силі ухвалу Голосіївського районного суду м. Києва від 26 травня 2009 р.

2. ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ

1. Якщо між сторонами виник спір про право цивільне, то у відповідності зі ст. 24 ЦПК УРСР такий спір підвідомчий суду

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 17 червня 1970 р.
(Витяг)

(Радянське право. — 1970. — № 8. — С. 105–106)

У грудні 1969 р. громадянка Клебанова звернулася з позовом до будівельно-монтажного управління Кримської облспоживспілки про зобов'язання виконати договір. Позивачка зазначала, що рішенням виконкому Сімферопольської міської Ради депутатів трудящих від 17 січня 1967 р. будівельно-монтажному управлінню було дозволено провести реконструкцію будинку у м. Сімферополі з надбудовою двох-трьох поверхів.

Правління облспоживспілки за погодженням з міськжитлоуправлінням дозволило чотирьом працівникам облспоживспілки, в тому числі й позивачці, власними коштами взяти участь у реконструкції будинку з наступним правом поселитися в ньому. На підставі цього 4 березня 1968 р. вона уклала договір з будівельно-монтажним управлінням Кримської облспоживспілки, відповідно до якого сплатила управлінню 3500 крб грошей з тим, щоб після закінчення реконструкції їй було надано двокімнатну квартиру з усіма правами й обов'язками для квартиронаймачів у будинках місцевих Рад.

Посилаючись на те, що відповідачі не виконали умов і поселили в квартиру інших мешканців, позивачка просила суд зобов'язати їх виконати договір.

Народний суддя Центрального району м. Сімферополя ухвалою від 7 січня 1970 р. у прийомі позовної заяви відмовив. Судова колегія Кримського обласного суду ухвалою від 20 січня 1970 р. ухвалу народного судді залишила без змін.

У протесті заступника Голови Верховного Суду УРСР ставиться питання про скасування ухвал і направлення позовної заяви до народного суду для розгляду по суті.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав. Відмовляючи в прийнятті позовної заяви, народний суддя послався на те, що Клебанова пред'явила позов про зобов'язання відповідачів надати їй жилу площу в реконструйованому будинку, а

вирішення цього питаннях до компетенції суду не належить. З цього ж виходила і судова колегія обласного суду, залишаючи ухвалу народного суду без зміни.

Проте погодитися з таким висновком не можна. Як видно із справи, позивачка свої вимоги обґрунтовувала наявністю укладеного між нею та будівельно-монтажним управлінням договором, обов'язки по якому відповідачі не виконують. Отже, в даному разі йшлося не про розподіл жилої площі, що не підлягає судовому розгляду, а про порушення спору про право цивільне, який у відповідності зі ст. 24 ЦПК УРСР підвідомчий суду.

Виходячи з наведеного, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду УРСР ухвалила: протест заступника Голови Верховного Суду УРСР задовольнити. Ухвалу народного судді Центрального району м. Сімферополя та ухвалу судової колегії Кримського обласного суду скасувати, а справу направити до народного суду для розгляду по суті.

2. Суд неправильно визнав непідвідомчим йому спір про виселення осіб, які поселилися без ордера за спільним рішенням адміністрації і місцевого комітету профспілки

(Радянське право. — 1978. — № 5. — С. 102–103)

У грудні 1976 р. Уманський міжколгоспний теплично-овочевий комбінат звернувся в суд з позовом до громадян І. Склебова та В. Склебової про виселення. Позивач зазначив, що місцевий комітет профспілки і адміністрація 17 жовтня 1976 р. прийняли рішення про надання сім'ї Склебова з чотирьох осіб трикімнатної квартири в будинку № 2 на території комбінату. Проте виконком Уманської міської Ради народних депутатів відмовив у видачі ордера. Однак, незважаючи на це, відповідачі поселилися в квартиру.

Посилаючись на ці обставини, позивач просив виселити відповідачів і осіб, які з ними проживають, зі спірної квартири.

Ухвалою Уманського районного народного суду від 26 квітня 1977 р. провадження у справі закрито за непідвідомчістю спору. Президія Черкаського обласного суду постановою від 27 жовтня 1977 р. відхилила протест прокурора області.

У протесті заступника Прокурора УРСР ставиться питання про скасування зазначених ухвали і постанови з направленням справи на новий розгляд.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Закриваюча провадження в справі, народний суд вважав, що виселення відповідачів як осіб, які самоправно зайняли квартиру, має проводитися в адміністративному порядку за санкцією прокурора без надання іншого житла.

Президія обласного суду вважала такий висновок правильним.

Однак з ним погодитися не можна, як видно з матеріалів справи, відповідачі до цього проживали у двокімнатній квартирі в будинку, належному позивачу.

На спільному засіданні місцевого комітету профспілки та адміністрації комбінату 17 жовтня 1976 р. було прийнято рішення про надання сім'ї відповіда-

чів в порядку поліпшення житлових умов трикімнатної квартири. За цим рішенням, а не самоуправно відповідачі й зайняли квартиру. Та обставина, що вселення проведено без ордера, свідчить про одержання жилої площі з порушенням встановленого законодавством порядку.

Як роз'яснив пленум Верховного Суду УРСР у п. 9 постанови від 25 лютого 1971 р. № 1 «Про практику застосування судами окремих норм цивільного законодавства, яким регулюється найом жилого приміщення», спори про виселення громадян, які одержали жилу площу з порушенням встановленого законом порядку, підлягають судовому розгляду

Враховуючи викладене, судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР ухвалила: протест заступника Прокурора УРСР задовольнити, ухвалу Уманського районного народного суду від 26 квітня 1977 р. скасувати, а справу направити до народного суду на новий розгляд.

3. Статтею 62 Конституції України та Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» визначено підстави й порядок відшкодування шкоди, завданої при здійсненні правосуддя. При цьому не передбачено можливість розгляду судами вимог про відшкодування шкоди, що виникла внаслідок здійснення правосуддя в цивільних справах

УХВАЛА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 18 грудня 1996 р.

(Витяг)

(Бізнес. Збірник систематизованого законодавства. — 2007 р. — Випуск 11. — С. 224)

У жовтні 1996 р. Ч. звернувся до суду із заявою про відшкодування матеріальної і моральної шкоди. Заявник посилався на те, що голова та заступник голови Харківського обласного суду розглянули його скаргу в порядку судового нагляду з порушенням вимог ст. 21 ЦПК, чим заподіяли йому матеріальну й моральну шкоду в розмірі 10 тис. грн.

Ухвалою судді Полтавського обласного суду від 25 листопада 1996 р. у прийнятті цієї заяви було відмовлено.

У скарзі Ч. просив скасувати ухвалу, посилаючись на те, що суд, відмовивши у прийнятті заяви, порушив вимоги Конституції України. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Статтею 62 Конституції та Законом «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» визначено як підстави, так і порядок відшкодування шкоди, завданої при здійсненні правосуддя, які виключають можливість розгляду в порядку цивільного судочинства справи про відшкодування шкоди, що виникла внаслідок здійснення правосуддя в цивільних справах.

Пленум Верховного Суду України в п. 16 постанови від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» роз'яснив, що матеріальна та моральна шкода, заподіяна при здійсненні правосуддя, відшкодовується державою відповідно до ст. 62 Конституції України лише безпідставно засудженій особі в разі скасування вироку як неправосудного.

За таких умов висновок суду про неможливість розгляду вимог Ч. про відшкодування шкоди, заподіяної при здійсненні правосуддя в порядку цивільного судочинства, є правильним, а посилання в скарзі на те, що суд помилково не застосував ст. 55 Конституції України, — необгрунтованим.

З урахуванням наведеного суддя обгрунтовано відмовив у прийнятті позовної заяви Ч. відповідно до п. 1 ст. 136 ЦПК. Тому судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України залишила ухвалу судді без зміни.

4. Суд (суддя) як орган (особа), що здійснює правосуддя (підготовку, розгляд справ у судових інстанціях, їх перевірку в порядку нагляду, звернення рішень до виконання тощо), не може бути відповідачем або іншою особою, яка бере участь у цивільній справі. Це можливо лише у випадках, коли суд (суддя) виступає як звичайна установа (особа), а не як орган (особа), що здійснює правосуддя. Заяви та скарги, спрямовані на притягнення суду (судді) як відповідача, не підлягають розгляду в суді першої інстанції, оскільки законом передбачено інший механізм усунення помилок і недоліків при здійсненні правосуддя

УХВАЛА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 2 грудня 1998 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1999 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1999. — С. 129–130)

У вересні 1998 р. Г. пред'явив у суд позов до Печерського районного суду м. Києва про поновлення порушених прав та відшкодування шкоди в розмірі 1 грн, посилаючись на те, що в червні 1998 р. він звернувся в зазначений суд із позовом до Президента України, який ухвалою судді від 4 серпня 1998 р. на

підставі ст. 139 ЦПК було визнано неподаним. 11 серпня 1998 р. він направив до суду касаційну скаргу на ухвалу судді та другий позов до Президента України. За твердженням заявника, ці документи судом у встановленому законом порядку не розглянуто. Тривалий час не розглядається судом і його, Г., позов до Генеральної прокуратури України. Вважаючи, що такими діями голови та суддів Печерського районного суду порушуються його законні права і йому заподіюється матеріальна й моральна шкода, Г. з посиланням на статті 55, 56 Конституції України просив зобов'язати відповідачів дати рух його касаційній скарзі, а також позовам до Президента України та до Генеральної прокуратури України і стягнути на його користь 1 грн на відшкодування заподіяної йому шкоди.

Ухвалою судді Київського міського суду від 2 листопада 1998 р. Г. було відмовлено в прийнятті позовної заяви, оскільки вона не підлягає розгляду в судах.

Розглянувши касаційну скаргу Г. на цю ухвалу, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України залишила її без задоволення з таких підстав.

Конституцією України встановлено, що судді при здійсненні правосуддя незалежні й підкоряються лише закону, вплив на них у будь-який спосіб забороняється і однією з основних засад судочинства є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, установлених законом.

Згідно із зазначеними положеннями Конституції рішення суду і відповідно дії або бездіяльність судів у питаннях здійснення правосуддя (пов'язані з підготовкою, розглядом справ у судових інстанціях, їх перевіркою в порядку нагляду, зверненням рішення до виконання тощо) можуть оскаржуватись у чинному в даний час касаційному та наглядному порядку, а не в інший суд першої інстанції, що одночасно порушувало б і принцип незалежності суддів, і заборону втручання у вирішення справи незалежним судом.

Саме в такому розумінні мають застосовуватись положення статей 55 та 56 Конституції про гарантію права кожного на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб та на відшкодування державою матеріальної і моральної шкоди, заподіяної їх незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю при здійсненні ними своїх повноважень. Суд є органом, який вирішує такі скарги, а його рішення (дії, бездіяльність) оскаржуються в порядку, визначеному ст. 129 Конституції України і законодавством про судочинство.

У Конституції зазначено, що здійснення правосуддя регулюється окремо від діяльності інших органів державної влади. Відповідно до ст. 62 матеріальна та моральна шкода, заподіяна при здійсненні правосуддя, відшкодовується державою лише безпідставно засудженій особі в разі скасування вироку як неправосудного. Проте й у цьому разі за таку шкоду відповідає держава, а не безпосередньо суд або суддя.

Таким чином, суд (суддя) як орган (особа), що здійснює правосуддя, не може бути відповідачем або іншою особою, яка бере участь у цивільній справі. Це можливо лише у випадках, коли суд (суддя) виступає як звичайна установа (особа), а не як орган (особа), що здійснює правосуддя. Заяви та скарги, спря-

мовані на притягнення суду (судді) як відповідача, не підлягають розгляду в суді першої інстанції, оскільки законом передбачено інший механізм усунення помилок і недоліків, допущених при здійсненні правосуддя.

Виходячи з наведеного судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що ухвала судді Київського міського суду від 2 листопада 1998 р. про відмову в прийнятті позовної заяви Г. відповідає вимогам п. 1 ст. 136 ЦПК, і на підставі ст. 326 ЦПК скаргу Г. залишила без задоволення, а ухвалу судді Київського міського суду — без зміни.

5. Спір між юридичними особами, що ґрунтується на вчиненій нотаріальній дії, розглядається не судом загальної юрисдикції, а в позовному провадженні арбітражним судом

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 23.09.1998 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1999 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1999. — С. 52–53)

У серпні 1998 р. Волинське регіональне управління КБ «Приватбанк» звернулося в суд із позовом до ТОВ «Славія ЛТД», АТ «Волиньголовпостач», Волинського обласного управління юстиції, Луцької районної державної нотаріальної контори, управління ДАІ УМВС України у Волинській області про визнання недійсними договору застави, укладеного між ТОВ «Славія ЛТД» і АТ «Волиньголовпостач», зареєстрованого і нотаріально посвідченого 2 жовтня 1996 р. Луцькою районною державною нотаріальною конторою, а також вчиненого останньою 9 грудня 1996 р. виконавчого напису № 1-2760 та стягнення з відповідачів солідарно заподіяних банку матеріальних збитків у сумі 32 тис. 128 грн.

Ухвалою судді Волинського обласного суду від 25 серпня 1998 р. у прийнятті позовної заяви було відмовлено на підставі п. 1 ч. 2 ст. 136 ЦПК.

У касаційній скарзі позивач порушив питання про скасування цієї ухвали як такої, що не відповідає вимогам закону. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скаргу не задовольнила з таких підстав.

Відмовляючи в прийнятті заяви, суд першої інстанції виходив із того, що позов пред'явлено юридичною особою до юридичних осіб і відповідно до статей 24, 285 ЦПК та ст. 1 АПК даний спір підвідомчий арбітражному суду, оскільки спір про право, що ґрунтується на вчиненій нотаріальній дії, розглядається судом у порядку позовного провадження, а виконавчий напис був вчинений за зобов'язаннями між юридичними особами. Такий висновок суду є обґрунтованим.

Як вбачається з матеріалів справи, позивачем ставиться під сумнів та оспорюється насамперед дійсність договору застави, укладеного між юридичними особами — ТОВ «Славія ЛТД» і АТ «Волиньголовпостач», зареєстрованого й нотаріально посвідченого 2 жовтня 1996 р. Луцькою районною державною нотаріальною конторою.

Згідно з п. 6 ст. 254 ЦПК справа про оскарження нотаріальних дій підлягає розгляду судом загальної юрисдикції в порядку окремого провадження, а наявний спір про цивільне право між юридичними особами — арбітражним судом. У даному випадку суд повинен був керуватися ч. 3 ст. 255 ЦПК, оскільки це дві окремі позовні вимоги.

За таких обставин суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що позовна заява Волинського регіонального управління КБ «Приватбанк» відповідно до змісту п. 1 ч. 2 ст. 136 ЦПК судовому розгляду не підлягає.

6. Підвідомчість справи загальним судам має визначатись виходячи зі складу сторін, вказаного позивачем

УХВАЛА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 26 серпня 1998 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1999 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1999. — С. 58–59)

У квітні 1997 р. фірма «Спіка» звернулася в суд із позовом до П. про усунення перешкод у користуванні майном та земельною ділянкою. Позивач зазначав, що за договором купівлі-продажу від 27 вересня 1995 р. він придбав у власність у СП «Маркетинг, техніка, комерція» майно: приміщення і технічне обладнання. Рішенням Полтавської сільської ради від 16 травня 1996 р. земельну ділянку, на якій розташовані адміністративно-технологічні будівлі та обладнання, було виділено фірмі «Спіка». 7 червня 1996 р. їй видано державний акт на право постійного користування землею площею 4,48 гектара. Посилаючись на те, що П. своїми фізичними діями перешкоджає законному користуванню майном, позивач просив зобов'язати його не чинити таких перешкод.

Радомишльський районний суд рішенням від 6 травня 1997 р., залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Житомирського обласного суду від 11 червня того ж року, зобов'язав П. не чинити перешкод фірмі «Спіка» в користуванні зазначеним майном, яке належить їй на праві власності.

Постановою президії обласного суду від 13 березня 1998 р. за протестом заступника прокурора області судові рішення скасовано, а провадження у справі закрито.

Виконуючий обов'язки Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування постанови президії обласного суду із залишенням попередніх судових рішень без зміни, мотивуючи це тим, що постанова не відповідає вимогам закону.

Скасовуючи судові рішення і закриваючи провадження у справі, президія обласного суду виходила з того, що спір із приводу користування зазначеним у позовній заяві майном виник між двома юридичними особами: фірмою «Спіка» і ТОВ «Добротвір», директором якого є П., а тому судам загальної юрисдикції непідвідомчий. Такий висновок є безпідставним, оскільки ні матеріалами справи, ні додатковими доказами не підтверджується.

Як вбачається з матеріалів справи і встановлено судом, спірне майно було предметом договору купівлі-продажу від 6 липня 1993 р., укладеного між дослідним господарством «Агрофірма «Прогрес» і СП «Маркетинг, техніка, комерція», та договору купівлі-продажу від 27 вересня 1995 р., укладеного між зазначеним СП та фірмою «Спіка». За таких обставин районний суд і колегія обласного суду дійшли обґрунтованого висновку про те, що фірма «Спіка» згідно з договором від 27 вересня 1995 р. є належним власником спірного майна, тому її вимоги щодо захисту права власності шляхом усунення перешкод у його здійсненні підлягають задоволенню на підставі статей 4, 48 Закону від 7 лютого 1991 р. «Про власність».

Будь-які дані про оспорювання договорів купівлі-продажу спірного майна сторонами чи ТОВ «Добротвір», яке не було стороною в зазначених договорах, відсутні. Немає в матеріалах справи і відомостей про оспорювання юридичною чи іншою особою права землекористування фірми «Спіка». Відсутність спору з цього приводу крім інших документів підтверджується також листом голови Полтавської сільської ради М. від 15 квітня 1997 р. № 23.

Крім того, зі змісту позовної заяви й інших матеріалів, зокрема акта від 28 травня 1996 р., показань свідка З., постанови дільничного інспектора Радомишльського РВ УМВС України в Житомирській області від 29 серпня 1997 р., вбачається, що перешкоди в користуванні майном чинилися позивачеві з боку фізичної особи — П.

На підставі цього суд обґрунтовано зобов'язав П. не перешкоджати позивачеві у здійсненні ним прав власника спірного майна. Таке рішення суду не є перешкодою для вирішення спору між юридичними особами щодо зазначеного майна арбітражним судом (за наявності такого спору).

Виходячи з наведеного судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України постанову президії Житомирського обласного суду скасувала як необґрунтовану, а рішення районного суду та ухвалу судової колегії в цивільних справах обласного суду залишила в силі.

7. Якщо в суді оспорюється виконавчий напис, справа розглядається в позовному провадженні, позивачем в якому в будь-якому разі є кредитор, а відповідачем — боржник

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОГО МІСЬКОГО СУДУ

від 23 грудня 1997 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1998 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1998. — С. 21–23)

У березні 1997 р. К. пред'явив позов до З. про визнання виконавчого напису недійсним. В заяві позивач зазначав, що 6 жовтня 1995 р. між ним і Києво-Святошинським відділенням банку «Україна» був укладений договір застави квартири в м. Києві, яка належить йому на праві приватної власності. Згідно з умовами договору застави К. виступав майновим поручителем ТОВ «Січ» у частині взятих останнім зобов'язань за кредитним договором. Виходячи з п. 1 договору застави банк зобов'язувався видати товариству кредит у сумі 6 млрд крб на строк 14 місяців, однак фактично банк видав кредит у сумі 5 млрд крб на строк 7 місяців. Про такі зміни умов кредиту К. повідомлений не був. Приватним нотаріусом З. був учинений виконавчий напис на договір застави. Вважаючи такий напис неправильним, К. просив суд задовольнити позов.

Рішенням Старокиївського районного суду м. Києва від 26 червня 1997 р., залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Київського міського суду від 13 серпня 1997 р., позов було задоволено. Виконавчий напис приватного нотаріуса З. на договорі позики від 6 жовтня 1995 р. визнано недійсним.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування судових рішень, оскільки вони грунтуються на неповно з'ясованих обставинах справи. Президія Київського міського суду визнала, що протест підлягає задоволенню, а рішення — скасуванню з таких підстав.

Задовольняючи позовні вимоги К., суд виходив із того, що банком згідно зі ст. 194 ЦК був пропущений строк на звернення з позовом про стягнення боргу, а при виконанні зобов'язань (як основного, так і додаткового) були порушені вимоги ст. 210 ЦК.

Відповідно до статей 3, 11 Закону від 2 жовтня 1992 р. «Про заставу» нею може бути забезпечена дійсна вимога, зокрема така, що випливає з договору позики (банківської позички), купівлі-продажу, оренди, перевезення вантажу тощо. Сторонами договору застави (заставодавцем і заставодержателем) можуть бути фізичні, юридичні особи та держава. Заставодавцем може бути як сам боржник, так і третя особа (майновий поручитель).

Із матеріалів справи вбачається, що між ТОВ «Січ» і банком «Україна» 6 жовтня 1995 р. був укладений договір позики, згідно з яким банк надавав товариству позику в сумі 5 млрд крб, а товариство зобов'язувалося повернути її з

відповідними відсотками. На забезпечення основного зобов'язання позивачем був укладений з банком договір застави нерухомого майна, згідно з яким К. виступив майновим поручителем, і в разі несплати зазначеним товариством боргу банк мав право задовольнити свої вимоги з вартості заставленого майна.

Суд на порушення вимог ст. 62 ЦПК не дав належної оцінки цим обставинам і не з'ясував: який фактично був обраний спосіб забезпечення основного зобов'язання — застава чи порука (залежно від способу забезпечення настають різні правові наслідки); які правовідносини виникли між сторонами у зв'язку з укладенням договору застави нерухомого майна; який закон необхідно застосувати — загальний чи спеціальний.

За змістом ст. 385 ЦПК і згідно з роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України, викладеними у п. 13 постанови від 31 січня 1992 р. № 2 «Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні», у передбаченому гл. 39 ЦПК порядку оскаржується тільки відмова у вчиненні виконавчого напису, а правильність зазначених у ньому вимог може бути оспорена боржником лише в позовному порядку. При безпідставності цих вимог суд скасовує виконавчий напис і відмовляє в їх задоволенні, а в разі часткової їх обгрунтованості постановлює рішення про скасування виконавчого напису і стягнення з боржника на користь кредитора дійсної суми боргу. В цих випадках справа розглядається в позовному провадженні, позивачем в якому є кредитор, а відповідачем — боржник.

Не врахувавши зазначене, суд постановив рішення з порушенням вимог закону, а судова колегія в цивільних справах Київського міського суду не звернула на це уваги. Тому президія Київського міського суду протест заступника Голови Верховного Суду України задовольнила, рішення Старокиївського районного суду м. Києва та ухвалу судової колегії в цивільних справах Київського міського суду скасувала, а справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

8. Дії чи бездіяльність судді, пов'язані з розглядом конкретної справи, належать до сфери процесуальної, а не управлінської діяльності й оскаржуються в установленому законодавством порядку

УХВАЛА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 21 квітня 1999 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2000 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 2000. — С. 123–124)

У березні 1999 р. А. подала до Полтавського обласного суду скаргу на бездіяльність судді Крюківського районного суду м. Кременчука Б. Заявниця зазначала, що 27 липня 1998 р. звернулась у згаданий районний суд із позовом до Г. про захист честі, гідності й ділової репутації та відшкодування моральної шко-

ди. 4 вересня 1998 р. вона, посилаючись на правила ст. 99 ЦПК, надіслала на ім'я судді Б. заяву з проханням видати їй копію ухвали про прийняття позовної заяви, а 17 вересня того ж року знову звернулася з аналогічним проханням і, крім того, заявила клопотання про призначення психологічної експертизи. Проте на день подання скарги справу до розгляду не призначено, а її вимоги не виконано. Вважаючи, що суб'єктом оскарження порушено її права і що бездіяльність судді належить до сфери не процесуальної, а управлінської діяльності, А. просила на підставі ст. 2481 ЦПК визнати таку бездіяльність неправомірною.

Ухвалою виконуючого обов'язки заступника голови Полтавського обласного суду від 17 березня 1999 р. у прийнятті скарги А. як такої, що не підлягає розглядові в судах, відмовлено з посиланням на п. 1 ст. 136 ЦПК.

А. подала скаргу, в якій просила скасувати цю ухвалу й передати питання на розгляд суду першої інстанції, посилаючись на те, що суд неправильно витлумачив і застосував норми права, чим порушив її конституційні права. Зокрема, вона зазначала, що бездіяльність посадових осіб суду має управлінський характер, тому може бути оскаржена в порядку, визначеному гл. 31-А ЦПК, у зв'язку з чим суддя згідно зі ст. 99 цього Кодексу зобов'язаний був видати їй копію згаданої ухвали, а також призначити експертизу і розглянути справу по суті. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скаргу залишила без задоволення з таких підстав.

Відповідно до ст. 55 Конституції, ст. 2483 ЦПК та роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, викладених у пунктах 1, 4 постанови від 3 грудня 1997 р. № 13 «Про практику розгляду судами справ за скаргами на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних, посадових і службових осіб у сфері управлінської діяльності, які порушують права та свободи громадян», до суду можуть бути оскаржені лише ті рішення, дії чи бездіяльність посадових і службових осіб органів судової влади, що належать до сфери управлінської діяльності.

Як вбачається з наявних матеріалів, заявлені А. вимоги зводяться до розгляду обласним судом по першій інстанції скарги на бездіяльність районного суду, пов'язану зі здійсненням правосуддя у справі, що перебуває у провадженні судді Б.

Згідно зі статтями 126, 129 Конституції України судді при здійсненні правосуддя незалежні й підкоряються лише закону. Вплив на них у будь-який спосіб забороняється.

Зі змісту наведених положень закону вбачається, що рішення суду і відповідно дії або бездіяльність суддів у питаннях здійснення правосуддя, пов'язаних із підготовкою та судовим розглядом справ, перевіркою їх у порядку нагляду, можуть оскаржуватись у чинному в даний час касаційному й наглядному порядку, а не шляхом їх оскарження до суду першої інстанції, оскільки це порушувало б конституційний принцип незалежності суддів і заборону втручання у вирішення справи належним судом. Рішення суду (дії чи бездіяльність суддів) оскаржуються лише в порядку, визначеному ст. 129 Конституції та законодавством про судочинство.

Чинним ЦПК передбачено необхідність направлення копій документів, зазначених, зокрема, у статтях 138, 216, 235, 243, 243-20, 243-25, 248, 248-14, 260, 288, 294, проте цей Кодекс не містить вказівки на необхідність направлення копій ухвал про призначення справи до розгляду. Особи, які беруть участь у справі, не позбавлені можливості ознайомитися з її матеріалами.

За таких обставин виконуючий обов'язки голови обласного суду дійшов правильного висновку про те, що скарга А. не підлягає розглядові в суді першої інстанції, оскільки дії чи бездіяльність судді, пов'язані з розглядом конкретної справи, належать до сфери процесуальної, а не управлінської діяльності. Чинним законодавством передбачено інший механізм усунення помилок і недоліків, допущених при здійсненні правосуддя.

Виходячи з наведеного судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скаргу А. залишила без задоволення, а ухвалу виконуючого обов'язки голови Полтавського обласного суду — без зміни.

9. У передбаченому ст. 7 ЦК України порядку не можуть розглядатися судом позови про спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, принижують честь, гідність і ділову репутацію особи або завдають шкоди її інтересам, якщо ці відомості містяться у вироку чи в інших судових рішеннях, для оскарження яких встановлено спеціальний порядок. В інших випадках поширення особою, яка бере участь у справі, зазначених відомостей при розгляді такої справи може бути підставою для звернення до суду з позовом про захист честі, гідності та ділової репутації відповідно до ст. 7 ЦК України

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 11 квітня 2002 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 3 (37). — С. 20–21)

У листопаді 2000 р. П. звернулась до суду з позовом до Р., в якому зазначала, що під час розгляду цивільної справи в суді відповідачка в судовому засіданні поширила про неї неправдиві відомості, які принижують її честь і гідність. У зв'язку з цим позивачка просила задовольнити її вимоги щодо спростування цих відомостей та відшкодування відповідачкою моральної шкоди.

Ухвалою Дарницького районного суду м. Києва від 18 грудня 2000 р., залишеною без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Київського

міського суду від 17 січня 2001 р., провадження у справі закрито на підставі п. 1 ст. 227 ЦПК.

У касаційній скарзі П. просить скасувати постановлені у справі ухвали з підстав порушення судом норм процесуального права.

Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України вважає, що касаційна скарга підлягає задоволенню, а постановлені ухвали — скасуванню з таких підстав.

Відповідно до п. 1 ст. 227 ЦПК суд закриває провадження у справі, якщо справа не підлягає розгляду в судах

Як вбачається з матеріалів справи, П. звернулася до Дарницького районного суду м. Києва з позовною заявою про захист честі і гідності та відшкодування моральної шкоди. Підставою для звернення до суду став той факт, що 28 лютого 2000 р. при розгляді справи за позовом ЗАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» (далі — ЗАТ) до Р. про розірвання договору в засіданні Дарницького районного суду м. Києва відповідачка поширила щодо позивачки інформацію, що не відповідає дійсності та порочить її. Інформація була поширена у присутності судді П., секретаря М., представника відповідача Л. та певної кількості працівників ЗАТ, присутніх у судовому засіданні. Неправдиві відомості були занесені до протоколу судового засідання.

18 грудня 2000 р. Дарницький районний суд м. Києва постановив ухвалу про закриття провадження у справі на підставі п. 1 ст. 227 ЦПК.

Відповідно до роз'яснень, викладених у п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 вересня 1990 р. № 7 «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій», у порядку цивільного судочинства не можуть розглядатися позови про спростування відомостей, які містяться у вироках та інших судових рішеннях, а також у постановах слідчих та інших відповідних органів, для оскарження яких законом встановлено інший порядок.

У даному випадку відомості, про спростування яких йдеться у позові, не містяться ні в судовому рішенні, ні в постанові інших органів. Для оскарження цих відомостей інший порядок законом не встановлено.

Крім того, відповідно до ст. 28, ч. 4 ст. 32 Конституції України кожен має право на спростування недостовірної інформації про себе, а також на відшкодування моральної шкоди, завданої поширенням такої інформації. Тому позивачка вправі була пред'явити позов у порядку ст. 7 ЦК.

За таких обставин постановлені у справі ухвали підлягають скасуванню, а справа — направленню на новий судовий розгляд до суду першої інстанції. Враховуючи це, судова палата з цивільних справ Верховного Суду України ухвали Дарницького району м. Києва від 18 грудня 2000 р. та судової колегії в цивільних справах Київського міського суду від 17 січня 2001 р. скасувала і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

10. Позов податкової інспекцій про визнання недійсними установчих документів та свідоцтв про реєстрацію платника податку на додану вартість стосується безпосередньо прав та обов'язків суб`єкта підприємницької діяльності, а правовим наслідком задоволення таких вимог є втрата підприємством свого юридичного статусу.
Ураховуючи наведене та те, що такий спір виникає за зверненням суб'єкта владних повноважень — державної податкової інспекції, зазначена справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 14 червня 2006 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2006. — № 10 (74). — С. 3–4)

У серпні 2005 р. Тернопільська об'єднана державна податкова інспекція (далі — Тернопільська ДПІ) звернулася до суду із позовом до П., малого приватного підприємства «Плюс» (далі — МПП) про визнання недійсними установчих документів щодо свідоцтв про реєстрацію платника податку на додану вартість. У позовній заяві зазначалося, що 14 січня 2002 р. відповідачу П. були передані права власника МПП, однак при перереєстрації підприємства його волевиявлення не було спрямоване на здійснення підприємницької діяльності, тобто такий правочин вчинено без наміру створити правові наслідки і він є фіктивним.

Позивач просив визнати недійсними статут МПП з моменту його перереєстрації, а також свідоцтво про реєстрацію підприємства як платника податку на додану вартість.

Тернопільський міськрайонний суд рішенням від 1 грудня 2005 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду Тернопільської області від 2 березня 2006 р., позов задовольнив.

У касаційній скарзі МПП просило скасувати постановлені судові рішення і закрити провадження у справі, посилаючись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Суд встановив, що МПП зареєстроване торгово-реєстраційною палатою Тернопільської міської ради 6 листопада 1998 р.

14 січня 2002 р. засновником МПП прийнято рішення про передачу прав власника підприємства П., а 22 січня 2002 р. зареєстровані відповідні зміни до статуту. 25 травня 2002 р. та 28 травня 2004 р. МПП видані свідоцтва про реєстрацію платника податку на додану вартість.

Згідно зі ст. 15 ЦПК України суди розглядають в порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства.

Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 11 Закону від 4 грудня 1990 р. № 509-XII «Про державну податкову службу в Україні» органам державної податкової служби надано право звертатися у передбачених законом випадках до суду з позовною заявою про скасування державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності.

Пунктом 4 ч. 1 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України передбачено, що компетенція адміністративних судів поширюється на спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених законом.

Суд встановив, що вимоги, пред'явлені Тернопільською ДПІ за цим позовом, стосуються безпосередньо прав та обов'язків суб'єкта підприємницької діяльності — МПП, оскільки правовим наслідком задоволення таких вимог є втрата підприємством свого юридичного статусу.

Враховуючи наведене та те, що спір виник за зверненням суб'єкта владних повноважень — Тернопільської ДПІ, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України встановила, що зазначена справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що ухвалені судові рішення підлягають скасуванню із закриттям провадження у справі з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 205, ч. 1 ст. 340 ЦПК України.

Керуючись п. 4 ч. 1 ст. 336 ЦПК України, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу задовольнила: рішення Тернопільського міськрайонного суду від 1 грудня 2005 р. та ухвала Апеляційного суду Тернопільської області від 2 березня 2006 р. скасувала, провадження у справі закрила.

11. Згідно з правилами ст. 376 ЦК України житловий будинок, будівля, споруда, інше нерухоме майно вважаються самочинним будівництвом, якщо вони збудовані або будуються на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, або без належного дозволу чи належно затвердженого проекту, або з істотними порушеннями будівельних норм і правил.

Суд за позовом відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування може постановити рішення, яким зобов'язати особу, яка здійснила (здійснює) будівництво, провести відповідну перебудову, якщо власник (користувач) земельної ділянки заперечує проти визнання права власності на нерухоме майно за особою, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво на його земельній ділянці, або якщо це порушує права інших осіб.
У цьому випадку виникає цивільно-правовий спір, і вимоги управління архітектури та містобудування виконавчого комітету (органу державної влади) слід розглядати відповідно до норм ЦПК України

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 7 листопада 2007 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2008 р. — № 4 (92). — С. 19–20)

У серпні 2006 р. управління архітектури та містобудування виконавчого комітету Одеської міської ради (далі — Управління) звернулося в порядку статей 3, 118, 119 ЦПК та ст. 376 ЦК до суду з позовом до З., третя особа — Одеська міська рада, про приведення приміщення до попереднього стану.

На обґрунтування своїх вимог позивач зазначив, що відповідач самочинно побудував прибудову до квартири, яка переведена до розряду нежитлових приміщень, без дозволу на виконання будівельних робіт та погодженої в установленому законом порядку проектної документації, що призвело до порушення прав третьої особи — Л. Добровільно демонтувати цю прибудову З. відмовився, тому позивач просив зобов'язати його знести прибудову за власний рахунок.

Приморський районний суд м. Одеси ухвалою від 29 вересня 2006 р., залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду Одеської області від 13 грудня 2006 р., провадження у справі закрив.

Управління звернулося до Верховного Суду України з касаційною скаргою, в якій просило скасувати судові ухвали й передати питання про відкриття провадження до суду першої інстанції, посилаючись на порушення судом норм процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до пунктів 1, 4 ч. 1 ст. 17 КАС компетенція адміністративних судів поширюється, зокрема, на спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності, а також спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених законом.

Закриваючи провадження у справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК, місцевий суд, з висновками якого погодилася й апеляційна інстанція, виходив із того, що справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, а спір, який виник між суб'єктом владних повноважень з приводу реалізації його компетенції у сфері управління та фізичною особою, є публічно-правовим і повинен розглядатися в порядку КАС.

Проте з таким висновком судів погодитися не можна, оскільки він суперечить нормам матеріального та процесуального права.

Згідно з правилами ст. 376 ЦК житловий будинок, будівля, споруда, інше нерухоме майно вважаються самочинним будівництвом, якщо вони збудовані або будуються на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, або без належного дозволу чи належно затвердженого проекту, або з істотними порушеннями будівельних норм і правил.

Якщо власник (користувач) земельної ділянки заперечує проти визнання права власності на нерухоме майно за особою, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво на його земельній ділянці, або якщо це порушує права Інших осіб, майно підлягає знесенню особою, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво, або за її рахунок. У разі істотного відхилення від проекту, що суперечить суспільним інтересам або порушує права інших осіб, істотного порушення будівельних норм і правил суд за позовом відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування може постановити рішення, яким зобов'язати особу, яка здійснила (здійснює) будівництво, провести відповідну перебудову.

Якщо проведення такої перебудови є неможливим або особа, яка здійснила (здійснює) будівництво, відмовляється від її проведення, таке нерухоме майно за рішенням суду підлягає знесенню за рахунок особи, яка здійснила (здійснює) будівництво. Особа, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво, зобов'язана відшкодувати витрати, пов'язані з приведенням земельної ділянки до попереднього стану.

З матеріалів убачається, що позов пред'явлено саме на підставі вказаної норми матеріального права.

Ураховуючи вищевикладене та суть заявленого позову, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України вважає, що в цьому випадку виник цивільно-правовий спір і вимоги позивача мали розглядатися відповідно до норм ЦПК.

За таких обставин постановлені ухвали підлягають скасуванню з підстав, передбачених ст. 342 ЦПК, з передачею матеріалів до суду першої інстанції для вирішення питань про наявність повноважень Управління на пред'явлення зазначеного позову та відкриття провадження у справі.

Керуючись статтями 336, 342 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Управління задовольнила: ухвалу Приморського районного суду м. Одеси від 29 вересня 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Одеської області від 13 грудня 2006 р. скасувала, справу передала до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження у справі.

12. У постанові Пленуму Верховного Суду України від 16 травня 2004 р. № 7 «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ» роз'яснено, що оскільки фермерські господарства є юридичними особами, їх земельні спори з іншими юридичними особами, зокрема про надання чи продаж із земель державної або комунальної власності земельної ділянки для розширення господарства, підвідомчі господарським судам.
Ураховуючи, що сторонами у справі про припинення права користування земельною ділянкою, яка була надана для організації селянських (фермерських) господарств, мають бути юридичні особи, а не їх засновники, спір повинен розглядатися господарським судом. Тому відкрите у порядку цивільного судочинства провадження у такій справі підлягає закриттю на підставі п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 31 жовтня 2007 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. –2008 р. — Вип. 1. — С. 105–107)

У жовтні 2006 р. Малютянська сільська рада звернулась до суду з позовом до С. про припинення права користування земельною ділянкою.

У позові зазначалось, що відповідно до державного акта на право користування землею, виданого у 1992 році, відповідачу надано в безстрокове користування земельну ділянку площею 5 га для організації селянського (фермерського) господарства.

Посилаючись на те, що ця земельна ділянка використовувалась відповідачем не за цільовим призначенням, сільська рада просила на підставі статей 141, 143 ЗК визнати припиненим право користування С. спірною земельною ділянкою.

Рішенням Києво-Святошинського районного суду Київської області від 15 березня 2007 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Київської області від 29 травня 2007 р., позов Малютянської сільської ради задоволено.

У касаційній скарзі С., посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просив скасувати рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області від 15 березня 2007 р. та ухвалу апеляційного суду Київської області від 29 травня 2007 р. і закрити провадження у справі.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню на таких підставах.

Судом установлено, що згідно з державним актом на право користування землею (1992 року) відповідачу надано в безстрокове користування земельну ділянку площею 5 га для організації селянського (фермерського) господарства.

З 1993 року спірна земельна ділянка перебуває в користуванні фермерського господарства «Світанкова зоря», членами якого є відповідач, його дружина й син.

Відповідно до змісту норм статей 9, 11, 14, 16–18 Закону «Про селянське (фермерське) господарство» (у редакції, яка діяла на час надання земельної ділянки та створення фермерського господарства) і зі змісту норм статей 1, 5, 7, 8, 12 Закону «Про фермерське господарство», який був чинним на час виникнення спірних відносин, слід зробити висновок, що після отримання державного акта на право приватної власності чи користування землею або укладення договору тимчасового користування землею, зокрема на умовах оренди, селянське (фермерське) господарство реєструється у раді, що передала у власність або надала у користування земельну ділянку, і з дати реєстрації набуває статусу юридичної особи, та з цього часу обов'язки власника чи землекористувача земельної ділянки здійснює селянське (фермерське) господарство, а не громадянин, якому вона надавалась.

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 7 «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ» роз'яснено, що, оскільки фермерські господарства є юридичними особами, їхні земельні спори з іншими юридичними особами, зокрема про надання чи продаж із земель державної або комунальної власності земельної ділянки для розширення господарства, підвідомчі господарським судам.

Вирішуючи спір по суті, суд дійшов помилкового висновку про можливість розгляду спору судом загальної юрисдикції, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 15 ЦПК суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства. Відповідно до ч. 1 ст. 1 ГПК юридичні особи та фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, звертаються за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а

також для вжиття передбачених цим Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням, до господарського суду згідно з установленою підвідомчістю господарських справ.

Ураховуючи, що сторонами у справі повинні бути юридичні особи, спір має розглядатися господарським судом.

За таких обставин судові рішення підлягають скасуванню із закриттям провадження у справі згідно з п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК, оскільки відповідно до ст. 15 ЦПК зазначена справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Керуючись п. 1 ч. 1 ст. 205, п. 4 ч. 1 ст. 336, ч. 1 ст. 340, ч. 3 ст. 344 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу С. задовольнила. Рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області від 15 березня 2007 р. та ухвалу Апеляційного суду Київської області від 29 травня 2007 р. скасувала, а провадження у справі закрила.

13. Установивши, що спір між сторонами підлягає розгляду як в порядку господарського, так і в порядку цивільного судочинства, суд повинен з'ясувати обсяг позовних вимог та застосовувати ч. 2 ст. 126 ЦПК, якою врегульовані питання роз'єднання позовних вимог, якщо їх спільний розгляд ускладнює вирішення справи

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 30 січня 2008 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. –2008 р. — Вип. 1. — С. 109–110)

У грудні 2006 р. Г. М. О. та Г. Н. І. звернулися до суду із позовом до приватного підприємця К. В. І. про зобов'язання виконати дії, стягнення коштів та відшкодування моральної шкоди названим позовом.

Ухвалою Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 30 січня 2007 р., залишеною без змін ухвалою апеляційного суду Запорізької області від 26 березня 2007 р., провадження у справі закрито на підставі п. 1 ст. 205 ЦПК.

На обґрунтування касаційної скарги позивачі посилаються па порушення судами норм процесуального права, в зв'язку з чим порушують питання про скасування судових рішень та передачу справи на розгляд до суду першої інстанції.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з огляду на таке.

Закриваючи провадження у справі, місцевий суд, з висновками якого погодився й суд апеляційної інстанції, керувався тим, що даний спір підлягає розгляду як в

порядку господарського, так і в порядку цивільного судочинства, а процесуальним законом не встановлено можливість розгляду таких вимог в одному провадженні.

Однак погодитись з таким висновком судів не можна, з огляду па таке.

При вирішенні питання суди керувалися тим, що позов заявлено Г. М. О. як приватним підприємцем та Г. Н. І. як фізичною особою, які є співвласниками автомобіля, до суб'єкта підприємницької діяльності, а правовідносини, що виникли між сторонами стосуються укладення та виконання господарського договору.

При цьому судами не враховано, що питання роз'єднання позовних вимог, якщо їх спільний розгляд ускладнює вирішення справи, врегульовано нормами ч. 2 ст. 126 ЦПК.

Крім того судами належним чином не з'ясовано, чи належить укладений між Г. Н. І. як фізичною особою і відповідачем договір па ремонт і фарбування кабіни автомобіля до господарських договорів та чи не належить такий вид договору до договорів побутового підряду.

Відповідно до п. 2 ст. 342 ЦПК, розглянувши касаційну скаргу па ухвалу суду, суд касаційної інстанції скасовує ухвалу і передає питання на повий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції, якщо було порушено порядок, встановлений для його вирішення.

Керуючись статтями 336, 342 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу задовольнила.

Ухвалу Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 30 січня 2007 р. та ухвалу Апеляційного суду Запорізької області від 26 березня 2007 р. скасувала, а питання передала па новий розгляд до суду першої інстанції.

14. Спір між спадкоємцями учасника товариства з обмеженою відповідальністю та товариством щодо розміру належної їм до передачі у грошовій формі на підставі ч. 2 ст. 55 Закону України «Про господарські товариства» частки у майні товариства, яка належала спадкодавцю, підлягає розгляду в порядку цивільного, а не господарського судочинства

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 13 лютого 2008 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 2 (102). — С. 4–5)

У квітні 2007 р. Л. та О. звернулися до суду з позовом до товариства з обмеженою відповідальністю «Фірма "Ріон"» (далі — ТОВ) про визначення у грошовій формі частки майна, яка належала спадкодавцю — учаснику ТОВ, у зв'язку з його смертю.

Позивачі зазначили, що 5 березня 2006 р. загинув В. (чоловік Л. та батько О.), який був учасником ТОВ. Внаслідок його смерті відкрилася спадщина, яку вони прийняли **у** встановленому законом порядку. До ТОВ Л. та О. як спадкоємців не прийняли та запропонували одержати частку майна, яка належала їх спадкодавцю В., у грошовій формі — 13 тис. 319 грн. Не погодившись із таким розміром, позивачі просили визначити у грошовій формі частку майна, яка належала їх спадкодавцю В. у ТОВ, у судовому порядку.

Суддя Харківського районного суду Харківської області ухвалою від 3 травня 2007 р., залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 14 серпня 2007 р., позовну заяву повернув позивачам.

У касаційній скарзі Л. та О. просили скасувати ухвалу апеляційного суду та передати їх позовну заяву до суду першої інстанції для розгляду по суті.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, дослідивши матеріали справи та перевіривши наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково.

Постановляючи ухвалу про повернення позовної заяви позивачам, суддя суду першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що позовну заяву подано з порушенням правил підсудності, оскільки спір виник з корпоративних відносин, а отже, підсудний господарському суду.

Однак із таким висновком погодитися не можна з таких підстав.

Відповідно до ч. 1 ст. 15 ЦПК суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства.

На підставі п. 4 ч. 1 ст. 12 ГПК господарським судам, зокрема, підсудні справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів.

Згідно зі ст. 167 ГК корпоративні права — відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав, тобто прав особи, частка якої визначається **у** статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Відповідно до тексту позовної заяви в справі виник спір між ТОВ і спадкоємцями його учасника щодо розміру належної їм до передачі у грошовій формі на підставі ч. 2 ст. 55 Закону від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII «Про господарські товариства» частки **у** майні товариства, яка належала спадкодавцю.

Таким чином, у справі виник спір не з корпоративних, а *з* цивільних відносин, тому він підлягає розгляду в порядку цивільного, а не господарського судочинства, як помилково вважали суди.

Крім того, у ст. 115 та п. 4 ч. 3 ст. 121 ЦПК, якими керувався суддя суду першої інстанції, повертаючи позовну заяву Л. та О., передбачено повернення позивачеві заяви в разі, якщо вона підлягає до розгляду в порядку цивільного судочинства, однак подана ним до суду з порушенням правил територіальної підсудності. Якщо ж заява не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, суддя відмовляє у відкритті провадження на підставі п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК.

Таким чином, суддя суду першої інстанції порушив порядок вирішення питання про відкриття провадження у справі, що відповідно до п. 2 ст. 342 ЦПК є підставою для скасування постановлених у справі рішень та передачі питання про відкриття провадження у справі на новий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись п. 2 ч. 2 ст. 336, п. 2 ст. 342, п. 6 ч. 1 ст. 344 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Л. та О. задовольнила частково: ухвалу судді Харківського районного суду Харківської області від 3 травня 2007 р. та ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 14 серпня 2007 р. скасувала, питання про відкриття провадження у справі передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

15. Справа за позовом суб'єкта владних повноважень, який реалізовував у спірних правовідносинах надані йому чинним законодавством владні управлінські функції стосовно забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, підсудна адміністративному суду

ПОСТАНОВА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 11 лютого 2009 р.

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 4 (104). — С. 26–28)

11 лютого 2009 р. колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, розглянувши у порядку письмового провадження за винятковими обставинами за скаргою Шевчук Г. справу за позовом Виконавчого комітету Ужгородської міської ради Закарпатської області до Мільчевич С. І., третя особа — Шевчук Г., про зобов'язання виконати припис, встановила:

У березні 2006 р. Виконавчий комітет Ужгородської міської ради Закарпатської області звернувся до суду з позовом, у якому просив зобов'язати Мільчевич С. І. виконати припис інспекції державного архітектурно-будівельного контролю Управління архітектури і містобудування Ужгородської міської ради Закарпатської області від 5 січня 2006 р. № 2. Цим приписом відповідачку, яка на

власній земельній ділянці здійснювала будівельні роботи, було зобов'язано засипати викопаний з порушенням будівельних норм котлован, де збирається вода, внаслідок чого руйнується стіна сусіднього будинку, що належить Шевчук Г.

Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області постановою від 16 червня 2006 р., яка залишена без змін ухвалою Апеляційного суду Закарпатської області від 29 вересня 2006 р., позов задовольнив.

Вищий адміністративний суд України ухвалою від 16 квітня 2008 р. рішення судів попередніх інстанцій скасував, провадження у справі закрив.

У скарзі про перегляд ухвалених у справі судових рішень за винятковими обставинами Шевчук Г., посилаючись на наявність підстави, установленої п. 1 ч. 1 ст. 237 КАС, просить Верховний Суд України скасувати ухвалу касаційного суду і залишити в силі рішення судів першої та апеляційної інстанцій. На обґрунтування скарги Шевчук Г. послалася на ухвали Вищого адміністративного суду України від 2 і 24 жовтня 2007 р., у яких, на її думку, одні й ті самі норми права застосовано інакше, ніж у справі, що розглядається.

Скарга має бути задоволена частково з таких підстав.

Скасовуючи рішення судів попередніх інстанцій та закриваючи провадження у справі, Вищий адміністративний суд України виходив із того, що цей спір не є публічно-правовим, а тому не може бути вирішений у порядку адміністративного судочинства.

Проте з таким висновком суду погодитися не можна.

Згідно з ч. 2 ст. 4 КАС юрисдикція адміністративних судів поширюється на всі публічно-правові спори, крім тих, для яких законом установлено інший порядок судового вирішення.

У п. 1 ч. 1 ст. 3 цього Кодексу справу адміністративної юрисдикції визначено як переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, у якому хоча б однією зі сторін є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень.

Суб'єктом владних повноважень є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень (п. 7 ч. 1 ст. 3 КАС).

Частиною 2 ст. 50 КАС установлено, що позивачем в адміністративній справі можуть бути громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, підприємства, установи, організації (юридичні особи), суб'єкти владних повноважень, причому останні, як випливає з п. 5 ч. 4 тієї самої статті, — у випадках, установлених законом.

Відповідно до ч. 7 ст. 376 ЦК у разі істотного відхилення від проекту, що суперечить суспільним Інтересам або порушує права інших осіб, істотного порушення будівельних норм і правил суд за позовом відповідного органу державної влади або місцевого самоврядування може постановити рішення, яким

зобов'язати особу, яка здійснила (здійснює) будівництво, провести відповідну перебудову.

Згідно з підпунктами 3, 6 п. «б» ч. 1 ст. 31 Закону від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належить, зокрема, зупинення у передбачених законом випадках будівництва, яке проводиться з порушенням містобудівної документації та проектів окремих об'єктів, вирішення відповідно до законодавства спорів з питань містобудування, а згідно з підпунктом 4 п. «а» ч. 1 ст. 38 цього Закону — звернення до суду про визнання незаконними актів органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальної громади, а також повноваження органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

У ч. 5 ст. 3 Закону від 20 квітня 2000 р. № 1699-III «Про планування і забудову територій» зазначено, що рішення органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з питань забудови й іншого використання територій, прийняті в межах повноважень, визначених законом, є обов'язковими для суб'єктів містобудування.

Відповідно до ст. 31 цього Закону (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) державний контроль за плануванням, забудовою, іншим використанням територій здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань містобудування та архітектури і відповідними спеціально уповноваженими органами з питань містобудування та архітектури, їх інспекціями державного архітектурно-будівельного контролю, а також іншими спеціально уповноваженими на це органами виконавчої влади. Порядок здійснення такого контролю визначається законодавством.

Пунктом 4 Положення про державний архітектурно-будівельний контроль, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 р. № 225 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 7 квітня 1995 р. № 253), інспекціям державного архітектурно-будівельного контролю надано право зупиняти будівельні роботи, які не відповідають вимогам законодавства, державних стандартів, норм і правил, архітектурним вимогам, технічним умовам, затвердженим проектним рішенням, місцевим правилам забудови населених пунктів або здійснюються без дозволу на їх виконання.

На час складення припису державний архітектурно-будівельний контроль у м. Ужгороді здійснювала Інспекція державного архітектурно-будівельного контролю Управління архітектури і містобудування, яке було структурним підрозділом Ужгородської міської ради Закарпатської області.

Аналіз наведених норм законодавства свідчить, що вирішуваний спір є публічно-правовим, оскільки виник за участю суб'єкта владних повноважень, який реалізовував у спірних правовідносинах надані йому чинним законодавством владні управлінські функції стосовно забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Справа за позовом такого суб'єкта належить до компетенції адміністративних судів.

Таким чином, висновок суду касаційної інстанції про те, що цей спір не належить до адміністративної юрисдикції, не ґрунтується на положеннях чинного законодавства України і є неправильним.

За таких обставин оскаржувана ухвала Вищого адміністративного суду України підлягає скасуванню, а справа — направленню на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Керуючись статтями 241—243 КАС, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України **постановила:**

Скаргу Шевчук Г. задовольнити частково.

Ухвалу Вищого адміністративного суду України від 16 квітня 2008 р. скасувати, справу направити до цього суду на новий розгляд.

Постанова є остаточною і не може бути оскаржена, крім випадку, передбаченого п. 2 ч. 1 ст. 237 КАС.

16. Спори між господарським товариством та його учасником, у тому числі учасником, який вибув, що пов'язані з діяльністю цього товариства, підлягають розгляду, а також апеляційному та касаційному перегляду господарськими судами

ПОСТАНОВА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 5 лютого 2008 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 1 (101). — С. 16–18)

У вересні 2006 р. Б. і К. звернулися у Ленінський районний суд м. Донецька із позовом до Х. та С, товариства з обмеженою відповідальністю «Синхрон» (далі — ТОВ «Синхрон»), приватного підприємства «Снаб-Сервіс» (далі — ПП), третя особа — БТІ м. Донецька, про визнання недійсним договору від 30 листопада 2001 р. купівлі-продажу приміщення магазину загальною площею 400,2 кв. метра, укладеного товариством з обмеженою відповідальністю «Енерго» (далі — ТОВ «Енерго») і ТОВ «Синхрон»; визнання недійсним договору купівлі-продажу цього об'єкта від 17 грудня 2004 р., укладеного ТОВ «Синхрон» та ПП; визнання права власності на частину спірного приміщення за К. та Б.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що відчуження спірного майна відбулося без повідомлення та згоди позивачів, які є засновниками ТОВ «Енерго» із частками у статутному фонді останнього по 25 % відповідно. У зв'язку з цим позивачі вимагали визнати договори купівлі-продажу недійсними та визнати за ними в рівних частинах права власності на ½ частину спірного приміщення.

Ленінський районний суд м. Донецька ухвалою від 1 грудня 2006 р. ТОВ «Синхрон» виключив із числа відповідачів у зв'язку з припиненням вказаної

юридичної особи та виключенням її з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України.

Цей же суд рішенням від 22 березня 2007 р. позов задовольнив. Рішення обґрунтовано тим, що продаж спірного майна здійснено без згоди позивачів як засновників ТОВ «Енерго» та, відповідно, без отримання позивачами коштів від розподілу прибутку після такого продажу.

Апеляційний суд Донецької області ухвалою від 20 квітня 2007 р. відмовив С. у відкритті апеляційного провадження з перегляду рішення Ленінського районного суду м. Донецька від 22 березня 2007 р. Справу направлено до Донецького апеляційного господарського суду для розгляду. Ухвала обґрунтована тим, що відповідно до п. 3 Прикінцевих положень Закону від 15 грудня 2006 р. № 483-У «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів», який набрав чинності 29 грудня 2006 р., судові рішення у справах, які ухвалені судами до набрання чинності цим Законом і не набрали законної сили, можуть бути оскаржені до апеляційного господарського суду за місцезнаходженням господарського товариства в порядку, встановленому ГПК, за правилами якого була розглянута справа чи постановлено рішення суду першої інстанції.

Донецький апеляційний господарський суд постановою від 25 червня 2007 р. рішення Ленінського районного суду м. Донецька від 22 березня 2007 р. залишив без змін.

Вищий господарський суд України постановою від 8 листопада 2007 р. зазначену постанову Донецького апеляційного господарського суду скасував, а справу передав до Апеляційного суду Донецької області для розгляду апеляційної скарги по суті. Постанова обґрунтована тим, що, враховуючи суб'єктний склад та характер правовідносин між сторонами, розглядуваний спір не підпадає під перелік категорій справ, які належать до юрисдикції господарських судів.

17 січня 2008 р. Верховний Суд України порушив провадження за касаційною скаргою ПП про скасування постанови Вищого господарського суду України від 8 листопада 2007 р. На обґрунтування скарги зроблено посилання на невідповідність оскарженої постанови рішенням Верховного Суду України з питань застосування норм процесуального права.

Заслухавши суддю-доповідача, обговоривши наведені у касаційній скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України визнала, що скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до статей 111^7, 111^9 ГПК, переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, касаційна інстанція на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

За результатами розгляду касаційної скарги (подання) касаційна інстанція має право залишити рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції без змін, а скаргу (подання) без задоволення; скасувати рішення першої інстанції або

постанову апеляційної інстанції повністю або частково і прийняти нове рішення; скасувати рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції і передати справу на новий розгляд до господарського суду першої інстанції; скасувати рішення першої інстанції, постанову апеляційної інстанції повністю або частково і припинити провадження у справі чи залишити позов без розгляду повністю або частково; змінити рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції; залишити в силі одне із раніше прийнятих рішень або постанов.

Всупереч цьому, здійснюючи розгляд касаційних скарг ПП та С., Вищий господарський суд України вийшов за межі своїх повноважень і прийняв рішення про передачу справи для розгляду до Апеляційного суду Донецької області.

Водночас суд касаційної Інстанції не звернув уваги на те, що Апеляційний суд Донецької області ухвалою від 20 квітня 2007 р. відмовив С. у відкритті апеляційного провадження у зв'язку з тим, що апеляційна скарга не підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства.

Крім того, суд касаційної інстанції залишив поза увагою той факт, що відповідно до п. 1 Закону від 15 грудня 2006 р. № 423-V «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів» ст. 12 ГПК доповнено п. 4 такого змісту: «господарським судам підвідомчі справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів».

Отже, спори між господарським товариством та його учасником, у тому числі учасником, який вибув, що пов'язані із діяльністю цього товариства, підлягають розгляду, а також апеляційному та касаційному перегляду господарськими судами.

З огляду на зазначене Вищий господарський суд України, приймаючи рішення про передачу справи для розгляду до суду загальної юрисдикції, фактично ухилився від здійснення касаційного перегляду в межах господарського судочинства.

Судова палата у господарських справах Верховного Суду України, керуючись статтями 111^{17}–111^{21} ГПК, касаційну скаргу ПП задовольнила: постанову Вищого господарського суду України від 8 листопада 2007 р. скасувала і передала справу до Вищого господарського суду України для здійснення касаційного перегляду за правилами господарського судочинства.

17. Суди всіх інстанцій не з'ясували питання про те, чи є позивач акціонером відкритого акціонерного товариства на час укладення спірного договору купівлі-

продажу акцій, а отже, чи стосується розглядуваний ними спір здійснення позивачем корпоративних прав і виконання обов'язків учасника акціонерного товариства та чи підвідомчий цей спір господарським судам

ПОСТАНОВА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 12 серпня 2008 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 2 (102). — С. 13–14)

С. звернулась у Господарський суд Рівненської області з позовом про визнання недійсним договору купівлі-продажу цінних паперів № К-130Ю/Т-22, укладеного 7 квітня 2004 р. позивачкою (покупець) та відкритим акціонерним товариством «Рівненський завод тракторних агрегатів» (продавець; далі — ВАТ «РЗТА»), від імені якого діяло закрите акціонерне товариство «Торговець цінними паперами «Восток-Маклер» (далі — ЗАТ «Восток-Маклер») (емітент цінних паперів — закрите акціонерне товариство «Рівненський завод опалювальної техніки» (далі — ЗАТ «РЗОТ»), реєстратор — відкрите акціонерне товариство «Рівне-Реєстр»), за умовами якого продавець зобов'язався передати покупцю, а покупець — прийняти та оплатити пакет цінних паперів — простих іменних акцій емітента (ЗАТ «РЗОТ») номінальною вартістю 1 грн у кількості 13 тис. 327 штук, сума договору становила 4 тис. 664 грн (далі — договір купівлі-продажу). Позовні вимоги мотивовані порушенням відповідачами ст. 659 ЦК щодо обов'язку продавця попередити покупця про права третіх осіб на товар, а саме, що майно відповідача (ВАТ «РЗТА») та його зобов'язання З 8 вересня 2000 р. перебувають у податковій заставі, а заставодержателем є Державна податкова інспекція у м. Рівному. Крім того, у Господарському суді Рівненської області триває провадження у справі про банкрутство ВАТ «РЗТА».

Господарський суд Рівненської області рішенням від 4 травня 2007 р., залишеним без змін постановою Львівського апеляційного господарського суду від 12 листопада 2007 р., позов задовольнив: договір купівлі-продажу визнав недійсним з моменту укладення.

Вищий господарський суд України постановою від 31 березня 2008 р. вказані рішення місцевого та апеляційного господарських судів залишив без змін.

5 червня 2008 р. колегія суддів Верховного Суду України за касаційною скаргою ЗАТ «Восток-Маклер» порушила касаційне провадження з перегляду цієї постанови Вищого господарського суду, яку товариство просило скасувати з підстав виявлення різного застосування судом одного й того ж положення закону в аналогічних справах і порушення ним норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши суддю-доповідача, представників відповідача, перевіривши матеріали справи, Судова палата у господарських справах Верхового Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Вирішуючи спір за правилами господарського судочинства, суди виходили з того, що він є корпоративним, а отже, підвідомчий господарським судам.

Водночас такий висновок не ґрунтується на доказах, що наявні в матеріалах справи, і не відповідає вимогам закону.

Відповідно до ст. 1 ГПК підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, мають право звертатися до господарського суду згідно з установленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених цим Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням.

У випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні та інші органи, фізичні особи, що не є суб'єктами підприємницької діяльності.

У ст. 12 цього ж Кодексу визначено перелік справ, підвідомчих господарським судам, зокрема п. 4 до таких віднесено справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів.

У ч. 1 ст. 167 ГК, зокрема, визначено, що корпоративні права — це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) зазначеної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Згідно з ч. 3 цієї ж статті корпоративними є відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав.

Права учасників товариства визначені ст. 10 Закону від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII «Про господарські товариства».

Господарські суди першої та апеляційної інстанцій встановили, що між фізичною особою С. і ВАТ «РЗТА» існує спір щодо недійсності договору купівлі-продажу.

При цьому суди всіх інстанцій не з'ясували питання про те, чи була С. акціонером ВАТ «РЗОТ» на час укладення спірного договору, а отже, чи стосується цей спір здійснення С. як покупця акцій корпоративних прав і виконання обов'язків учасника цього товариства.

Вказані обставини та їх оцінка є суттєвими для вирішення розглядуваного спору, оскільки стосуються визначення підвідомчості вирішення спору відповідно до вимог процесуального законодавства.

Враховуючи викладене, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України, керуючись статтями 111^{17}–111^{20} ГПК, касаційну скаргу ЗАТ «Восток-Маклер» задовольнила: постанови Вищого господарського суду України від 31 березня 2008 р. і Львівського апеляційного господарського суду від 12 листопада 2007 р. та рішення Господарського суду Рівненської області від 4 травня 2007 р. скасувала і передала справу на новий розгляд до господарського суду першої інстанції.

3. СКЛАД СУДУ. ВІДВОДИ

1. Відповідно до вимог ст. 22 ЦПК УРСР питання про відвід суд повинен вирішувати в нарадчій кімнаті і постановляти про це ухвалу

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ КРИМСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ

від 29 квітня 1971 р.

(Витяг)

(Радянське право. — 1971. — № 10. — С. 106)

19 червня 1970 р. прокурор м. Феодосії пред'явив позов до громадянина Чекаліна про стягнення 237 крб. 02 коп. на користь Феодосійської будівельно-монтажної дільниці тресту «Південторгбуд». На обґрунтування позовних вимог він послався на те, що відповідач, працюючи Майстром, недбало ставився до виконання своїх службових обов'язків, що призвело до недостачі лісу і цементу, всього на 237 крб. Порушена проти Чекаліна кримінальна справа закрита провадженням на підставі ст. 7 КК УРСР.

Оскільки Чекалін відмовився добровільно відшкодувати збитки, прокурор просив стягнути з нього вказану суму.

Рішенням народного суду Феодосії від 14 липня 1970 р. з урахуванням виявлених лишків лісоматеріалу на 18 крб 28 коп. позов задоволений частково в сумі 218 крб. 72 коп. Судова колегія Кримського обласного суду ухвалою від 5 серпня 1970 р. рішення народного суду залишила без змін.

У протесті заступник Голови Верховного Суду УРСР просить судове рішення скасувати та справу надіслати на новий розгляд.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав. Суд вирішив справу у відсутності відповідача, який безпідставно залишив судове засідання. Проте зазначена обставина не звільняла суд вжити всіх передбачених законом заходів до всебічного, повного й об'єктивного з'ясування дійсних обставин справи, прав та обов'язків сторін. Суд же, вирішуючи справу, керувався лише поясненнями представника будівельно-монтажної дільниці та послався на постанову прокурора про закриття провадження кримінальної справи відносно відповідача.

Відповідач у своїх письмових поясненнях на ім'я суду посилався на те, що недостача будівельних матеріалів сталася не з його вини, а з вини адміністрації дільниці, яка не забезпечила охорони будівельних матеріалів і не створила умов для нормальної роботи. Він писав доповідні записки і заяви на ім'я адміністрації і прокурора про те, що матеріальні цінності зберігаються неналежно.

Проте суд не перевірив цих посилань відповідача і не витребував відповідних матеріалів від адміністрації та з прокуратури. До скарги порядком нагляду відповідач додав копії доповідних записок на ім'я адміністрації. З цих записок видно, що відповідач вимагав створити йому відповідні умови для зберігання будівельних матеріалів, Крім того, народний суд допустив істотне порушення норм процесуального права. В судовому засіданні відповідач заявив відвід складу суду.

Відповідно до вимог ст. 22 ЦПК УРСР питання про відвід суд має вирішити в нарадчій кімнаті і постановити про це ухвалу.

Суд же в порушення вимог закону вирішив це питання в судовому засіданні й ухвали з цього приводу не виніс.

Отже, оскільки народний суд неповно з'ясував обставини справи і допустив істотне порушення норм процесуального права, його рішення не може залишатися в силі. Судова колегія обласного суду, залишивши таке рішення без зміни, порушила вимоги ст. 312 ЦПК УРСР, тому й ухвала судової колегії підлягає скасуванню. Президія постановила: протест заступника Голови Верховного Суду УРСР задовольнити. Рішення народного суду м. Феодосії Кримської області й ухвалу судової колегії у цивільних справах Кримського обласного суду скасувати. Справу повернути до народного суду на новий розгляд.

2. Задоволення заявленого стороною клопотання про відвід усього складу обласного суду не відповідає вимогам закону

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР

від 1 жовтня 1980 р.

(Радянське право. — 1981.— № 2. — С. 83)

Постановою Пленуму Верховного суду УРСР від 27 червня 1980 р. скасовані постановлені у справі судові рішення в спорі про право власності на будинок між громадянами Ф. та С., а справа направлена Полтавському обласному суду для розгляду по першій інстанції.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Полтавського обласного суду від 25 серпня 1980 р. задоволено клопотання Ф. про відвід складу суду, а справу направлено Верховному Суду УРСР для визначення підсудності. В протесті заступника Голови Верховного Суду УРСР, ставиться питання про скасування ухвали як постановленої всупереч вимогам закону. Протест підлягав задоволенню з таких підстав.

Суддя, народний засідатель не можуть брати участь в розгляді справи і підлягають відводу (самовідводу) з підстав, передбачених ст. 18 ЦПК УРСР. Проте клопотання Ф. про відвід не містить будь-яких доводів про неможливість розгляду справи головуючим і двома народними засідателями. Крім того, позивачі

заявили відвід усьому складу Полтавського обласного суду, що суперечить вимогам закону. Проте судова колегія в цивільних справах обласного суду задовольнила це клопотання, чим порушила вимоги ст. 18 ЦПК УРСР.

Оскільки ухвала про задоволення клопотання про відвід складу суду не відповідає вимогам закону, вона підлягає скасуванню. Керуючись ст.ст. 336, 337 ЦПК УРСР, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду УРСР ухвалила: протест заступника Голови Верховного Суду УРСР задовольнити, ухвалу судової колегії в цивільних справах Полтавського обласного суду від 25 серпня 1980 р. скасувати.

3. Суддя, який брав участь у розгляді справи в касаційному порядку, не може брати участі в розгляді тієї ж справи судом першої інстанції

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 10 червня 1996 р.
(Витяг)

(Електронний ресурс — http://zako№.rada.gov.ua/cgi-bi№/laws/mai№.cgi? № reg=№ 0054700-96)

У листопаді 1995 р. К. звернулася з позовом до середньої загальноосвітньої школи № 53 та Бабушкінського РВНО м. Дніпропетровська з позовом про поновлення на попередній роботі, стягнення заробітної плати, зняття дисциплінарних стягнень, надання днів відпочинку, відшкодування матеріальної і моральної шкоди. Позивачка посилалась на те, що з 1981 р. вона працювала у відповідача на посаді вчителя фізики з щотижневим педагогічним навантаженням 28 годин, а з 25 серпня 1992 р., крім того, виконувала за суміщенням роботу лаборанта кабінету фізики та прибиральниці. З 25 травня 1993 р. адміністрація школи без попередження припинила оплачувати роботу за суміщенням, а в подальшому зменшила й педагогічне навантаження, примусила працювати в несприятливих умовах і відмовила у наданні днів відпочинку за роботу в неробочі дні. До неї також було необґрунтовано застосовано дисциплінарні стягнення і переведено її на іншу роботу. Такими діями, на думку К., їй було завдано моральну й матеріальну шкоду. Позивачка просила відшкодувати їй цю шкоду і поновити порушені трудові права.

Рішенням Дніпропетровського обласного суду від 28 травня 1996 р. позовні вимоги задоволене частково. Постановлено поновити К. на роботі в середній загальноосвітній школі № 53 з педагогічним навантаженням 28 годин уроків фізики на тиждень та стягнути на її користь 327 млн 619 тис. крб заробітної плати. Накази № 4 від 23 січня 1993 р. та № 55 від 5 липня 1993 р. про накладення дисциплінарних стягнень скасовано.

У касаційній скарзі середня загальноосвітня школа № 53 просила скасувати це рішення, оскільки викладені в ньому висновки суду не відповідають обставинам справи, а провадження в останній закрити. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга в частині скасування рішення підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 21 ЦПК суддя, який брав участь у розгляді справи в касаційному порядку, не може брати участі в розгляді тієї ж справи по першій інстанції. При розгляді даної справи цю вимогу закону було порушено.

З матеріалів справи видно, що в лютому 1995 р. К. звернулась у Бабушкінський районний суд м. Дніпропетровська з позовом до середньої загальноосвітньої школи № 53 про поновлення її на роботі. Ухвалою судді від 18 квітня 1995 р. у прийнятті заяви було відмовлено. Судовою колегією в цивільних справах Дніпропетровського обласного суду, до складу якої входила суддя М., цю ухвалу скасовано, а справу направлено для розгляду до того ж суду. 29 грудня 1995 р. ухвалою Бабушкінського районного суду позовна заява К. була залишена без розгляду. Судовою колегією в цивільних справах Дніпропетровського обласного суду за участю судді М. зазначену ухвалу суду скасовано, а справу передано на розгляд цього обласного суду по першій інстанції. Незважаючи на те, що суддя М. брала участь у розгляді даної справи в касаційному порядку, вона розглянула її по першій інстанції.

Оскільки справа розглянута неправомочним складом суду, постановлене в ній рішення відповідно до ч. 2 ст. 314 ЦПК підлягає скасуванню. Тому судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України рішення Дніпропетровського обласного суду від 28 травня 1996 р. скасувала, а справу направила на новий розгляд до того ж суду.

4. Усупереч вимогам ЦПК України у засіданні президії обласного суду брав участь суддя, який входив до складу суду при розгляді справи у касаційному порядку

УХВАЛА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 16 червня 1999 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. — 2000 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1999. — С. 35–37)

У лютому 1995 р. Я. звернулася в суд із позовом до М. про примусовий обмін квартири. У червні того ж року вона змінила позовні вимоги і просила поновити її право на проживання в цій квартирі, вселити її туди, визнати за нею право власності на дві кімнати площею 19,04 та 13,77 кв. метра, а також установити порядок користування квартирою.

У позовній заяві Я. зазначала, що вона була наймачем спірної державної трикімнатної квартири. У жовтні 1986 р. одружилася з М., а в 1990 р. прописала

його в квартиру на правах члена сім'ї. У березні 1991 р. виїхала за кордон у відрядження зі збереженням посади за місцем роботи, залишивши відповідачу генеральну довіреність. За взаємною домовленістю про право на спільну власність М. викупив спірну квартиру, і з цього дня вони вважалися співвласниками останньої, про що зазначено в договорі купівлі-продажу. Вона залишалася постійно прописаною на цій житлоплощі. Проте відповідач не визнає за нею права власності на квартиру і перешкоджає нею користуватися. Посилаючись на зазначене, Я. просила задовольнити позов.

Відповідач позов не визнав. У червні 1995 р. він пред'явив зустрічний позов до Я. та до виконавчого комітету Жовтневої районної ради м. Одеси про визнання відповідачки такою, що втратила право на користування спірною квартирою, та виключення з договору купівлі-продажу останньої вказівки про те, що вона викуплена також на членів його сім'ї. У позовній заяві М. зазначав, що Я. в березні 1991 р. виїхала на постійне місце проживання в м. Тель-Авів (Ізраїль) і до цього часу постійно там проживає і працює. Він викупив квартиру за свої особисті кошти, шлюб розірвав, тому права власності на спірну квартиру Я. не має.

Справа розглядалася судами неодноразово. Останнім рішенням Ленінського районного суду м. Одеси від 11 травня 1998 р., залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Одеського обласного суду від 14 липня 1998 р., в задоволенні позову Я. було відмовлено і задоволено зустрічний позов М.: визнано, що Я. втратила право на користування спірним жилим приміщенням; постановлено із п. 1 договору купівлі-продажу спірної квартири від 26 жовтня 1992 р. після слів «продавець продав, а покупець купив займану ним...» виключити слова «...і членами сім'ї».

Постановою президії Одеського обласного суду від 13 січня 1999 р. відхилено протест голови цього суду про скасування рішення районного суду та ухвали касаційної інстанції.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування постановлених у справі судових рішень з мотивів їх незаконності та необгрунтованості. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Постановлюючи рішення, районний суд виходив із того, що на момент викупу спірної квартири Я. втратила право на зазначену жилу площу, оскільки в березні 1991 р. виїхала в Ізраїль, де постійно проживає та працює. М. викупив квартиру за свої особисті кошти, і Я. права власності на неї не набула.

З такими висновками погодилися касаційна інстанція, залишаючи рішення районного суду без зміни, та президія обласного суду, відхиляючи протест голови цього суду. Однак суд дійшов цих висновків без ретельної перевірки обставин справи і належної оцінки зібраних доказів, із порушенням норм матеріального та процесуального права.

Так, із матеріалів справи вбачається, що Я. з 1982 р. була наймачем трикімнатної державної квартири. У жовтні 1986 р. вона одружилася з М., і в 1990 р. за її згодою останній був прописаний у цій квартирі. У березні 1991 р. вона за

контрактом виїхала в закордонне відрядження викладати в Тель-Авівському університеті зі збереженням за місцем роботи в Одеському державному університеті посади професора на весь період перебування у відрядженні. Перед від'їздом у відрядження вона залишила М. генеральну довіреність, написала заяву у виконавчий комітет Жовтневої ради про переоформлення договору найму квартири на його ім'я. 26 жовтня 1992 р. М. викупив спірну квартиру, а 17 листопада того ж року розірвав шлюб із Я.

Позивачка зазначала, що за домовленістю з відповідачем, якому залишила майно та гроші, він повинен був викупити квартиру з умовою, що вона належатиме сторонам на праві спільної власності.

М. визнав, що за взаємною домовленістю з Я. він повинен був викупити спірну квартиру, продати її й поїхати проживати до останньої в Ізраїль. Все майно, що було в квартирі, він продав, у жовтні 1992 р. викупив квартиру, а в листопаді того ж року розірвав шлюб із Я. У березні 1993 р. Я. зажадала, щоб він сплатив їй її частку за викуплену квартиру в розмірі 10 тис. доларів США. Він був згоден на це, але вона збільшила розмір відшкодування до 15 тис. доларів. Такої суми в нього не було, тому він відмовився від її сплати. Генеральна довіреність йому була видана з тим, щоб він мав змогу викупити квартиру, продати її, а згодом приїхати до Я. в Ізраїль.

У заяві й документах про викуп квартири М. вказував позивачку як члена своєї сім'ї. У рішенні виконавчого комітету від 19 березня 1992 р. та в договорі купівлі-продажу квартири зазначено, що продавець продав, а покупець М., купив спірну квартиру, яку займають він та члени його сім'ї. На той час останній перебував у зареєстрованому шлюбі з Я.

У запереченнях на позов Я. щодо примусового обміну квартири М. визнавав за нею право на спірну квартиру. У листі він повідомив Я. про викуп квартири і визнав, що вони на рівних частках є власниками квартири. Отже, на день викупу квартири М. як її наймач, а також виконком-наймодавець не оспорювали право Я. на цю квартиру.

Суд залишив доводи Я. поза увагою, а до правовідносин, що виникли, без достатнього обгрунтування застосував ст. 71 ЖК. Зокрема, не було враховано, що Я. перебувала у відрядженні. Касаційна інстанція та президія обласного суду не взяли до уваги ці порушення норм матеріального і процесуального права судом першої інстанції.

Крім того, президією обласного суду допущено ще одне грубе порушення норм процесуального права. Так, суддя П., котрий брав участь у розгляді справи в касаційній інстанції 15 квітня 1997 р., якою було скасовано рішення суду першої інстанції від 27 серпня 1996 р., повторно 13 січня 1999 р. розглядав цю саму справу у складі президії обласного суду, що відповідно до вимог ст. 21 ЦПК не допускається.

За таких обставин судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України рішення Ленінського районного суду м. Одеси від 11 травня 1998 р., ухвалу судової колегії в цивільних справах Одеського обласного суду від 14 липня 1998 р. та постанову президії цього ж суду від 13 січня 1999 р. скасувала і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

5. Скасування постановленої суддею ухвали про закриття провадження у справі перешкоджає його участі в повторному розгляді цієї справи. Правила ст. 21 ЦПК не виключають можливості участі судді у розгляді справи по першій інстанції тільки в разі скасування такої прийнятої за його участю ухвали, якою не закінчується провадження у справі (про відмову у прийнятті заяви з підстав, зазначених у пп. 2, 7, 8, 9 ст. 136 ЦПК, про повернення заяви або залишення її без руху, про відкладення розгляду справи або зупинення провадження в ній, про залишення позову без розгляду тощо

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 24 квітня 1996 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України, 1997 р. — № 1 (3). — С. 17)

У серпні 1994 р. Д. звернулась до суду зі скаргою на неправомірні дії адміністрації та профкому санаторію, де вона працювала, виконавчого комітету Алуштинської міської Ради народних депутатів. Заявниця зазначала, що з 1987 р. перебувала на квартирному обліку працівників санаторію і в списках першочерговиків значилась під № 1. Проте спільним рішенням адміністрації та профкому санаторію від 30 травня 1994 р. квартиру було виділено Т., яка з 1979 р. перебувала на квартирному обліку в загальній черзі під № 1. Вважаючи порушеним своє пільгове право на отримання спірної квартири, Д. просила визнати неправомірними дії названих органів і зобов'язати їх усунути зазначені порушення.

Ухвалою Алуштинського міського суду від 16 вересня 1984 р. провадження у справі було закрито. У касаційному порядку зазначену ухвалу було скасовано, а справу направлено на новий розгляд.

У подальшому Д. заявила позов про визнання недійсним ордера на спірну квартиру виданого 30 вересня 1994 р. Алуштинським міськвиконкомом на ім'я Т. Рішенням Алуштинського міського суду від 31 березня 1995 р., залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Верховного суду Автономної Республіки Крим від 15 травня. 1995 р., скаргу та позов Д. було задоволене. Постановою президії цього суду від 5 січня 1996 р. залишено без задоволення протест голови Верховного суду Автономної Республіки Крим на зазначені рішення.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування постановлених у справі судових рішень як таких, що не відпо-

відають вимогам матеріального і процесуального закону. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню, зокрема, з таких підстав.

Із матеріалів справи вбачається, що ухвалу Алуштинського міського суду від 16 вересня 1994 р. про закриття провадження у справі на підставі п. 1 ст. 227 ЦПК було постановлено під головуванням судді Б. Після її скасування з направленням справи на новий розгляд рішення від 31 березня 1995 р. також було постановлено під головуванням того ж судді Б.

Судова колегія і президія Верховного суду Автономної Республіки Крим, залишаючи рішення міського суду без зміни, не звернули уваги на зазначену обставину, яка відповідно до вимог ст. 21, п. 1 ч. 2 ст. 314 ЦПК та роз'яснень Пленуму Верховного Суду України № 9 від 2,1 грудня 1990 р. (зі змінами від 25 грудня 1992 р. № 13) «Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції» була перешкодою до участі судді у повторному розгляді справи. Правила ст. 21 ЦПК не виключають можливості участі судді у розгляді справи по першій інстанції тільки в разі скасування такої прийнятої за його участю ухвали, якою не закінчується провадження у справі (про відмову у прийнятті заяви з підстав, зазначених у пп. 2, 7, 8, 9 ст. 13б ЦПК, про повернення заяви або залишення її без руху, про відкладення розгляду справи або зупинення провадження в ній, залишення позову без розгляду тощо).

У зв'язку з тим що зазначені судові рішення постановлені з порушенням норм матеріального і процесуального закону, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скасувала їх і направила справу на новий розгляд.

6. Вирішення суддею одноособово цивільної справи, яка відповідно до ст. 124[1] ЦПК України підлягає розгляду колегіальним складом суддів, є розглядом її неправомочним складом суду, при якому згідно з ч. 2 ст. 314 зазначеного Кодексу рішення в будь-якому разі підлягає скасуванню

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 9 серпня 2001 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2001 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 2001. — С. 34–35)

У грудні 1996 р. С. звернулася в суд із позовом до П.В. та Києво-Святошинської нотаріальної контори про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину за законом, виданого 11 квітня 1996 р. на ім'я П. В., з тих підстав, що він не мав права на спадщину. Позивачка посилалась на те, що після смерті

брата відповідача спадщину прийняла її тітка П. Г., яку вона, С, доглядала до смерті, понесла витрати на її поховання, а тому має право на спадщину. Спадкове майно складається з 1/3 будинку в м. Боярці та рухомого майна, яке відповідач привласнив. Крім того, С. просила стягнути з П. В. 2 тис. грн. на відшкодування моральної шкоди.

У вересні 1998 р. з позовом до П. В. звернулась ДПІ у Києво-Святошинському районі, яка також просила визнати недійсним зазначене свідоцтво про право на спадщину і встановити, що спадкове майно належить державі, а в жовтні того ж року до суду з аналогічним позовом звернувся прокурор Києво-Святошинського району.

Рішенням Київського обласного суду від 23 червня 2000 р. позовні вимоги С. задоволено частково, свідоцтво про право на спадщину за законом, видане Києво-Святошинською державною нотаріальною конторою 11 квітня 1996 р. на ім'я П. В. визнано недійсним, а в решті позовних вимог відмовлено. Позов ДПІ та прокурора Києво-Святошинського району задоволено.

Не погоджуючись із таким рішенням, П. В. направив касаційну скаргу, в якій просив рішення суду скасувати, зазначаючи, що всупереч ст. 124-1 ЦПК та постанові президії Київського обласного суду від 6 квітня 2000 р. справа розглядалася суддею одноособово; позивачами, на його думку, пропущено строк позовної давності: й, крім того; С. не є спадкоємцем. П. Г. не прийняла спадщину, оскільки померла, а суд на це уваги не звернув. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу задовольнила з таких підстав.

Відповідно до ст. 124-1 ЦПК у зв'язку зі складністю справи суд касаційної або наглядної інстанції при скасуванні рішення може направити на новий розгляд у колегіальному складі суду будь-яку справу.

Постановою президії Київського обласного суду від 6 квітня 2000 р. було скасовано попереднє рішення в даній справі від 16 листопада 1999 р., направлено її на новий розгляд у колегіальному складі та прийнято до провадження обласного суду,

Незважаючи на вимоги ст. 341 ЦПК, суддя розглянув справу, яка підлягала колегіальному розгляду, одноособово, тобто її було розглянуто неправомочним складом суду. Згідно з ч. 2 ст. 314 ЦПК це є обов'язковою підставою для скасування постановленого у справі рішення.

Крім того, перевіряючи справу в порядку ст. 310 ЦПК, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що рішення не відповідає вимогам ст. 203 ЦПК, а викладені у ньому висновки — зібраним у справі доказам. Так, суд дійшов висновку, що позивачка не є спадкоємцем після смерті П. Г., однак постановив рішення і задовольнив її вимоги щодо визнання свідоцтва про право на спадщину недійсним.

Враховуючи викладене, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу П. В. задовольнила, рішення Київського обласного суду від 23 червня 2000 р. скасувала і направила справу до суду першої інстанції для розгляду іншим складом суду.

7. Не можна вважати неповноважним склад суду, який розглянув справу, порушену без дотримання правил територіальної підсудності, тобто встановленого процесуальним законодавством порядку розподілу справ між судами одного й того самого рівня залежно від території, на яку поширюється їхня юрисдикція

(Вісник Верховного Суду України. — 2008 р. — № 5 (93). — С. 29–31)

ПОСТАНОВА

Іменем України

25 березня 2008 р. колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, розглянувши за винятковими обставинами у відкритому судовому засіданні за скаргою Станік С. Р. справу за її позовом до Президента України про поновлення на публічній службі, **встановила**:

У червні 2007 р. представник Станік С. Р. — Забара І. М. — звернувся в суд із зазначеним позовом, посилаючись на порушення визначеної у законодавчому порядку процедури припинення повноважень судді Конституційного Суду України як на підставу позовної вимоги про визнання протиправним Указу Президента України від 1 травня 2007 р. № 370/2007 «Про звільнення С. Станік з посади судді Конституційного Суду України».

Шевченківський районний суд м. Києва постановою від 18 липня 2007 р. позовні вимоги задовольнив — визнав протиправним і скасував зазначений Указ Президента України, поновив Станік С. Р. на посаді судді Конституційного Суду України з 1 травня 2007 р.

Апеляційну скаргу представника Президента України Київський апеляційний адміністративний суд ухвалою від 26 жовтня 2007 р. задовольнив частково — скасував постанову суду першої інстанції і направив справу на новий розгляд до Окружного адміністративного суду м. Києва з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 204 КАС.

Вищий адміністративний суд України ухвалою від 14 лютого 2008 р. залишив рішення апеляційного суду без змін, пославшись на те, що порушення судом першої інстанції правил територіальної підсудності призвело до ухвалення судового рішення неналежним (неповноважним) судом. При цьому суд у рішенні зазначив, що термін «неповноважний склад суду» не може сприйматися лише як наявність повноважень суддів щодо здійснення ними своїх професійних обов'язків. Повноваження складу суду належить сприймати і як компетентність *у* розумінні наявності повноважень на розгляд справ у суді відповідно до предмета спору, вирішення справ судом певної інстанції та судом, який має повноваження на розгляд справ у межах територіальної юрисдикції, визначеної КАС, що забезпечує право на розгляд справи незалежним і безстороннім судом, установленим законом. Судочинство, яке здійснюється з порушенням цих правил,

за наявності сумнівів у безсторонності і неупередженості суду, не може вважатися правосуддям, а прийняті з допущенням таких порушень судові рішення не можуть залишатися в силі через їх незаконність.

У скарзі про перегляд справи за винятковими обставинами Станік С. Р. посилається на наявність підстави, встановленої п. 1 ч. 1 ст. 237 КАС, і просить скасувати ухвалені у справі рішення судів апеляційної та касаційної інстанцій, залишивши без змін рішення суду першої інстанції.

Заслухавши представників сторін, перевіривши за матеріалами справи доводи, наведені у скарзі та запереченнях на неї, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України вважає підтвердженим неоднакове застосування судом касаційної інстанції норм процесуального права, які регулюють територіальну підсудність і наслідки її порушення.

Вирішуючи питання про усунення розбіжностей у застосуванні зазначених норм процесуального права, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України виходить із такого.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 204 КАС суд апеляційної інстанції скасовує постанову чи ухвалу суду та направляє справу на новий розгляд до суду першої інстанції, якщо справу розглянуто і вирішено неповноважним складом суду.

Вимоги щодо складу суду визначені в гл. 2 розд. II КАС. Зокрема, у статтях 23, 24 встановлено кількісний склад суду для розгляду справ певних категорій. Передбачено також, що склад суду під час розгляду і вирішення адміністративної справи в суді однієї інстанції повинен бути незмінним (ст. 26) і мають бути відсутні підстави, які виключають можливість участі судді в розгляді справи (статті 27, 28).

Для встановлення наявності у складу суду належних повноважень для розгляду і вирішення адміністративної справи важливим є правильне визначення її предметної та інстанційної підсудності.

Судочинство, яке здійснюється з порушенням наведених правил, не може вважатися правосуддям, оскільки вирішення справи неповноважним складом суду належить до безумовних підстав перегляду судових рішень.

Не можна вважати неповноважним склад суду, який розглянув справу, порушену без дотримання правил територіальної підсудності, тобто встановленого процесуальним законодавством порядку розподілу справ між судами одного й того самого рівня залежно від території, на яку поширюється їхня юрисдикція.

Правила територіальної підсудності не передбачають процесуальних переваг суду якої-небудь ланки над судом того самого рівня, а також виключного права того чи іншого суду на розгляд справ певної категорії, у зв'язку з чим суд, виявивши, що провадження у справі відкрито без дотримання правил територіальної підсудності, може відповідно до ст. 22 КАС передати адміністративну справу на розгляд іншого адміністративного суду лише до початку судового розгляду. Спори між адміністративними судами щодо підсудності цього виду не допускаються.

Суди однієї ланки мають однакову компетенцію і рівні можливості щодо розгляду будь-якої справи, яка за предметною підсудністю віднесена до їхньої юрисдикції. Виходячи з цього в ч. 4 ст. 19 КАС установлено, що в разі невизначеності цим Кодексом територіальної підсудності адміністративної справи така справа розглядається місцевим адміністративним судом за вибором позивача.

Таким чином, саме по собі недотримання правил територіальної підсудності не впливає і не може вплинути на визначення того, чи був склад суду повноважним у тому розумінні, в якому цей термін ужито в п. 1 ч. 1 ст. 204 КАС.

Не може бути підставою для застосування у цій справі правила ст. 204 КАС щодо неповноважного складу суду і те, що адміністративні справи, в яких однією зі сторін є орган державної влади, підсудні окружним судам. До початку діяльності окружних судів підсудні їм справи вирішують у першій інстанції відповідні місцеві загальні суди за правилами КАС. Територіальна юрисдикція Окружного адміністративного суду м. Києва, до компетенції якого віднесено вирішення справи, що розглядається, поширюється на м. Київ та охоплює території, на які поширюється юрисдикція всіх загальних районних судів цього міста.

Наведене свідчить про те, що суди апеляційної та касаційної інстанцій неправильно витлумачили зміст ст. 204 КАС, унаслідок чого безпідставно скасували рішення суду першої інстанції, спрямувавши справу на новий розгляд.

Сторони не оспорюють правильність установлених судом першої інстанції обставин справи. Цей суд ухвалив судове рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права. Підстав для перегляду зазначеного рішення немає.

Керуючись статтями 241—243 КАС, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України **постановила:**

Скаргу Станік С. Р. задовольнити.

Ухвалу Вищого адміністративного суду України від 14 лютого 2008 р. та постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 26 жовтня 2007 р. скасувати.

Залишити в силі рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 18 липня 2007 р. постанова є остаточною і не може бути оскаржена, крім випадку, передбаченого п. 2 ч. 1 ст. 237 КАС.

4. СТОРОНИ

1. Суд прийняв і вирішив по суті позовну заяву про визнання договору дарування недійсним від особи, яка в силу ст. 5 ЦПК не вправі пред'являти даний позов

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 25 червня 1975 р.
(Витяг)

(Бюлетень законодавства і юридичної практики. — 1995 р. — № 3. — С. 210–211)

В січні 1975 р. Сумський м'ясокомбінат пред'явив позов до І. Г. та Г. Г. про визнання недійсним договору дарування будинку. Позивач зазначав, що в 1958 р. виконком Сумської міської Ради депутатів трудящих виділив І. Г. в Сумах земельну ділянку для спорудження будинку. Під час будівництва його сім'я проживала в двокімнатній квартирі будинку, належного м'ясокомбінату. Після закінчення будівництва І. Г. подарував будинок своїй тещі — Г. Г., яка поселилася в ньому з молодшим сином. Сам же І. Г. з дружиною і сім'єю сина залишилися жити у вказаній квартирі.

Посилаючись на те, що договір дарування І. Г. оформив без наміру створити юридичні наслідки, а щоб залишити за своїм сином квартиру в будинку м'ясокомбінату, позивач просив суд визнати цей договір недійсним.

Рішенням народного суду Ковпаківського району м. Сум від 4 березня 1975 р. позов Сумського м'ясокомбінату задоволене.

Судова колегія Сумського обласного суду ухвалою від 26 березня 1975 р. рішення залишила без змін.

У протесті заступника Прокурора УРСР ставиться питання про скасування зазначених судових рішень і направлення справи на новий розгляд.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав. Суд прийняв позовну заяву про визнання договору дарування недійсним від неналежного позивача. Згідно зі ст. 5 ЦПК суд приступає до розгляду цивільної справи: за заявою особи, яка звернулася за захистом свого права або охоронюваного законом інтересу; за заявою прокурора; за заявою органів державного управління, профспілок, державних установ, підприємств, колгоспів та інших кооперативних і громадських організацій або окремих громадян у випадках, коли за законом вони можуть звертатися до суду за захистом прав, та Інтересів інших осіб,

У даному ж разі Сумський м'ясокомбінат не є однією з осіб, перелічених у ст. 5 ЦПК. Він не є також стороною договору дарування, цей договір не створював для нього ніяких прав і не покладав на .нього будь-яких обов'язків.

Тому судова колегія ухвалила: протест заступника Прокурора УРСР задовольнити. Рішення народного суду Ковпаківського району м. Сум від 4 березня 1975 р, та ухвалу судової колегії Сумського обласного суду від 26 березня 1975 р. скасувати, а справу направити на новий розгляд до народного суду в іншому складі суддів.

2. Нотаріус не є відповідачем у справі про визнання недійсним вчиненого ним виконавчого напису. У разі оспорення боржником правильності вимог, зазначених у виконавчому написі, справа за його заявою розглядається у позовному провадженні, в якому позивачем є кредитор, а відповідачем — боржник

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ СУМСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ

від 15.03.1999 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2000 р. / За заг. ред. В. Ф.Бойка. — К., 2000. — С. 64–65)

У березні 1998 р. І. звернулася в суд із позовом до приватного нотаріуса Шосткинського міського нотаріального округу С. про визнання недійсним виконавчого напису. Позивачка посилалась на те, що відповідач 9 квітня 1997 р. вчинив виконавчий напис на договорі застави, укладеному між нею і Акціонерним східноукраїнським біржовим банком «Грант» (далі — банк). У цьому написі пропонувалося продати з публічних торгів заставлену за договором квартиру в м. Шостці й виручені за її продаж кошти в сумі 13 тис. 472 грн перерахувати банку. Вважаючи, що такими діями порушено її конституційне право на житло, І. просила задовольнити її вимоги.

Рішенням Шосткинського міського суду від 19 травня 1998 р., залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Сумського обласного суду від 24 червня того ж року, в задоволенні позову було відмовлено.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування зазначених судових рішень і направлення справи на новий розгляд. Президія Сумського обласного суду протест задовольнила з таких підстав.

Відповідно до змісту ст. 285 ЦПК та роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, що містяться в п. 13 постанови від 31 січня 1992 р. № 2 «Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні», в порядку, передбаченому гл. 39 ЦПК, може бути оскаржено відмову у вчиненні виконавчого напису, а правильність вимог, зазначених у ньому, може бути оспорено боржником лише в позовному порядку.

Як вбачається з позовної заяви та обставин справи, позивачка звернулася до суду не зі скаргою на нотаріальну дію, а з позовом, в якому оспорювала правильність вимог, зазначених у виконавчому написі, тобто між нею і кредитором (банком) виник спір про право, що має розглядатися судом. У цьому випадку справа мала бути розглянута у позовному провадженні, в якому позивачем є кредитор, а відповідачем — боржник.

Суд цих обставин не врахував і розглянув справу щодо приватного нотаріуса, котрий не є належною стороною в спорі. Разом з тим належна сторона — банк — була залучена до участі у справі тільки як третя особа.

Оскільки суд порушив вимогу ст. 105 ЦПК про заміну неналежної сторони, що призвело до неправильного вирішення справи, президія Сумського обласного суду рішення районного суду та ухвалу судової колегії в цивільних справах обласного суду скасувала і направила справу на новий розгляд.

3. У справі, що виникає з діяльності філії організації, стороною може бути юридична особа — сама організація, а не її філія, яка не користується правами юридичної особи і тому згідно з ЦПК України не може бути позивачем або відповідачем у цивільному процесі

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 6 грудня 2000 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2001 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 2001. — С. 61)

У жовтні 1999 р. М. звернулася в суд із позовом до Луцької міської філії Державної акціонерної енергопостачальної компанії «Волиньобленерго» (далі — ДАЕК) про відшкодування матеріальної та моральної шкоди. У заяві позивачка зазначала, що у період із лютого по липень 1999 р. в її квартирі неодноразово виходили з ладу електроприлади внаслідок того, що відповідачем до будинку подавалася підвищена напруга. Посилаючись на те, що псуванням приладів та їхнім ремонтом їй було заподіяно матеріальну та моральну шкоду, позивачка просила зобов'язати відповідача відшкодувати її.

Рішенням Луцького міського суду від 7 лютого 2000 р., залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Волинського обласного суду від 16 березня 2000 р. та постановою президії цього суду від 26 червня того ж року, позов було задоволено частково. Постановлено стягнути з відповідача на користь позивачки 251 грн. 74 коп. на відшкодування матеріальної шкоди, 1 тис. 500 грн. — моральної шкоди, а також судові витрати.

Заступник Генерального прокурора України порушив у протесті питання про скасування постановлених у справі судових рішень і направлення її на новий розгляд

із посиланням на те, що суд неповно з'ясував обставини справи, права та обов'язки сторін, а наявним доказам дав неправильну правову оцінку. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню, а рішення суду — скасуванню з поверненням справи на новий розгляд з таких підстав.

Згідно зі ст. 102 ЦПК сторонами в цивільному процесі є позивач та відповідач. Сторонами можуть бути громадяни, а також державні підприємства, установи, організації, колгоспи, інші кооперативні організації, їх об'єднання, інші громадські організації, що користуються правами юридичної особи.

Як вбачається з матеріалів справи, Луцька міська філія є структурним підрозділом ДАЕК. Відомостей про те, чи є вона юридичною особою, у справі немає.

Розглядаючи справу і вирішуючи спір, суд усупереч вимогам ст. 15 ЦПК не з'ясував, чи є відповідач юридичною особою, а відповідно — і належною стороною у справі, та чи може він згідно зі ст. 32 ЦК нести відповідальність за шкоду, заподіяну позивачці.

Виходячи з наведеного судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України зазначені судові рішення скасувала і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

4. Ухвала про затвердження мирової угоди не може бути скасована, якщо сторони відповідно до принципу диспозитивності розпорядилися своїми правами в судовому процесі і дійшли згоди про вирішення спору шляхом укладення мирової угоди. Мирова угода не позбавляє позивача права вирішити в установленому законом порядку інші вимоги, які не були предметом мирової угоди, або у визначеному ЦПК України порядку шляхом пред'явлення нового позову вимагати зміни розміру та строків платежів

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 29 листопада 2001 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2002 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2002. — С. 50–51)

У березні 1999 р. Б. С. А. звернувся в суд із позовом до Ф. і Б. С. О. про відшкодування шкоди, посилаючись на те, що 18 вересня 1997 р. автомашиною, за кермом якої був Ф. і яка належить Б. С. О., на нього, позивача, було вчинено наїзд, у результаті якого він був тяжко травмований та визнаний інвалідом II групи. Відповідачі ухиляються від добровільного відшкодування заподіяної йому матеріальної та моральної шкоди, у зв'язку з чим він був змушений заявити даний позов.

Ухвалою Антрацитівського районного суду Луганської області від 9 лютого 2000 р. між Б. С. А. та Ф. було затверджено мирову угоду, згідно з якою останній до 1 червня 2000 р. мав виплатити позивачеві 8 тис. 400 грн. Цією ж ухвалою провадження у справі було закрито.

У касаційній скарзі Б. С. А. просив скасувати зазначену ухвалу, посилаючись на те, що її постановлено з порушенням норм процесуального права, крім того, мирова угода, на його думку, суперечить чинному законодавству, порушує його права та інтереси. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ч. 3 ст. 103 ЦПК сторони можуть закінчити справу мировою угодою на будь-якій стадії процесу.

Використовуючи надане законом право, сторони у даній справі скористалися передбаченою чинним законодавством можливістю вирішити спір шляхом укладення мирової угоди, за умовами якої відповідач протягом визначеного періоду часу зобов'язаний вчинити певні дії для відшкодування заподіяної ним шкоди. Реалізація сторонами передбаченого законом права самостійно розпоряджатися своїми правами в судовому процесі з огляду на дію в цивільному процесуальному законодавстві принципу диспозитивності, а також з урахуванням конкретних умов мирової угоди не позбавляє позивача права вирішити у встановленому законом порядку інші вимоги, які не були предметом мирової угоди, або у визначеному ч. 4 ст. 231 ЦПК порядку шляхом пред'явлення нового позову вимагати зміни розміру та строків платежів.

Наведені в касаційній скарзі доводи з урахуванням зазначеного не належать до тих підстав, з якими процесуальне законодавство пов'язує можливість прийняття рішення щодо скасування або зміни оскаржуваної ухвали (статті 336, 340 ЦПК).

Керуючись ст. 334 ЦПК, судова палата з цивільних справ Верховного Суду України касаційну скаргу Б. С. А. відхилила.

5. Якщо продаж автомобіля здійснювався за договором комісії, то за позовом покупця про визнання недійсним договору купівлі-продажу автомобіля відповідачем згідно зі статтями 395, 397 ЦК України має бути комісіонер, а не особа, котра доручила йому продати автомобіль (комітент)

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 9 жовтня 2002 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 6. — С. 27–28)

У жовтні 1997 р. К. звернувся в суд із позовом до Ф.С.О.Д. і С.О.О. про визнання договору купівлі-продажу недійсним та відшкодування шкоди. Позивач

зазначав, що 19 квітня 1997 р. придбав у Ф., який діяв за довіреністю С.О.О., легковий автомобіль 1981 р. випуску за 2 тис. 100 доларів США.

Під час державної реєстрації автомобіля МРЕВ ДАІ Дніпродзержинського УВС 29 квітня 1997 р. було встановлено, що номерні агрегати автомобіля підроблені, у зв'язку з чим в його реєстрації відмовлено.

Оскільки договір купівлі-продажу укладено внаслідок обману з боку відповідачів, К. просив визнати цей договір недійсним, стягнути з них 3 тис. 543 грн. вартість автомобіля за курсом долара США, встановленим на 1997 р., та 10 тис. грн відшкодування моральної шкоди.

Судом до участі у справі притягнуто як третю особу, а потім як відповідача відкрите акціонерне товариство «Алєко-сервіс» (далі ВАТ).

У процесі розгляду справи К. доповнив вимоги, заявивши позов до ВАТ та С.О.Д. про визнання договору купівлі-продажу недійсним, стягнення вартості автомобіля 2 тис. 100 доларів США, що становило на той час 11 тис. 419 грн, а також 774 грн. судових витрат і 10 тис. грн. відшкодування моральної шкоди.

Рішенням Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 17 липня 2000 р. позов задоволено частково: визнано договір купівлі-продажу автомобіля від 19 квітня 1997 р. між Ф. та К. недійсним, стягнуто з Ф. на користь К. 11 тис. 419 грн на відшкодування вартості автомобіля, 3 тис. грн. відшкодування моральної шкоди, 774 грн судових витрат, а з ВАТ на користь К. 35 грн відшкодування матеріальної та 1 тис. грн моральної шкоди.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Дніпропетровського обласного суду від 28 серпня 2000 р. зазначене рішення суду змінено: зменшено розмір відшкодування К. моральної шкоди, присудженої до стягнення з Ф., із 3 тис. грн до 500 грн.; в іншій частині рішення залишено без зміни.

У касаційній скарзі Ф. просив ухвалені рішення скасувати, посилаючись на неправильне застосування судом норм матеріального і процесуального права.

Перевіривши наявні матеріали, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга підлягає задоволенню, рішення суду першої інстанції та ухвала судової колегії скасуванню, а справа направленню на новий розгляд з таких підстав.

Вирішуючи справу, суд виходив з того, що спірний договір купівлі-продажу автомобіля був укладений з порушенням вимог закону, тому відповідно до положень ст. 48 ЦК є недійсним, а кожна зі сторін зобов'язана повернути все одержане за договором.

Погодитися з такими висновком суду не можна.

Згідно з вимогами статей 395, 397 ЦК за договором комісії одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за винагороду вчинити одну або кілька угод від свого імені за рахунок комітента. За угодою, укладеною комісіонером з третьою особою, набуває право і стає зобов'язаним комісіонер, хоча б комітент був названий в угоді або вступив з третьою особою в безпосередні відносини щодо виконання цієї угоди.

З матеріалів справи вбачається, що між відповідачами Ф., який діяв за довіреністю, та ВАТ 19 квітня 1997 р. було укладено комісійну угоду для продажу

спірного автомобіля. Довідкою-рахунком від 19 квітня 1997 р. № 649153, виданою ВАТ, підтверджується, що останній продав і видав позивачеві К. зазначений автомобіль, тобто уклав із ним договір купівлі-продажу.

У матеріалах справи відсутній договір купівлі-продажу спірного автомобіля від 19 квітня 1997 р. між К. та Ф., який судом визнано недійсним. Тобто справу розглянуто без дослідження правового документа, який визначає права та обов'язки сторін спору.

Суд не дав належної юридичної оцінки цим обставинам та не перевірив, чи відповідають дії сторін досягнутим між ними домовленостям щодо відчуження-придбання автомобіля через комісійний магазин, а також отримання останнім винагороди за свої послуги.

Суд не перевірив також обсяг прав та обов'язків сторін за договорами комісії і купівлі-продажу.

Оскільки рішення суду постановлено з порушенням норм матеріального і процесуального права, а суд касаційної інстанції не звернув на це уваги, то ухвалені рішення відповідно до вимог статей 336, 340 ЦПК підлягають скасуванню.

Керуючись ст. 334 ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 17 липня 2000 р. та ухвалу судової колегії в цивільних справах Дніпропетровського обласного суду від 28 серпня 2000 р. скасувала, а справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

6. Сторонами у справі можуть бути громадяни, державні підприємства, установи, організації, колгоспи, інші кооперативні організації, їх об'єднання, інші громадські організації, що користуються правами юридичної особи. Розглядаючи справу і вирішуючи спір з участю філії підприємства як структурного підрозділу відкритого акціонерного товариства, суд не з'ясував, чи є відповідач юридичною особою, а відповідно — і належною стороною у справі, та чи може він згідно з ЦК України нести відповідальність перед позивачем

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 25 грудня 2003 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2004 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2004. — С. 33–34)

У листопаді 2000 р. П. звернулася до суду з позовом до Васильківської філії з експлуатації газового господарства (далі — Васильківська філія) ВАТ з газо-

постачання та газифікації «Київоблгаз» (далі — ВАТ «Київоблгаз») про захист прав споживачів та відшкодування матеріальної й моральної шкоди. Позивачка зазначала, що 15 вересня 1999 р. вона купила будинок у с. Кадаки Васильківського району Київської області. При перевірці газового лічильника працівники відповідача встановили порушення попереднім власником будинку правил використання природного газу протягом 1997–1999 рр., за що нарахували їй заборгованість у сумі 3 тис. 393 грн і шляхом опломбування вентиля перекрили газопостачання й попередили про відповідальність за зняття пломби. Через неможливість користуватися газом і проживання в будинку порушено її права споживача та завдано моральну шкоду, яку вона оцінила в 5 тис. 100 грн.

Під час розгляду справи позивачка уточнила позовні вимоги і просила: визнати незаконними дії відповідача, внаслідок яких було припинено газопостачання та покладено на неї обов'язок з охорони цілісності пломби на газовому вентилі; визнати незаконною вимогу сплатити заборгованість у сумі 3 тис. 393 грн; стягнути на її користь з відповідача витрати, понесені нею у зв'язку із представництвом її інтересів у суді, в сумі 3 тис. грн, а також 5 тис. 100 грн на відшкодування моральної шкоди.

Рішенням Московського районного суду м. Києва від 2 жовтня 2001 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 15 січня 2002 р., у задоволенні позову відмовлено.

У касаційній скарзі П. просила зазначені судові рішення скасувати, а справу направити на новий розгляд до суду першої інстанції, посилаючись на те, що вони постановлені з порушенням норм матеріального та процесуального права.

Ознайомившись із матеріалами справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відмовляючи П. в задоволенні позовних вимог, районний суд виходив з того, що газопостачання будинку позивачки було припинено відповідачем згідно з Правилами надання населенню послуг з газопостачання (затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 9 грудня 1999 р. № 2246). Проте з таким висновком погодитись не можна.

На обґрунтування позовних вимог П. стверджувала, що газопостачання до її будинку було припинено відповідачем незаконно, оскільки у неї заборгованості за використаний природний газ не було.

Усупереч вимогам ст. 40 ЦПК суд першої інстанції ці пояснення належним чином не перевірив і не оцінив їх разом з іншими зібраними у справі доказами. Однак у листі голови правління ВАТ «Київоблгаз» від 12 грудня 2000 р. зазначено, що нарахування Васильківською філією П. плати за природний газ, спожитий попереднім власником будинку, визнане безпідставним.

Крім того, згідно зі ст. 102 ЦПК сторонами в цивільному процесі є позивач та відповідач. Сторонами у справі можуть бути громадяни, а також державні підприємства, установи, організації, колгоспи, інші кооперативні організації, їх

об'єднання, інші громадські організації, що користуються правами юридичної особи.

Як вбачається з матеріалів справи, Васильківська філія є структурним підрозділом ВАТ «Київоблгаз». Відомостей про те, чи є вона юридичною особою, у справі немає.

Розглядаючи справу і вирішуючи спір, суд усупереч вимогам ст. 15 ЦПК не з'ясував, чи є відповідач юридичною особою, а відповідно — і належною стороною у справі, та чи може він згідно зі ст. 32 ЦК нести відповідальність перед позивачем.

За таких обставин, керуючись статтями 334, 336 ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу П. задовольнила, постановлені у справі судові рішення скасувала, направивши справу на новий розгляд у суд першої інстанції.

7. Через незаконну відмову державного нотаріуса зареєструвати заяву про прийняття спадщини особі заподіяно моральну шкоду. Обов'язок з її відшкодування суд обґрунтовано поклав на державну нотаріальну контору, оскільки відшкодування шкоди, заподіяної з вини працівників під час виконання ними своїх трудових (службових) обов'язків, має здійснювати організація, в якій вони працюють

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 21 серпня 2003 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2004. — № 4 (44). — С. 21–22)

У вересні 2001 р. Т. звернулася до суду з позовом до П'ятнадцятої Київської державної нотаріальної контори (далі — Контора) про відшкодування моральної шкоди, заподіяної у зв'язку з неправомірними діями державного нотаріуса. Позивачка зазначала, що через незаконну відмову нотаріуса у реєстрації заяви про прийняття спадщини їй завдано моральну шкоду, зокрема позбавлено можливості вчасно прийняти спадщину. Внаслідок таких дій істотно погіршився стан її здоров'я, вона втратила душевну рівновагу, відчувала невпевненість, була позбавлена можливості поліпшити умови свого життя, змушена кожен день приймати заспокійливі ліки.

Ватутінський районний суд м. Києва рішенням від 18 жовтня 2001 р. позов задовольнив частково — ухвалив стягнути з Контори на користь Т. 600 грн на відшкодування моральної шкоди.

Апеляційний суд м. Києва рішенням від 15 січня 2002 р. рішення Ватутінського районного суду м. Києва від 18 жовтня 2001 р. скасував, Т. у задоволенні позову відмовив.

У касаційній скарзі Т., посилаючись на неправильне застосування судом норм матеріального та процесуального права, просила рішення апеляційного суду скасувати, а рішення суду першої інстанції залишити в силі.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 21 Закону від 2 вересня 1993 р. № 3425-ХП «Про нотаріат» (далі — Закон) шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, передбаченому законодавством України. Законом не визначено, яка саме шкода має відшкодовуватись: моральна чи матеріальна. Отже, згідно із зазначеною статтею, підлягає відшкодуванню моральна шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса.

Рішенням Ватутінського районного суду м. Києва від 18 жовтня 2001 р. факт заподіяння моральної шкоди встановлено, суд апеляційної інстанції цієї обставини не спростував.

Суд першої інстанції у рішенні, зокрема, зазначив, що рішенням цього ж суду від 23 квітня 2001 р. встановлено незаконність відмови Т. У реєстрації заяви про прийняття спадщини, оскільки державний нотаріус неправильно обрахував строки подання заяви. Крім того, обґрунтовуючи суму відшкодування моральної шкоди, суд врахував характер, тривалість та обсяг заподіяних позивачці моральних страждань, істотність вимушених змін у її житті, ступінь вини відповідача. Таким чином, посилання суду апеляційної інстанції на те, що суд не застосував закон, який підлягав застосуванню, є неправомірним.

Положення ст. 21 Закону кореспондують зі ст. 440^1 ЦК 1963 р., відповідно до якої моральна (немайнова) шкода, заподіяна громадянину діяннями іншої особи, яка порушила його законні права, відшкодовується особою, яка заподіяла шкоду, якщо вона не доведе. Що моральна шкода заподіяна не з її вини.

Суд обґрунтовано поклав обов'язок з відшкодування моральної шкоди на Контору, оскільки відповідно до змісту гл. 40 ЦК 1963 р. відшкодування шкоди, заподіяної з вини працівників під час виконання ними своїх трудових обов'язків, має здійснювати організація.

Зважаючи на такі обставини та керуючись ст. 334 ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Т. задовольнила, рішення Апеляційного суду м. Києва від 15 січня 2002 р. скасувала, залишивши в силі рішення Ватутінського районного суду м. Києва від 18 жовтня 2001 р.

8. Відповідно до п. 27 Правил надання населенню послуг з газопостачання споживач має право на безперервне отримання газу з відповідними якісними показниками в порядку, передбаченому договором.

Газопостачальником згідно з цими Правилами є підприємство (організація), яке реалізує газ споживачеві на підставі договору.
Вирішуючи позов про відшкодування шкоди, завданої підприємством з газопостачання під час виконання такого договору, суд повинен з'ясувати, чи є позивач споживачем послуг газопостачальної організації, коли з ним було укладено відповідний договір та з вини якої із сторін цей договір не виконується. Також суд повинен установити, що є підставою заявленого позову — захист прав споживачів чи відшкодування шкоди, завданої протиправними діями відповідача

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 22 грудня 2005 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 1. — С. 7–8)

У січні 2002 р. С. звернулася до суду з позовом до відкритого акціонерного товариства «Маріупольгаз» (далі — ВАТ) про відшкодування заподіяної їй майнової шкоди. Позивачка зазначала, що їй на підставі договору купівлі-продажу від 18 серпня 1999 р. належить жилий будинок у м. Маріуполі Донецької області.

Відповідач, який надає послуги населенню з газопостачання, 4 вересня 2001 р. безпідставно, без відповідного попередження, провів незаконне відключення будинку позивачки від системи газопостачання, внаслідок чого сталося розмороження опалювальної системи, чим С. завдано матеріальної шкоди, яку вона просила стягнути з відповідача, а також відшкодувати їй судові витрати.

Жовтневий районний суд м. Маріуполя рішенням від 8 листопада 2002 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду Донецької області від 6 лютого 2003 р., позов С. задовольнив: стягнув з ВАТ на її користь 3 тис. 68 грн матеріальної шкоди та 500 грн судових витрат.

У касаційній скарзі ВАТ просило скасувати постановлені судові рішення, посилаючись на порушення судом норм матеріального та процесуального закону, і постановити нове рішення, яким відмовити С. у задоволенні позовних вимог.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Задовольняючи позовні вимоги С., суд виходив з їх доведеності.

Проте повністю погодитися з такими висновками суду не можна, оскільки було порушено вимоги статей 15, ЗО, 40, 62, 202, 203 ЦПК 1963 р. без повного

і всебічного з'ясування обставин справи, прав та обов'язків сторін у цих правовідносинах, належної правової оцінки зібраних у справі доказів.

Ухвалюючи рішення, суд послався як на ст. 440 ЦК 1963 р., яка регулює позадоговірні (деліктні) відносини, так і на Закон від 12 травня 1991 р. № 1023-XII «Про захист прав споживачів», який регулює відносини, що виникають із договорів, що є взаємовиключним.

Належним чином характер взаємовідносин, що виникли між сторонами, суд не з'ясував.

Відповідно до п. 27 Правил надання населенню послуг з газопостачання (затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 9 грудня 1999 р. № 2246; далі — Правила), споживач має право на безперервне отримання газу з відповідними якісними показниками в порядку, передбаченому договором.

Газопостачальником згідно з Правилами є підприємство (організація), яке реалізує газ споживачеві на підставі договору.

Суд не з'ясував, чи була позивачка споживачем послуг ВАТ, коли укладала з ним відповідний договір.

Заперечуючи проти позову, відповідач посилався на те, що на момент припинення постачання газу до вказаного будинку в м. Маріуполі абонентом ВАТ був попередній власник будинку — С. Г. який мав заборгованість з оплати за спожитий газ, тривалий час у будинку ніхто не проживав, і це відповідно до пунктів 4, 5, 27 Правил стало підставою для припинення газопостачання.

На порушення вимог ст. 40 ЦПК 1963 р. суд цих пояснень відповідача належним чином не перевірив і в рішенні не зазначив, чому не взяв їх до уваги.

У ст. 440 ЦК 1963 р. установлена єдина підстава цивільно-правової відповідальності за заподіяння шкоди — правопорушення, що включає як складові елементи шкоду, протиправність заподіювача шкоди, причинний зв'язок між ними, а також вину заподіювача шкоди.

Як встановлено судом і вбачається з матеріалів справи, шкоди позивачці заподіяно виведенням з ладу опалювальної системи.

З висновку будівельно-технічної експертизи вбачається, що причиною розмороження системи став неповний злив води з неї. У разі її повного зливу тріщин і розривів радіаторів бути не могло.

За таких обставин суду необхідно було перевірити наявність причинного зв'язку між заподіяною шкодою і діями відповідача щодо відключення будинку від системи газопостачання.

З пояснень представника позивачки та свідка М., яка здійснювала нагляд за будинком, вбачається, що після того, як стало відомо про відключення будинку від системи газопостачання, вона в жовтні 2001 р. злила воду із системи, а розмороження сталося в грудні, після перших морозів.

Однак належної правової оцінки зазначеним доказам суд всупереч вимогам ст. 62 ЦПК 1963 р. не дав.

З огляду на викладене рішення суду першої інстанції не можна визнати законним та обґрунтованим.

Суд апеляційної інстанції на порушення ст. 301 ЦПК 1963 р. не перевірив належним чином доводи апеляційної скарги щодо законності й обґрунтованості рішення суду першої інстанції та залишив його без зміни.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу ВАТ задовольнила частково: рішення Жовтневого районного суду м. Маріуполя від 8 листопада 2002 р. та ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 6 лютого 2003 р. скасувала, справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

9. Сторонами у справі про визнання прилюдних торгів недійсними є продавець — відділ державної виконавчої служби в особі спеціалізованої організації, що організовує та проводить їх за договором із державною виконавчою службою, і покупець — учасник прилюдних торгів, для яких настали наслідки угоди і можуть наступати наслідки визнання угоди недійсною

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 25 травня 2007 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2008 р. — № 2 (90). — С. 11–12)

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, розглянувши в судовому засіданні скаргу К. про перегляд у зв'язку з винятковими обставинами рішення Нетішинського міського суду Хмельницької області від 14 лютого 2005 р., ухвали Апеляційного суду Хмельницької області від 11 травня 2005 р. й ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 18 липня 2006 р. у справі за позовом О. до спеціалізованого державного підприємства «Укрспец'юст» (далі — СДП) в особі Хмельницької філії СДП, третя особа — Відділ державної виконавчої служби Нетішинського міського управління юстиції Хмельницької області (далі — ВДВС) про визнання прилюдних торгів з реалізації майна недійсними, установила таке.

У жовтні 2004 р. О. звернувся до суду з позовом про визнання прилюдних торгів із реалізації майна недійсними, посилаючись на те, що реалізація Хмельницькою філією СДП належних йому частин нежитлових приміщень відбулася з порушенням законодавства.

Нетішинський міський суд Хмельницької області рішенням від 14 лютого 2005 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Хмельницької області від 11 травня 2005 р., позов задовольнив.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України ухвалою від 18 липня 2006 р. касаційну скаргу СДП, до якої приєднався К., відхилила, а судові рішення залишила без змін.

27 грудня 2006 р. до Верховного Суду України надійшла зазначена вище скарга, в якій К. ставив питання про перегляд усіх судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами з посиланням на неоднакове застосування одного й того самого положення закону. При цьому К. як приклад неоднакового застосування норм процесуального права долучив ухвалу Верховного Суду України від 27 серпня 2003 р. у справі про визнання прилюдних торгів недійсними (справа № 6-15174кс02).

Перевіривши за матеріалами справи наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України вважає, що в цьому випадку має місце неоднакове застосування судом касаційної інстанції статей 102, 105 чинного на час розгляду справи ЦПК 1963 р. та статей 30, 33, 338 ЦПК, які передбачають участь у справі належних осіб та наслідки недодержання цього положення.

Колегія суддів також установила, що в обох справах предметом судового спору є питання визнання недійсними торгів із продажу приміщень (квартири й нежитлових приміщень).

Верховний Суд України ухвалою від 27 серпня 2003 р. у справі про визнання недійсними торгів із продажу квартири визначив, що сторонами у справі мають бути: продавець — відділ державної виконавчої служби в особі спеціалізованої організації, що організовує та проводить прилюдні торги за договором із державною виконавчою службою, і покупець — учасник прилюдних торгів, для яких настали наслідки угоди і можуть наступати наслідки визнання угоди недійсною.

У справі, яка розглядається, всупереч наведеному застосуванню правової норми у зазначеній вище справі суд касаційної інстанції залишив без змін рішення суду першої та ухвалу апеляційної інстанцій, якими визнано недійсними публічні торги без залучення до участі у справі як відповідачів: продавця — ВДВС та покупця — К., що згідно з п. 4 ст. 338 ЦПК мало б тягнути обов'язкове скасування ухвалених у справі судових рішень із передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

З урахуванням наведеного, керуючись статтями 358, 359 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України скаргу К. задовольнила: рішення НетІшинського міського суду Хмельницької області від 14 лютого 2005 р., ухвалу Апеляційного суду Хмельницької області від 11 травня 2005 р. й ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 18 липня 2006 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

10. Розглянувши позовні вимоги фізичної особи, суд ухвалив рішення про стягнення коштів з певного

району електричних мереж, який виступає структурним підрозділом товариства та не є юридичною особою, а тому таке рішення підлягає скасуванню

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 30 січня 2008 р.

(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008 р. — Вип. 1. — С. 94–97)

У вересні 2006 р. С. звернувся до суду з позовом до Рахівського району електричних мереж ВАТ «Енергопостачальна компанія «Закарпаттяобленерго» (далі — Рахівський РЕМ ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго») про захист цивільного права та виконання зобов'язання.

Позивач зазначав, що він є споживачем електроенергії, яку відповідач постачає йому до будинку.

18 травня 2006 р. представниками Рахівського РЕМ ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» складено акт про порушення ним Правил користування електричною енергією для населення, а саме: порушення пломб державної повірки, втручання в роботу лічильного механізму, — і відключено електрообладнання його будинку від енергопостачання.

Після заміни електролічильника та оплати ним послуг відповідача 19 травня 2006 р. електропостачання будинку було відновлено.

На початку червня 2006 р. відповідачем було проведено повторне відключення його будинку від енергопостачання

Після оплати ним 19 червня 2006 р. послуг за повторне підключення енергопостачання будинку було повторно відновлено.

У цей самий день йому надано рахунок та акт впорядкування обліку жилого будинку, згідно з яким його зобов'язано замінити зовнішній електроввід до будинку, встановити прилад обліку та щиток на фасаді будинку; роботи були оцінені у 697 грн 54 коп.

Оскільки він відмовився від виконання та оплати зазначених робіт, 29 червня 2006 р. належний йому будинок було відключено від енергопостачання втретє.

Вважаючи, що перенесення лічильника та іншого електроустаткування на фасадний бік будинку повинно здійснюватись силами та за рахунок ініціатора такого перенесення, тобто відповідача, позивач після уточнення своїх вимог остаточно просив захистити його цивільне право шляхом припинення дій відповідача та відновлення становища, яке існувало до порушення його прав як споживача, стягнути з Рахівського РЕМ ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» 4 207 грн 30 коп. вартості продуктів харчування, які знаходились у морозильних камерах і зіпсувались після відключення енергопостачання, та 1 700 грн на відшкодування моральної шкоди.

У вересні 2006 р. ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» пред'явило зустрічні позовні вимоги до С. про стягнення 7931 грн 5 коп., що складається з 324 грн 50 коп. вартості встановленого електролічильника, 6 909 грн 1 коп. нарахування згідно з актом від 18 травня 2006 р. та 697 грн 54 коп. витрат на виконання робіт з винесення лічильника на фасадну стіну будинку, які позивач виконав за власні кошти.

Рішенням Рахівського районного суду Закарпатської області від 25 грудня 2006 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Закарпатської області від 4 квітня 2007 р., позов С. та зустрічний позов ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» в особі Рахівського РЕМ задоволений частково. Стягнуто з Рахівського РЕМ ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» на користь С. 4 207 грн 30 коп. на відшкодування матеріальної шкоди. Стягнуто із С. на користь Рахівського РЕМ ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» 324 грн 50 коп. на відшкодування вартості встановленого електричного лічильника.

У касаційній скарзі ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго», посилаючись на порушення судами норм матеріального й процесуального права, просить зазначені судові рішення в частині задоволення позову С. скасувати та ухвалити нове рішення, яким стягнути із С. на користь ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» 7 606 грн 55 коп., з яких 6 909 грн 1 коп. на відшкодування завданих збитків і 697 грн 54 коп. на відшкодування вартості виконаних робіт.

Касаційна скарга підлягає частковому задоволенню на таких підставах.

Відмовляючи в задоволенні позову ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» про стягнення із С. 6 909 грн 1 коп. нарахувань згідно з актом від 18 травня 2006 р. та 697 грн 54 коп. витрат на виконання робіт з перенесення лічильника на фасадну стінку будинку, суд правильно керувався тим, що зафіксовані в акті порушення Правил користування електричною енергією для населення не знайшли свого підтвердження під час розгляду справи, а відповідно до вимог пунктів 10, 11 Правил користування електричною енергією для населення та роз'яснень Національної комісії регулювання електроенергетики України від 19 травня 2005 р. витрати на перенесення лічильника повинна нести енергопостачаюча організація — ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго», як ініціатор такого перенесення.

Задовольняючи позовні вимоги С. у частині стягнення з РЕМ ВАТ «ЕК. «Закарпаттяобленерго» 4 207 грн 30 коп. на відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної внаслідок псування продуктів харчування, суд керувався тим, що таке псування продуктів харчування сталося з вини працівників Рахівського РЕМ, які тричі відключали від енергопостачання будинок, що належить позивачу.

Проте повністю погодитись із таким висновком суду не можна, оскільки цього висновку суд дійшов на порушення вимог статей 10, 212, 213 ЦПК без повного і всебічного з'ясування обставин справи, не встановив, якими доказами, крім пояснень самого С., підтверджується факт і розмір заподіяння йому мате-

ріальної шкоди, оскільки надані позивачем акт обстеження від 5 липня 2006 р. та акт оцінки вартості продуктів харчування, які втратили свій товарний вигляд і якість, від 8 листопада 2006 р. містять відомості про обстеження не будинку, який належить позивачу, а іншого будинку.

Крім того, відповідно до ст. 30 ЦПК сторонами в цивільному процесі можуть бути фізичні та юридичні особи.

Розглянувши позовні вимоги С., суд ухвалив рішення про стягнення 4 207 грн 30 коп. на відшкодування останньому матеріальної шкоди з Рахівського РЕМ, який є структурним підрозділом ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» та не є юридичною особою.

Одночасно суд ухвалив рішення про стягнення 324 грн вартості лічильника з Рахівського РЕМ ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго», який не є юридичною особою та не заявляв таких вимог.

Із урахуванням наведеного ухвалені у справі судові рішення підлягають скасуванню в частині задоволення позову С. про стягнення з Рахівського РЕМ ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» 4 207 грн 30 коп. на відшкодування матеріальної шкоди та в частині стягнення 324 грн вартості лічильника на користь Рахівського РЕМ ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» з передачею справи в цій частині на новий розгляд до суду першої інстанції.

В іншій частині рішення Рахівського районного суду Закарпатської області від 25 грудня 2006 р. та ухвала Апеляційного суду Закарпатської області від 4 квітня 2007р. не оскаржуються.

Керуючись статтями 336–338, 345 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України постановила касаційну скаргу ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» задовольнити частково. Рішення Рахівського районного суду Закарпатської області від 25 грудня 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Закарпатської області від 4 квітня 2007 р. у частині задоволення позову С. про стягнення з Рахівського РЕМ ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» 4 207 грн 30 коп. на відшкодування матеріальної шкоди та в частині стягнення з С. на користь Рахівського РЕМ ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго» 324 грн 50 коп. вартості лічильника скасувати. Справу в цій частині передати на новий розгляд до суду першої інстанції.

11. Здійснювані й відшкодовані Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України соціальні послуги і виплати є його обов'язком у разі настання страхового випадку, а тому проведення ним таких виплат застрахованій особі не є заподіяною зазначеному Фонду шкодою в розумінні ст. 1166 ЦК України і він, відповідно, не є особою, яка відшкодувала шко-

ду, завдану іншою особою, та не набуває права зворотної вимоги до винної особи згідно із ч. 1 ст. 1191 цього Кодексу

РІШЕННЯ КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 22 жовтня 2008 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 8 (108). — С. 25–26)

У жовтні 2007 р. прокурор Волноваського району Донецької області звернувся до суду із заявою в інтересах відділення Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України у Волноваському районі (далі — відділення Фонду) до Г. про відшкодування шкоди за правом зворотної вимоги. Прокурор зазначив, що з вини відповідача 23 липня 2004 р. стався нещасний випадок на виробництві з Р., у зв'язку з чим відділення Фонду здійснило потерпілій страхові виплати на загальну суму 12 тис. 901 грн. Оскільки особою, винною у нещасному випадку, є відповідач, прокурор просив стягнути з нього в порядку регресу на користь відділення Фонду зазначену суму.

Волноваський районний суд рішенням від 6 грудня 2007 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Донецької області від 20 березня 2008 р., позов задовольнив.

У касаційній скарзі Г. просив скасувати ці рішення та ухвалу й ухвалити нове рішення про відмову в позові, пославшись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідача, дослідивши матеріали справи та перевіривши наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Ухвалюючи рішення про задоволення позову, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що оскільки відділення Фонду здійснило страхові виплати потерпілій від нещасного випадку на виробництві, який стався з вини відповідача, то правовідносини сторін не охоплюються сферою загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань і здійснені відділенням Фонду страхові виплати є для нього шкодою в розумінні ст. 1166 ЦК, яку в порядку регресу повинен відшкодувати відповідач.

Однак з таким висновком суду погодитися не можна з таких підстав.

Відповідно до ч. 2 ст. 999 ЦК до відносин, що випливають із обов'язкового страхування, застосовуються положення цього Кодексу, якщо інше не встановлено актами цивільного законодавства.

Згідно з преамбулою Закону від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на

виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (далі — Закон № 1105-XIV) страхування від нещасного випадку є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності.

На підставі ст. 46 цього Закону Фонд провадить збір та акумулювання страхових внесків, має автономну, незалежну від будь-якої іншої, систему фінансування, яке здійснюється за рахунок внесків роботодавців: для підприємств — з віднесенням на валові витрати виробництва, для бюджетних установ та організацій — з асигнувань, виділених на їх утримання та забезпечення; капіталізованих платежів, що надійшли у випадках ліквідації страхувальників у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України; прибутку, одержаного від тимчасово вільних коштів Фонду на депозитних рахунках; коштів, одержаних від стягнення відповідно до цього Закону штрафів і пені зі страхувальників, штрафів з працівників, винних у порушенні вимог нормативних актів з охорони праці, а також адміністративних стягнень у вигляді штрафів з посадових осіб підприємств, установ, організацій, фізичних осіб, які використовують найману працю, передбачених КпАП; добровільних внесків та інших надходжень, отримання яких не суперечить законодавству.

У Законі № 1105-XIV не передбачено право Фонду, який здійснив страхову виплату застрахованій особі, зворотної вимоги до винної особи. Таке право, як зазначено у ст. 993 ЦК, до страховика переходить лише в разі виплати ним страхового відшкодування за договором майнового страхування.

Правильно встановивши, що винним у настанні нещасного випадку на виробництві з потерпілою Р. є відповідач, у зв'язку з чим відділення Фонду виплатило їй страхове відшкодування, суди разом із цим на зазначені вище норми матеріального закону уваги не звернули та не врахували, що здійснювані й відшкодовані Фондом соціальні послуги та виплати є його обов'язком у разі настання страхового випадку, а тому здійснення ним таких виплат застрахованій особі не є заподіяною Фонду шкодою в розумінні ст. 1166 ЦК і, відповідно, відділення Фонду не є особою, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, та не набуває права зворотної вимоги до винної особи згідно із ч. 1 ст. 1191 цього Кодексу.

Таким чином, суди першої та апеляційної інстанцій неправильно застосували норми матеріального права, що відповідно до ст. 341 ЦПК є підставою для скасування судових рішень та ухвалення нового рішення про відмову в позові.

Керуючись п. 5 ч. 1 ст. 336, ст. 341, ч. 2 ст. 344 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Г. задовольнила: рішення Волноваського районного суду Донецької області від 6 грудня 2007 р. та ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 20 березня 2008 р. скасувала й ухвалила нове рішення, яким у задоволенні заяви прокурора Волноваського району Донецької області в інтересах відділення Фонду до Г. відмовила.

12. Відповідно до ч. 2 ст. 102 ЦПК 1963 р., що діяв на час розгляду справи, сторонами в цивільному процесі можуть бути громадяни, а також державні підприємства, установи, організації, колгоспи, інші кооперативні організації, їх об'єднання, інші громадські організації, що користуються правами юридичної особи

УХВАЛА КОЛЕГІЯ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 13 грудня 2006 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2007 р. — Вип. 1. — С. 105–106)

У квітні 2001 р. Г. звернулася до суду з позовом до Центру електрозв'язку № 6 Донецької дирекції ВАТ «Укртелеком» про поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, скасування наказу про дисциплінарне стягнення та відшкодування моральної шкоди.

Зазначала, що працювала у відповідача провідним інженером з охорони праці. Наказом від 26 лютого 2001 р. на неї було накладено дисциплінарне стягнення у виді догани за відсутність на роботі 15 лютого 2001 р. без поважних причин, а іншим наказом від 30 березня 2001 р. звільнено з роботи за п. 7 ст. 40 КЗпП за перебування на роботі у нетверезому стані.

Посилаючись на те, що до дисциплінарної відповідальності її було притягнуто незаконно, Г. просила про задоволення заявлених позовних вимог.

Рішенням районного суду м. Горлівки Донецької області від 9 серпня 2002 р. у задоволенні позову відмовлено.

Ухвалою Апеляційного суду Донецької області від 16 квітня 2004 р. рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове рішення про часткове задоволення позову, а саме: скасовано наказ № 77 Центру електрозв'язку № 6 Донецької дирекції ВАТ «Укртелеком» від 26 лютого 2001 р. про накладення на Г. дисциплінарного стягнення; позивачку поновлено на роботі на посаді провідного інженера з охорони праці.

Справу в частині стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, відшкодування моральної шкоди і судових витрат, про включення у реєстр акціонерів на отримання пільгового пакета акцій передано на новий розгляд до суду першої інстанції.

У касаційні скарзі Донецької дирекції ВАТ «Укртелеком» порушувалось питання про скасування ухвали апеляційного суду та залишення в силі рішення суду першої інстанції з посиланням на порушення судом апеляційної інстанції норм матеріального та процесуального права.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню на таких підставах.

Скасовуючи рішення місцевого суду та ухвалюючи нове рішення про поновлення Г. на роботі, апеляційний суд керувався тим, що висновки суду першої інстанції щодо появи позивачки на роботі в стані алкогольного сп'яніння не відповідають фактичним обставинам справи, оскільки не підтверджені належними, допустимими та достовірними доказами.

Передаючи справу в іншій частині на новий судовий розгляд, апеляційний суд керувався тим, що судом першої інстанції не розглянуті по суті інші позовні вимоги, що унеможливило перегляд справи в цій частині в апеляційному порядку.

Відповідно до ч. 2 ст. 102 ЦПК 1963 р., що діяв на час розгляду справи, сторонами в цивільному процесі можуть бути громадяни, а також державні підприємства, установи, організації, колгоспи, інші кооперативні організації, їх об'єднання, інші громадські організації, що користуються правами юридичної особи.

Як вбачається з матеріалів справи, Г. пред'явила позов до Центру електрозв'язку № 6 Донецької дирекції ВАТ «Укртелеком».

Згідно з п. 3.1 Положення про Центр електрозв'язку № 6 Донецької дирекції ВАТ «Укртелеком» центр є відокремленим безбалансовим спеціалізованим структурним підрозділом Дирекції, що не наділений статусом юридичної особи і здійснює частину виробничих, господарських та інших функцій філії, до складу якої він належить.

Таким чином, Центр електрозв'язку № 6 Донецької дирекції ВАТ «Укртелеком» не може бути стороною у справі, оскільки не має статусу юридичної особи.

Однак питання про залучення до участі в справі роботодавця позивачки — ВАТ «Укртелеком», який є юридичною особою, місцевим судом вирішено не було.

На зазначене порушення процесуального закону не звернув уваги і апеляційний суд.

За таких обставин допущені судами порушення норм процесуального права призвели до неправильного вирішення справи, а тому ухвалені в справі судові рішення підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції на підставах ст. 338 ЦПК

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Донецької дирекції ВАТ «Укртелеком» задовольнила частково.

Рішення районного суду м. Горлівки Донецької області від 9 серпня 2002 р. та ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 16 квітня 2004 р. скасувала, а справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

5. ТРЕТІ ОСОБИ

1. Організація зобов'язана на підставі ЦК України відшкодувати шкоду, заподіяну її працівником, якщо це було пов'язано з виконанням останнім своїх трудових (службових) обов'язків. При розгляді позовів з таких підстав до участі у справі як третю особу без самостійних вимог на стороні відповідача слід залучати працівника, який заподіяв шкоду

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ

від 21 червня 2000 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2001 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 2001. — С. 50–51)

У травні 1999 р. А. пред'явила позов до Акціонерного поштово-пенсійного банку «Аваль» (далі — АППБ) про відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Позивачка зазначала, що в січні 1998 р. з метою укладення договору на строковий валютний вклад звернулась до Нікопольського філіалу АППБ (далі — НФ АППБ), де передала 1 тис. доларів США начальнику валютного відділу В. Остання оформила договір і передала їй один його екземпляр. У серпні 1998 р. їй було відмовлено у поверненні валютного вкладу, оскільки такий вклад на її ім'я у НФ АППБ зареєстрований не був.

Пізніше стало відомо, що вироком Нікопольського міського суду Дніпропетровської області від 9 грудня 1998 р. В. засуджено до позбавлення волі строком на 10 років за посадові злочини, розкрадання валюти в особливо великих розмірах, шахрайство. Посилаючись на те, що згідно з вимогами ст. 441 ЦК організація повинна відшкодувати шкоду, заподіяну з вини її працівника, А. просила стягнути з АППБ суму свого вкладу з відсотками і відшкодувати заподіяну моральну шкоду.

Рішенням Нікопольського міського суду від 6 серпня 1999 р. позов було задоволено. З АППБ на користь А. стягнуто 5 тис. 694 грн на відшкодування заподіяної матеріальної шкоди і 3 тис. грн — моральної шкоди.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Дніпропетровського обласного суду від 13 вересня 1999 р. рішення міського суду було змінено: суму відшкодування моральної шкоди зменшено до 1 тис. грн.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування постановлених у справі судових рішень. Президія Дніпропетровського обласного суду протест задовольнила з таких підстав.

Задовольняючи заявлений позов, міський суд, посилаючись на вирок від 9 грудня 1998 р., визнав доведеним той факт, що В. при виконанні своїх службових обов'язків начальника валютного відділу НФ АППБ заподіяла матеріальну та моральну шкоду позивачці.

Судова колегія в цивільних справах обласного суду погодилася з таким висновком, проте він не є обґрунтованим, оскільки суд дійшов його без належного з'ясування всіх обставин справи і без урахування прав та обов'язків сторін.

Так, зі згаданого вище вироку Нікопольського міського суду вбачається, що В. була визнана винною у вчиненні злочинів, передбачених ст. 861, ч. 2 ст. 143, ч. 2 ст. 165, ч. 2 ст. 172 КК, і засуджена до позбавлення волі строком на 10 років. Цим же вироком були задоволені цивільні позови А. та інших фізичних осіб до НФ АППБ у частині стягнення матеріальної шкоди, а у відшкодуванні моральної шкоди позивачам було відмовлено.

Ухвалою судової колегії в кримінальних справах Дніпропетровського обласного суду від 12 січня 1999 р. вирок суду в частині вирішення цивільного позову про відшкодування НФ АППБ потерпілим — фізичним особам заподіяної В. матеріальної шкоди скасовано і направлено на новий розгляд у порядку цивільного судочинства, а в частині відмови у відшкодуванні моральної шкоди залишено без зміни. В ухвалі зазначалося, що В. заволоділа грошовими коштами потерпілих шахрайським шляхом, АППБ не укладав із ними договорів на зберігання коштів у іноземній валюті, їхні гроші до банку не надходили, на момент вчинення злочину НФ АППБ вкладів у іноземній валюті від громадян не приймав, а за своїми посадовими обов'язками начальник валютного відділу повноваженнями по прийому вкладів у іноземній валюті наділена не була.

Посилаючись на зазначені обставини і на те, що відповідно до положень ст. 441 ЦК відповідальність АППБ перед потерпілими можлива у випадку заподіяння В. шкоди лише при виконанні нею службових обов'язків, судова колегія в кримінальних справах обласного суду запропонувала при новому розгляді справи з'ясувати, чи виходила остання за межі своїх посадових обов'язків при укладенні з А. та іншими договорів на зберігання іноземної валюти, чи доручало керівництво НФ АППБ будь-кому зі своїх працівників, і В. зокрема, виконувати обов'язки по укладенню таких договорів.

Хоча згідно з ч. 1 ст. 319 ЦПК та ч. 1 ст. 376 КПК викладені в ухвалі вказівки суду, що розглядає справу в касаційному порядку, є обов'язковими для суду, який заново розглядає дану справу, міський суд не взяв цього до уваги і зазначені в ухвалі судової колегії в кримінальних справах обласного суду від 12 січня 1999 р. вимоги не виконав. Задовольняючи позов у частині відшкодування моральної шкоди, міський суд не дав оцінки також тій обставині, що при постановленні обвинувального вироку щодо В. у задоволенні аналогічних вимог А. та іншим уже було відмовлено.

Крім того, хоча вирішення даного спору безпосередньо впливає на подальші права й обов'язки В., остання в установленому процесуальним законодавством порядку до участі у справі притягнута не була.

За наявності таких недоліків судові рішення мають бути скасовані. При новому розгляді справи суду слід врахувати викладене, вжити всіх передбачених законом заходів до всебічного, повного й об'єктивного з'ясування дійсних обставин справи, прав та обов'язків сторін і залежно від установленого вирішити спір.

Виходячи з наведеного президія Дніпропетровського обласного суду протест заступника Голови Верховного Суду України задовольнила, рішення Нікопольського міського суду і ухвалу судової колегії в цивільних справах Дніпропетровського обласного суду скасувала і направила справу на новий розгляд.

2. Суд не має права ухвалювати рішення щодо прав третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог, оскільки це суперечить вимогам, установленим ст. 108 ЦПК 1963 р. (ст. 35 ЦПК), згідно з якою треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет позову, можуть вступати у справу на стороні позивача або відповідача в тому випадку, якщо рішення у справі може впливати на їх права та обов'язки

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 4 квітня 2007 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2007. — Вип. 1. — С. 107–109)

У травні 2004 р. С. В. звернувся до суду із позовом до військової частини А-2170 (далі — військова частина), житлової комісії військової частини А-2170 (далі — житлова комісія), третіх осіб — Тернопільської міської ради, Б. А., Б. О., Б. Л., про визнання недійсними і незаконними рішень про розподіл житла та зарахування на квартирний облік, визнання недійсною прописки та зняття з квартирного обліку. Позовні вимоги обґрунтовував тим, що рішення військової частини та житлової комісії від 12 березня 1993 р. про зарахування Б. А. із сім'єю на квартирний облік є незаконним, оскільки сім'я останнього на час прийняття такого рішення не була такою, що потребує житло у м. Тернополі, адже була забезпечена ним. З тих же підстав є незаконним і рішення житлової комісії від 11 лютого 2003 р. про виділення двокімнатної квартири у м. Тернополі Б. А. та членам його сім'ї. Крім того, недійсною є і прописка Б. А. та його родини в будинку № 1 у м. Тернополі як в гуртожитку військової частини, оскільки зазначений будинок як гуртожиток не зареєстрований. Такими неправомірними рішеннями військової частини та житлової комісії порушені його, позивача, права, оскільки він із сім'єю перебуває в списку на позачергове отримання житла за

№ 2 після Б. А. Позивач просив визнати недійсною прописку Б. А. та родини останнього в будинку № 1 у м. Тернополі як в гуртожитку, а також рішення військової частини від 12 березня 1993 р. про зарахування Б. А. із сім'єю на квартирний облік та рішення житлової комісії від 11 лютого 2003 р. про виділення Б. А. квартири. Позивач також просив зобов'язати військову частину зняти Б. А. з обліку осіб, які потребують покращання житлових умов.

Рішенням Тернопільського міськрайонного суду від 7 жовтня 2004 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Тернопільської області від 23 грудня 2004 р., позов задоволено частково. Постановлено визнати недійсним рішення військової частини та житлової комісії від 17 березня 2003 р. про виділення Б. А. двокімнатної квартири, а також незаконною прописку Б. А. та його родини в будинку № 1 як в гуртожитку. У задоволенні інших позовних вимог відмовлено.

У касаційній скарзі Б. А. просив скасувати ухвалені у справі судові рішення в частині задоволення позову, посилаючись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Задовольняючи частково позов, суд виходив із того, що прописка Б. А. та членів його сім'ї в будинку № 1 у м. Тернополі як в гуртожитку проведена з порушенням норм чинного законодавства, оскільки такий будинок як гуртожиток не зареєстрований і рішення про це виконкомом міської ради не приймалось. Незаконним є також рішення спільного засідання житлової комісії та військової частини від 17 березня 2003 р. про надання Б. А. на склад сім'ї із трьох осіб спірної квартири, оскільки члени його сім'ї (дружина та дочки) на час зарахування на квартирний облік були забезпечені іншим житлом — квартирою у м. Тернополі в межах середньої норми жилої площі, а тому не мали права бути зарахованими на облік громадян, що потребують поліпшення житлових умов.

Разом з тим, суд також дійшов висновку, що рішенням спільного засідання військової частини та житлової комісії від 12 березня 1993 р. про зарахування Б. А. на квартирний облік права позивача С. В. не порушені, а тому є безпідставними його вимоги про зняття Б. А. з обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов.

Проте з такими висновками суду цілком погодитись не можна, виходячи з наступного.

За змістом статей 42, 43, 46 ЖК жилі приміщення надаються громадянам, які перебувають на обліку осіб, що потребують поліпшення житлових умов. Таким громадянам жилі приміщення надаються в порядку черговості. Громадяни, які мають право на позачергове одержання жилих приміщень, включаються до окремого списку.

Суд на порушення вимог статей 202, 202[1], 203 ЦПК 1963 р., чинного на час розгляду справи, на зазначені положення закону уваги не звернув, у достатньому обсязі не визначився із характером спірних правовідносин та відповідної оцінки встановленим фактам і обставинам справи не дав.

Так, судом визнано недійсним рішення військової частини та житлової комісії від 17 березня 2003 р. про виділення двокімнатної квартири Б. А., хоча не скасовані та залишились чинними як рішення військової частини та житлової комісії від 12 березня 1993 р. про зарахування Б. А. на квартирний облік, так і рішення військової частини та житлової комісії від 16 січня 1995 р. про включення сім'ї Б. А. до списків осіб, що мають право на позачергове одержання жилих приміщень, на підставі яких родині останнього й була надана спірна квартира.

Крім того, звертаючись до суду з позовом, С. В. порушував питання про визнання недійсним рішення житлової комісії від 11 лютого 2003 р. та протоколу № 1/2003, натомість суд на порушення положень ст. 15[1] ЦПК 1963 р. вийшов за межі заявлених вимог і визнав недійсним рішення військової частини та житлової комісії від 17 березня 2003 р.

Ухвалюючи рішення про визнання незаконною прописки Б. А., Б. О., Б. Л. в будинку № 1 у м. Тернополі як у гуртожитку, суд не звернув уваги на те, що Б. О. та Б. Л. не були притягнуті до участі у справі як відповідачі, а ухвалення рішення щодо прав третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог, суперечить нормам ст. 108 ЦПК 1963 р.

Апеляційний суд на зазначене уваги не звернув, на порушення вимог статей 301, 313 ЦПК 1963 р. у достатній мірі не перевірив доводів апеляційної скарги, в ухвалі не зазначив конкретних обставин і фактів, що спростовують такі доводи, і залишив рішення суду першої інстанції без змін.

За таких обставин ухвалені у справі судові рішення підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції з підстав, передбачених ч. 2 ст. 338 ЦПК.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Б. А. задовольнила частково.

Рішення Тернопільського міськрайонного суду від 7 жовтня 2004 р. та ухвалу Апеляційного суду Тернопільської області від 23 грудня 2004 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

6. СУДОВЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО

1. Відповідно до ст. 111 ЦПК УРСР права й охоронювані законом інтереси недієздатних громадян захищають їх батьки, усиновителі, опікуни або піклувальники, які представляють в суд документи, що посвідчують їх повноваження

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 10 січня 1979 р.
(Витяг)

(Радянське право. — 1979. — № 5. — С. 87–88)

У лютому 1977 р. громадянин В. М. пред'явив позов до громадянки А. М. про розірвання шлюбу і поділ майна. Позивач зазначив, що з 1964 р. він перебуває в шлюбі А. М. За цей час у них народилося двоє дітей — дочка у 1966 р. і син у 1975 р. Після того, як зникла дочка (у 1974 р.), відповідачка захворіла на психічну хворобу, у зв'язку з чим дальше з нею проживання стало неможливим.

В період шлюбу вони придбали майно: автомобіль «Жигулі», гараж, меблі та ін. Кооперативну квартиру позивач мав до шлюбу. Посилаючись на викладені обставини, він просив розірвати шлюб і виділити йому автомашину та гараж, а квартиру і решту майна залишити А. М.

Рішенням народного суду Ленінського району м. Запоріжжя від 18 листопада 1977 р. шлюб розірвано. В. М, виділено машину і гараж, всього на суму 4308 крб. Д. М. — решту майна на 1236 крб. зі стягненням з В. М. на її користь компенсації 1536 крб.

В касаційному порядку справа не розглядалася. Протест Голови Верховного Суду УРСР про скасування рішення підлягає задоволенню з таких підстав.

Постановляючи зазначене рішення, суд виходив з того, що А. М. визнана недієздатною, її інтереси представляє батько, який позов про поділ майна визнав. Вартість спільного майна подружжя становить 5544 крб. Проте з такими доводами погодитися не можна. В силу ст. 111 ЦПК УРСР права й охоронювані законом інтереси недієздатних громадян та осіб, які не мають повної дієздатності, захищають їх батьки, усиновителі, опікуни або піклувальники, які представляють суду документи, що посвідчують їх повноваження.

З матеріалів справи видно, що відповідачки в судовому засіданні не було, у справі брав участь її батько, але він не мав на це повноважень ні від органів опіки і піклування, ні від самої відповідачки. У зв'язку з цим він не міг представляти її інтересів.

В порушення вимог ст. ст. 15, 30 ЦПК УРСР суд не перевірив обґрунтованості заяви В. М. про розірвання шлюбу. Крім того, проводячи поділ майна подружжя, суд не з'ясував його дійсної вартості. Вартість майна, присудженого відповідачці, взята без урахування його зносу.

В силу п. 6 постанови пленуму Верховного Суду УРСР від 15 червня 1973 р. «Про деякі питання, що виникли у судовій практиці по застосуванню Кодексу про шлюб та сім'ю УРСР» страхове відшкодування належить до спільного майна подружжя. Суд включив 347 крб. страхової суми в спільне майно, але не з'ясував, чи одержана вона

За таких обставин рішення підлягає скасуванню. До того ж ухвалою судової колегії в цивільних справах Верховного Суду УРСР від 10 січня 1979 р. рішення народного. суду, яким визнано А. М. недієздатною і на яке посилається суд у даній справі, скасоване.

При новому розгляді справи суду необхідно повніше перевірити всі обставини справи.

На підставі наведеного судова колегія в цивільних справах Верховного Суду УРСР ухвалила: протест задовольнити, а рішення Ленінського району м. Запоріжжя скасувати і справу надіслати на новий розгляд.

2. Батьки можуть подавати до суду заяви в інтересах своїх повнолітніх дітей без довіреності останніх лише у випадках, коли їх призначено опікунами цих дітей. Для перевірки тверджень про те, що під час укладення угоди особа перебувала у стані, який не дозволяв їй розуміти значення своїх дій, суд призначає судово-психіатричну експертизу

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 10 квітня 1996 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 1996. — № 1. — С. 21–22)

У вересні 1994 р. Д. звернулася до суду з позовом до Марковецької сільської Ради народних депутатів та Ш. в інтересах своїх дітей С. 1967 р. народження і Г. 1970 р. народження про визнання недійсним заповіту, продовження строку на прийняття спадщини та визнання права власності на спадкову частину будинку. Позивачка зазначала, що в 1976 р. за рішенням суду про поділ майна колгоспно-

го двору їй та неповнолітнім дітям було виділено кімнату й кухню в недобудованому будинку та 2/4 частини вартості старого будинку. Чоловікові Д. та його матері А. тоді ж було залишено старий будинок і дві кімнати та коридор в новому будинку. 17 березня 1991 Р. чоловік Д. помер, а 30 вересня 1993 р. А. склала заповіт на користь сторонньої особи. Посилаючись на те, що двоє її дітей, в інтересах яких заявлено позов, є інвалідами дитинства і тому не могли своєчасно прийняти спадщину після смерті їх батька, а заповіт складено А. в стані, коли вона не розуміла значення своїх дій і не могла керувати ними, позивачка просила задовольнити позовні вимоги. Рішенням Тисменицького районного суду від 20 грудня 1994 р. позов було задоволено.

У касаційному порядку справа не розглядалась.

Протест заступника прокурора області постановою президії Івано-Франківського обласного суду відхилено.

Заступник Генерального прокурора України порушив у протесті питання про скасування рішення районного суду і постанови президії обласного суду як таких, що не відповідають вимогам процесуального і матеріального закону. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 5 ІДПК України суд приступає до розгляду цивільної справи за заявою громадян в інтересах інших осіб у випадках, коли за законом вони можуть звертатися до суду за захистом прав та інтересів цих осіб.

Д. заявила позов в інтересах дітей — інвалідів дитинства, які на час подання позову були вже повнолітніми. Суд, приймаючи заяву від Д., не з'ясував, чи є рішення про призначення її опікуном, тобто чи мала вона право заявляти такий позов. Даних про це в матеріалах справи немає.

Задовольняючи позовні вимоги, суд виходив з того, що А. склала і оформила у сільраді заповіт у стані, коли не розуміла значення своїх дій і не могла керувати ними. Проте такого висновку суд дійшов, неповно з'ясувавши обставини справи. В її матеріалах є лише довідка про те, що причиною смерті А. були легенево-серцева недостатність, пневмосклероз і дифузний бронхіт. Питання про призначення судово-психіатричної експертизи суд не обговорював, хоча згідно з п. 15 постанови Пленуму Верховного Суду України від 5 березня 1977 р. № 1 (зі змінами від 25 грудня 1992 р.) «Про підготовку цивільних справ до судового розгляду» в усіх випадках, коли рішення у справі залежить від психічного стану особи в момент вчинення нею певних дій (наприклад, при розгляді справ про визнання угод недійсними з мотивів їх укладення громадянином, нездатним розуміти значення своїх дій або керувати ними), має призначатися судово-психіатрична експертиза.

Президія обласного суду послалася в постанові на те, що померлу ніде не лікували, проте таких даних у матеріалах справи немає і вони самі по собі не дають відповіді на порушене питання.

Крім того, згідно з п. 1 ст. 172 ЦПК України суд відкладає розгляд справи у разі неявки в судове засідання однієї з сторін або будь-кого з інших осіб, які

беруть участь у справі, якщо невідомо, чи вручено їм повістку. Суд же розглянув справу у відсутності відповідача, хоча в її матеріалах немає документів, які свідчили б про те, що його повідомлено про час і місце розгляду справи. У зв'язку з цим не можна вважати, що справу розглянуто з додержанням вимог закону.

З урахуванням наведеного судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скасувала опротестовані судові рішення, а справу направила на новий судовий розгляд.

3. Згідно з положеннями ЦПК України громадяни можуть вести свої справи в суді особисто або через своїх представників, повноваження яких підтверджуються довіреністю, оформленою відповідно до вимог цього Кодексу. Зі змісту ЦПК України не вбачається заборони стороні надавати повноваження представнику на ведення справи в суді на будь-якій стадії цивільного процесу, в тому числі на стадії оскарження рішень суду

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 11 листопада 2004 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2005 р. — № 1 (10) / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2005. — С. 37–38)

У листопаді 2000 р. К. звернулася до суду з позовом до Б. про повернення подвійної суми завдатку, пославшись на те, що 27 жовтня цього ж року було укладено угоду про завдаток, згідно з якою вона передала Б. 5 тис. 700 грн. у рахунок виконання передбачуваного договору купівлі-продажу квартири, й оскільки відповідачка відмовилась укладати договір, просила стягнути подвійну суму завдатку. У січні 2001 р. позивачка змінила позовні вимоги й просила визнати дійсним договір купівлі-продажу квартири, мотивуючи це тим, що вона названу угоду частково виконала. Суд своєю ухвалою залучив до участі у справі як співвідповідача співвласника квартири О.

Ворошиловський районний суд м. Донецька рішенням від 8 жовтня 2001 р., яке залишив без зміни Донецький обласний суд ухвалою від 21 червня цього ж року, позов задовольнив: визнав дійсним договір купівлі-продажу, визнав за позивачкою право власності на спірну квартиру та постановив стягнути з відповідачки на користь позивачки 37 тис. 50 грн.

Представник відповідачки — С. подав касаційну скаргу на зазначені судові рішення, в прийнятті якої Ворошиловський районний суд, з яким погодився Апеляційний суд Донецької області ухвалою від 16 липня цього ж року, ухвалою від 3 квітня 2003 р. відмовив.

У касаційній скарзі Б. просила скасувати зазначені ухвали через неправильне застосування судами норм матеріального та процесуального права.

Обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відмовляючи у прийнятті касаційної скарги, поданої С., представником відповідачки, місцевий суд виходив з того, що С. не був стороною у справі та не брав у ній участі, а тому не належить до категорії осіб, яким таке право надано ч. 1 ст. 320 ЦПК. Проте з таким висновком суду погодитись не можна.

Відповідно до ч. 2 ст. 129 Конституції одним із принципів судочинства є забезпечення апеляційного і касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом.

Згідно з ч. 1 ст. 320 ЦПК право касаційного оскарження рішень та ухвал мають сторони й інші особи, які беруть участь у справі, а також прокурор і особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання щодо їх прав та обов'язків.

За змістом статей 110, 113 ЦПК громадяни можуть вести свої справи в суді особисто або через своїх представників, повноваження яких підтверджуються довіреністю, оформленою відповідно до вимог статей 114, 115 цього Кодексу.

Як убачається з матеріалів справи, касаційну скаргу від імені Б. подав С., повноваження якого на оскарження рішення суду згідно зі ст. 115 ЦПК спеціально обумовлені у виданій йому довіреності, оформленій відповідно до вимог ст. 114 зазначеного Кодексу.

Зі змісту гл. 12 ЦПК не вбачається заборони стороні надавати повноваження представнику на ведення справи в суді на будь-якій стадії цивільного процесу, у тому числі на стадії оскарження рішень суду.

Таким чином, скориставшись згідно із законом наданими їй правами, Б. надала повноваження оскаржити рішення суду належному представнику — С.

На вказане порушення закону не звернув уваги й суд апеляційної інстанції.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 334, 342 ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Б. задовольнила: ухвалу Ворошиловського районного суду від 3 квітня 2003 р. та ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 16 липня 2003 р. скасувала і направила справу на новий розгляд у суд першої інстанції для вирішення питання про прийняття касаційної скарги.

4. Одна й та сама особа не може бути одночасно представником позивача і відповідачем за цим же позовом

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 23 березня 2006 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2006. — № 11 (75). — С. 9)

У квітні 2001 р. селянське фермерське господарство «К.» (далі — господарство) звернулося до суду з позовом до Л., Відділу державної виконавчої служби Тернопільського міського управління юстиції (далі — ВДВС), К. про виключення майна із опису, мотивуючи свої вимоги тим, що у зв'язку з виконанням рішення Тернопільського міського суду від 18 червня 1999 р. про стягнення з К. на користь Л. суми боргу державним виконавцем накладено арешт на майно господарства, хоча воно перед Л. боргів не має.

Тернопільський міський суд рішенням від 8 липня 2003 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду Тернопільської області від 7 жовтня 2003 р., позов задовольнив та майно, що належить господарству, виключив з акта опису, складеного 11 вересня 1999 р. державним виконавцем у порядку виконання рішення Тернопільського міського суду від 18 червня 1999 р.

У касаційній скарзі ВДВС просив скасувати судові рішення, посилаючись на порушення судом норм процесуального права, зокрема на те, що К. у судовому засіданні представляв інтереси позивача та виступав відповідачем у справі.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

З матеріалів справи вбачається, що головою господарства є К., який, представляючи інтереси господарства, звернувся до суду з позовом до Л., ВДВС про виключення майна з опису. Як представник позивача він також брав участь у судових засіданнях при розгляді справи. За ініціативою суду першої інстанції до участі в справі як співвідповідача залучено його ж — К., проте суд не врахував, що одна й та сама особа не може бути одночасно представником позивача і відповідачем за цим же позовом, оскільки це суперечить нормам цивільного законодавства України.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу ВДВС задовольнила; рішення Тернопільського міського суду від 8 липня 2003 р. та ухвалу Апеляційного суду Тернопільської області від 7 жовтня 2003 р. скасувала, справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

7. УЧАСТЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ОРГАНІВ ТА ОСІБ, ЯКИМ ЗАКОНОМ НАДАНО ПРАВО ЗАХИЩАТИ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ІНТЕРЕСИ ІНШИХ ОСІБ

1. Згідно з ст. 5 ЦПК УРСР відповідні організації вправі звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших осіб лише у випадках, коли за законом вони можуть звертатися за таким захистом

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ

ВОРОШИЛОВГРАДСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ

від 7 квітня 1971 р.

(Витяг)

(Радянське право.— 197І. — № 9. — С. 102)

У жовтні 1979 р. Антрацитівське міське споживче товариство пред'явило позов до громадянки Ємцової про визнання за нею права на майно в порядку спадкування. Така вимога обґрунтовувалася тим, що відповідачка, працюючи в споживчому товаристві, допустила недостачу та псування товарів на суму 4300 крб., від відшкодування якої ухиляється.

Будучи єдиною спадкоємницею майна, що залишилося після смерті чоловіка, вона не бажала одержувати в нотаріальній конторі правовстановлюючих документів на будинок, у зв'язку з цим позивач просив суд визнати за Ємцовою право на домобудівлю в порядку спадкування.

Рішенням народного суду м. Антрацита від 3 листопада 1970 р. визнано, що спірний будинок, який підлягав описові, до його продажу з прилюдних торгів належав на праві особистої власності громадянці Ємцовій. У прибуток держави стягнуто з неї державне мито на суму 96 крб.

Заступник Голови Верховного суду УРСР у протесті просить рішення народного суду скасувати та справу надіслати на новий розгляд. Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Звертаючись з позовом, споживче товариство просило суд визнати, що будинок належить громадянці Ємцовій. Проте на підставі ст. 5 ЦПК УРСР суд приступає до розгляду справи за заявою про захист інтересів інших осіб, організацій лише у випадках, коли за законом вони можуть звертатися за таким захистом.

Діюче законодавство не передбачає права споживчої кооперації пред'являти позови в інтересах громадян про визнання за ними права власності на будь-яке майно. Тому суд не повинен був приймати даний позовний матеріал, а прийнявши, зобов'язаний був на підставі ст. 105 ЦПК УРСР вирішити питання про заміну неналежного позивача належним.

Під час розгляду справи по суті народний суд а порушення статей 15, 30 ЦПК УРСР не перевірив дійсних обставин, що мають істотне значення для правильного вирішення справи.

У справі відсутні правовстановлюючі документи про право власності на будинок і суд не перевірив, кому належав він на день смерті А. Ємцової, яка померла 16 листопада 1958 р. Суд у рішенні вказав, що єдиним спадкоємцем після смерті А. Ємцової є її син І. Ємцов. Проте з довідки В. Платівської сільради від 16 листопада 1970 р. видно, що після смерті А. Ємцової, крім сина І. Ємцова, у даному населеному пункті проживали також її дочки.

Відповідно до ст. 429 Цивільного кодексу УРСР (у редакції Указу Президії Верховної Ради УРСР від 7 грудня 1945 р.) присутні в місці відкриття спадщини спадкоємці вважаються такими, що прийняли спадщину, якщо у тримісячний строк не заявлять нотаріальній конторі про відмову в прийнятті спадщини. Тому суд повинен був з'ясувати, хто після смерті А. Ємцової прийняв спадщину.

На підставі наведеного рішення суду підлягає скасуванню, а справа — надісланню на новий розгляд в іншому складі суддів.

2. Відповідно до положень ЦПК України, Закону України «Про прокуратуру» підставою для представництва прокурором у суді інтересів громадян є їх неспроможність через фізичний чи матеріальний стан або з інших поважних причин самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 23 жовтня 2003 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2004 р. — Випуск 1(8). / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2004. — С. 34–36)

У лютому 2003 р. прокурор Приморського району Запорізької області звернувся до суду з окремими позовними заявами в інтересах Ч. та інших 22 осіб до ТОВ «Вольний» про розірвання договорів оренди земельних паїв.

Ухвалою судді Приморського районного суду Запорізької області від 19 лютого 2003 р., залишеною без зміни ухвалою Апеляційного суду Запорізької області від 19 червня 2003 р., у прийнятті заяв відмовлено.

У касаційному поданні прокурор Запорізької області послався на те, що в прийнятті заяв відмовлено необґрунтовано, оскільки згідно зі ст. 5 ЦПК прокурор вправі звернутися до суду на захист прав і свобод окремих осіб, і просив ухвалу скасувати та вирішити питання про прийняття позовів до розгляду по суті.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційне подання прокурора підлягає частковому задоволенню, а судові ухвали — скасуванню з передачею питання про прийняття позовних заяв на вирішення суду першої інстанції з таких підстав.

З матеріалів справи вбачається, що прокурор Приморського району Запорізької області звернувся до суду з окремими позовами (всього 23 позовні заяви) в інтересах окремих громадян про розірвання договорів оренди земельних паїв, обумовлюючи своє звернення неспроможністю кожного із цих громадян як через їх фізичний, так і матеріальний стан чи з інших поважних причин самостійно здійснити в суді захист порушених прав.

Відмовляючи прокурору в прийнятті зазначених позовних заяв на підставі ст. 136 ЦПК, суддя, з яким погодився апеляційний суд, виходив з того, що всі особи, на захист прав яких звернувся прокурор, працездатні, мають достатній рівень матеріальної забезпеченості, а тому в змозі самостійно звернутися до суду з приводу своїх прав.

Проте з таким висновком погодитись не можна, оскільки зазначені ухвали постановлені з порушенням норм матеріального та процесуального права.

Відповідно до змісту статей 136, 143 ЦПК суддя зобов'язаний вирішити питання про прийняття кожної поданої до суду окремої заяви в цивільній справі, якщо він згідно з ч. 2 ст. 144 ЦПК не постановив ухвалу про об'єднання в одне провадження декількох однорідних позовних вимог. Усупереч зазначеним вимогам процесуального права, не вирішивши питання про об'єднання в одне провадження цих позовних заяв, суддя однією ухвалою відмовив у прийнятті всіх поданих прокурором в інтересах окремих осіб позовних заяв.

Згідно зі статтями 13, 121 ЦПК, ст. 361 Закону від 5 листопада 1991 р. № 1789-XII «Про прокуратуру» підставою для представництва прокурором у суді інтересів громадянина є його неспроможність через фізичний чи матеріальний стан або з інших поважних причин самостійно захистити свої порушені чи оспорюванні права або реалізувати процесуальні повноваження. Обґрунтовуючи підстави для свого представництва в інтересах зазначених осіб, прокурор додав до кожної з позовних заяв довідки на підтвердження цих підстав: про розмір доходів, отриманих працюючими особами, пенсіонерами, інвалідами та безробітними, який є меншим за встановлені законодавством межу малозабезпеченості і прожитковий мінімум; дані про тривале неотримання працюючими особами заробітної плати; неотримання орендної плати за здані земельні паї; дані про вік та недієздатність окремих осіб.

Постановивши ухвалу з порушенням ст. 136 ЦПК та не дослідивши наявність підстав для звернення прокурора в інтересах кожної особи, суддя без урахування положень ст. 361 Закону «Про прокуратуру» дійшов помилкового висновку про безпідставність такого звернення прокурора, застосувавши при цьому норми статей 118, 120 ЦПК, які виключені з цього Кодексу відповідно до Закону від 21 червня 2001 р. № 2540-III «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України».

Керуючись ст. 334 ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора Запорізької області задовольнила, ухвалу судді Приморського районного суду від 19 лютого 2003 р. та ухвалу Апеляційного суду Запорізької області від 19 червня 2003 р. скасувала й передала питання про прийняття позовних заяв прокурора в інтересах осіб на вирішення суду першої інстанції.

3. У ст. 37 Закону України «Про прокуратуру» передбачено, що право внесення апеляційного, касаційного та окремого подання на вироки, рішення, ухвали і постанови судів надається прокурору і заступнику прокурора в межах їхньої компетенції незалежно від їх участі в розгляді справи в суді першої інстанції

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 13 травня 2004 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2004 р. — Випуск 2(9) / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2004. — С. 37–38)

У листопаді 2002 р. М. звернувся до суду зі скаргою на неправомірні дії посадових осіб Могилів-Подільської митниці, вважаючи, що йому незаконно відмовлено в пільговому оформленні автомобіля, оскільки він є інвалідом війни

й користується пільгами, зазначеними в ст. 13 Закону від 22 жовтня 1993 р. № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Могилів-Подільський міський суд Вінницької області рішенням від 18 листопада 2002 р., яке залишив без зміни ухвалою від 4 лютого 2003 р. апеляційний суд цієї області, скаргу М. задовольнив.

На зазначені судові рішення заступник прокурора Вінницької області подав касаційне подання. Проте Могилів-Подільський міський суд ухвалою від 4 березня 2003 р., залишеною без зміни ухвалою Апеляційного суду Вінницької області від 17 червня 2003 р., у прийнятті касаційного подання відмовив.

На зазначені ухвали заступник прокурора Вінницької області подав касаційне подання, в якому просив скасувати ухвали як такі, що постановлені із порушенням норм матеріального та процесуального права.

Перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційне подання підлягає задоволенню з таких підстав:

Відмовляючи у прийнятті касаційного подання прокурора, суд першої інстанції виходив з того, що прокурор не брав участі у справі. Проте з таким висновком погодитись не можна через невідповідність його нормам матеріального та процесуального права.

Відповідно до вимог ст. 320 ЦПК сторони та інші особи, які брали участь у справі, а також прокурор і особи, які не брали участі у справі, коли суд вирішив питання щодо їхніх прав і обов'язків, мають право оскаржити в касаційному порядку рішення й ухвали суду першої інстанції, а також апеляційної інстанції.

У ст. 37 Закону від 5 листопада 1991 р. № 1789-XII «Про прокуратуру» (далі — Закон) передбачено, що право внесення апеляційного, касаційного та окремого подання на вироки, рішення, ухвали і постанови судів надається прокурору і заступнику прокурора в межах їхньої компетенції незалежно від їх участі в розгляді справи в суді першої інстанції.

Суди, відмовляючи у прийнятті касаційного подання прокурора, зазначені положення Закону не врахували.

З урахуванням наведеного та керуючись ст. 334 ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційне подання заступника прокурора Вінницької області задовольнила: ухвали Могилів-Подільського міського суду від 4 березня 2003 р. та апеляційного суду від 17 червня 2003 р. скасувала, а справу направила до суду першої інстанції для вирішення питання про прийняття касаційного подання прокурора.

4. Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99 (справа № 1-1/99) положення абзацу 4 ч. 1 ст. 2 Арбітражного процесуального кодексу України в контексті п. 2 ст. 121 Консти-

туції України треба розуміти так, що прокурори та їхні заступники подають до арбітражного суду позови саме в інтересах держави, а не в інтересах підприємств, установ та організацій незалежно від їх підпорядкування і форм власності. Тому в прокурора не було правових підстав для вступу у справу в інтересах акціонерного товариства, яке уклало господарську угоду з іншим суб'єктом господарювання, оскільки інтереси держави, в основі яких завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державності, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо, при цьому не порушуються

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 14 червня 2006 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2006 р. — № 10 (74). — С. 4)

У липні 2004 р. Б. та інші особи звернулися до суду з позовом до відкритого акціонерного товариства «Укрнафта» про визнання недійсними договорів купівлі-продажу природного газу.

Шевченківський районний суд м. Києва рішенням від 13 вересня 2004 р. позов задовольнив.

У лютому 2005 р. заступник прокурора м. Києва в інтересах держави в особі Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» (далі — НАК) звернувся з апеляційним поданням, в якому просив вказане рішення суду першої інстанції скасувати.

Апеляційний суд м. Києва ухвалою від 15 лютого 2006 р. апеляційне подання прокурора задовольнив: рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 13 вересня 2004 р. скасував і провадження у справі закрив.

У касаційній скарзі Б. та інші позивачі просили скасувати ухвалу апеляційного суду, посилаючись на її необґрунтованість та порушення судом норм процесуального права.

Перевіривши матеріали справи, колегія Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Відповідно до п. 2 ст. 121 Конституції України на прокуратуру покладено представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках передбачених законом.

Згідно з ч. 1 ст. 36^1 Закону від 5 листопада 1991 р. № 1789-XII «Про прокуратуру» представництво прокуратурою інтересів громадянина та держави в суді полягає у здійсненні прокурором від імені держави процесуальних та інших дій спрямованих на захист у суді інтересів громадянина або держави у випадках, передбачених законом. Частиною 2 цієї ж статті передбачено, що підставою представництва у суді інтересів держави є наявність порушень або загрози порушень економічних, політичних та інших державних інтересів унаслідок протиправних дій, бездіяльності фізичних або юридичних осіб, що вчиняються у відносинах між ними або з державою.

Відповідно до рішення Конституційного Суда, України від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99 (справі № 1-1/99), положення абзацу 4 ч. 1 ст. 2 Арбітражного процесуального кодексу України, ст. 121 Конституції треба розуміти так, що прокурори та їхні заступники подають до арбітражних судів позови саме в інтересах держави, а не в інтересах підприємств, установ та організацій незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

Як убачається з матеріалів справи, НАК, в інтересах якої фактично звернувся з апеляційним поданням заступник прокурора, є акціонерним товариством, що уклало господарську угоду з іншим суб'єктом господарювання. Інтереси держави, в основі яких завжди є потреба у здійсненні у загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності або державного кордону України, гарантування державності, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо, при цьому порушені не були, тому в прокурора не було правових підстав для вступу у справу.

З огляду на наведене колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що ухвала апеляційного суду не може залишатися в силі та підлягає скасуванню та залишенням апеляційного подання заступника прокурора без розгляду.

Керуючись п. 3 ч. 1 ст. 336, ст. 339, п.4 ст. 344 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Б. та інших позивачів задовольнила частково, ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 15 люті 2006 р. скасувала, апеляційне подання заступника прокурора м. Києва залишила без розгляду.

5. Чинним законодавством прокурор не наділений повноваженнями на звернення до адміністративного суду з позовною заявою в інтересах самостійних господарюючих суб'єктів з питань, які не торкаються

загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, порушують матеріальні або інші інтереси держави, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, у разі якщо інтереси останніх не збігаються з інтересами органів, уповноважених державою здійснювати відповідні функції

ПОСТАНОВА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 19 лютого 2008 р.

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 5 (105). — С. 10–12)

10 березня 2009 р., розглянувши за винятковими обставинами у відкритому судовому засіданні за скаргою Генеральної прокуратури України справу за позовом заступника прокурора Донецької області (далі — прокурор) в інтересах Кабінету Міністрів України, Державного комітету телебачення та радіомовлення України (далі — ДКТР), Державної акціонерної компанії «Українське видавничо-поліграфічне об'єднання» (далі — ДАК), Державного відкритого акціонерного товариства «Донбаскнига» (далі — ТОВ) до Державної податкової інспекції у Куйбишевському районі м. Донецька (далі — ДПІ), за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідача — Донецької філії приватного підприємства «Автоексперт», про визнання не чинним акта опису активів, **встановила**:

У грудні 2005 р. прокурор звернувся з позовними вимогами в інтересах Кабінету Міністрів України, ДКТР, ДАК, ТОВ до ДПІ про визнання не чинним його акта опису активів ТОВ, складеного 21 червня 2004 р. за № 121 на загальну суму 1 млн 603 тис. 153 грн, як такого, що суперечить вимогам закону.

Господарський суд Донецької області постановою від 21 вересня 2006 р. задовольнив позовні вимоги, заявлені в інтересах ДАК та ТОВ, визнав не чинним оспорений акт опису активів та в задоволенні вимог в інтересах Кабінету Міністрів України та ДКТР відмовив.

Донецький апеляційний господарський суд постановою від 19 грудня 2006 р. рішення суду першої інстанції в частині задоволення позовних вимог скасував та прийняв нове рішення про відмову, а в іншій частині залишив без змін.

Вищий адміністративний суд України ухвалою від 11 листопада 2008 р. рішення судів першої та апеляційної інстанцій скасував, позовну заяву залишив без розгляду.

У скарзі до Верховного Суду України про перегляд ухвали Вищого адміністративного суду України за винятковими обставинами Генеральна прокуратура України, пославшись на неоднакове застосування судами касаційної інстанції однієї й тієї самої норми права, просила її скасувати, а справу направити на касаційний розгляд, обґрунтовуючи свої вимоги тим, що суд застосував положення ст. 60 КАС у цій справі інакше, ніж під час розгляду інших справ 12 липня 2006 р. та 16 квітня 2008 р.

Колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, заслухавши представників сторін, перевіривши за матеріалами справи наведені у скарзі доводи, вважає, що в задоволенні скарги слід відмовити.

Суди встановили, що ДАК та ТОВ були утворені відповідно до Указу Президента України від 16 вересня 1998 р. № 1033/98 «Про вдосконалення державного управління інформаційною сферою», постанов Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 1998 р. № 1720 «Про утворення Державної акціонерної компанії «Українське видавничо-поліграфічне об'єднання» та від 26 листопада 1998 р. № 1870 «Про забезпечення діяльності Державної акціонерної компанії «Українське видавничо-поліграфічне об'єднання». Вони є юридичними особами, власниками переданого засновниками майна, мають самостійні баланси, рахунки в банківських установах, володіють, користуються і розпоряджаються належним їм на праві власності майном, можуть набувати майнових і особистих немайнових прав, укладати з іншими суб'єктами підприємницької діяльності та громадянами договори, бути позивачем або відповідачем у суді.

Станом на 2 жовтня 2001 р. у ТОВ обліковувався податковий борг зі сплати за землю в розмірі 2 тис. 914 грн. Податковий орган 7 квітня 2003 р. на підставі підпункту 10.1.1 п. 10.1 ст. 10 Закону від 21 грудня 2000 р. № 2181-ІІІ «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» прийняв рішення № 88 «Про застосування заходів погашення податкового боргу платників податків за рахунок стягнення його активів», яке головний бухгалтер ТОВ отримав 8 квітня 2003 р.

2 червня 2003 р. податковий керуючий у присутності керівника ТОВ Оніщенко О. А. склав акт опису № 72 активів товариства на загальну суму 36 тис. 527 грн, який затвердив заступника ДПІ. Товарна біржа «Даліса» провела експертну оцінку описаних у цьому акті активів за дійсними ринковими цінами описаного майна, вартість якого станом на 19 січня 2004 р. становила 9 тис. 435 грн. З урахуванням його технічного стану, морального й економічного старіння та комплектності описане обладнання не могло використовуватися за призначенням.

21 червня 2004 р. податковий керуючий Стецюра М. О. склав акт опису активів на суму 1 млн 603 тис. 153 грн, до якого було включено майно, що входить до цілісного майнового комплексу ТОВ. Активи в подальшому були реалізовані на біржі шляхом укладення біржового договору купівлі-продажу майна від 3 серпня 2004 р. № 66-6 за результатами проведених біржових торгів. Однак,

незважаючи на застосовані податковим органом заходи з погашення податкового боргу, станом на 21 червня 2004 р. у ТОВ обліковувався податковий борг зі сплати за землю в розмірі 14 тис. 427 грн, а також штрафні (фінансові санкції) за несвоєчасну сплату податку на землю в розмірі 22 тис. 810 грн.

Залишаючи позов без розгляду, Вищий адміністративний суд України виходив із того, що прокурор заявляв позовні вимоги з питання, віднесеного чинним законодавством до виключної компетенції суб'єкта господарювання. Згідно з доповненням до статуту ТОВ (зареєстровані 21 червня 2002 р.) його акціонером і вищим органом є держава в особі ДАК.

Відповідно до статуту ТОВ його учасники (акціонери) мають право: брати участь в управлінні справами товариства в порядку, визначеному цим статутом; брати участь у розподілі прибутку та одержувати його частку (дивіденди; право на отримання частки прибутку (дивідендів) пропорційно частці кожного з учасників мають особи, які є учасниками товариства на початку строку виплати дивідендів); вийти в установленому порядку з ТОВ; одержувати інформацію про його діяльність — на вимогу акціонера ТОВ зобов'язане надавати для ознайомлення річні баланси, звіти про його діяльність, протоколи зборів; акціонери можуть мати інші права, передбачені законодавством. Стаття 10 Закону від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII «Про господарські товариства» регламентує права учасників (акціонерів) товариства, однак її положення не наділяють учасників (акціонерів) правом самостійно подавати позов в інтересах ТОВ. Всупереч наведеному в цій справі прокурор звернувся до суду як представник акціонера (держави) в інтересах ТОВ.

Згідно з п. 2 ст. 121 Конституції України, частин 2, 5 ст. 36^1 Закону від 5 листопада 1991 р. № 1789-XII «Про прокуратуру» прокуратура України становить єдину систему, на яку покладається: представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом. Підставою представництва в суді інтересів держави є наявність порушень або загрози порушень економічних, політичних та інших державних інтересів внаслідок протиправних дій (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб, що вчинюються у відносинах між ними або з державою. Прокурор самостійно визначає підстави для представництва в судах, форму його здійснення і може здійснювати представництво на будь-якій стадії судочинства в порядку, передбаченому процесуальним законом.

Відповідно до ч. 2 ст. 60 КАС прокурор здійснює в суді представництво інтересів громадянина або держави в порядку, встановленому цим Кодексом та іншими законами.

Інтереси держави закріплюються як нормами Основного Закону, так і нормами інших правових актів. Інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин. В основу перших покладено потребу в здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, дер-

жавного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо.

Інтереси держави можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами державних органів, державних підприємств та організацій чи з інтересами господарських товариств із часткою державної власності у статутному фонді. Проте держава може вбачати свої інтереси не тільки в їхній діяльності, але й у діяльності приватних підприємств, товариств.

З урахуванням того, що інтереси держави є оціночним поняттям, прокурор чи його заступник у кожному конкретному випадку самостійно визначає з посиланням на законодавство, на підставі якого подається позов, у чому саме відбулося чи може відбутися порушення матеріальних або інших інтересів держави, обґрунтовує в позовній заяві необхідність їх захисту та зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах.

Таким чином, звернення прокурора до адміністративного суду з позовною заявою в інтересах самостійних господарюючих суб'єктів з питань, які не торкаються загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, порушують матеріальні або інші інтереси держави, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, у разі якщо інтереси останніх не збігаються з інтересами органів, уповноважених державою здійснювати відповідні функції, за відсутності ознак порушення цими органами матеріальних або інших інтересів держави, не є представництвом інтересів держави і законом прокурора такими повноваженнями не наділено.

У разі виявлення відсутності у прокурора повноважень звертатися до адміністративного суду від імені певних осіб суд має залишити без розгляду таку позовну заяву на підставі п. 2 ч. 1 ст. 155 КАС. З огляду на викладене оскаржене рішення Вищого адміністративного суду України є правильним.

Керуючись ч. 2 ст. 244 КАС, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, **постановила**:

У задоволенні скарги Генеральної прокуратури України про перегляд за винятковими обставинами ухвали Вищого адміністративного суду України від 11 листопада 2008 р. відмовити.

Постанова є остаточною і не може бути оскаржена, крім випадку, передбаченого п. 2 ч. 1 ст. 237 КАС.

8. ДОКАЗИ

1. Судовий вирок в кримінальній справі є обов'язковим для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки з питань, чи мали місце дії та чи вчинені вони даною особою

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ РОВЕНСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ

від 5 березня 1969 р.

(Витяг)

(Радянське право. — 1969. — № 5. — С. 101–102)

У серпні 1967 р. прокурор Володимирецького району в інтересах Каноницького сільського споживчого товариства пред'явив позов до громадянина Омельчука про стягнення 1700 крб.

Прокурор зазначав, що відповідач працював завідуючим магазином Каноницького ССТ і вступив у злочинний зв'язок з колишнім заготовлювачем цього товариства Швецом. Останній 30 червня 1966 р. виписав відповідачеві безтоварну накладну на 1700 крб, а Омельчук 6 липня 1966 р. виписав на Швеця видатковий касовий ордер на цю суму.

Вироком народного суду Володимирецького району від 24 березня 1967 р., яким засуджено Швеця, сума 1700 крб віднесена на Омельчука. Прокурор просив стягнути з нього вказану суму.

Рішенням народного суду Зарічнянського району від 20 лютого 1968 р. позовну суму стягнуто з Швеця.

У протесті заступника Голови Верховного суду УРСР ставиться питання про скасування рішення і надіслання справи на новий розгляд.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Стягуючи 1700 крб. з Швеця, народний суд виходив з того, що недостача на цю суму фактично була не в Омельчука, а саме у Швеця, який за допомогою безтоварної накладної передав її відповідачеві. З цим погодитися не можна, оскільки вироком народного суду Володимирецького району від 24 березня 1967 р., яким засуджено Швеця, встановлено, що вказану суму слід віднести на Омельчука, оскільки він мав від цього користь.

Згідно зі ст. 31 ЦПК УРСР вирок у кримінальній справі, який набрав законної сили, є обов'язковим для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, відносно якої відбувся вирок, в питаннях, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони даною особою. Отже, оскільки суд, розглядаючи кримінальну справу, визнав винним у нестачі Омельчука, а не Швеця, суд, розгля-

даючи цивільну справу, не мав підстав для стягнення вказаної суми з останнього. За таких обставин рішення суду не може залишитися без змін.

При новому розгляді справи суд має врахувати наведене і коли вважатиме, що при вирішенні кримінальної справи висновок про відсутність вини Швеця у нестачі 1700 крб. був помилковий, повинен ставити питання про скасування вироку в цій частині. Лише після цього можна відповідальність за вказану суму покласти на Швеця.

Враховуючи викладене, президія постановила: протест заступника Голови Верховного суду УРСР задовольнити: рішення народного суду Зарічнянського району від 20 лютого 1968 р. скасувати й справу направити Ровенському обласному суду на новий розгляд по першій інстанції.

2. Суд обґрунтовано задовольнив позов про відшкодування шкоди, заподіяної підприємству директором внаслідок проведення звільнення з явним порушенням закону. Факти, встановлені судовим рішенням, що набрало законної сили в одній цивільній справі, не доводяться знову при розгляді інших цивільних справ, у яких беруть участь ті самі особи

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР

від 23 травня 1983 р.

(Витяг)

(Радянське право. -— 1984. — № 4. — С. 80–81)

Рішенням Жовтневого районного народного суду м. Дніпропетровська визнано незаконним звільнення А. І. і на її користь стягнуто з науково-дослідного інституту заробітну плату за час вимушеного прогулу.

Прокурор Жовтневого району пред'явив позов до директора цього інституту С. В. Про стягнення завданих Інституту збитків, посилаючись на те, що звільнення А. І. проведено з явним порушенням закону.

Рішенням Жовтневого районного народного суду м. Дніпропетровська позов задоволено. Судова колегія в цивільних справах Дніпропетровського обласного суду рішення залишила без зміни. Постановою президії Дніпропетровського обласного суду задоволено протест голови обласного суду, судові рішення у справі скасовано і в позові прокурору відмовлено.

Судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР задовольнила протест заступника Прокурора УРСР про скасування постанови президії обласного суду і залишення в силі попередніх судових рішень з таких підстав.

Скасовуючи судові рішення про задоволення позову прокурорі, президія обласного суду виходила з того, що адміністрація інституту вживала заходів до

влаштування позивачки на роботі в інших організаціях, тому висновок суду про явне порушення закону у зв'язку з ненаданням їй іншої роботи за скороченням штату не може бути визнано обґрунтованим.

Проте цей висновок президії не можна визнати правильним. Відповідно до ч. 2 ст. 40 КЗпП УРСР звільнення за скороченням штату допускається, якщо неможливо перевести працівника, з його згоди, на іншу роботу. Рішенням Жовтневого районного народного суду м. Дніпропетровська встановлено, що на день звільнення в інституті було 30 вакантних посад, але жодну з них А. І. не запропонували. У зв'язку з цим суд правильно дійшов висновку про порушення адміністрацією вимог закону і визнав її звільнення неправильним, стягнувши заробітну плату за час вимушеного прогулу.

Розглядаючи позов прокурора про стягнення з С. В. завданих збитків інституту незаконним звільненням і виплатою у зв'язку з цим заробітної плати за час вимушеного прогулу, суд першої та касаційної інстанцій обґрунтовано виходив з цих обставин, встановлених судовим рішенням, що набрало законної сили.

Висновок суду у даній справі про явне порушення закону при звільненні А. І. відповідає вимогам ст. 32 ЦПК УРСР, в силу якої факти, встановлені судовим рішенням, що набрало законної сили в одній цивільній справі, не доводяться знову при розгляді інших цивільних справ, у яких беруть участь ті самі особи.

Всупереч цим положенням президія обласного суду дійшла висновку, що не відповідає обставинам, встановленим рішенням суду у справі про поновлення на роботі. У зв'язку з чим постанова президії підлягає скасуванню, а постановлені рішення народного суду та судової колега обласного суду залишенню без зміни.

3. Якщо договір позики укладено у письмовій формі, заперечення його за безгрошевістю шляхом свідоцьких показань не допускається, за винятком випадків кримінально карних дій

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ ВОЛИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ

від 20 листопада 1974 р.

(Витяг)

(Бюлетень законодавства і юридичної практики. — 1995. — № 2. — С. 50–51)

В. звернулася з позовом до Б. про стягнення 1200 крб. Позивачка зазначала, що за письмовою розпискою від 30 листопада 1971 р. відповідач зобов'язався сплатити їй борг у сумі 1200 крб до 1 травня 1972 р., але ухиляється від цього.

Рішенням народного суду Горохівського району від 18 квітня 1973 р. в позові В. відмовлено, а згадану розписку визнано недійсною. Ухвалою судової колегії Волинського обласного суду від 28 травня 1973 р. це рішення залишено без зміни.

У протесті заступника Голови Верховного Суду УРСР ставилося питаний про скасування судових рішень з поверненням справи на новий розгляд. Протест

підлягав задоволенню з таких підстав. Відмовляючи В. у позові, народний суд виходив з того, що розписка на 1200 крб., підписана відповідачем 30 листопада 1971 р., є безгрошовою і складена внаслідок незаконних дій про продаж земельної ділянки.

Судова колегія Волинського обласного суду погодилася з такими доводами. Проте останні не ґрунтуються на законі. Відповідно до ч. 2 ст. 376 Цивільного кодексу заперечення письмового договору позики за безгрошевістю шляхом свідоцьких показань не допускається, за винятком випадків кримінально карних дій.

Висновку про безгрошевість спірної розписки народний суд дійшов на підставі показань двох свідків. Проте в матеріалах справи немає будь-яких доказів, що письмова розписка є наслідком кримінально карних дій (шахрайства, підробки документа тощо), вчинених позивачкою.

За таких обставин у народного суду не було підстав покладати показання свідків в основу свого рішення і підтвердження безгрошовості розписки.

Залишаючи рішення народного суду без зміни, обласний суд не звернув уваги на такі істотні порушення вимог ч. 2 ст. 376 Цивільного кодексу.

Президія Волинського обласного суду протест заступника Голови Верховного Суду задовольнила. Рішення народного суду Горохівського району від 18 квітня 1973 р. і ухвалу судової колегії Волинського обласного суду від 28 травня 1973 р. скасувала та справу направила на новий судовий розгляд до того ж народного суду в іншому складі суддів.

4. Ціна та інші істотні умови угоди, що укладається в простій письмовій чи нотаріальній формі, не можуть бути встановлені на підставі показань свідків, крім випадків кримінально карних діянь

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 22 вересня 1993 р.
(Витяг)

(Бюлетень законодавства і юридичної практики. — 1995. — № 2. — С. 51–53)

Л. звернулася до суду з позовом до К. про визнання дійсною угоди купівлі-продажу будинку та права особистої власності на нього. Позивачка вказувала, що 24 вересня 1991 р. домовилася з відповідачем К. про купівлю-продаж будинку в м. Нікополі за 55 000 крб. В цей же день її дочка М. в рахунок майбутнього договору передала К. суму в розмірі 20 000 крб, про що відповідач видав розписку. Решту грошей вона повинна була виплатити протягом шести місяців, а він укласти договір купівлі-продажу жилого будинку. Відповідач передав їй ключі від будинку і вона з матір'ю поселилися в ньому, відремонтували його.

Проте у березні 1992 р. К. відмовився укласти договір у нотаріальній конторі і став вимагати від неї 200 000 крб. за жилий будинок. Посилаючись на вказані обставини, Л. просила суд задовольнити її вимоги.

Рішенням Нікопольського міського народного суду від 2 червня 1992 р. угода купівлі-продажу будинку визнана дійсною. За Л. визнано право власності на жилий будинок. З неї на користь К. стягнуто 35 000 крб. Ухвалою судової колегії Дніпропетровського обласного суду від 20 липня 1992 р. рішення суду залишено без змін. Постановою президії Дніпропетровського обласного суду від 7 квітня 1993 р. протест в.о. обов'язки прокурора області залишено без задоволення.

У протесті заступника Генерального прокурора України ставилось питання про скасування вказаних судових рішень і направлення справи на новий розгляд. Протест підлягав задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 153 Цивільного кодексу договір вважається укладеним, коли між сторонами в необхідній у належних випадках формі досягнуто згоди з усіх істотних умов. Істотними є ті умови договору, які визнані такими за законом або необхідні для досягнення згоди за заявою однієї з сторін.

Як вбачається з матеріалів справи, К. у судовому засіданні та скаргах зазначав, що між ним, М. та Л. не було досягнуто згоди про ціну будинку, а суд безпідставно, посилаючись лише на показання свідків, дійшов висновку про укладення угоди, відповідно до якої він повинен був продати будинок за 55000 крб.

В порушення вимог статей 15, 29, 30 ЦПК, а також роз'яснень, викладених у п. 16 постанови № 3 Пленуму Верховного Суду України від 28 квітня 1978 р. «Про судову практику в справах про визнання угод недійсними», про те, що ціна та інші істотні умови угоди, укладеної в простій письмовій чи нотаріальній формі, не можуть бути встановлені на підставі показань свідків, крім випадків кримінально карних діянь, суд свої висновки обґрунтував лише поясненнями свідків Н., М. П., Г. П. вказавши, що між сторонами була досягнута згода про продаж будинку за 55 000 крб. Інших доказів суд не навів і в матеріалах справи вони відсутні.

Постановляючи рішення про задоволення позову, суд на підтвердження того, що між сторонами була домовленість про ціну будинку, зазначив, що є розписка про отримання К. завдатку в сумі 20 000 крб. Але з цим погодитись не можна, оскільки в розписці не вказана ціна будинку.

Як визнав суд, попередня грошова сума за будинок була виплачена М., але в матеріалах справи відсутня довіреність Л. на виконання дочкою будь-яких дій на купівлю-продаж будинку. Тому суду слід було з'ясувати, хто дійсний покупець будинку.

Залишаючи без зміни рішення народного суду, судова колегія та президія обласного суду не звернули уваги на вказані вище обставини.

Оскільки справа вирішена судом з порушенням вимог закону, судова колегія Верховного Суду України скасувала постановлені рішення, а справу направила на новий розгляд.

5. Доказами вибуття наймача жилого приміщення або членів його сім'ї на інше постійне місце проживання можуть бути повідомлення про це в листах, розписках, переадресування кореспонденції, утворення сім'ї в іншому місці, перевезення майна в інше жиле приміщення, постійна там прописка, укладення трудового договору на невизначений строк в іншій місцевості тощо

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ,
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 7 липня 1993 р.
(Витяг)

(Бюлетень законодавства і юридичної практики. — 1995. — № 2. — С. 124–126)

Б. пред'явила позов до Б. про вселення у квартиру, посилаючись на те, що відповідач перешкоджає їй користуватись трикімнатною квартирою, в якій проживали вона, відповідач і двоє неповнолітніх дітей.

Відповідач пред'явив зустрічний позов про визнання Б. такою, що втратила право користування жилим приміщенням на підставі ст. 107 ЖК, оскільки вона в квартирі не проживає, утворила нову сім'ю і вибула на постійне місце проживання до чоловіка, з яким перебуває у фактичних шлюбних відносинах і має сина. Туди перевезла своє майно.

Справа розглядалась судами неодноразово.

Рішенням судової колегії Донецького обласного суду від 25 травня 1993 р. позов Б. задоволено, вона з дітьми вселена у спірну квартиру і за її додатковими вимогами змінено договір найму жилого приміщення, їй з дітьми виділено дві суміжні кімнати площею 17,0 і 7,4 кв.м, а відповідачу одну ізольовану кімнату площею 12,9 кв.м. Підсобні приміщення залишено у загальному користуванні. Зобов'язано житлово-експлуатаційний орган укласти окремі договори найму з кожною із сторін. У зустрічному позові відмовлено.

У касаційній скарзі Б. просить скасувати рішення, посилаючись на те, що воно суперечить зібраним доказам і що показанням свідків і деяким письмовим суд дав однобічну оцінку.

Судова колегія Верховного Суду України знайшла, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

У відповідності з ст. 107 ЖК у разі вибуття наймача та членів його сім'ї на постійне проживання до іншого населеного пункту або в інше жиле приміщення в тому ж населеному пункті договір найму приміщення вважається

розірваним з дня вибуття. Якщо з жилого приміщення вибуває не вся сім'я, то договір найму не розривається, а член сім'ї, який вибув на постійне проживання в інше місце, втрачає право користування цим приміщенням з дня вибуття.

Пленум Верховного Суду України у п. 11 постанови № 2 від 12 квітня 1985 р. «Про деякі питання, що виникли у практиці застосування судами Житлового кодексу України» роз'яснив, що на ствердження вибуття суд може брати до уваги будь-які фактичні дані, які свідчать про обрання стороною іншого постійного місця проживання (повідомлення про це в листах, розписках, переадресовування кореспонденції, утворення сім'ї в іншому місці, перевезення майна в інше жиле приміщення, виїзд в інший населений пункт і постійна там прописка, укладення трудового договору на невизначений строк тощо).

Виходячи з цих роз'яснень, суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що Б. не подав переконливих доказів про виїзд Б. з дітьми з спірної квартири в добровільному порядку на постійне проживання у інший будинок, як це вказував Б. Відповідно до ст. 203 ЦПК суд навів у рішенні докази, що стверджують вимушене залишення позивачкою з двома дітьми квартири, зокрема показаннями свідків, в тому числі сина сторін, сторонніх осіб (сусідів, знайомих, офіційними документами) про те, що по вул. Радіо, 5 позивачка не прописувалась.

Суд дійшов до обґрунтованого висновку, що народження позивачкою сина від іншого чоловіка, визнання останнім свого батьківства і сплата ним аліментів на цю дитину не тягне втрату позивачкою і дітьми права на жилу площу в квартирі. Згідно з ч. 1 ст. 65 ЖК позивачка мала право прописати в спірну квартиру свого новонародженого сина і в нього виникло б рівне з сторонами право користування жилим приміщенням.

Не можна погодитись з доводами Б. про те, що судом не дана оцінка показанням свідків Н., В., Є. та довідкам райвійськкомату, школи.

Суд в рішенні навів мотиви з посиланням на відповідні докази критичної оцінки показань ряду свідків, в тому числі Є., В., і зазначеним у касаційній скарзі документам. Неспроможне і посилання Б. як на доказ на рішення Куйбишевського райнарсуду від 23 грудня 1992 р., оскільки воно ще 14 квітня 1993 р. скасоване в порядку нагляду.

Виходячи з наведеного, судова колегія Верховного Суду України залишила рішення без зміни.

6. Надання коштів для сплати вартості жилого будинку за договором купівлі-продажу може бути підставою для визнання цього договору недійсним щодо покупця (у певній частині або повністю) і визнання покупцем за цим договором кредитора лише в тому разі,

якщо кошти було надано у зв'язку з домовленістю про створення спільної власності або для придбання будинку кредитору

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ СУДУ УКРАЇНИ

від 21 лютого 1996 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 1996. — № 1. — С. 20–21)

В. пред'явила позов до С. про визнання права власності на будинок. Позивачка зазначала, що в березні 1991 р. вона домовилася з С. В. про купівлю у тієї будинку. Оскільки ж у цей час вона зустрічалася з С. і той обіцяв із нею одружитися, якщо договір купівлі-продажу буде оформлено на нього, вона з цим погодилась, внесла на рахунок С. В. свої гроші (280 тис. крб) і оформила договір купівлі-продажу на відповідача. Посилаючись на те, що С. згодом її ошукав, а гроші за будинок фактично внесла вона, В. просила визнати зазначений договір недійсним і перевести на неї права й обов'язки покупця.

Справа розглядалася судами неодноразово. Останнім рішенням судової колегії в цивільних справах Івано-Франківського обласного суду від 25 грудня 1995 р. у позові відмовлено. У касаційній скарзі В. просила рішення суду скасувати, а справу направити на новий розгляд, посилаючись на те, що суд дав неправильну й неповну оцінку зібраним доказам і тому дійшов необґрунтованого висновку про відсутність правових підстав для задоволення її позову.

Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Як установив суд, 17 липня 1992 р. за взаємною згодою між власницею спірного будинку С. В. і відповідачем С. у Городенківській державній нотаріальній конторі було укладено договір купівлі-продажу будинку, на підставі якого власником став С. На цей час, як підтвердили сторони, вони ні в зареєстрованому шлюбі, ні у фактичних шлюбних відносинах не перебували домовленості про створення спільної власності на будинок у них не було.

Порушуючи питання про визнання договору купівлі-продажу будинку недійсним щодо покупця, В. посилалась на те, що цю угоду вчинено за належні їй гроші. Проте, як свідчать матеріали справи як зазначив у своєму рішенні суд, спірний будинок було придбано за кошти і позивачки, і відповідача. Розміру внеску кожного з них у придбання будинку суд не визначав, оскільки в цьому не було потреби, адже вимог про відшкодування понесених витрат позивачка не пред'являла, так само як і вимог про створення спільної власності на будинок з підстав домовленості про це.

Суд, установивши, що спірний будинок купувався не лише за кошти позивачки і не для її особистого користування, правильно відмовив В. у позові про визнання права власності на весь будинок.

Наведені обставини, що підтверджуються наявними у справі письмовими доказами, зазначеними в судовому рішенні, повністю спростовують доводи касаційної скарги про неналежну оцінку показань свідків, допитаних з ініціативи позивачки.

У зв'язку з викладеним судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу В. залишила без задоволення, а рішення судової колегії в цивільних справах Івано-Франківського обласного суду без зміни.

7. Суд визнав відповідача батьком народженої позивачкою дитини відповідно до ст. 53 КпШС України виходячи з того, що дослідженими в судовому засіданні доказами достовірно підтверджується факт визнання ним свого батьківства в період вагітності позивачки, а за висновком судово-медичної та судово-біологічної експертиз його батьківство щодо народженої дитини не виключається

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 26 листопада 2000 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2001. — № 3. — С. 10–11)

У квітні 1997 р. Ц. звернулася в суд із позовом до Т. Про становлення батьківства та стягнення аліментів. Позивачка зазначала, що з березня 1996 р. почала зустрічатися з відповідачем, який надалі запропонував їй одружитися. 2 червня з його ініціативи відбулося сватання, на якому вони та їхні батьки домовилися про реєстрацію їх шлюбу 14 вересня того ж року. Після сватання вона вперше вступила з відповідачем у статеві стосунки і деякий час проживала з ним у квартирі його батьків, які в той час жили в іншому місці. Відповідач бажав народження дитини і після того, як вона завагітніла, визнавав себе батьком майбутньої дитини, повідомляв про це друзів.

Надалі стосунки між ними погіршились, одружуватися відповідач відмовився і запропонував їй зробити аборт за його кошти. 25 лютого 1997 р. вона народила сина Ц. А. Добровільно визнати себе батьком дитини та сплачувати аліменти відповідач відмовився. Посилаючись на зазначене, Ц. просила задовольнити позов, визнати відповідача батьком Ц. А. та стягнути з нього аліменти на дитину.

Справа розглядалася судами неодноразово. У процесі вирішення спору до участі у справі як третю особу було притягнуто Т. Л., на користь якої відповідач за рішенням суду сплачує аліменти на доньку А. Останнім рішенням Сумського обласного суду від 30 травня 2000 р. позов було задоволено.

У касаційній скарзі Т. просив рішення суду скасувати і направити справу на новий розгляд, посилаючись на те, що суд, неповно з'ясувавши дійсні обстави-

ни справи і давши неналежну оцінку зібраним доказам, дійшов необґрунтованого висновку про наявність передбачених законом підстав для встановлення його батьківства щодо народженої позивачкою дитини. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу залишила без задоволення з таких підстав.

Згідно зі ст. 53 КпШС у разі народження дитини у осіб, які не перебувають у шлюбі, підставою для встановлення батьківства є доведеність у суді однієї з таких обставин: спільного проживання матері та особи, яку вона вважає батьком дитини, і ведення ними спільного господарства до народження дитини; спільного виховання або утримання дитини; визнання відповідачем батьківства.

Задовольняючи позов, суд обґрунтовано виходив із того, що обставини визнання відповідачем батьківства у період вагітності позивачки підтверджено достовірними доказами. Висновок суду ґрунтується на вимогах закону і матеріалах справи.

Так, судом установлено, що з березня 1996 р. сторони почали зустрічатися, 2 червня за участю їхніх батьків, рідних та знайомих відбулося сватання, на якому було схвалено бажання сторін одружитись і призначено день весілля — 14 вересня того ж року.

Відповідач не заперечував, що після прийняття ними рішення про реєстрацію шлюбу з 2 червня до 20-х чисел липня 1996 р. перебував у близьких стосунках із позивачкою, яка в середині липня 1996 р. перед його поїздкою в м. Суми на лікування повідомила про свою вагітність.

Свідки Ч. (подруга позивачки) і А. І. (товариш відповідача) підтвердили схвальне відношення Т. до вагітності Ц. Свідки Б. Ж., К. З., Т. В., Б. Т. (працівники організації, де працює і відповідач) підтвердили, що восени 1996 р. під час двох бесід відповідача з Б. Ж. (начальником відділу праці та кадрів) щодо його відмови одружитись із позивачкою він визнавав себе батьком її дитини, обіцяв надавати дитині допомогу, однак одружуватися відмовився.

Як вбачається з матеріалів справи та висновку судово-медичної експертизи від 2 березня 1998 р., дата пологів — 25 лютого 1997 р. зі строком 39 тижнів — свідчить про те, що Ц. А. народився доношеним і його зачаття мало місце у першій декаді червня 1996 р. Та обставина, що сторони у період зачаття зустрічались і періодично проживали разом у квартирі батьків відповідача, підтверджується показаннями свідків С., Б. Т., А. І, Ч., Ц. Л., Л. Л., Л. Г. та К. Л.

На основі показань свідків Ц. Л., Т. В. і Л. Л. також встановлено, що після відмови від одруження у вересні 1996 р. відповідач пропонував позивачці штучно перервати вагітність, цікавився, де можна зробити цю операцію, і радив робити її в пологовому будинку в м. Сумах, обіцяючи пов'язані з операцією витрати взяти на себе. Зазначених фактів частково не заперечував і сам відповідач.

Оскільки визнання батьківства є суб'єктивною обставиною, яка знайшла вираження у певних діях відповідача (розмовах, листах тощо), то підтримання

сторонами стосунків після повідомлення про вагітність позивачки, обіцянку утримувати дитину або оплатити витрати на аборт суд обґрунтовано розцінив як достовірні докази визнання відповідачем батьківства. За висновком судово-біологічної експертизи від 12 лютого 1998 р. батьківство відповідача не виключається, від проведення генетичної експертизи, призначеної судом, він відмовився.

Із додаткових матеріалів — індивідуальної картки вагітної та породіллі — видно, що ще до виникнення судового спору 13 вересня 1996 р. позивачка звернулася в жіночу консультацію зі строком вагітності 12 тижнів і повідомила, що чоловік, від зв'язку з яким настала вагітність, не одружений і не служив у армії через хворобу — алергію на пухо-перові вироби. Згідно з довідкою військового комісаріату відповідача не було призвано на строкову військову службу у зв'язку з хворобою (хронічний бронхіт у стадії нестійкої ремісії, сенсибілізація до алергенів). Із пояснень позивачки та наданої нею довідки дитячої поліклініки вбачається, що аналогічне захворювання встановлено у її сина Ц. А.

Оцінюючи зібрані докази — показання свідків щодо визнання відповідачем батьківства, висновки експертиз про строк зачаття і про те, що батьківство відповідача не виключається та враховуючи конкретні взаємини сторін, які мали намір створити сім'ю і вступили у близькі стосунки після призначення дати весілля, суд дійшов обґрунтованого висновку про задоволення позову про встановлення батьківства.

Доводи скарги відповідача про недоведеність факту їх спільного проживання з позивачкою і ведення домашнього господарства не спростовують висновків суду, оскільки останній установив батьківство з інших підстав — визнання його відповідачем. Посилання скарги на помилковість висновків експертизи щодо строків зачаття дитини не можуть бути взяті до уваги, оскільки ці висновки науково обґрунтовані й зроблені на підставі оцінки медичної документації та фактичних даних.

Визнавши відповідача батьком народженої Ц. дитини, суд обґрунтовано, з урахуванням вимог статей 80, 82, 88 КпШС і факту утримання аліментів на іншу дитину, стягнув аліменти на користь позивачки. Судом повно, всебічно й об'єктивно встановлено дійсні обставини справи, права та обов'язки сторін, дано належну оцінку зібраним доказам і постановлено законне й обґрунтоване рішення, тому підстав для його скасування немає.

Виходячи з наведеного судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України рішення Сумського обласного суду залишила без зміни, а касаційну скаргу Т. — без задоволення.

8. Під час розгляду справ про захист честі та гідності слід мати на увазі, що критична оцінка певних фактів і недоліків, думки та судження, критичні рецензії

творів не можуть бути підставою для задоволення вимог про відшкодування моральної шкоди

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 11 вересня 2002 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 4. — С. 4)

У жовтні 1999 р. С. звернулася в суд із позовом до редакції газети «Сім'я і дім. Народна трибуна» (далі—газета) про відшкодування моральної шкоди, посилаючись на те, що 15 вересня 1999 р. в № 15 (121) цього видання була опублікована інформація, в якій висвітлені неправдиві відомості про загибель сина позивачки, в результаті чого їй завдано моральних страждань і заподіяно моральну шкоду. Вона просила стягнути з редакції газети 25 тис. грн моральної шкоди.

Під час розгляду справи позивачка збільшила позовні вимоги і просила стягнути з відповідача компенсацію за заподіяну моральну шкоду в сумі 30 тис. грн. А в доповненнях до позову від 21 червня 2001 р. просила суд зобов'язати відповідача спростувати недостовірну інформацію в газеті та вибачитися перед рідними і близькими загиблого.

Рішенням Луцького міського суду Волинської області від 1 листопада 2001 р. позов задоволене частково. Постановлено стягнути з редакції газети на користь С. 5 тис. грн компенсації за заподіяння моральної шкоди та 8 грн 50 коп. державного мита. Щодо решти пунктів позову відмовлено.

Ухвалою судової палати в цивільних справах Апеляційного суду Волинської області від 17 січня 2002 р. рішення Луцького міського суду від 1 листопада 2001 р. змінено: зменшено розмір компенсації за заподіяну моральну шкоду і стягнуто з редакції газети на користь С. 1 тис. грн. Крім того, з редакції газети на користь С. стягнуто 8 грн. 50 коп. державного мита. Щодо решти позовних вимог рішення залишено без зміни.

У касаційній скарзі редакція газети просить скасувати постановлені у справі рішення, посилаючись на неправильне застосування судом вимог Конституції України, Конвенції про захист прав людини та основних свобод, а також статей 7, 440^1 ЦК.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Ухвалюючи рішення, суд першої інстанції не виявив в оспорюваній статті інформації, яка підлягає спростуванню, однак вирішив задовольнити позов у частині відшкодування моральної шкоди.

Статтею 440^1 ЦК передбачено, що моральна (немайнова) шкода, заподіяна громадянину або організації діяннями іншої особи, яка порушила їхні законні права, відшкодовується особою, котра заподіяла шкоду, якщо вона не доведе, що моральна шкода заподіяна не з її вини.

Згідно з п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду; України від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» (далі — постанова) моральна шкода може полягати, зокрема, у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації.

Пунктом 7 зазначеної постанови передбачено, що за змістом ст. 440[1] ЦК та інших норм законодавства, які регулюють ці правовідносини, заподіяна моральна шкода відшкодовується особі, права якої були порушені неправомірними діями (бездіяльністю) інших осіб.

На порушення вимог п. 8 ст. 203 ЦПК суд не зазначив у рішенні, які саме права позивачки були порушені, якими діями, в чому полягала неправомірність таких дій, ступінь вини заподіювачів.

Суд апеляційної інстанції, стверджуючи, що публікація є неправдивою, некоректною, неетичною, викладеною з негативним відтінком щодо сина позивачки, не обгрунтував таку позицію.

Як роз'яснено в п. 11 постанови, критична оцінка певних фактів і недоліків, думки та судження, критичні рецензії творів не можуть бути підставою для задоволення вимог про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Зазначені роз'яснення не були враховані судом ні першої, ні апеляційної інстанції.

Оскільки суд розглянув справу з порушенням вимог ст. 440[1] ЦК, а судова палата в цивільних справах Апеляційного суду Волинської області не звернула уваги на недоліки в рішенні суду першої інстанції, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись статтями 334, 343 ЦПК, рішення Луцького міського суду від 1 листопада 2001 р. та ухвалу судової палати в цивільних справах Апеляційного суду Волинської області від 17 січня 2002 р. скасувала і направила справу для нового розгляду до суду першої інстанції в іншому складі.

9. При вирішенні питання про розмір моральної шкоди суд повинен враховувати не тільки наявність доведеної вироком суду вини відповідача в заподіянні шкоди, а й ступінь вини самого потерпілого

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 25 листопада 2004 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — № 10 (62). — 2005. — С. 10)

У березні 2002 р. Н. звернувся до суду з позовом до відкритого акціонерного товариства «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча» (далі — ВАТ) про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, пославшись на те, що 3 липня 2002 р. він разом із сином, 1992р. народження, вийшов на прогулянку у двір, через деякий час залишив його на дитячому майданчику. У 20 метрах від останнього працівники ВАТ провадили демонтаж паркану та будували огорожу

території комбінату. Під час роботи з-під гусениць бульдозера стало розлітатися сміття. Внаслідок цього частина стороннього тіла потрапила в око сину, через що він осліп на це око й став інвалідом. Вважаючи, що нещасний випадок стався з вини відповідача, просив задовольнити позовні вимоги.

Справа розглядалася судами неодноразово.

Іллічівський районний суд м. Маріуполя рішенням від 30 серпня 2002 р. позов задовольнив: постановив стягнути з відповідача на користь позивача 5 тис. 71 грн матеріальної та 5 тис. грн моральної шкоди.

Апеляційний суд Донецької області ухвалою від 17 березня 2003 р. скасував рішення районного суду в частині відшкодування моральної шкоди і направив справу в цій частині на новий розгляд, а в іншій частиш рішення змінив: постановив додатково стягнути з відповідача 246 грн як компенсацію матеріальної шкоди.

Іллічівський районний суд м. Маріуполя останнім рішенням від 21 квітня 2003 р., яке залишив без зміни Апеляційний суд Донецької області ухвалою від 7 серпня 2003 р., постановив стягнути з відповідача на користь позивача 50 тис. грн на відшкодування моральної шкоди і 2007 грн — витрат, пов'язаних із протезуванням ока сина позивача.

У касаційній скарзі відповідач порушив питання про скасування судових рішень у частині стягнення моральної шкоди та направлення справи на новий розгляд, мотивуючи свою вимогу порушенням судами обох інстанцій норм матеріального і процесуального права.

Обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Як убачається з матеріалів справи, суд першої інстанції дійшов правильного висновку про доведеність вини відповідача в заподіянні шкоди здоров'ю малолітньому сину Н., оскільки ця вина була встановлена ще рішенням Іллічівського районного суду м. Маріуполя від 30 серпня 2002 р., яке набрало чинності. Правильним є й висновок суду про необхідність відшкодування відповідачем позивачу моральної шкоди.

При визначенні розміру відшкодування моральної шкоди районний суд урахував характер та обсяг страждань, яких зазнали позивач і його син, а також стан здоров'я, тяжкість вимушених змін у житті сина й інші обставини.

Суд першої інстанції встановив, що причиною нещасного випадку були як незадовільна організація робіт на будівельному майданчику відповідачем, так і відсутність контролю за малолітнім сином з боку батьків, тому відповідно до вимог ст. 454 ЦК суд, вирішуючи питання про відшкодування моральної шкоди, врахував, що в заподіянні шкоди є й вина самого позивача.

Згідно з п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 (з наступними змінами) «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» розмір відшкодування моральної шкоди відповідно до ст. 454 їй може бути зменшений судом з урахуванням ступені вини заподіювача і потерпілого та майнового стану відповідача (громадянина).

Визначаючи розмір відшкодування моральної шкоди в сумі 50 тис. грн., районний суд достатньо врахував ступінь вини позивача в заподіянні шкоди, яка

відповідає тій сумі, яку визначив суд, оскільки вік сина Н. на момент нещасного випадку дає підстави вважати, що контроль позивача за сином мав бути більш посиленим у місцях, де велися будівельні роботи.

За таких обставин Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України не знайшла підстав для задоволення касаційної скарги, тому, керуючись ст. 334 ЦПК, касаційну скаргу ВАТ залишила без задоволення, а рішення Іллічівського районного суд м. Маріуполя від 21 квітня 2003 р. та ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 7 серпня 2003р. без зміни.

10. Суди не встановили факту укладення між сторонами договору купівлі-продажу з дотриманням обов'язкової нотаріальної форми, тому висновок суду про те, що часткове отримання коштів за цим договором є завдатком, не можна визнати правильним

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 19 серпня 2004 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 1. — С. 17–19)

У липні 2002 р. К. Н. та К. О. звернулися з позовом до В. О. і В. М. про виселення і відшкодування матеріальної та моральної шкоди, зазначаючи, що 29 жовтня 1998 р. між К. Н. та В. О. було укладено угоду в простій письмовій формі про купівлю-продаж квартири у м. Вінниці. Через відсутність коштів на придбання квартири відповідачка В. О. передала позивачці К. Н. 2 тис. дол. США завдатку з умовою, що до 1 лютого 1999 р. вона, В. О., поверне 1 тис. дол. США, а до 1 травня того ж року ще 5 тис. 600 дол. США. Після укладення такої угоди відповідачка із сім'єю вселилася до зазначеної квартири, 1 лютого 1999 р. сплатила 1 тис. дол. США, а в подальшому відмовилась як виконувати умови договору, так і залишити квартиру.

У жовтні 2002 р. В. О. і В. М. звернулися із зустрічним позовом до К. Н. та К. О. про стягнення 21 тис. 900 грн, зазначаючи, що 29 жовтня 1998 р. уклали з останніми угоду про придбання квартири. На виконання цієї угоди 29 жовтня 1998 р. передали відповідачці 2 тис. дол. США, а 9 лютого 1999 р. ще 1 тис. дол. США. Після вселення до квартири в листопаді 1998 р. їм стали відомі подробиці, які К. Н. не повідомила при укладенні угоди. Оскільки повернути кошти К. Н. відмовилась, вони залишилися проживати в квартирі.

Ленінський районний суд м. Вінниці рішенням від 4 грудня 2002 р. позов К. Н. та К. О. задовольнив, постановивши: виселити В. О. і В. М. з усіма членами сім'ї, що проживають із ними, зі спірної квартири без надання іншого жилого приміщення; стягнути з В. О. на користь К. Н. 1 тис. 799 грн та 3 тис. грн у

рахунок оплати комунальних послуг і для відшкодування судових витрат та моральної шкоди. Позов В. О. і В. М. суд задовольнив частково: постановив стягнути з К. Н. суму завдатку в розмірі 15 тис. 900 грн та 700 грн для відшкодування судових витрат.

Апеляційний суд Вінницької області рішенням від 5 березня 2003 р. рішення суду першої інстанції в частині стягнення з К.Н. на користь В. О. і В. М. завдатку та судових витрат скасував, позов у цій частині залишив без задоволення, а також скасував це рішення в частині стягнення з В. О. з В. М. на користь К. Н. та К. О. 3 тис. грн для відшкодування моральної шкоди, у задоволенні позову в цій частині теж відмовив.

У касаційній скарзі К. Н. та К. О. просили скасувати рішення апеляційного суду з підстав порушення судом норм матеріального та процесуального права. В. О. і В. М., пославшись на неправильне застосування судом норм матеріального та порушення норм процесуального права, просили в касаційній скарзі змінити рішення суду по суті справи, не передаючи її на новий розгляд.

Ознайомившись із матеріалами справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційні скарги підлягають задоволенню частково з таких підстав.

Постановляючи рішення, суд першої інстанції виходив з того, що між сторонами мала місце домовленість про укладення договору купівлі-продажу квартири, однак самого договору укладено не було, тому права власності на спірне жиле приміщення відповідачі не набули, а сплачений ними на підтвердження укладення договору та забезпечення його виконання завдаток підлягає поверненню.

Скасовуючи частково рішення суду першої інстанції й постановляючи нове рішення, апеляційний суд дійшов висновку щодо відповідальності В. О. і В. М. за невиконання договору. У зв'язку з цим на підставі ч. 2 ст. 195 ЦК завдаток залишається у сторони, яка його отримала. Однак із таким висновком погодитися не можна.

Згідно з вимогами пунктів 3, 4 ст. 202^1 ЦПК при ухваленні рішення суд встановлює характер правовідносин, зумовлених фактами, що мають місце, та правові норми, якими врегульовані ці правовідносини.

На порушення зазначених вимог закону суд належним чином не встановив характеру правовідносин, що виникли, та не визначився з правовою нормою, якою ці правовідносини врегульовані.

Так, суди першої та апеляційної інстанцій, ухвалюючи рішення, виходили з того, що передана за договором від 29 жовтня 1998 р. К. Н. грошова сума є завдатком.

Відповідно до ч. 1 ст. 195 ЦК завдатком визнається грошова сума, що видається однією з договірних сторін у рахунок належних з неї за договором платежів другій стороні на підтвердження укладення договору і для забезпечення його виконання. За змістом указаної статті завдатком може забезпечуватися тільки дійсне зобов'язання, тому правила ч. 2 ст. 195 цього Кодексу про зали-

шення завдатку особі, яка його одержала, застосовується у випадках, коли договір було укладено, але сторона ухиляється від його виконання.

У зазначеному випадку суди не встановили факту укладення договору купівлі-продажу з дотриманням обов'язкової для цього нотаріальної форми, тому висновок апеляційного суду про те, що одержана К. Н. грошова сума є завдатком, який залишається у неї в результаті відмови В. О. виконати угоду, є помилковим.

При розгляді справи суди не врахували того факту, що грошова сума, передана К. Н. і зазначена в позовній заяві В. О. та В. М., указана в іноземній валюті, що суперечить положенням Декрету Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», який установлює режим здійснення валютних операцій на території України.

Крім того, як роз'яснив Пленум Верховного Суду України в п. 2 постанови від 31 березня 1995 р. № 4 (зі змінами) «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», спори про відшкодування моральної (немайнової) шкоди розглядаються, зокрема, коли право на її відшкодування безпосередньо передбачено нормами Конституції або іншим законодавством. Суду необхідно в кожній справі з'ясовувати характер правовідносин сторін і встановлювати: якими правовими нормами вони регулюються; чи допускає відповідне законодавство відшкодування моральної шкоди при такому виді правовідносин; коли набрав чинності законодавчий акт, що визначає умови і порядок відшкодування моральної шкоди в цих випадках; коли були вчинені дії, якими заподіяно цю шкоду; чим підтверджується факт заподіяння позивачеві моральних страждань або втрат немайнового характеру; з яких міркувань виходив позивач, оцінюючи заподіяну моральну шкоду (пункти 4, 5 зазначеної постанови Пленуму).

Задовольняючи позовні вимоги в частині відшкодування моральної шкоди, на порушення вимог статей 202, 202[1], 203 ЦПК суд не з'ясував, у чому саме полягає ця шкода, якими неправомірними діями чи бездіяльністю її заподіяно, не встановив, чи передбачено зазначеною нормою відшкодування моральної шкоди, з яких міркувань виходив позивач, визначаючи розмір шкоди, та якими доказами це підтверджується.

За таких обставин Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційні скарги В. О. й В. М. та К. Н. і К. О. задовольнила частково, рішення Ленінського районного суду м. Вінниці від 4 грудня 2002 р. та Апеляційного суду Вінницької області від 5 березня 2003 р. скасувала і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

11. Постанова суду в справі про адміністративне правопорушення підлягає оцінці судом на загальних підставах з урахуванням всіх обставин справи в їх сукупності.

Жодні докази, у тому числі і постанова суду в адміністративній справі, не мають для суду наперед встановленої сили

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 8 квітня 2004 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 2. — С. 20)

У липні 2002 р. Національна акціонерна страхова компанія «Оранта» (далі НАСК «Оранта») звернулася з позовом до С. про стягнення 2 тис. 780 грн, посилаючись на те, що діями відповідача заподіяно шкоду застрахованому майну, за яке позивач сплатив страхове відшкодування в зазначеному розмірі.

Фастівський міський суд рішенням від 11 жовтня 2002 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду Київської області від 4 лютого 2003 р., у задоволенні позову НАСК «Оранта» відмовив.

У касаційній скарзі НАСК «Оранта» просила скасувати постановлені у справі рішення, посилаючись на порушення судами норм процесуального права.

Проаналізувавши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Суд першої інстанції встановив, що 19 квітня 2002 р. Сталося зіткнення автомобілів під керуванням водіїв Ч. та С, про що було складено адміністративний протокол за ст. 124 КпАП.

Фастівський міський суд постановою від 18 червня 2002 р. провадження в адміністративній справі щодо С. закрив.

НАСК «Оранта» виплатила Ч., автомобіль якого був застрахований, страхове відшкодування в розмірі 2 тис, 780 грн. і заявила вимоги про стягнення зазначеної суми з відповідача, з вини якого, на думку позивача, заподіяно шкоду.

Постановляючи рішення про відмову в задоволенні позову, Фастівський міський суд виходив із факту відсутності вини відповідача в пошкодженні автомобіля, за який позивач сплатив третій особі страхове відшкодування. При цьому доведеність факту відсутності вини С. суд обґрунтував лише постановою від 18 червня 2002 р., якою щодо нього закрито провадження в адміністративній справі за ст. 124 КпАП.

Однак міський суд встановив зазначений факт із порушенням норм процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи. Покладаючи в основу рішення постанову від 18 червня 2002 р., суд усупереч вимогам статей 15, 30, 62 ЦПК не врахував, що постанова суду стосовно обставин дорожньо-транспортної події та вини відповідача не є відповідно до статей 31, 32 ЦПК обов'язковою для суду, а є одним із доказів, який підлягав перевірці й оцінці судом у сукупності з іншими доказами.

На порушення зазначених вимог процесуального закону та всупереч роз'ясненням, викладеним у п. 11 постанови Пленуму Верховного Суду від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 1990 р. № 9 «Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції», міський суд не створив необхідних умов для дослідження дійсних обставин справи, залишив поза увагою твердження НАСК «Оранта» про вину відповідача в пошкодженні автомобіля, а клопотання позивача про проведення автотехнічної експертизи для з'ясування питання щодо вини водіїв у зіткненні транспортних засобів у зв'язку із суперечливими висновками експерта-автотехніка відхилив з мотивів наявності в адміністративній справі висновків експерта-автотехніка, покладених в основу постанови суду від 18 червня 2002 р. яка, на думку суду, згідно з ч. 3 ст. 32 ЦПК є обов'язковою для суду в зазначеній цивільній справі.

Беручи до уваги викладене, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу НАСК «Оранта» задовольнила: рішення Фастівського міського суду від 11 жовтня 2002 р. та ухвалу Апеляційного суду Київської області від 4 лютого 2003 р. скасувала і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

12. Розглядаючи позов про відшкодування шкоди, заподіяної джерелом підвищеної небезпеки, суд повинен повно й усебічно з'ясувати обставини справи і врахувати, що відповідно до ст. 450 ЦК України 1963 р. організації та громадяни, діяльність яких пов'язана з підвищеною небезпекою для оточення (транспортні організації, промислові підприємства, будови, власники автомобілів тощо), зобов'язані відшкодовувати таку шкоду, якщо не доведуть, що вона виникла внаслідок непереборної сили або умислу самого потерпілого

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 21 квітня 2005 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005 р. — № 10 (62). — С. 9–10)

У листопаді 2002 р. Л. звернувся до суду з позовом до товариства з обмеженою відповідальністю «Запорізький пивоварний завод № 1» (далі — ТОВ), третя особа — І., про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, пославшись на те, що в ніч з 19 на 20 липня 2002 р. на території ТОВ працівник І. під час керування автомобілем ГАЗ-53, що належить відповідачу, здійснив наїзд на його (позивача) автомобіль БМВ-525, у зв'язку із чим просив відшкодувати 29 тис. 183 грн заподіяної матеріальної шкоди та 15 тис. грн. — моральної.

Жовтневий районний суд м. Запоріжжя рішенням від 13 лютого 2003 р., яке залишив без зміни Апеляційний суд Запорізької області ухвалою від 5 червня 2003 р., у задоволенні позову відмовив.

У касаційній скарзі Л. просив зазначені судові рішення скасувати, пославшись на порушення судами обох інстанцій норм матеріального та процесуального права.

Обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до вимог ст. 202 ЦПК рішення суду має бути законним і обґрунтованим.

Відмовляючи Л. у задоволенні позову, суди першої та другої інстанцій виходили з того, що у пошкодженні автомобіля Л. вини відповідача немає, оскільки працівник І., самовільно сівши за кермо вантажного автомобіля, вчинив наїзд на автомобіль позивача, який перебував на території ТОВ без належного догляду. Проте з таким висновком погодитись не можна.

Згідно зі ст. 450 ЦК організації та громадяни, діяльність яких пов'язана з підвищеною небезпекою для оточення (транспортні організації, промислові підприємства, будови, власники автомобілів тощо), зобов'язані відшкодовувати шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки, якщо не доведуть, що вона виникла внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого.

Як установив суд першої інстанції, вантажник складу готової продукції І. 19 липня 2002 р. після завантаження автомобіля сів за кермо для того, щоб відігнати автомобіль і завантажувати новий, і внаслідок неправомірних дій учинив наїзд на автомобіль позивача, який перебував на території ТОВ.

Суд першої інстанції витребував матеріали слідчих органів про відмову в порушенні кримінальної справи за фактом наїзду на автомобіль позивача. Однак, згідно з протоколом судового засідання, на порушення вимог статей 40, 180 ЦПК районний суд ці матеріали не досліджував, хоча в них є пояснення всіх осіб, які були свідками цього випадку, а також накази керівництва ТОВ про притягнення І. та інших до дисциплінарної відповідальності за порушення Правил трудового розпорядку на роботі.

Вирішуючи спір, суди першої та апеляційної інстанцій не дали належної оцінки тому факту, що заподіяна автомобілю позивача шкода була спричинена джерелом підвищеної небезпеки на території ТОВ працівником, який, перебуваючи з відповідачем у трудових відносинах, виконував свої обов'язки неналежним чином.

Обґрунтовуючи позовні вимоги, Л. у позовній заяві зазначив правові підстави й просив задовольнити позов згідно зі статтями 450, 441, 440[1] ЦК.

За таких обставин не можна погодитися з рішенням районного суду щодо застосування статей 413, 414 ЦК (договір схову), оскільки правові підстави позову визначає позивач, а він у позовній заяві не зазначав про існування між ним і відповідачем договору схову.

Враховуючи порушення судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального і процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України скасувала постановлені судові рішення і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

13. Відповідно до вимог ст. 40 СК України шлюб є фіктивним, якщо його укладено жінкою та чоловіком або одним із них без наміру створення сім'ї та набуття прав і обов'язків подружжя. Умовою дійсності шлюбу є наявність взаємної згоди осіб, які беруть шлюб, та спрямованість волі цих осіб на створення сім'ї. Докази у справі, якими може бути підтверджена фіктивність або дійсність шлюбу, повинні бути належні та допустимі

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 12 квітня 2006 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2006. — № 95. — С. 12–13)

У січні 2005 р. П. С. звернулася до суду з позовом до С. Н. про визнання шлюбу недійсним, мотивуючи свої вимоги тим, що її рідний брат С. М. 18 квітня 2000 р. уклав шлюб з відповідачкою без наміру створення сім'ї, а для отримання нею пенсії та надання необхідної йому допомоги у зв'язку з інвалідністю по зору. Проте С. Н. свої обов'язки не виконувала. 8 квітня 2003 р. С. М. помер, а відповідачка як його дружина мала намір прийняти спадщину. У зв'язку з наведеним П.С. просила визнати шлюб, укладений між її братом та відповідачкою, недійсним із підстав його фіктивності.

Макарівський районний суд Київської області рішенням від 7 квітня 2005 р. та Апеляційний суд Київської області ухвалою від 10 червня 2005 р. позов задовольнили та визнали шлюб, укладений 18 квітня 2000 р. С. М. та С. Н., недійсним.

У касаційній скарзі С.Н. просила скасувати судові рішення, посилаючись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню, а судові рішення — скасуванню з таких підстав.

Відповідно до правил ст. 212 ЦПК суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Відповідно до вимог ст. 214 ЦПК під час ухвалення рішення суд вирішує, чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення, та якими доказами вони підтверджуються, чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, які правовідносини сторін випливають із встановлених обставин.

Усупереч зазначеним вимогам суди обох інстанцій, ухвалюючи рішення про визнання шлюбу недійсним, не звернули уваги на належність і допустимість доказів, достатність та взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Так, відповідно до вимог ст. 40 СК шлюб є фіктивним, якщо його укладено жінкою та чоловіком або одним із них без наміру створення сім'ї та набуття прав і обов'язків подружжя.

Умовою дійсності шлюбу є наявність взаємної згоди осіб, які беруть шлюб, та щоб воля цих осіб була спрямована на створення сім'ї.

Як убачається з матеріалів справи, 18 квітня 2000 р. між С. М. та С. Н. було зареєстровано шлюб за їхньою взаємною згодою.

Із показань свідків, які були допитані як з боку позивачки, так і з боку відповідачки, випливає, що С. Н. ще в 1972–1975 роках проживала з С. М. однією сім'єю, за цей час вони купили та продали будинок, а після припинення фактичних сімейних відносин відповідачка поїхала проживати в м. Нікополь, і це підтверджено матеріалами справи.

Також із показань свідків убачається, що після смерті матері в 1999 р. С. Н., повернувшись у с. Колонщину, уклала шлюб із С. М., після чого вони проживали разом, вели спільне господарство, тримали птицю, проводили ремонт будинку, в якому жили, мали спільні кошти.

Суд першої та суд апеляційної інстанцій при ухваленні рішення вказали, що встановити факт домовленості між С. М. та відповідачкою неможливо, що є прямим доказом фіктивності шлюбу, оскільки С. М. помер у квітні 2003 р. При цьому суди не взяли до уваги наведені показання свідків і доводи самої С. Н., які підтверджують існування сімейних відносин між сторонами й заперечують фіктивність шлюбу.

Крім того, з позовом про визнання шлюбу недійсним позивачка звернулася лише через півтора року після смерті свого брата, який за життя з відповідними вимогами не звертався.

Оскільки з огляду на викладене суди першої та апеляційної інстанцій неправильно застосували норми матеріального права та на порушення норм процесуального права не встановили всіх фактичних даних, які мають значення для правильного вирішення справи, рішення судів підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись ст. 336 ІДПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу С. Н. задовольнила: рішення Макарівського районного суду від 7 квітня 2005 р. та ухвалу Апеляційного суду Київської області від 10 червня 2005 р. скасувала, справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

14. Висновок суду про недостатність в особи кваліфікації, що перешкоджає належним чином виконувати посадові обов'язки, не може ґрунтуватися лише на матері-

алах атестаційної комісії й показаннях свідків за відсутності інших об'єктивних даних щодо недостатньої кваліфікації, якими, зокрема, можуть бути документи, звіти, плани, доповідні та інші докази неякісного чи неналежного виконання трудових обов'язків

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 5 квітня 2006 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 1. — С. 5–7)

У березні 2005 р. З. звернувся до суду із позовом до Севастопольської філії відкритого акціонерного товариства «Укртелеком» (далі-Філія) про поновлення на роботі, стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, мотивуючи це тим, що наказом від 21 січня 2005 р. № 23 його безпідставно звільнено з посади начальника 2-го відділу згідно з п. 2 ст. 40 КЗпП у зв'язку з невідповідністю займаній посаді внаслідок недостатньої кваліфікації.

Ленінський районний суд м. Севастополя рішенням від 13 липня 2005 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду м. Севастополя від 3 листопада 2005 р., у задоволенні позову відмовив.

У касаційній скарзі З. просив скасувати зазначені рішення, посилаючись на порушення судами норм матеріального й процесуального права.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Так, судами першої та другої інстанцій встановлено, що позивач працював у відповідача на різних посадах з 26 січня 1992 р., останнім часом — із 10 серпня 1998 р. — начальником 2-го відділу.

Наказом від 21 січня 2005 р. № 23 З. звільнено з роботи згідно з п. 2 ст. 40 КЗпП у зв'язку з невідповідністю займаній посаді внаслідок недостатньої кваліфікації.

Відмовляючи З. у задоволенні позову, суди виходили із законності наказу про звільнення та доведеності факту невідповідності його займаній посаді внаслідок недостатньої кваліфікації, виявленої за результатами атестації від 22 листопада 2004 р., а відтак і відсутності підстав для задоволення його матеріальних вимог.

Проте погодитися з такими рішеннями не можна, оскільки вони ухвалені з порушеннями норм матеріального та процесуального права.

Відповідно до ст. 28 ЦПК здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони (цивільна процесуальна правоздатність) мають фізичні і юридичні особи.

Згідно зі статтями 80, 91 ЦК юридичною особою, яка має цивільну правоздатність і може бути стороною в суді, є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. За ст. 95 ЦК філія не є юридичною особою, а тому не може бути стороною в судовому процесі.

Притягнувши до участі у справі на стороні відповідача філію, а не юридичну особу, суд порушив зазначені норми закону.

Таке порушення закону залишилося поза увагою і апеляційного суду.

Крім того, відповідно до вимог статей 213, 215 ЦПК рішення суду повинно бути законним та обґрунтованим, а за змістом має містити встановлені судом факти і відповідні їм правовідносини. При встановленні фактів суд оцінює належність, допустимість і достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Відповідно до п. 2 ст. 40 КЗпП трудовий договір, укладений на невизначений строк, може бути розірваний власником або уповноваженим ним органом у разі виявлення невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню роботи.

Виходячи із зазначеної норми, суд може визнати звільнення працівника правильним, якщо встановить, що воно здійснене на підставі фактичних даних, які підтверджують, що, зокрема, через недостатню кваліфікацію працівник не може належним чином виконувати покладені на нього трудові обов'язки, а від переведення на іншу роботу відмовився.

Однак усупереч вимогам статей 212, 213, 215 ЦПК висновок суду про недостатність кваліфікації З., яка перешкоджає належним чином виконувати обов'язки начальника 2-го відділу, фактично ґрунтується лише на матеріалах атестаційної комісії й показаннях свідка М., які не стосувалися ділових якостей і кваліфікації позивача, за відсутності інших об'єктивних даних щодо його недостатньої кваліфікації.

При цьому суд не врахував, що рішення атестаційної комісії про невідповідність працівника займаній посаді є лише одним із таких доказів, який підлягає перевірці й оцінці судом у сукупності з іншими доказами (п. 21 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 1992 р. № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів»).

Беручи до уваги доводи відповідача про оцінку кваліфікації позивача на підставі особистого вкладу у виробничу діяльність підприємства, у виконання заходів щодо впровадження нової техніки та технологій, удосконалення організації праці й виробництва, дисципліни праці та якості виконання трудових обов'язків, суд не встановив, на підставі яких саме об'єктивних даних (документи, звіти, плани, доповідні та інші докази неякісного чи неналежного виконання трудових обов'язків) зроблено таку оцінку.

Не наведено фактів невідповідності З. займаній посаді через низьку кваліфікацію й у наказі про його звільнення. Допитаний судом свідок Щ., який пра-

цював у підпорядкуванні позивача, теж не посилався на відсутність у нього належної кваліфікації.

Водночас суд залишив поза оцінкою доводи позивача про належне виконання ним своїх посадових обов'язків і достатній рівень кваліфікації, на підтвердження яких надав дипломи та свідоцтва, накази, розпорядження й акти перевірок, зокрема за період 2002—2004 рр., з позитивною оцінкою як роботи відділу, так і його особисто.

Усупереч вимогам ст. 212 ЦПК суд залишив без оцінки й доводи позивача про звільнення його з роботи як небажаного працівника та про навмисне усунення від керівництва відділом Філії шляхом доручення виконання завдань відділу безпосередньо підпорядкованим йому працівникам С. і Щ., а не йому як начальнику відділу.

Разом з тим як підставу звільнення З. згідно з п. 2 ст. 40 КЗпП відповідач зазначав саме факт самоусунення його від керівництва відділом, з чим погодився суд.

Не перевіривши зазначених обставин, суд також не врахував, що для кваліфікації таких дій позивача згідно з п. 2 ст. 40 КЗпП недостатньо встановлення самого факту самоусунення від виконання трудових обов'язків, а необхідно встановити, що воно мало місце саме з причин недостатньої кваліфікації, оскільки нездатність виконувати доручену роботу не можна ототожнювати з винним невиконанням трудових обов'язків, яке під дію зазначеної норми не підпадає.

За таких обставин, ураховуючи, що судові рішення ухвалені з порушенням норм матеріального й процесуального права, які призвели до неправильного вирішення спору, відповідно до ст. 338 ЦПК вони підлягають скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу З. задовольнила: рішення Ленінського районного суду м. Севастополя від 13 липня 2005 р. та ухвалу Апеляційного суду м. Севастополя від 3 листопада 2005 р. скасувала, справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

15. Згідно зі статтями 57, 60, 62 ЦПК 1963 р. (ст. 143 ЦПК) для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки або ремесла, суддя або суд з урахуванням пропозицій сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, може призначити відповідну експертизу. Висновок такої експертизи не є обов'язковим для суду, але повинен ним оцінюватись на підставі всебічного, по-

вного і об'єктивного дослідження всіх обставин справи в їх сукупності

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 18 жовтня 2006 р.

(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2007. — Вип. 1. — С. 111–113)

С. А. звернувся до суду з позовом до З. В., С. Л., С. О., за участю третіх осіб: Харківської товарної біржі «Слобода», приватного нотаріуса, О. М., — про визнання договору купівлі-продажу квартири недійсним, мотивуючи їх тим, що йому, його матері С. Л. та сестрі С. О. (1984 р. н.), належала на праві спільної власності трикімнатна ізольована квартира в будинку, розташованому у м. Харкові. 30 січня 1997 р. С. Л., яка діяла в інтересах своєї неповнолітньої доньки С. О., продала квартиру О. М., уклавши відповідний договір, посвідчений Харківською товарною біржею «Слобода». Цей договір містив підпис і від його імені. 19 травня 1997 р. на підставі договору купівлі-продажу, посвідченому приватним нотаріусом, О. М. продала зазначену квартиру З. В. Посилаючись на те, що своєї згоди на продаж квартири не давав і договір купівлі-продажу не підписував, позивач просив суд задовольнити заявлені вимоги на підставі ст. 48 ЦК 1963 р.

Відповідачка О. М. звернулася до суду із зустрічним позовом про визнання договору від 30 січня 1997 р. дійсним відповідно до ч. 2 ст. 47 ЦК 1963 р., мотивуючи свої вимоги тим, що продавцями, зокрема й позивачем С. А., було підписано договір купівлі-продажу квартири в приміщенні Харківської товарної біржі «Слобода», після чого позивач, його мати та сестра звільнили квартиру на вимогу З. В., яка цю квартиру придбала на підставі договору від 19 травня 1997 р.

Відповідачка З. В., посилаючись на те, що С. А., С. Л. та С. О. у травні 1997 р. добровільно звільнили квартиру, в яку вона вселилась, просила суд задовольнити зустрічні вимоги про визнання її добросовісним набувачем спірної квартири.

Рішенням Московського районного суду м. Харкова від 8 вересня 2003 р. у задоволенні позову С. О. відмовлено, а позовні вимоги З. В. та О. М. задоволено. Ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 25 березня 2004 р. рішення суду першої інстанції змінено. Зі С. Л. на користь С. А. стягнуто 3 856 грн як вартість 1/3 частки від загальної вартості квартири за договором купівлі-продажу.

У касаційній скарзі позивач С. А. просив скасувати ухвалені в справі рішення, посилаючись на порушення судами норм матеріального і процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню на таких підставах.

Установлено, що згідно зі свідоцтвом про право власності, виданим Харківським міським центром приватизації міського житлового фонду від 20 грудня 1996 р., трикімнатна квартира в будинку в м. Харкові належала на праві спільної часткової власності у рівних частках С. А., С. Л. і С. О.

Згідно з договором купівлі-продажу 30 січня 1997 р. зазначену квартиру за 10 969 грн через Харківську товарну біржу «Слобода» придбала О. М.

12 травня 1997 р. між О. М. і З. В. укладено нотаріально посвідчений договір купівлі-продажу цієї квартири за 11 000 грн.

Відмовляючи С. А. у задоволенні позову на підставі ст. 48 ЦК 1963 р. та задовольняючи згідно із ч. 2 ст. 47 цього Кодексу вимоги О. М. про визнання дійсним укладеного договору купівлі-продажу, а також задовольняючи відповідно до ст. 145 цього Кодексу вимоги З. В. про визнання її добросовісним набувачем квартири, суд керувався відповідністю укладених угод вимогам закону й недоведеністю факту порушення прав власника С. А.

При цьому суд дійшов висновку, що договір купівлі-продажу квартири вчинено згідно з волевиявленням позивача, який власноручно підписав оспорюваний договір.

Проте до зазначених висновків суд дійшов з порушенням норм матеріального та процесуального права, яке призвело до неправильного вирішення справи.

Усупереч вимогам процесуального права суд не встановив усіх обставин справи, якими обґрунтовувались вимоги сторін і які мають значення для вирішення справи, належним чином не перевірив доводів позивача про вчинення продажу квартири без його участі та поза його волею і про відсутність його підпису під угодою, а наданим на підтвердження цих обставин доказам не дав оцінки відповідно до вимог ст. 62 ЦПК 1963 р.

Згідно зі статтями 57, 60, 62 ЦПК 1963 р. (ст. 143 ЦПК) для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки або ремесла, суддя або суд з урахуванням пропозицій сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, може призначити експертизу, висновок якої не є обов'язковим для суду, але повинен оцінюватись судом на підставі всебічного, повного і об'єктивного дослідження всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом.

З метою перевірки доводів С. А., яким заперечувався факт наявності його волевиявлення на продаж спірної квартири та факт вчинення ним підпису під договором, за його клопотанням 2 листопада 2001 р. судом була призначена судова почеркознавча експертиза.

Відповідно до висновку експертизи Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Бокаріуса від 20 березня 2002 р. підписи від імені С. А. у першому і другому примірниках договору від 30 січня 1997 р., у біржовому контракті від 30 січня 1997 р. та в журналі реєстрації угод купівлі-продажу Харківської товарної біржі «Слобода» виконані не С. А., а іншою особою.

Не приймаючи зазначений висновок як доказ на підтвердження доводів позивача, суд керувався відповідністю в експертів належних даних для такого висновку через відсутність у їх розпорядженні достатньої кількості вільних зразків почерку і підписів позивача.

Між тим, як убачається з матеріалів справи, експертами двічі в порядку ст. 59 ЦПК 1963 р. надсилалися суду клопотання про надання: додаткових матеріалів і, зокрема, вільних зразків почерку С. А. у вигляді записів особистого характеру (5–10 аркушів) та експериментальних (виконаних у присутності судді) зразків почерку позивача на 5–6 аркушах, які судом у частині надання експериментальних зразків почерку позивача виконані не були. Зазначені зразки його підпису були надані безпосередньо експертній установі.

Усупереч вимогам статей 30, 36, 53, 62 ЦПК 1963 р. суд сам ухилився від обов'язку сприяти сторонам у витребуванні доказів з метою всебічного, повного і об'єктивного розгляду всіх обставин справи, у зв'язку із чим не можна погодитися з висновком суду про недоведеність позивачем фактів, на які він посилався на обґрунтування своїх вимог,

Не виконавши свого обов'язку зі сприяння сторонам у витребуванні доказів, суд безпідставно поклав на позивача всі негативні наслідки ненадання ним доказів, До того ж суд усупереч вимогам статей 203, 62 ЦПК 1963 р. не дав оцінки поясненням С. Л. і С. О. про те, що стосовно продажу квартири С. А. дізнався вже після підписання угоди, яку замість нього підписала інша особа, схожа на позивача.

Крім того, відповідно до ст. 41 ЦК 1963 р. основним елементом дійсної угоди є воля сторін. Дії особи мають бути свідомими, вільними і виражати її дійсну волю, бажання викликати певні юридичні наслідки — встановлення, зміну або припинення. Таким чином, відсутність такого елементу в укладеній угоді свідчить про невідповідність її вимогам закону (ст. 41 ЦК 1963 р.) і може бути підставою для визнання її недійсною згідно зі ст. 48 цього Кодексу.

Також на порушення вимог статей 98, 99, 102, 103 ЦПК 1963 р. суд не притягнув до участі в справі як співвідповідача С. О., прав і інтересів якої торкається цей спір і яка на час вирішення спору досягла повноліття та цивільної правоздатності.

Зазначена обставина відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 338 ЦПК є сама по собі підставою для скасування судових рішень.

Не давши правової оцінки порушенням норм права, допущених судом першої інстанції, апеляційний суд, частково змінюючи його рішення, і сам допустив порушення процесуальних та матеріальних норм права, Відповідно до ст. 15^1 ЦПК 1963 р. суд розглядає цивільні за заявою особи, в межах заявлених ними вимог і на підставі наданих сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, доказів.

Незважаючи на відсутність заявлених С. А. вимог до С. Л. про стягнення вартості його частки у спірній квартирі, апеляційний суд усупереч нормі ст. 15^1 ЦПК 1963 р. ухвалив про це рішення з огляду на ціну квартири, зазначену в договорі купівлі-продажу.

Ураховуючи наведене, керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу С. А. задовольнила частково.

Рішення Московського районного суду м. Харкова від 8 вересня 2003 р. та ухвалу апеляційного суду Харківської області від 25 березня 2004 р. скасувала, а справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

16. Вирішуючи позов про відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення правил дорожнього руху, суд повинен ураховувати, що відповідно до ч. 1 ст. 1188 ЦК України шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, а саме: 1) шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується винною особою; 2) за наявності вини лише особи, якій завдано шкоди, вона їй не відшкодовується; 3) за наявності вини всіх осіб, діяльністю яких було завдано шкоди, розмір відшкодування визначається у відповідній частці залежно від обставин, що мають істотне значення.

Крім того, слід мати на увазі, що в ч. 4 ст. 61 ЦПК України постанову суду у справі про адміністративне правопорушення визначено як обов'язкову для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 13 червня 2007 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2007 р. — № 11 (87). — С. 7–8)

У грудні 2004 р. Р. звернувся до суду з позовом до П. про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, посилаючись на те, що 21 вересня 2004 р. його автомобіль було пошкоджено в результаті дорожньо-транспортної пригоди (далі ДТП), яка сталася з вини відповідача. Пошкодженням автомобіля позивачеві завдано матеріальної та моральної шкоди, тому він просив стягнути з П. 2013 грн на відшкодування матеріальної шкоди та 3000 грн за моральну шкоду.

П. звернувся із зустрічним позовом до Р., посилаючись на те, що його автомобіль пошкоджено, йому завдано матеріальної та моральної шкоди внаслідок ДТП, яка сталася з вини Р., та просив стягнути з нього 1098 грн на відшкодування матеріальної шкоди та 7000 грн за заподіяну моральну шкоду.

Орджонікідзевський районний суд м. Запоріжжя рішенням від 11 жовтня 2006 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Запорізької області від 12 грудня 2006 р., у задоволенні обох позовів відмовив.

У касаційній скарзі Р. просив скасувати ухвалу апеляційного суду та ухвалити нове рішення про задоволення його вимог та відмову в задоволенні зустрічного позову, посилаючись на те, що суд порушив норми матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Суд першої інстанції встановив, що 21 вересня 2004 р. за участю П. та Р. сталася ДТП, в результаті якої пошкоджено їхні автомобілі. Орджонікідзевський районний суд м. Запоріжжя постановою від 5 листопада 2004 р. встановив порушення П. п. 10.4 Правил дорожнього руху (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306) і постановив притягнути його до адміністративної відповідальності.

Відмовляючи в задоволенні позову Р. та зустрічного позову П., суд виходив із того, що згідно з висновком судової автотехнічної експертизи винуватцями ДТП є обидва водії Р. та П., розмір матеріальної шкоди, заявлений ними, майже рівний, а тому підстав для задоволення позовів немає.

Проте з такими висновками суду погодитися не можна.

Відповідно до ч. 1 ст. 1188 ЦК шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, а саме: 1) шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується винною особою; 2) за наявності вини лише особи, якій завдано шкоди, вона їй не відшкодовується; 3) за наявності вини всіх осіб, діяльністю яких було завдано шкоди, розмір відшкодування визначається у відповідній частці залежно від обставин, що мають істотне значення.

У ч. 4 ст. 61 ЦПК визначено, що постанова суду у справі про адміністративне правопорушення обов'язкова для суду, який розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою.

Суд на порушення статей 212,214,215 ЦПК на зазначені вимоги закону уваги не звернув, у достатньому обсязі не визначився щодо характеру спірних правовідносин, оцінки діям П. з огляду на постанову Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 5 листопада 2004 р. не дав, сконцентрував свою увагу виключно на висновку автотехнічної експертизи від 28 січня 2006 р., хоча такий висновок згідно зі ст. 57 ЦПК є лише одним із доказів, який підлягає оцінці та дослідженню разом з іншими наявними у справі доказами.

Крім того, установивши наявність вини обох водіїв у скоєнні ДТП, суд не застосував положення ч. 1 ст. 1188 ЦК до спірних правовідносин, не встановив та не зазначив у рішенні ступеня вини кожного із володільців автомобілів, у зв'язку з чим не визначив розміру відшкодування шкоди як Р., так І П. у відповідній частці залежно від обставин, що мають істотне значення, і безпідставно дійшов висновку про відмову в задоволенні позовів обох сторін у повному обсязі.

Апеляційний суд на зазначене уваги не звернув, на порушення вимог статей 303, 315 ЦПК належним чином не перевірив доводів апеляційної скарги, в ухвалі не зазначив конкретних обставин і фактів, що спростовують такі доводи, і залишив рішення суду першої інстанції без змін.

За таких обставин ухвалені в справі судові рішення підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції з підстав, передбачених ч. 2 ст. 338 ЦПК.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Р. задовольнила: рішення Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 11 жовтня 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Запорізької області від 12 грудня 2006 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

17. При вирішенні позову про відшкодування моральної шкоди, завданої невиконанням умов договору оренди, суд повинен враховувати, що моральну шкоду розуміють як втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Отже, звертаючись до суду із зазначеним позовом, позивач має довести факт заподіяння йому відповідачем моральної шкоди, яка за змістом ст. 1167 ЦК України завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, вину відповідача, а також яких саме втрат немайнового характеру він зазнав та яке саме їх матеріальне вираження.

Недоведеність позивачем зазначених обставин може бути підставою для відмови у задоволенні позову

РІШЕННЯ КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 5 грудня 2007 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 5 (105). — С. 7–8)

У грудні 2004 р. З. О. та З. Л. звернулися до суду з позовом до товариства з обмеженою відповідальністю «Агрофірма “Крижопіль”» (далі — ТОВ) Крижопільського району Вінницької області про стягнення орендної плати за користування земельними паями та відшкодування моральної шкоди.

У позові вони послалися на те, що уклали з відповідачем договір оренди земельної частки (паю) у розмірі 5 га терміном на 10 років. Договір набув чинності 20 лютого 2001 р., і відповідач добросовісно виконував умови договору до 1 січня

2004 р., а в 2004 р. він їх не виконав, зокрема не видав по 2 ц зерна за оренду 1 га землі, а всього 1 тис. кг зерна, не сплатив орендну плату за два земельні паї в сумі 465 гри. З. О. та З. Л. вважали, що цими діями ТОВ їм заподіяно матеріальної та моральної шкоди, оскільки, не отримавши зерна, вони не змогли тримати домашню птицю, поросят. Позивачі просили задовольнити їхні позовні вимоги та стягнути матеріальну шкоду в розмірі 465 грн та моральну шкоду в розмірі 3 тис. грн.

ТОВ звернулось із зустрічним позовом до З. О. та З. Л. про визнання недійсними договорів оренди земельних паїв, посилаючись на те, що їх укладено з порушенням вимог законодавства. Крижопільський районний суд Вінницької області рішенням від 27 жовтня 2005 р. позов З. О. та З. Л. задовольнив частково: стягнув з ТОВ на їх користь по 233 грн орендної плати, 250 грн понесених витрат за надання юридичної допомоги та 51 грн державного мита. У решті позову та в зустрічному позові відмовлено.

Апеляційний суд Вінницької області рішенням від 16 лютого 2006 р. рішення районного суду скасував і ухвалив нове — про задоволення позову З. О. та З. Л. частково. На їх користь із ТОВ стягнуто орендну плату за земельні паї в сумі по 233 грн кожному, 10 ц зерна в рахунок оплати за користування земельними паями площею 5 га за 2004 р., а також по 600 грн у рахунок відшкодування моральної шкоди кожному, 250 грн понесених судових витрат за надання юридичної допомоги та 51 грн державного мита. У решті позову та в зустрічному позові відмовлено.

У касаційній скарзі ТОВ просило скасувати постановлене рішення апеляційного суду та ухвалити рішення про відмову в задоволенні позовних вимог З. О. та З. Л., посилаючись на те, що суд порушив норми матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши наведені в скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Відповідно до ст. 598 ЦК зобов'язання припиняються частково або у повному обсязі на підставах, встановлених договором.

Задовольняючи позовні вимоги З. О., З. Л. **у** частині стягнення орендної плати в розмірі 465 грн, суд апеляційної інстанції обґрунтовано виходив з того, що відмова відповідача від виконання взятих на себе умов договору оренди належних паїв є недопустимою.

Крім того, суд апеляційної Інстанції дійшов обґрунтованого висновку і про задоволення вимог позивачів у частині стягнення зерна в рахунок оплати за користування земельними паями у 2004 р.

Відповідно до ч. 1 ст. 335 ЦПК під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні або відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими.

Згідно зі ст. 337 ЦПК суд касаційної інстанції відхиляє касаційну скаргу, якщо визнає, що рішення ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права.

Суд апеляційної інстанції дослідив обставини справи повно, дав оцінку зібраним доказам.

Проте не можна погодитися з висновками суду про стягнення з ТОВ на користь З. О., З. Л. моральної шкоди в розмірі по 600 грн кожному.

Моральну шкоду розуміють як втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Відповідно до ч. 1 ст. 1167 ЦК моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, тобто заподіяна моральна шкода відшкодовується тій фізичній чи юридичній особі, права якої були безпосередньо порушені протиправними діями (бездіяльністю) інших осіб.

При відшкодуванні моральної шкоди необхідно з'ясовувати, чим підтверджується факт заподіяння позивачеві моральних страждань, а також в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду та чим він при цьому керується.

Згідно з п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» при вирішенні спору про відшкодування моральної (немайнової) шкоди обов'язковому з'ясуванню підлягає наявність такої шкоди.

Під час розгляду справи позивачі не довели факту заподіяння їм моральної шкоди.

Суд апеляційної інстанції не встановив підстав для задоволення вимог про відшкодування шкоди, наявності самої шкоди, її розміру.

За таких обставин вважати обґрунтованими висновки щодо задоволення вимог про відшкодування моральної шкоди немає підстав.

Згідно з вимогами ст. 341 ЦПК суд касаційної Інстанції має право скасувати судові рішення і ухвалити нове рішення або змінити рішення, якщо застосовано закон, який не поширюється на ці правовідносини, чи не застосовано закон, який підлягав застосуванню.

Враховуючи викладене, рішення апеляційного суду в частині задоволення позову про відшкодування моральної шкоди підлягає скасуванню з ухваленням нового рішення про відмову *в* задоволенні таких вимог.

Керуючись статтями 336, 341, 344, 346 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу ТОВ задовольнила частково: рішення Апеляційного суду Вінницької області від 16 лютого 2006 р. в частині задоволення позову про відшкодування моральної шкоди скасувала, у задоволенні позову в цій частині відмовила. У решті рішення цього суду залишено без змін.

18. Згідно з ч. 4 ст. 61 ЦПК вирок у кримінальній справі, що набрав законної сили, або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення обов'язкові для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою.

Порушення судом вимог зазначеної норми, а саме неврахування при ухваленні рішення про задоволення позову щодо відшкодування шкоди, заподіяної в результаті ДТП, постанови суду у справі про адміністративне правопорушення, якою особу звільнено від адміністративної відповідальності у зв'язку з відсутністю події та складу адміністративного правопорушення, може потягнути за собою скасування такого рішення

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 19 березня 2008 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 3. — С. 105–107)

У лютому 2007 р. ЗАТ «Страхова група "ТАС"» звернулося до суду з позовом до З. про повернення коштів, мотивуючи свої вимоги тим, що між ними та відповідачем був укладений договір добровільного страхування наземного транспорту, згідно з яким йому виплачено страхове відшкодування в сумі 27 065 грн 95 коп.

Оскільки відповідач під час ДТП керував автомобілем у стані алкогольного сп'яніння, то страхове відшкодування було виплачено йому безпідставно, у зв'язку з чим позивач просив повернути ці кошти.

Рішенням Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 22 травня 2007 р. у задоволенні позову відмовлено.

Рішенням Апеляційного суду Тернопільської області від 25 вересня 2007 р. указане рішення суду першої інстанції скасовано й ухвалено нове рішення, яким позов ЗАТ «Страхова група "ТАС"» задоволено: ухвалено стягнути із З. на користь ЗАТ «Страхова група "ТАС"» 27065 грн. 95 коп., а також сплачений судовий збір у розмірі 405 грн 99 коп. і оплачені витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу.

Не погодившись з указаним рішенням суду апеляційної інстанції, З. подав касаційну скаргу, в якій, посилаючись на неправильне застосування судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить оскар-

жуване рішення апеляційного суду скасувати й залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Касаційна скарга З. підлягає задоволенню на таких підставах.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та ухвалюючи нове рішення про задоволення позовних вимог позивача, апеляційний суд керувався тим, що з протоколу медичного огляду для визначення факту вживання алкоголю та стану сп'яніння від 20 листопада 2005 р. вбачається, що в З. на момент обстеження лікарем наркологічного диспансеру 20 листопада 2005 р. було виявлено: балакучість, прискорення мови, гіперемію шкіри, пожвавлення міміки, похитування в позі Ромберга, порушення точних рухів за відсутності ознак нервово-психічного захворювання, а також установлено наявність запаху алкоголю. Крім того, при дослідженні видихуваного повітря за допомогою приладу «Алконт» виявлено 0,63 % алкоголю та зроблено висновок — алкогольне сп'яніння.

Проте з такими висновками апеляційного суду погодитися не можна, оскільки суд дійшов їх без повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, прав і обов'язків сторін у цих правовідносинах, неправильно застосувавши норми матеріального та процесуального права.

Відповідно до вимог ст. 213 ЦПК рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Згідно із ч. 4 ст. 61 ЦПК вирок у кримінальній справі, що набрав законної сили, або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення обов'язкові для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою.

З матеріалів справи вбачається, що постановою Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області З. визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 124 КУпАП (порушення водіями правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, крім ст. 130 КУпАП), та накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 17 грн у дохід держави.

За ч. 1 ст. 130 КУпАП (керування транспортними засобами особами, які перебувають у стані сп'яніння) З. звільнено від адміністративної відповідальності у зв'язку з відсутністю події та складу адміністративного правопорушення. Зазначена постанова не оскаржувалась і не скасовувалась.

На цю обставину апеляційний суд уваги не звернув, що призвело до прийняття помилкового рішення.

Оскільки обставини справи встановлені апеляційним судом із порушенням норм матеріального та процесуального права, рішення зазначеного суду не може залишатися в силі.

Разом з тим, судом першої інстанції повно та всебічно встановлені обставини справи, тому рішення цього суду є законним і обґрунтованим.

Відповідно до ст. 339 ЦПК, установивши, що апеляційним судом скасовано судове рішення, ухвалене згідно із законом, суд касаційної інстанції скасовує судове рішення апеляційної інстанції і залишає в силі рішення суду першої інстанції.

За викладених обставин рішення апеляційного суду підлягає скасуванню, а рішення суду першої інстанції — залишенню в силі.

Керуючись статтями 336, 338, 339, 345 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу З. задовольнила. Рішення Апеляційного суду Тернопільської області від 25 вересня 2007 р. скасувала. Рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 22 травня 2007 р. залишила в силі.

19. Відповідно до ч. 1 ст. 61 ЦПК обставини, визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, не підлягають доказуванню

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 30 січня 2008 р.

(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 1. — С. 88–89)

У січні 2007 р. О. звернулася до суду з позовом до Д. про визнання права власності на 1/2 частку квартири та присудження грошової компенсації за неї, посилаючись на те, що квартира придбана ними за рахунок спільних коштів та в період зареєстрованого шлюбу, який зараз розірвано. Відповідач чинить їй перешкоди в користуванні квартирою, а поділити її в натурі технічно неможливо.

Рішенням Єнакіївського міського суду від 2 квітня 2007 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Донецької області від 13 червня 2007 р., у задоволенні позову відмовлено.

У касаційній скарзі О. просив скасувати оскаржувані судові рішення, посилаючись на їх необґрунтованість та порушення судами норм матеріального та процесуального права, й ухвалити нове рішення про задоволення позову.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, дослідивши матеріали справи та перевіривши наведені у скарзі доводи, колегія суддів дійшла висновку, що касаційна скарга піддягає до задоволення частково.

Ухвалюючи рішення про відмову в задоволенні позову, суд першої інстанції, з чим погодився апеляційний суд, послався на те, що договір купівлі-продажу

спірної квартири не був нотаріально посвідчений, як того вимагав цивільний закон, та його не було визнано дійсним у судовому порядку і на підставі цього суд дійшов висновку, що відповідач не є власником квартири, оскільки згідно зі ст. 47 ЦК 1963 р. та ст. 220 ЦК 2003 р. недодержання вимог закону про нотаріальне посвідчення договору, такий договір є нікчемним, а тому, як вважав суд, вимоги позивача не обґрунтовані законом.

Однак з таким висновком погодитися не можна.

Відповідно до ч. 1 ст. 61 ЦПК обставини, визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, не підлягають доказуванню.

Звертаючись з позовом до суду, позивачка посилалася на те, що спірна квартира набута нею з відповідачем на підставі договору купівлі-продажу за спільні кошти в період зареєстрованого шлюбу, а відтак, є їх спільною сумісною власністю.

Заперечуючи проти позову, відповідач визнав, що квартира набута у власність на підставі договору купівлі-продажу, однак стверджував, що за кошти, надані йому батьками, а тому квартира належить лише йому і не є спільною з позивачкою власністю.

Відповідно до договору купівлі-продажу спірної квартири, та придбана відповідачем в О. та А. на підставі договору купівлі-продажу та зареєстрована за ним БТІ на праві власності.

Таким чином, факт набуття відповідачем квартири на підставі договору купівлі-продажу у власність визнається сторонами та ніким не оспорюється, а тому доказуванню не підлягає. Предметом доказування є набуття відповідачем квартири не лише в свою, а й у спільну з відповідачкою власність.

Суд на зазначене уваги не звернув та дійшов помилкового висновку про те, що відповідач не є власником спірної квартири.

Отже, судом допущено порушення норм процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи і відповідно до ч. 2 ст. 338 ЦПК є підставою для скасування. Оскільки зазначене порушення допущене судом першої інстанції і не було усунене апеляційним судом, справу слід передати на новий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись п. 2 ч. 1 ст. 336, ч. 2 ст. 338, п. 2 ч. 1 ст. 344 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України постановила касаційну скаргу О. задовольнити частково. Рішення Єнакіївського міського суду від 2 квітня 2007 р. та ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 13 червня 2007 р. скасувати і передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

9. ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ

1. Відповідно до ст. 85 ЦПК УРСР скарги, подані після закінчення процесуального строку, залишаються без розгляду, якщо суд не знайде підстав для продовження або поновлення строку

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 26 червня 1974 р.
(Витяг)

(Радянське право. — 1974 р. — № 12. — С. 94)

Громадянин А. Павлюк працював механіком в автогосподарстві Сімферопольського міськздраввідділу. Наказом від 29 грудня 1973 р. його звільнено за п. 3 ст. 40 Кодексу законів про працю УРСР за систематичне невиконання без поважних причин покладених на нього обов'язків. Вважаючи звільнення неправильним, Павлюк у січні 1974 р. звернувся з позовом до автогосподарства про поновлення на роботі та стягнення заробітної плати за вимушений прогул.

Рішенням народного суду Київського району м. Сімферополя від 26 лютого 1974 р. позов задоволено.

Судова колегія Кримського обласного суду від 26 березня 1974 р. скасувала рішення і справу прийняла до провадження Кримського обласного суду по першій інстанції. У судовому засіданні Кримського обласного суду 15 квітня 1974 р. сторони уклали мирову угоду на умовах, що трудовий договір з позивачем розривається з 27 березня 1974 р. за п. 1 ст. 36 Кодексу законів про працю УРСР і йому виплачується заробітна плата за січень і лютий 1974 р.

Ухвалою Кримського обласного суду 15 квітня 1974 р. мирову угоду затверджено і провадження в справі закрито.

26 квітня 1974 р. Павлюк оскаржив ухвалу обласного суду про закриття провадження в справі, а згодом звернувся до Кримського обласного суду з заявою про поновлення пропущеного строку на касаційне оскарження ухвали.

Ухвалою Кримського обласного суду від 3 червня 1974 р. йому відмовлено у поновленні пропущеного касаційного строку.

У скарзі Павлюк просить скасувати зазначену ухвалу і розглянути його скаргу на ухвалу про закриття провадження в справі по суті, посилаючись на те, що касаційний строк пропустив у зв'язку з тим, що помилково не включив вихідні дні у строк касаційного оскарження. Скарга не підлягає задоволенню з

таких підстав. Відповідно до ст. 323 ЦПК УРСР ухвала суду про закриття провадження в справі може бути оскаржена протягом десяти днів, починаючи з наступного дня після її оголошення.

З протоколу судового засідання вбачається, що строк і порядок оскарження суд роз'яснив позивачу, на стороні якого у судовому засіданні також брав участь адвокат. Відповідно до ст. 85 ЦПК УРСР скарга, подана після закінчення процесуального строку, залишається без розгляду, якщо суд не знайде підстав для продовження або поновлення строку.

Із заяви позивача про поновлення касаційного строку не видно поважних причин, які б йому перешкоджали своєчасно подати скаргу. Щодо його помилки в обчисленні касаційного строку, то ця причина не може вважатися поважною для поновлення строку касаційного оскарження. Згідно зі ст. 87 ЦПК УРСР, якщо кінець строку припадає на день неробочий, то за останній день строку вважається перший після нього робочий день.

У даному разі останнім днем строку був робочий день. Відмова обласного суду в поновленні касаційного строку відповідає вимогам ст. 89 ЦПК УРСР і тому підстав для скасування ухвали суду немає.

Судова колегія ухвалила: скаргу А. Павлюка залишити без задоволення, а ухвалу Кримського обласного суду від 3 червня 1974 р. — без зміни.

2. Питання про поновлення пропущеного процесуального строку відповідно до ст. 89 ЦПК УРСР суд вирішує з викликом сторін і повідомленням осіб, які беруть участь у справі

(Радянське право. — 1985. — № 11. — С. 92)

Рішенням Світловодського міського народного суду громадянам П. К. та В. К. відмовлено у позові до громадян В. О. та Л. К. про виселення і задоволено зустрічний позов громадян В. О. до Ю. П. та інших про визнання обміну недійсним. На це рішення Ю. П. та інші подали касаційну скаргу і просили суд поновити пропущений строк для оскарження у касаційному порядку рішення народного суду. Ухвалою народного суду це клопотання залишено без задоволення. На ухвалу народного суду заступник Голови Верховного суду УРСР вніс протест у президію Кіровоградського обласного суду, виходячи з того, що народний суд порушив порядок розгляду таких клопотань.

Згідно зі ст. 89 ЦПК УРСР питання про поновлення пропущеного процесуального строку суд вирішує з викликом сторін і повідомленням осіб, які беруть участь у справі. З матеріалів справи вбачається, що Ю. П. та інші відповідачі за зустрічним позовом проживають у м. Ухті Комі АРСР, а ведення справи вони доручили адвокату Світловодської юридичної консультації і йому ж довірили оскаржити судове рішення. Проте адвокат не виконав цього доручення і не подав касаційної скарги на судове рішення. Одержавши касаційні скарги Ю. П. та ін-

ших, а також їх заяву з проханням поновити строк на оскарження у касаційному порядку судового рішення, народний суд відмовив у задоволенні зазначеного прохання, проте не викликав цих осіб у судове засідання, а отже, і не з'ясував поважності причин пропуску строку на оскарження у касаційному порядку судового рішення. Між тим у касаційних скаргах, а також у заявах про поновлення пропущеного строку на оскарження рішення, зазначалося, що з рішенням суду Ю. П. та інші не були знайомі, а їх представник не виконав доручення по його оскарженню. Будь-яких пояснень про причини невиконання адвокатом цього доручення у матеріалах справи немає. За таких обставин відмова суду у поновленні пропущеного строку на оскарження рішення не може бути визнана обґрунтованою.

Президія обласного суду протест задовольнила, скасувала ухвалу народного суду і питання про поновлення пропущеного строку передала на новий розгляд.

3. Касаційна скарга на рішення суду, подана з пропуском десятиденного строку на його оскарження, залишається без розгляду, якщо не порушувалось питання про поновлення цього строку

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 27 вересня 2000 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2001 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 2001. — С. 62–63)

7 жовтня 1999 р. Вінницьким обласним судом було постановлено рішення у справі за позовом Г. Н. А. до Г. А. О., Г. А. Ф. і садівничого товариства «Сонячний» про усунення перешкод у користуванні садовим будиночком.

25 жовтня 1999 р. Г. А. Ф. звернулася до Верховного Суду України з касаційною скаргою на зазначене вище рішення. Ухвалою судді Вінницького обласного суду від 11 серпня 2000 р. цю касаційну скаргу було залишено без розгляду.

У скаргах Г. А. Ф. та Г. Н. А. просили скасувати ухвалу судді. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скарги залишила без задоволення з таких підстав.

Як видно з матеріалів справи, строк на касаційне оскарження рішення закінчився 22 жовтня 1999 р. Касаційну скаргу на це рішення Г. А. Ф. надіслала 25 жовтня того ж року, тобто після закінчення строку на касаційне оскарження. Із заявою до суду про поновлення процесуального строку на оскарження рішення заявниця всупереч вимогам статей 85, 89 ЦПК не звернулась, у зв'язку з чим суддя підставно залишив подану нею з порушенням процесуального строку касаційну скаргу без розгляду.

Враховуючи наведене та керуючись ст. 326 ЦПК, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скарги залишила без задоволення, а ухвалу судді Вінницького обласного суду — без зміни.

4. У тих випадках, коли згідно із законом процесуальні строки визначаються днями, вони відповідно до ЦПК України обчислюються з дня, наступного після того, з якого починається строк

УХВАЛА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 19 січня 2000 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2001 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 2001. — С. 62)

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Верховного Суду України від 24 листопада 1999 р. матеріали і скаргу С. на ухвалу судді Харківського обласного суду від 8 жовтня того ж року було повернено до цього суду для виконання вимог статей 85, 89 ЦПК, оскільки скаргу було подано до суду 22 жовтня 1999 р., тобто з порушенням установленого статтями 291, 323 ЦПК десятиденного строку. Проте наведені вказівки судом виконані не були.

Розглядаючи заяву С. про поновлення строку, суддя в ухвалі від 16 грудня 1999 р. зазначив, що з ухвалою від 8 жовтня того ж року С. ознайомився 13 жовтня, а скаргу на неї подав 22 жовтня, тобто в установлений законом десятиденний строк. Однак такий висновок не є обгрунтованим.

Згідно з ч. 3 ст. 87 ЦПК, коли строки визначаються днями, то їх обчислюють із дня, наступного після того, з якого починається строк.

Виходячи з наведених вимог закону строк на касаційне оскарження ухвали від 8 жовтня 1999 р. закінчився 18 жовтня того ж року, продовжений бути не може, а може бути поновлений відповідно до ст. 89 ЦПК з причин, визнаних судом поважними.

Оскільки питання про поновлення пропущеного строку судом не вирішувалося, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України матеріали і скаргу С. повернула до Харківського обласного суду для виконання вимог ст. 89 ЦПК.

5. Зазначені у диспозиції ст. 294 ЦПК України та пов'язані з початком обрахування строку на оскарження рішення суду першої інстанції такі поняття, як «з дня проголошення» та «після подання заяви» на практиці викликали неоднакове розуміння і деякими судами розуміються як такі, що знаходяться поза межами обчислення процесуального строку, як

це передбачено статтями 69, 70 ЦПК України. Перебіг строку на подачу заяви про апеляційне оскарження рішення суду починається з наступного дня після ухвалення цього рішення, а на подачу апеляційної скарги на рішення суду — з наступного дня після подання заяви про апеляційне оскарження. Крім того, строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення заява, скарга, інші документи чи матеріали або кошти здано на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку.

Неврахування зазначених положень закону призвело до скасування судом касаційної інстанції ухвали апеляційного суду про залишення без розгляду апеляційних скарг з передачею справи до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про їх прийняття

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 14 листопада 2007 р.

(Витяг)

(Юридична практика. Судовий випуск. — 2008 р. — № 3. — С. 1–2)

У лютому 2006 р. Б. звернулась до суду з позовом до Ч. та С. про виділення частки в натурі та усунення перешкод у користуванні належною частиною будинку, посилаючись на те, що вона є власником $^1/_2$ частини жилого будинку. Ч. належить $^1/_{12}$ частина будинку, а С. — $^1/_6$ частина будинку. Відповідачі самовільно, без її згоди перепланували частину спадкового майна і прибудували до кімнати площею 23,7 м^2 другий поверх та перегородили тамбур на дві частини. Також відповідачі чинять їй перешкоди в користуванні спадковим майном. Б. просила зобов'язати відповідачів не чинити їй перешкод у користуванні належною їй $^1/_2$ частиною жилого будинку, провести розділ спадкового майна та виділити їй кімнати площею 14,6 м^2, площею 17,4 м^2, $^1/_2$ частину тамбура та $^1/_2$ частину сараю.

Рішенням районного суду від 16 жовтня 2006 р. позов задоволено частково. Виділено Б. її частку в спадковому майні, яка складається з жилої кімнати площею 14,6 м^2, жилої кімнати площею 17,4 м^2, $^1/_2$ частини тамбура, $^1/_2$ частини сараю. Стягнуто з Б. на користь Ч. 6352 грн. компенсації за $^{6,5}/_{100}$ ідеальної частки. В іншій частині позову відмовлено.

Ухвалою апеляційного суду від 24 листопада 2006 р. апеляційні скарги С. та Ч. на рішення районного суду від 16 жовтня 2006 р. залишено без розгляду на підставі вимог ст. 294 ЦПК України.

У касаційній скарзі Ч. та С. просили скасувати постановлену ухвалу апеляційного суду, посилаючись на порушення судом норм процесуального права.

Касаційні скарги підлягають задоволенню з таких підстав.

Залишаючи без розгляду апеляційні скарги С. та Ч. на рішення районного суду від 16 жовтня 2006 р., суд апеляційної інстанції виходив з того, що апелянти подали заяви про апеляційне оскарження рішення суду після спливу встановленого законом строку. Клопотання про поновлення пропущеного строку апелянтами не порушувалось.

Проте з такими висновками суду погодитись неможливо.

Відповідно до ч. 1 ст. 294 ЦПК України заяву про апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції може бути подано протягом 10 днів зі дня проголошення рішення. Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом 20 днів після подання заяви про апеляційне оскарження.

Статтею 69 ЦПК України передбачено, що перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок.

Отже, перебіг строку на подачу заяви про апеляційне оскарження рішення суду починається з наступного дня після ухвалення цього рішення, тобто з 17 жовтня 2006 р., і закінчується 26 жовтня 2006 р.

З матеріалів справи убачається, що Ч. та С. 26 жовтня 2006 р. подали заяви про апеляційне оскарження рішення районного суду від 16 жовтня 2006 р.

Перебіг строку на подачу апеляційної скарги на рішення суду починається з наступного дня після подання заяви про апеляційне оскарження цього рішення суду, тобто з 27 жовтня 2006 р., і закінчується 15 листопада 2006 р.

Згідно з ч. 6 ст. 70 ЦПК України строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення заява, скарга, інші документи чи матеріали або кошти здано на пошту чи передано іншими відповідними засобами зв'язку.

Згідно зі штампом поштового відділення Ч. та С. подали апеляційні скарги 15 листопада 2006 р., тобто останнього дня строку для подання апеляційної скарги.

З огляду на викладене строк на подання заяви про апеляційне оскарження рішення районного суду від 16 жовтня 2006 р. апелянтами пропущено не було.

За таких обставин постановлена апеляційним судом ухвала підлягає скасуванню з направленням справи до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про прийняття апеляційних скарг.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись статтями 342, 345 ЦПК України, касаційні скарги Ч. та С. задовольнила.

Ухвалу апеляційного суду від 24 листопада 2006 р. скасувала.

Справу направила до апеляційного суду для вирішення питання про прийняття апеляційних скарг Ч. та С. на рішення районного суду від 16 жовтня 2006 р.

6. Відповідно до ст. 69 ЦПК перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язаний його початок.
Згідно з ч. 3 ст. 70 ЦПК, якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 28 листопада 2007 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 1. — С. 89–91)

У вересні 2005 р. Р. звернулася до суду з позовом до К, Б., Луганської обласної громадської організації «Молодіжний фонд» про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину за законом, визнання недійсним заповіту, визнання недійсними договорів дарування та купівлі-продажу, виселення. Після неодноразових уточнень своїх позовних вимог просила визнати недійсними свідоцтво про право на спадщину за законом, заповіт, договори дарування та купівлі-продажу і виселити Б.

Рішенням Артемівського районного суду м. Луганська від 23 листопада 2006 р. у задоволенні позову відмовлено.

Ухвалою Апеляційного суду Луганської області від 18 січня. 2007 р. апеляційну скаргу Р. на рішення суду першої інстанції залишено без розгляду.

У касаційній скарзі Р. просила скасувати ухвалу апеляційного суду й направити справу до суду апеляційної інстанції, посилаючись на порушення судом норм процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню на таких підставах.

Залишаючи без розгляду апеляційну скаргу Р на рішення суду першої інстанції, апеляційна інстанція керувалася тим, що заяву про апеляційне оскарження подано вчасно, але апеляційну скаргу — з пропуском установленого ст. 294 ЦПК 20-денного строку, у зв'язку з чим її необхідно залишити без розгляду.

Проте з таким висновком суду апеляційної інстанції погодитися не можна, оскільки він суперечить нормам процесуального права.

Відповідно до ст. 69 ЦПК перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якого пов'язано його початок.

Згідно з ч. 3 ст. 70 ЦПК, якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день.

За правилами частин 1, 3 ст. 294 ЦПК заяву про апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції може бути подано протягом 10 днів з дня проголошення рішення. Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом 20 днів після подання заяви про апеляційне оскарження. Заява про апеляційне оскарження чи апеляційна скарга, подані після закінчення зазначених строків, залишаються без розгляду, якщо апеляційний суд за заявою особи, яка їх подала, не знайде підстав для поновлення строку, про що постановляється ухвала.

З матеріалів справи вбачається, що заяву про апеляційне оскарження рішення місцевого суду від 23 листопада 2006 р. Р. подала 2 грудня 2006 р., а апеляційну скаргу — 25 грудня 2006 р. Оскільки перебіг 20-денного строку для подання апеляційної скарги розпочався 3 грудня 2006 р. і закінчився 25 грудня 2006 р. (з урахуванням того, що 23 грудня 2006 р. припало на суботу), то апеляційна скарга була подана Р. у встановлений ст. 294 ЦПК строк.

За таких обставин відповідно до вимог п. 2 ч. 1 ст. 342 ЦПК ухвала суду апеляційної інстанції підлягає скасуванню з направленням справи до цього самого суду для вирішення питання про прийняття апеляційної скарги Р.

Керуючись статтями 336, 342 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Р. задовольнила частково.

Ухвалу судді судової палати у цивільних справах Апеляційного суду Луганської області від 18 січня 2007 р. скасувала, а справу направила до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про прийняття апеляційної скарги Р. на рішення Артемівського районного суду м. Луганська від 23 листопада 2006 р.

7. Вищий адміністративний суд України, повертаючи касаційну скаргу, не застосував правила ч. 6 ст. 103 КАС України та не врахував, що закінчення місячного строку для подання касаційної скарги припало на вихідний день, внаслідок чого дійшов помилкового висновку, що позивач, подавши скаргу наступного за вихідним дня, пропустив зазначений строк

(Вісник Верховного Суду України. — 2010 р. — № 10. — С. 11–12)

22 грудня 2009 р. колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, розглянувши в порядку письмового провадження за винятковими обставинами за скаргою відкритого акціонерного товариства «Донецькобленерго» (далі — ВАТ) справу за його позовом до Державної інспекції

з контролю за цінами в Донецькій області (далі — Інспекція) про визнання нечинним рішення, **встановила**:

У жовтні 2008 р. ВАТ звернулося до суду з позовом про визнання нечинним рішення Інспекції від 25 грудня 2007 р. № 191 про застосування економічних санкцій за порушення державної дисципліни цін.

Донецький окружний адміністративний суд постановою від 3 грудня 2008 р. позов задовольнив.

Донецький апеляційний адміністративний суд постановою від 6 травня 2009 р. рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове — про відмову в задоволенні позову.

Вищий адміністративний суд України ухвалою від 4 вересня 2009 р. касаційну скаргу ВАТ на постанову апеляційного суду залишив без розгляду як таку, що подана після закінчення строку касаційного оскарження та без заяви про його поновлення.

У скарзі ВАТ порушило питання про скасування цієї ухвали касаційного суду з підстав, передбачених п. 1 ст. 237 КАС, та направлення справи до суду касаційної інстанції для вирішення питання про прийняття касаційної скарги. На підтвердження зазначеного позивач додав ухвалу Вищого адміністративного суду України від 21 травня 2008 р., в якій, на його думку, статті 103, 212 КАС застосовано інакше, ніж у справі, що розглядається.

Перевіривши за матеріалами справи наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

У ч. 2 ст. 212 КАС зазначено, що касаційна скарга на судові рішення подається протягом одного місяця після набрання законної сили судовим рішенням суду апеляційної інстанції, крім випадків, передбачених цим Кодексом, а в разі складення постанови в повному обсязі відповідно до ст. 160 КАС — з дня складення постанови в повному обсязі.

Згідно з ч. 3 ст. 160 зазначеного Кодексу у виняткових випадках залежно від складності справи складення постанови у повному обсязі може бути відкладено на строк не більше ніж п'ять днів із дня закінчення розгляду справи. При цьому вступна та резолютивна частини постанови підписуються всім складом суду, проголошуються в тому самому засіданні, в якому закінчився розгляд справи, і приєднуються до справи.

Як убачається з матеріалів справи, 6 травня 2009 р. в судовому засіданні було проголошено лише вступну та резолютивну частини постанови Донецького апеляційного адміністративного суду, а в повному обсязі її складено 7 травня 2009 р.

За змістом частин 1, 3 ст. 103 КАС перебіг процесуального строку, що визначається місяцями, починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок, та закінчується у відповідне число останнього місяця цього строку.

Відповідно до ч. 6 названої статті якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день.

Оскільки на 7 червня 2009 р. (неділя) припав неробочий, у зв'язку зі святкуванням Трійці, день, то вихідний згідно з ч. 3 ст. 67 КЗпП перенесено на 8 червня 2009 р., тому останнім днем зазначеного процесуального строку слід вважати 9 червня 2009 р.

З наданої позивачем квитанції про поштове відправлення вбачається, і це також зазначено в оскаржуваній ухвалі касаційного суду, що скарга подана (здана на пошту) 9 червня 2009 р., тобто у встановлений для цього законом строк.

Отже, внаслідок неправильного застосування норм процесуального права Вищий адміністративний суд України дійшов помилкового висновку, що БАТ пропустило строк на касаційне оскарження.

Допущене Вищим адміністративним судом України порушення вимог чинного процесуального законодавства є підставою для скасування оскаржуваної ухвали і направлення справи до цього суду для вирішення питання про прийняття касаційної скарги.

Керуючись статтями 241–243 КАС, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України **постановила**:

Скаргу ВАТ задовольнити.

Ухвалу Вищого адміністративного суду України від 4 вересня 2009 р. скасувати, справу направити до цього суду для вирішення питання про прийняття касаційної скарги.

Постанова є остаточною і не може бути оскаржена, крім випадку, встановленого п. 2 ч. 1 ст. 237 КАС.

10. СУДОВІ ВИКЛИКИ І ПОВІДОМЛЕННЯ

1. Відповідно до ст. 91 ЦПК УРСР повістка про виклик до суду повинна бути завчасно вручена особі, яка викликається, але в усякому разі не пізніше, ніж за п'ять днів до судового засідання

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 8 травня 1974 р.
(Витяг)

(Радянське право. — 1974. — № 11. — С. 99–100)

У квітні 1973 р. громадянка С. Єрьоміна пред'явила позов до громадянки Л. Єрьоміної про вселення. Позивачка зазначала, що в 1968 р. її брат (чоловік відповідачки) В. Єрьомін був призначений її опікуном. У 1970 р. вона поселилася у двокімнатну квартиру брата, в якій проживали брат з відповідачкою та дитиною. 10 січня 1973 р. брат загинув, після чого відповідачка перешкоджає проживати їй у квартирі.

Посилаючись на зазначені обставини, позивачка просила вселити її до квартири. Рішенням народного суду м. Харцизька від 11 травня 1973 р. позов задоволено, постановлено вселити С. Єрьоміну до спірної квартири.

Судова колегія Донецького обласного суду ухвалою від 30 травня 1973 р. рішення залишила без зміни, а президія цього ж обласного суду постановою від 27 вересня 1973р. залишила без задоволення протест прокурора області на судові рішення в даній справі.

У протесті ставиться питання про скасування зазначених судових рішень і направлення справи на новий розгляд. Він підлягає задоволенню з таких підстав.

Задовольняючи позов про вселення, народний суд вважав доведеним, що позивачка поселилася у спірній квартирі як член сім'ї, тому набула рівне з відповідачкою право на жилу площу. Відсутність її в квартирі була тимчасовою, тому права на проживання в ній вона не втратила.

Судова колегія та президія обласного суду, залишаючи рішення без змін, погодилися з цими доводами. Проте їх не можна визнати достатньо обґрунтованими. Як видно з матеріалів справи, дійсно в 1970 р. позивачку, яка на той час була неповнолітньою, взяв до себе в сім'ю чоловік відповідачки. Після одержання в 1971 р. паспорта позивачка була прописана на цій жилій площі.

Посилання відповідачки на те, що прописка здійснена без її відома та згоди, матеріалами справи не спростовується і цього питання суд не з'ясував. Л. Єрьоміна, заперечуючи проти позову, пояснювала, що позивачка після вселення проживала в квартирі не більше п'яти місяців, а після смерті чоловіка взагалі туди не з'являлася, оскільки фактично проживає у своєї тітки. Позивачка також підтверджувала, що протягом значного часу перебуває у квартирі своєї тітки.

Ст. 312 Цивільного кодексу УРСР передбачено, що в разі виїзду наймача і членів його сім'ї на постійне проживання в інше місце договір найму жилого приміщення вважається розірваним з дня виїзду.

Проте питання, з якого часу і за яких обставин позивачка стала проживати у своєї тітки, суд не з'ясував. Допитані свідки О. Тупіцина, Л. Мед, С. Соболева у своїх свідченнях говорили, що протягом останніх двох років позивачка проживала не в спірній квартирі, а у своєї тітки. Але суд не дав оцінки свідченням цих свідків, в порушення ст. 203 ЦПК УРСР не навів доводів відхилення цих доказів.

У справі немає доказів, що в квартирі відповідачки знаходяться будь-які речі особистого користування позивачки, і цього питання суд не з'ясував. Той факт, що С. Єрьоміна до того часу прописана на жилій площі спірної квартири, сам по собі (без з'ясування зазначених обставин) не може бути свідченням того, що вона не втратила права на зазначену площу.

Народний суд допустив також порушення норм процесуального закону. На позовній заяві С. Єрьоміної є відмітка, що ця заява надійшла до суду 8 травня 1973 р. Того ж дня винесена й ухвала про призначення справи до розгляду на 11 травня 1973 р. на 14 годин.

У скарзі порядком нагляду відповідачка зазначає, що повістку про явку до суду вона одержала в день розгляду справи і не мала можливості належно підготуватися до її розгляду. Ця заява підтверджується приєднаною до скарги судовою повісткою, в якій зазначено, що С. Єрьоміна викликається до суду як відповідачка в справі на 11 травня 1973 р. на 14 годин, та конвертом зі штампом поштового відділення. В протоколі судового засідання зазначено, що справа почала розглядатися 11 травня 1973 р. о 10 годині.

Відповідно до ст. 91 ЦПК УРСР повістка про виклик суду повинна бути завчасно вручена особі, яка викликається, але в усякому разі не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання.

До того ж у справі немає даних і про те, що відповідачці вручалася копія позовної заяви або що вона в період підготовки справи до розгляду викликалася до суду для ознайомлення з матеріалами справи.

За таких обставин судові рішення не можуть залишатися в силі.

Судова колегія ухвалила: протест заступника Голови Верховного суду УРСР задовольнити; рішення народного суду м. Харцизька, ухвалу судової колегії Донецького обласного суду та постанову президії цього ж суду скасувати, а справу направити до народного суду на новий розгляд.

2. При задоволенні вимог про встановлення батьківства суд не звернув уваги на наявність свідоцтва про народження дитини, в якому її батьком записаний відповідач. Наявність такого запису згідно *з* роз'ясненнями, даними у п. 3 постанови пленуму Верховного суду СРСР від 25 березня 1982 р. «Про застосування судами законодавства при розгляді справ про встановлення батьківства і про стягнення аліментів на дітей та інших членів сім'ї», виключає можливість розгляду судом спору, про встановлення батьківства. Розглянувши справу у відсутності відповідача, якого всупереч вимогам ст.ст. 90, 92 ЦПК УРСР не було належним чином повідомлено про день її слухання, суд допустив істотне порушення процесуального законодавства, що позбавило його можливості з'ясувати дійсні обставини справи, права і обов'язки сторін

(Радянське право.— 1987р. — № 2. — С. 86)

Громадянка Р. пред'явила позов де громадянина Б. про встановленая батьківства і стягнення аліментів, посилаючись на те, що з відповідачем вони проживали в її будинку**,** вели спільне господарство, під час вагітності він турбувався про неї, придбав для дитини одяг, але напередодні народження останньої залишив її і нє подає допомоги в утриманні.

Рішенням Оріхівського районного суду, з яким погодилася судова колегія в цивільних справах та президія Запорізького Обласного суду, позов задоволено.

Судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР, задовольнивши протест заступника Прокурора УРСР**,** в ухвалі про направлення справи на новий розгляд вказала на таке.

Пред'являючи позов, позивачка подала суду копію свідоцтва про народження дитина, в якому її батьком записаний відповідач. Згідно з роз'ясненнями, даними пленумом Верховного суду СРСР у п. 3 постанови від 25 березня 1982 р. «Про застосування судами законодавства при розгляді справ про встановлення батьківства і про стягнення аліментів на дітей та інших членів сім'ї», якщо в записі про народження батьком вказано конкретну особу, суд не повинен приймати до провадження заяву про встановлення батьківства. Всупереч цим роз'ясненням суд прийняв до провадження і розглянув по суті справу про встановлення батьківства, не звернувши увагу на те, що в записі про народження відповідач зазначений батьком дитини.

Справу було розглянуто у відсутності відповідача, якому на порушення вимог ст. 90 ЦПК УРСР повістка про день її слухання не надсилалася, а причина його неявки в судове засідання не з'ясовувалася. Таке порушення процесуального законодавства згідно з п. 7 ст. 314 ЦПК УРСР є підставою для скасування судового рішення, оскільки призвело до неповного з'ясування обставин, що мають значення для правильного вирішення справи.

3. Справи про розірвання шлюбу повинні розглядатися, як правило, за участю обох з подружжя, у зв'язку з чим суду необхідно суворо додержувати вимог Цивільного процесуального кодексу України щодо порядку виклику сторін у судове засідання. Якщо сторона не повідомила суд про зміну місця проживання, повістка надсилається судом за останньою відомою йому адресою вважається доставленою, навіть коли адресат за нею більше не проживає.
При розгляді у цих справах вимог про визначення, з ким з подружжя залишаться діти, участь у справі органу опіки й піклування є обов'язковою

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 9 липня 1997 р.
(Витяг)

(Право України. — 1998 р. — № 5. — С. 111)

У березні 1995 р. Б. Л. пред'явила позов до Б. І. про розірвання шлюбу.

Позивачка зазначала, що перебувала в шлюбі з відповідачем з 1987 р. У 1988 р. у них народився син І., який постійно живе з нею і перебуває на її утриманні. Посилаючись на те, що сімейне життя з відповідачем не склалося через постійне ображання з його боку, Б. Л. просила суд задовольнити позов і залишити сина на її вихованні.

Рішенням Рогатинського районного суду від 24 листопада 1995 р. позов було задоволено. У касаційному порядку справа не розглядалась. Постановою президії Івано-Франківського обласного суду від 26 липня 1996 р. протест заступника прокурора Івано-Франківської області на зазначене рішення залишено без задоволення.

Заступник Генерального прокурора України порушив у протесті питання про скасування постановлених у справі судових рішень, оскільки суд розглянув справу без участі відповідача, прокурора та представників органів опіки й піклування, а також за відсутності висновку останніх. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, даних у п. 4 постанови від 31 серпня 1979 р. № 8 (з наступними змінами) «Про судову практику в справах про розірвання шлюбу», справи про розірвання шлюбу, як правило, повинні розглядатися за участю обох дружин, у зв'язку з чим слід суворо додержувати вимог закону про порядок виклику сторін у судове засідання. На порушення вимог ст. 172 ЦПК суд вирішив спір у відсутності відповідача, який не був належним чином повідомлений про день і час слухання справи в суді. Посилання президії обласного суду на те, що відповідач не повідомив суд про

зміну своєї адреси і причини неявки, а тому суд розглянув справу без нього відповідно до ст. 95 ЦПК, не заслуговують на увагу. Згідно з ч. 1 зазначеної статті за відсутності заяви про зміну адреси повістки надсилаються на останню відому судові адресу і вважаються доставленими, навіть коли адресат за нею більше не проживає. Цих вимог закону суд також не виконав.

Крім цього, суд всупереч вимогам ст. 69 КпШС постановив рішення про місце проживання неповнолітнього сина (з позивачкою) за відсутності письмового висновку органів опіки й піклування щодо того, з ким із сторін повинна бути дитина, та без участі представника цих органів та прокурора.

Отже, суд розглянув справу з порушенням вимог матеріального і процесуального закону. Тому судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скасувала судові рішення і направила справу на новий розгляд.

4. Відповідач, місце проживання (перебування чи роботи) або місцезнаходження якого позивачеві невідоме, викликається в суд через оголошення у пресі. Із опублікуванням оголошення про виклик відповідач вважається повідомленим про час і місце розгляду справи (ч. 9 ст. 74 ЦПК).

Невчасне повідомлення в друкованому виданні про виклик у суд свідчить про те, що відповідач не був належним чином повідомлений про час і місце проведення судового засідання

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 12 березня 2008 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 2. — С. 105–106)

У квітні 2006 р. приватний підприємець З. звернувся до суду з позовом до Ч. про стягнення на відшкодування шкоди 30 000 грн, посилаючись на те, що 16 травня 2005 р. між ним та Ч., яка на той час була приватним підприємцем, був укладений договір підряду на капітальне будівництво торговельного центру. Цього ж дня вони узгодили кошторис на підготовчі роботи та бетонування цокольного поверху об'єкта.

Виконуючи умови договору, він перерахував на розрахунковий рахунок відповідачки 78 000 грн, з них 30 000 грн для закупівлі необхідних матеріалів і як аванс на початок підготовчих робіт.

При обстеженні виконаних робіт головним інженером робочого проекту К. виявлено численні відхилення від робочих креслень та визнано неможливим

продовження будівництва без розроблення додаткових заходів для забезпечення необхідної міцності й стійкості окремих конструктивних елементів і будівлі в цілому. 11 листопада 2005 р. він направив на адресу відповідачки претензію, в якій із посиланням на ч. 1 ст. 858 ЦК просив безоплатно усунути недоліки в роботі, однак відповіді на неї не отримав.

У ході розгляду справи позивач збільшив розмір своїх позовних вимог, просив стягнути з відповідачки також кошти в розмірі 58 570 грн, які необхідні для проведення відновлювальних робіт та реконструкції об'єкта будівництва, приведення його до стану, з якого буде можливим продовження на ньому будівельних робіт, що встановлено проведеною у справі експертизою.

Заочним рішенням Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 2 листопада 2006 р. позовні вимоги задоволено.

31 січня 2007 р. Ч. подала до суду заяву про перегляд заочного рішення.

Ухвалою Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 20 лютого 2007 р. вказану заяву залишено без задоволення.

Ухвалою Апеляційного суду Закарпатської області від 24 травня 2007 р. зазначене заочне рішення суду першої інстанції залишене без змін.

У поданій касаційній скарзі Ч. просить скасувати ухвалені у справі судові рішення, посилаючись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Касаційна скарга підлягає частковому задоволенню на таких підставах.

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 338 ЦПК судове рішення підлягає обов'язковому скасуванню з передачею справи на новий судовий розгляд, якщо справу розглянуто за відсутності будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, належним чином не повідомлених про час і місце судового засідання.

Районний суд, переглянувши в порядку ст. 231 ЦПК ухвалене ним заочне рішення, помилково керувався тим, що відповідачка була повідомлена про дату розгляду справи, при цьому посилався на оголошення в газеті «Урядовий кур'єр».

Із матеріалів справи та доводів касаційної скарги вбачається, що розгляд справи в суді першої інстанції проведено з порушенням норм процесуального права, оскільки розгляд справи відбувся 2 листопада 2006 р. о 10 год. 30 хв., про що свідчить протокол судового засідання, а оголошення в газеті «Урядовий кур'єр» надруковано про виклик відповідачки в судове засідання на 8 листопада 2006 р. на 9 год. 40 хв. Дані про виклик Ч. у судове засідання на 2 листопада 2006 р. в матеріалах справи відсутні.

За таких обставин судові рішення підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції на підставах, передбачених п. 3 ч. 1 ст. 338 ЦПК.

Керуючись ст. 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України постановила касаційну скаргу Ч. задовольнити частково. Заочне рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 2 листопада 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Закарпатської області від 24 травня 2007 року скасувати, а справу передати на новий розгляд до суду першої інстанції.

11. СУДОВІ ВИТРАТИ

1. Якщо позов, за яким оплата державної пошлини була відстрочена до вирішення справи, задоволено частково, вона може бути стягнена у доход держави з відповідача, не звільненого від її сплати пропорційно до тієї частини позову, щодо якої рішення постановлено проти нього

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР

від 22 березня 1978 р.

(Витяг)

(Радянське право. — 1978. — № 6. — С. 107)

У червні 1976 р. громадянка М. Прищепа пред'явила позов до громадянина Є. Прищепи про поділ майна. Позивачка зазначала, що з 1955 р. перебувала у шлюбі з відповідачем, за час сумісного проживання вони разом замість належного відповідачеві і його матері будинку фактично збудували новий більшого розміру. У зв'язку з цим частка її чоловіка в будинку значно збільшилась. Вважаючи, що ця частка стала спільною сумісною власністю її та відповідача, позивачка просила визнати за нею право власності на 45/100 частин будинку і виділити в натурі частину будинку й інших будівель на 4278 крб. Справа судами вирішувалась неодноразово.

Останнім рішенням судової колегії в цивільних справах Київського обласного суду від 21 лютого 1978 р. за М. Прищепою визнано право власності на 8/25 частин будинку і виділено їй конкретні приміщення за планом та половину сараю. В решті позовних вимог відмовлено. З М. Прищепи стягнуто 78 крб., а з Є. Прищепи — 178 крб. державної пошлини в доход держави.

У касаційній скарзі Є. Прищепа просить рішення змінити, посилаючись на неправильне визначення права позивачки на будинок та безпідставне покладення на нього оплати державної пошлини.

Касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав. З матеріалів справи видно, що відповідачеві у 1958 р. мати подарувала половину будинку, куди входили кімната, кухня, сіни. В період шлюбу сторонами і матір'ю відповідача будинок перебудовано, внаслідок чого істотно збільшились його розмір і вартість: він складається тепер з 5 кімнат і 8 службових приміщень, істотно збільшилась цінність подарованої відповідачеві частини будинку. За договором дарування вона оцінювалась у 370 крб., а зараз, за висновком експерта, її вартість становить 6852 крб. Розмір частки збільшився з 1/2 до 18/25.

Відповідно до ст. 25 Кодексу про шлюб та сім'ю УРСР, якщо у майна, яке було власністю одного з подружжя, за час шлюбу істотно зросла цінність внаслідок трудових або грошових затрат другого з подружжя або їх обох, воно може бути визнане судом спільною сумісною власністю подружжя. Тому висновок суду першої інстанції про те, що частина будинку, в якій проживало подружжя, стала їх спільною сумісною власністю, є правильним і відповідає матеріалам справи.

Згідно зі ст. 68 ЦПК УРСР позивачці було відстрочено оплату державної пошлини до вирішення справи. При постановленні рішення судова колегія поклала обов'язок сплатити державну пошлину на позивачку в межах позовних вимог, у задоволенні яких відмовлено, а на відповідача — пропорційно задоволених з нього позовних вимог. Такий розподіл судових витрат відповідає ст. ст. 75, 80 ЦПК УРСР. За їх змістом, при задоволенні позову частково судові витрати, що підлягають сплаті в доход держави, стягуються з відповідача, не звільненого від їх сплати, пропорційно до тієї частини позову, щодо якої рішення постановлено проти нього. Отже, посилання відповідача на те, що стягнення з нього державної пошлини не грунтується на законі, не можна визнати правильними.

Судова колегія Верховного суду УРСР ухвалила: касаційну скаргу Є. Прищепи залишити без задоволення, а рішення судової колегії Київського обласного суду від 21 лютого 1978 р. — без зміни.

2. Визнання позову не є підставою для закриття провадження в справі або для звільнення відповідача від сплати державного мита

(Радянське право. — 1989. — № 1. — С. 82–83)

Громадянка К., пред'явила позов до громадян В. У. та О. У. про виселення з будинку, належного їй на праві особистої власності в порядку спадкування, пославшись на необхідність особистого проживання в ньому.

Справа судами розглядалася неодноразово. Рішенням судової колегії в цивільних справах Закарпатського обласного суду позов задоволено. У касаційній скарзі відповідачі В. У. та О. У. просили скасувати це рішення і закрити провадження у справі, посилаючись на те, що вони позов визнали повністю і тому не було необхідності постановлювати рішення і стягувати з них на користь К. судові витрати.

Судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР касаційну скаргу залишила без задоволення, вказавши в ухвалі на таке.

З матеріалів справи видно, що відповідачі заперечували проти позову в усіх судових засіданнях і визнали його лише при останньому її розгляді, проте позивачка відмовилася від укладення мирової угоди і наполягала на розгляді справи по суті. За таких обставин у судової колегії обласного суду не було передбачених ст. 227 ЦПК УРСР підстав для закриття провадження у справі. Задовольняючи позов, суд згідно з вимогами ст. 75 ЦПК УРСР стягнув з відповідачів на користь позивачки понесені нею судові витрати, оскільки визнання позову не звільняє відповідачів від обов'язку відшкодування цих витрат.

Рішення про задоволення є обгрунтованим.

Судом встановлено, що спірний будинок складається з однієї кімнати і належить позивачці на праві особистої власності на підставі свідоцтва про спадщину. Іншого житла позивачка, на утриманні якої перебуває дитина, не має. Висновок суду про її потребу в житлі підтверджується матеріалами справи. Оскільки в добровільному порядку після попередження відповідачі будинок не звільнили, суд позовні вимоги про їх виселення задовольнив згідно зі ст. 168 ЖК УРСР про прийняття апеляційних скарг.

3. Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 79, ч. 1 ст. 88 ЦПК стороні, на користь якої ухвалено рішення, суд присуджує з другої сторони понести нею і документально підтверджені судові витрати, зокрема і витрати на правову допомогу. Граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом справ, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. № 590 «Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави». Згідно з додатком до зазначеної постанови граничний розмір витрат, пов'язаних правовою допомогою сторін, на користь якої ухвалено судове рішення у цивільній справі, у випадку, якщо компенсація сплачується іншою стороною, не повинен перевищувати суму, що обчислюється з огляду на те, що зазначеній особі виплачується 40 % розміру мінімальної заробітної плати за годину її роботи

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 21 березня 2007 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2007. — Вип. 1. — С. 114–116)

У березні 2005 р. М. звернувся до суду з позовом до Г. про зміну договору найму жилого приміщення, зазначаючи, що в 1985 році в користування його сім'ї надана трикімнатна квартира № 92, та посилаючись на те, що з часом між ним та дружиною — Г. склались неприязні стосунки і він звернувся до суду з позовом про розірвання шлюбу. Просив задовольнити позов та зобов'язати комунальне виробниче житлове ремонтно-експлуатаційне підприємство № 13 (далі — КВЖРЕП-13) укласти з ним договір найму кімнати площею 17,8 м^2, а з відповідачкою — кімнат площею 11,2 та 9,5 м^2.

Рішенням Корольовського районного суду м. Житомира від 29 вересня 2006 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Житомирської області від 4 грудня 2006 р., позов задоволено. Зобов'язано КВЖРЕП-13 м. Житомира укласти з М. договір найму жилої кімнати площею 17,8 м^2, а з Г. — кімнат площею 11,2 та 9,2 м^2, підсобні приміщення залишено в спільному користуванні. З Г. постановлено стягнути на користь М. витрати з оплати правової допомоги в розмірі 1000 грн.

У касаційній скарзі Г. просить скасувати зазначені судові рішення та передати справу на новий судовий розгляд до суду першої інстанції, посилаючись на їх необґрунтованість і порушення судом норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, дослідивши матеріали справи та перевіривши наведені у скарзі доводи, колегія суддів дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню.

Відповідно до ст. 214 ЦПК під час ухвалення рішення суд вирішує такі питання: 1) чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення, та якими доказами вони підтверджуються; 2) чи є інші фактичні дані (пропущення строку позовної давності тощо), які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження; 3) які правовідносини сторін випливають із встановлених обставин; 4) яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин.

Ухвалюючи рішення про задоволення позову, суд першої інстанції, з чим погодився апеляційний суд, правильно керувався тим, що жилу площу, яка припадає на позивача, може бути виділено у вигляді приміщення, яке відповідає вимогам статті 63 ЖК, що згідно з вимогами ч. 1 ст. 104 зазначеного Кодексу є підставою для укладення з ним окремого договору найму. В цій частині рішення ухвалено з додержанням норм матеріального та процесуального права.

З рішенням у частині стягнення з відповідачки на користь позивача 1000 грн витрат, пов'язаних з оплатою правової допомоги фахівця в галузі права, погодитися не можна.

Відповідно до ч. 1 ст. 88 ЦПК стороні, на користь якої ухвалено рішення, суд присуджує з другої сторони понесені нею і документально підтверджені судові витрати. Згідно з п. 2 ч. 3 ст. 79 ЦПК до судових витрат серед іншого належать і витрати на правову допомогу.

Ухвалюючи рішення про стягнення з відповідачки на користь позивача 1000 грн, суд зазначив, що такі витрати, пов'язані з оплатою допомоги фахівця в галузі права, підтверджені документально, а граничний розмір їх компенсації законом не встановлено.

Однак погодитися з таким висновком не можна.

Відповідно до ч. 1 ст. 56 ЦПК правову допомогу може надавати особа, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги.

У матеріалах справи немає документів, які свідчать про те, що приватний підприємець Х., якому позивач відповідно до квитанцій сплатив 1000 грн за надання правової допомоги, є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання такої допомоги. Свідоцтво про сплату суб'єктом підприємницької діяльності — фізичною особою Х. єдиного податку таким документом не є. Крім

того, відповідно до довіреності від 6 лютого 2006 р. Х. позивачем надано повноваження свого представника, саме в такому процесуальному статусі згідно з протоколами судових засідань той брав участь у справі, і кошти за надану допомогу отримав як представник, що відображено в квитанціях про їх сплату.

Також постановою Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. № 590 «Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави» затверджено граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом справ. Так, граничний розмір витрат, пов'язаних з правовою допомогою стороні, на користь якої ухвалено судове рішення у цивільній справі у випадку, якщо компенсація сплачується іншою стороною, не повинен перевищувати суму, що обчислюється з огляду на те, що зазначеній особі виплачується 40 % розміру мінімальної заробітної плати за годину її роботи.

Суд на зазначене уваги не звернув та не з'ясував, чи є Х. фахівцем у галузі права, чи має право за законом на надання правової допомоги та чи надавав таку допомогу як фахівець у галузі права чи представник позивача, чи є підстави для присудження з відповідачки компенсації понесених позивачем витрат, а якщо так, то яким є граничний розмір такої компенсації.

Таким чином, у частині присудження з відповідачки на користь позивача компенсації понесених ним витрат на правову допомогу суд допустив порушення норм процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи і відповідно до ч. 2 ст. 338 ЦПК є підставою для скасування рішення з передачею справи в цій частині на новий розгляд.

Керуючись пунктами 1, 2 ч. 1 ст. 336, ст. 337, ч. 2 ст. 338, пунктами 1, 2 ч. 1 ст. 344 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Г. задовольнила частково, рішення Корольовського районного суду м. Житомира від 29 вересня 2006 р. у частині присудження з Г. на користь М. компенсації 1000 грн понесених ним витрат на правову допомогу, а також ухвалу Апеляційного суду Житомирської області від 4 грудня 2006 р. про залишення в цій частині рішення суду першої інстанції без змін скасувала і передала справу в цій частині на новий розгляд до суду першої інстанції. В іншій частині рішення суду першої інстанції та ухвалу апеляційного суду залишила без змін.

4. Види судових витрат (до яких віднесено витрати на правову допомогу — ст. 84 ЦПК України) визначені у ст. 79 зазначеного Кодексу, а їх розподіл здійснюється судом відповідно до вимог, встановлених цим Кодексом (статті 88, 89 ЦПК України). Крім цього, суд під час ухвалення рішення вирішує, зокрема, питання про розподіл судових витрат, про що зазначається в його резолютивній частині (п. 6 ч. 1 ст. 214, п. 4 ч. 1 ст. 215 цього ж Кодексу).

У разі невирішення питання про судові витрати суд, що ухвалив рішення, за заявою осіб, які беруть участь у справі, чи з власної ініціативи може ухвалити додаткове рішення (п. 4 ч. 1 ст. 220 ЦПК України). Ухвали суду щодо визначення розміру судових витрат окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 293 зазначеного Кодексу.

Таким чином, види, зміст судових витрат, порядок їх розподілу судом та оскарження ухвал суду з цього питання у цивільному судочинстві регулюються та підпорядковані нормам ЦПК України.

Відповідно види, зміст судових витрат, порядок їх розподілу судом та оскарження судових рішень щодо судових витрат в адміністративному судочинстві регулюються та підпорядковані нормам КАС України (ч. 1 ст. 5, статті 87, 90, 94, 97, 98, 160, 161, 163, 168 цього Кодексу).

Згідно зі змістом зазначених положень ЦПК України та КАС України вирішення судом питання про судові витрати відбувається лише в порядку, визначеному відповідними нормами вказаних процесуальних законів.

Отже, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката витрати, понесені особою у зв'язку з реалізацією своїх процесуальних прав при розгляді справ у порядку цивільного та адміністративного судочинства, процесуальним законом віднесено до судових витрат. Вони відшкодовуються в порядку, передбаченому відповідним процесуальним законом, не є шкодою в розумінні ст. 1166 ЦК України і не можуть бути стягнуті за позовною вимогою про відшкодування шкоди

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 15 квітня 2009 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 7. — С. 11–12)

У серпні 2008 р. Г. звернувся до суду з позовом до Л. Л. та Л. В. про відшкодування майнової та моральної шкоди, посилаючись на те, що у 2007–2008 рр. судами в порядку цивільного та адміністративного судочинства розглянуто справи, за якими до нього було пред'явлено безпідставні вимоги з боку відповідачів. У зв'язку з тим, що при розгляді зазначених справ позивач поніс витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката в сумі 3 тис. 550 грн, він

просив суд стягнути з відповідачів на його користь зазначену суму, а також 1 тис. 500 грн на відшкодування моральної шкоди з підстав, передбачених ст. 1166 ЦК.

Василівський районний суд Запорізької області рішенням від 5 листопада 2008 р. у задоволенні позову відмовив.

Апеляційний суд Запорізької області рішенням від 22 грудня 2008 р. рішення суду першої інстанції в частині відмови у стягненні витрат на правову допомогу скасував та ухвалив у цій частині нове рішення, яким постановив стягнути на користь Г. солідарно з Л. Л. та Л. В. 3 тис. 550 грн на відшкодування витрат, пов'язаних з оплатою ним правової допомоги. В іншій частині рішення суду залишив без змін.

У касаційній скарзі Л. Л. та Л. В., посилаючись на порушення судом норм матеріального та процесуального права, просили скасувати рішення апеляційного суду й залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, дослідивши матеріали справи та перевіривши наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню.

Відповідно до ст. 214 ЦПК під час ухвалення рішення суд, серед іншого, вирішує питання про те, які правовідносини сторін випливають із встановлених ним обставин та яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин.

Ухвалюючи рішення про відмову в позові в частині вимоги про відшкодування майнової шкоди, суд першої інстанції виходив із того, що понесені Г. витрати пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката при розгляді інших справ у порядку цивільного та адміністративного судочинства, а отже, вони є судовими витратами, які мають розподілятися між сторонами при розгляді справи по суті, і законодавством не передбачено можливості їх стягнення за окремим позовом до суду.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції в частині відмови у стягненні витрат, пов'язаних з оплатою правової допомоги адвоката, та ухвалюючи в цій частині нове рішення про задоволення позову, апеляційний суд зазначив, що Г. вимушений був укласти угоду на правову допомогу з адвокатом П. та понести відповідні витрати на загальну суму 3 тис. 550 грн, пов'язані з оплатою такої допомоги. Вони підтверджені відповідними квитанціями, що є у матеріалах справи.

Однак погодитися з таким висновком не можна.

Згідно з частинами 1, 2 ст. 2 ЦПК цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції, цього Кодексу та Закону від 23 червня 2005 р. № 2709-IV «Про міжнародне приватне право», за винятком випадку застосування правил міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, та яким передбачено інші правила, ніж встановлені цим Кодексом.

Суд установив, що в провадженні Василівського районного суду перебували адміністративна справа за позовом Л. В., Л. Л. до Приморської сільської ради (далі — Сільрада), треті особи: Г., Н., Василівська державна нотаріальна контора, КП «Василівське районне БТІ» про визнання частково незаконним рішення виконавчого комітету Сільради № 96 від 26 жовтня 2004 р. «Про затвердження права власності на 1/2 частку будинку за померлою Ч.», а також за позовом Л. В.,

Л. Л. до Г., Н., Сільради про визнання частково недійсним рішення виконавчого комітету Сільради, свідоцтва про право власності, свідоцтва про право на спадщину, договору дарування. Як установлено судом, зазначені вимоги виявилися безпідставними, тому щодо першого позову провадження було закрито, а в задоволенні другого — відмовлено. При цьому відповідач Г. поніс витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката на загальну суму 3 тис. 550 грн.

Види судових витрат (до яких віднесено витрати на правову допомогу — ст. 84 ЦПК) визначені у ст. 79 зазначеного Кодексу, а їх розподіл здійснюється судом відповідно до вимог, встановлених цим Кодексом (статті 88, 89 ЦПК). Крім цього, суд під час ухвалення рішення вирішує, зокрема, питання про розподіл судових витрат, про що зазначається в його резолютивній частині (п. 6 ч. 1 ст. 214, п. 4 ч. 1 ст. 215 ЦПК).

У разі невирішення питання про судові витрати суд, що ухвалив рішення, за заявою осіб, які беруть участь у справі, чи з власної ініціативи може ухвалити додаткове рішення (п. 4 ч. 1 ст. 220 ЦПК). Ухвали суду щодо визначення розміру судових витрат окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 293 ЦПК.

Таким чином, види, зміст судових витрат, порядок їх розподілу судом та оскарження ухвал суду з цього питання у цивільному судочинстві регулюються та підпорядковані нормам ЦПК.

Відповідно види, зміст судових витрат, порядок їх розподілу судом та оскарження судових рішень щодо судових витрат в адміністративному судочинстві регулюються та підпорядковані нормам КАС (зокрема, ч. 1 ст. 5, статті 87, 90, 94, 97, 98, 160, 161, 163, 168 цього Кодексу).

Згідно зі змістом зазначених положень ЦПК та КАС вирішення судом питання про судові витрати відбувається лише в порядку, визначеному відповідними нормами вказаних процесуальних законів.

Отже, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката витрати, понесені особою у зв'язку з реалізацією своїх процесуальних прав при розгляді справ у порядку цивільного та адміністративного судочинства, процесуальним законом віднесено до судових витрат. Вони відшкодовуються в порядку, передбаченому відповідним процесуальним законом, не є шкодою в розумінні ст. 1166 ЦК і не можуть бути стягнуті за позовною вимогою про відшкодування шкоди.

Апеляційний суд на зазначене уваги не звернув, помилково скасував рішення суду першої інстанції в частині вимоги про відшкодування майнової шкоди та задовольнив вимогу позивача про стягнення з відповідачів на його користь понесених ним при розгляді інших справ витрат на правову допомогу.

Таким чином, апеляційний суд помилково скасував рішення суду першої інстанції, ухвалене згідно із законом.

Тому, керуючись п. 3 ч. 1 ст. 336, ст. 339, п. 4 ч. 1 ст. 344 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Л. Л. та Л. В. задовольнила: рішення Апеляційного суду Запорізької області від 22 грудня 2008 р. скасувала і залишила в силі рішення Василівського районного суду від 5 листопада 2008 р.

12. ПІДСУДНІСТЬ

1. Позови робітників і службовців, що випливають з трудових правовідносин, можуть пред'являтися як за місцем знаходження відповідача, так і за місцем проживання позивача. Позов до кількох відповідачів, які знаходяться в різних місцях, пред'являється за місцем знаходження одного з них за вибором позивача

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОГО МІСЬКОГО СУДУ

від 2 липня 1982 р.

(Витяг)

(Радянське право. — 1982. — № 11. — С. 85–86)

Громадянин Н. пред'явив позов до республіканського виробничого об'єднання «Укрсільбудмеханізація», де він працював на посаді інженера капітального будівництва про поновлення на роботі та стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу. Н. звільнено з роботи за скороченням штату на підставі п. 1 ст. 40 КЗпП УРСР у зв'язку з ліквідацією апарату управління, тресту. Вважаючи, що адміністрація тресту не вживала заходів до його працевлаштування, позивач просив задовольнити його вимоги.

Ухвалою народного судді Залізничного районного народного суду м. Києва, залишеною без зміни судовою колегією в цивільних справах Київського міського суду, у прийнятті позовної заяви відмовлено, а позивачу роз'яснено право звернутися в інший суд за підсудністю.

У протесті заступника Голови Верховного суду УРСР ставиться питання про скасування постановлених ухвал. Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Відмовляючи у прийнятті позовної заяви, народний суддя і судова колегія міського суду послалися на те, що позивач неправильно пред'явив позов до виробничого об'єднання «Укрсільбудмеханізація», визначивши підсудність за місцем знаходження цієї організації. Належним відповідачем є Мінсільбуд УРСР і тому позов слід пред'явити за місцем свого проживання. Проте з такими висновками погодитися не можна.

Відповідно до ст. ст. 126, 131 ЦПК УРСР позови робітників і службовців, що випливають з трудових правовідносин, можуть пред'являтися як за місцем проживання позивача, так і за місцем знаходження відповідача. Позов до кількох відповідачів, які знаходяться в різних місцях, пред'являється за місцем знаходження одного з них за вибором позивача.

Позовна заява була прийнята судом у місячний строк з дня звільнення позивача з роботи. Народний суддя провадив підготовку до судового розгляду, витребував необхідні документи і викликав сторони для бесіди. За таких обставин народний суддя не вправі був визначати, чи належним є відповідач, а оскільки позов було пред'явлено і до Мінсільбуду УРСР, справу необхідно було розглянути по суті.

Керуючись ст. ст. 336, 337 ЦПК УРСР, президія міського суду постановила: протест заступника Голови Верховного суду УРСР задовольнити; ухвалу народного судді Залізничного районного народного суду м. Києва й ухвалу судової колегії в цивільних справах Київського міського суду скасувати, а заяву направити для розгляду по суті,

2. Позов до кількох відповідачів, які проживають або знаходяться в різних місцях, пред'являється за місцем проживання або за місцем знаходження одного з відповідачів за вибором позивача

(Радянське право. — 1991.— № 9. — С. 89–90)

Громадянка Р. З. пред'явила позов до фінансового відділу Карлівської міської Ради народних депутатів про визнання права власності на $^1/_2$ частину спадкового майна та про його поділ. Позивачка зазначала, що з 1964 р. вона перебувала у фактичному шлюбі з Я. Р., який у червні 1989 р. помер. Після його смерті залишилося спадкове майно, нажите під час спільного проживання за їх спільні кошти.

Посилаючись на зазначені обставини, позивачка просила задовольнити її вимоги. До участі у справі як відповідачі притягнуті діти спадкодавця Л. С. та Є. С.

Ухвалою Карлівського районного народного суду, залишеною без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Полтавського обласного суду, справа направлена для розгляду до Хамзинського районного народного суду м. Ташкента за місцем проживання відповідачів Л. С. та Є. С.

Президія Полтавського обласного суду задовольнила протест заступника Голови Верховного суду УРСР і у постанові про скасування судових рішень вказала на таке.

Відповідно до вимог ст. 131 ЦПК УРСР позов до кількох відповідачів, які проживають або знаходяться в різних місцях, пред'являється за місцем проживання або за місцем знаходження одного з відповідачів за вибором позивача.

Позов Р. З. пред'явлено до одного з відповідачів — фінвідділу Карлівської міської Ради, тобто з додержанням правил підсудності. Висновок же суду про те, що справу слід передати для розгляду за місцем проживання відповідачів Л. С. та Є. С, суперечить вимогам зазначеної норми закону. До того ж у Карлівці знаходиться спірне майно, там проживають свідки, яких у позовній заяві просила допитати позивачка, та знаходяться інші докази.

За таких обставин справа підлягає розгляду по суті Карлівським районним нарсудом і тому постановлені ухвали про направлення її до Хамзинського районного народного суду, м. Ташкента підлягають скасуванню.

3. Позови про встановлення батьківства і стягнення коштів на утримання (аліментів) можуть пред'являтися за місцем проживання позивача

(Право України. — 1993. — № 3. — С. 39)

М. пред'явила позов про встановлення батьківства і стягнення аліментів. Позивачка зазначала, що у березні 1987 р. вона народила сина, батьком якого є відповідач. Спочатку він визнав себе батьком дитини, надавав матеріальну допомогу на її утримання, а згодом від реєстрації сина на своє ім'я відмовився. Позивачка просила задовольнити її вимоги.

Ухвалою Подільського районного народного суду м. Києва справа направлена в Сизранський міський народний суд Росії. В касаційному порядку вона не розглядалася. Президія Київського міського суду задовольнила протест заступника Голови Верховного Суду України і у постанові вказала на таке.

Направляючи справу до Сизранського міського народного суду, Подільський районний народний суд м. Києва виходив з того, що через неявку відповідача, який проживає у м. Сизрані, розгляд справи неодноразово відкладався, а тому її доцільно направити для розгляду за місцем його проживання.

Однак з таким висновком суду погодитися не можна, оскільки він не ґрунтується на законі.

Статтею 126 ЦПК України, на яку послався суд в ухвалі, передбачено, що позови про встановлення батьківства та стягнення аліментів можуть пред'являтися за місцем проживання позивачки. Оскільки остання пред'явила позов в Подільський районний народний суд, саме цей суд зобов'язаний його розглянути. За таких обставин його ухвала підлягає скасуванню, а справа поверненню для розгляду по суті.

4. Позовні заяви подаються з додержанням правил ст. 123 ЦПК України, у відповідності з якими всі справи, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, крім тих, які віднесені до компетенції інших судів, розглядаються районними (міськими) судами

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 30 жовтня 2001 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2002 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2002. — С. 49)

У березні 2001 р. М. звернулася до Верховного суду Автономної Республіки Крим із позовом до редакції газети «З місця події» про відшкодування моральної шкоди.

Ухвалою судді Верховного суду Автономної Республіки Крим від 25 квітня 2001 р. М. було відмовлено у прийнятті заяви з підстав, передбачених п. 7 ч. 2 ст. 136 ЦПК.

Не погоджуючись із постановленою ухвалою, М. подала касаційну скаргу про її скасування, посилаючись на порушення суддею норм процесуального права.

Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Згідно зі ст. 123 ЦПК усі справи, які підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, крім тих, що віднесені до компетенції інших судів, розглядаються районними (міськими) судами.

Оскільки зазначена справа не підсудна Верховному суду Автономної Республіки Крим, суддя обґрунтовано відповідно до вимог ст. 132 ЦПК повернув її позивачці для подання позову до належного суду.

Враховуючи наведене та керуючись ст. 334 ЦПК, судова палата з цивільних справ Верховного Суду України касаційну скаргу відхилила.

5. Згідно зі ст. 93 ЦК місцезнаходження юридичної особи є адреса органу або особи, які відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступають від імені.

Статтею 95 ЦК установлено, що філією юридичної особи є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій.

Відповідно до ч. 7 ст. 110 ЦПК позови, що виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, можуть пред'являтися за їх місцезнаходженням.

Статтею 2 Закону «Про банки і банківську діяльність» визначено, що філією банку є відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку.

Аналізуючи наведені норми, можна дійти висновку, що зміст ст. 287 ЦПК кореспондується зі змістом ч. 7 ст. 110 ЦПК.

За таких обставин, ураховуючи, що філія банку здійснює банківську діяльність від імені банку та обслуговує відповідну юридичну або фізичну особу, заява про розкриття банкам інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної особи або

фізичної особи у випадках, встановлених законом, може бути подана до суду за місцезнаходженням такої філії

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 5 грудня 2007 р.

(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 1. — С. 91–93)

У листопаді 2006 р. Державна податкова адміністрація в Луганській області (далі — ДПА) звернулася до суду із заявою про зобов'язання Луганської обласної філії Акціонерного комерційного товариства «Укрсоцбанк» (далі — АКБ «Укрсоцбанк») розкрити та надати інформацію, яка містить банківську таємницю, про обсяг і обіг коштів на рахунках підприємства «Фантом», оскільки це підприємство не знаходиться за своєю юридичною адресою, засновник та директор підприємства не має документів щодо фінансово-господарської діяльності цього підприємства.

Ухвалою Ленінського районного суду м. Луганська від 1 грудня 2006 р., залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду Луганської області від 10 липня 2007 р., заяву ДПА повернуто без розгляду, оскільки справа не підсудна Ленінському районному суду м. Луганська.

У поданій до Верховного Суду України касаційній скарзі ДПА просило скасувати ухвалу Ленінського районного суду м. Луганська від 1 грудня 2006 р., ухвалу Апеляційного суду Луганської області від 10 липня 2007 р. та передати справу па новий розгляд до суду першої інстанції, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права й порушення норм процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга ДПА підлягає частковому задоволенню, а судові рішення — скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції на таких підставах.

Постановляючи ухвалу про повернення заяви ДПА без розгляду, на підставах непідсудності справи Ленінському районному суду м. Луганська, суд керувався тим, що ДПА повинна була звертатися із заявою про розкриття банківської таємниці не до Ленінського районного суду м. Луганська за місцем знаходження Луганської обласної філії АКБ «Укрсоцбанк», а до суду за місцем знаходження самого АКБ «Укрсоцбанк», посилаючись при цьому на норми ст. 287 ЦПК, згідно з якою заява про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи у випадках, встановлених за-

коном, подається до суду за місцезнаходженням банку, що обслуговує таку юридичну або фізичну особу.

Проте з таким висновком суду погодитись не можна, оскільки суд дійшов його з неправильним застосуванням норм матеріального права та з порушенням норм процесуального права.

Згідно зі ст. 93 ЦК місцезнаходженням юридичної особи є адреса органу або особи, які відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступають від її імені.

Статтею 95 ЦК установлено, що філією юридичної особи є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій.

Відповідно до ч. 7 ст. 110 ЦПК позови, що виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, можуть пред'являтися за їх місцезнаходженням.

Статтею 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що філією банку є відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку.

Аналізуючи наведені норми, можна дійти висновку, що зміст ст. 287 ЦПК кореспондується зі змістом ч. 7 ст. 110 ЦПК.

За таких обставин, ураховуючи, що філія банку здійснює банківську діяльність від імені банку та обслуговує відповідну юридичну або фізичну особу, заява про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи у випадках, встановлених законом, може бути подана до суду за місцезнаходженням такої філії.

Таким чином, висновок суду про непідсудність Ленінському районному суду м. Луганська справи, за заявою ДПА про розкриття банком (Луганською обласною філією АКБ «Укрсоцбанк») інформації, яка містить банківську таємницю, є помилковим.

Апеляційний суд не усунув зазначені порушення норм процесуального закону, а відтак, судові рішення відповідно до ст. 338 ЦПК підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу ДПА задовольнила.

Ухвалу Ленінського районного суду м. Луганська від 1 грудня 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Луганської області від 10 липня 2007 р. скасувала, передала справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

6. Відповідно до ч. 8 ст. 110 ЦПК позови, що виникають з договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в

певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 28 листопада 2007 р.

(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 1. — С. 97–98)

У листопаді 2006 р. ЗАТ «Горлівський авторемонтний завод» (далі — Завод) звернулось до суду з позовом до К. про припинення правовідносин за договором купівлі-продажу автомобіля № 300 від 11 вересня 2006 р.

Ухвалою Центрально-Міського районного суду м. Горлівки від 1 грудня 2006 р. матеріали позовної заяви Заводу до К. про припинення правовідносин повернуто позивачеві для подачі в належний суд за місцем знаходження відповідача.

Не погоджуючись із зазначеною ухвалою суду першої інстанції, Завод звернувся з апеляційною скаргою до апеляційного суду.

Ухвалою Апеляційного суду Донецької області від 18 квітня 2007 р. ухвалу Центрально-Міського районного суду м. Горлівки від 1 грудня 2006 р. залишено без змін.

У касаційній скарзі Завод, посилаючись на порушення судами норм процесуального права, просив скасувати ухвали судів першої та другої інстанції та направити матеріали позовної заяви до суду першої інстанції.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку що касаційна скарга підлягає задоволенню на таких підставах.

Повертаючи матеріали позовної заяви Заводу для передачі в належний суд за місцем знаходження відповідача, суди обох інстанцій керувалися тим, що відповідно до вимог ст. 109 ЦПК позови подаються за місцем проживання відповідача.

Проте погодитися з такими висновками судів не можна, оскільки трапилось неправильне застосування норм процесуального права.

Відповідно до ч. 8 ст. 110 ЦПК позови, що виникають з договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів.

Як убачається з матеріалів позовної заяви, Завод просив розірвати договір купівлі-продажу автомобіля № 300 від 11 вересня 2006 р. Згідно з п. 4.2 зазначеного договору, передача автомобіля здійснюється на виставковому майданчику продавця в м. Горлівці, тобто в договорі зазначене місце його виконання.

Оскільки суди під час вирішення питання про відкриття провадження у справі не врахували положень ч. 8 ст. 110 ЦПК та дійшли помилкового висновку про порушення позивачем правил підсудності, колегія суддів Судової палати у

цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що зазначені ухвали суду першої та апеляційної інстанцій підлягають скасуванню, а матеріали позовної заяви — направленню до суду першої інстанції для вирішення питання про прийняття позовної заяви.

Керуючись статтями 336, 342, 345 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Заводу задовольнила.

Ухвалу Центрально-Міського районного суду м. Горлівки від 1 грудня 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 18 квітня 2007 р. скасувала, а матеріали позовної заяви передала до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження у справі.

7. Відповідно до ч. 8 ст. 110 ЦПК України позови, що виникають з договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів.
Звертаючись з позовом до районного суду, позивач указував, що відповідно до положень ст. 532 ЦК України в укладеному між сторонами кредитному договорі передбачалося, що місцем його виконання є визначена договором адреса банку для листування, яка територіально належить до підсудності цього суду.
Зазначене посилання має значення для правильного вирішення питання про підсудність справи, а тому постановлена суддею суду першої інстанції ухвала про повернення позовної заяви без належної оцінки такого посилання на умови договору щодо місця виконання договору є помилковою, що відповідно до п. 2 ст. 342 ЦПК України стало підставою для скасування ухвали судді та передачі справи на новий розгляд до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження у справі

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 4 листопада 2009 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 11(123). — С. 6.)

У квітні 2009 р. акціонерний комерційний інноваційний банк «УкрСиббанк» (далі — Банк) звернувся до суду з позовом до Ш. про стягнення боргу за кредитним договором.

Ухвалою судді Дніпровського районного суду м. Києва від 6 травня 2009 р., залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 21 липня 2009 р., позовну заяву повернено позивачу для подання до належного суду.

У касаційній скарзі Банк просив скасувати зазначені судові рішення, посилаючись на порушення судом норм процесуального права, і передати справу для розгляду по суті до Дніпровського районного суду м. Києва.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, дослідивши матеріали справи та перевіривши наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково.

Повертаючи позовну заяву позивачу, суддя суду першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що справа не підсудна Дніпровському районному суду м. Києва, оскільки відповідач не проживає на території, що належить до юрисдикції цього суду.

Однак з таким висновком погодитися не можна.

Відповідно до ч. 8 ст. 110 ЦПК позови, що виникають з договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів.

Звертаючись з позовом до Дніпровського районного суду м. Києва, позивач указував, що відповідно до положень ст. 532 ЦК в укладеному між сторонами кредитному договорі передбачалося, що місцем його виконання є визначена договором адреса банку для листування, яка територіально належить до підсудності цього суду.

Зазначене посилання потребує перевірки, оскільки має значення для правильного вирішення питання про підсудність справи, а тому постановлена суддею суду першої інстанції ухвала про повернення позовної заяви без належної оцінки такого посилання є помилковою.

Зважаючи на такі обставини та керуючись п. 2 ч. 2 ст. 336, п. 2 ст. 342, п. 6 ч. 1 ст. 344 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Банку задовольнила частково: ухвалу судді Дніпровського районного суду м. Києва від 6 травня 2009 р. та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 21 липня 2009 р. скасувала і передала справу на новий розгляд до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження у справі.

13. ПОЗОВ

1. Суд не вправі відмовити в прийнятті позовної заяви з мотиву, що позивач не представив доказів на ствердження своїх позовних вимог

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ КРИМСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ

від 6 грудня 1965 р.

(Витяг)

(Радянське право. — 1966. — № 4. — С. 94)

Громадяни Головня пред'явили в суді позов до громадянки Зузи про звільнення від виплати періодичних платежів, посилаючись на те, що вони з грудня 1962 р. сплачують їй по 7 крб 50 коп. на відшкодування збитків у зв'язку з ушкодженням здоров'я. В даний час здоров'я відповідачки відновилось, а їх матеріальний стан погіршився.

Народний суддя Сімферопольського міського суду ухвалою від 1 лютого 1965 р. відмовив у прийнятті позовної заяви. Ухвалою судової колегії Кримського обласного суду від 16 лютого 1965 р. ухвалу народного судді залишено без змін.

У протесті заступник Голови Верховного суду УРСР просить постановлені ухвали скасувати та справу надіслати для розгляду по суті.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Відмовляючи в прийнятті позовної заяви, народний суддя послався на те, що позивачі не представили документів з приводу того, що здоров'я громадянки Зузи відновлено, або інших доказів, що свідчили б про необхідність зміни розміру платежів. На ці обставини посилалася і судова колегія обласного суду, залишаючи ухвалу народного судді без змін. Проте з цими мотивами погодитися не можна, бо відмова у прийнятті позовної заяви може мати місце лише при наявності підстав, передбачених ст. 136 ЦПК УРСР. Відповідно до вимог цієї статті суд не вправі відмовити позивачеві у прийнятті позовної заяви з мотиву, що він не представив доказів на ствердження своїх позовних вимог.

Якщо позивач не представив суду доказів, то суд у порядку підготовки справи до судового розгляду відповідно до вимог ст. 143 ЦПК УРСР повинен запропонувати сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, подати додаткові докази, або за їх клопотанням вжити заходів до забезпечення доказів.

На підставі наведеного президія Кримського обласного суду постановила: ухвали народного суду м. Сімферополя і судової колегії Кримського обласного суду скасувати, а справу надіслати народному суду Залізничного району м. Сімферополя для розгляду по суті.

2. Суддя вправі відмовити у прийнятті позовної заяви, коли є рішення чи ухвала, що набрали законної сили, постановлені по спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав

(Радянське право. — 1975. — № 12. — С. 87–88)

У січні 1975 р. громадянин П. Батура пред'явив позов до громадянки К. Батури про стягнення 2659 крб. Позивач зазначав, що з 1955 до 1973 р. він перебував у шлюбі з відповідачкою. За час спільного життя вони заощадили 6319 крб., які зберігали в ощадній касі. Після розірвання шлюбу він разом з К. Батурою та їх сином одержали цей вклад з тим, щоб поділити порівну. Але відповідачка всі одержані гроші забрала собі, а потім пред'явила позов у суді про поділ вкладу. Рішенням народного суду м. Комунарська Ворошиловградської області від 16 серпня 1974 р. в позові їй відмовлено, оскільки встановлено, що вказану суму грошей вона привласнила.

У зв'язку з цим П. Батура подав позов про стягнення з К. Батури половини суми одержаного вкладу.

Ухвалою народного суду м. Харцизька від 30 січня 1975 р. у прийнятті даної позовної заяви відмовлено.

В протесті поставлено питання про скасування даної ухвали суду і надіслання матеріалу до народного суду для розгляду по суті. Протест підлягає задоволенню з таких підстав. Відмовляючи у прийнятті позовної заяви, народний суд послався на п. 4 ст. 136 ЦПК УРСР і зазначив, що даний спір про поділ вкладу вже розглядався в суді за позовом К. Батури і постановлене рішення.

Проте такі доводи не можна визнати обґрунтованими.

Пункт 3 ст. 136 ЦПК УРСР передбачає, що суддя відмовляє у прийнятті позовної заяви, коли є рішення чи ухвала суду, що набрали законної сили, постановлені по спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав, про прийняття відмови позивача під позову або про затвердження мирової угоди сторін.

Спір, з приводу якого 16 серпня 1974 р. народний суд м. Комунарська виніс рішення і з приводу якого пред'явлено даний позов, дійсно виник між тими ж сторонами, про той же предмет, проте не з тих же підстав. К. Батура свої позовні вимоги мотивувала тим, що належний їм по праву спільної власності вклад П. Батура одержав у ощадній касі без її відома і привласнив. П. Батура вимагає стягнення половини вкладу з інших підстав у зв'язку з тим, що К. Батура зловжила його довір'ям весь одержаний від нього вклад привласнила.

На підставі наведеного судова колегія ухвалила: протест заступника Голови Верховного суду УРСР задовольнити, ухвалу народного суду м. Харцизька Донецької області від 30 січня 1975 р. скасувати, а позовні матеріали направити в народний суд для розгляду по суті.

3. У разі подачі заяви про відмову від позову суд роз'яснює позивачеві наслідки цих дій і може її не прийняти, якщо вона суперечить законові чи порушує чиї-небудь права та охоронювані законом інтереси, зокрема, коли ухвала про закриття справи позбавить позивача можливості вирішити даний спір у судовому порядку при невиконанні відповідачем обіцянки добровільно поновити порушене право

УХВАЛА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 18 грудня 1996 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1997 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1997. — С. 99)

У лютому 1994 р. П. пред'явив позов до виконавчого комітету Ківерцівської районної Ради народних депутатів про надання жилого приміщення у зв'язку зі знесенням будинку. Позивач зазначав, що на підставі рішення цієї Ради від 14 березня 1991 р. було знесено будинок, частина якого належала йому на праві особистої власності, а іншого житла йому не надано.

Ухвалою Ківерцівського районного суду від 9 березня 1995 р. провадження в справі закрито у зв'язку з відмовою позивача від позову. У касаційному порядку справа не розглядалася.

Протест прокурора області на ухвалу районного суду постановою президії Волинського обласного суду від 11 вересня 1996 р. залишено без задоволення.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування судових рішень. Судова колегія в цивільних справах цього суду визнала, що протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Згідно з п. 4 ст. 227 ЦПК суд закриває провадження у справі, якщо позивач відмовився від позову і відмова прийнята судом. Відповідно до ч. 5 ст. 103 ЦПК суд не приймає відмови від позову, якщо така дія суперечить закону чи порушує чиї-небудь права та охоронювані законом інтереси.

Приймаючи відмову від позову і закриваючи провадження у справі, суд не перевірив, чи не суперечить це законові та чи не порушуються права позивача, а виходив лише з того, що відповідач погодився надати П. квартиру.

Згідно з ч. 3 ст. 179 ЦПК до прийняття відмови позивача від позову суд роз'яснює йому наслідки цієї процесуальної дії. Із протоколу судового засідання видно, що суд роз'яснив позивачеві наслідки відмови від позову після її прийняття. Отже, суд допустив порушення вимог цивільно-процесуального закону, на які не звернула уваги президія обласного суду.

Керуючись статтями 337, 338 ЦПК, судова колегія Верховного Суду України протест заступника Голови Верховного Суду України задовольнила, судові рішення у справі скасувала і направила її на новий розгляд.

4. У разі зміни підстав та предмета вимог у процесі розгляду порушеної цивільної справи, а також особи, до якої їх заявлено, вони вважаються новими вимогами і мають бути оформлені письмовою заявою згідно з вимогами ЦПК України, які пред'являються до позовних заяв

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 2 липня 1997 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1998 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1998. — С. 13–14)

У квітні 1996 р. Н. пред'явив позов до С. про визнання договору купівлі-продажу автомобіля від 16 березня 1996 р. недійсним, посилаючись на те, що під час реєстрації автомобіля ВАЗ-2108, якого він придбав згідно з договором, установлено, що номери двигуна та кузова змінено, у зв'язку з чим автомобіль було вилучено і відправлено на штрафний майданчик.

В подальшому позивач уточнив свої позовні вимоги і просив зобов'язати МРЕВ ДАІ м. Іллічівська повернути вилучений у нього автомобіль ВАЗ-2108 та зареєструвати його, мотивуючи тим, що він, Н., є добросовісним набувачем цього майна.

Рішенням Овідіопольського районного суду Одеської області від 26 липня 1996 р. позов задоволено. Суд зобов'язав Іллічівський міський відділ УМВС в Одеській області повернути позивачеві вилучений автомобіль та зареєструвати його в установленому порядку.

Протест заступника прокурора Одеської області постановою президії Одеського обласного суду від 18 грудня 1996 р. залишено без задоволення, а рішення суду від 26 липня 1996 р. — без зміни.

Заступник Генерального прокурора України порушив у протесті питання про скасування всіх постановлених у справі судових рішень.

Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню, а справа — направленню на новий розгляд з таких підстав.

Відповідно до п. 22 Правил державної реєстрації і обліку автомобілів, автобусів, самохідних машин, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1993 р. № 873 (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 13 січня 1995 р. № 14), із січня 1995 р. забороняється приймати на реєстрацію та перереєстрацію транспортні засоби, ідентифікаційні номери вузлів і агрегатів яких знищено або підроблено, а ст. 37 Закону «Про дорожній рух» забороняє експлуатацію таких транспортних засобів.

Згідно з висновком судово-технічної експертизи від 21 березня 1996 р. № 852 ідентифікаційні номери кузова та двигуна автомобіля ВАЗ-2108 підроблено.

Проте суд на зазначені обставини уваги не звернув і всупереч вимогам чинного законодавства дійшов помилкового висновку про обов'язок органів реєстрації транспортних засобів зареєструвати належний Н. автомобіль.

Із матеріалів справи вбачається, що позивач спочатку звернувся з позовом до С. про визнання договору купівлі-продажу автомобіля ВАЗ-2108 від 16 березня 1996 р. недійсним. У подальшому Н. змінив як предмет позову, так і його підстави й просив зобов'язати МРЕВ ДАІ м. Іллічівська повернути йому автомобіль.

Суд не звернув уваги на те, що позивач фактично пред'явив новий позов, але позовної заяви, яка б відповідала вимогам ст. 137 ЦПК, не подавав і така заява на порушення ст. 143 ЦПК відповідачеві вручена не була.

У судовому засіданні представник відповідача визнав позовні вимоги. Однак суд не з'ясував, чи наділений він такими повноваженнями. Із наявної в матеріалах справи довіреності від 26 липня 1996 р. не видно, якими саме повноваженнями наділений представник.

За таких обставин рішення суду підлягає скасуванню як таке, що постановлене з порушенням норм матеріального і цивільного процесуального права.

Оскільки президія обласного суду, відхиляючи протест заступника прокурора Одеської області та залишаючи зазначене рішення без зміни, не звернула уваги на допущені судом першої інстанції порушення, постанова президії також підлягає скасуванню.

Враховуючи наведене, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України протест заступника Генерального прокурора України задовольнила, рішення Овідіопольського районного суду та постанову президії Одеського обласного суду скасувала як такі, що постановлені з порушенням вимог закону, а справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

5. Питання про скасування забезпечення позову вирішується в судовому засіданні з повідомленням осіб, які беруть участь у справі, і ухвали з цього питання постановляються в нарадчій кімнаті

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 20 грудня 2001 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2002 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2002. — С. 49–45)

У липні 2000 р. К. О. та К. Н. звернулися в суд із позовом до П. О. і П. Т. про стягнення боргу в сумі 5 тис. 435 грн.

12 липня 2000 р. з метою забезпечення позову ухвалою судді Шполянського районного суду Черкаської області П. О. було заборонено до вирішення спору судом відчужувати (продавати, дарувати, передавати за довіреністю) належний йому автомобіль «Рено» № 20-10 МА.

Рішенням Шполянського районного суду Черкаської області від 16 жовтня 2000 р. позов було задоволено.

3 жовтня 2000 р. до вирішення спору суд постановив ухвалу про скасування забезпечення позову і зобов'язав реєстраційні органи зареєструвати зазначений автомобіль на нового власника Т.

У касаційній скарзі позивачі просили скасувати ухвалу суду як таку, що постановлена з порушенням норм процесуального права. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 155 ЦПК у разі, коли умови, які були підставою для забезпечення позову, відпали, суд за власною ініціативою чи за заявою заінтересованих осіб, що беруть участь у справі, розглядає в судовому засіданні питання про скасування забезпечення позову.

Усупереч цим положенням закону та ст. 233 ЦПК суд постановив зазначену ухвалу до постановлення у справі рішення, без обговорення питання про скасування забезпечення позову в судовому засіданні, за відсутності про це заяви сторін та без виходу до нарадчої кімнати. За таких обставин ухвала суду підлягає скасуванню.

Керуючись ст. 334 ЦПК, судова палата з цивільних справ Верховного Суду України ухвалу Шполянського районного суду скасувала, а питання про скасування забезпечення позову передала на розгляд суду першої інстанції.

6. Суд не вправі відмовити у прийнятті позовної заяви з мотивів неналежності позивача або відповідача

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 29 листопада 2000 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2001 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 2001. — С. 64–65)

У вересні 2000 р. К. звернулася в Харківський обласний суд із позовом до Харківського обласного управління юстиції та голови Червонозаводського районного суду м. Харкова про визнання недійсними наказів про накладення дисциплінарних стягнень, неправомірними — дій посадової особи, а також відшкодування моральної шкоди.

Ухвалою судді Харківського обласного суду від 12 жовтня 2000 р. у прийнятті позовної заяви було відмовлено.

У скарзі К. просила скасувати зазначену ухвалу і передати питання на розгляд суду першої інстанції, посилаючись на те, що їй безпідставно відмовлено у прийнятті позовної заяви. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скаргу задовольнила з таких підстав.

Відмовляючи у прийнятті позовної заяви, суддя в ухвалі зазначила, що відповідно до ст. 123 ЦПК усі справи, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, розглядаються районними (міськими) судами, тому справа обласному суду не підсудна. Проте такий висновок не є обґрунтованим.

Згідно з ч. 1 ст. 124 ЦПК цивільні справи, в яких однією зі сторін є районний (міський) суд, військовий суд гарнізону, розглядає відповідно Верховний суд Автономної Республіки Крим, обласний суд, Київський і Севастопольський міські суди, військовий суд регіону, Військово-Морських Сил.

Із позовної заяви вбачається, що К. оспорювала законність дисциплінарних стягнень, накладених на неї головою Червонозаводського районного суду Н. за порушення трудової дисципліни під час її роботи архіваріусом цього суду.

Таким чином, позовні вимоги К. випливають із трудових правовідносин, однією зі сторін в яких є районний суд, тому ця справа відповідно до ч. 1 ст. 124 ЦПК підсудна обласному суду. Сама по собі та обставина, що у позовній заяві Червонозаводський районний суд не був зазначений відповідачем, не могла бути підставою для відмови у її прийнятті.

Як роз'яснено у п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 1990 р. № 9 «Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції», не допускається відмова у прийнятті заяви з мотиву пред'явлення позову неналежним позивачем чи до неналежного відповідача. У цих випадках відповідно до правил ст. 105 ЦПК питання про заміну позивача чи відповідача або притягнення до участі у справі належного відповідача вирішує суд.

Враховуючи наведене, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скаргу К. задовольнила, ухвалу судді Харківського обласного суду скасувала і передала питання на розгляд суду першої інстанції.

7. Після порушення цивільної справи суддя не вправі відмовляти у прийнятті заяви, на підставі якої порушено справу. За наявності передбачених законом перешкод для розгляду справи у суді загальної юрисдикції питання щодо можливості провадження у спра-

ві чи його закриття вирішуються судом відповідно до положень ЦПК України

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 2 жовтня 2002 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2003 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2004. — С. 51–52)

У грудні 2000 р. Б. звернувся в суд із позовом до ТОВ «Альфа-С» про захист права власності, витребування майна з чужого незаконного володіння та скасування постанов органів дізнання і попереднього слідства, мотивуючи свої вимоги тим, що на виконання умов контракту, укладеного 10 жовтня 2000 р., фірма «Голнафта Корп» для ПП «Астат» (далі — ПП), власником якого є він, Б., здійснила поставку 61 цистерни нафтопродуктів, однак унаслідок помилки підприємства-вантажовідправника зазначений вантаж був відправлений ТОВ «Торговельно-промислова фірма "Сігма"» (далі — ТОВ «Сігма»), яке жодних повноважень на отримання спірного майна не мало. Позивач зазначав, що 1 листопада 2000 р. працівники УСБУ в Чернігівській області затримали цей вантаж на станції Щорс, мотивуючи свої дії тим, що одержувачем названого товару є ТОВ «Сігма» і що вантаж потрапив на територію України з ухиленням від митного контролю. Постановами начальника слідчого відділу зазначеного УСБУ від 31 жовтня, 1 та 3 листопада 2000 р. затриманий вантаж визнаний речовим доказом у порушеній кримінальній справі, а постановою старшого слідчого від 18 листопада 2000 р. цей вантаж переданий для реалізації ТОВ «Альфа-С». Посилаючись на те, що він, Б., є єдиним власником майна ПП, тому неотримання останнім спірного вантажу порушує його особисті майнові права, Б. просив суд задовольнити заявлені вимоги.

Справа розглядалася судами неодноразово. Останньою ухвалою судді Новозаводського районного суду м. Чернігова від 31 липня 2001 р., залишеною без зміни ухвалою Апеляційного суду Чернігівської області від 12 жовтня 2001 р., у прийнятті позовної заяви Б. відмовлено на підставі п. 1 ст. 136 ЦПК.

У касаційній скарзі Б. порушує питання про скасування зазначених ухвал і направлення справи на новий розгляд, оскільки висновки суду не відповідають чинному законодавству. У доповненнях до касаційної скарги позивач просить задовольнити його вимоги по суті.

Вивчивши матеріали справи та перевіривши доводи, викладені у касаційній скарзі, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала за необхідне касаційну скаргу частково задовольнити з таких підстав.

Відмовляючи у прийнятті позовної заяви за п. 1 ст. 136 ЦПК, суддя виходив з того, що у цивільно-процесуальному порядку не можуть оскаржуватися постанови органів дізнання і попереднього слідства, а спірні правовідносини, які виникли між ПП і ТОВ «Альфа-С», є господарськими за своїм характером, тому

подана позовна заява не підлягає розгляду в судах загальної юрисдикції. З такими висновками погодився і апеляційний суд, залишаючи ухвалу судді без зміни.

Проте оскаржувані ухвали постановлені з порушенням норм процесуального права, а це відповідно до ч. 2 ст. 336 ЦПК є підставою для їх скасування і передачі справи на новий розгляд.

Так, відповідно до правил гл. 16 ЦПК пред'явлення позову і прийняття його судом (ст. 136 ЦПК) спричинює правові наслідки процесуального характеру — порушення цивільної справи в суді, виникнення цивільних процесуальних правовідносин у справі, внаслідок чого особи, зазначені в позові, стають суб'єктами цих правовідносин, набуваючи процесуальних прав та обов'язків сторін, передбачених статтями 99 — 103 ЦПК.

З початком цивільного процесу припиняється право судді вирішувати питання про відмову в прийнятті позовної заяви відповідно до положень ст. 136 ЦПК, а за наявності підстав питання щодо підвідомчості спору суду має вирішуватися суддею згідно з вимогами ст. 227 ЦПК.

Оскільки при постановленні оскаржуваних судових рішень ці вимоги процесуального права були порушені, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 334 ЦПК, ухвалу судді Новозаводського районного суду м. Чернігова від 31 липня 2001 р. та ухвалу Апеляційного суду Чернігівської області від 12 жовтня 2001 р. скасувала і передала справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

8. Постановляючи ухвалу про забезпечення позову, суд не врахував, що забезпечення позову можливе лише в разі достатньо обґрунтованого припущення про те, що невжиття заходів забезпечення може у майбутньому утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду. Проте в будь-якому випадку забезпечення позову щодо юридичної особи неможливе, коли воно припиняє її господарську діяльність

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 10 вересня 2003 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2004. — № 1 (41). — С. 5)

У грудні 2002 р. К. звернувся до суду з позовом до дочірнього підприємства «Автомобільна компанія "Вікінг Моторз"» (далі — ДП), компанії «Volvo Car International» про відшкодування матеріальної і моральної шкоди. Позивач посилався на те, що 6 березня 1998 р. придбав у ДП автомобіль «Volvo C70 Coupe», 1998 р. випуску. У червні 1998 р. під час дорожньо-транспортної пригоди при зіткненні цього автомобіля з перешкодою не спрацювала його система безпеки,

через що К. як водій отримав тілесні ушкодження середньої тяжкості, в результаті чого його було визнано інвалідом II групи. Ухвалою Залізничного районного суду м. Сімферополя від 24 жовтня 2002 р. заяву К. про забезпечення позову задоволено. ДП заборонено розпоряджатися грошовими коштами, що перебували на його поточних рахунках, на загальну суму 536 тис. грн та заборонено провадити дії з відчуження, передачі майна, яке належить підприємству на праві власності, у тому числі за угодами, пов'язаними з передачею права власності, права розпорядження чи користування, на загальну суму 36 млрд 412 тис. 999 грн.

Ухвалою колегії суддів судової палати в цивільних справах Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 2 грудня 2002 р. ухвала суду першої інстанції частково змінена. ДП заборонено провадити дії з відчуження, передачі майна, яке належить підприємству на праві власності, у тому числі за угодами, пов'язаними з передачею права власності, права розпорядження чи користування, на загальну суму 5 млрд грн; в іншій частині ухвала суду першої інстанції залишена без зміни.

У касаційній скарзі ДП, посилаючись на порушення судом норм процесуального права, просило зазначені судові ухвали скасувати.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Згідно з п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 1990 р. № 9 «Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції», вживаючи заходів до забезпечення позову у відповідності з гл. 19 ЦПК, слід виходити з того, що такі дії можуть бути вчинені як при підготовці справи до судового розгляду, так і при її розгляді, якщо невжиття заходів забезпечення може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду.

У судовому засіданні та касаційній скарзі представники ДП зазначали, що підприємство вже тривалий час працює на ринку України, одержує стабільний прибуток, має хорошу репутацію у споживачів. Після постановлення ухвал про забезпечення позову ДП не може виплачувати податки й обов'язкові платежі, сплачувати митні збори за вантажі, що знаходяться на митниці, вимушено порушує зобов'язання за укладеними угодами перед контрагентами, тобто фактично припинено його господарську діяльність.

Постановляючи ухвали про забезпечення позову, суди не врахували, що прийняття такого рішення доцільне лише в разі достатньо обґрунтованого припущення, що невжиття заходів забезпечення може у майбутньому утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду. Проте в будь-якому випадку забезпечення позову щодо юридичної особи неможливе, коли воно припиняє її господарську діяльність.

За таких обставин Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що ухвали суду першої та апеляційної інстанцій постановлені з порушенням ст. 152 ЦПК, тому їх скасувала, а справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції з вказівкою вирішити питання про доцільність вжиття заходів до забезпечення позову.

9. Позовні вимоги суд приймає до розгляду незалежно від закінчення строку позовної давності, а закінчення цього строку до пред'явлення позову є підставою для відмови в задоволенні позову

УХВАЛА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 21 квітня 2004 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2004 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2005. — С. 28–29)

У грудні 2003 р. М. звернувся до суду із позовом, який обгрунтував тим, що його неправомірно звільнили з військової служби на підставі підпункту «є» п. 63 Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України (затверджене Указом Президента України від 7 листопада 2001 р. № 1053/2001), тобто у зв'язку з систематичним невиконанням умов контракту, оскільки укладений між ним та начальником прикордонного загону контракт про проходження військової служби від 3 квітня 2000 р. не містить вказівки про можливість його звільнення з такої підстави. До того ж на службі він характеризувався з позитивної сторони і яких-небудь вчинків, несумісних із її проходженням, не вчиняв. Позивач просив визнати неправомірними наказ Голови Державної прикордонної служби України від 13 серпня 2003 р. № 11-ос у частині звільнення його з військової служби та наказ начальника Могилів-Подільського прикордонного загону від 12 вересня 2003 р. № 14 про виключення зі списків особового складу частини, а також поновити його на військовій службі з виплатою грошового забезпечення за час вимушеного прогулу.

У судовому засіданні М. просив поновити йому процесуальний строк на звернення до суду, що передбачено положеннями ст. 248-5 ЦПК.

Військовий апеляційний суд Центрального регіону ухвалою від 2 лютого 2004 р. залишив позовну заяву М. без розгляду.

У касаційній скарзі М., не погоджуючись із рішенням суду апеляційної інстанції, просив це рішення скасувати, мотивуючи неправильним застосуванням судом норм процесуального права.

Перевіривши матеріали справи, Військова судова колегія Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

З матеріалів справи вбачається, що М. звернувся до суду з позовом, у якому просив визнати неправомірним його звільнення з військової служби, поновити на ній, а також стягнути з відповідачів грошове забезпечення за час вимушеного прогулу.

Суд першої інстанції без з'ясування всіх обставин справи й перевірки обгрунтованості чи безпідставності позовних вимог залишив позовну заяву М. без розгляду лише у зв'язку з пропуском строку на звернення до суду, що передбачений положеннями ст. 248-5 ЦПК. Однак із таким висновком суду погодитись не можна.

За змістом статей 74, 80 ЦК 1963 р. позовні заяви суд приймає до розгляду незалежно від закінчення строку позовної давності, а закінчення цього строку до пред'явлення позову є підставою для відмови в задоволенні позову.

Проте якщо суд визнає поважною причину пропуску строку позовної давності, порушене право підлягає захисту.

За таких обставин Військова судова колегія Верховного Суду України скасувала ухвалу військового апеляційного суду у зв'язку з порушенням норм матеріального права й направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

10. При вирішенні питання про прийняття позовної заяви суддя перевіряє, чи має заявник право на порушення справи, чи відповідають форма і зміст заяви вимогам закону, чи дотримані правила підсудності та чи немає інших, установлених законом, перешкод для порушення справи в суді. Відповідно до положень ЦПК позивач сам визначає зміст позовних вимог, викладає обставини, якими їх обґрунтовує, та зазначає докази на підтвердження обставин. Суддя при прийнятті заяви не має права давати оцінку доказам та встановлювати наявність чи відсутність обставин, якими обґрунтовуються вимоги

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 26 січня 2005 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2005 р. — № 1 (10). / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2005. — С. 38–39)

Б. звернулася до суду з позовом до ЗАТ «Агрофірма "Примор'є"» про оплату праці, пославшись на те, що вона перебувала у трудових відносинах із відповідачем. Передбачені договором роботи виконала, а відповідач відмовився їх оплатити.

Суддя Нахімовського районного суду м. Севастополя ухвалою від 11 листопада 2002 р., залишеною без зміни ухвалою Апеляційного суду м. Севастополя від 25 березня 2003 р., відмовив Б. у прийнятті позовної заяви з причин порушення правил підсудності. Зокрема, вказав, що між сторонами склалися не трудові відносини, як зазначив позивач, а цивільно-правові, й у зв'язку з цим спір повинен вирішуватися в суді за місцем знаходження відповідача.

У касаційній скарзі Б. просила скасувати ухвали судів першої та апеляційної інстанцій, пославшись на неправильне застосування ними норм процесуального права.

Обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

При вирішенні питання про прийняття заяви суддя перевіряє, чи має заявник відповідно до ст. 5 ЦПК право на порушення справи, чи відповідають форма й зміст заяви вимогам закону, чи дотримані правила підсудності та чи немає інших, встановлених законом, перешкод для порушення справи в суді.

Відповідно до статей 15, 15[1], 30, 137 цього Кодексу, позивач сам визначає зміст позовних вимог, викладає обставини, якими їх обґрунтовує, та зазначає докази на підтвердження обставин.

Суддя при прийнятті заяви не має права давати оцінку доказам та встановлювати наявність чи відсутність обставин, якими обґрунтовуються вимоги.

Обґрунтовуючи у позовній заяві свої вимоги, Б. послалася на те, що перебувала з відповідачем у трудових відносинах.

Відмовляючи у прийнятті заяви, суддя зазначив, що між сторонами виникли не трудові відносини, а відносини, засновані на договорі підряду, тобто дав оцінку обставинам справи.

Зважаючи на те, що при вирішенні питання про прийняття заяви суддя допустив порушення норм процесуального права, котрі суд апеляційної інстанції не виправив і які вплинули на правильність прийнятого рішення, керуючись ст. 334 ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Б. задовольнила: ухвалу судді Нахімовського районного суду м. Севастополя від 11 листопада 2002 р. та ухвалу Апеляційного суду м. Севастополя від 25 березня 2003 р. скасувала і направила заяву в суд першої інстанції для вирішення питання про її прийняття.

11. Перебіг строку позовної давності починається з дня виникнення права на позов. Право на позов виникає з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 15 листопада 2006 р.

(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2007. — Вип. 1. — С. 109–110)

У квітні 2003 р. І. звернулася до суду з позовом до Г. про визнання в порядку спадкування права власності на частку квартири та визнання частково недійсним свідоцтва про право власності на квартиру, виданого на ім'я відповідача, посилаючись на те, що спірна квартира була придбана в період шлюбу її матері М. та відповідача Г., є їх спільною власністю. Вона у встановленому порядку прийняла спадщину за заповітом після смерті матері, але не може одержати в нотаріальній конторі свідоцтво про право на спадщину, оскільки документи на квартиру оформлені на відповідача, який її права не визнає.

Рішенням Залізничного районного суду м. Сімферополя від 10 грудня 2003 р. позов задоволено.

Рішенням Апеляційного суду АР Крим від 11 травня 2004 р. рішення суду першої інстанції скасовано й ухвалено нове, яким у задоволенні позову відмовлено.

У касаційній скарзі І. просила скасувати рішення апеляційного суду та залишити в силі рішення суду першої інстанції, посилаючись на його необґрунтованість та порушення судом норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, дослідивши матеріали справи та перевіривши наведені у скарзі доводи, колегія суддів дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково на таких підставах.

Відповідно до ст. 202[1] ЦПК 1963 р., який був чинним на час розгляду справи, при ухваленні рішення суд приймає рішення щодо наявності обставин (фактів), якими обґрунтовувались вимоги і заперечення та якими доказами вони підтверджуються, наявності інших фактичних даних (пропуск строку позовної давності тощо), які мають значення для вирішення справи, а також доказів на їх підтвердження, правовідносин, зумовлених встановленими фактами, правової норми, яка регулює ці правовідносини.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи у позові, апеляційний суд керувався тим, що М. (мати позивачки) знала, що її чоловік Г. 23 червня 1999 р. отримав на своє ім'я свідоцтво про право власності на спірну квартиру, але при житті це свідоцтво не оспорила. Визнати право власності на частку в спадковому майні за позивачкою можна лише у разі визнання частково недійсним цього свідоцтва, але позивачка пропустила строк позовної давності та підстав для його поновлення немає.

Проте з таким висновком погодитись не можна.

Так, відповідно до ст. 76 чинного на час виникнення спірних правовідносин ЦК 1963 р. перебіг строку позовної давності починається з дня виникнення права на позов. Право на позов виникає з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права.

Судом встановлено, що позивачка дізналася про порушення свого права навесні 2003 р., коли відповідач відмовився надати документи для оформлення свідоцтва про право на спадщину за заповітом, заперечивши право матері позивачки на спірну квартиру, а тому суд не мав підстав для відмови у задоволенні позову за пропуском строку позовної давності.

Не може залишатись в силі й рішення суду першої інстанції, який, задовольняючи позов, керувався тим, що спірна квартира, будучи нажита матір'ю позивачки та відповідачем за час шлюбу, є їх спільною сумісною власністю, оскільки судом на порушення вимог статей 40, 62 ЦПК 1963 р. не перевірено посилань відповідача на те, що він був членом житлово-будівельного кооперативу та внесений ним пай є коштами, одержаними ним у порядку спадкування, а мати позивачки членом житлово-будівельного кооперативу не була і своїх коштів у збільшення паєнагромадження не вносила.

Таким чином, судами допущено порушення норм процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи, відповідно до ч. 2 ст. 338 ЦПК є підставою для скасування ухвалених судових рішень з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись статтями 336 ч. 1 п. 2, 338 ч. 2, 344 ч. 1 п. 2 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу І. задовольнила частково.

Рішення Залізничного районного суду м. Сімферополя від 10 грудня 2003 р. та рішення Апеляційного суду АР Крим від 11 травня 2004 р. скасувала, а справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

12. Відповідно до пунктів 3, 5, 6 ч. 2 ст. 119 ЦПК позовна заява повинна містити зміст позовних вимог, виклад обставин, якими позивач обґрунтовує вимоги, зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину. За змістом зазначеної норми саме позивач обґрунтовує свої вимоги з викладом відповідних обставин та зазначенням доказів, що підтверджують такі обставини. Сама по собі відсутність у позовній заяві чи додатках до неї доказів на підтвердження позовних вимог не перешкоджає розгляду справи, оскільки є підставою для відмови в задоволенні позову по суті, а не для визначення позовної заяви неподаною чи залишення її без розгляду з підстав п. 8 ч. 1 ст. 207 ЦПК

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 27 лютого 2008 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 3. — С. 101–103)

У лютому 2006 р. Державне комунальне підприємство каналізаційного господарства (далі — ДКПКГ) «Харківкомуночиствод» звернулося до суду з позовом до А. про укладення договору, посилаючись на те, що відповідачка користується послугами підприємства з водовідведення, проте на порушення вимог Закону України «Про житлово-комунальні послуги» відмовляється укласти відповідний договір.

Позивач просив зобов'язати відповідачку укласти з ним договір про надання послуг з водовідведення.

Ухвалою судді Дзержинського районного суду м. Харкова від 2 серпня 2006 р. визнано неподаною та повернуто зазначену позовну заяву ДКПКГ «Харківкомуночиствод».

Ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 31 жовтня 2006 р. ухвалу судді суду першої інстанції змінено й постановлено вважати позовну заяву залишеною без розгляду на підставі п. 8 ч. 1 ст. 207 ЦПК.

У касаційній скарзі ДКПКГ «Харківкомуночистовод» просило скасувати постановлені ухвали та передати справу на розгляд по суті, посилаючись на порушення судами норм процесуального права.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню на таких підставах.

Визнаючи неподаною позовну заяву, суддя керувався тим, що вона не відповідає вимогам статей 119, 120 ЦПК і позивачем не виконано у повному обсязі вимоги ухвали судді від 17 липня 2006 р. про залишення заяви без руху, оскільки не надано відомостей щодо права власності на квартиру та довідки з місця проживання відповідачки.

Апеляційний суд погодився з такими висновками, змінивши ухвалу лише в частині посилання на норми процесуального права з огляду на те, що провадження в справі вже було відкрите.

Проте з такими висновками судів погодитись не можна з огляду на таке.

Відповідно до пунктів 3, 5, 6 ч. 2 ст. 119 ЦПК позовна заява повинна містити зміст позовних вимог, виклад обставин, якими позивач обґрунтовує вимоги, зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину.

За змістом зазначеної норми саме позивач обґрунтовує свої вимоги з викладом відповідних обставин та зазначенням доказів, що підтверджують такі обставини. Сама по собі відсутність у позовній заяві чи додатках до неї доказів на підтвердження позовних вимог не перешкоджає розгляду справи, оскільки є підставою для відмови в задоволенні позову по суті, а не для визнання позовної заяви неподаною чи залишення її без розгляду на підставі п. 8 ч. 1 ст. 207 ЦПК.

Крім того, після надходження до суду в лютому 2006 р. позовної заяви ДКПКГ «Харківкомуночистовод» ухвалою судді Дзержинського районного суду м. Харкова від 17 лютого 2006 р. вона була залишена без руху з мотивів її невідповідності вимогам ст. 119 ЦПК, а саме відсутністю в позовній заяві доказів на підтвердження права власності на квартиру та відсутністю довідки з місця проживання.

Ухвалою судді цього ж суду від 2 березня 2006 р. позовну заяву було визнано неподаною та повернуто заявнику.

Ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 25 квітня 2006 р. ухвалу судді Дзержинського районного суду м. Харкова від 2 березня 2006 р. було скасовано, справу повернуто до суду першої інстанції для розгляду по суті.

При цьому апеляційний суд в ухвалі зазначив, що позовна заява відповідає вимогам статей 119, 120 ЦПК, позивач додав до заяви докази, які вважав за потрібне надати суду; якщо ж вони не підтверджують позовні вимоги, то це є підставою для відмови в задоволенні позову, а не для визнання позовної заяви неподаною.

Суддя на зазначені обставини уваги не звернув, положення ст. 119 ЦПК не врахував, а тому є необґрунтованим його висновок про необхідність визнання

позовної заяви неподаною лише на тих підставах, що ДКПКГ «Харківкомуночистворд» не надало відомостей щодо права власності на квартиру та довідки з місця проживання відповідачки.

Апеляційний суд наведене також залишив поза увагою.

За таких обставин постановлені ухвали підлягають скасуванню з передачею справи до суду першої інстанції для розгляду позовної заяви з підстав, передбачених п. 2 ст. 342 ЦПК.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу ДКПКГ «Харківкомуночистворд» задовольнила.

Ухвалу судді Дзержинського районного суду м. Харкова від 2 серпня 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 31 жовтня 2006 р. скасувала, справу передала до суду першої інстанції для вирішення питання про розгляд позову ДКПКГ «Харківкомуночистворд» до А. про укладення договору.

13. Якщо суддя, вирішуючи питання про відкриття провадження у справі, встановить, що справа не підсудна цьому суду, то відповідно до вимог ст. 115 ЦПК він має постановити ухвалу про повернення позовної заяви позивачеві для подання до належного суду, а не ухвалу про відмову у відкритті провадження

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 28 листопада 2007 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 1. — С. 100–101)

У травні 2006 р. Т. звернувся до суду із позовом до суб'єкта підприємницької діяльності Г. про стягнення грошей у сумі 28 883 грн 56 коп., посилаючись на те, що 16 листопада 2005 р. між ним та фірмою «East Tradi№ g Compa№ і S.A.» було укладено договір уступки права вимоги, відповідно до якого йому передано право вимог і відшкодування збитків, які виникли внаслідок часткової втрати вантажу з CMR AM № 0867869 від 16 травня 2005 р.

Ухвалою Піщанського районного суду від 31 травня 2006 р., залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду Вінницької області від 15 грудня 2006 р., у відкритті провадження у справі відмовлено на підставі статей 109, 115, 122 ЦПК.

Т. звернувся до Верховного Суду України з касаційною скаргою, в якій просив скасувати оскаржувані ухвали й направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції, посилаючись на порушення судом норм процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню на таких підставах.

Відмовляючи у відкритті провадження у справі, місцевий суд, з висновками якого погодилася й апеляційна інстанція, керувався тим, що справа не підсудна Піщанському районному суду, оскільки згідно з адресною довідкою ГСГІРФО Піщанського РВ УМВС України у Вінницькій області Г. знятий із реєстраційного обліку в Піщанському районі 6 травня 2005 р., а згідно з довідкою Крижопільської міжрайонної державної податкової інспекції Г. змінив місцезнаходження та перейшов на облік як суб'єкт підприємницької діяльності до ДПІ Подільського району м. Києва.

Крім того, суди також звернули увагу на п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК як на підставу відмови у відкритті провадження, оскільки в цьому випадку виник спір між юридичними особами, який віднесений до юрисдикції господарських судів, а тому заява не підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства.

Проте з такими висновками судів погодитися не можна, оскільки вони суперечать нормам процесуального права.

Відповідно до вимог ст. 115 ЦПК, якщо суддя, вирішуючи питання про відкриття провадження у справі, встановить, що справа не підсудна цьому суду, заява повертається позивачеві для подання до належного суду, про що постановляється ухвала. Ухвала суду разом із заявою та всіма додатками до неї надсилається позивачеві.

Як убачається з матеріалів справи, спір виник між фізичною особою, яка набула права вимоги за договором уступки, та суб'єктом підприємницької діяльності, а тому посилання судів на те, що справа не підлягає розгляду в суді в порядку цивільного судочинства, є передчасним.

Крім того, відмовляючи у відкритті провадження з причини зміни місця реєстрації відповідача, суди не звернули уваги на те, що це є підставою повернути заяву позивачеві для подання до належного суду, як того вимагає ст. 115 ЦПК, а не відмовити у відкритті провадження. Також суди не перевірили доводи позивача про те, що йому невідома точна адреса відповідача й вона також не зазначена в адресній довідці та довідці податкового органу, тому відповідно до правил ч. 9 ст. 110 ЦПК він має право пред'являти позов за останнім відомим місцем проживання відповідача.

За таких обставин згідно з вимогами п. 2 ч. 1 ст. 342 ЦПК ухвали судів першої та апеляційної інстанцій підлягають скасуванню з направленням матеріалів до суду першої інстанції для вирішення питання про прийняття позовної заяви Т.

Керуючись статтями 336, 342 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Т. задовольнила.

Ухвалу Піщанського районного суду Вінницької області від 31 травня 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Вінницької області від 15 грудня 2006 р. скасувала, а матеріали направити до суду першої інстанції для вирішення питання про прийняття позовної заяви Т.

14. Способи забезпечення позову визначені цивільним процесуальним законом. Розглядаючи позов про усунення перешкод у користуванні квартирою та вселення, суд не має права обирати такі способи забезпечення позову, як негайне вселення особи до спірного жилого приміщення, заборона провадити певні дії по виселенню з нього та зобов'язання не чинити перешкод у користуванні ним, оскільки таким чином фактично задовольняє позовні вимоги, не вирішуючи справу по суті

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ В ЦИВІЛЬНИХ ПРАВАХ ВСУ

від 7 грудня 2005 р.

(Система комплексного інформаційно-правового забезпечення ЛІГА: ЗАКОН. Бізнес. — Версія 78.1. — К: інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2008)

Липовецький районний суд Вінницької області ухвалою від 1 серпня 2003 р., залишеною без зміни ухвалою Апеляційного суду Вінницької області від 30 жовтня того ж року, з метою забезпечення позову Б. Т. до Б. А. про вселення та усунення перешкод у користуванні жилим приміщенням заборонив відповідачу провадити певні дії щодо цього жилого приміщення.

У касаційній скарзі Б. А. просив скасувати зазначені судові ухвали, посилаючись на порушення судами норм процесуального права, зокрема статей 149, 152 ЦПК 1963 р.

Заперечуючи проти викладених у касаційній скарзі доводів, Б. Т. просила залишити оскаржувані ухвали без зміни як такі, що відповідають вимогам закону.

Заслухавши доповідача, обговоривши наведені у касаційній скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що скарга підлягає задоволенню.

Ухвалою про забезпечення позову суд першої інстанції зобов'язав відповідача негайно вселити Б. Т. до спірного жилого приміщення, не перешкоджати їй користуватися зазначеною квартирою, зокрема виділеними їй кімнатами та підсобними приміщеннями, а також заборонив Б. А. на час розгляду справи в суді вчиняти будь-які дії по виселенню позивачки з дитиною зі спірної квартири.

Як убачається з матеріалів справи, Б. Т. заявила у позові вимоги про вселення та усунення перешкод у користуванні жилим приміщенням. Отже, суд першої інстанції фактично задовольнив зазначені позовні вимоги оскаржуваною ухвалою, не розглядаючи справу по суті.

Крім того, зобов'язавши відповідача вчинити певну дію — вселити позивачку до спірного приміщення, — суд обрав спосіб забезпечення позову, не передбачений ст. 152 ЦПК 1963 р., в якій наведено вичерпний перелік таких способів.

Враховуючи викладене та керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Б. А.

задовольнила — ухвалу Липовецького районного суду від 1 серпня 2003 р. та ухвалу Апеляційного суду Вінницької області від 30 жовтня того ж року скасувала і направила справу до суду першої інстанції для вирішення питання про забезпечення позову.

15. Згідно з ч. 2 ст. 158 ЦПК у разі відмови в позові відповідач після набрання рішенням законної сили може стягнути з позивача збитки, завдані йому забезпеченням позову.
Проте не є такими збитками втрати, яких відповідач зазнав у зв'язку з невиконанням угоди купівлі-продажу майна, укладеної в період чинності ухвали суду про забезпечення позову шляхом заборони на відчуження цього майна

УХВАЛА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 28 грудня 2005 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2006 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2006. — С. 29–30)

У грудні 2003 р. З. звернувся до суду з позовом до Акціонерного комерційного регіонального банку «Регіон-банк» (далі — Банк) про відшкодування збитків. Позивач посилався на те, що 24 липня того ж року Дзержинський районний суд м. Харкова за клопотанням Банку виніс ухвалу про забезпечення позову останнього до нього шляхом накладення арешту на акції, які належать йому, З. У зв'язку з арештом реєстратор Банку відмовив у переоформленні цих акцій на нового власника відповідно до укладеного договору купівлі-продажу, що призвело до збитків у виді сплати позивачем неустойки за невиконання умов договору. Оскільки названий суд у позові Банку до З., у забезпечення якого було винесено ухвалу про арешт акцій, відмовив, останній просив стягнути зазначені збитки.

Дзержинський районний суд м. Харкова рішенням від 1 квітня 2004 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 15 липня того ж року, позов З. до Банку задовольнив.

У касаційній скарзі Банк, посилаючись на порушення судами норм матеріального та процесуального права, просив скасувати ухвалені у справі судові рішення.

Заслухавши доповідача, обговоривши наведені у касаційній скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що скарга підлягає частковому задоволенню.

Ухвалюючи рішення, суд першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, установив, що 25 липня 2003 р. між З. та І. був укладений до-

говір купівлі-продажу 257 акцій Банку. На підставі ухвали про забезпечення позову реєстратор Банку відмовив у переоформленні акцій на покупця, чим спричинив З. збитки, оскільки той сплатив штрафні санкції в розмірі 69 тис. 120 грн, що підтверджено розпискою І. про отримання цих коштів.

Однак при встановленні зазначених фактів суд порушив норми матеріального та процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи.

При розгляді справи суди першої та апеляційної інстанцій не з'ясували дійсних правовідносин, не дали оцінки доказам, не встановили підстав для стягнення збитків.

Відповідно до ч. 1 ст. 203 ЦК 1963 р. у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання боржником він повинен відшкодувати кредиторові завдані цим збитки.

Згідно із ч. 2 ст. 158 ЦПК 1963 р. у разі відмови в позові відповідач після набрання рішенням законної сили може стягнути з позивача збитки, завдані йому забезпеченням позову.

Установлено, що Дзержинський районний суд м. Харкова ухвалою від 24 липня 2003 р. заборонив З. відчужувати належні йому 387 іменних акцій Банку загальною вартістю 15 тис. 440 грн і зобов'язав Банк заблокувати ці акції в системі реєстру власників іменних цінних паперів на особовому рахунку З. Про заборону суду відчужувати акції З. стало відомо 27 серпня того ж року. Незважаючи на це він через два місяці уклав додаткову угоду до договору купівлі-продажу акцій від 25 липня 2003 р., яка фактично стала новою редакцією договору. Ухвалюючи рішення, суди на ці обставини уваги не звернули.

Відповідно до ч. 2 ст. 203 ЦК 1963 р. як збитки слід розуміти зроблені кредитором витрати, втрату або пошкодження його майна, а також не одержані ним доходи, які він одержав би в разі виконання боржником зобов'язання. У справі ж установлено, що З. залишився власником цінних паперів.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 332, 336, 338, 345 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Банку задовольнила частково — скасувала рішення Дзержинського районного суду м. Харкова від 1 квітня 2004 р. та ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 15 липня того ж року і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

14. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

1. Відкладаючи розгляд справи, суд повинен призначити день нового судового засідання, про що оголосити під розписку тим учасникам процесу, які з'явилися

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ ХЕРСОНСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ

від 13 липня 1966 р.

(Витяг)

(Радянське право. — 1966р. — № 11. — С. 100)

Громадянка Шаповал звернулася в суд з заявою про стягнення з громадянина Кошлая аліментів на утримання двох дітей.

Рішенням народного суду позов задоволено.

На рішення народного суду заступник Голови Верховного суду УРСР приніс протест, який належить до задоволення з таких підстав.

Дану справу розглянуто у відсутності відповідача. Ухвалою від 23 листопада 1965 р. суд відклав розгляд справи на 3 грудня 1965 р. для витребування додаткових доказів. 3 грудня 1965 р. Кошлай у судове засідання не з'явився. Причину його неявки визнано неповажною, але суд відклав розгляд справи на 7 грудня 1965 р. Оскільки Кошлай і в цей день в судове засідання не з'явився, справу було розглянуто в його відсутності.

У скарзі в порядку нагляду відповідач зазначає, що народний суд, відкладаючи 23 листопада 1965 р. справу, не оголосив час її нового розгляду. Про те, що слухання справи перенесене на 3, а потім на 7 грудня 1965 р., він не знав.

Вірогідність цих стверджень засвідчується матеріалами справи.

Відповідно до п. 2 ст. 176 ЦПК УРСР, суд, відкладаючи розгляд справи, повинен призначити день нового судового засідання і оголосити про це під розписку всім учасникам процесу, які з'явилися. Проте такої розписки від Кошлая не взято.

В справі відсутні також дані про те, що суд надсилав відповідачу повістки про виклик в судове засідання на 3 і 7 грудня 1965 р., що йому було відомо про призначення слухання справи на ці дні та що неявка його в судове засідання не обумовлювалась поважними причинами.

Розглянувши справу у відсутності відповідача, суд недостатньо з'ясував фактичні обставини та дійсні взаємовідносини сторін, чим порушив вимоги ст. ст. 15, 30 і 62 ЦПК УРСР.

Тому рішення народного суду підлягає скасуванню з надісланням справи на новий розгляд, при якому суд має врахувати наведене, більш повно перевірити фактичні обставини та дійсні взаємовідносини сторін і залежно від встановленого вирішити справу.

На підставі наведеного президія постановила протест заступника Голови Верховного суду УРСР задовольнити; рішення Зборівського районного суду скасувати, а справу направити на новий розгляд в той же суд в іншому складі суддів.

2. Розгляд судом справи у відсутності однієї зі сторін, про яку нема відомостей, що їй вручена повістка, є порушенням вимог ст. 172 ЦПК УРСР

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 3 квітня 1974 р.
(Витяг)

(Радянське право. — 1974 р. — № 10. — С. 102)

У вересні 1973 р. громадянка Кравченко пред'явила позов до громадянина Смирнова про стягнення аліментів на дитину.

Позивачка зазначила, що з відповідачем познайомилась у 1971 р., а потім вступила у фактичні шлюбні відносини. 7 квітня 1973 р. вона народила дочку, на утримання якої відповідач матеріальної допомоги не надає, хоч і записаний її батьком.

Рішенням народного суду м. Ізюма Харківської області від 8 жовтня 1973 р. позов задоволено. У справі винесено окрему ухвалу.

У протесті заступника Голови Верховного суду УРСР ставиться питання про скасування рішення та окремої ухвали і надіслання справи на новий розгляд.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Стягуючи з позивача на користь позивачки аліменти, народний суд виходив з того, що хоч сторони і не були у зареєстрованому шлюбі, проте відповідач записаний батьком дитини, тому відповідач до закону повинен утримувати її. Проте свої висновки суд зробив, виходячи виключно з пояснень позивачки, які у судовому засіданні не перевірялися.

Суд розглянув справу у відсутності відповідача, але даних про те, що йому вручена повістка про виклик у судове засідання на 8 жовтня, у справі немає.

З приєднаних до скарги додаткових документів вбачається, що повістка про виклик відповідача в суд на 8 жовтня 1973 р. була вручена йому 11 жовтня, у зв'язку з чим він не міг з'явитися в судове засідання або представити письмові заперечення.

Розглянувши справу у відсутності відповідача, суд порушив вимоги ст. 172 ЩІК УРСР.

Заперечуючи проти позову про стягнення аліментів, відповідач у скарзі в порядку нагляду посилався на те, що суд позбавив його можливості оспорити актовий запис про батьківство і представити відповідні докази.

Поряд з викладеним народний суд у порушення ст. 235 ЦПК УРСР та п. 3 постанови пленуму Верховного суду СРСР від 29 грудня 1965 р. «Про усунення недоліків у практиці винесення судами окремих ухвал у цивільних справах»

постановив окрему ухвалу відносно факту невиконання відповідачем батьківських обов'язків, не перевіривши в судовому засіданні наведених в ухвалі обставин. Враховуючи, що рішення й окрема ухвала народного суду не грунтуються на матеріалах справи, їх слід скасувати. Судова колегія ухвалила: протест заступника Голови Верховного суду УРСР задовольнити; рішення й окрему ухвалу народного суду м. Ізюма від 8 жовтня 1973 р. скасувати, а справу надіслати в народний суд на новий розгляд в іншому складі суддів.

3. Невиконання судом вимог ст.ст. 178, 180 ЦПК УРСР, яке полягає у тому, що розгляд справи по суті почався без доповіді її матеріалів, з'ясування головуючим того, чи підтримує позивач свої вимоги, чи визнає їх відповідач і чи не бажають сторони укласти мирову угоду, та без заслуховування пояснень сторін, визнане істотними порушеннями норм процесуального права, і відповідно до ст. 314 ЦПК УРСР, є підставою для скасування судового рішення

(Радянське право. — 1989. — № 6. — С. 83)

Громадянка К. Ш. пред'явила позов до громадянина С. Ш. про поділ будинку, зведеного під час шлюбу, оскільки, заперечуючи проти її права на будинок, відповідач відмовився зробити це у добровільному порядку.

Справа судами розглядалася неодноразово, і останнім рішенням судової колегії в цивільних справах Закарпатського обласного суду у позові відмовлено.

У касаційній скарзі позивачка зазначала, що суд неповно з'ясував фактичні обставини справи і дійшов необгрунтованого висновку про неможливість поділу будинку.

Судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР касаційну скаргу задовольнила і в ухвалі про скасування рішення суду і про направлення справи на новий розгляд вказала на таке.

Відмовляючи в позові, суд виходив з того, що поділ будинку в натурі на дві квартири технічно неможливий. Проте з цим висновком погодитись не можна, оскільки суд неповно з'ясував обставини спору і порушив вимоги норм процесуального права.

Згідно зі ст. ст. 178, 180 ЦПК УРСР розгляд справи по суті починається доповіддю головуючого або народного засідателя, після чого головуючий з'ясовує, чи підтримує позивач свої вимоги, чи визначає їх відповідач і чи не бажають сторони закінчити справу мировою угодою. Потім суд заслуховує пояснення сторін, а також інших осіб, які беруть участь у справі.

З протоколу судового засідання вбачається, що матеріали справи не доповідалися, головуючий не з'ясував ні ставлення сторін до позову, ні можливість укладення мирової угоди, а почав розгляд справи з допиту експерта і дослідження письмових доказів. Зазначені порушення норм процесуального права позбавили суд мож-

ливості повно, об'єктивно і всебічно з'ясувати всі обставини справи, які мають значення для правильного вирішення спору, а тому є істотними і такими, що відповідно до ст. 314 ЦПК УРСР служать підставою для скасування судового рішення.

Крім того, згідно зі ст. 115 Цивільного кодексу УРСР кожний з учасників спільної часткової власності має право вимагати виділу своєї частки із спільного майна. Як роз'яснив пленум Верховного суду СРСР у п. II постанови від 31 липня 1981 р. «Про судову практику по вирішенню спорів, пов'язаних з правом особистої власності на жилий будинок», виділ на вимогу учасника спільної часткової власності на будинок належної йому частки (поділ будинку) може бути проведений судом у тому разі, коли частка, що виділяється, становить ізольовану частину будинку з окремим виходом (квартиру), або коли є можливість перетворити цю частину будинку в ізольовану шляхом певних переобладнань. Якщо виділ частки технічно можливий, але при цьому необхідно відступити від належної кожному з власників частки, суд з урахуванням конкретних обставин вправі збільшити або зменшити розмір частки, що виділяється, за умови виплати грошової компенсації за частку будинку, приєднану до частки власника, який виділяється, або за належну йому частку, що залишилася в інших власників. Обґрунтовуючи свої вимоги, позивачка посилалася на те, що належний їм з відповідачем жилий будинок складається з п'ятьох жилих кімнат і що є можливість поділити його на дві квартири. Виконком Ужгородської міської Ради народних депутатів дав дозвіл на переобладнання і перепланування будинку відповідно до висновку експерта про можливий варіант поділу будинку в натурі. На порушення вимог ст. 203 ЦПК УРСР суд не дав оцінки поясненням позивачки та поданим документам і не зазначив у рішенні, чому не взяв їх до уваги. За таких обставин рішення суду підлягає скасуванню, а справа — направленню на новий розгляд.

4. Відповідно до ст. 103 ЦПК України сторони мають право на укладення мирової угоди в будь-якій стадії процесу. Суд не приймає відмови від позову, визнання позову відповідачем і не затверджує мирової угоди сторін лише у випадку, коли ці дії суперечать законові або порушують чиї-небудь права й охоронювані законом інтереси

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГИ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 28 квітня 1999 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 1999 р. — № 3 (13). — С. 27)

У січні 1996 р. Р. Д. звернувся до Хмільницького районного суду Вінницької області з позовом до Р. Г. про поділ майна. Позивач зазначав, що з 1976 р. пере-

бував у зареєстрованому шлюбі з відповідачкою. За час спільного проживання вони збудували житловий будинок, сарай, гараж і літню кухню та придбали майно на суму 69 млн крб. У зв'язку з розірванням шлюбу Р. Д. просив поділити будинок та майно між ним і відповідачкою порівну.

Ухвалою Хмільницького районного суду від 2 лютого 1996 р. було затверджено мирову угоду між сторонами про поділ майна. Від вимог про поділ іншого майна, не зазначеного в угоді, РД відмовився. Провадження в справі судом закрите.

У касаційному порядку справа не розглядалась. Протест заступника прокурора Вінницької області постановою президії Вінницького обласного суду від 26 листопада 1998 р. залишено без задоволення.

Заступник Генерального прокурора України порушив у протесті питання про скасування ухвали суду першої інстанції та постанови президії обласного суду з посиланням на те, що на порушення вимог статей 15, 30, 62 ЩІК суд неповно з'ясував обставини справи, права й обов'язки сторін. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що протест задоволенню не підлягає з таких підстав.

Відповідно до ст. 103 ЦПК сторони можуть закінчити справу мировою угодою в будь-якій стадії процесу. Суд не приймає відмови від позову, визнання позову відповідачем і не затверджує мирової угоди сторін, якщо ці дії суперечать законові або порушують чиї-небудь права й охоронювані законом інтереси.

У даному випадку, приймаючи відмову від позову, затверджуючи мирову угоду й закриваючи провадження в справі, суд обґрунтовано виходив з того, що умови мирової угоди не суперечать законові, не порушують чиїх-небудь прав та охоронюваних законом інтересів і вирішують наявний між сторонами спір по суті.

Наведені в протесті доводи щодо того, що суд неповно з'ясував обставини справи та порушив вимоги статей 15, 30, 62 ЦПК, є некоректними і не можуть братись до уваги, оскільки по суті спору справа судом не розглядалась, її обставини не з'ясовувались, оцінка наявних у ній доказів не провадилася з тієї причини, що провадження в ній було закрито.

Із матеріалів справи вбачається, що її розгляд провадився за участю адвокатів обох сторін. Відповідачка не оспорювала тієї обставини, що спірне майно є її та позивача спільною власністю. Сторони самі підготували умови мирової угоди і попросили суд затвердити їх. При цьому обом їм було роз'яснено наслідки затвердження цих умов, відмови від позову і закриття провадження в справі, про що свідчать запис у протоколі судового засідання та зміст п. 4 зазначеної угоди.

Питання про закриття провадження у справі і затвердження мирової угоди вирішувалося судом з додержанням вимог статей 103,179, 227 ЦПК.

5. Суд може розглянути справу у відсутності сторони, причини неявки якої в судове засідання невідомі, якщо у справі достатньо матеріалів для цього

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 9 вересня 1998 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду Україн. — 1999 р. — № 4 (14). — С. 15–16)

У червні 1996 р. С. звернулась до суду зі скаргою на неправомірні дії уповноваженої особи служби для надання населенню субсидій сільської ради, зазначаючи, що в квітні 1996 р. вона подала заяву про призначення їй субсидії, однак 31 травня того ж року в задоволенні заяви їй було безпідставно відмовлено. Заявниця просила суд визнати дії цій уповноваженої особи неправомірними та зобов'язати призначити їй субсидію з дня звернення з відповідною заявою.

Рішенням Києво-Святошинського районного суду Київської області від 25 липня 1996 р., залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Київського обласного суду від 10 вересня того ж року, в задоволенні скарги було відмовлено.

Протест заступника Голови Верховного Суду України постановою президії обласного суду від 7 серпня 1997 р. було залишено без задоволення.

У новому протесті заступник Голови Верховного Суду України порушив питання про скасування всіх судових рішень, оскільки вони постановлені з порушенням норм матеріального і процесуального права. Ухвалою судової колегії в цивільних справах Верховного Суду України протест задоволено з таких підстав.

Згідно з ч. 2 ст. 172 ЦПК, якщо відомостей про причини неявки немає або ці причини будуть визнані неповажними, суд може справу слуханням відкласти або розглянути у відсутності особи, яка не з'явилась, за умови, що у справі достатньо матеріалів про права та взаємовідносини сторін і немає потреби заслухати особисті пояснення цієї особи.

Із матеріалів справи вбачається, що 25 липня 1996 р. С. у судове засідання не з'явилась, про причини неявки суду не повідомила і судовий розгляд відбувся. У постановленому рішенні суд зазначив, що заявниця не надала документів про право власності на будинок і дозвіл на газифікацію, тобто визнав, що у справі зібрано недостатньо матеріалів, а тому він не мав права розглядати її у відсутності С.

Визнаючи доводи скарги необгрунтованими й відмовляючи в її задоволенні, суд не зазначив у рішенні, у зв'язку з чим і виходячи з яких норм за-

кону він дійшов такого висновку. Суд повинен був з'ясувати, з яких підстав, передбачених Положенням про порядок надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу та твердого палива (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 4 лютого 1995 р. № 89), С. було відмовлено в наданні субсидії, яке значення для вирішення цього питання має самовільне будівництво кухні.

Враховуючи наведені обставини, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України усі постановлені в справі рішення скасувала і направила її на новий розгляд до суду першої інстанції.

15. ЗУПИНЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ

1. Відповідно до п. 4 ст. 221 ЦПК УРСР суд зобов'язаний зупинити провадження в справі до вирішення іншої справи, що розглядається в цивільному чи іншому порядку, від наслідків вирішення якої залежить прийняття рішення у даній справі

(Радянське право. — 1987. — № 9. — С. 86)

Розглядаючи справу за позовом В. І. та Л. І. до П. Г. про вселення, судова колегія в цивільних справах Полтавського обласного суду задовольнила клопотання відповідачки і постановила ухвалу про зупинення провадження в цій справі до розгляду справи за її позовом до позивачів про виселення, яку вона порушила за місцем проживання у Крюківському районному народному суді м. Кременчуга.

У скарзі В. І. та Л. І. посилаються на те, що зупинення провадження в справі не викликалося необхідністю. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду УРСР, розглянувши справу в касаційному порядку, скаргу залишила без задоволення. Матеріалами справи встановлено, що у провадженні Крюківського районного народного суду м. Кременчуга є справа за позовом П. Г. та Л. І. про виселення із спірного жилого приміщення. За таких обставин судова колегія обласного суду відповідно до п. 4 ст. 221 ЦПК УРСР мала зупинити провадження в справі до вирішення позову П. Г. про виселення В. І. та Л. І., оскільки від наслідків його вирішення залежить прийняття рішення у справі, яка перебуває в провадженні обласного суду.

2. Призначивши проведення технічної експертизи, суд відповідно до п. 5 ст. 222 ЦПК УРСР правильно зупинив провадження в справі

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР

від 3 лютого 1982 р.

(Витяг)

(Радянське право. — 1982. — № 6. — С. 85–86)

Громадянин Б. Г. пред'явив позов до громадян Ч. В. і Г. К. про виселення з квартири, яку вони займають у будинку, що належить йому на праві особистої власності. Позивач зазначав, що його сім'я з п'яти осіб займає лише одну кімнату, інші жилі приміщення за технічним станом непридатні для проживання, тому кімнати, зайняті відповідачами, необхідні йому для особистого користування.

Справа судами розглядалася неодноразово. Після скасування останніх судових рішень її було передано для розгляду по першій інстанції Київському обласному суду.

Ухвалою від 14 січня 1982 р. судова колегія в цивільних справах обласного суду призначила проведення по справі технічної експертизи для з'ясування технічного стану будинку. У зв'язку з призначенням експертизи провадження в справі зупинено. Б. Г. у скарзі просить скасувати ухвалу судової колегії в цивільних справах обласного суду, вважаючи, що вона постановлена безпідставно, а зупинення провадження в справі для проведення експертизи законом не передбачено.

Скарга задоволенню не підлягає.

Судова колегія в цивільних справах обласного суду для визначення технічного стану будинку у відповідності зі ст. 57 ЦПК УРСР правильно призначила проведення експертизи, оскільки для з'ясування цих обставин, що мають значення для правильного вирішення справи, потрібні спеціальні знання.

Право зупинити провадження в справі у разі призначення експертизи надане суду п. 5 ст. 222 ЦПК УРСР, в редакції Указу Президії Верховної Ради УРСР від 23 січня 1981 р. (Відомості Верховної Ради УРСР. — 1981. — № 5. — Ст. 69).

За таких обставин ухвала судової колегії в цивільних справах обласного суду відповідає матеріалам справи та вимогам закону, тому доводи скарги безпідставні.

Керуючись ст. 326 ЦПК УРСР, судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР ухвалила: скаргу Б. Г. залишити без задоволення, а ухвалу судової колегії в цивільних справах Київського обласного суду від 14 січня 1982 р. — без зміни.

3. Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі смерті фізичної особи, яка була стороною у справі, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво (п. 1 ч. 1 ст. 201 ЦПК).

Відповідно до ч. 1 ст. 37 ЦПК у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідної сторони або третьої особи на будь-якій стадії цивільного процесу.

Якщо спадкоємцями померлого є малолітні або неповнолітні діти, які на підставі ч. 4 ст. 1268 ЦК вважаються такими, що прийняли спадщину, то згідно з вимогами ч. 1 ст. 39 ЦПК їх майнові інтереси захищають у суді їхні батьки, усиновлювачі, опікуни та інші особи, визначені законом

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 13 серпня 2008 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 3. — С. 103–105)

У березні 2006 р. приватне підприємство (далі — ПП) «ЛюдВік» звернулося до суду з позовом до К., за участю третьої особи — Приморської районної

адміністрації Одеської міської ради, про виселення з аварійного житлового будинку з наданням іншого житлового приміщення, посилаючись на те, що рішенням виконавчого комітету Одеської міської ради від 26 вересня 1994 р. будинок, у якому знаходиться спірна квартира, визнано аварійним, а його мешканці включені до списку на відселення з аварійних будинків міста.

12 липня 2005 р. виконавчий комітет Одеської міської ради прийняв рішення про надання дозволу ПП «ЛюдВік» на подальше проектування та будівництво шестиповерхового житлового будинку з мансардним поверхом, вбудованими офісними приміщеннями й підземним гаражем.

15 липня 2005 р. виконавчим комітетом Одеської міської ради прийнято рішення про відведення та надання в оренду позивачу земельної ділянки площею 0,2294 га за адресою, за якою знаходиться зазначений будинок.

У зв'язку з тим, що відповідач відмовляється від запропонованих житлових приміщень, ПП «ЛюдВік» просило виселити К. із наданням за рахунок ПП «ЛюдВік» іншого благоустроєного житлового приміщення.

Оскільки 26 квітня 2006 р. відповідач К. помер, то судом було замінено відповідача К. на Л., яка прийняла у спадщину — $^{29}/_{200}$ квартири у вказаному будинку.

Л. звернулася із зустрічним позовом до ПП «ЛюдВік» про зобов'язання падати їй благоустроєне житло у зв'язку із виселенням.

Рішенням Приморського районного суду м. Одеси від 28 листопада 2006 р. позов ПП «ЛюдВік» задоволено: ухвалено виселити Л. зі спірної квартири без надання іншого житлового приміщення зі сплатою вартості належних їй $^{29}/_{200}$ частин вказаної квартири, стягнути з ПП «ЛюдВік» на користь Л. 47 952 грн на відшкодування належних їй $^{29}/_{200}$ частин квартири. У задоволенні зустрічного позову відмовлено.

Ухвалою Апеляційного суду Одеської області від 7 лютого 2007 р. зазначене рішення районного суду змінено, доповнено вказівкою щодо припинення права власності Л. на $^{29}/_{200}$ частин квартири. В іншій частині рішення суду залишено без змін.

У касаційній скарзі А. та Ю. просили скасувати ухвалені судові рішення, а справу передати па новий розгляд до суду першої інстанції, посилаючись на неправильне застосування судом норм матеріального права та порушення судом норм процесуального права.

У касаційній скарзі Л. просила скасувати ухвалені судові рішення, справу передати на новий розгляд до суду першої інстанції, посилаючись на неправильне застосування судом норм матеріального права та порушення судом норм процесуального права.

Касаційні скарги підлягають задоволенню на таких підставах.

Відповідно до ч. 1 ст. 37 ЦПК у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідної сторони або третьої особи на будь-якій стадії цивільного процесу.

Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі смерті фізичної особи, яка була стороною у справі, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво, як зазначено у п. 1 ч. 1 ст. 201 ЦПК.

Установлено, що у померлого К. є двоє неповнолітніх дітей: А. (1990 р. н.) та Ю. (2001 р. н.).

Частинами 1 та 2 ст. 39 ЦПК передбачено, що права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років та неповнолітніх осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років захищають у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, опікуни та інші особи, визначені законом.

Також у ч. 4 ст. 1268 ЦК зазначено, що малолітня, неповнолітня, недієздатна особа, а також особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вважаються такими, що прийняли спадщину.

Отже, суд першої інстанції залучив до участі у справі не всіх правонаступників.

Крім того, задовольняючи позов ПП «ЛюдВік», суд першої інстанції вважав, що до спірних правовідносин по виселенню Л. може бути застосована ст. 171 ЖК.

Проте з такими висновками суду першої інстанції погодитись не можна.

Статтею 171 ЖК передбачено, що у разі знесення житлових будинків, що є в приватній власності громадян, у зв'язку з вилученням земельних ділянок для державних або громадських потреб зазначеним громадянам, членам їх сімей, а також іншим громадянам, які постійно проживають у цих будинках, надаються за встановленими нормами квартири в будинках державного або громадського житлового фонду. Крім того, власникам житлових будинків на їх вибір або сплачується вартість будинків, будівель та прибудов, що зносяться, або надається право використати матеріали від розбирання цих будинків, будівель та пристроїв за своїм розсудом.

Тобто, у разі знесення житлових будинків, власникам цих будинків надаються квартири за встановленими нормами. А також сплачуються, на вибір власника будинку, або вартість будинків, будівель та прибудов, що зносяться, або надається право використати матеріали від розбирання цих будинків.

Ураховуючи викладене, суд першої інстанції, визнавши порушеними права позивача, не залучив до участі у справі належних правонаступників, не врахував положення відповідача, як власника іншої частини будівлі. Крім того, судом не вирішено питання про те, які правовідносини випливають із встановлених фактів та чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи і докази на їх підтвердження.

Суд апеляційної інстанції на наведене уваги не звернув, не перевірив доводи апеляційної скарги і залишив рішення районного суду без змін.

За таких обставин ухвалені судові рішення вважати обґрунтованими немає підстав. Такі рішення підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись статтями 336, 338, 345 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційні скарги А., Ю. та Л. задовольнила, рішення Приморського районного суду м. Одеси від 28 листопада 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Одеської області від 7 лютого 2007 р. скасувала, а справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

16. ЗАКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ

1. Згідно з ч. 5 ст. 103 ЦПК УРСР суд не затверджує мирової угоди, якщо ці дії суперечать закону чи порушують чиї-небудь права та охоронювані законом інтереси. Закриваючи провадження у справі у зв'язку із затвердженням мирової угоди, суд не звернув уваги на те, що її умови про виділення позивачеві лише господарських будівель, які не можуть бути самостійним об'єктом права власності, суперечать закону

(Радянське право. — 1989. — № 1. — С. 83)

Громадяни Л. В. і Ц. В. пред'явили позов до громадянина А. Л. про визнання права власності на частину будинку. Позивачі зазначали, що за домовленістю з матір'ю відповідачки вони за спільні кошти придбали жилий будинок, документи про право власності на який за договором купівлі-продажу були оформлені на матір.

За дозволом виконкому вони замість придбаного старого будинку спільно збудували новий, і правовстановлюючі документи на нього після здачі будинку в експлуатацію також оформлені на її ім'я. Посилаючись на ці обставини, позивачі просили задовольнити їх вимоги.

Ухвалою Шепетівського міського народного суду Хмельницької області, залишеною без зміни судовою колегією в цивільних справах Хмельницького обласного суду, затверджено мирову угоду і провадження у справах закрито.

Судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР задовольнила протест Голови Верховною суду УРСР і в ухвалі про направлення справи на новий розгляд вказала на таке. Відповідно до вимог ч. 5 ст. 103 ЦПК УРСР суд не затверджує мирової угоди сторін, якщо ці дії суперечать закону або порушують чиї-небудь права та охоронювані законом інтереси. Всупереч цьому суд не перевірив відповідності вимогам закону умов мирової угоди, згідно з якою позивачам на порушення вимог ст. 132 Цивільного кодексу УРСР виділялися лише господарські будівлі, які не можуть бути самостійним об'єктом права власності. Судова колегія в цивільних справах обласного суду, розглядаючи скаргу однієї із сторін на ухвалу народного суду про затвердження мирової угоди, не звернула уваги на невідповідність її умов вимогам закону. Не врахувала колегія і того, що укладення мирової угоди є засобом вирішення спору сторонами в добровільному порядку і якщо цього не досягнуто, то ухвала про її затвердження не відповідає завданням цього інституту.

2. У разі смерті позивача у справі про відшкодування моральної шкоди суд повинен закрити провадження у цій справі, оскільки моральна шкода відшкодовується безпосередньо особі, яка зазнала фізичних або моральних страждань, і в таких правовідносинах відповідно не допускається правонаступництва

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 26 серпня 1998 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1999 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1999. — С. 50–51)

У вересні 1996 р. П. І. звернулася в суд із позовом до П. З. про відшкодування матеріальної та моральної шкоди. У заяві вона зазначала, що 27 червня 1995 р. з вини відповідачки, котра мешкає поверхом вище, було затоплено її квартиру, яка після цього потребує ремонту на суму 3 тис. 72 грн. Пошкодженням квартири їй, як власнику, завдано моральну шкоду, що становить 1 тис. грн. Посилаючись на те, що добровільно відшкодувати матеріальну й моральну шкоду відповідачка відмовилась, позивачка просила стягнути з останньої цю шкоду.

4 лютого 1997 р. позивачка померла. Спадкоємець П. О. позовні вимоги щодо стягнення матеріальної шкоди зменшив до 2 тис. 376 грн, а щодо стягнення моральної шкоди підтримав у повному обсязі.

Рішенням Балаклавського районного суду м. Севастополя від 17 вересня 1997 р. позов було задоволено. З відповідачки на користь П. О. постановлено стягнути матеріальну шкоду в розмірі 2 тис. 376 грн. і моральну шкоду — 1 тис. грн, а на користь держави — 168 грн державного мита.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Севастопольського міського суду від 18 листопада 1997 р. рішення районного суду було змінено: стягнення моральної шкоди зменшено до 500 грн, а державного мита — до 119 грн.

Постановою президії Севастопольського міського суду від 20 березня 1998 р. протест прокурора міста про скасування рішення першої та касаційної інстанцій було відхилено.

Перший заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування всіх судових рішень у частині стягнення моральної шкоди із закриттям провадження у справі. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Як вбачається з матеріалів справи, власником спірної квартири була П. І., якій було завдано матеріальну шкоду. Після смерті позивачки її син П. О. як

спадкоємець вступив у справу в порядку, визначеному ст. 106 ЦПК. Самостійного позову про відшкодування моральної шкоди він не пред'являв.

На підставі ст. 440[1] ЦК моральна шкода відшкодовується безпосередньо особі, яка зазнала фізичних або моральних страждань. У зв'язку зі смертю П. І. зобов'язання по відшкодуванню моральної шкоди припиняються відповідно до ст. 223 ЦК, оскільки спірні правовідносини не допускають правонаступництва. Суди першої, касаційної та наглядної інстанцій неправильно застосували ці норми матеріального права, що призвело до помилкового рішення.

Враховуючи наведене, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України всі рішення у справі в частині відшкодування моральної шкоди скасувала, а провадження в цій частині закрила на підставі п. 8 ст. 227 ЦПК та визнала, що обставини справи встановлені вірно і не потребують додаткової перевірки.

3. Провадження в справі може бути закрите лише з підстав, передбачених законом

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 24 квітня 1968 р.

(Радянське право. — 1968. — № 10. — С. 98)

У січні 1960 р. громадянка Н. Ролик пред'явила в суді позов до громадянина В. Ролика про визнання права власності на 1/2 частину будинку і визначення порядку конкретного користування цим будинком. У позовній заяві вона зазначала, що з 1949 р. перебуває з відповідачем у зареєстрованому шлюбі, в період якого ними споруджено будинок у м. Прилуках. В 1959 р. вони припинили сумісне життя. Посилаючись на те, що будинок оформлено на ім'я відповідача, а останній права за нею на цей будинок не визнає, Н. Ролик просила суд визнати за нею право власності на 1/2 частину будинку та визначити порядок користування конкретними приміщеннями.

При розгляді судом даної справи сторони уклали мирову угоду, за якою за позивачкою визнано право на 1/2 частину будинку і виділено в її користування дві кімнати, половину коридору та більшу частину сараю.

Ухвалою народного суду м. Прилуки від 18 січня 1960 р. затверджено мирову угоду сторін. Після цього мирова угода частково була виконана. За позивачкою зареєстровано 1/2 частину будинку.

Що стосується визначення порядку конкретного користування будинком, то в цій частині угода не виконувалася, оскільки сторони примирилися, відновили шлюбні відносини і до 1966 р. продовжували ведення спільного господарства. За цей час ними проведені переобладнання будинку (в одній кімнаті поставлена перегородка, зроблено другий вихід з буднику, прибудована веранда і кладова).

У 1966 р. сторони вдруге припинили сумісне життя і Н. Ролик у серпні 1967 р. звернулася в суд з позовом про встановлення порядку конкретного користування будинком.

Народний суд м. Прилуки рішенням від 18 серпня 1967 р. задовольнив позов. Ухвалою судової колегії Чернігівського обласного суду від 10 жовтня 1967 р. це рішення скасовано і провадження в справі закрито.

У протесті заступника Голови Верховного суду УРСР ставиться питання про скасування ухвали обласного суду і направлення справи на новий касаційний розгляд. Протест задоволено з таких підстав.

Скасовуючи рішення народного суду і закриваючи провадження в справі, судова колегія послалася на те, що ухвалою народного суду від 26 січня 1960 р. затверджено мирову угоду сторін, якою вирішено їх спір про встановлення порядку конкретного користування будинком. Тому згідно зі ст. 136 ЦПК УРСР вдруге пред'явлений Н. Ролик позов про встановлення порядку користування цим же будинком суду непідвідомчий. З таким висновком не можна погодитися. Ст. 136 ЦПК УРСР визнає підстави відмовлення в прийнятті позовної заяви, а не закриття провадження в справі, яке вирішується ст. 227 ЦПК УРСР. Однак рішення суду в даному випадку не могло бути скасовано із закриттям провадження у справі і з підстав, передбачених ст. 227 ЦПК УРСР.

Як уже зазначалося, мирова угода сторін, яку затвердив народний суд у січні 1960 р., в частині визначення порядку користування будинком не була виконана, оскільки після її затвердження сторони примирилися, на протязі майже шести років продовжували ведення спільного господарства за цей час переобладнали будинок, прибудували до нього веранду і кладовку та зробили ще один вихід.

Таким чином, з часу затвердження судом мирової угоди предмет і підстави позову істотно змінилися, тому народний суд міг прийняти справу до свого провадження і вирішити її по суті.

З наведених мотивів ухвала обласного суду скасована, а справа направлена на новий касаційний розгляд.

4. Закриваючи провадження в справі у зв'язку з відмовою від позову, суд зобов'язаний перевірити, чи не суперечать такі дії законові та чи не порушують вони чиїх-небудь прав і охоронюваних законом інтересів

(Радянське право. — 1982. — № 8. — С. 85–86)

Громадянка З. пред'явила позов до Кам'янець-Подільського міськвиконкому про поділ будинку, частина якого (31 %) належить їй на праві власності, фактично ж вона займає меншу частину будинку, тому просила поділити будинок відповідно до ідеальних часток.

Ухвалою Кам'янець-Подільського міського народного суду провадження в справі закрито. У касаційному порядку справа не розглядалася. У протесті за-

ступника Голови Верховного суду УРСР ставиться питання про скасування справи для розгляду по суті.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Закриваючи провадження в справі, суд виходив з того, що позивачка відмовилася від позову. Проте з такими висновками народного суду погодитися не можна. Задовольняючи прохання позивачки, народний суд не з'ясував підстав, з яких вона просила закрити провадження в справі. Не враховано також і вимоги ст. 103 ЦПК УРСР про те, що суд не приймає відмови від позову, якщо ці дії суперечать законові або порушують чиї-небудь права та охоронювані законом інтереси.

В матеріалах справи є дані про те, що З. належать 31 % будинку, а фактично вона користувалася 21,5 %. Суд на ці обставини не звернув уваги і не перевірив, чи не порушуються при цьому її інтереси. Оскільки при закритті провадження в справі суд не додержав вимог закону, постановлена ухвала підлягає скасуванню.

Керуючись ст. ст. 336, 337 ЦПК УРСР, президія обласного суду постановила: протест заступника Голови Верховного суду УРСР задовольнити; ухвалу Кам'янець-Подільського міського суду скасувати, а справу направити на новий розгляд.

5. Визнання відповідачем боргу, але тривале неповернення його не є підставою для закриття справи з мотиву відсутності спору про право цивільне

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР

від 26 січня 1961 р.

(Витяг)

(Радянське право. — 1961. — № 6. — С. 135–136)

Судова колегія у цивільних справах Верховного суду УРСР, розглянувши в судовому засіданні протест заступника Голови Верховного суду УРСР на постанову президії Київського обласного суду від 5 жовтня 1960 р. у справі за позовом громадянина Соколовського до громадянина Лисова про стягнення 7547 крб., встановила.

Соколовський пред'явив позов до Лисова про стягнення 7547 крб. У своїй заяві позивач зазначав, що 12 січня 1957 р. між ним і відповідачем було укладено договір, за яким відповідач повинен був продати йому за 5700 крб. 1/2 частину будинку, що знаходиться в селищі Боярка Києво-Святошинського району. В рахунок цього договору було сплачено 1200 крб. У зв'язку з тим, що будинок не був закінчений, вони з відповідачем не могли укласти договір купівлі-продажу, але для закінчення будівництва відповідач одержав від нього різні суми, а

всього за договором від 12 січня 1957 р. одержав 7547 крб. Посилаючись на те, що відповідач ухиляється від укладення договору купівлі-продажу, як це було передбачено договором від 12 січня 1957 р., позивач просив стягнути з Лисова фактично одержані ним 7547 крб.

Народний суд 1-ї дільниці Ленінського району м. Києва ухвалою від 8 серпня 1960 р. справу провадженням закрив, пославшись на відсутність між сторонами спору про право цивільне.

Судова колегія Київського обласного суду ухвалою від 22 серпня 1960 р. ухвалу народного суду скасувала, а справу повернула до народного суду для розгляду по суті. Президія Київського обласного суду постановою від 5 жовтня 1970 р. ухвалу судової колегії того ж суду скасувала, залишила в силі ухвалу суду про закриття справи.

Заступник Голови Верховного суду УРСР в протесті просить постанову президії обласного суду скасувати, а ухвалу судової колегії обласного суду залишити в силі. Протест підлягає задоволенню з таких підстав. Скасовуючи ухвалу судової колегії обласного суду, президія обласного суду у своїй постанові зазначила, що відповідач визнає факт одержання від позивача 7547 крб., не заперечує проти їх повернення, а тому ніякого спору між сторонами нема. В обґрунтування своєї постанови президія також посилалася на те, що позивач, бажаючи одержати житлову площу поблизу Києва, відмовився укласти мирову угоду з відповідачем про одержання від останнього грошей.

З наведеними мотивами погодитись не можна, оскільки вони не ґрунтуються на законі та суперечать фактичним обставинам справи. З матеріалів справи вбачається, що позивач до пред'явлення позову неодноразово вимагав від відповідача виконання умов, передбачених договором від 12 січня 1957 р., а також розірвання договору та повернення грошей. Оскільки ж відповідач продовжував ухилятись від виконання договору або повернення грошей, Соколовський змушений був звернутись з позовом до суду. У судовому засіданні відповідач визнав позов, але заявив, що він не має коштів для повернення боргу. Погоджуючись на укладення мирової угоди з позивачем, відповідач заявив, що він добудує будинок, продасть його, а після того поверне гроші.

За таких обставин позивач відмовився від укладення мирової угоди і вимагав стягнення з відповідача зазначеної вище суми. Народний суд і президія обласного суду невірно прийшла до висновку про відсутність спору про право цивільне. У даному випадку між сторонами, як це правильно вважала судова колегія обласного суду, має місце спір про право цивільне і оскільки між ними мирової угоди не досягнуто, то суд повинен вирішувати справу по суті.

Виходячи з наведеного, судова колегія Верховного суду УРСР ухвалила: протест заступника Голови Верховного суду УРСР задовольнити, постанову президії Київського обласного суду від 5 жовтня 1960 р. скасувати, залишив-

ши в силі ухвалу судової колегії Київського обласного суду від 22 серпня 1960 р.

6. Суд обґрунтовано закрив провадження у справі про захист честі і гідності, оскільки в порядку, передбаченому ст. 7 Цивільного кодексу України, не можуть розглядатися вимоги про спростування відомостей, які містяться в актах про накладення на працівника дисциплінарного стягнення

(Право України. — 1993. — № 4. — С. 34)

Ф. пред'явив позов до президії Одеської обласної колегії адвокатів про визнання незаконним виключення його з адвокатури. У додатковому позові він просив також відшкодувати шкоду і постановити рішення про захист честі та гідності.

Позивач зазначав, що при прийнятті рішення про виключення його з колегії адвокатів президія виходила із факту скоєння ним аморального проступку, хоч він його не вчиняв, про що свідчить постанова слідчих органів про закриття кримінальної справи за відсутністю складу злочину. Він просив також відшкодувати шкоду, заподіяну невиплатою заробітної плати у зв'язку з необґрунтованим виключенням і зобов'язати президію спростувати зазначені у постанові відомості, які порочать честь і гідність.

Справа судами розглядалась неодноразово. Останнім рішенням судової колегії в цивільних справах Одеського обласного суду у позовах відмовлено. Ухвалою судової колегії справа в частині захисту честі і гідності закрита за непідвідомчістю спору суду.

У касаційній скарзі Ф. просив скасувати рішення суду, зазначаючи, що по проступку, який він вчинив, проводилося розслідування, і постановою слідчого справа закрита за відсутністю в його діях складу злочину. Безпідставно закрите також провадження у справі про захист честі і гідності, оскільки такі спори суду підвідомчі.

Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу та скаргу на ухвалу залишила без задоволення і в ухвалі про залишення судових рішень без зміни вказала на таке.

Судом безспірно встановлено, що позивач, перебуваючи у нетверезому стані, намагався вчинити крадіжку в магазині, але був затриманий продавцями. Про намагання вчинити крадіжку свідчать складений акт про вилучення речі, показання допитаних свідків. Оскільки Ф., працюючи адвокатом, вчинив проступок, несумісний з перебуванням в адвокатурі, президія обласної колегії адвокатів мала підстави виключити його зі складу колегії на підставі п. 2 ст. 36 Положення про адвокатуру України.

Доводи про те, що слідчі органи закрили провадження в кримінальній справі за відсутністю складу злочину, не можуть бути взяті до уваги, оскільки сам

факт вчинення проступку підтверджено в судовому засіданні, а винесення постанови слідчими органами не може вплинути на висновки президії колегії адвокатів та суду.

Суд обґрунтовано закрив також провадження у справі про захист честі і гідності. Відповідно до ст. 7 Цивільного кодексу України та роз'яснень, що їх дав Пленум Верховного Суду України в п. 4 постанови 28 вересня 1990 р. «Про застосування судами законодавства, яке регулює захист честі, гідності громадян і організацій», в порядку передбаченому цим законом, не можуть проглядатися вимоги про спростування відомостей, які містяться в актах про накладення на працівника дисциплінарного стягнення, для оскарження котрих законом встановлений інший порядок. Оскільки для оскарження постанови президії обласної колегії адвокатів ст. 37 Положення про адвокатуру (яка діяла на той час) встановлено інший порядок, суд обґрунтовано закрив провадження у справі.

7. Закриття провадження в справі з мотивів відсутності закону, що регулює такі правовідносини, Цивільним процесуальним кодексом і, зокрема, п. 1 ст. 227, на який послався суд, не передбачено

(Право України. — 1994. — № 5–6. — С. 57)

У травні 1993 р. заступник Генерального прокурора України пред'явив позов до Всеукраїнського страйкового комітету адвокатів та Спілки адвокатів України про визнання незаконним страйку адвокатів України. Посилаючись на те, що висунуті страйкарями вимоги не можуть бути вирішені шляхом проведення страйку і вони не є предметом трудового спору, а сам страйк оголошено незаконно, просив задовольнити позов.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Київського міського суду провадження в справі закрито на підставі п. 1 ст. 227 ЦПК. Зокрема, суд послався на те, що адвокатура України є громадським об'єднанням, а питання про оголошення і проведення ним страйків Законом СРСР «Про порядок розв'язання колективних трудових спорів (конфліктів)» не передбачені і не врегульовані діючим в Україні законодавством. Суд в зв'язку з цим зробив висновок про те, що не має норм права, які могли б бути застосовані для розв'язання цього конфлікту, а тому цей спір суду непідвідомчий.

Оскільки зазначені в ухвалі суду підстави закриття провадження в справі з мотивів відсутності закону, що регулює такі правовідносини, Цивільним процесуальним кодексом і, зокрема, п. 1 ст. 227, на який послався суд, не передбачені, і суд в порушення вимог статей 15, 30 ЦПК не з'ясував всіх обставин справи, ухвалою судової колегії в цивільних справах Верховного Суду України ухвалу судової колегії в цивільних справах Київського міського суду скасовано, а справу направлено на новий розгляд.

8. Відповідно до вимог ЦПК України провадження у справі підлягає закриттю у зв'язку зі смертю сторони, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 28 лютого 2001 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2002 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2002. — С. 9–10)

У березні 2000 р. Г. С. звернулася в суд із позовом до Г. А. про розірвання договору довічного утримання від 11 жовтня 1995 р., посилаючись на те, що відповідачка не виконує умов договору.

Оскільки 10 серпня 2000 р. Г. С. померла, ухвалою Галицького районного суду м. Львова від 11 вересня 2000 р. провадження у справі було зупинено з посиланням на п. 1 ч. 1 ст. 221 ЦПК.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Львівського обласного суду від 9 жовтня 2000 р. зазначену ухвалу було скасовано, а провадження у справі закрито.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування ухвали обласного суду у зв'язку з неправильним застосуванням норм процесуального права. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України протест задовольнила з таких підстав.

Закриваючи провадження у справі, судова колегія в цивільних справах Львівського обласного суду виходила з того, що спірні правовідносини не допускають правонаступництва. Проте з таким висновком погодитися не можна.

Згідно з п. 8 ст. 227 ЦПК провадження у справі може бути закрите у зв'язку зі смертю сторони, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва.

Як вбачається з матеріалів справи, з позовом про розірвання договору довічного утримання 11 березня 2000 р. звернулася Г. С., яка була однією зі сторін цього договору — відчужувачем. Предметом вимог Г. С. було повернення квартири у зв'язку з невиконанням відповідачкою Г. А. обов'язків, взятих нею на себе за договором довічного утримання, тобто позивачкою заявлялися матеріальні вимоги. До вирішення спору по суті 10 серпня 2000 р. Г. С. померла.

За таких обставин погодитися з висновком суду касаційної інстанції про те, що спірні правовідносини не допускають правонаступництва, не можна.

Враховуючи наведене, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України протест заступника Голови Верховного Суду України задовольнила, ухвалу судової колегії в цивільних справах Львівського обласного суду скасувала, залишивши без зміни ухвалу Галицького районного суду м. Львова.

9. У справі про розірвання договору довічного утримання смерть позивача не може бути підставою для закриття провадження в цій справі, якщо є спадкоємці за законом чи заповітом

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 10 жовтня 2001 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2002 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2002. — С. 52–53)

У серпні 1995 р. Х. звернулася в суд із позовом до З. про розірвання договору довічного утримання, посилаючись на те, що вона як непрацездатна за віком уклала з відповідачем договір довічного утримання, посвідчений нотаріусом 16-ї Київської державної нотаріальної контори 14 січня 1994 р., згідно з умовами якого відповідач зобов'язаний довічно повністю утримувати її, надавати необхідні продукти, одяг, забезпечувати належний догляд, матеріальну та фізичну допомогу. Проте з дня підписання договору відповідач не виконує його умов і не надає їй ніякої допомоги. Враховуючи викладене, позивачка просила суд розірвати договір довічного утримання.

Рішенням Харківського районного суду м. Києва від 21 листопада 1995 р. договір довічного утримання від 14 січня 1994 р., укладений між Х. та З., було розірвано.

Ухвалою Харківського районного суду м. Києва від 13 лютого 1997 р. зазначене рішення було скасовано за нововиявленими обставинами.

У процесі розгляду справи спадкоємиця позивачки за заповітом Щ. звернулась до відповідача з позовом про розірвання договору довічного утримання.

Рішенням Харківського районного суду м. Києва від 2 червня 1998 р. в задоволенні позову Щ. було відмовлено.

Постановою президії Київського міського суду від 28 лютого 2000 р. ухвалу районного суду від 13 лютого 1997 р. та рішення цього ж суду від 2 червня 1998 р. було скасовано і справу направлено на новий судовий розгляд для вирішення питання про перегляд рішення від 21 листопада 1995 р. за нововиявленими обставинами.

Ухвалою Харківського районного суду м. Києва від 26 квітня 2000 р. заяву відповідача про перегляд рішення від 21 листопада 1995 р. за нововиявленими обставинами було залишено без задоволення.

Постановою президії Київського міського суду від 27 листопада 2000 р. рішення Харківського районного суду м. Києва від 21 листопада 1995 р. було скасовано і провадження у справі закрито.

За скаргою Щ. заступником Голови Верховного Суду України 23 червня 2001 р. принесено протест, в якому порушено питання про скасування постанови президії Київського міського суду від 27 листопада 2000 р. як такої, що ухвалена з пору-

шенням норм процесуального права. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Як вбачається з матеріалів справи, позивачка Х. померла 12 вересня 1996 р.

Закриваючи провадження у справі згідно з п. 8 ст. 227 ЦПК, президія Київського міського суду виходила з того, що зазначені спірні правовідносини не допускають процесуального правонаступництва. Проте такий висновок не ґрунтується на матеріалах справи та вимогах законодавства.

Судом не враховано, що в тому разі, коли відчужувачем жилого будинку за договором довічного утримання пред'явлено до суду позов про розірвання цього договору, смерть його до вирішення справи не може бути підставою для застосування правил ст. 223 ЦК про припинення зобов'язання і п. 8 ст. 227 ЦПК про закриття провадження у справі, якщо в нього є спадкоємці за законом або заповітом.

Предметом таких вимог є захист права на майно, яке в разі обґрунтованості позову може бути успадковано. В даному випадку у відчужувача майна є спадкоємець за заповітом, тому в зазначених правовідносинах згідно зі ст. 106 ЦПК допускається процесуальне правонаступництво.

Виходячи з наведеного й керуючись ст. 334 ЦПК, судова палата з цивільних справ Верховного Суду України протест заступника Голови Верховного Суду України задовольнила, постанову президії Київського міського суду від 27 листопада 2000 р. в частині закриття провадження у справі скасувала і направила справу на розгляд по суті до суду першої інстанції.

10. Суд не вправі закривати провадження в справі через недієздатність позивача

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР

від 16 квітня 1964 р.

(Витяг)

(Бюлетень законодавства і юридичної практики. — 1995. — № 2. — С. 8–9)

Судова колегія у цивільних справах Верховного Суду УРСР, розглянувши у відкритому судовому засіданні протест заступника Голови Верховного Суду УРСР на ухвалу народного суду Центрального району м. Одеси від 27 серпня 1962 р. в справі за позовом А. Г. до Г. Г. і К. про визнання договору купівлі-продажу 1/2 частини будинку недійсним, встановила.

Рішенням народного суду 4-ї дільниці Приморського району м. Одеси від 20 квітня 1959 р. Г. Г. і А. Г. визнані співвласниками будинку. 24 травня 1961 р. відповідачка Г. Г. свою половину будинку продала К. за 3800 крб. У червні 1961 р. А. Г. пред'явила позов до Г. Г. і К. про визнання цього договору недійсним, посилаючись на те, що він як співвласник має переважне право на купівлю частини, яка належала його колишній дружині відповідачці Г. Г. При укладенні до-

говору між відповідачами він перебував у лікарні і не був повідомлений про продаж половини будинку, у зв'язку з чим не міг скористатись своїм правом.

Ухвалою народного суду Центрального району м. Одеси від 27 серпня 1962 р. провадження у справі закрито.

У протесті заступника Голови Верховного Суду УРСР ставиться питання про скасування ухвали народного суду і направлення справи на новий розгляд. Протест підлягає задоволенню з таких підстав. Закриваючи провадження в справі, народний суд послався на те, що позивач визнаний судово-психіатричною експертизою недієздатним. Проте закриття провадження в справі саме з цих підстав законом не передбачено. У цьому випадку згідно зі ст. 42 Основ цивільного судочинства СРСР і союзних республік суд залишає позов без розгляду. Отже, якщо позивач дійсно є душевнохворим і визнаний у зв'язку з цим у встановленому законом порядку недієздатним, то суду належало закривати провадження в справі. Тому ухвала народного суду підлягає скасуванню.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 336, 337, ЦПК, судова колегія ухвалила: протест заступника Голови Верховного Суду УРСР задовольнити. Ухвалу народного суду Центрального району м. Одеси від 27 серпня 1962 р. скасувати, а справу направити до народного суду на новий розгляд.

11. За п. 3 ст. 227 ЦПК України провадження в цивільній справі може бути закрито з підстав наявності рішення в іншій справі, що набрало законної сили, у тому разі, коли в обох справах сторони, підстави і предмет спору є тотожними

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

З ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНА

від 14 листопада 2001 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2002. — № 3. — С. 13)

12 березня 2001 р. М. Н. звернулася в суд із позовом до М. М. про витребування майна з чужого незаконного володіння. Позивачка зазначала, що з 16 жовтня 1993 р. по 18 січня 2001 р. перебувала з М. М. у зареєстрованому шлюбі. У цей період вона одержала за договором дарування холодильник «Норд-214/6», пральну машину «Донбас» і газову плиту «Норд». Крім цього, її особистими речами є шкіряна жіноча куртка вартістю 3 тис. грн, норкова шапка — 3 тис. грн та золоті сережки — 150 грн. Оскільки відповідач не повернув їй це майно, позивачка просила задовольнити її вимоги.

Рішенням Любарського районного суду Житомирської області від 5 квітня 2001 р. позов було задоволено частково: зобов'язано М. М. повернути М. Н.

холодильник «Норд-214/6» вартістю 750 грн, пральну машину «Донбас» — 250 грн та газову плиту «Норд» — 300 грн, в іншій частині позову відмовлено.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Житомирського обласного суду від 30 травня 2001 р. рішення районного суду було скасовано, а провадження закрито з підстав, передбачених п. 3 ст. 227 ЦПК.

У касаційній скарзі М. Н. просила скасувати ухвалу обласного суду, а рішення районного суду залишити без зміни. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Постановляючи ухвалу про скасування рішення районного суду і закриваючи провадження у справі, судова колегія обласного суду виходила з положень п. 3 ст. 227 ЦПК, тобто з наявності рішення суду, яке постановлене щодо тих же сторін, про той же предмет і з тих же підстав і набрало законної сили.

Проте такі висновки обласного суду не е обґрунтованими. Як видно з матеріалів справи, Любарський районний суд 14 грудня 2000 р. вирішив питання про поділ майна подружжя та констатував, що холодильник, пральна машина, газова плита, належність яких позивачці підтверджено договором дарування, а також шкіряна жіноча куртка, норкова шапка, золоті сережки є її особистим майном і поділу не підлягають. При цьому питання про витребування майна із чужого незаконного володіння суд не вирішував.

Таким чином, спір щодо того ж предмета із тих же підстав між тими самими сторонами судом не вирішувався і рішення не постановлювалось, а отже, підстав для скасування рішення Любарського районного суду від 5 квітня 2001 р. у справі про витребування майна з чужого незаконного володіння і для закриття в ній провадження судова колегія в цивільних справах обласного суду не мала.

Враховуючи те, що при розгляді справи касаційною інстанцією було допущено неправильне застосування п. 3 ст. 227 ЦПК, та керуючись ст. 342 ЦПК, судова палата з цивільних справ Верховного Суду України ухвалу судової колегії в цивільних справах Житомирського обласного суду скасувала, а рішення Любарського районного суду залишила в силі.

17. ЗАЛИШЕННЯ ЗАЯВИ БЕЗ РОЗГЛЯДУ

1. Відповідно до ч. 5 ст. 172 і п. 4 ст. 229 Цивільного процесуального кодексу суд залишає заяву позивача без розгляду, якщо при відкладенні розгляду справи в зв'язку з його неявкою або неповідомленням причин неявки суд визнав необхідним заслухати особисті пояснення позивача і повідомив його про це, але останній в судове засідання не з'явився і не повідомив про причини неявки

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 15 березня 1995 р.

(Витяг)

(Право України. — 1995. — № 11. — С. 75–76)

Виконавчий комітет Івано-Франківської міської Ради народних депутатів звернувся в суд з позовом до П. про безоплатне вилучення незакінченого будівництвом будинку, як такого, що побудований на нетрудові доходи.

Справа судами розглядалась неодноразово.

Ухвалою Івано-Франківського обласного суду від 2 лютого 1995 р. позовна заява Івано-Франківського міськвиконкому залишена без розгляду з підстав, передбачених п. 4 ст. 229, ч. 2 ст. 172, ст. 173 ЦПК.

У скарзі виконком Івано-Франківської міської Ради просив скасувати ухвалу обласного суду як таку, що постановлена з істотними порушеннями норм процесуального права.

Скарга підлягала задоволенню, а справа — передачі на новий розгляд з таких підстав.

Постановляючи ухвалу про залишення позову без розгляду, обласний суд виходив з того, що представник позивача повторно не з'явився в судове засідання, причин неявки суду не повідомив, а розглянути справу без особистих пояснень представника позивача і без подання додаткових доказів неможливо.

Погодитись з таким висновком суду не можна.

Відповідно до п. 4 ст. 229 ЦПК суд залишає заяву без розгляду у випадку повторної неявки в судове засідання позивача чи обох сторін або неповідомлення ними причин неявки на другий виклик (статті 172, 173 цього Кодексу).

Згідно із ч. 5 ст. 172 ЦПК в разі повторної неявки позивача без поважних причин або не повідомлення ним причин неявки на другий виклик із зазначенням потреби дати особисті пояснення, суд залишає заяву без розгляду.

Із матеріалів справи видно, що представник позивача 20 січня 1995 р. був у судовому засіданні. За його клопотанням розгляд справи було відкладено на 2 лютого 1995 р. на 10 годин, бо позивачем готувалися додаткові докази у справі.

Оскільки на день постановлення оскаржуваної ухвали (2 лютого 1995 р.), повторної неявки представника позивача, яка б давала підстави до залишення позову без розгляду, не було, бо він брав участь у попередньому судовому засіданні, то посилання суду в цій частині не відповідає фактичним обставинам справи і вимогам закону.

Крім того, судом не визнавалася обов`язковою явка представника позивача для дачі ним особистих пояснень, як того вимагає ч. 5 ст. 172 ЦПК.

Враховуючи наведене та керуючись п. 2 ст. 326 ЦПК, судова колегія Верховного Суду ухвалу Івано-Франківського обласного суду скасувала, а справу направила на новий розгляд.

2. Якщо суд визнає потрібним, щоб сторона, яка не з'явилася в судове засідання, дала особисті пояснення, він відповідно до частин 3, 4 ст. 172 ЦПК України відкладає розгляд справи. У разі неявки в судове засідання позивача без поважних причин за викликом суду (ч. 3 цієї статті) або його повторної неявки за викликом суду незалежно від причин (п. 4 ст. 229 цього Кодексу) суд залишає заяву без розгляду

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 6 листопада 2003 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2004. — № 10 (50). — С. 20)

У жовтні 2002 р. В. звернулася до суду з позовом до Уманського міського суду Черкаської області, третя особа — Черкаське обласне управління юстиції, про поновлення на роботі секретарем Уманського міського суду з 20 вересня 2002 р., стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та відшкодування моральної шкоди, посилаючись на те, що наказом голови Уманського міського суду від 19 вересня 2002 р. № 41 її незаконно було звільнено з роботи на підставі п. 2 ч. 1 ст. 40 КЗпП.

Апеляційний суд Черкаської області ухвалою від 31 січня 2003 р. згідно з п. 4 ст. 229 ЦПК залишив позов В. без розгляду.

У касаційній скарзі В., посилаючись на порушення судом норм процесуального права, просила скасувати ухвалу апеляційного суду і направити справу на новий розгляд до іншого суду.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга не піддягає задоволенню з таких підстав.

Суд установив, що позивачка В. та її представник Б. заздалегідь у передбаченому законом порядку були повідомлені про час і місце розгляду справи за її позовом про поновлення на роботі і викликані в судове засідання на 12 грудня 2002 р., 16 січня 2003 р. та 31 січня 2003 р., але на ці засідання ніхто з них не з'являвся, незважаючи на те, що суд визнав явку В. у судове засідання потрібною для дачі особистих пояснень.

Відповідно до частин 3, 4 ст. 172 ЦПК у разі, коли суд визнає потрібним, щоб сторона, яка не з'явилася в судове засідання, дала особисті пояснення, він відкладає розгляд справи.

У разі неявки в судове засідання позивача без поважних причин за викликом суду (ч. 3 ст. 172 ЦПК) або його повторної неявки за викликом суду незалежно від причин (п. 4 ст. 229 цього Кодексу) суд залишає заяву без розгляду.

Оскільки постановлена Апеляційним судом Черкаської області ухвала відповідає вимогам чинного ЦПК, доводи, наведені в касаційній скарзі, не містять підстав для висновку про неправильне застосування норм матеріального чи процесуального права, яке призвело або могло призвести до неправильного вирішення справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 334 ЦПК, касаційну скаргу В. відхилила, ухвалу апеляційного суду від 31 січня 2003 р. залишила без зміни.

3. Суд не вправі залишати позов без розгляду з мотиву, що сторона не представила доказів на підтвердження позовних вимог

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 8 лютого 1967 р.
(Витяг)

(Радянське право. — 1967. — № 5. — С. 97)

У грудні 1966 р. громадянин М. Нижник пред'явив у суді позов до громадянки Г. Нижник про розірвання шлюбу. Відповідачка просила одночасно вирішити питання про поділ спільного майна.

Рішенням народного суду Надвірнянського району Івано-Франківської області від 12 квітня 1966 р. позов про розірвання шлюбу задоволено, а позов про поділ спільного майна подружжя залишено без розгляду.

Судова колегія в цивільних справах Івано-Франківського обласного суду ухвалою від 3 травня 1966 р. рішення народного суду в частині залишення без розгляду позову про поділ майна скасувала, а справу надіслала на новий розгляд.

Розглядаючи справу вдруге, народний суд Надвірнянського району Івано-Франківської області рішенням від 24 травня 1966 р. частину майна між сторонами поділив, щодо решти майна позов залишив без розгляду. Ухвалою судової колегії Івано-Франківського обласного суду від 14 червня 1966 р. це рішення народного суду залишено без зміни.

У протесті заступника Голови Верховного Суду УРСР ставиться питання про скасування зазначених судових рішень у частині залишення позову без розгляду і про повернення справи на новий розгляд обласному суду по першій інстанції.

Протест підлягає задоволенню.

Залишаючи без розгляду позов у зазначеній частині, народний суд послався на те, що сторони не подали доказів про наявність цього майна, що вони вдруге можуть пред'явити позов про поділ спірного майна, коли зберуть докази. Судова колегія обласного суду, залишаючи без зміни рішення народного суду, вважала такі мотиви обґрунтованими. Проте з цим погодитись не можна.

Суд залишає позов без розгляду лише у випадках, передбачених ст.229 ЦПК УРСР. У даному разі жодної законної підстави, передбаченою цією статтею, не було. Тому суд невірно залишив частково позов про поділ майна без розгляду.

Керуючись ст. ст. 336, 337 ЦПК УРСР, судова колегія ухвалила: протест заступника Голови Верховного суду УРСР задовольнити; рішення народного суду Надвірнянського району Івано-Франківської області в частині залишення позову без розгляду і ухвалу судової колегії Івано-Франківського обласного суду в частині залишення позову без розгляду в цій же частині скасувати, а справу у зазначеній частині передати на новий розгляд до Івано-Франківського обласного суду.

4. Залишення судом позову без розгляду з мотиву відсутності відповідних доказів суперечить вимогам ст. 229 ЦПК УРСР

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ ЗАПОРІЗЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ

від 23 квітня 1970 р.

(Витяг)

(Радянське право. — 1970. — № 7. — С. 103–104)

У січні 1969 р. громадянка К. Руденко пред'явила позов до громадян Л. Руденко і О. Руденка про визнання права власності на третину будинку та реальний поділ його. Позивачка зазначала, що у червні 1957 р. зареєструвала з О. Руденком шлюб і вони разом почали споруджувати будинок на земельній ділянці, відведеній його матері — Л. Руденко для будівництва індивідуального

жилого будинку. Будівництво цього будинку було закінчено у грудні 1958 р. В листопаді 1967 р. О. Руденко залишив її з дитиною.

Посилаючись на те, що в даний час вона не веде спільного господарства з відповідачами й останні не визнають за нею права власності на частину будинку, позивачка просила визнати за нею право власності на третину будинку та виділити їй реально дві кімнати розміром 11,33 і 9,13 кв. м, коридор площею 8,42 кв. м та половину сарая.

Рішенням народного суду м. Мелітополя від 21 лютого 1969 р. за К. Руденко визнано право власності на 1/6 будинку. Позов про реальний поділ будинку залишено без розгляду. В решті позову відмовлено. Ухвалою судової колегії Запорізького обласного суду від 21 березня 1969 р. рішення народного суду залишено без зміни.

У протесті заступник Голови Верховного суду УРСР просить рішення народного суду та ухвалу обласного суду щодо залишення позову без розгляду скасувати та справу в цій частині надіслати на новий розгляд.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Залишаючи позов про реальний поділ будинку без розгляду, народний суд послався на відсутність висновку бюро технічної інвентаризації про можливість виділення позивачці реально частини будинку відповідно до належної їй ідеальної частки. З цього виходила і судова колегія обласного суду, залишаючи рішення народного суду без зміни. Проте залишення позову без розгляду може мати місце з підстав, зазначених лише в ст. 229 ЦПК УРСР. Залишення позову без розгляду з мотивів, що у суду немає висновку з приводу можливості виділити позивачці реально частину будинку відповідно до належної їй ідеальної частки, законом не передбачено. Якщо суд при вирішенні позову про визнання права власності на частину будинку не мав можливості вирішити одночасно і позовні вимоги про реальний поділ будинку, оскільки сумісний розгляд утруднює вирішення справи, він вправі був відповідно до вимог ст. 145 ЦПК УРСР постановити ухвалу про роз'єднання цих позовів та виділити позов Руденко про реальний поділ будинку в самостійне провадження, а не залишати його без розгляду.

З урахуванням наведеного судові рішення в зазначеній частині підлягають скасуванню.

Президія постановила: рішення народного суду м. Мелітополя та ухвалу судової колегії в цивільних справах Запорізького обласного суду в частині залишення позову про реальний поділ будинку без розгляду скасувати і справу в цій частині надіслати на новий розгляд до того ж суду в іншому складі суддів.

18. СУДОВІ РІШЕННЯ

1. Відповідно до ст. 211 ЦПК поправки в рішенні суду повинні бути застережені перед підписом суддів

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 19 травня 1971 р.
(Витяг)

(Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 1995. — № 3. — С. 248–249).

В липні 1970 р. Б. пред'явив у суді позов до Ч. про визнання самостійного права на жилу площу і вселення. Позивач вказував, що з 1963 р. перебуває у зареєстрованому шлюбі з відповідачкою, від якої в 1965 р. народився син. У 1969 р. за місцем роботи Ч. їх сім'ї надано двокімнатну квартиру. З 8 березня 1970 р. відповідачка перешкоджає йому проживати в ній.

Рішенням народного суду Залізничного району Києва від 11 січня 1971 р. позов задоволено. Судова колегія Київського обласного суду ухвалою від 4 лютого 1971 р. залишила рішення без зміни.

Голова Верховного Суду УРСР у протесті просить скасувати зазначені рішення та надіслати справу на новий розгляд.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав. Як видно з приєднаної до скарги в порядку нагляду фотокопії судового рішення, на підтвердження права позивача на спірну жилу площу суд послався на показання свідків С., Б., К. і Ш. У рішенні суду є також посилання на свідка Л. Проте ні Ш., ні Л. як свідки судом не допитувались, і посилання в рішенні на їх показання не відповідають фактичним обставинам справи.

Після одержання від Ч. касаційної скарги, де зверталася увага на допущену народним судом помилку, прізвища Ш. і Л. у тексті рішення витерто.

Таким чином, виправлення в рішенні зроблено вже після його оголошення і з порушенням ст. 211 ЦПК, відповідно до якої виправлення в рішенні повинні бути застережені перед підписом суддів.

Допущене народним судом порушення було відомо касаційній інстанції, але остання залишила рішення без зміни, обмежившись посиланням на те, що це порушення не вплинуло на правильність вирішення справи по суті. Такий висновок не можна визнати вірним.

На підставі наведеного судова колегія ухвалила протест Голови Верховного Суду УРСР задовольнити. Рішення народного суду Залізничного району м. Києва скасувати, а справу надіслати на новий розгляд до народного суду в іншому складі суддів.

2. Рішення суду має відповідати вимогам ст. 203 ЦПК УРСР

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 18 вересня 1974 р.
(Витяг)

(Радянське право. — 1975 р. — № 2. — С. 107)

У вересні 1973 р. колгосп «Зірка» Ровенського району пред'явив позов до будівельно-монтажного управління «Житлобуд-7» про стягнення 591 крб 50 коп.

Позивач зазначав, що під час виконання робіт по спорудженню кардіологічного корпусу обласної лікарні в м. Ровно відповідач 10 та 11 травня 1973 р. на трьох автомашинах вивозив землю на поле колгоспу, чим заподіяв йому шкоду.

Посилаючись на те, що відповідач не задовольнив претензію колгоспу, позивач просив стягнути з нього 591 крб. 50 коп.

До розгляду справи по суті колгосп збільшив суму до 630 крб.

Відповідачем у справі було притягнуто також автобазу «Головпромавтотранспорту».

Рішенням народного суду м. Ровно від 6 лютого 1974 р. позов задоволено та стягнуто з будівельно-монтажного управління 630 крб заподіяної шкоди і 14 крб. державної пошлини.

Судова колегія Ровенського обласного суду ухвалою від 18 березня 1974 р. рішення залишила без змін.

У протесті виконуючого обов'язки Голови Верховного суду УРСР ставиться питання про скасування судових рішень та направлення справи на новий розгляд.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Народний суд, стягуючи з будівельно-монтажного управління 630 крб., а судова колегія обласного суду, погоджуючись з цим, виходили з того, що колгоспу з вини відповідача заподіяно шкоду в зазначеній сумі.

Проте з таким рішенням погодитися не можна.

Відповідно до ст. 203 ЦПК УРСР у мотивувальній частині рішення повинні бути наведені обставини справи, встановлені судом, докази, на яких грунтуються його висновки, доводи, за якими суд відхиляє ті чи інші докази, а також закон, на підставі якого вирішується справа.

Проте в порушення зазначених вимог закону у рішенні суду взагалі відсутня мотивувальна частина і не зазначено, чому суд дійшов висновку про обгрунтованість позову.

До справи приєднані три акти від 10 і 11 травня та 11 грудня 1973 р. У цих актах, складених представниками колгоспу, зазначено, що 10 травня 1973 р. на землю колгоспу було вивезено трьома автомашинами 450 т глини, а 11 травня 1973 р.— 650 т сміття.

На зазначені акти суду рішенні не посилався, а інших доказів про заподіяння колгоспові шкоди у справі немає.

Судова колегія обласного суду в порушення вимог ст. 311 ЦПК УРСР дала оцінку тим доказам, про які у рішенні народного суду не йшлося. Зокрема, колегія послалася на складений представниками колгоспу акт від 11 грудня, доданий до нього розрахунок, а також на показання свідків Нерубацького і Барковець. Крім того, судова колегія в порушення ст. 318 ЦПК УРСР не зазначила, якими доказами спростовуються доводи касаційної скарги.

Неправильно суд обчислює і державну пошлиину, оскільки суд стягнув 14 крб. від суми 630 крб, замість одного процента. Судова колегія цієї помилки народного суду не виправила.

Судова колегія Верховного Суду УРСР ухвалила: протест в. о. Голови Верховного Суду УРСР задовольнити; рішення та окрему ухвалу народного суду м. Ровно від 6 лютого 1974 р. та ухвалу судової колегії Ровенського обласного суду від 18 березня 1974 р. скасувати, а справу направити народному суду на новий розгляд.

3. Суд зобов'язаний направити стороні копію рішення протягом п'яти днів з дня його оголошення, якщо сторона (її представник) не була присутньою при розгляді справи

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР

від 31 травня 1978 р.

(Витяг)

(Радянське право. — 1978. — № 9. — С. 94)

10 січня 1978 р. судова колегія у цивільних справах Ворошиловградського обласного суду розглянула справу за позовом громадянина Глотова до громадянки Хромих про визнання заповіту частково недійсним та поділ майна і постановила рішення, яким позов задовольнила частково та стягнула з відповідачки на користь позивача 733 крб. 72 коп.

Інтереси відповідачки за її довіреністю у судовому засіданні представляла Демідова. Вона ж повідомила відповідачку листом про наслідки розгляду справи.

Касаційна скарга відповідачкою відправлена 22 лютого 1978 р.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Ворошиловградського обласного суду від 31 березня 1978 р. у поновленні строку на подачу касаційної скарги відмовлено.

У скарзі Хромих просить скасувати ухвалу судової колегії, посилаючись на те, що строк на подачу касаційної скарги вона пропустила з поважних причин, оскільки суд не надіслав їй копії рішення.

Скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 291 ЦПК УРСР касаційні скарги і протести на рішення народних і обласних судів можуть подаватися протягом десяти днів з наступного після оголошення судового рішення дня.

Як уже зазначалося, рішення судовою колегією постановлено 10 січня 1978 р., тобто із значним пропуском без поважних причин строку, встановленого для оскарження.

Посилання відповідачки на те, що причиною пропуску цього строку є несвоєчасне направлення їй обласним судом копії рішення, не може визнаватися обґрунтованим.

Згідно зі ст. 216 ЦПК суд зобов'язаний направити рішення протягом п'яти днів з дня його оголошення сторонам і третім особам, якщо вони не були присутніми в судовому засіданні. У даній же справі за нотаріально засвідченою довіреністю Хромих брала участь у справі і була присутня в судовому засіданні її сестра Демидова, яка за довіреністю мала всі права, надані за законом стороні.

Згідно зі ст. 110 ЦПК УРСР громадяни можуть вести свої справи в суді особисто або через своїх представників. Оскільки справа розглядалась у судовому засіданні в присутності належно уповноваженого представника відповідачки, не можна вважати, що справу розглянуто у відсутності сторони. Тому суд не зобов'язаний був без прохання відповідачки направляти їй копію рішення.

За вказаних обставин судова колегія обласного суду мала підстави для відмови поновити строк на подачу касаційної скарги.

Керуючись ст. 326 ЦПК УРСР, судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР ухвалила: скаргу Хромих залишити без задоволення, а ухвалу судової колегії у цивільних справах Ворошиловградського обласного суду — без зміни.

4. Мотивувальна частина рішення повинна містити встановлені судом обставини, які мають значення для справи, їх юридичну оцінку, а також оцінку всіх доказів, посилання на закон та інші нормативні акти, на підставі яких визначено права і обов'язки сторін у спірних правовідносинах, а в резолютивній частині мають бути зазначені висновки суду щодо всіх заявлених вимог

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 2 лютого 1983 р.
(Витяг)

(Радянське право. — 1983. — № 10. — С. 81–82)

Громадянка Л. В. пред'явила позов до громадянина С. Г. про усунення перешкод у користуванні будинком і вселення. Позивачка зазначала, що за судовим рішенням їй належить частина будинку, але відповідач перешкоджає користуватися нею.

Рішенням Тростянецького районного народного суду на відповідача покладено обов'язок усунути перешкоди користуванні Л. В. будинком. Ухвалою судової колегії в цивільних справах Вінницького обласного суду рішення залишено без змін, а постановою президії цього ж обласного суду відхилено протест прокурора області про перегляд судових рішень.

У протесті заступника прокурора УРСР ставиться питання про скасування судових рішень і направлення справи на новий розгляд. Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 203 ЦПК УРСР та роз'яснень, даних у п. 6 постанови пленуму Верховного суду УРСР від 29 грудня 1976 р. «Про судове рішення», мотивувальна частина рішення повинна містити встановлені судом, обставини, які мають значення для справи, їх юридичну оцінку, а також оцінку всіх доказів, посилання на закон та інші нормативні акти, на підставі яких визначену право і обов'язки сторін у спірних правовідносинах. У силу п. 7 названої постанови пленуму Верховного суду УРСР в резолютивній частині рішення має бути зазначено, повністю чи частково задоволено позовні вимоги або що в позові відмовлено.

У порушення цих вимог судом постановлено рішення, яке не містить мотивувальної частини і не має посилання на закон. Зокрема, не вказано, на підставі яких даних суд дійшов висновку про задоволення позову в частині усунення перешкод у користуванні будинком. Разом з тим суд не вирішив заявлений позивачкою позов про вселення її у спірний будинок.

Судова колегія та президія обласного суду не звернули уваги на допущені судом першої інстанції порушення закону і всупереч вимогам п. 4 ст. 312 ЦПК УРСР погодилися з незаконним і необгрунтованим рішенням.

Керуючись ст. ст. 336, 337 ЦПК УРСР, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду УРСР ухвалила — протест заступника Прокурора УРСР задовольнити, рішення Тростянецького районного народного суду, ухвалу судової колегії в цивільних справах Вінницького обласного суду та постанову президії цього ж обласного скасувати, а справу направити на новий розгляд.

5. Згідно зі ст. 215 ЦПК суд вправі роз'яснити своє рішення, не змінюючи при цьому його змісту, у разі, коли воно є неясним або розуміння його викликає труднощі

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 25 вересня 1991 р.

(Витяг)

(Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 1995. — № 3. — С. 248–249)

Рішенням судової колегії в цивільних справах Луганського обласного суду поділено жилий будинок між колишнім подружжям Т. і виділено в натурі Н. Т. 62/100 частини будинку із зазначенням конкретних приміщень, а В. Т. — 38/100 частини

також із зазначенням конкретних приміщень з покладенням на нього обов'язку по обладнанню окремого входу. Це рішення судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України при розгляді справи у касаційному порядку залишила без зміни.

У жовтні 1990 р. В. Т. звернулася до суду, який постановив рішення, із заявою про роз'яснення, кому із сторін за рішенням належить залізобетонна плита, укладена між першим та другим поверхами, як вони мають користуватися нею і горищем, а також, хто має обладнати перегородку.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Луганського обласного суду в порядку ст. 215 ЦПК роз'яснено рішення і зазначено, що залізобетонна плита є належністю вхідного ганку сіней котельні, яка виділена Н. Т. У решті заява В. Т. залишена без задоволення.

Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України задовольнила протест Голови Верховного Суду України і в ухвалі про направлення заяви В.Т. про роз'яснення рішення на новий розгляд вказала на таке. Згідно зі ст. 215 ЦПК суд може роз'яснити своє рішення, не змінюючи при цьому його змісту, у разі, коли воно є неясним або розуміння його викликає труднощі. Судова колегія обласного суду при розгляді справи по суті у рішенні з приводу зазначеної залізобетонної плити нічого не вказала. Питання про віднесення її як конструктивного елемента до тієї чи іншої частини будинку виявилося технічно складним і згідно зі ст. 57 ЦПК могло бути вирішене на підставі висновку експертизи.

Однак судова колегія обласного суду дійшла висновку про те, що плита є належністю вхідного ганку сіней котельні. За таких обставин і при відсутності відповідних даних ухвала судової колегії підлягає скасуванню з направленням заяви про роз'яснення рішення на новий розгляд.

6. Якщо при вирішенні спору про розмір відшкодування втраченої потерпілим внаслідок ушкодження здоров'я заробітної плати, яке організація провадить добровільно, суд визнає, що відповідач визначив розмір відшкодування відповідно до законодавства, суд повинен не відмовляти в позові, а постановити рішення про проведення відшкодування на майбутній період у цьому ж обсязі

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 4 листопада 1998 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1998 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1999. — С. 48–49)

У липні 1996 р. Д. звернувся в суд із позовом до Державного дендрологічного парку «Тростянець» НАН України про відшкодування шкоди, заподіяної

ушкодженням здоров'я. Внаслідок нещасного випадку, що стався з ним 2 березня 1984 р. під час виконання трудових обов'язків, позивач став інвалідом III групи. На обґрунтування своїх вимог він послався на те, що відповідач, склавши акт форми Н-1, добровільно відшкодовував йому заподіяну шкоду, але виплати провадились не в повному обсязі, оскільки була неправильно визначена середньомісячна заробітна плата. Тому позивач просив стягнути з відповідача заборгованість за минулий період, одноразову допомогу, а також визначити і стягнути щомісячні суми відшкодування виходячи з 50 % втрати професійної працездатності та відшкодувати заподіяну моральну шкоду.

Справа розглядалася судами неодноразово. Останнім рішенням Ічнянського районного суду Чернігівської області від 11 квітня 1997 р., залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Чернігівського обласного суду від 13 травня того ж року, Д. у задоволенні позовних вимог було відмовлено.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування постановлених у справі рішень. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Вирішуючи спір, суд першої інстанції дійшов висновку, що відшкодування за кожен місяць минулого періоду провадились у повному обсязі, а іноді навіть у більшому, ніж належало, й тому відмовив у задоволенні позову. Проте позивач просив вирішити спір і щодо наступних щомісячних сум відшкодування втраченої заробітної плати, але суд цього питання не вирішив, хоча повинен був, навівши конкретні розрахунки, визначити розмір щомісячних відшкодувань з відповідача та стягнути їх на користь позивача.

Більш детальній перевірці підлягають і доводи позивача щодо неправильного визначення відповідачем середньомісячної заробітної плати позивача для обчислення розміру відшкодування, у зв'язку з чим висновки суду про розмір втраченого заробітку є недостатньо обґрунтованими.

Виходячи з наведеного судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скасувала рішення суду першої інстанції в частині відмови в задоволенні позову про відшкодування втраченого заробітку як необґрунтоване й таке, що суперечить нормам процесуального права, так само як і ухвалу суду касаційної інстанції, який на порушення вимог ст. 310 ЦПК залишив це рішення без зміни, та направила справу в цій частині на новий розгляд.

7. Відповідно до ст. 214 ЦПК України заява про постановлення додаткового рішення у випадках, передбачених зазначеною нормою, може бути подана особами, які брали участь у справі, протягом десяти днів з дня постановлення рішення.
Заява, яку подано після закінчення цього строку, залишається без розгляду в разі відсутності клопотання

про поновлення пропущеного строку або коли це клопотання залишено без задоволення у зв'язку з пропуском десятиденного строку без поважних причин

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 24 вересня 1997 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1998 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1998. — С. 64–65)

Одеський обласний суд рішенням від 16 січня 1997 р. поновив В. на роботі як працівника Савранського районного відділення соціальної допомоги одиноким та непрацездатним громадянам і стягнув на її користь заробітну плату за час вимушеного прогулу. У частині позову щодо відшкодування шкоди та стягнення витрат на транспорт В. відмовлено. Рішення суду набрало законної сили 27 січня 1997 р.

Представник позивачки Л. звернувся із заявою про поновлення процесуального строку, передбаченого законом для порушення питання щодо постановлення додаткового рішення, посилаючись на те, що цей строк було пропущено з поважних причин.

Одеський обласний суд ухвалою від 9 червня 1997 р. відмовив Л. у поновленні зазначеного строку, а його заяву про постановлення додаткового рішення залишив без розгляду.

Не погоджуючись із ухвалою, Л. подав на неї скаргу, в якій просив поновити строк для постановлення додаткового рішення, вважаючи, що причини, з яких він вчасно не звернувся до суду, були поважними.

Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що скарга задоволенню не підлягає з таких підстав.

Відповідно до ст. 214 ЦПК суд, що постановив рішення, може за заявою осіб, які беруть участь у справі, чи з власної ініціативи постановити додаткове рішення. Питання про постановлення додаткового рішення може бути порушене протягом десяти днів з дня постановлення рішення.

Як вбачається з матеріалів справи, рішення було постановлено 16 січня 1997 р. Л. звернувся до суду із заявою про винесення додаткового рішення лише 19 квітня 1997 р.

Суд першої інстанції згідно зі ст. 89 ЦПК дослідив причини пропуску строку й обгрунтовано дійшов висновку про те, що підстав для його поновлення немає, тому, керуючись положеннями ст. 85 ЦПК, залишив заяву без розгляду.

Ухвала Одеського обласного суду відповідає вимогам закону та зібраним у справі матеріалам. Підстав для її скасування не встановлено. З урахуванням цього судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України залишила зазначену ухвалу без зміни, а скаргу Л. — без задоволення.

8. Суд касаційної інстанції скасував судові рішення у справі і направив її на новий розгляд, оскільки спір про вимоги щодо визнання акта юридичної особи недійсним був вирішений без залучення цієї особи до участі у справі, а роз'ясненням рішення було змінено суть останнього і поширено дію рішення на осіб, які не брали участі у справі

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 28 листопада 2001 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2002 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2002. — С. 55–57)

У жовтні 1999 р. Т. звернувся в суд із позовом до В., а також АТВТ «Облагротехсервіс» про визнання недійсними рішення правління АТВТ «Літинагротехсервіс» від 19 серпня 1999 р. та наказів про продаж майна нафтобази товариству «Вінницяоблагротехсервіс» від 17 та 27 серпня 1999 р. за № 6-13 і № 7-13. Позивач зазначав, що цими наказами голови правління АТВТ «Літинагротехсервіс» В. та рішенням правління від 19 серпня того ж року було постановлено передати АТВТ «Вінницяоблагротехсервіс» у рахунок заборгованості майно нафтобази, що знаходиться в с. Уладівка Літинського району Вінницької області. Вважаючи зазначені накази та рішення правління незаконними, оскільки при їх постановленні голова правління вийшов за межі наданих йому статутом товариства повноважень, і стверджуючи, що ніякого боргу між підприємствами не існує, позивач просив задовольнити його вимоги.

У процесі розгляду справи позивач відмовився від заявлених вимог у зв'язку з тим, що рішенням загальних зборів АТВТ «Літинагротехсервіс» від 10 листопада 1999 р. оспорювані ним накази були скасовані.

Голова правління АТВТ «Вінницяоблагротехсервіс» пред'явив зустрічний позов до Т. про усунення перешкод у користуванні власністю, визнання рішення загальних зборів АТВТ «Літинагротехсервіс» від 10 листопада 1999 р. недійсним та відшкодування завданих збитків. У цьому позові зазначалося, що Т., не маючи права власності на нафтобазу, чинить перешкоди в користуванні її майном, не допускає до роботи персонал, чим завдав підприємству збитків на суму 16 тис. 212 грн. Вважаючи, що майно нафтобази було передано його товариству правомірно в порядку погашення боргів і що рішення загальних зборів АТВТ «Літинагротехсервіс» про скасування рішення правління та зазначених наказів є неправомірним, він просив задовольнити позовні вимоги.

Ухвалою Вінницького районного суду Вінницької області від 28 квітня 2000 р. не прийнято відмову Т. від позовних вимог. Рішенням того ж суду за те саме число,

залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Вінницького обласного суду від 15 серпня 2000 р., Т. у задоволенні позовних вимог відмовлено.

Зустрічний позов АТВТ «Вінницяоблагротехсервіс» до Т. про усунення перешкод у користуванні власністю, визнання рішення загальних зборів АТВТ «Літинагротехсервіс» від 10 листопада 1999 р. недійсним та відшкодування завданих збитків задоволено частково. Визнано недійсними рішення загальних зборів АТВТ «Літинагротехсервіс» від 10 листопада 1999 р., а також протокол зборів у частині третього питання порядку денного щодо відміни наказу голови правління В. про передачу нафтобази за неіснуючі борги товариству «Вінницяоблагротехсервіс». Зобов'язано Т. як представника АТВТ «Літинагротехсервіс» не чинити перешкод АТВТ «Вінницяоблагротехсервіс» у користуванні зазначеною нафтобазою. Відмовлено АТВТ «Вінницяоблагротехсервіс» у задоволенні позовних вимог про стягнення з Т. 16 тис. 212 грн. на відшкодування матеріальної шкоди.

Ухвалою Вінницького районного суду від 5 жовтня 2000 р., залишеною без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Вінницького обласного суду від 7 листопада 2000 р., було роз'яснено рішення районного суду від 28 квітня 2000 р. та визнано, що роз'яснюване рішення стосується не лише Т., а й керівництва АТВТ «Літинагротехсервіс».

Постановою президії Вінницького обласного суду від 27 червня 2001 р. протест заступника Голови Верховного Суду України залишено без задоволення.

На зазначені судові рішення надійшла касаційна скарга Т., в якій порушується питання про їх скасування із закриттям провадження у справі, оскільки при їх постановленні суд неправильно застосував норми матеріального права та порушив норми процесуального права. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Постановлюючи рішення, з висновками якого погодилася касаційна інстанція, суд виходив із того, що: голова правління АТВТ «Літинрайагротехсервіс» В. у межах наданих йому статутом товариства повноважень мав право розпоряджатися майном цього товариства; АТВТ «Вінницяоблагротехсервіс» правомірно стало власником спірної нафтобази, тому Т. не вправі перешкоджати йому користуватися своїм майном.

Проте таких висновків суд дійшов без з'ясування дійсних обставин справи, прав та обов'язків сторін і неправильно застосував норми процесуального права.

Як вбачається з матеріалів справи, позивач оспорює угоду, яку було укладено між двома юридичними особами. Проте на порушення вимог статей 105, 108 ЦПК до участі у справі АТВТ «Літинрайагротехсервіс» не було залучене, що згідно з п. 3 ч. 1 ст. 336 ЦПК є самостійною підставою для скасування рішення суду.

Визнаючи, що В. діяв у межах повноважень, наданих йому статутом АТВТ «Літинрайагротехсервіс» щодо розпорядження майном останнього, суд не з'ясував: чи дійсно це товариство мало борги перед АТВТ «Вінницяоблагротехсервіс»; якщо так, то на яку суму; чи не сплинули строки позовної давності; якою є вартість переданого майна нафтобази; чи погашені цим майном борги та на яку суму?

Не можна погодитись і з ухвалою суду від 5 жовтня 2000 р. про роз'яснення рішення, оскільки на порушення вимог ст. 215 ЦПК цим роз'ясненням фактично

було змінено попередній зміст рішення, а також поширено виконання останнього на осіб, які не були залучені до участі у справі, чим порушено їхні права та обов'язки.

Крім того, як вбачається з матеріалів справи, спір фактично виник між двома суб'єктами господарювання, який відповідно до ст. 12 ГПК підвідомчий господарському суду, а тому суд першої інстанції повинен обговорити питання про підвідомчість спору.

Виходячи з наведеного і керуючись ст. 334 ЦПК, судова палата з цивільних справ Верховного Суду України судові рішення у справі скасувала і направила останню на новий розгляд до суду першої інстанції.

9. Звернення зі скаргою до органу, уповноваженого на її розгляд, не можна вважати передбаченим ст. 7 ЦК України поширенням відомостей, що порочать честь, гідність чи ділову репутацію особи, і в тому разі, коли такого характеру відомості, про які йшлось у скарзі, не підтвердились

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ ЖИТОМИРСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ

від 2 червня 2000 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2001 р. — № 4 (26). — С. 18)

У лютому 1997 р. С. пред'явила позов до М. про захист честі, гідності та відшкодування моральної шкоди. Позивачка посилалась на те, що 24 лютого 1997 р. відповідач звернувся із заявою в Дзержинську територіальну виборчу комісію по виборах голови Дзержинської селищної ради, в якій зазначав, що С. як голова дільничної виборчої комісії порушувала закон, проводила агітацію в день виборів та власноручно викреслювала з виборчих бюлетенів прізвища кандидатів, котрі її не влаштовували. Оскільки такі відомості не відповідають дійсності, порочать її честь та гідність, С. просила зобов'язати М. публічно вибачитись та відшкодувати заподіяну моральну шкоду в розмірі 2 тис. грн.

Справа розглядалася судами неодноразово. Останнім рішенням Дзержинського районного суду від 23 листопада 1998 р., залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Житомирського обласного суду від 3 лютого 1999 р., позов С. було задоволено частково.

Постановлено визнати відомості, поширені в письмовій заяві М. на адресу Дзержинської територіальної виборчої комісії по виборах голови Дзержинської селищної ради щодо С., голови дільничної виборчої комісії № 3, про те, що вона в день виборів (23 лютого 1997 р.) проводила агітацію та власноручно викреслювала з бюлетенів для голосування на свій розсуд прізвища кандидатів на посаду селищного голови, такими, що не відповідають дійсності та порочать честь, гідність та ділову репутацію позивачки. Із М. на користь С. стягнуто 200 грн на відшкодування моральної шкоди.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування судових рішень як таких, що не відповідають вимогам закону. Президія Житомирського обласного суду протест задовольнила з таких підстав.

Відповідно до ч. 1 ст. 7 ЦК громадянин або організація вправі вимагати по суду спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать їх честь, гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди їх інтересам, якщо той, хто поширив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності.

Таким чином, диспозиція згаданої норми крім таких кваліфікуючих ознак правопорушення, як неправдивість або невідповідність дійсних відомостей, що порочать честь та гідність зазначеної особи, передбачає ще й умови поширення відомостей.

Як установлено судом, М. із приводу допущених порушень виборчого законодавства звернувся у територіальну виборчу комісію, тобто саме в той орган, який за виборчим законодавством має вирішити по суті такі скарги. Це звернення за змістом ч. 1 ст.7 ЦК не може вважатися поширенням відомостей.

Отже, суд першої інстанції внаслідок невірного тлумачення норми матеріального права неправильно її застосував, що є істотним порушенням закону і тягне необхідність скасування судового рішення на підставі ст. 338 ЦПК. Усупереч ст. 310 ЦПК суд касаційної інстанції уваги на це не звернув.

Виходячи з наведеного президія Житомирського обласного суду протест заступника Голови Верховного Суду України задовольнила, рішення Дзержинського районного суду та ухвалу судової цивільних у цивільних справах Житомирського обласного суду скасувала і направила справу на новий розгляд.

10. При вирішенні спорів про відповідальність за неналежне надання послуг з опалення жилих приміщень і гарячого водопостачання слід виходити з норм Закону України «Про захист прав споживачів», прийнятих згідно з ним нормативних актів, відповідних норм Цивільного кодексу України та іншого законодавства, що регулюють ті ж самі питання і не суперечать Закону «Про захист прав споживачів»

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 25 квітня 2002 р.

(Витяг)

(Право України. — 2003. — № 3. — С. 158–159)

У вересні 1999 р. Г. звернулася в суд із позовом до Дніпропетровського міського комунального підприємства теплових мереж «Дніпротепломережа» (далі — підприємство «Дніпротепломережа») про звільнення від оплати за опалення і гаряче

водопостачання та відшкодування моральної шкоди, посилаючись на те, що починаючи з жовтня 1995 р. відповідач надає неякісні послуги з водо- і теплопостачання.

До участі у справі на стороні відповідача суд залучив виробниче житлове ремонтно-експлуатаційне об'єднання Жовтневого району м. Дніпропетровська (далі — ВЖРЕО).

Рішенням Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 29 вересня 1999 р. позов задоволено частково: підприємство «Дніпротепломережа» зобов'язано звільнити позивачку від оплати за опалення та гаряче водопостачання за період із жовтня 1995 р. по вересень 1999 р., а в позові до ВЖРЕО відмовлено.

На це рішення підприємство «Дніпротепломережа» подало касаційну скаргу, в якій просить скасувати його як таке, що постановлене з порушенням норм матеріального права, зокрема Правил надання населенню послуг з водо-, теплопостачання та водовідведення (затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 1997 р. № 1497; далі — Правила надання послуг). Касаційна скарга підлягає задоволенню, а судове рішення — скасуванню з таких підстав.

Задовольняючи позов Г. у частині вимог про звільнення від оплати наданих відповідачем у період із жовтня 1995 р. по вересень 1999 р. послуг з теплопостачання і гарячого водопостачання, суд виходив із того, що споживач не повинен оплачувати ці послуги, оскільки вони були неналежної якості і не відповідали нормативним вимогам.

Однак при встановленні зазначених фактів суд порушив норми матеріального та процесуального права, що призвело до неправильного вирішення спору.

Так, відповідно до роз'яснень, викладених у п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996 р. № 5 «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів» (зі змінами, внесеними постановою від 25 травня 1998 р. № 15), вирішуючи питання про характер правовідносин між споживачем та виробником (виконавцем), про наявність підстав і умов їх виникнення, про права й обов'язки сторін, суд має виходити як із норм Закону від 12 травня 1991 р. «Про захист прав споживачів» (далі — Закон) і прийнятих згідно з ним нормативних актів, так і з відповідних норм Цивільного кодексу та іншого законодавства, що регулюють ті ж самі питаних і не суперечать Закону.

Як вбачається з матеріалів справи, підприємство «Дніпротепломережа» є виробником, ВЖРЕО — виконавцем, а позивач — споживачем послуг, правовідносини яких, у тому числі права й обов'язки, порядок розрахунків, підстави і розмір відповідальності, регулюються, зокрема, Законом, главами 15, 18 ЦК, Правилами надання послуг, іншими нормативними актами, а також умовами укладених між ними договорів.

Вирішуючи спір, суд не застосував Положення про порядок розрахунків за комунальні послуги між виробниками (постачальниками), виконавцями і споживачами послуг водопостачання, водовідведення і теплопостачання в умовах використання засобів обліку споживання води і теплової енергії в житловому фонді та підвищення економічної зацікавленості споживачів у їх встановленні за власні кошти (затверджене наказом Державного комітету України по житлово-

комунальному господарству від 13 грудня 1995 р. № 55, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 27 грудня 1995 р. за № 480/1016), яке (поряд із Законом, у частині, що не суперечить йому) поширювалося на спірні правовідносини в період до 1 січня 1998 р., тобто до затвердження Правил надання послуг.

Зазначеним Положенням передбачалося забезпечення споживачів гарячою водою і тепловою енергією за тарифами, встановленими урядом Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями. Однак суд не встановив, яке рішення було прийняте обласною Дніпропетровською державною адміністрацією з цього приводу на той час.

Застосовуючи Правила надання послуг, які поширювалися на правовідносини сторін починаючи з 1 січня 1998 р., суд невірно їх витлумачив, дійшовши висновку, що їх положення щодо зменшення плати за послуги, якість яких не відповідає умовам договору, та повне звільнення від цієї плати за умови, що температура повітря у квартирі становить 5°С і нижче, суперечать вимогам Закону.

Проте зазначений висновок зроблено без урахування положень статей 15, 22 Закону, статей 161, 203 ЦК. Зокрема, п. 3 ст. 15 Закону передбачено право споживача за його вибором вимагати безоплатного усунення недоліків у відповідний термін чи відшкодування витрат, яких він зазнав при усуненні недоліків у виконаній роботі (наданій послузі) своїми засобами, або відповідного зменшення винагороди за роботу (послугу), якщо виконавець відступив від умов договору, що призвело до погіршення роботи (послуги), або допустив інші недоліки у виконаній роботі (послузі).

Повне звільнення від плати за неналежне теплопостачання передбачене п. 24 Типового договору про надання населенню послуг з водо-, теплопостачання та водовідведення, який міститься в додатку № 1 до Правил надання послуг (що були прийняті відповідно до ст. 22 Закону), лише в разі зниження температури повітря в помешканні до 5°С і нижче.

Повністю звільнивши позивачку від оплати наданих послуг, суд усупереч вимогам статей 62, 202 ЦПК не навів у рішенні доказів на підтвердження того, що протягом усіх спірних опалювальних періодів у її квартирі температура повітря постійно була нижчою за вказану позначку.

На порушення вимог ст. 160 ЦПК суд також не дослідив у судовому засіданні зміст укладених сторонами договорів і не з'ясував, яким чином в них урегульоване питання щодо умов, підстав і розміру відповідальності сторін у разі неналежного виконання договірних зобов'язань.

Зробивши висновок про неналежну якість наданих позивачці послуг (за тиском і температурою), суд усупереч вимогам статей 40, 202 ЦПК не перевірив доводів відповідача — підприємства «Дніпротепломережа» — щодо причин цього, а саме: відсутність технічної можливості належного теплопостачання через перевантаження теплорозподільчого пункту і необхідність будівництва окремого такого пункту для двох будинків, які розташовані в тупику теплотраси на значній відстані від існуючого пункту, та через переобладнання опалювальних приладів у будинку, що призвело до зміни циркуляції внутрішньої системи теплопостачання і загалом до розрегулювання системи опалення.

Проте наведені обставини мають істотне значення для правильного вирішення спору, оскільки відповідно до п. 6 ст. 15 Закону виконавець звільняється від відповідальності за недоліки у наданні послуг, якщо доведе, що вони виникли з вини самого споживача. Аналогічні положення містяться в п. 7.7 Правил користування тепловою енергією (затверджені наказом Міністерства енергетики України і Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 28 жовтня 1999 р. № 307/262, зареєстровані Міністерством юстиції України 30 листопада 1999 р. за № 825/4118), та п. 39 Правил надання послуг.

Крім того, всупереч вимогам статей 71, 75 ЦК суд задовольнив вимоги позивачки за період часу, який знаходиться поза межами строку позовної давності.

Виходячи з наведеного Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська скасувала і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

11. Висновки суду ґрунтуються на недостатньо досліджених і неналежно оцінених ним матеріалах, що є істотним порушенням норм процесуального права. Тому таке рішення не може бути визнано законним та обґрунтованим і підлягає скасуванню

УХВАЛА ВІЙСЬКОВОЇ КОЛЕГІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 20 лютого 2001 р.

(Витяг)

(Рішення Суду України. Щорічник. — 2002 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2002. — С. 57–59)

18 березня 2000 р. за результатами перевірки діяльності військової частини, де офіцер Р. проходив службу на посаді помічника начальника штабу, наказом командуючого Військово-Морськими Силами України (далі — ВМС) за самоухилення від виконання службових обов'язків було накладено на Р. дисциплінарне стягнення — попередження про неповну службову відповідність — і дано вказівку провести щодо нього позачергову атестацію.

Атестаційна комісія ВМС, розглянувши відповідні матеріали, дійшла висновку, що Р. займаній посаді не відповідає, і рекомендувала перевести його на посаду, пов'язану з обслуговуванням озброєння та техніки. На підставі цього висновку командуючий ВМС наказом від 15 серпня 2000 р. звільнив Р. у запас за підпунктом «є» п. 65 Тимчасового положення про проходження військової служби особами офіцерського складу (затверджене Указом Президента України від 13 травня 1993 р. № 174/93) — за службовою невідповідністю.

Не погоджуючись із накладеним стягненням, висновком атестаційної комісії, а також звільненням у запас, Р. звернувся до суду зі скаргою на дії командира частини та командуючого ВМС, в якій просив скасувати дисциплінарне стягнення і визнати незаконними висновки атестації та наказ про звільнення.

Рішенням військового суду ВМС від 23 листопада 2000 р. скаргу Р. на дії зазначених посадових осіб було визнано необґрунтованою і залишено без задоволення. Таке рішення суд мотивував тим, що атестація, складена на Р. командиром частини, висновки атестаційної комісії про його невідповідність займаній посаді, а також накладене на Р. командуючим ВМС стягнення і виданий наказ про звільнення його з військової служби за службовою невідповідністю є законними, оскільки дії зазначених посадових осіб були здійснені в межах їх повноважень і при цьому права та свободи заявника порушені не були.

У касаційній скарзі Р. просив рішення суду скасувати як необ'єктивне з мотивів неповноти дослідження доказів, а також невідповідності висновків суду фактичним обставинам справи. Так, він зазначив, що судом безпідставно не враховані показання свідків Б. і К. щодо його характеристики, поза увагою суду залишилися факти, які свідчать про негативні особисті відносини між ним, Р., та командиром частини.

Перевіривши матеріали справи, військова колегія Верховного Суду України касаційну скаргу Р. задовольнила з таких підстав.

Судовий розгляд справи Р. було проведено поверхово. Твердження суду про об'єктивність атестації та висновків атестаційної комісії ВМС про невідповідність Р. займаній посаді, що спричинило його звільнення з військової служби, дійсно ґрунтується на неповно і не об'єктивно досліджених у судовому засіданні доказах.

Так, командир частини в атестації зазначав, що Р. зарекомендував себе як недостатньо слухняний офіцер, неорганізований, який на зауваження по службі не реагував. Натомість Р. у судовому засіданні пояснив, що до виконання своїх обов'язків він ставився сумлінно, недоліки в роботі усував вчасно, однак між ним та командиром частини С. склалися недоброзичливі стосунки, які й стали підставою для складення необ'єктивної атестації.

У судовому засіданні свідок П., котрий по службі добре знав і С., і Р., пояснив, що останній — професійно підготовлений офіцер, який сумлінно ставився до виконання службових обов'язків, а С. був недостатньо компетентним, схильним до обману, злопам'ятним. Ці показання П. відповідають показанням свідків М., І., Ц., О. та Б.

Як вбачається з матеріалів справи, Р. до березня 2000 р. успішно просувався по службі й стягнень не мав.

Таким чином, суду слід було навести переконливі доводи на підтвердження службової невідповідності Р. за період із березня 1999 р. по березень 2000 р., оскільки недоліки в його роботі, зафіксовані в ході перевірки, не були достатньою підставою для рішення командуючого ВМС про звільнення Р. із армії за службовою невідповідністю. Суд повинен був зазначити у своєму рішенні про дані, які б свідчили про об'єктивність атестації Р., і чим вони підтверджуються, тому що в іншому випадку заявник мав би реальну можливість виправити свою поведінку й продовжити службу.

Однак суд, усупереч вимогам статей 202, 203 ЦПК про законність і обґрунтованість судового рішення, в мотивувальній частині рішення взагалі не дав оцінки доказам, котрі, за його висновками, не відповідають дійсності, й не зазначив причин, з яких не взяв їх до уваги. Так, показання свідків М., П., І., Ц., О. та Б. взагалі залишились без оцінки.

Суд визнав об'єктивною лише негативну характеристику Р., складену С., не взявши до уваги позитивну атестацію від 26 травня 2000 р., яку підписали всі члени атестаційної комісії. Цю атестацію затвердив той самий командир частини С.

На неприпустимість таких порушень звертав увагу і Пленум Верховного Суду України в постанові від 29 грудня 1976 р. № 11 «Про судове рішення», в п. 6 якої зазначалося, що мотивувальна частина судового рішення обов'язково повинна містити оцінку всіх доказів, а визнаючи одні й відхиляючи інші докази, суд має це обґрунтувати.

Не можна визнати підставним висновок суду про те, що заява Р. про недоброзичливе ставлення до нього з боку командира частини не знайшла підтвердження. Р. у судовому засіданні пояснив, що у нього не склалися службові стосунки зі старшим матросом С-вою (дружиною командира частини), котра як підлегла не завжди сумлінно виконувала свої обов'язки. Він, Р., був проти присвоєння їй чергового військового звання, у зв'язку з чим у нього й виникли суперечки із С. Цей факт підтвердився і в судовому засіданні поясненнями свідків І., Ц., О. та Б.

Як вбачається з показань свідка Б. (офіцера штабу ВМС), який проводив перевірку частини в березні 2000 р., в доповідній записці про наявність у Р. дисциплінарних стягнень він зазначив зі слів командира частини С., що стало підставою для притягнення заявника до дисциплінарної відповідальності. Ці обставини також залишились у рішенні суду поза належною оцінкою.

Із протоколу судового засідання видно, що судом не були допитані свідки, показання яких могли мати значення для постановлення правильного рішення у справі. Це офіцери І., Ц., О. і М. — члени атестаційної комісії.

Військова колегія Верховного Суду України визнала, що за таких обставин висновки, які суд вважав установленими, не відповідають дійсності, оскільки він дійшов їх на недостатньо досліджених матеріалах справи і без оцінки всіх добутих у ході судового розгляду доказів. Тому судове рішення у справі через істотне порушення норм процесуального права, що сприяло неправильному її вирішенню, не може бути визнано законним та обгрунтованим і підлягає скасуванню.

Керуючись статтями 310, 311 та ч. 1 ст. 314 ЦПК, військова колегія Верховного Суду України касаційну скаргу Р. задовольнила, рішення військового суду ВМС від 23 листопада 2000 р. скасувала і направила справу на новий судовий розгляд.

12. Особиста думка адвоката щодо конкретної події чи факту, висловлена в судовому засіданні, не може бути підставою для постановлення окремої ухвали, якщо це не є наслідком істотних недоліків в його роботі

(Радянське право. — 1986. — № 8. — С. 85)

Рішенням Івано-Франківського міського народного суду громадянинові Г. відмовлено у позові про поновлення на роботі і стягнення заробітної плати під час вимушеного прогулу.

Адвокат Івано-Франківської юридичної консультації М. склав касаційну скаргу на рішення суду і підтримував її в суді касаційної інстанції. Судова колегія в цивільних справах Івано-Франківського обласного суду рішення народного суду залишила без зміни, а касаційну скаргу — без задоволення. Одночасно вона постановила окрему ухвалу про те, що, на думку суду, адвокат М. неправильно трактував поняття робочого місця та робочого часу.

Президія Івано-Франківського обласного суду залишила без задоволення принесений в порядку нагляду протест про скасування окремої ухвали.

Судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР, задовольнивши протест заступника Голови Верховного суду УРСР про скасування окремої ухвали, вказала на таке.

Відповідно до вимог ст. 320 ЦПК. УРСР суд другої Інстанції, виявивши під час розгляду справи в касаційному порядку помилки, допущені судом першої інстанції, а також недоліки в роботі установ, підприємств, організацій і службових осіб, може разом з касаційною ухвалою постановити окрему ухвалу з приводу цих недоліків та помилок і надіслати її відповідним установам, підприємствам, організаціям, службовим особам або колективам трудящих для відповідного реагування.

Адвокат М., виконуючи професійні обов'язки, у судовому засіданні висловив свої міркування з приводу застосування норм права на захист інтересів позивача. Погоджуватися з думкою адвоката чи висновком прокурора — право суду, який приймає остаточне рішення, викладаючи мотиви з цього питання у відповідній постанові.

За таких обставин висловлена адвокатом особиста думка з приводу конкретної події або факту в судовому Засіданні не може бути підставою до постановлення окремої ухвали, якщо це не є наслідком істотних недоліків у його роботі. До того ж судова колегія обласного суду в ухвалі не навела доводів, що спростовували б посилання адвоката на обґрунтування своєї позиції. Залишаючи без задоволення протест у порядку нагляду, президія обласного суду виходила з того, що окрема ухвала постановлена правильно, але чому президія дійшла такого висновку — у постанові всупереч вимогам ст. 340 ЦПК УРСР не зазначено.

Враховуючи викладене, судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР окрему ухвалу судової колегії та постанову президії обласного суду скасувала як такі, що постановлені всупереч вимогам закону.

13. Під час розгляду справ про захист честі та гідності слід мати на увазі, що критична оцінка певних фактів і недоліків, думки та судження, критичні рецензії творів не можуть бути підставою для задоволення вимог про відшкодування моральної шкоди

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 11 вересня 2002 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 6 (40). — С. 25)

У жовтні 1999 р. С. звернулася в суд із позовом до редакції газети «Сім'я і дім. Народна трибуна» (далі — газета) про відшкодування моральної шкоди, посилаючись на те, що 15 вересня 1999 р. в № 15 (121) цього видання була опублікована інформація, в якій висвітлені неправдиві відомості про загибель сина позивачки, в результаті чого їй завдано моральних страждань і заподіяно моральну шкоду. Вона просила стягнути з редакції газети 25 тис. грн моральної шкоди.

Під час розгляду справи позивачка збільшила позовні вимоги і просила стягнути з відповідача компенсацію за заподіяну моральну шкоду в сумі 30 тис. грн, а в доповненнях до позову від 21 червня 2001 р. просила суд зобов'язати відповідача спростувати недостовірну інформацію в газеті та вибачитися перед рідними і близькими загиблого.

Рішенням Луцького міського суду Волинської області від 1 листопада 2001 р. позов задоволено частково. Постановлено стягнути з редакції газети на користь С. 5 тис. грн компенсації за заподіяння моральної шкоди та 8 грн 50 коп. державного мита. Щодо решти пунктів позову відмовлено.

Ухвалою судової палати в цивільних справах Апеляційного суду Волинської області від 17 січня 2002 р. рішення Луцького міського суду від 1 листопада 2001 р. змінено: зменшено розмір компенсації за заподіяну моральну шкоду і стягнуто з редакції газети на користь С. 1 тис. грн. Крім того, з редакції газети на користь С. стягнуто 8 грн 50 коп. державного мита. Щодо решти позовних вимог рішення залишено без зміни.

У касаційній скарзі редакція газети просить скасувати постановлені у справі рішення, посилаючись на неправильне застосування судом вимог Конституції України, Конвенції про захист прав людини та основних свобод, а також статей 7, 440^1 ЦК.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Ухвалюючи рішення, суд першої інстанції не виявив в оспорюваній статті інформації, яка підлягає спростуванню, однак вирішив задовольнити позов у частині відшкодування моральної шкоди.

Статтею 440^1 ЦК передбачено, що моральна (немайнова) шкода, заподіяна громадянину або організації діяннями іншої особи, яка порушила їхні законні

права, відшкодовується особою, котра заподіяла шкоду, якщо вона не доведе, що моральна шкода заподіяна не з її вини.

Згідно з п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду; України від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» (далі — постанова) моральна шкода може полягати, зокрема, у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації.

Пунктом 7 зазначеної постанови передбачено, що за змістом ст. 440[1] ЦК та інших норм законодавства, які регулюють ці правовідносини, заподіяна моральна шкода відшкодовується особі, права якої були порушені неправомірними діями (бездіяльністю) інших осіб.

На порушення вимог п. 8 ст. 203 ЦПК суд не зазначив у рішенні, які саме права позивачки були порушені, якими діями, в чому полягала неправомірність таких дій, ступінь вини заподіювачів.

Суд апеляційної інстанції, стверджуючи, що публікація є неправдивою, некоректною, неетичною, викладеною з негативним відтінком щодо сина позивачки, не обгрунтував таку позицію.

Як роз'яснено в п. 11 постанови, критична оцінка певних фактів і недоліків, думки та судження, критичні рецензії творів не можуть бути підставою для задоволення вимог про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Зазначені роз'яснення не були враховані судом ні першої, ні апеляційної інстанції.

Оскільки суд розглянув справу з порушенням вимог ст. 440[1] ЦК, а судова палата в цивільних справах Апеляційного суду Волинської області не звернула уваги на недоліки в рішенні суду першої інстанції, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись статтями 334, 343 ЦПК, рішення Луцького міського суду від 1 листопада 2001 р. та ухвалу судової палати в цивільних справах Апеляційного суду Волинської області від 17 січня 2002 р. скасувала і направила справу для нового розгляду до суду першої інстанції в іншому складі.

14. Якщо під час дорожньо-транспортної пригоди працівник використовував належний підприємству автомобіль як орендатор (за відповідним договором), то саме він вважається володільцем цього транспортного засобу (джерела підвищеної небезпеки), а не підприємство

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 15 серпня 2002 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2003 р. — № 3 (37). — С. 19)

У вересні 2001 р. Г. звернулася в суд із позовом до приватного підприємства «Уманьдержгаз» (далі — ПП) про відшкодування матеріальної та моральної

шкоди, заподіяної внаслідок дорожньо-транспортної пригоди. У заяві зазначено, що 7 березня 2001 р. о 18-й годині 30 хвилин належним відповідачу на праві власності автомобілем ІЖ-2715 під керуванням П. внаслідок дорожньо-транспортної пригоди (далі — ДТП) їй завдано тілесні ушкодження. Через тривале лікування та моральні страждання позивачка зазнала матеріальних і моральних втрат, які вона просила відшкодувати.

Рішенням Уманського міського суду Черкаської області від 16 жовтня 2001 р. позов задоволено частково.

Ухвалою Уманського міського суду від 22 листопада 2001 р., залишеною без зміни ухвалою судової палати з цивільних справ Апеляційного суду Черкаської області від 14 лютого 2002 р., ПП відмовлено у прийнятті апеляційної скарги на рішення від 16 жовтня 2001 р.

На зазначені судові постанови до Верховного Суду України надійшла касаційна скарга, в якій ПП порушує питання про їх скасування та закриття провадження у справі у зв'язку з неправильним застосуванням судом норм матеріального та процесуального права.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вважає, що касаційна скарга піддягає частковому задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 440 ЦК шкода, заподіяна особі або майну громадянина, а також організації, підлягає відшкодуванню особою, яка її заподіяла, у повному обсязі, за винятком випадків, передбачених законодавством. Той, хто заподіяв шкоду, звільняється від її відшкодування, якщо доведе, що шкоду заподіяно не з його вини.

Згідно зі ст. 450 ЦК, що встановлює підстави відповідальності за заподіяння шкоди за відсутності вини особи, котра її заподіяла, організації та громадяни, діяльність яких пов'язана з підвищеною небезпекою для оточення (транспортні організації, промислові підприємства, будови, власники автомобілів та ін.) зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого.

Заперечуючи проти позову, відповідач як власник джерела підвищеної небезпеки стверджував, що ним і П. було укладено договір оренди автомобіля ІЖ-2715, згідно з яким з 17.00 до 22.00 (у неробочий час) П. є володільцем автомобіля. Оскільки ДТП сталася в неробочий час, коли П. згідно з договором оренди використовував автомобіль для власних потреб, відповідач вважає, що він не повинен відповідати за заподіяну шкоду, — відповідно до роз'яснень, викладених у п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди», де зазначено, що під володільцем джерела підвищеної небезпеки розуміється юридична особа або громадянин, які здійснюють експлуатацію джерела підвищеної небезпеки на підставі права власності, повного господарського відання, оперативного управління або з інших підстав (договору оренди, довіреності тощо),

Вирішуючи спір та задовольняючи вимоги про відшкодування відповідачем заподіяної шкоди, суд виходив з того, що ПП як власник джерела підвищеної небезпеки с відповідальним за шкоду. У рішенні суд зазначив, що автомобіль в

оренду не передавався, хоча на підтвердження цієї обставини відповідач надав суду копії угод. П., залучений до участі у справі як третя особа, підтвердив пояснення представника відповідача.

Всупереч вимогам статей 202, 202[1] ЦПК суд, встановивши фактичні обставини ДТП, неправильно визначив правовідносини, що виникли, а це потягло неправильне застосування норм матеріального права, тому постановлене у справі рішення слід скасувати, а справу направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

За змістом ст. 450 ЦК джерелом підвищеної небезпеки слід визнати діяльність, здійснення якої підвищує вірогідність заподіяння шкоди через неможливість повного контролю за нею з боку людини, а також діяльність, пов'язану з транспортуванням, зберіганням предметів, речовин та інших об'єктів виробничого, господарського чи іншого призначення, яким притаманні такі ж властивості.

Неправильне застосування норм матеріального права полягає в тому, що в розглянутому випадку джерелом підвищеної небезпеки була діяльність з експлуатації транспортного засобу його володільцем П., а не власником, і заподіяв шкоду саме володілець.

Разом з тим Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України не вбачає правових підстав для скасування ухвал Уманського міського суду від 22 листопада 2001 р. та судової палати з цивільних справ Апеляційного суду Черкаської області від 14 лютого 2002 р., оскільки вони відповідають вимогам закону.

Враховуючи зазначене, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України рішення Уманського міського суду Черкаської області від 16 жовтня 2001 р, скасувала, а справу направила на новий розгляд у суд першої інстанції.

15. Відповідно до ч. 2 ст. 215 ЦПК України питання про роз'яснення рішення розглядається судом у десятиденний строк з викликом сторін і повідомленням у встановленому законом порядку про час і місце розгляду справи, проте неявка їх не перешкоджає розгляду питання про роз'яснення рішення. Відсутність у справі даних про те, що сторони були повідомлені судом належним чином, є підставою для скасування ухвали суду та направлення справи на новий судовий розгляд

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 14 жовтня 2004 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 5 (57). — С. 19–20)

Дергачівський районний суд Харківської області рішенням від 30 травня 2001 р., залишеним без зміни ухвалою судової палати з цивільних справ Апеля-

ційного суду цієї області від 17 вересня 2001 р., задовольнив позов Р. І. та Р. Л. до М. про поновлення порушеного права користування земельною ділянкою. У задоволенні скарги на рішення виконавчого комітету Дергачівської міської ради, поданої М. у зустрічному порядку, районний суд відмовив.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України ухвалою від 24 травня 2002 р. відмовила в задоволенні касаційної скарги М. на зазначені судові рішення.

Суд першої інстанції ухвалою від 6 вересня 2002 р., залишеною без зміни ухвалою апеляційного суду від 4 лютого 2003 р., за поданням старшого державного виконавця відділу державної виконавчої служби Дергачівського районного управління юстиції (далі — Відділ ДВС) роз'яснив спосіб і порядок виконання рішення цього ж суду від 30 травня 2001 р.

У касаційній скарзі позивачі просили скасувати ухвалу суду апеляційної інстанції та змінити ухвалу суду першої інстанції, пославшись на порушення норм процесуального права.

Заслухавши суддю-доповідача, обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України встановила, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Відповідно до ч. 2 ст. 215 ЦПК питання про роз'яснення рішення розглядається судом у десятиденний строк з викликом сторін, проте неявка їх не перешкоджає розгляду питання про роз'яснення рішення у десятиденний строк з викликом сторін, проте їх неявка не перешкоджає розгляду питання про роз'яснення рішення.

Із матеріалів справи вбачається, що подання старшого державного виконавця Відділу ДВС про роз'яснення способу та порядку виконання рішення суду розглянуто суддею у відсутності сторін. Даних про те, що сторони були повідомлені судом у встановленому законом порядку про час і місце розгляду справи, у матеріалах справи немає.

Відповідно до п. 3 ст. 336 ЦПК судове рішення, підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд, якщо справу розглянуто у відсутності будь-кого з осіб, які беруть участь у справі і яким не було надіслано повідомлення про час і місце судового засідання.

За таких обставин Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 334 ЦПК, касаційну скаргу Р. Л та Р. І. задовольнила частково: ухвалу Дергачівського районного суду Харківської області від 6 вересня 2002 р. та ухвалу Апеляційного суду цієї області від 4 лютого 2003 р. скасувала і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

16. Якщо сторони уклали між собою договір про сумісну діяльність, предметом якого є будівництво квартири, то правовідносини, що виникли з приводу невиконання однією зі сторін умов цього договору та стяг-

нення неустойки, не можуть регулюватися Законом України «Про захист прав споживачів»

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 19 травня 2005 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 10 (62). — С. 7–8)

У липні 2002 р. О. звернувся до суду з позовом до товариства з обмеженою відповідальністю фірми «Консоль ЛТД» (далі — ТОВ) про стягнення неустойки, мотивуючи свої позовні вимоги тим, що між ним та відповідачем був укладений договір про будівництво квартири. Цей договір було розірвано на підставі рішення Гагарінського районного суду м. Севастополя від 15 березня 2002 р. У зв'язку з цим О. просив стягнути з відповідача неустойку за прострочення виконання робіт відповідно до статей 15, 24 Закону від 12 травня 1991 р. № 1023-XII «Про захист прав споживачів» (далі — Закон).

Гагарінський районний суд м. Севастополя рішенням від 24 червня 2003 р. відмовив О. у задоволенні позову до ТОВ.

Апеляційний суд м. Севастополя рішенням від 14 жовтня 2003 р. рішення районного суду скасував й ухвалив нове: стягнути з ТОВ на користь О. неустойку в розмірі 29 тис. 96 грн.

У касаційній скарзі ТОВ, пославшись на неправильне застосування апеляційним судом норм матеріального права, просило скасувати рішення цього суду і залишити без зміни рішення суду першої інстанції.

Заслухавши суддю-доповідача, дослідивши матеріали справи та перевіривши наведені у скарзі доводи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Задовольняючи вимоги позивача, суд апеляційної інстанції виходив з того, що на спірні правовідносини поширюється дія Закону. Проте з таким висновком погодитись не можна.

Суд першої інстанції установив, що між сторонами був укладений не договір підряду, а договір про сумісну діяльність і, таким чином, позивач не є споживачем, тобто особою, яка набуває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити товари, роботи, послуги. За укладеним договором про сумісну діяльність позивач у відповідача не придбавав ніяких товарів, не замовляв роботу або послугу. Норми Закону на спірні правовідносини не поширюються, тобто рішення суду апеляційної інстанції ухвалене з порушенням норм матеріального права і підлягає скасуванню.

За таких обставин Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись статтями 334, 340 ЦПК, рішення Апеляційного суду м. Севастополя від 14 жовтня 2003 р. скасувала, а рішення Гагарінського районного суду м. Севастополя від 24 червня 2003 р. залишила без зміни.

17. Відповідно до ст. 200 ЦК України 1963 р. боржник вправі висувати проти вимог нового кредитора всі заперечення, які він мав проти первісного кредитора на момент одержання повідомлення про уступку вимоги. Ці заперечення суд повинен ретельно перевірити і дати їм належну оцінку

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 26 січня 2005 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005 р. — № 10 (62). — С. 8–9)

У лютому 2001 р. О. звернувся до суду з позовом до сільськогосподарського виробничого кооперативу (далі — СВК) «Промінь», фермерського господарства (далі — ФГ) «Еталон», колективного сільськогосподарського підприємства (далі — КСП) «Сарнівське» про стягнення боргу, мотивуючи позовні вимоги тим, що згідно з договором позики, укладеним між ним і Д., директором спільного українсько-російського підприємства (далі — СП) «Теком», 10 лютого 1999 р. передав Д. для потреб виробництва 9 тис. дол. США, які той зобов'язався повернути до 10 січня 2000 р. В обумовлений строк Д. борг не повернув через відсутність грошей, тому уступив йому, О., вимогу стягнення боргу з відповідачів, який вони мали перед СП «Теком». У добровільному порядку повертати борг відповідачі відмовились.

Христинівський районний суд Черкаської області рішенням від 16 серпня 2001 р., яке залишив без зміни Апеляційний суд цієї області ухвалою від 16 вересня 2002 р., позов задовольнив.

У касаційних скаргах ФГ «Еталон» і сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальність (далі — СТОВ) «Аграрник» просили скасувати зазначені рішення з підстав порушення судами обох інстанцій норм матеріального та процесуального права.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у скаргах доводи, Судова палата у цивільна справах Верховного Суду України дійшла висновку що касаційні скарги підлягають задоволенню з таких підстав.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції виходив з наявності факту невиконання зобов'язань СВІ «Промінь», ФГ «Еталон» як правонаступника КСГ «Дружба» та СТОВ «Аграрник» як правонаступника КСП «Сарнівське» перед СП «Теком», право вимагати виконання яких перейшло до О. у зв'язку з уступкою вимоги стягнення боргу йому директором СГ «Теком» Д. Проте з таким висновком суду погодитись не можна.

Відповідно до ст. 202^1 ЦПК при вирішенні справі суд повинен: встановити наявність обставин (фактів), якими були обґрунтовані вимоги і заперечення, та вивчити докази, котрими вони підтверджуються; визначитися щодо правовідно-

син, зумовлених встановленими фактами, а також щодо правових норм, якими врегульовано ці правовідносини.

Згідно зі ст. 200 ЦК 1963 р. боржник вправі висувати проти вимог нового кредитора всі заперечення, які він мав проти первісного кредитора на момент одержання повідомлення про уступку вимоги.

Заперечуючи проти вимог позивача, представника СТОВ «Аграрник» та ФГ «Еталон» зазначили, що про уступку вимоги позивачу вони дізналися після пред'явлення позову. Протягом чотирьох років від СП «Теком» претензій до СТОВ «Аграрник» з приводу невиконання укладеного договору не надходило; станом на 1 січня 2002 р. за книгами бухгалтерського обліку кредиторська заборгованість не рахувалась. 20 березня 2000 р. працівники Христинівської міжрайонної податкової міліції АПА в Черкаській області вилучили в господарстві СТОВ «Аграрник» договір і накладні від 3 січня 1997 р. № 17 та 18, оскільки СП «Теком» не було зареєстроване як платник податків. При реорганізації КСП «Дружба» у ФГ «Еталон» у лютому-березні 2000 р. інвентаризаційна комісія не зазначила в списку кредиторів СП «Теком». Крім того, у матеріалах справи немає жодних доказів, які б свідчили про укладений договір схову між СП «Теком» і КСП «Дружба». На підтвердження своїх доводів СТОВ «Аграрник» послалося на довідки з податкової міліції.

Проте районний суд на заперечення боржників уваги не звернув і на порушення вимог статей 40, 62, 202[1] ЦПК поясненням представників та письмовим доказам оцінки не дав і в рішенні не зазначив, чому не прийняв їх до уваги; дійсних правовідносин, які склалися між сторонами, не з'ясував. Крім того, не обговорив питання щодо пропуску строку позовної давності. Апеляційна інстанція на ці порушення не звернула уваги.

За таких обставин, коли суди першої та апеляційної інстанцій порушили вимоги матеріального й процесуального права, ухвалені у справі судові рішення залишатись у силі не можуть. Тому Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 334 ЦПК, касаційні скарги ФГ «Еталон» і СТОВ «Аграрник» задовольнила: рішення Христинівського районного суду від 16 серпня 2001 р. й ухвалу Апеляційного суду Черкаської області від 16 вересня 2002 р. скасувала і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

18. Додаткове рішення у справі може бути постановлено судом за клопотанням сторін протягом 10 днів з дня ухвалення рішення за наявності обставин, визначених у чотирьох пунктах ст. 214 ЦПК України, зокрема відносно якої-небудь позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази, давали пояснення на постановлене рішення; якщо суд, розв'язавши питання про право, не зазначив точно розміру присудженого стягнення або які дії треба виконати; якщо суд не

вказав про негайне виконання рішення у випадках, передбачених у ст. 217 ЦПК України; якщо суд не вирішив питання про судові витрати

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 14 квітня 2005 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 9. — С. 8–9.)

У березні 2003 р. Б. звернулася до суду з позовом до державного підприємства Харківський метрополітен (далі — ДП), третя особа — Ф., про поновлення на роботі та стягнення заробітної плати. Позивачка зазначила, що з 21 лютого 1995 р. працювала енергодиспетчером служби електропостачання ДП. Наказом від 31 січня 2003 р. № 2/к її звільнено з роботи на підставі п. 2 ч. 1 ст. 40 КЗпП за станом здоров'я; наказом від 17 лютого 2003 р. № 9/к змінено дату звільнення з 31 січня на 3 лютого 2003 р. Оскільки в день звільнення вона була у відпустці (з 2 до 31 січня 2003 р.), а з 1 до 7 лютого 2003р. перебувала на лікарняному, вважає звільнення таким, що не відповідає вимогам законодавства про працю.

Ленінський районний суд м. Харкова рішенням від 26 листопада 2003 р. у задоволенні позову про поновлення на роботі Б. відмовив і зобов'язав управління ДП змінити дату її звільнення на 8 лютого 2003 р., внести в наказ про звільнення і в трудову книжку відповідні зміни та провести оплату листка непрацездатності.

Апеляційний суд Харківської області рішенням від 19 травня 2004 р. зазначене рішення суду скасував і ухвалив нове, яким поновив Б. на роботі з 3 лютого 2003 р. і постановив стягнути з ДП на її користь 14 тис. 959 грн заробітної плати за час вимушеного прогулу.

Додатковим рішенням цього ж суду від 16 червня 2004 р. зменшено розмір заробітної плати за час вимушеного прогулу з 14 тис. 959 грн до 9 тис. 922 грн.

У касаційних скаргах Б. та ДП просили скасувати додаткове рішення апеляційного суду через порушення судом норм матеріального та процесуального права.

Обговоривши наведені у скаргах доводи та перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційні скарги підлягають задоволенню з таких підстав.

Відповідно до вимог ст. 214 ЦПК суд, що постановив рішення, може за заявою осіб, які беруть участь у справі, чи з власної ініціативи постановити додаткове. Питання про ухвалення додаткового рішення може бути порушене протягом 10 днів з дня ухвалення основного рішення. Суд постановляє додаткове рішення після розгляду питання в судовому засіданні з викликом сторін.

Як убачається з матеріалів справи, заява відповідача про постановлення додаткового рішення надійшла до суду 3 червня 2004 р., тобто після закінчення

10 днів із часу ухвалення рішення апеляційним судом. Однак суд, задовольняючи заяву й постановляючи додаткове рішення, на це уваги не звернув і питання про поновлення процесуального строку згідно зі ст. 89 ЦПК не вирішив.

Додаткове рішення може бути постановлено судом за наявності обставин, визначених у чотирьох пунктах ст. 214 ЦПК зокрема: якщо відносно якої-небудь позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази, давали пояснення, не постановлено рішення; якщо суд, розв'язавши питання про право, не зазначив точно розміру присудженого стягнення або які дії треба виконати; якщо суд не вказав про негайне виконання рішення у випадках, передбачених у ст. 217 ЦПК; якщо суд не вирішив питання про судові витрати.

Як убачається зі змісту заяви, відповідач просив виправити допущені судом помилки в частині розрахунків заробітної плати за час вимушеного прогулу, тобто фактично оспорив рішення апеляційного суду в частині правильності визначення середньомісячного заробітку Б.

Крім того, суд розглянув заяву відповідача за відсутності позивачки, якій належним чином не повідомили про день розгляду справи.

Оскільки порушення процесуального права призвели до неправильного вирішення справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України; керуючись ст. 334 ЦПК, касаційну скаргу Б. та ДП задовольнила: додаткове рішення апеляційного суду від 16 червня 2004 р. скасувала і направила справу на новий розгляд до цього ж суду.

19. Суд безпідставно відмовив у задоволенні позову в частині зобов'язання відповідача видати дублікат трудової книжки без внесення запису про звільнення, визнаного цим же судом недійсним, оскільки відповідно до п. 2.1 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників за наявності в трудовій книжці запису про звільнення або переведення на іншу роботу, надалі визнаного недійсним, на прохання працівника видається «Дублікат» трудової книжки без внесення до неї запису, визнаного недійсним

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 2 лютого 2006 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2006. — № 9 (73). — С. 19–20.)

У квітні 2003 р. Д. звернулася до суду з позовом до відкритого акціонерного товариства «Укртелеком» (далі — ВАТ) про зобов'язання його виконати виправлення запису в трудовій книжці, визнати наказ про звільнення незаконним,

поновити на попередній роботі, зобов'язати видати дублікат трудової книжки, стягнути середній заробіток за час вимушеного прогулу та відшкодувати моральну шкоду, посилаючись на те, що 29 грудня 2002 р. вона прийнята на роботу до відповідача на посаду юрисконсульта 2 категорії Центру електрозв'язку № 10 Дніпропетровської дирекції ВАТ (далі — Центр електрозв'язку) з випробувальним терміном три місяці. 28 березня 2003 р. наказом № 41-к звільнена на підставі ст. 28 КЗпП. Вважаючи звільнення незаконним, Д. просила поновити її на посаді юрисконсульта 2 категорії Центру електрозв'язку; визнати запис від 28 березня 2003 р. № 13 у трудовій книжці недійсним та зобов'язати відповідача видати їй дублікат трудової книжки без внесення зазначеного запису; стягнути з відповідача середній заробіток за час вимушеного прогулу та відшкодувати моральну шкоду в розмірі 3 тис. грн, а також просила зобов'язати відповідача виконати виправлення запису в трудовій книжці від 29 грудня 2002 р. № 12 про прийняття на роботу юрисконсультом 2 категорії, оскільки вказаний запис внесений до трудової книжки відповідачем без зазначення категорії.

Павлоградський міський суд Дніпропетровської області рішенням від 4 грудня 2003 р. позов задовольнив.

Апеляційний суд Дніпропетровської області рішенням від 23 листопада 2004 р. рішення Павлоградського міського суду цієї області від 4 грудня 2003 р. скасував у частині стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та зобов'язання відповідача видати Д. дублікат трудової книжки без внесення запису від березня 2003 р. № 13 про звільнення її за ст. 28 КЗпП; постановив стягнути з ВАТ на користь Д. середній заробіток за час вимушеного прогулу та 200 грн на відшкодування моральної шкоди, вирішено питання про судові витрати; у задоволенні позовних вимог до ВАТ про зобов'язання видати дублікат трудової книжки без внесення запису від 28 березня 2003 р. № 13 про звільнення за ст. 28 КЗпП Д. відмовив; у решті рішення залишив без зміни.

У касаційній скарзі Д. просила частково скасувати рішення апеляційного суду з підстав порушення норм матеріального та процесуального права.

ВАТ у касаційній скарзі порушило питання про скасування рішень судів першої та апеляційної інстанцій з підстав порушення норм матеріального та процесуального права і направлення справ на новий розгляд.

Дослідивши матеріали справи та перевіривши наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга Д. підлягає задоволенню, а касаційна скарга ВАТ — частковому задоволенню з таких підстав.

Відмовляючи Д. у задоволенні позовних вимог до ВАТ про зобов'язання товариства видати дублікат трудової книжки без запису від 28 березня 2003 р. № 13 про звільнення за ст. 28 КЗпП суд апеляційної інстанції неправильно застосував вимоги ст. 48 КЗпП.

Так, відповідно до п. 2.10 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників (що затверджена наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України від 29 лютого 1993 р. № 58; зареєстрований в Міністерстві юстиції України

17 серпня 1993 р. за № 110) передбачається, що за наявності в трудовій книжці запису про звільнення або переведення на іншу роботу, надалі визнаного недійсним, на прохання працівника видається «Дублікат» трудової книжки без внесення до неї запису, визнаного недійсним.

Враховуючи зазначене, вимоги позивача є обґрунтованими. Ухвалюючи рішення, суд апеляційної інстанції зазначених вимог не врахував.

За таких обставин та керуючись статтями 333, 335 — 339, 345 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Д. задовольнила, касаційну скаргу ВАТ задовольнила частково: рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 24 листопада 2004 р. у частині відмови Д. у задоволенні вимог ВАТ про зобов'язання видати дублікат трудової книжки без запису від 28 березня 2003 р. № 13 про звільнення за ст. 28 КЗпП скасувала, залишивши в силі у цій частині рішення Павлоградського міського суду Дніпропетровської області від 4 грудня 2003 р., у решті рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 23 листопада 2004 р. залишити без зміни.

20. При визначенні розміру відшкодування за ушкодження здоров'я неповнолітнього, який не досяг 15 років, правила щодо врахування вини потерпілого не застосовуються, крім випадків, коли здоров'я ушкоджено у зв'язку із вчиненням ним злочину, покарання за який передбачено ст. 10 КК України 1960 р.

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 19 квітня 2006 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2006 р. — № 9 (73). — С. 11)

У грудні 2002 р. Л. в інтересах свого неповнолітнього сина звернувся до суду з позовом про відшкодування шкоди, обґрунтовуючи свої вимоги тим, що відповідач, керуючи автомобілем, наїхав на його сина, 1994 р. н., чим завдав хлопцю тяжких тілесних ушкоджень. Посилаючись на те, що у зв'язку з нещасним випадком його син отримав травму, довгий час перебував на лікуванні, яке спричинило матеріальні витрати, позивач просив стягнути з відповідача на його користь 7 тис. 193 грн відшкодування матеріальної та 7 тис. грн на відшкодування моральної шкоди.

Феодосійський міський суд Автономної Республіки Крим рішенням від 21 березня 2003 р. позов задовольнив частково: постановив стягнути з М. на користь Л. 1 тис. 120 грн матеріальної шкоди, в задоволенні позовних вимог в іншій частині відмовив.

Апеляційний суд Автономної Республіки Крим ухвалою від 8 грудня 2003 р. рішення суду першої інстанції залишив без зміни. З мотивувальної частини рішення виключено посилання суду на ступінь вини М.

У касаційній скарзі Л. порушив питання про скасування ухвали апеляційного суду, зміну рішення суду першої інстанції та стягнення з відповідача на його користь 5 тис. 882 грн.

З огляду на наведене колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Рішення суду в частині відмови у стягненні моральної шкоди є обґрунтованим і відповідає вимогам закону.

Залишаючи в силі рішення міського суду в частині стягнення матеріальної шкоди, апеляційний суд виходив із того, що у випадку, коли немає вини відповідача, застосовуються правила ст. 454 ЦК 1963 р. Висновок суду про відсутність вини відповідача ґрунтувався на постанові від 17 грудня 2001 р., якою в порушенні кримінальної справи відмовлено на підставі п. 2 ст. 6 КПК.

Однак зазначені обставини й постанова не спростовують відсутність вини відповідача у спричиненні шкоди позивачу, оскільки відсутність складу злочину не свідчить про відсутність вини для настання цивільної відповідальності.

Крім того, Л. у заяві просив притягнути М. до цивільної відповідальності з підстав, передбачених ст. 450 ЦК 1963 р., тобто за шкоду, спричинену джерелом підвищеної небезпеки, яка завжди є неправомірною і за наявності якої передбачається безвинна відповідальність володільця такого джерела.

Відповідно до роз'яснень, викладених у п. 12 (абзац 7) постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» (далі — постанова Пленуму), при визначенні розміру відшкодування за ушкодження здоров'я неповнолітньому, який не досяг 15 років, правила щодо врахування вини потерпілого не застосовуються, крім випадку, коли здоров'я ушкоджено у зв'язку з вчиненням ним злочину, покарання за який передбачено ст. 10 КК 1960 р.

Посилання апеляційного суду на те, що роз'яснення, викладені в п. 12 та п. 19 постанови Пленуму, не можуть бути прийняті до уваги, оскільки у цих пунктах постанови роз'яснюється практика застосування законодавства про відшкодування шкоди працівнику, який отримав травму при виконанні трудових обов'язків, є помилковими й не відповідають вимогам статей 450, 454 ЦК 1963 р.

Суд апеляційної інстанції не зазначив в ухвалі конкретних обставин і фактів, якими спростовуються наведені в апеляційній скарзі доводи, чим порушив також вимоги ч. 2 ст. 213 ЦПК.

Керуючись статтями 336, 342 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Л. задовольнила частково; рішення Феодосійського міського суду Автономної Республіки Крим від 21 березня 2003 р. та ухвалу Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 8 грудня 2003 р. скасувала, справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

21. Згідно зі ст. 71 ЖК України при тимчасовій відсутності наймача або членів його сім'ї за ними зберігається жиле приміщення протягом шести місяців. Якщо наймач або члени його сім'ї були відсутні з поважних причин понад шість місяців, цей строк за заявою відсутнього може бути продовжено наймодавцем, а в разі спору — судом. У ЖК України не передбачено право піднаймача житлового приміщення звертатися з позовом про визнання наймача таким, що втратив право користування жилим приміщенням на підставі ст. 71 Кодексу

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 12 січня 2006 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2006. — № 3 (67). — С. 3)

У березні 2005 р. К. С. О. звернувся до суду з позовом до К. С. М., третя особа виробниче житлове експлуатаційне управління (далі — управління) про визнання таким, що втратив право користування жилим приміщенням. На обґрунтування позовних вимог він зазначив, що з квітня 2001 р. проживає та прописаний у квартирі в м. Черкасах, його бабусі, котра померла 2 серпня 2004 р. Відповідач, його дядько, проживав у цій квартирі до 200*2* р., але згодом одружився й став проживати за іншою адресою.

Пославшись на те, що К. С. М. не користується спірним житлом без поважних причин, К. С. О. просив задовольнити позовні вимоги на підставі ст.. 71 ЖК України.

Соснівський районний суд м. Черкас рішенням від 21 квітня 2005 р. у задоволенні позову відмовив. Апеляційний суд Черкаської області рішенням від 6 липня 2005 р. зазначене судове рішення скасував і постановив нове — про задоволення позову.

У касаційній скарзі К. С. М., пославшись на порушення судом норм матеріального права, просив рішення апеляційного суду скасувати, а районного суду залишити в силі.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до вимог ст. 213 ЦПК 2004 р. рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом. Рішення вважається обґрунтованим, якщо воно ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Згідно зі ст. 71 ЖК при тимчасовій відсутності наймача або членів його сім'ї за ними зберігається жиле приміщення протягом шести місяців. Якщо наймач або члени його сім'ї були відсутні з поважних причин понад шість місяців, цей строк за заявою відсутнього може бути продовжено наймодавцем, а в разі спору — судом.

Апеляційний суд, скасовуючи рішення районного суду й постановляючи нове про задоволення вимог К. С. О., виходив з того, що відповідач не проживає у спірній квартирі з 2002 р., а проживає за іншою адресою разом із дружиною.

Проте погодитися з таким висновком суду не можна.

У матеріалах справи наявна довідка управління від 11 березня 2005 р. про те, що в спірній квартирі зареєстровано дві особи: відповідач у справі наймач К. С. М. і позивач піднаймач К. С. О.

Суд першої інстанції, відмовляючи в позові К. С. О., правильно зазначив, що піднаймач не має права вимагати визнання наймача квартири таким, що втратив право користування жилим приміщенням.

Задовольняючи позов К. С. О., суд апеляційної інстанції не звернув уваги на його правовий статус піднаймача і на те, чи має він право звертатися до суду із зазначеним позовом. Не врахував апеляційний суд і положення ч. 2 ст. 71 ЖК.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 336 ЦПК 2004 р., касаційну скаргу К. С. М. задовольнила: рішення Апеляційного суду Черкаської області від 6 липня 2005 р. скасувала, рішення Соснівського районного суду м. Черкас від 21 квітня 2005 р. залишила в силі.

22. Окрема ухвала відповідно до ч. 1 ст. 211 ЦПК може бути постановлена судом лише тоді, коли за результатами розгляду справи буде виявлено порушення закону, а також причини та умови, що сприяли вчиненню цього порушення

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 28 листопада 2007 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 1. — С. 101–102)

У листопаді 2006 р. Державна виконавча служба в П'ятихатському районі Дніпропетровської області (далі — ДВС) звернулась до суду із заявою про видачу дубліката виконавчого листа.

У заяві зазначалось, що на виконанні ДВС знаходилось виконавче провадження № 136/05 за виконавчим листом № 2-706 від 10 листопада 2005 р. про стягнення з К. на користь В. аліментів на утримання дитини.

23 грудня 2005 р. В. повідомила ДВС місце проживання боржника.

27 грудня 2005 р. зазначений виконавчий лист було направлено за належністю до Державної виконавчої служби м. Жовті Води Дніпропетровської області, але його було втрачено.

З огляду на викладене ДВС просила видати дублікат виконавчого листа № 2-706 від 10 листопада 2005 р.

Ухвалою судді П'ятихатського районного суду Дніпропетровської області від 14 листопада 2006 р. відкрито провадження у справі за заявою ДВС про видачу дубліката виконавчого листа та призначено попереднє судове засідання на 28 листопада 2006 р.

28 листопада 2006 р. ухвалою П'ятихатського районного суду Дніпропетровської області провадження в зазначеній справі закрито на підставі ч. 1 п. 2 ст. 205 ЦПК, оскільки ухвалою цього суду від 2 листопада 2006 р. дублікат виконавчого листа видано відповідно до рішення П'ятихатського районного суду Дніпропетровської області від 10 листопада 2003 р.

28 листопада 2006 р. судом також постановлена окрема ухвала на адресу ДВС, у якій зазначену ДВС зобов'язано про викладене в окремій ухвалі довести до відома начальника Державної виконавчої служби Дніпропетровської області для вжиття заходів щодо усунення недоліків у роботі ДВС та протягом місяця з дня надходження ухвали повідомити суд про вжиті заходи.

У касаційній скарзі відділ Державної виконавчої служби П'ятихатського районного управління юстиції Дніпропетровської області, який є правонаступником ДВС, посилаючись на порушення судами норм матеріального й процесуального права, просив окрему ухвалу П'ятихатського районного суду Дніпропетровської області від 28 листопада 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Дніпропетровської області від 26 березня 2007 р. скасувати.

Касаційна скарга підлягає задоволенню на таких підставах.

Відповідно до ч. 1 ст. 211 ЦПК окрема ухвала може бути постановлена судом тоді, коли за результатами розгляду справи буде виявлено порушення закону, причини та умови, що сприяли вчиненню порушення.

Як убачається з матеріалів справи, окрему ухвалу П'ятихатського районного суду Дніпропетровської області від 28 листопада 2006 р. було постановлено судом у попередньому судовому засіданні, в яке сторони у справі не з'явилися та розгляд справи не проводився.

За таких обставин окрема ухвала судом першої інстанції постановлена з порушенням норм процесуального права. Не виправив цю помилку й Апеляційний суд Дніпропетровської області.

З огляду на викладене, керуючись статтями 336, 342, 345 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України окрему ухвалу П'ятихатського районного суду Дніпропетровської області від 28 листопада 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Дніпропетровської області від 26 березня 2007 р. скасувала.

23. Обчислення розміру орендної плати за землю здійснюється на підставі договору оренди. Урахування індексів інфляції при обчисленні орендної плати за землю можливе лише у тому випадку, якщо така умова була передбачена договором оренди

РІШЕННЯ КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 20 лютого 2008 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 1 (101). — С. 8–9)

У березні 2005 р. Т. та інші особи звернулися до суду із позовом до сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю «Агрофірма ім. Т. Г. Шевченка» (далі — СТОВ) про стягнення заборгованості з орендної плати за користування земельною ділянкою.

Зазначали, що вони як власники земельних ділянок уклали зі СТОВ договори оренди цих ділянок. Проте СТОВ не проводило індексації вартості земельних ділянок відповідно до вимог Закону від 3 липня 1992 р. № 2535-XII «Про плату за землю» (у редакції, яка діяла на час виникнення спірних правовідносин; далі — Закон № 2535-XII) та постанови Кабінету Міністрів України від 12 травня 2000 р. № 783 «Про проведення індексації грошової оцінки земель» (далі — постанова КМУ), через що неправильно нараховувало орендну плату, а тому просили стягнути з відповідача на користь кожного з них по 2 тис. 140 грн. орендної плати, 575 грн втрат від інфляції та 3 % річних у зв'язку з простроченням виплат — 153 грн, а також судові витрати та витрати на правову допомогу.

Вовчанський районний суд Харківської області рішенням від 3 липня 2007 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 26 вересня 2007 р., позов задовольнив частково: стягнув зі СТОВ на користь позивачів по 2 тис. 140 грн орендної плати та 51 грн судових витрат; у задоволенні позову в частині стягнення сум відповідно до індексу інфляції та 3 % річних, а також стягнення на користь витрат на правову допомогу відмовив.

У поданій до Верховного Суду України касаційній скарзі СТОВ просило скасувати рішення Вовчанського районного суду Харківської області від 3 липня 2007 р. і ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 26 вересня 2007 р. та передати справу на новий розгляд до апеляційного суду, посилаючись на те, що суди неправильно застосували норми матеріального права й порушили норми процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково, а судові рішення в частині задоволення позовних вимог — скасуванню з ухваленням у цій частині нового рішення про відмову в позові з таких підстав.

Установлено, що позивачі на підставі державних актів про право власності на землю є власниками земельних ділянок.

Протягом травня — серпня 2002 р. позивачі як орендодавці уклали з орендарем СТОВ договори оренди цих земельних ділянок строком на 4 роки 11 місяців для сільськогосподарського використання.

Згідно з умовами зазначених договорів орендар зобов'язувався сплачувати орендодавцям орендну плату один раз на рік до 31 грудня кожного року в розмірі від 1,5 % до 2 % вартості земельних ділянок, а саме 26 тис. 5 грн в натуральній формі.

Установлено, що відповідач у 2002–2006 рр. сплачував орендну плату позивачам щорічно в розмірі 1,5 % від установленої договором вартості земельних ділянок у натуральній та грошовій формі.

Задовольняючи вимоги позивачів про стягнення на користь кожного з них орендної плати в розмірі 2 тис. 140 грн, суд виходив із того, що розрахунок орендної плати на порушення вимог Закону № 2535-ХП та постанови КМУ відповідач здійснював залежно від вартості земельних ділянок без урахування індексації її грошової оцінки.

Апеляційний суд погодився з такими висновками і залишив рішення суду без змін.

Однак зазначених висновків суди дійшли з порушенням норм матеріального права, що призвело до неправильного вирішення спору.

Правильно встановивши обставини справи, характер правовідносин сторін, суд дійшов правильного висновку про те, що ці правовідносини регулюються нормами Закону від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV «Про оренду землі» (далі — Закон № 161-XIV), Закону № 2535-XII і нормами чинного на момент укладення договорів ЦК 1963 р.

Однак він допустив помилку при застосуванні норм матеріального права.

Так, власники земельних ділянок мають право передавати земельну ділянку в оренду (ст. 90 ЗК).

Відносини, пов'язані з орендою землі, регулюються ЗК, ЦК, законами України, зокрема Законом № 161- XIV, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них, а також договором оренди землі (ст. 2 Закону № 161-XIV).

Згідно зі статтями 13, 14, 19 цього Закону договір оренди землі — це угода сторін про взаємні зобов'язання, відповідно до яких орендодавець за плату (розмір якої, форми платежу, терміни та порядок внесення і перегляду, індексації передбачаються умовами договору, які не можуть суперечити законам України) передає орендареві у володіння і користування земельну ділянку для господарського використання на обумовлений договором строк.

Після досягнення сторонами домовленості з питань орендної плати та інших істотних умов, передбачених ч. 2 ст. 14 Закону № 161-XIV, підписання договору

оренди та його реєстрації він набуває чинності та може бути змінений лише за взаємною згодою сторін, у тому числі і в частині розміру орендної плати (ст. 153 ЦК 1963 р., статті 16, 21, 25 Закону № 161-XIV).

Оскільки, як правильно встановив суд, сторони досягли домовленості щодо орендної плати в розмірі 1,5 % від базової вартості земельної ділянки, визначеної в договорі, та не передбачили обов'язку її індексації, слід виходити з умов договору сторін, який не суперечить Закону № 2535-XII.

Вимоги цього Закону стосовно щорічного уточнення грошової оцінки землі на коефіцієнт індексації відповідно до постанови КМУ і встановлення орендної плати в розмірі, не меншому ніж розмір земельного податку, обов'язкові для суб'єктів договорів оренди земельних ділянок, які перебувають у державній або комунальній власності, орендна плата за які централізується на спеціальних бюджетних рахунках, розподіляється та використовується відповідно до цього Закону, і не є обов'язковими для угод інших суб'єктів землекористування.

Таким чином, ураховуючи, що суди повно та правильно встановили обставини справи і характер правовідносин сторін, але неправильно застосували норми матеріального права, які регулюють ці правовідносини, відповідно до ст. 341 ЦПК судові рішення в частині задоволення позовних вимог підлягають скасуванню з ухваленням у цій частині нового рішення про відмову в позові.

Керуючись статтями 336, 341 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України вирішила касаційну скаргу СТОВ задовольнити частково: рішення Вовчанського районного суду Харківської області від 3 липня 2007 р. та ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 26 вересня 2007 р. у частині задоволення позовних вимог та стягнення із СТОВ на користь позивачів по 2 тис. 140 грн орендної плати та 51 грн судових витрат скасувати, ухвалити в цій частині нове рішення про відмову у задоволенні позову в цій частині. В іншій частині судові рішення залишила без змін.

24. Обов'язок службової особи, винної в незаконному звільненні або переведенні працівника на іншу роботу, покрити шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації у зв'язку з оплатою працівникові часу вимушеного прогулу або часу виконання нижче оплачуваної роботи у випадках, якщо звільнення чи переведення здійснено з порушенням закону або якщо власник чи уповноважений ним орган затримав виконання рішення суду про поновлення на роботі, передбачено ст. 237 КЗпП України.

Ухвалення рішення про застосування такої відповідальності службової особи на підставі статей 1166, 1191 ЦК України є неправомірним

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 5 березня 2008 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 1 (101). — С. 9–10)

У січні 2007 р. прокурор Рахівського району (далі — Прокурор) звернувся до суду з позовною заявою в Інтересах відділу освіти Рахівської районної державної адміністрації (далі — відділ освіти) до К. про відшкодування шкоди.

Позивач послався на те, що К. працює на посаді директора Косівсько-Полянської школи № 2 (далі — школа) і своїм наказом від 1 листопада 2005 р. незаконно звільнила з роботи Ш. Рахівський районний суд Закарпатської області рішенням від 11 липня 2006 р. поновив Ш. на роботі, стягнув на її користь 1 тис. 700 грн на відшкодування моральної шкоди, 381 грн витрат на оплату проведення експертизи та 100 грн на оплату послуг адвоката. 17 листопада 2006 р. відділ освіти ці кошти Ш. виплатив. Таким чином, К. своїми неправомірними діями заподіяла відділу освіти шкоду.

Прокурор просив стягнути з К. на користь відділу освіти 2 тис. 181 грн.

Рахівський районний суд Закарпатської області рішенням від 13 квітня 2007 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Закарпатської області від 21 червня 2007 р., заяву задовольнив.

У касаційній скарзі К. просила скасувати ухвалені в справі судові рішення та передати справу на новий розгляд, посилаючись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Задовольняючи позов, суд виходив із того, що з вини К. було неправомірно звільнено з роботи Ш., а тому відповідно до статей 1166, 1191 ЦК відповідачка зобов'язана відшкодувати відділу освіти заподіяну шкоду в розмірі проведеної ним виплати згідно з рішенням суду — 2 тис. 181 грн.

Проте з такими висновками суду погодитись не можна, зважаючи на таке.

Відповідно до ст. 237 КЗпП суд покладає на службову особу, винну в незаконному звільненні або переведенні працівника на іншу роботу, обов'язок покрити шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації у зв'язку з оплатою працівникові часу вимушеного прогулу або часу виконання нижчеоплачуваної роботи. Такий обов'язок покладається, якщо звільнення чи переведення здійснено з порушенням закону або якщо власник чи уповноважений ним орган затримав виконання рішення суду про поновлення на роботі.

Суд встановив, що К. обіймає посаду директора школи, на підставі її наказу від 1 листопада 2005 р. була звільнена з роботи двірник школи Ш. Рахівський районний суд Закарпатської області рішенням від 11 липня 2006 р. поновив Ш. на роботі, на її користь стягнув зі школи 1 тис. 700 грн на відшкодування моральної шкоди, 381. грн витрат на оплату проведення експертизи та 100 грн. на оплату послуг адвоката, а всього — 2 тис. 181 грн, які відділ освіти виплатив Ш. 17 листопада 2006 р.

Встановивши зазначені факти, суд на порушення вимог статей 214, 215 ЦПК належним чином не визначив характеру спірних правовідносин та не з'ясував, яка правова норма підлягає застосуванню до них, і задовольнив вимоги Прокурора на загальних підставах, встановлених статтями 1166, 1191 ЦК.

При цьому суд не врахував, що К., звільняючи Ш., діяла саме як службова особа — директор школи, а також видів виплат, проведених на підставі рішення суду, та не з'ясував, чи передбачено законом їх відшкодування службовою особою.

Апеляційний суд на зазначене уваги не звернув, на порушення вимог статей 303, 308, 315 ЦПК належним чином не перевірив законність та обґрунтованість рішення суду першої інстанції і залишив його без змін.

За таких обставин ухвалені в справі судові рішення підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції з підстав, передбачених ч. 2 ст. 338 ЦПК.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу К. задовольнила: рішення Рахівського районного суду Закарпатської області від 13 квітня 2007 р. та ухвалу Апеляційного суду Закарпатської області від 21 червня 2007 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

25. Якщо члени колективного сільськогосподарського підприємства звернулись із позовом про визнання недійсними рішень загальних зборів членів цього підприємства про надання згоди на вилучення земельних ділянок із земель підприємства та обґрунтували його тим, що вказані земельні ділянки були розпайовані між його членами, позивачі як власники паїв своєї згоди на вилучення землі не давали, участі в загальних зборах не брали, про скликання зборів їх не повідомили і питання про умови вилучення землі та розмір компенсації збори не вирішили, суд повинен встановити та зазначити в рішенні, чи були розпайовані землі колективного сільськогосподарського підприємства станом на час прийняття загальними зборами оскаржуваних рішень, чи був визначений розмір частки (паю) землі кожного з членів цього підприємства з видачею їм відповідних сертифікатів,

з'ясувати, чи виникло у членів колективного сільськогосподарського підприємства право спільної часткової власності на землю, чи давали в такому випадку згоду на вилучення землі всі її співвласники. Крім того, суд має ретельно перевірити законність прийняття зборами членів підприємства рішень про надання згоди на вилучення землі з огляду на пояснення позивачів про те, що вони на зборах присутніми не були й згоди на вилучення земельних ділянок не давали.

Суд також повинен перевірити, чи було дотримано при прийнятті оскаржуваних рішень загальних зборів передбачений порядок погодження питань, пов'язаних із вилученням земель, що був чинним на час виникнення спірних правовідносин

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАДАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 5 листопада 2008 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 8 (108). — С. 26–28)

У лютому та квітні 2006 р. М. та інші особи звернулися до суду з позовами до приватного сільськогосподарського підприємства «Лан» про визнання незаконними та скасування рішень загальних зборів колективного сільськогосподарського підприємства «Великогадомецьке» (далі — КСП).

Позивачі послалися на те, що на загальних зборах членів КСП від 12 лютого 1997 р. та від 21 липня 1998 р. були прийняті рішення про надання згоди на вилучення земельних ділянок із земель колективного підприємства відповідно площею 72,1 та 150 га, однак рішення зборів недійсні, оскільки землі КСП у 1996 р. були розпайовані між його членами, вони як власники паїв своєї згоди на вилучення землі не давали, участі в загальних зборах не брали, про скликання зборів їм не повідомили, крім того, на зборах не було вирішено питання про умови вилучення землі та розмір компенсації.

Суд позови всіх осіб об'єднав в одне провадження.

Позивачі просили поновити їм строк на звернення до суду з позовом як пропущений з поважних причин, визнати незаконними та скасувати рішення загальних зборів членів КСП від 12 лютого 1997 р. та від 21 липня 1998 р. в частині надання згоди на вилучення земельних ділянок.

Бердичівський міськрайонний суд Житомирської області рішенням від 11 грудня 2007 р. в задоволенні позовів відмовив у зв'язку з пропуском позивачами строку на звернення до суду.

Апеляційний суд Житомирської області рішенням від 27 березня 2008 р. рішення суду першої інстанції змінив і постановив виключити з його резолютивної частини посилання на відмову в поновленні позовної давності та на відмову в задоволенні позовів у зв'язку з пропуском строку; в решті рішення залишено без змін.

У касаційних скаргах позивачі просили скасувати ухвалені у справі судові рішення та постановити нове — про задоволення позовів, пославшись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши наведені в скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційні скарги підлягають задоволенню частково з таких підстав.

Суд установив, що загальні збори членів КСП рішенням від 12 лютого 1997 р. дали згоду на вилучення із земель колективного підприємства земельної ділянки площею 72,1 га з передачею її в користування закритому акціонерному товариству «Українська каолінова компанія» (далі — ЗАТ) для будівництва гірничо-збагачувального комбінату на базі Великогадомецького родовища первинних каолінів за умови виконання ЗАТ взятих на себе зобов'язань, а рішенням від 21 липня 1998 р. — земельної ділянки площею 150 га для будівництва ЗАТ гірничо-збагачувального комбінату й розробки кар'єру за умови сплати компанією вартості середньої частки (паю), яка вилучається, і розробки нового проекту роздержавлення земель, виготовлення нових сертифікатів на право на земельну частку (пай) за рахунок компанії.

Відмовляючи в задоволенні позовів, суд першої інстанції виходив із того, що позивачі пропустили строк на звернення до суду з позовами без поважних причин, оскільки вони не могли не знати про проведення загальних зборів, які мали велике значення для жителів с. Великі Гадомці, крім того, суд послався на те, що сторони не надали статуту КСП, а без нього неможливо встановити, чи були загальні збори правомочні вирішувати питання про надання згоди на вилучення земельних ділянок, тому суд позбавлений можливості вирішити спір.

Апеляційний суд погодився із висновком суду першої інстанції щодо необґрунтованості позовів, змінивши рішення лише в частині посилання на пропуск позивачами строку на звернення до суду.

Проте з цими висновками судів цілком погодитися не можна з таких підстав.

Відповідно до ч. 1 ст. 7, ч. 3 ст. 8 Закону від 14 лютого 1992 р. № 2114-XII «Про колективне сільськогосподарське підприємство» об'єктом права колективної власності підприємства є, зокрема, земля. Право власності підприємства охороняється законом. Належне йому майно може бути передано державним, кооперативним та іншим підприємствам, організаціям і громадянам за рішенням загальних зборів членів підприємства або зборів уповноважених.

Пунктами 1, 2 Указу Президента України від 8 серпня 1995 р. № 720/95 «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподар-

ським підприємствам і організаціям» встановлено, що паюванню підлягають сільськогосподарські угіддя, передані у колективну власність колективним сільськогосподарським підприємствам, сільськогосподарським кооперативам, сільськогосподарським акціонерним товариствам, у тому числі створеним на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств.

Паювання земель передбачає визначення розміру земельної частки (паю) у колективній власності на землю кожного члена колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства без виділення земельних ділянок в натурі (на місцевості).

Право на земельну частку (пай) мають члени колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, в тому числі пенсіонери, які раніше працювали в ньому і залишаються членами зазначеного підприємства, кооперативу, товариства, відповідно до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю.

При паюванні вартість і розміри в умовних кадастрових гектарах земельних часток (паїв) усіх членів підприємства, кооперативу, товариства є рівними.

Таким чином, після того як на підставі державного акта земля безкоштовно передана у власність членів КСП, був визначений розмір частки (паю) землі, що припадає на кожного з його членів, і їм видані сертифікати на частки, земля залишається у користуванні всіх членів цього підприємство на праві спільної часткової власності. Кожен власник, маючи сертифікат, вправі в будь-який час одержати свою частку (пай) землі відповідно до сертифіката.

Згідно з ч. 1 ст. 113 ЦК 1963 р., чинного на час виникнення спірних правовідносин, володіння, користування і розпорядження майном при спільній частковій власності провадиться за згодою всіх учасників, а при відсутності згоди спір вирішується судом.

У ч. 1 ст. 31 ЗК 1990 р., чинного на час виникнення спірних правовідносин, також передбачено, що вилучення (викуп) земельних ділянок з метою передачі їх у власність або надання у користування громадянам, підприємствам, установам і організаціям провадиться за згодою власників землі та землекористувачів на підставі рішення Верховної Ради України, місцевих Рад народних депутатів.

Відповідно до ч. 1 ст. 34 цього Кодексу підприємства, установи і організації, заінтересовані у вилученні (викупі) земельних ділянок, зобов'язані до початку проектування попередньо погодити із власниками землі та землекористувачами і місцевими Радами народних депутатів, а також спеціально уповноваженими на те органами державного управління по охороні й використанню земель місце розташування об'єкта, розмір ділянки та умови її вилучення (викупу) з урахуванням комплексного розвитку території, який би забезпечував нормальне функціонування на цій ділянці і прилеглих територіях усіх інших об'єктів, умови проживання населення й охорону навколишнього середовища.

На обґрунтування позовних вимог позивачі зазначили, що державний акт на право колективної власності на землю КСП одержало 1 квітня 1996 р., і з цього часу особи, вказані в додатку до державного акта, набули право на земельну частку (пай), протягом 1996 р. розпаювання землі було повністю проведене, у березні 1997 р. члени КСП отримали сертифікати про право на земельну частку (пай) розміром 3,61 га кожен, а тому рішення щодо надання згоди на вилучення землі КСП безпосередньо зачіпає їхні права, оскільки зменшується частка землі, яку вони мають право отримати у власність.

Позивачі послалися на те, що вилучення ділянки було можливе лише за згодою всіх власників земельних часток (паїв), а вони такої згоди не давали, про скликання загальних зборів їм не повідомляли й участі в зборах вони не брали, а отже, рішення загальних зборів незаконні. Крім того, позивачі також зазначили, що на порушення положень чинного на час виникнення спірних правовідносин ЗК 1990 р. при вирішенні питання про вилучення земельних ділянок з власниками земельних часток (паїв) не було погоджено умов вилучення.

На підтвердження наявності поважних причин пропуску строку на звернення до суду позивачі зазначили, що про прийняття оскаржуваних рішень вони дізналися лише восени 2005 р., коли ЗАТ пред'явило до них позов про визнання недійсними державних актів на право власності на земельні ділянки, одержаних на підставі сертифікатів.

Суд на порушення вимог статей 214, 215 ЦПК на це уваги не звернув, у достатньому обсязі не визначився з характером спірних правовідносин та правовою нормою, що підлягає застосуванню, не встановив та не зазначив у рішенні, чи були розпайовані землі КСП станом на час прийняття загальними зборами оскаржуваних рішень, чи був визначений розмір частки (паю) землі кожного з членів КСП з видачею їм відповідних сертифікатів, не з'ясував, чи виникло у членів КСП право спільної часткової власності на землю, чи давали в такому разі згоду на вилучення землі всі її співвласники, а отже, суд не перевірив законності прийняття зборами членів КСП рішень про надання згоди на вилучення землі з огляду на пояснення позивачів про те, що вони на зборах присутніми не були й згоди на вилучення земельних ділянок не давали.

Суд також не перевірив, чи був дотриманий при прийнятті оскаржуваних рішень передбачений чинним на той час законодавством порядок погодження питань, пов'язаних із вилученням земель.

Відсутність у матеріалах справи статуту КСП не є підставою для відмови у задоволенні позовів.

Крім того, суд не перевірив належним чином пояснень позивачів щодо поважності причин пропуску ними строку на звернення до суду з позовами, припустив, що вони не могли не знати про проведення загальних зборів, які мали велике значення для жителів с. Великі Гадомці, при цьому фактично не з'ясував, коли позивачі дізналися про порушення їх прав, а саме про те, що рішеннями загальних зборів членів КСП було надано дозвіл на вилучення земельних ділянок.

Апеляційний суд на це уваги не звернув, на порушення вимог статей 303, 316 ЦПК належним чином не перевірив наведених в апеляційній скарзі доводів, у рішенні не зазначив конкретних обставин та фактів, що спростовують такі доводи, і змінив рішення суду першої інстанції лише в частині посилання на відмову в задоволенні позовів у зв'язку з пропуском строку на звернення до суду.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційні скарги задовольнила частково: рішення Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 11 грудня 2007 р. та рішення Апеляційного суду Житомирської області від 27 березня 2008 р. скасувала і передала справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

26. Під час розгляду спору судам слід мати на увазі, що рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги процесуального закону і всебічно перевіривши обставини, вирішив спір згідно з нормами матеріального права, а обґрунтованим визнається рішення, у якому повно відображені обставини, що мають значення для розглядуваної справи, висновки суду про встановлені обставини та правові наслідки є вичерпними, відповідають дійсності і підтверджуються достовірними доказами, дослідженими в судовому засіданні

ПОСТАНОВА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 25 листопада 2008 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 7 (107). — С. 19–20)

У січні 2008 р. товариство з обмеженою відповідальністю «Інвестиційно-будівна корпорація» «Місто» (далі — ТОВ) звернулося до Господарського суду м. Києва із позовом до українського консорціуму «Екособр» (далі — УК) про повернення майна та стягнення суми, пославшись на те, що 16 січня 2004 р. воно уклало з УК договір оперативної оренди далі — договір оренди), за умовами якого позивач передав останньому за актом приймання-передачі від 7 березня того ж року в тимчасове оплатне користування комплект опалубки для проведення будівельно-монтажних робіт. Відповідно до п. 2.1 договору оренди термін дії цієї угоди встановлено з моменту фактичної передачі майна до 16 березня 2005 р. Оскільки відповідач у зазначений строк в передбаченому договором порядку майно не повернув, позивач просив суд зобов'язати УК

виконати умови вказаного договору щодо повернення орендованого майна, а також стягнути з останнього суму заборгованості за фактичне користування предметом оренди.

Господарський суд м. Києва рішенням від 12 березня 2008 р., залишеним без змін постановою Київського апеляційного господарського суду від 18 червня 2008 р., позов задовольнив.

Вищий господарський суд України постановою від 23 вересня 2008 р. зазначену постанову суду апеляційної інстанції залишив без змін.

Колегія суддів Верховного Суду України ухвалою від 6 листопада 2008 р. за касаційною скаргою УК порушила провадження з перегляду в касаційному порядку зазначеної постанови Вищого господарського суду України.

У касаційній скарзі УК просив скасувати оскаржувану постанову та передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції. На обґрунтування скарги зроблено посилання на невідповідність названої постанови положенням Конституції України, рішенням Верховного Суду України з питань застосування норм матеріального права, неоднакове застосування Вищим господарським судом України одного й того ж положення закону в аналогічних справах, а також порушення судом касаційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представників сторін, обговоривши наведені у касаційній скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України визнала, що скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Залишаючи без змін рішення судів першої та апеляційної інстанцій, Вищий господарський суд України виходив із того, що відповідач на порушення умов договору оренди орендоване майно в установленому порядку і визначений строк орендодавцю не повернув та продовжує володіти предметом оренди без достатніх правових підстав. Отже, позовні вимоги ТОВ про повернення зазначеного майна та стягнення плати за фактичне його користування є обґрунтованими і такими, що підлягають задоволенню.

Проте з цим висновком погодитися не можна з таких підстав.

Під час розгляду спору суди встановили, що відповідно до умов договору оренди ТОВ зобов'язало надати в оплатне тимчасове користування УК опалубку згідно з додатком № 1, який є невід'ємною частиною цієї угоди, а УК — прийняти вказане майно за актом приймання-передачі в оренду та своєчасно в установленому договором порядку і строки сплачувати орендну плату.

У п. 2.1 договору оренди передбачено, що дія вказаної угоди встановлюється з моменту передачі майна орендарю в оперативну оренду і діє до 16 березня 2005 р. Фактична передача майна в оперативну оренду здійснюється за актом приймання-передачі.

На виконання умов договору оренди 7 березня 2004 р. сторони підписали акт приймання-передачі орендованого майна.

За умовами ч. 1 ст. 763 ЦК договір найму укладається на строк, встановлений договором.

Відповідно до ст. 764 цього Кодексу, якщо наймач продовжує користуватися майном після закінчення строку договору найму, то, за відсутності заперечень наймодавця протягом одного місяця, договір вважається поновленим на строк, який був раніше встановлений договором.

У матеріалах справи, що розглядається, наявна копія листа від 28 березня 2005 р. за підписом генерального директора УК, надісланого ТОВ, у якому останньому пропонувалося направити свого повноважного представника для належного оформлення процедури повернення майна та підписання акта приймання-передачі (повернення) з оперативної оренди опалубки у зв'язку із закінченням строку дії договору оренди. У зазначеному листі відповідач також запропонував позивачу у випадку відсутності потреби у використанні опалубки укласти з УК договір її відповідального зберігання.

Крім того, у матеріалах справи міститься копія укладеного між сторонами договору відповідального зберігання орендованої опалубки від 14 квітня 2005 р., за умовами якого зберігач (УК) прийняв на відповідальне зберігання у власника (ТОВ) опалубку.

Хоча дослідження договору оренди має істотне значення для правильного визначення характеру правових відносин, що склалися між сторонами щодо спірного майна, суди на цю угоду належної уваги не звернули та не дали їй відповідної правової оцінки, що призвело до порушення вимог ст. 43 ГПК про всебічний, повний та об'єктивний розгляд усіх обставин справи, керуючись законом.

Таким чином, суди нижчих інстанцій дійшли передчасного висновку про те, що УК продовжує володіти предметом оренди без достатніх правових підстав, у зв'язку з чим також безпідставним є висновок судів про обґрунтованість позовних вимог щодо повернення спірного майна та стягнення орендної плати за фактичне його використання.

Враховуючи наведе, всі ухвалені у справі судові рішення не можуть вважатися законними й обґрунтованими, а тому вони підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд.

Під час нового розгляду справи місцевому господарському суду необхідно врахувати, що рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги процесуального закону і всебічно перевіривши обставини справи, вирішив спір згідно з нормами матеріального права, а обґрунтованим визнається рішення, у якому повно відображені обставини, що мають значення для розглядуваної справи, висновки суду про встановлені обставини і правові наслідки є вичерпними, відповідають дійсності й підтверджуються достовірними доказами, дослідженими в судовому засіданні.

При цьому суду необхідно з'ясувати дійсні права та обов'язки сторін, оцінити правовий зміст заявлених позовних вимог і залежно від встановленого вирішити спір відповідно до закону.

Виходячи з викладеного Судова палата у господарських справах Верховного Суду України, керуючись статтями 111[17]—111[21] ГПК, касаційну скаргу УК задовольнила: постанови Вищого господарського суду України від 23 вересня 2008 р. і Київського апеляційного господарського суду від 18 червня 2008 р. та рішення Господарського суду м. Києва від 12 березня 2008 р. скасувала і передала справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

27. Правовідносини щодо відшкодування матеріальної та моральної шкоди між особою, визнаною потерпілою у кримінальній справі, та державою врегульовані ст. 1177 ЦК України.
Проте умови та порядок відшкодування за цією статтею законом не визначені, а тому висновок суду про задоволення позову особи, потерпілої у кримінальній справі, з підстав, зазначених у статтях 1173, 1174 ЦК, є передчасним

РІШЕННЯ КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 2 квітня 2008 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 1 (101). — С. 10–11)

У грудні 2005 р. К. звернулася до суду з позовною заявою до ГУ МВС України в АР Крим, Ленінського РВ ГУ МВС України в АР Крим, відділення Державного казначейства України у Ленінському районі АР Крим про стягнення матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними діями слідчих, порушенням ними кримінально-процесуального законодавства, необгрунтованою тяганиною під час досудового слідства у кримінальній справі, порушеній за фактом пожежі на ринку в м. Щолкіно, в якій вона була визнана потерпілою та цивільним позивачем.

При цьому позивачка зазначила, що через зазначені порушення закону розслідування кримінальної справи не було завершене, а провадження в цій справі закрито на підставі п. 8 ст. 6 КПК внаслідок смерті обвинуваченої Т., тому винуваті особи чи їх спадкоємці не відшкодували завданої їй злочином майнової та моральної шкоди. К. просила стягнути з відповідачів на її користь 68 тис. 543 грн на відшкодування матеріальної шкоди, 100 тис. грн на відшкодування моральної шкоди та судові витрати по справі.

Ленінський районний суд АР Крим рішенням від 11 квітня 2006 р. позов задовольнив частково: ухвалив стягнути з ГУ МВС України в АР Крим на користь позивачки 68 тис. 543 грн на відшкодування матеріальної шкоди, 693 грн на

відшкодування витрат зі сплати державного мита, 400 грн на відшкодування витрат за надання їй правової допомоги та 50 тис. грн на відшкодування моральної шкоди.

Апеляційний суд АР Крим рішенням колегії суддів судової палати у цивільних справах від 19 жовтня 2006 р. рішення місцевого суду змінив, зменшив розмір відшкодування моральної шкоди до 1 тис. грн. У решті рішення суду залишено без змін. Заступник прокурора АР Крим звернувся до Верховного Суду України з касаційною скаргою, в якій просив скасувати судові рішення та ухвалити нове рішення, оскільки суди порушили норми процесуального права та неправильно застосували норми матеріального права. У письмових запереченнях позивачка просила відхилити подання, посилаючись на його необгрунтованість.

У судовому засіданні прокурор просив скасувати рішення місцевого суду та ухвалу апеляційного суду і постановити нове рішення про відмову в задоволенні позову.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

За матеріалами справи встановлено, що позивачка К. як власниця магазину, приміщення якого та майно загальною вартістю 68 тис. 543 грн було знищене внаслідок пожежі, визнана потерпілою у кримінальній справі, порушеній 22 листопада 2002 р. посадовою особою Ленінського МВ ГУ МВС України в АР Крим за ч. 2 ст. 270 КК. Ця кримінальна справа постановою від 28 листопада 2004 р. закрита на підставі п. 8 ст. 6 КПК у зв'язку із смертю обвинуваченої Т.

Тому визнання судом першої інстанції вини та прямого причинного зв'язку між діями посадових осіб — працівників МВС при розслідуванні вказаної кримінальної справи і завданою потерпілій злочином майновою та моральною шкодою, а також посилання на статті 1173, 1174 ЦК як на підставу задоволення позову є необгрунтованими.

Апеляційна інстанція цієї помилки не виправила.

За таких обставин суд не мав підстав задовольняти позов стосовно відповідача на підставі статей 1173, 1174 ЦК, за якими ГУ МВС України в АР Крим відповідальність нести не може.

Відносини, які виникли між позивачкою К. як потерпілою у кримінальній справі та державою, врегульовані ст. 1177 ЦК.

Умови та порядок відшкодування за цією статтею не встановлені законом на день розгляду спору судом, тому в позові слід відмовити із підстав, зазначених у позовній заяві.

Керуючись статтями 336, 341 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України вирішила касаційну скаргу заступника прокурора АР Крим задовольнити: рішення Ленінського районного суду АР Крим від 11 квітня 2006 р. та рішення Апеляційного суду АР Крим від 19 жовтня 2006 р. скасувати; у задоволенні позову К. відмовити.

28. За змістом ст. 1 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» в процесі приватизації громадяни набувають право власності на квартири та допоміжні приміщення багатоквартирного будинку, які призначені для забезпечення його експлуатації та побутового обслуговування мешканців (сходові клітини, вестибюлі, перехідні шлюзи, позаквартирні коридори, колясочні, кладові, сміттєкамери, горища, підвали, шахти і машинні відділення ліфтів, вентиляційні камери та інші технічні приміщення). Нежилі приміщення в жилому будинку, які призначені для торговельних, побутових та інших потреб непромислового характеру і є самостійними об'єктами цивільно-правових відносин, до житлового фонду не входять (ч. 3 ст. 4 ЖК України). У результаті приватизації квартир такого будинку їх мешканцями право власності в останніх на ці приміщення не виникає. При вирішенні позову про визнання незаконними рішень міської ради щодо включення до переліку об'єктів групи «А» комунальної власності територіальної громади м. Миколаєва, що підлягають приватизації шляхом викупу, підвального приміщення багатоквартирного жилого будинку суд має звернути увагу на зазначені вище положення закону та з'ясувати — чи призначене спірне приміщення для забезпечення експлуатації будинку або побутового обслуговування його мешканців, чи воно призначене для інших потреб непромислового характеру, обліковане в БТІ як самостійний об'єкт цивільно-правових відносин і до житлового фонду не належить

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 9 червня 2010 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2011. — № 1 (125). — С. 3.)

У серпні 2008 р. заступник прокурора м. Миколаєва звернувся до суду із заявою в інтересах Д. та М. до Миколаївської міської ради (далі — Міськрада) та виконавчого комітету Миколаївської міської ради (далі — Виконком) про визнання рішень незаконними. Позивач зазначав, що рішенням Міськради від 13 березня

2008 р. № 22/34 до переліку об'єктів групи «А» комунальної власності територіальної громади м. Миколаєва, що підлягають приватизації шляхом викупу, було включено підвальне приміщення багатоквартирного жилого будинку у м. Миколаєві. Рішеннями Виконкому від 24 квітня 2008 р. № 1032 та від 23 травня 2008 р. № 1136 оформлено право власності на це приміщення за територіальною громадою м. Миколаєва та присвоєно йому поштову адресу. Посилаючись на те, що підвальне приміщення розміщене в багатоквартирному жилому будинку, а Д. та М. є власниками квартир № № 63 та 65 у цьому будинку відповідно, тому і співвласниками спірного підвального приміщення, прокурор просив визнати незаконними зазначені рішення Міськради та Виконкому як такі, що прийняті без згоди позивачів І порушують їхнє право власності на це приміщення.

Заводський районний суд м. Миколаєва рішенням від 2 жовтня 2009 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Миколаївської області від 14 грудня 2009 р., позов задовольнив.

У касаційній скарзі Міськрада, посилаючись на порушення судом норм матеріального та процесуального права, просила скасувати зазначені судові рішення й ухвалити нове — про відмову в позові.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення прокурора на заперечення касаційної скарги, дослідивши матеріали справи та перевіривши наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково.

Ухвалюючи рішення про задоволення позову, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що спірне приміщення є підвалом багатоквартирного жилого будинку, частина квартир в якому приватизовані, в тому числі й позивачами. Таким чином, підвал є об'єктом їх спільної власності, а тому відповідачі незаконно визначили його іншу правову долю.

Однак погодитися з таким висновком не можна.

За змістом ст. 1 Закону від 19 червня 1992 р. № 2482-XII «Про приватизацію державного житлового фонду» в процесі приватизації громадяни набувають право власності на квартири та допоміжні приміщення багатоквартирного будинку, які призначені для забезпечення його експлуатації та побутового обслуговування мешканців будинку (сходові клітини, вестибюлі, перехідні шлюзи, позаквартирні коридори, колясочні, кладові, сміттєкамери, горища, підвали, шахти і машинні відділення ліфтів, вентиляційні камери та інші технічні приміщення). Нежилі приміщення в жилому будинку, які призначені для торговельних, побутових та інших потреб непромислового характеру і є самостійними об'єктами цивільно-правових відносин, до житлового фонду не входять (ч. 3 ст. 4 ЖК). У результаті приватизації квартир такого будинку їх мешканцями право власності в останніх на ці приміщення не виникає.

Суд установив, що спірне приміщення є підвалом багатоквартирного жилого будинку, квартири № № 63 та 65 в якому приватизовані сім'ями Д. та М. відповідно.

Однак суд на зазначені вище положення закону уваги не звернув та не з'ясував, чи призначене спірне приміщення для забезпечення експлуатації будинку або побутового обслуговування його мешканців, чи воно призначене для інших потреб непромислового характеру, обліковане в БТІ як самостійний об'єкт цивільно-правових відносин і до житлового фонду не належить.

З'ясування цих обставин та належна їх оцінка мають визначальне значення для правильного вирішення справи, а тому суд, врахувавши лише факт належності підвалу до багатоквартирного будинку, ухвалив помилкове рішення.

Таким чином, судом допущено порушення норм процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи. Керуючись п. 2 ч. 1 ст. 336, ч. 2 ст. 338, п. 2 ч. 1 ст. 344 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Міськради задовольнила частково: рішення Заводського районного суду м. Миколаєва від 2 жовтня 2009 р. та ухвалу Апеляційного суду Миколаївської області від 14 грудня 2009 р. скасувала й передала справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

19. ЗАОЧНИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ

1. Відповідно до ч. 4 ст. 231 ЦПК заочне рішення може бути оскаржене відповідачем в загальному порядку лише у разі залишення судом, який його ухвалив, без задоволення заяви відповідача про перегляд заочного рішення.
Апеляційний суд на зазначене уваги не звернув та, приймаючи до розгляду апеляційну скаргу відповідача на заочне рішення суду, подану відповідно до глави 1 розділу V ЦПК, не з'ясував, чи переглядалося воно судом, який його ухвалив, у порядку, передбаченому главою 8 розділу III ЦПК та, відповідно, чи є підстави для прийняття апеляційної скарги до розгляду.
Таким чином, апеляційним судом було порушено порядок вирішення питання про прийняття апеляційної скарги до розгляду, що стало підставою для скасування ухваленого ним рішення та передачі справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції зі стадії вирішення питання про прийняття апеляційної скарги

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 5 грудня 2007 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 1. — С. 102–104)

У листопаді 2005 р. Б. звернулася до суду з позовом до відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України у Дергачівському районі Харківської області про стягнення одноразової страхової виплати та відшкодування моральної шкоди, завданої професійним захворюванням.

Заочним рішенням Золочівського районного суду від 13 жовтня 2006 р. позов задоволено.

Рішенням Апеляційного суду Харківської області від 6 грудня 2006 р. зазначене рішення скасовано та ухвалено нове рішення про відмову в позові.

У касаційній скарзі Б. просила скасувати рішення апеляційного суду та залишити в силі рішення суду першої інстанції, посилаючись на його необґрунтованість та порушення судом норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, дослідивши матеріали справи та перевіривши наведені у скарзі доводи, колегія суддів дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає до задоволення частково.

Відповідно до ч. 4 ст. 231 ЦПК заочне рішення може бути оскаржене відповідачем у загальному порядку лише у разі залишення судом, який його ухвалив, без задоволення заяви відповідача про перегляд заочного рішення.

Апеляційний суд на зазначене уваги не звернув та, приймаючи до розгляду апеляційну скаргу відповідача на заочне рішення суду, подану відповідно до глави 1 розділу V ЦПК, не з'ясував, чи переглядалося воно судом, який його ухвалив, у порядку, передбаченому главою 8 розділу III ЦПК, та, відповідно, чи є підстави для прийняття апеляційної скарги до розгляду.

Таким чином, апеляційним судом було порушено порядок вирішення питання про прийняття апеляційної скарги до розгляду, що відповідно до п. 2 ст. 342 ЦПК є підставою для скасування ухваленого ним рішення та передачі справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції зі стадії вирішення питання про прийняття апеляційної скарги.

Керуючись п. 2 ч. 2 ст. 336, п. 2 ст. 342, п. 6 ч. 1 ст. 344 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Б. задовольнила частково.

Рішення Апеляційного суду Харківської області від 6 грудня 2006 р. скасувала і передала справу до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про прийняття апеляційної скарги відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України у Дергачівському районі Харківської області на заочне рішення Золочівського районного суду від 13 жовтня 2006 р.

2. Згідно зі статтями 231, 232 ЦПК, у загальному порядку, установленому для апеляційного провадження, заочне рішення може бути оскаржене у випадках, передбачених цим Кодексом, зокрема, якщо скаргу подано позивачем, у разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення, а також у разі оскарження позивачем та відповідачем повторного заочного рішення

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 12 грудня 2007 р.

(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 1. — С. 104–105)

У березні 2007 р. Комунальне підприємство з утримання житлового господарства Солом'янського району м. Києва (далі — КП) звернулось із позовом до

Л. Н., Л. В. про стягнення заборгованості, мотивуючи вимоги тим, що відповідачі є власниками квартири в м. Києві та станом на 1 грудня 2006 р. мають заборгованість з оплати комунальних послуг у розмірі 4650 грн 20 коп.

Посилаючись на те, що в добровільному порядку відповідачі відмовляються сплатити зазначену заборгованість, просив стягнути з них 4650 грн 20 коп. заборгованості, 51 грн судового збору та 30 грн витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи.

Заочним рішенням Солом'янського районного суду м. Києва від 3 травня 2007 р. позов КП задоволено у повному обсязі.

Ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 18 червня 2007 р. апеляційну скаргу Л. В. на зазначене судове рішення залишено без розгляду.

У касаційній скарзі Л. В. просив скасувати ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 18 червня 2007 р., посилаючись на порушення апеляційним судом норм процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню на таких підставах.

Постановляючи ухвалу від 18 червня 2007 р., згідно з якою апеляційну скаргу Л. В. на заочне рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 3 травня 2007 р. залишено без розгляду, апеляційний суд керувався тим, що апеляційну скаргу подано з пропущенням установленого ст. 294 ЦПК строку.

Однак Апеляційний суд м. Києва розглянув апеляційну скаргу відповідача у справі Л. В. на зазначене заочне рішення всупереч вимогам ст. 228 ЦПК, відповідно до якої заочне рішення може бути переглянуте судом, що його ухвалив, за письмовою заявою відповідача.

У загальному порядку, установленому ЦПК для апеляційного провадження, заочне рішення може бути оскаржене у випадках, передбачених цим Кодексом, зокрема, якщо скаргу подано позивачем, у разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення, а також у разі оскарження позивачем та відповідачем повторного заочного рішення (статті 231, 232 ЦПК).

Ураховуючи, що апеляційним судом допущено порушення норм процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи, ухвала апеляційного суду відповідно до ст. 338 ЦПК підлягає скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Л. В. у частині оскарження ухвали Апеляційного суду м. Києва від 18 червня 2007 р. задовольнила, зазначену ухвалу скасувала, передала справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

20. ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ

1. Встановлення факту належності правовстановлюючих документів провадиться судовим порядком лише при неможливості встановити його іншим шляхом

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 10 лютого1964 р.
(Витяг)

(Радянське право. — 1964 р. — № 3. — С. 135)

Судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР, розглянувши в судовому засіданні протест заступника Прокурора Української РСР на ухвалу народного суду м. Бердичева Житомирської області від 29 липня 1963 р. та постанову президії Житомирського обласного суду від 16 вересня 1963 р. у справі за заявою громадянки Федорчук про встановлення факту належності їй трудової книжки, встановила.

У липні 1963 р. М. С. Федорчук звернулася до суду із заявою, в якій просила встановити, що трудова книжка, видана 29 липня 1954 р. Авдорманською МТС Чимишлийського району Молдавської РСР на ім'я Федорчук Марії Саввівни, належить їй, Федорчук Марії Савеліївні. Ухвалою народного суду м. Бердичева від 29 липня 1963 р. її вимога задоволена. Постановою президії Житомирського обласного суду від 16 вересня 1963 р. протест прокурора Житомирської області залишено без задоволення.

В протесті заступника Прокурора УРСР ставиться питання про скасування вказаних судових рішень та про закриття справи провадженням.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Народний суд виходив з того, що громадянка Федорчук дійсно працювала в Авдорманській МТС, а в трудовій книжці її по-батькові замість «Савеліївни» помилково зазначено «Саввівна». Залишаючи без задоволення протест прокурора області, президія обласного суду у постанові послалася на неможливість внести відповідні зміни до трудової книжки заявниці, оскільки Авдорманська МТС реорганізована.

Зазначені мотиви не можна визнати обґрунтованими. Згідно з п. 4 постанови пленуму Верховного суду СРСР, від 7 травня 1954 р. «Про судову практику в справах про встановлення фактів, від яких залежить виникнення, зміна чи припинення особистих або майнових прав громадян» встановлення факту на-

лежності правовстановлюючих документів тій чи іншій особі провадиться судовим порядком лише при неможливості його встановлення іншим шляхом.

З повідомлення ж Центрального державного архіву Молдавської РСР та Комратського відділення «Молдсільгосптехніки» видно, що архіви Авдорманської МТС, де працювала заявниця в 1953–1958 рр. і де їй було видано трудову книжку, повністю збереглися.

Крім того, з повідомлення Комратського відділення «Молдсільгосптехніки» від 12 грудня 1963 р. видно, що наказом від 9 листопада 1953 р. на посаду рахівника МТС дійсно була прийнята Федорчук Марія Савеліївна, звільнена з роботи 15 січня 1958 р. за скороченням штатів.

За наведених обставин суд безпідставно прийняв до свого провадження заяву громадянки Федорчук про встановлення факту належності їй трудової книжки, оскільки дану обставину вона могла встановити позасудовим порядком.

На підставі наведеного та керуючись ст. ст. 336 і 337 ЦПК УРСР, судова колегія ухвалила: протест заступника Прокурора Української РСР задовольнити; ухвалу народного суду м. Бердичева від 29 липня 1963 р. і постанову президії Житомирського обласного суду від 16 вересня 1963 р. скасувати і справу провадженням закрити.

2. Згідно зі ст. 16 Цивільного кодексу громадянин, який внаслідок душевної хвороби або недоумства не може розуміти значення своїх дій або керувати ними, може бути визнаний судом недієздатним в порядку, передбаченому ЦПК, і над ним встановлюється опіка

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР

від 22 квітня 1971 р.

(Витяг)

(Бюлетень законодавства і юридичної практики. — 1995 р. — № 2. — С. 6–8)

У травні 1970 р. Б. пред'явила позов до Н. Л. про стягнення 155 крб. Позивачка зазначила, що 27 листопада 1969 р. дочка відповідачки заподіяла їй тілесні ушкодження, внаслідок чого вона тривалий час хворіла. Під час лікування нею недоодержано 108 крб. заробітної плати та за час перебування на більш легкій роботі — 47 крб. Посилаючись на те, що дочку відповідачки визнано недієздатною і звільнено від кримінальної відповідальності, позивачка просила стягнути з її матері 155 крб завданих збитків.

Рішенням народного суду м. Єнакієвого від 9 червня 1970 р. з Н. Л. на користь Б. стягнуто 159 крб. Ухвалою судової колегії у цивільних справах Донецького обласного суду від 29 червня 1970 р. рішення народного суду залишено без змін.

Постановою президії Донецького обласного суду від 24 грудня 1970 р. протест прокурора області залишено без задоволення, а судові рішення без змін. У протесті заступник Прокурора УРСР просить судові рішення скасувати, а справу надіслати на новий розгляд. Протест підлягає задоволенню з таких підстав. Задовольняючи позовні вимоги, народний суд послався на те, що Н. Л. як опікун над дочкою повинна відшкодувати позивачці збитки, оскільки в судовому засіданні свідки підтвердили ту обставину, що відповідачка вчиняє сварки з сусідами та навчає свою дочку їх бити.

Залишаючи рішення без змін, судова колегія обласного суду вказала, що згідно з висновком судово-психіатричної експертизи О.Л. має ознаки нервово-психічного захворювання у формі залишкових явищ перенесеного менінгіту зі зниженням інтелекту до ступеня глибокої дебільності і в час нанесення позивачці побоїв була в неосудному стані. Догляд за нею здійснювала мати, тому на підставі ст. 448 Цивільного кодексу суд правильно задовольнив позов.

З цього виходила й президія обласного суду, залишаючи протест прокурора області без задоволення.

Проте з цими доводами погодитись не можна. Згідно зі ст. 448 Цивільного кодексу за шкоду, заподіяну громадянином, визнаним недієздатним, відповідає його опікун або організація, які зобов'язані здійснювати за ним нагляд, якщо не доведуть, що шкода виникла не з їх вини. Громадянин, який внаслідок душевної хвороби або недоумства не може розуміти значення своїх дій або керувати ними, може бути визнаний судом недієздатним в порядку, передбаченому, ст. 16 Цивільного кодексу.

З матеріалів справи вбачається, що дочка відповідачки є повнолітньою, проте суд не перевірив, чи було її визнано в установленому законом порядку недієздатною та чи встановлено над нею опіку. Якщо не було рішення суду про визнання її недієздатною і над нею не встановлювалась опіка, то вона не позбавлена дієздатності. Тому суд не мав законних підстав покладати на відповідачку відповідальність за шкоду, заподіяну її дочкою.

Як вбачається з приєднаної до справи копії постанови прокурора про закриття кримінальної справи, порушеної О. Л. у зв'язку з заподіянням позивачці тілесних ушкоджень, обвинувачена була неосудною. На підставі ст. 449 Цивільного кодексу дієздатний громадянин, що заподіяв шкоду в такому стані, коли він не міг розуміти значення своїх дій або керувати ними, не відповідає за заподіяну ним шкоду, за винятком, якщо він сам призвів себе в такий стан вживанням алкоголю, наркотиків або іншим способом.

На підставі наведеного судова колегія ухвалила: всі судові рішення скасувати, а справу надіслати до того ж народного суду на новий судовий розгляд в іншому складі суддів.

3. Відповідно до ст. 255 ЦПК УРСР справи окремого провадження суд розглядає з участю заявника і заінтересованих осіб

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 7 квітня 1975 р.
(Витяг)

(Радянське право. — 1976. — № 7. — С. 99)

У лютому 1975 р. прокурор Подільського району Києва приніс протест в народний суд цього ж району на дії нотаріуса.

Прокурор вказував, що громадянин Н. Вернік 29 листопада 1973 р. склав заповіт на ім'я Л. Донської на належні йому 3/10 частин будинку. 7 травня 1974 р. Вернік помер, його непрацездатні дочки П. Степанчук і А. Старенька 11 вересня 1974 р. звернулися до 11-ї Державної нотаріальної контори м. Києва із заявою про видачу їм свідоцтва про право на спадщину за заповітом на 3/10 частин вказаного будинку.

Посилаючись на ці обставини, прокурор просив визнати недійсним дане свідоцтво про право на спадщину.

Рішенням народного суду Подільського району від 9 березня 1975 р. протест прокурора задоволено.

У протесті заступник Голови Верховного суду УРСР просить рішення народного суду скасувати, а справу направити на новий розгляд.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 255 ЦПК УРСР справи окремого провадження суд розглядає з участю заявника і заінтересованих осіб, органів державного управління, державних установ, підприємств, колгоспів та інших кооперативних і громадських організацій.

У даній справі заінтересованими особами є В. Донський та Л. Донська, на ім'я яких видане свідоцтво про право на спадкове майно, а також непрацездатні діти померлого П. Степанчук та А. Старенька, на захист інтересів яких принесено протест.

Проте народний суд нікого з указаних осіб не повідомив про день розгляду справи, яку в порушення вимог ст. 172 ЦПК УРСР розглянув у їх відсутності. Оскільки суд порушив право заінтересованих осіб, постановлене у справі рішення не може залишатися в силі.

Крім того, суду слід мати на увазі, що відповідно до ст. 255 ЦПК УРСР, якщо при розгляді справи порядком окремого провадження виникне спір про право цивільне, підвідомчий судовим органам, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони вправі подати позов на загальних підставах.

Враховуючи наведене, судова колегія Верховного суду УРСР ухвалила: протест заступника Голови Верховного суду УРСР задовольнити; рішення народного суду Подільського району м. Києва від 31 березня 1975 р. скасувати, а справу направити до народного суду на новий розгляд в іншому складі суду.

4. Якщо при розгляді справи порядком окремого провадження виникне спір про право, підвідомчий судовим органам, суд залишає заяву без розгляду та роз'яснює заінтересованим особам, що вони вправі подати позов на загальних підставах

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 8 квітня 1981 р.
(Витяг)

(Радянське право. — 1981. — № 11. — С. 91)

Громадянка Г. Т. звернулася до суду із заявою про встановлення факту родинних відносин. Заявниця посилалася на те, що 11 липня 1975 р. у м. Севастополі померла її рідна сестра С. О. і відкрилася спадщина на частину жилого будинку та на грошовий вклад в ощадній касі. Спадкоємців першої черги немає. Оскільки у свідоцтвах про народження С. О. та її (заявниці) різні записи про прізвища та по-батькові, вона не може одержати в нотаріальній конторі свідоцтво про право на спадщину. Посилаючись на ці обставини, заявниця просила встановити факт, що вона та С. О. є рідними сестрами.

Справа розглядалася неодноразово. Останнім рішенням судової колегії в цивільних справах Ворошиловградського обласного суду від 28 жовтня 1980 р. заява Г. Т. задоволена, вона визнана рідною сестрою С. О. У касаційному порядку справа не розглядалася.

Рішення судової колегії в цивільних справах опротестоване в порядку нагляду заступником Голови Верховного суду УРСР.

Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Задовольняючи заяву Г. Т. порядком окремого провадження, судова колегія обласного суду виходила з того, що свідки А., К., С, Г. та З. ствердили родинні відносини Г. Т. і С. О. як рідних сестер. Проте з такими висновками суду і розглядом справи порядком окремого провадження погодитись не можна, оскільки постановлене судовою колегією рішення не відповідає вимогам закону. Відповідно до ст. 255 ЦПК УРСР та пунктів 2, 9 і 10 постанови пленуму Верховного суду СРСР від 25 лютого 1966 р. «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення», якщо при розгляді справи порядком окремого провадження виникне спір про право, підвідомчий судовим органам, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що

вони вправі подати позов на загальних підставах. Такі наслідки настають як при порушенні заінтересованими особами питання про вирішення спору, так і тоді, коли суд сам дійде висновку про наявність спору про право цивільне. Крім того, справи окремого провадження суд розглядає за участю заявника і заінтересованих осіб, відповідних органів державного управління, державних підприємств, установ та організацій.

Судова ж колегія обласного суду не виконала вимог закону — не притягнула до участі у справі представника фінансового органу, оскільки при відсутності спадкоємців за законом і заповітом спадщина переходить до держави. На майно, що залишилося після смерті С. О., видано свідоцтво про право на спадщину державі. За таких обставин заява Г. Т. підлягає залишенню без розгляду з роз'ясненням їй права звернутися до суду з позовом на загальних підставах.

Керуючись ст. ст. 336, 337 ЦПК УРСР, судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР ухвалила: протест заступника Голови Верховного суду УРСР задовольнити; рішення судової колегії в цивільних справах Ворошиловградського обласного суду від 28 жовтня скасувати, а заяву Г. Т. залишити без розгляду.

5. Справи про встановлення факту батьківства щодо дітей, народжених до жовтня 1968 року, вирішуються за правилами ст. 274, 275 ЦПК України

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРС

від 2 липня 1969 р.

(Витяг)

(Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 1995. — № 3 (ч. 2). — С. 301–302.)

П. звернулася до народною суду з заявою про встановлення факту визнання батьківства Б. щодо її дитини, яка народилася 15 червня 1968 р. Позивачка посилалась на те, що вона з Б., який помер 14 листопада 1968 р., перебувала у фактичних шлюбних відносинах й останній визнавав себе батьком її дитини.

Рішенням народного суду м. Чернігова від 20 лютого 1969 р. визнано факт, що Б. є батьком Л. П.

Ухвалою судової колегії Чернігівського обласного суду від 11 березня 1969 р. рішення народного суду залишено без зміни.

У протесті заступника Голови Верховного Суду УРСР ставилося питання про скасування судових рішень та направлення справи на новий розгляд. Протест підлягав задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 3 Закону про затвердження Основ законодавства Союзу РСР та союзних республік про шлюб та сім'ю від 27 червня 1968 р. в разі смерті особи, на утриманні якої перебувала дитина і яка визнавала себе її батьком,

суд вправі встановити факт визнання батьківства. Встановлення даного факту породжує юридичні наслідки. Такі справи згідно з статтями 254, 255 ЦПК вирішуються за правилами окремого провадження.

В порушення ст. 3 Закону від 27 червня 1968 р. та статей 274 і 275 ЦПК народний суд прийняв від П. заяву без зазначення, для якої мети їй потрібно встановити факт визнання батьківства, і постановив рішення не про встановлення цього факту, а про задоволення позову на підставі ст. 16 Основ. Суд також не зібрав у справі необхідних доказів, чим порушив вимоги статей 15, 30, 62 ЦПК.

Допитані судом свідки не підтвердили факту спільного проживання позивачки з Б. з 1967 р. по день смерті, а також того, що останній визнавав своє батьківство та брав участь в утриманні дитини. Проте для встановлення факту визнання батьківства закон вимагає наявність двох умов: утримання батьком дитини та визнання ним за життя свого батьківства. Оскільки суд не зібрав таких даних, то не було підстав для винесення рішення про задоволення позову.

Незважаючи на наявність вказаних порушень закону, судова колегія обласного суду рішення народного суду залишила без зміни, чим порушила вимоги ст. 312 ЦПК.

При новому розгляді справи суд мав з'ясувати, для якої мети заявниці необхідно встановлення зазначеного факту, викликати до суду на підставі ст. 255 ЦПК заінтересованих осіб, повніше перевірити обгрунтованість вимог про встановлення вказаного факту і вирішити справу відповідно до статей 274 і 275 ЦПК та ст. 3 Закону про затвердження Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб та сім'ю.

На підставі наведеного судова колегія Верховного Суду УРСР протест заступника Голови Верховного Суду задовольнила, рішення народного суду м. Чернігова і ухвалу судової колегії Чернігівського обласного суду скасувала і справу направила до народного суду на новий розгляд в іншому складі суддів.

6. Справи про усиновлення дітей, які проживають на території України, розглядаються судом у порядку окремого провадження. Суд розглянув дану справу в порядку позовного провадження і постановив рішення, яке за змістом не відповідає ЦПК

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ ХЕРСОНСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ

від 14 травня 1999 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2000. — № 2. — С. 11–12)

У червні 1997 р. М. О. звернулася в суд із позовом до М. І. про усиновлення. Позивачка зазначала, що створила з М. М. сім'ю і в липні 1996 р. вони зареє-

стрували шлюб. Із ними постійно проживає син чоловіка — А., 1991 року народження, який після розлучення батька залишився жити з ним. Оскільки мати неповнолітнього А. сином не цікавиться, а у них із ним склалися добрі стосунки і чоловік не заперечує проти усиновлення нею сина, заявниця просила постановити рішення про усиновлення нею останнього.

Рішенням Лозівського міського суду Харківської області від 26 серпня 1997 р. позов було задоволено.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування рішення як постановленого з порушенням вимог законодавства.

Президія Харківського обласного суду визнала, що рішення підлягає скасуванню з таких підстав.

Відповідно до ст. 202 ЦПК рішення суду повинно бути законним та обґрунтованим. Усиновлення без згоди батьків на підставі п. 4 ст. 106 КпШС може бути проведено, якщо суд установить, що вони понад шість місяців не проживають разом із дитиною і без поважних причин не беруть участі в її вихованні та утриманні. Цей факт має бути підтверджений письмовими доказами (актами, листами тощо), а також показаннями свідків. Суд, задовольняючи заяву М. О., зазначених вимог закону не виконав.

Так, із матеріалів справи вбачається, що рідна мати дитини не давала згоди на її усиновлення заявницею М. О. Доказів того, що мати дитини понад шість місяців без поважних причин не цікавилася сином і не утримувала його, в справі немає. Суд постановив рішення виходячи тільки з пояснень подружжя М. О. та М. М., тобто заінтересованих осіб. Висновок органу опіки і піклування не відповідає вимогам п. 35 Порядку передачі дітей, які є громадянами України, на усиновлення громадянам України та іноземним громадянам і здійснення контролю за умовами їх проживання у сім'ях усиновителів (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 1996 р. № 775).

До скарги в порядку нагляду М. І., посилаючись на те, що вона виявляла турботу щодо сина, а її колишній чоловік та його дружина перешкоджали їй у цьому, долучила квитанції про надіслання грошових переказів, посилок, оплату міжміських телефонних переговорів.

Згідно зі ст. 254 ЦПК справи про усиновлення дітей, які проживають на території України, розглядаються судом у порядку окремого провадження. Суд розглянув дану справу в порядку позовного провадження і постановив рішення, яке за змістом не відповідає ст. 265^5 ЦПК.

Оскільки рішення суду постановлено з порушенням норм матеріального та процесуального законів, воно підлягає скасуванню, а справа — направленню на новий розгляд.

Керуючись ст. 337 ЦПК, президія Харківського обласного суду протест заступника Голови Верховного Суду України задовольнила, рішення Лозівського міського суду Харківської області від 26 серпня 1997 р. скасувала і направила справу на новий розгляд.

7. Відповідно до Положення про порядок і критерії призначення компенсаційних виплат громадянам, які постраждали від націонал-соціалістських переслідувань у роки Другої світової війни, Федеративна республіка Німеччина надає такі компенсації колишнім в'язням нацистських таборів (з числа цивільного населення) згідно з переліком цих таборів за умови встановлення факту примусового тримання.
У разі відсутності документів, що засвідчують факти націонал-соціалістських переслідувань, в архівних установах колишнього СРСР та країн, на території яких трималися жертви націонал-соціалізму, такий факт може встановлюватися на підставі свідчень одного чи більше свідків, які мають документи про їх примусове тримання

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
З ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 6 лютого 2002 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2002. — № 1 (35). — С. 25–26)

У квітні 1998 р, Є. звернулася до суду із заявою про встановлення факту примусового вивезення та тримання в концентраційних таборах у Росії і в Білорусії. На обґрунтування своїх вимог заявниця зазначала, що вона народилася 7 квітня 1936 р. у с. Заводському Суземського району Брянської області. Її батька, М.І,, після оголошення війни було призвано на фронт, а мати, М. Є., з дітьми залишилися жити в селі, що згодом було окуповане німецько-фашистськими військами. На сьогодні в Є. залишилися дві сестри, які живуть у Російській Федерації та отримують пільги як учасники бойових дій і партизанського руху, а також як колишні в'язні концентраційних таборів. Заявниця також має статус учасника Великої Вітчизняної війни, але вважає, що вправі отримати компенсаційні виплати як жертва нацистських переслідувань. Свердловське відділення Українського національного Фонду «Взаєморозуміння і примирення» (далі — Фонд) не визнає за нею права на отримання компенсаційних виплат через відсутність доказів її перебування в концтаборах.

Рішенням Свердловського міського суду Луганської області від 5 травня 1998 р. було встановлено факт примусового вивезення та перебування Є. в концтаборах у Росії та Білорусії з 1942 по 1944 р.

У касаційному поданні прокурора порушується питання про скасування ухваленого у справі рішення у зв'язку з недодержанням судом вимог п. 11 Положення про порядок і критерії призначення компенсаційних виплат громадянам, які постраждали від націонал-соціалістських переслідувань у роки Другої світо-

вої війни (затверджене рішенням Спостережної ради Фонду від 29 червня 1994 р; далі — Положення),

Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України, розглянувши викладені в касаційному поданні доводи, вважає, що воно підлягає задоволенню з таких підстав.

Постановляючи рішення про задоволення заяви, суд виходив із того, що заявниця як жертва нацистських переслідувань має право на компенсаційні виплати. Проте у п. 10 Положення подається перелік документів, які можуть підтверджувати факт націонал-соціалістських переслідувань,

Відповідно до встановленого порядку ФРН надає компенсаційні виплати колишнім в'язням нацистських концтаборів (з числа цивільного населення) за існуючим переліком цих таборів.

Згідно з вимогами п. 11 Положення в разі відсутності документів, що засвідчують факти націонал-соціалістських переслідувань, в архівних установах колишнього СРСР та країн, на території яких трималися жертви націонал-соціалізму, факти перебування в місцях примусового тримання можуть установлюватися на підставі свідчень одного чи більше свідків, які мають відповідні документи, Необхідно, щоб свідки свого часу перебували разом із тим, про кого вони свідчать, і мали документи, що підтверджують це.

Відповідних доказів у матеріалах даної справи немає, а отже, судом під час ухвалення рішення не застосовані вимоги п. 11 Положення. За таких обставин рішення районного суду підлягає скасуванню.

Враховуючи наведене, судова палата з цивільних справ Верховного Суду України рішення Свердловського міського суду Луганської області скасувала і направила справу на новий розгляд.

8. Справи про визнання громадянина недієздатним можуть бути порушені лише за заявою осіб, зазначених у ЦПК України, і розглядатися згідно з нормами цього Кодексу з обов'язковою участю представників органів опіки та піклування

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ КІРОВОГРАДСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ

від 4 жовтня 2000 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2003 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2003. — С. 56)

У червні 1996 р. К. звернувся до суду із заявою про визнання недієздатним його брата Р. Заявник зазначав, що Р. є інвалідом II групи, непрацездатним, виявляє ознаки недоумства і потребує стороннього догляду. Для встановлення над ним опіки К. просив визнати Р. недієздатним.

Рішенням Кіровського районного суду м. Кіровограда від 19 вересня 1996 р. Р. було визнано недієздатним. У касаційному порядку справа не розглядалась.

Голова Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування рішення. Президія Кіровоградського обласного суду визнала, що судове рішення підлягає скасуванню, а справа — направленню на новий розгляд з таких підстав.

Постановлюючи рішення, суд виходив із того, що згідно з висновком судово-психіатричної експертизи Р. виявляє ознаки недоумства і за своїм психічним станом не може розуміти значення своїх дій або керувати ними, тому потребує встановлення над ним опіки. Суд також визнав за можливе розглянути справу без представника органу опіки та піклування, оскільки останній, хоча і був належним чином повідомлений про час і місце розгляду справи, але в судове засідання не з'явився.

Проте, розглянувши справу без участі представника зазначеного органу, суд порушив вимоги ч. 1 ст. 259 ЦПК, якою передбачено, що справи про визнання громадянина недієздатним суд розглядає з обов'язковою участю представників органів опіки та піклування. Крім того, таку справу може бути порушено лише за заявою осіб, зазначених у ст. 256 ЦПК. Суд не з'ясував, чи належить К. до членів сім'ї Р. та чи вправі він був заявляти даний позов.

Відповідно до п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 1972 р. № 3 «Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним», якщо під час розгляду справи буде встановлено, що заяву подано неправомочною особою, суд повинен, не закриваючи провадження у справі, обговорити питання про заміну неналежного заявника належним виходячи з вимог ст. 105 ЦПК.

Оскільки рішення суду постановлено з порушенням норм матеріального та процесуального права, президія Кіровоградського обласного суду протест Голови Верховного Суду України задовольнила, рішення Кіровського районного суду м. Кіровограда скасувала і направила справу на новий розгляд.

9. Встановлюючи факт перебування особи в концтаборі, суд не навів у рішенні мотивів, які б свідчили про те, що місце її утримання було концтабором

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 14 березня 2004 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2002 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2002. — С. 46–47)

У серпні 1994 р. Ш. звернувся в суд із заявою про встановлення факту перебування в дитячому віці, а саме у вересні — жовтні 1943 р., у концтаборі в

с. Карнаухові Хутори Криничанського району Дніпропетровської області. Заявник зазначав, що встановлення даного факту йому необхідне для підтвердження статусу малолітнього в'язня фашизму та одержання відповідних пільг.

Справа розглядалася судами неодноразово. Останнім рішенням Печерського районного суду м. Києва від 11 лютого 1999 р. встановлено, що Ш. у дитячому віці у вересні — жовтні 1943 р. був в'язнем фашистського концтабору для осіб цивільного чоловічого населення у названому селі.

Постановою президії Київського міського суду від 30 жовтня 2000 р. протест першого заступника прокурора м. Києва на зазначене судове рішення був відхилений, а рішення суду залишено без зміни.

Заступник Генерального прокурора України порушив у протесті питання про скасування постановлених у справі рішень, оскільки суд не з'ясував її дійсних обставин. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України протест задовольнила з таких підстав.

Відповідно до вимог ст. 202 ЦПК рішення суду повинно бути законним та обґрунтованим.

Суд, задовольняючи заяву Ш., виходив із того, що факт перебування заявника у вересні — жовтні 1943 р. в концтаборі в с. Карнаухові Хутори був доведений у судовому засіданні. Відсутність в архівах та інших установах будь-яких документів про концтабір у зазначеному селі не може свідчити, на думку суду, про те, що концтабору не було.

Однак із таким висновком не можна погодитись, оскільки суд зробив його без всебічного, повного й об'єктивного з'ясування всіх обставин справи. Так, суд, установивши факт перебування Ш. у концтаборі, не навів у рішенні мотивів, які б свідчили про те, що місце утримання заявника було концтабором.

Відповідно до офіційного тлумачення слова «концтабір» — це місце превентивного ув'язнення людей з мотивів політичного, національного та релігійного характеру за рішенням державної таємної поліції — гестапо, без слідства і суду, без встановлення терміну, з особливо жорстоким режимом тримання (ізоляції) і з метою поступового знищення в'язнів непосильною каторжною працею, голодом, екзекуціями, тортурами, вбивствами, стратами, підпорядковане інспекції концентраційних таборів Третього Рейху з характерними ознаками:

– повна ізоляція від зовнішнього світу, що забезпечується комплексом споруд, обнесених системою дротяних огорож під високою електричною напругою, встановленням вогневих точок на охоронних вежах і в наземних дзотах по периметру огорожі, а також системою зовнішніх постів, що виключає можливість проникнення до табору;

– реєстрація ув'язнених та запровадження спецодягу і системи розпізнавальних знаків та номерів;

– охорона військами СС;

– використання праці ув'язнених головною службою господарського управління СС тощо.

Розглядаючи справу, суд взагалі не з'ясовував ні у заявника, ні у свідків відомостей про наявність перелічених ознак табору, де перебував Ш. Проте з'ясування виду табору чи іншого місця примусового тримання має істотне значення для подальшого застосування законодавства й одержання пільг.

Відповідно до вимог ст. 341 ЦПК вказівки суду, який розглядає справу в порядку судового нагляду, викладені в ухвалі або постанові, є обов'язковими для суду, який повторно розглядає дану справу.

Суд, розглядаючи справу після скасування попереднього рішення суду президією Київського міського суду, на порушення вимог ст. 341 ЦПК не виконав вказівок, зазначених у постанові президії міського суду від 27 квітня 1998 р.

Так, визнаючи достовірними показання свідків Ц. і Ш. В., суд не з'ясував, із матеріалів справи це також не вбачається, що вони одержали посвідчення про перебування в концтаборі в с. Карнаухові Хутори, тобто під час спільного перебування із заявником у концтаборі, хоча на це звернула увагу президія міського суду. Не виконав суд і вказівок президії щодо усунення суперечливості показань свідка Б. стосовно кількості таборів у районі, їх місця розташування і часу перебування свідка в цьому таборі.

Відповідно до роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, викладених у п. 5 постанови від 31 березня 1995 р. № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення», суди для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, повинні з'ясовувати, які фізичні особи та організації можуть бути заінтересовані у вирішенні даної справи і підлягають виклику в судове засідання. Проте суд, незважаючи на вказівку президії міського суду про це і клопотання Українського національного фонду «Взаєморозуміння і примирення», не залучив останнього до участі у справі.

Крім того, згідно з мотивувальною частиною рішення, заявник перебував у концтаборі для військовополонених та осіб чоловічого населення. У той же час у резолютивній частині рішення суду зазначено, що Ш. був в'язнем концтабору для осіб цивільного чоловічого населення.

Виходячи з наведеного судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України протест заступника Генерального прокурора України задовольнила, рішення Печерського районного суду м. Києва та постанову президії Київського міського суду скасувала і направила справу на новий розгляд.

10. Правила ч. 3 ст. 255 ЦПК України 1963 р. не поширюються на справи, порушені за заявою про визнання громадянина недієздатним, оскільки від вирішення питання щодо дієздатності громадянина залежить можливість його участі у вирішенні інших цивільних справ. З огляду на зазначене такі заяви підлягають

розглядові окремо від інших вимог у порядку окремого провадження

УХВАЛА КОЛЕГИ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 31 травня 2006 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2006 р. — № 11 (75). — С. 9)

У грудні 2003 р. прокурор звернувся до суду із заявою про визнання Ф. недієздатною, посилаючись на те, що під час розгляду цивільної справи за її позовом до К. про визнання договору дарування недійсним було встановлено, що Ф. страждає на хворобу, яка є наслідком органічного ураження головного мозку, і це позбавляє її здатності усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Калуський міський суд Івано-Франківської області рішенням від 24 грудня 2003 р. заяву задовольнив.

Апеляційний суд Івано-Франківської області ухвалою від 14 травня 2004 р. рішення скасував, а заяву залишив без розгляду.

У касаційному поданні прокурор порушує питання про скасування ухвали апеляційного суду як такої, що постановлена з порушенням норм процесуального права, і залишення в силі рішення суду першої інстанції.

Перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційне подання підлягає задоволенню з таких підстав.

Встановлено, що під час розгляду цивільної справи за позовом Ф. до К. про визнання договору дарування недійсним була проведена судово-психіатрична експертиза, за висновком якої Ф. страждає на психічне захворювання, яке позбавляє її здатності усвідомлювати свої дії та керувати ними, що відповідно до ст. 16 ЦК 1963 р. могло бути підставою для визнання її недієздатною в порядку, передбаченому статтями 255, 256—260 ЦПК 1963 р.

Задовольняючи заяву, суд першої інстанції обґрунтовано виходив із наявності підстав для визначення Ф. недієздатною.

Скасовуючи зазначене рішення та залишаючи заяву прокурора без розгляду на підставі ч. 3 ст. 255 ЦПК, апеляційний суд виходив із наявності спору про цивільне право, при вирішенні якого повинна бути розглянута заява прокурора.

Проте зазначений висновок суперечить вимогам статей 256—260 ЦПК 1963 р. та роз'ясненням, викладеним у п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 1972 р. № 3 «Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним», відповідно до яких правила ч. 3 ст. 255 ЦПК 1963 р. не поширюються на справи про визнання громадянина недієздатним, оскільки від вирішення питання щодо дієздатності громадянина залежить можливість його участі у вирішенні інших цивільних справ, а тому такі заяви підлягають розглядові окремо від інших вимог у порядку окремого провадження.

Скасувавши законне й обгрунтоване рішення суду першої інстанції, апеляційний суд порушив норми процесуального закону, у зв'язку з чим ухвала апеляційного суду підлягає скасуванню на підставі ст. 339 ЦПК.

Керуючись статтями 336, 339 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора м. Калуша Івано-Франківської області задовольнила: ухвалу Апеляційного суду Івано-Франківської області від 11 травня 2004 р. скасувала, залишивши в силі рішення Калуського міського суду від 24 грудня 2003 р.

11. Під час розгляду справи про встановлення батьківства суд повинен враховувати роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, викладені в п. 3 постанови від 15 травня 2006 р. № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів», де зазначено, що при розгляді справ про встановлення батьківства щодо дитини, яка народилася до 1 січня 2004 р., необхідно застосовувати відповідні норми КпШС України, беручи до уваги всі докази, що достовірно підтверджують визнання відповідачем батьківства, в їх сукупності, зокрема спільне проживання й ведення спільного господарства відповідачем та матір'ю дитини до її народження, спільне виховання або утримання ними дитини.

Відповідно до п. 9 цієї постанови у разі, коли ухилення сторони у справі щодо визнання батьківства від участі в експертизі або від подання необхідних матеріалів, документів тощо унеможливлює її проведення, суд відповідно до ст. 146 ЦПК України може визнати факт, для з'ясування якого її було призначено, або відмовити в його визнанні (залежно від того, хто зі сторін ухиляється, а також яке значення має для них ця експертиза). Якщо відповідач у такій справі ухиляється від участі у проведенні судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи, суд вправі постановити ухвалу про його примусовий привід

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 6 червня 2007 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2007 р. — № 12 (88). — С. 22–23)

У листопаді 2003 р. М. звернулася до суду з позовом до К. про встановлення батьківства та стягнення аліментів на дитину.

Позивачка зазначила, що з грудня 1996 р. по травень 1998 р. вона проживала з К. однією сім'єю без реєстрації шлюбу. 27 жовтня 1998 р. у них народилася дочка Д. Відповідач відмовився зареєструвати своє батьківство стосовно дочки та надавати матеріальну допомогу на її утримання.

Посилаючись на зазначене, М. просила суд встановити, що К. **є** батьком Д. і стягнути з нього аліменти у розмірі 1/4 частини з усіх видів його заробітку до повноліття дитини.

Феодосійський міський суд АР Крим рішенням від 21 квітня 2005 р. позов задовольнив: установив, що К. **є** батьком Д. 27 жовтня 1998 р. н., та стягнув із нього на користь М. аліменти на дочку Д. в розмірі 1/4 частини з усіх видів його заробітку щомісячно, але не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, до досягнення дитиною повноліття, починаючи з 3 листопада 2003 р.

Апеляційний суд АР Крим рішенням від 28 листопада 2005 р. рішення місцевого суду скасував та ухвалив нове рішення про відмову в позові.

На обґрунтування касаційної скарги позивачка М. посилалася на неправильне застосування апеляційним судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права, у зв'язку з чим ставила питання про скасування рішення суду апеляційної інстанції та залишення в силі рішення місцевого суду.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Відповідно до ст. 213 ЦПК рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим.

Задовольняючи позов, місцевий суд виходив із того, що на час запліднення дитини сторони проживали однією сім'єю та вели спільне господарство.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та ухвалюючи нове рішення про відмову в позові, апеляційний суд виходив із того, що позивачкою не надано доказів на підтвердження факту ведення спільного господарства з відповідачем, а тому правових підстав для задоволення позову немає.

Проте погодитися з таким висновком апеляційного суду не можна, оскільки він ґрунтується на неправильному застосуванні норм процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи.

Відповідно до ч. 1 ст. 60 ЦПК кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених ст. 61 цього Кодексу.

Згідно з частинами 1, 2 ст. 303 ЦПК під час розгляду справи в апеляційному порядку апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги та вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Апеляційний суд досліджує докази, які суд першої інстанції дослідив із порушенням встановленого порядку або в дослідженні яких було неправомірно

відмовлено, а також нові докази, неподання яких до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами.

У п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» роз'яснено, що судам при розгляді справ про встановлення батьківства щодо дитини, яка народилася до 1 січня 2004 р., необхідно застосовувати відповідні норми КпШС, беручи до уваги всі докази, що достовірно підтверджують визнання відповідачем батьківства, в їх сукупності, зокрема спільне проживання й ведення спільного господарства відповідачем та матір'ю дитини до її народження, спільне виховання або утримання ними дитини.

У п. 9 цієї постанови зазначено, що у разі, коли ухилення сторони у справі щодо визнання батьківства від участі в експертизі або від подання необхідних матеріалів, документів тощо унеможливлює її проведення, суд відповідно до ст. 146 ЦПК може визнати факт, для з'ясування якого її було призначено, або відмовити в його визнанні (залежно від того, хто зі сторін ухиляється, а також яке значення має для них ця експертиза). Якщо відповідач у такій справі ухиляється від участі у проведенні судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи, суд вправі постановити ухвалу про його примусовий привід.

Із матеріалів справи вбачається, що за клопотанням позивачки місцевий суд 26 лютого 2004 р. і 29 вересня 2004 р. призначав судово-генетичну експертизу для встановлення біологічного батьківства К. стосовно Д. 27 жовтня 1998 р. н., від проведення якої відповідач ухилився.

Цій обставині місцевий суд дав відповідну оцінку з урахуванням інших зібраних у справі доказів.

Апеляційний суд, переглядаючи справу, обмежився опитуванням сторін, а нових доказів у справі не досліджував.

Проте в ч. 2 ст. 57 ЦПК зазначено, що пояснення сторін набувають статусу доказів лише тоді, коди сторони допитуються судом як свідки.

Таким чином, апеляційний суд на порушення вимог статей 303, 309 ЦПК, не зазначивши, в чому полягає порушення встановленого порядку дослідження доказів судом першої інстанції, не дослідивши будь-яких нових доказів, не вирішивши питання про проведення експертизи та примусовий привід відповідача, своїх обов'язків, визначених законом, належним чином не виконав.

За таких обставин ухвалене в справі рішення суду апеляційної інстанції не можна визнати законним і обґрунтованим, а тому воно підлягає скасуванню з підстав, передбачених у частинах 2, 3 ст. 338 ЦПК з передачею справи на новий розгляд до того ж апеляційного суду.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу М. задовольнила частково: рішення Апеляційного суду АР Крим від 28 листопада 2005 р. скасувала, а справу передала на новий розгляд до того ж апеляційного суду.

12. Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 6 лютого 2008 року

(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 1. — С. 93–94)

У листопаді 2006 р. Державна податкова адміністрація (далі — ДПА) в Луганській області звернулася до суду із заявою про зобов'язання Луганської обласної філії АКБ «Укрсоцбанк» розкрити та надати, інформацію, яка містить банківську таємницю, про обсяг і обіг коштів на рахунку ПП «С», оскільки це підприємство за юридичною адресою не знаходиться, засновник і директор підприємства не мають документів із фінансово-господарської діяльності цього підприємства.

Ухвалою Ленінського районного суду м. Луганська від 1 грудня 2006 р., залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду Луганської області від 1 серпня 2007 р., заяву ДПА в Луганській області повернуто без розгляду, оскільки справа не підсудна Ленінському районному суду м. Луганська.

У поданій до Верховного Суду України касаційній скарзі ДПА в Луганській області просила скасувати зазначені судові ухвали та передати справу на новий розгляд, посилаючись на порушення судами норм процесуального права.

Касаційна скарга ДПА в Луганській області підлягає задоволенню, а судові рішення — скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції на таких підставах.

Постановляючи ухвалу про повернення заяви ДПА в Луганській області без розгляду на підставах непідсудності справи Ленінському районному суду м. Луганська, суд керувався тим, що ДПА в Луганській області повинна була звернутися із заявою про розкриття банківської таємниці не до Ленінського районного суду м. Луганська за місцем знаходження Луганської обласної філії АКБ «Укрсоцбанк», а до суду за місцем знаходження самого АКБ «Укрсоцбанк», посилаючись при цьому на норму ст. 287 ЦПК, згідно з якою заява про розкриття банком інформації, що містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи у випадках, встановлених законом, подається до суду за місцезнаходженням банку, що обслуговує таку юридичну або фізичну особу.

Проте з таким висновком суду погодитись не можна, оскільки суд дійшов його з неправильним застосуванням норм матеріального права та з порушенням норм процесуального права.

Так, відповідно до ч. 7 ст. 110 ЦПК позови, що виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, можуть пред'являтися також за їх місцезнаходженням.

Місцезнаходженням юридичної особи є адреса органу або особи, які відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступають від її імені (ст. 93 ЦК).

Згідно зі ст. 2 Закону від 7 грудня 2000 р. № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» філією банку є відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку.

Статтею 95 ЦК визначено, що філією є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій. Філії та представництва не є юридичними особами та наділяються майном юридичної особи, яка їх створила, і діють на підставі затвердженого нею положення.

Аналізуючи наведені норми, можна дійти висновку, що зміст ст. 287 ЦПК кореспондується зі змістом ч. 7 ст. 110 ЦПК.

За таких обставин, ураховуючи, що філія банку здійснює банківську діяльність від імені банку та обслуговує відповідну юридичну або фізичну особу, заява про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи у випадках, встановлених законом, може бути подана до суду за місцезнаходженням такої філії.

Таким чином, висновок суду про непідсудність Ленінському районному суду м. Луганська справи за заявою ДПА в Луганській області про розкриття банком (Луганською обласною філією АКБ «Укрсоцбанк») інформації, яка містить банківську таємницю, є помилковим.

Апеляційний суд не усунув зазначені порушення норм процесуального закону, а відтак, судові рішення відповідно до ст. 338 ЦПК підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу ДПА в Луганській області задовольнила. Ухвали Ленінського районного суду м. Луганська від 1 грудня 2006 р. в Апеляційного суду Луганської області від 1 серпня 2007 р. скасувала, передала справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

13. Порядок розкриття банківської таємниці визначено ст. 62 Закону від 7 грудня 2000 р. № 2121-III «Про банки і банківську діяльність», відповідно до ч. 1 якої інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками, зокрема: на письмову вимогу суду або за рішенням суду (п. 2 ч. 1 ст. 62); органам Державної податкової служби України на їх письмову вимогу з питань оподаткування або валютного контролю стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу (п. 4 ч. 1 ст. 62).

Отже, за змістом зазначених норм закону рішення суду про розкриття банківської таємниці та письмова

вимога органу Державної податкової служби України є окремими і самостійними підставами для розкриття банком банківської таємниці

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 12 грудня 2007 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 2. — С. 109–111)

У січні 2007 р. Державна податкова адміністрація України у Запорізькій області звернулася до суду із заявою, про розкриття комерційним банком «Надра» інформації, яка містить банківську таємницю, посилаючись на те, що рішенням суду від 27 листопада 2006 р. було визнано недійсними статут приватного підприємства (далі — ПП) «Т.», запис про державну його реєстрацію, свідоцтво платника податку на додану вартість, усі первинні бухгалтерські та фінансові документи, однак невідомі особи здійснюють незаконну діяльність від імені ПП «Т.», що може призвести до незаконного включення контрагентами такого підприємства до податкового кредиту податку на додану вартість та його відшкодування за рахунок коштів бюджету.

Тому, з метою встановлення таких осіб є необхідність розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю.

Заявник просив зобов'язати Запорізьку регіональну філію ВАТ комерційного банку (далі — КБ) «Надра» розкрити інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо ПП «Т.» та надати податковій адміністрації інформацію про обсяг та обіг коштів на рахунку зазначеного підприємства, із зазначенням контрагентів, дат, сум, призначення платежів, завірені копії чеків на отримання готівкових коштів з рахунка з моменту їх відкриття, картки із зразками підписів осіб, які мали право користуватися рахунком ПП «Т.», а також надати номери телефонів, адреси та ідентифікатори комп'ютерів, на яких встановлена система «клієнт-банк» та осіб, які отримали електронні коди доступу до системи «клієнт-банк».

Рішенням Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 5 лютого 2007 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Запорізької області від 13 червня 2007 р., заяву задоволено частково, ухвалено розкрити Запорізькою філією ВАТ КБ «Надра» Державній податковій адміністрації у Запорізькій області інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо відомостей про обсяг та обіг коштів на рахунку, із зазначенням дат, сум, призначення платежів, завірені копії чеків па отримання готівкових коштів з рахунка з моменту їх відкриття, картки із зразками підписів осіб, які мали право користуватися рахунком ПП «Т.» без зазначення контрагентів; у задоволенні заяви в іншій частині відмовлено.

У касаційній скарзі Державна податкова адміністрація у Запорізькій області просила скасувати ухвалені у справі судові рішення в частині відмови в задоволенні заяви податкової адміністрації та ухвалити нове рішення про задоволення такої заяви у повному обсязі, посилаючись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Касаційна скарга підлягає частковому задоволенню на таких підставах.

Відмовляючи у задоволенні заяви в частині вимог про надання банком інформації щодо контрагентів ПП «Т.», суд керувався тим, що банк не повинен надавати таку інформацію, оскільки згідно зі ст. 62 Закону від 7 грудня 2000 р. № 2121-ІІІ «Про банки і банківську діяльність» (далі — Закон) інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками органам Державної податкової служби України з питань оподаткування або валютного контролю стосовно операцій за рахунками конкретної особи.

Апеляційний суд погодився з такими висновками суду першої інстанції, крім того зазначив, що на порушення ст. 288 ЦПК заява Державної податкової адміністрації у Запорізькій області не містить найменування осіб, яких заявник зазначає як контрагентів ПП «Т.», до того ж ч. 4 ст. 62 Закону прямо забороняє банкам надавати інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах та операціях клієнта.

Проте з такими висновками судів погодитися не можна на таких підставах.

Статтею 62 Закону визначено порядок розкриття банківської таємниці, відповідно до ч. 1 якої інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками, зокрема: на письмову вимогу суду або за рішенням суду (п. 2 ч. 1 ст. 62 Закону); органам Державної податкової служби України па їх письмову вимогу з питань оподаткування або валютного контролю стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу (п. 4 ч. 1 ст. 62 Закону).

За змістом зазначених норм закону рішення суду про розкриття банківської таємниці та письмова вимога органу Державної податкової служби України є окремими і самостійними підставами для розкриття банком банківської таємниці.

Суд першої інстанції на відповідні положення закону уваги не звернув, не врахував, що Державна податкова адміністрація у Запорізькій області звернулася саме до суду із заявою про розкриття банківської таємниці, а не до банку з письмовою вимогою щодо конкретної юридичної особи, і безпідставно відмовив у задоволенні частини вимог заяви з посиланням на ст. 62 Закону.

Також ч. 5 ст. 60 Закону визначено, що Національний банк України видає нормативно-правові акти з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю, та надає роз'яснення щодо застосування таких актів.

Відповідно до ч. 4 ст. 62 Закону банку забороняється надавати інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах та операціях клієнта.

Разом з тим, пунктом 3.5 Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці, затверджених постановою Правління Національного банку України від 14 липня 2006 р. № 267 та зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 3 серпня 2006 р. за № 935/12809, передбачено, що банку забороняється надавати інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо вони зазначені в документах, договорах та операціях клієнта, якщо інше не зазначено в дозволі клієнта іншого банку або вимозі, рішенні (постанові) суду.

Ураховуючи наведене, інформація про клієнтів іншого банку може бути надана в разі вказівки про це у рішенні суду.

Звертаючись до суду із заявою, Державна податкова адміністрація у Запорізькій області відповідно до пунктів 3, 4, 5 ст. 288 ЦПК зазначила особу, щодо якої вимагається розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, — ПП «Т.», обґрунтувала необхідність та обставини, за яких вимагає розкрити інформацію, а також зазначила обсяги (межі розкриття) інформації, яка містить банківську таємницю, та мету її використання.

Зокрема, заявником було зазначено про необхідність отримання інформації щодо контрагентів ПП «Т.» з метою виявлення осіб, які могли незаконно включити до податкового кредиту податок на додану вартість та незаконно відшкодувати його за рахунок коштів бюджету.

Таким чином, саме для встановлення відповідних осіб — контрагентів ПП «Т.» і звернулася Державна податкова адміністрація у Запорізькій області до суду із заявою про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю.

Зміст вимог Державної податкової адміністрації у Запорізькій області та відповідні положення закону залишилися поза увагою й апеляційного суду, тому є безпідставним його посилання в обґрунтування відхилення апеляційної скарги як на положення ч. 4 ст. 62 Закону, так і на відсутність у заяві Державної податкової адміністрації у Запорізькій області найменування осіб — контрагентів ПП «Т.».

За таких обставин ухвалені у справі судові рішення в частині відмови в задоволенні вимог заяви підлягають скасуванню з передачею справи в цій частині на новий розгляд до суду першої інстанції на підставах, передбачених ч. 2 ст. 338 ЦПК.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України ухвалила касаційну скаргу Державної податкової адміністрації у Запорізькій області задовольнити частково. Рішення Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 5 лютого 2007 р. та ухвалу Апеляційного суду Запорізької області від 13 червня 2007 р. у частині відмови в задоволенні вимог заяви Державної податкової адміністрації у Запорізькій області скасувати, справу в цій частині передати на новий розгляд до суду першої інстанції.

14. Згідно з п. 1 ст. 234 ЦПК України окреме провадження — це вид непозовного цивільного судочинства, у порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтер-

есів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Відповідно до положень ч. 5 ст. 234 цього Кодексу суд розглядає в порядку окремого провадження справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення. Якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах (ч. 6 ст. 235 ЦПК України)

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 16 січня 2008 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2008. — № 6 (94). — С. 30–33)

У жовтні 2006 р. К. звернувся до суду із заявою про встановлення факту батьківства.

У заяві позивач вказав, що народився 3 березня 1950 р. у м. Ужгороді, його батьком є М., який не перебував у шлюбі з матір'ю, але визнавав своє батьківство, хоча й не встиг зареєструвати його в органах РАЦС. У травні 2006 р. М. помер, і встановлення факту батьківства необхідне для отримання спадщини.

До участі в справі суд допустив заінтересовану особу — Б.

Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області рішенням від 31 січня 2007 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Закарпатської області від 11 квітня 2007 р., у задоволенні заяви відмовив.

У касаційній скарзі К. просив скасувати ухвалені в справі судові рішення та задовольнити його заяву, посилаючись на порушення судами норм матеріального і процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Згідно з п. 1 ст. 234 ЦПК окреме провадження — це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Відповідно до положень п. 5 ч. 2 цієї статті суд

розглядає в порядку окремого провадження справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення.

Якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах (ч. 6 ст. 235 ЦПК).

Звертаючись до суду із заявою, К. зазначив мету, з якою просив встановити факт батьківства, — необхідність отримання ним спадщини після смерті М.

Заінтересована особа Б., щодо якої рішенням суду встановлено факт спільного проживання із М. однією сім'єю, заперечувала проти задоволення заяви і права заявника на спадщину.

Наведене свідчить про те, що під час розгляду справи за заявою К. у порядку окремого провадження виник спір про право на спадщину М., який повинен вирішуватися в порядку позовного провадження.

Зазначені обставини та вимоги ч. 6 ст. 235 ЦПК залишилися поза увагою судів як першої, так і апеляційної інстанцій, тому ухвалені в справі судові рішення підлягають скасуванню з підстав, передбачених ч. 2 ст. 338 ЦПК, із залишенням заяви К. без розгляду.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу К. задовольнила частково: рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 31 січня 2007 р. та ухвалу Апеляційного суду Закарпатської області від 11 квітня 2007 р. скасувала, заяву К. про встановлення факту батьківства залишила без розгляду.

15. За положеннями ст. 289 ЦПК України справа про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, розглядається у п'ятиденний строк з дня надходження заяви у закритому судовому засіданні з повідомленням заявника, особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, та банку, а у випадках, коли справа розглядається з метою охорони державних інтересів та національної безпеки, — з повідомленням тільки заявника. Неявка в судове засідання без поважних причин заявника та (або) особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, чи їх представників або представника банку не перешкоджає розгляду справи, якщо суд не визнав їхню участь обов'язковою. Тобто участь особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, у розгляді відповідної справи не є обов'язковою. Відповідно до ст. 74 цього Кодексу судові повідомлення здійснюються судовими повістками-повідомлен-

нями. Судові повістки-повідомлення надсилаються особам, які беруть участь у справі, з приводу вчинення процесуальних дій, в яких участь цих осіб не є обов'язковою. Судова повістка-повідомлення повинна бути вручена завчасно. Повістка-повідомлення, на відміну від судової повістки про виклик, не містить зобов'язання щодо вручення з повідомленням про отримання адресатом та щодо строку її вручення

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 2 вересня 2009 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 9 (121). — С. 7.)

У квітні 2008 р. Державна податкова інспекція України у м. Івано-Франківську (далі — ДПІ) звернулася до суду із заявою про розкриття Івано-Франківською філією відкритого акціонерного товариства «ВІ ЕЙ БІ Банк» (далі — Банк) інформації, що містить банківську таємницю, посилаючись на те, що за результатами діяльності за 2007 р. підприємство релігійної організації «Представництво Місії» (далі — Представництво Місії) не подало декларацію з податку на прибуток, на виклики до податкового органу не з'являється. З метою повного й всебічного контролю за дотриманням податкового законодавства ДПІ просила про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, а саме: обсяг та обіг коштів на рахунках Представництва Місії з 1 жовтня 2007 р. до ухвалення рішення у справі.

Івано-Франківський міський суд рішенням від 15 травня 2008 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Івано-Франківської області від 25 липня 2008 р., заяву задовольнив.

Представництво Місії звернулося з касаційною скаргою до Верховного Суду України, в якій просило скасувати судові рішення, посилаючись на порушення судами норм процесуального права, і направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Заслухавши суддю-доповідача, обговоривши доводи, наведені у скарзі, та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга задоволенню не підлягає.

На обґрунтування касаційної скарги Представництво Місії посилалося на те, що суди як першої, так і апеляційної інстанцій розглянули заяву ДПІ без їх участі й належного повідомлення про розгляд справи.

За положеннями ст. 289 ЦПК справа про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, розглядається у п'ятиденний строк з дня надходження заяви у закритому судовому засіданні з повідомленням заявника, особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, та банку, а у випадках, коли справа розглядається з метою охорони державних інтересів та національної безпеки, — з повідомленням тільки заявника. Неявка в судове засідання без поважних причин заявника та (або) особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, чи їх представників або представника банку не перешкоджає розгляду справи, якщо суд не визнав їхню участь обов'язковою. Тобто участь особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, у розгляді відповідної справи не є обов'язковою.

Відповідно до ст. 74 ЦПК судові повідомлення здійснюються судовими повістками-повідомленнями. Судові повістки-повідомлення надсилаються особам, які беруть участь у справі, з приводу вчинення процесуальних дій, у яких участь цих осіб не є обов'язковою. Судова повістка-повідомлення повинна бути вручена завчасно.

Повістка-повідомлення, на відміну від судової повістки про виклик, не містить зобов'язання щодо вручення з повідомленням про отримання адресатом та щодо строку її вручення.

Відповідно до матеріалів справи суд першої інстанції повідомляв осіб, які беруть участь у справі, про призначення справи до розгляду на 15 травня 2008 р.

Апеляційним судом також були надіслані повістки-повідомлення про призначення справи до розгляду особам, що беруть участь у справі. Із журналу судового засідання та ухвали Апеляційного суду Івано-Франківської області від 25 липня 2008 р. вбачається, що представник Представництва Місії брав участь у розгляді справи апеляційним судом.

Зважаючи на викладене та керуючись статтями 336, 337 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Представництва Місії відхилила: рішення Івано-Франківського міського суду від 15 травня 2008 р. та ухвалу Апеляційного суду Івано-Франківської області від 25 липня 2008 р. залишила без змін.

21. АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

1. Особи, які брали участь у справі, можуть порушити питання про виключення з рішення посилання на недостовірну, на їх думку, інформацію в порядку, встановленому цивільним процесуальним законодавством для перегляду судових рішень, а не шляхом пред'явлення позову

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 20 листопада 1996 р.
(Витяг)

(Електронний ресурс. — Режим доступу:http://zako№ 1.rada.gov.ua/cgi-bi№ / laws/mai№ .cgi?№ reg=№ 0060700-96)

У вересні 1996 р. Ч. С. та Ч. Н. звернулися до Дзержинського районного суду м. Харкова з позовом про вилучення недостовірної інформації з його рішення. Позивачі посилались на те, що рішення цього суду від 31 січня 1989 р. в цивільній справі за позовом Ч. В. до них та Дзержинського райвиконкому про зміну договору найму жилого приміщення і зустрічним позовом Ч. С. до Ч. В. про визнання його таким, що втратив право користування жилим приміщенням, містить недостовірну інформацію, і просили на підставі статей 8, 32 Конституції України виключити її із згаданого рішення.

Суддя Харківського обласного суду ухвалою від 24 вересня 1996 р. у прийнятті позовної заяви відмовив на підставі п. 1 ст. 136 ЦПК.

У скарзі, поданій в касаційному порядку, Ч. С. просив скасувати цю ухвалу у зв'язку з неправильним застосуванням процесуального закону. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що скарга задоволенню не підлягає з таких підстав.

Відмовляючи у прийнятті позовної заяви, суддя Харківського обласного суду виходив з того, що подана Ч. С. та Ч. Н. заява розглядові судом у позовному порядку не підлягає, оскільки законом передбачено інший порядок її подання і розгляду.

Відповідно до ч. 1 ст. 289 ЦПК сторони та інші особи, які брали участь у справі, мають право оскаржити в касаційному порядку судове рішення повністю або частково. Згідно зі ст. 327 ЦПК рішення, ухвали й постанови суду, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті в порядку судового нагляду за протестами осіб, зазначених у ст. 328 названого кодексу. При цьому громадяни

можуть ініціювати перевірку справи в порядку судового нагляду шляхом оскарження рішення суду. При розгляді справи в касаційному порядку чи в порядку судового нагляду суд відповідно до п. 4 ст. 311 та п. 5 ст. 337 ЦПК може змінити рішення, в тому числі виключити певну його частину.

Оскільки чинним законом передбачено певний порядок судового розгляду заяви, з якою звернулися Ч. С. та Ч. Н., і останні цього порядку не додержали, суддя обласного суду дійшов правильного висновку, що розгляду в позовному провадженні заява не підлягає відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 136 ЦПК.

Доводи, наведені Ч. С. у поданій в касаційному порядку скарзі, є необґрунтованими і висновків судді не спростовують. Тому судова колегія в цивільних справах Верховного Суду Україну, керуючись ст. 326 ЦПК, ухвалу судді обласного суду залишила без зміни, а скаргу Ч. С. — без задоволення.

2. Суд апеляційної інстанції при скасуванні рішення суду першої інстанції направляє справу на новий розгляд до цього ж суду в тому випадку, коли встановить такі порушення останнім процесуального права, що перешкоджають суду апеляційної інстанції дослідити нові докази чи обставини, які не були предметом розгляду в суді першої інстанції. В іншому випадку суд апеляційної інстанції має право сам встановлювати нові факти, досліджувати нові докази, а також докази, що, на думку осіб, які беруть участь у справі, досліджувалися з порушенням встановленого ЦПК України порядку

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 22 серпня 2002 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 6 (40). — С. 25)

У жовтні 2000 р. К. звернулася в суд із позовом до М. про визнання договору довічного утримання недійсним. На обґрунтування своїх вимог позивачка зазначала, що за станом здоров'я вона потребувала сторонньої допомоги. В кінці 1998 р. М. запропонувала їй свої послуги по догляду на тих умовах, що вона, К., передасть відповідачці належну на праві власності квартиру. 26 листопада 1998 р. вона, К., підписала «заповіт» (як вважала на той час), яким «заповіла» свою квартиру М. Деякий час відповідачка надавала їй допомогу, але з 1999 р. припинила виконання своїх зобов'язань. На пропозицію розірвати угоду М. не погодилась.

В жовтні 2000 р. позивачка дізналася, що в 1998 р. підписала не заповіт, а договір довічного утримання і що її квартира вже належить М., тому на підставі ст. 56 ЦК просила визнати цей договір недійсним — як укладений внаслідок помилки.

Рішенням Ірпінського міського суду Київської області від 14 червня 2001 р. в позові відмовлено. Апеляційний суд Київської області ухвалою від 4 вересня 2001 р. зазначене рішення скасував і направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

На зазначену ухвалу надійшла касаційна скарга від М., в якій вона просить ухвалу апеляційного суду скасувати, а рішення Ірпінського міського суду залишити без зміни, посилаючись на порушення апеляційним судом вимог статей 305, 307 та 309 ЦПК.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та передаючи справу на новий розгляд до цього ж суду, суд апеляційної інстанції керувався положеннями ст. 305 ЦПК. Згідно з п. 1 ч. 1 цієї статті суд апеляційної інстанції вправі постановити ухвалу про скасування рішення суду першої інстанції і направити справу на новий розгляд до цього ж суду, якщо встановить порушення останнім процесуального права, що перешкоджає суду апеляційної інстанції дослідити нові докази чи обставини, які не були предметом розгляду в суді першої інстанції. Посилань на зазначені обставини в ухвалі суду апеляційної інстанції немає.

Статтею 301 ЦПК апеляційному суду надано право встановлювати нові факти, досліджувати нові докази, а також докази, які, на думку осіб, що беруть участь у справі, судом першої інстанції досліджувалися з порушенням встановленого цим Кодексом порядку. Однак суд апеляційної інстанції вимог цієї норми не виконав.

Крім того, на порушення вимог ст. 15-1 ЦПК суд апеляційної інстанції дав вказівки суду першої інстанції з'ясувати обставини, які були поза межами заявлених позовних вимог.

Відповідно до змісту позову суд повинен був з'ясувати обставини, передбачені ст. 56 ЦК, тобто обставини, пов'язані з наявністю чи відсутністю підстав для визнання угоди недійсною. Проте апеляційний суд запропонував суду першої інстанції з'ясовувати обставини (факти), які мали місце після укладення угоди і могли стосуватися вимог про її розірвання.

Визнавши, що за таких обставин ухвала апеляційного суду підлягає скасуванню з направленням справи на новий апеляційний розгляд, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу М. задовольнила частково: ухвалу судової палати в цивільних справах Апеляційного суду Київської області скасувала і направила справу на новий розгляд у суд апеляційної інстанції.

3. При приватизації жилих приміщень у багатоквартирних будинках державного житлового фонду громадяни, на користь яких проводиться відчуження приміщень, набувають права власності як на відповідні квартири чи кімнати в них, так і на належні до них господарські споруди та приміщення (підвали, сараї тощо) незалежно від того, чи створені власниками квартир. Товариства або об'єднання індивідуальних власників квартир можуть створюватись для забезпечення ефективного використання приватизованих квартир та управління ними. Тому на переобладнання горищ і заміну дахів у будинках, в яких є приватизовані квартири, необхідна згода власників останніх

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 21 серпня 2002 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 5 (39). — С. 14–16)

У липні 2001 р. Я., П., Н. Є., а також об`єднання співвласників багатоквартирного будинку «Ярославів Вал, 19» (далі — об`єднання співвласників) пред`явили позови до Комунального підприємства житлового господарства (далі — КПЖГ) Радянського району м. Києва, КПЖГ Шевченківського району м. Києва — як правонаступника, Шевченківської районної державної адміністрації м. Києва, Управління державного архітектурно-будівельного контролю м. Києва (далі — Управління), Н. Н., Г. (третя особа — Київська міська державна адміністрація; далі — Київська міськдержадміністрація) про визнання недійсними інвестиційного контракту від 29 травня 1998 р. № 4/1, укладеного між КПЖГ Радянського району м. Києва та Н. Н.; виданого Управлінням дозволу від 7 червня 2001 р. № 862-Рд/р на виконання будівельних робіт на горищі будинку № 19 по вул. Ярославів Вал у м. Києві; п. 2 розпорядження Радянської районної державної адміністрації м. Києва (далі — Радянська райдержадміністрація) від 19 липня 2000 р. № 712, яким Н. Н. надано дозвіл на виконання робіт згідно з проектом.

Обґрунтовуючи позов, Я., П., Н. Є. послалися на те, що вони є власниками квартир у будинку № 19 по вул. Ярославів Вал у м. Києві й лише восени 1998 р. їм стало відомо про розпорядження Київської міськдержадміністрації від 29 квітня 1998 р. № 964 «Про залучення інвесторів до переобладнання горищ будинків та заміни дахів на мансардні поверхи в м. Києві», відповідно до п. 5 якого Н. Н. надане право інвестувати кошти в переобладнання горища на мансардний поверх у їхньому будинку.

29 травня 1998 р. КПЖГ Радянського району за дорученням Радянської райдержадміністрації уклало з інвестором Н. Н. інвестиційний контракт № 4/1 щодо переобладнання горища будинку на мансарду за рахунок коштів інвестора.

7 червня 2001 р. Управління на підставі розпорядження Київської міськдержадміністрації від 29 квітня 1998 р. № 964 видало КПЖГ Радянського району м. Києва дозвіл № 862-Рд/р на виконання будівельних робіт з переобладнання горища у зазначеному будинку на мансардний поверх відповідно до затвердженого проекту.

Посилаючись на те, що інвестиційний контракт та дозвіл на виконання будівельних робіт не були погоджені з мешканцями приватизованих квартир, які є співвласниками його допоміжних приміщень, позивачі просили визнати цей контракт та дозвіл недійсними. У подальшому позивачі доповнили вимоги і просили визнати недійсним також п. 2 розпорядження Радянської райдержадміністрації від 19 липня 2000 р. про надання Н. Н. дозволу на виконання робіт із реконструкції горища згідно з проектом.

У жовтні 2001 р. з аналогічним позовом до суду звернулося Об'єднання співвласників цього будинку, зареєстроване 26 липня 2001 р. і внесене до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України.

Рішенням Святошинського районного суду м. Києва від 3 грудня 2001 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 22 лютого 2002 р., в задоволенні позовів відмовлено.

У касаційній скарзі Я., П., Н. Є. та Об'єднання співвласників просили змінити постановлені у справі рішення, задовольнивши їх позови.

Розглянувши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Суд установив, що позивачі є власниками квартир у зазначеному будинку, а 26 липня 2001 р. було зареєстроване і внесене до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України Об'єднання співвласників цього будинку.

Київська міськдержадміністрація 29 квітня 1998 р. видала розпорядження № 964, на підставі якого було укладено інвестиційний контракт на переобладнання горищ будинків та заміну дахів на мансардні поверхи в м. Києві.

Розпорядженням Радянської райдержадміністрації від 19 липня 2000 р. № 712 було затверджено проектно-кошторисну документацію на реконструкцію горища в зазначеному будинку.

У червні 2001 р. Управління надало дозвіл на виконання будівельних робіт із переобладнання горища в цьому будинку на мансардний поверх житла.

Відмовляючи в позові про визнання інвестиційного контракту, розпорядження Радянської райдержадміністрації та дозволу на проведення будівельних робіт недійсними, суд виходив із того, що будинок перебуває в комунальній власності, у зв'язку з чим райдержадміністрація мала право без погодження з позивачами видати розпорядження та укласти контракт на переобладнання горища будинку. Права позивачів цими діями, на думку суду, не були порушені, тому що

обов'язковою умовою виникнення у мешканців будинку права спільної власності на допоміжні приміщення є створення ними об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, яке приймає весь будинок на своє утримання. Оскільки таке об'єднання було створене лише 26 липня 2001 р., до того ж воно не уклало угоду про спільне володіння будинком із райдержадміністрацією, то права спільної власності на будинок у позивачів не виникло, тому допоміжні приміщення є не спільною власністю, а комунальною.

Із таким висновком погодився апеляційний суд, залишивши рішення без зміни.

Проте суд дійшов цього висновку внаслідок неправильного застосування норм матеріального права, які регулюють спірні правовідносини.

Відповідно до ст. 1 Закону від 19 червня 1992 р. № 2482-XII «Про приватизацію державного житлового фонду» зазначена приватизація полягає у відчуженні квартир (будинків), кімнат у квартирах та одноквартирних будинках, де мешкають два і більше наймачів, та належних до них господарських споруд і приміщень (підвалів, сараїв тощо) державного житлового фонду на користь громадян України.

Згідно із частинами 2, 3 ст. 10 названого Закону власники квартир багатоквартирних будинків є співвласниками допоміжних приміщень будинку, технічного обладнання та елементів зовнішнього благоустрою; допоміжні приміщення окремо приватизації не підлягають. Товариства або об'єднання індивідуальних власників квартир можуть створюватись для забезпечення ефективного використання приватизованих квартир та управління ними. Отже, законом не передбачено, що після приватизації квартир до утворення зазначеного товариства (об'єднання) допоміжні приміщення залишаються в комунальній власності, а тому висновок суду про те, що права спільної власності на будинок у власників квартир будинку не виникло (такою власність стає за умови, що всі квартири будинку приватизовані), не можна визнати таким, що ґрунтується на законі.

Як установив суд, зі співвласниками цього будинку затвердження проекту не погоджувалося. За таких обставин ухвалені у справі судові рішення не відповідають вимогам статей 202, 306 ЦПК. Тому Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись статтями 334, 343 ЦПК, рішення Святошинського районного суду м. Києва від 3 грудня 2001 р. та ухвалу судової палати у цивільних справах Апеляційного суду м. Києва від 22 лютого 2002 р. скасувала у повному обсязі та направила справу на новий розгляд у суд першої інстанції.

4. При розгляді справи за позовом члена колективного виробничого господарства до правонаступника цього господарства — агропромислового кооперативу — про стягнення грошової вартості майнового паю суд повинен враховувати, що Законом «Про колективне сільськогосподарське підприємство», зокрема статтями 7,

9, 23, визначення порядку виділення майнового паю члена колективного виробничого господарства, який виходить із нього, структури й вартості паю віднесено до компетенції органу самоврядування колективного підприємства, який діє відповідно до статуту підприємства та затверджених ним актів, зокрема Положення про пайовий фонд майна. Крім того, суду необхідно встановити факт отримання правонаступником від реформованого підприємства саме грошових коштів як частки майна його членів та врахувати, що правонаступник має зобов'язання перед позивачами у межах складу й вартості переданого йому майна колективного підприємства, членами якого вони були, та перевірити, чи може майно колишніх членів господарства бути виділене в натурі, а не у грошовій формі

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 12 лютого 2004 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2004 р. — № 5 (45). — С. 12–13)

У січні 2001 р. С. А. Д. та С. А. В. звернулися в суд із позовом до агропромислового кооперативу «Степ» (далі — АПК) про стягнення грошової вартості майнового паю, мотивуючи позовні вимоги тим, що вони були членами колективного виробничого господарства «Шлях Леніна» (далі — КВГ), правонаступником якого є відповідач, у майні котрого їм належать частки, про що видані відповідні сертифікати: С. А. Д. — на суму 30 тис. 217 грн, С. А. В. — на суму 19 тис. 167 грн. Посилаючись на те, що відповідач відмовляється виплатити вартість належних їм паїв, позивачі просили суд позов задовольнити.

Сімферопольський районний суд рішенням від 22 червня 2002 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 4 листопада 2002 р., позов задовольнив.

У касаційній скарзі АПК просило скасувати зазначені судові рішення у зв'язку з порушенням норм матеріального та процесуального права.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга підлягає задоволенню, а ухвалені у справі судові рішення — скасуванню з таких підстав.

Суд встановив, що позивачі були членами КВГ і мають право на частку в його майні, вартість якого згідно з майновими сертифікатами від 14 серпня 2001 р. становить 19 тис. 966 грн. і 12 тис. 665 грн. Майно членів КВГ відповідно до

Положення про порядок поділу і використання майна реорганізованого КВГ (затверджене загальними зборами членів цього господарства 23 березня 2001 р.) розпайоване на основі структури майнового паю.

5 червня 2001 р. КВГ в процесі реформуванні виключене з Державного реєстру юридичних осіб. Створено АПК, який відповідно до статуту, затвердженого 1 квітня 2000 р. та зареєстрованого 28 квітня 2002 р., став правонаступником КВГ щодо його боргів і зобов'язань у межах вартості переданого йому майна згідно з передавальним балансом від 18 травня 2000 р.

Відповідно до ст. 9 Закону від 14 лютого 1992 р. № 2114-XII «Про колективне сільськогосподарське підприємство» у разі виходу з колективного підприємства його члени мають право на отримання майнового паю натурою, грішми чи цінними паперами або в іншій, за згодою сторін, формі.

Вирішуючи спір, суд не врахував, що визначення порядку виділення майнового паю члена колективного підприємства, який виходить із нього структури й вартості паю за зазначеним Законом (статті 7, 9, 23) віднесено до компетенції органу самоврядування колективного підприємства, який діє відповідно до статуту підприємства та затверджених ним актів, зокрема Положення про пайовий фонд майна.

Задовольняючи позов та стягуючи грошову вартість майнового паю з АПК як правонаступник КВГ, суд не встановив факту отримання правонаступником від реформованого підприємства самих грошових коштів як частки майна його членів не врахував, що правонаступник має зобов'язання перед позивачами у межах складу й вартості переданого йому майна колективного підприємства, членами якого вони були. При цьому суд залишив без уваги доводи відповідача та надані ним докази про те, що майно колишніх членів КВГ є в наявності може бути виділене в натурі.

За таких обставин Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що судові рішення не можна визнати законними й грунтованими, тому касаційну скаргу АПК задовольнила, рішення Сімферопольського районного суду від 22 серпня 2002 р. та ухвалу Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 4 листопада 2002 р. скасувала, справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

5. Відповідно до ст. 313 ЦПК України ухвала апеляційного суду, крім іншого, має містити мотиви, за якими суд апеляційної інстанції дійшов свого висновку, і посилання на закон, яким він керувався, а при відхиленні апеляційної скарги в ухвалі зазначаються конкретні обставини й факти, якими спростовуються наведені в ній доводи. Невідповідність ухвали апеляційного суду зазначеним вимогам свідчить про порушення цим судом процесуального права, яке

згідно зі ст. 336 ЦПК України є підставою для скасування ухвали й направлення справи на новий апеляційний розгляд

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 17 листопада 2004 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 3 (55). — С. 23)

У червні 2000 р. М. звернулася до суду із позовом до П., третя особа — М., про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, мотивуючи позов тим, що в листопаді 1999 р. сталося зіткнення належного їй автомобіля з транспортним засобом відповідача, в результаті чого їй заподіяно шкоду. Пославшись на те, що дорожньо-транспортна подія сталася з вини відповідача, позивачка просила задовольнити її позовні вимоги.

Залізничний районний суд м. Сімферополя рішенням від 25 червня 2002 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 4 листопада 2002 р., позов задовольнив частково.

У касаційній скарзі П. просив скасувати ухвалені у справі рішення, пославшись на неправильне застосування судами норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши суддю-доповідача, обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Відповідно до ст. 313 ЦПК ухвала апеляційного суду, крім іншого, має містити мотиви, за якими суд апеляційної інстанції дійшов свого висновку, і посилання на закон, яким він керувався, а при відхиленні апеляційної скарги в ухвалі зазначаються конкретні обставини й факти, якими спростовуються наведені в ній доводи.

Однак ухвала апеляційного суду зазначеним вимогам не відповідає, що свідчить про порушення ним процесуального права, яке згідно зі ст. 336 ЦПК є підставою для скасування цієї ухвали й направлення справи на новий апеляційний розгляд.

З урахуванням наведеного Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 334 ЦПК, касаційну скаргу П. задовольнила частково: ухвалу Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 4 листопада 2002 р. скасувала і направила справу на новий апеляційний розгляд.

6. Відповідно до ч. 2 ст. 294, ст. 139 ЦПК України суддя, встановивши, що апеляційна скарга подана без додержання вимог, передбачених у ст. 293 цього Кодексу, постановляє ухвалу про залишення скарги без

руху до виправлення скаржником усіх недоліків. Ухвала має бути мотивована належним чином та містити перелік усіх недоліків, які необхідно усунути

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 25 листопада 2004 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005 р. — № 4 (56). — С. 21)

У липні 2001 р. В. звернувся до суду з позовом до П. про визнання заповіту недійсним. Заперечуючи проти позову, П. у січні 2002 р. звернулась із зустрічним позовом до В. про визнання заповіту недійсним з інших підстав.

Оболонський районний суд м. Києва рішенням від 13 лютого 2003 р. в задоволенні первісного позову відмовив, а зустрічний позов задовольнив.

Апеляційна скарга В. на зазначене рішення ухвалою судді Оболонського районного суду м. Києва від 1 квітня 2003 р., залишеною без зміни ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 27 травня 2003 р., визнана неподаною й повернена скаржнику.

У касаційній скарзі В. просив зазначені ухвали суду скасувати, пославшись на те, що вони постановлені з порушенням норм процесуального права.

Заслухавши суддю-доповідача, обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ч. 2 ст. 294 ЦПК до апеляційної скарги, апеляційного подання прокурора, оформлених з порушенням вимог, встановлених ст. 293 цього Кодексу, а також апеляційної скарги, не оплаченої державним митом, застосовуються правила ст. 139 цього Кодексу.

Ухвалою судді Оболонського районного суду м. Києва від 12 березня 2003 р. В. зобов'язано в строк до 23 березня 2003 р. усунути наявні в апеляційній скарзі недоліки, а саме: викласти її зміст чітким машинописним текстом, зазначити повну й точну назву осіб, які беруть участь у справі, місце їх проживання або тимчасового перебування, поштовий індекс, номер засобів зв'язку, а також надати квитанцію про сплату державного мита.

Визнаючи апеляційну скаргу неподаною, суд виходив з того, що В. у встановлений судом строк не усунув зазначених в ухвалі судді Оболонського районного суду м. Києва від 12 березня 2003 р. недоліків скарги та на порушення вимог ч. 5 ст. 293 ЦПК не надав копії апеляційної скарги з додатковими матеріалами в кількості примірників відповідно до числа осіб, які беруть участь у справі.

Проте суд, залишаючи апеляційну скаргу В. без руху, надав йому строк для усунення наявних у скарзі недоліків, серед яких не було зазначено необхідності надання копій апеляційної скарги з додатковими матеріалами в кількості примірників відповідно до числа осіб, які беруть участь у справі.

Як убачається з матеріалів справи, у наданий судом строк В. усунув недоліки апеляційної скарги й надіслав її 23 березня 2003 р. на адресу Оболонського районного суду м. Києва.

За таких обставин ухвали суду підлягають скасуванню як такі, що постановлені з порушенням норм процесуального права, тому Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 334 ЦПК, касаційну скаргу В. задовольнила: ухвалу судді Оболонського районного суду м. Києва від 1 квітня 2003 р. та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 27 травня 2003 р. скасувала і направила справу до суду першої інстанції для вирішення питання про прийняття апеляційної скарги В. до розгляду.

7. Згідно зі ст. 216 ЦПК України сторонам та третім особам, притягнутим до участі у справі, які фактично не були присутніми в судовому засіданні при розгляді останньої, суд надсилає копії рішення та ухвал про зупинення чи закриття справи або залишення заяви без розгляду протягом п'яти днів з дня їх оголошення. Це правило поширюється й на ті випадки, коли справа розглянута без участі однієї зі сторін в апеляційній інстанції

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 10 березня 2004 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2004 р. — № 8 (48). — С. 15)

У травні 2001 р. М. О. звернувся в суд із позовом до відритого акціонерного товариства «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання ім. М. В. Фрунзе (далі — ВАТ), треті особи: М. С., комітет профспілки ВАТ — про зобов'язання виконати договір щодо надання житла, мотивуючи свої вимоги тим, що він працював у відповідача та перебував на квартирному обліку за місцем роботи для поліпшення житлових умов. У серпні 1992 р. був переведений у товариство з обмеженою відповідальністю «Домобудівник» (далі — ТОВ) для роботи бетонником. Переведення на іншу роботу було пов'язане з погіршенням умов праці та зменшенням заробітної плати.

18 серпня 1992 р. між М. О., з однієї сторони, та ВАТ і ТОВ — з другої, було укладено трудову угоду, згідно з якою відповідач зобов'язувався забезпечити його та членів сім'ї житлом упродовж 1995—1996 рр., а він після отримання житла — відпрацювати у ТОВ не менше п'яти років. За аналогічними угодами в будівельні організації перейшли 70 працівників, з яких 30 отримали житло, а решті, в тому

числі й позивачеві, відповідач пообіцяв надати квартири при введенні в експлуатацію новозбудованих житлових будинків. У колективному договорі ВАТ на 1995–2001 рр. відповідач підтверджував свої зобов'язання про забезпечення житлом працівників, котрі перейшли працювати у ТОВ. Працівників, які перебували на черзі в окремому списку і з якими були укладені договори про роботу в ТОВ, залишилося 17 осіб. Відповідач у колективному договорі на 2000 р. зобов'язався виділити зазначеній категорії працівників вісім квартир. На цей час в м. Суми відповідач збудував житловий будинок на 72 квартири. На підставі викладеного позивач просив суд зобов'язати відповідача виконати взяті на себе в угоді від 18 серпня 1992 р. зобов'язання і при здачі в експлуатацію новозбудованого будинку виділити йому та членам його сім'ї двокімнатну квартиру, оскільки свої зобов'язання щодо зазначеного договору він виконав, відпрацювавши вісім років у структурних підрозділах відповідача, що займаються будівництвом, у тому числі й житла.

Ковпаківський районний суд м. Суми рішенням від 29 квітня 2002 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду Сумської області від 22 липня 2002 р., зазначений позов задовольнив.

Ковпаківський районний суд м. Суми ухвалою від і 11 жовтня 2002 р., залишеною без зміни ухвалою Апеляційного суду Сумської області від 2 грудня 2002 р, і відмовив ВАТ у поновленні строку на касаційне оскарження цих судових рішень.

У касаційній скарзі ВАТ просило скасувати зазначені ухвали, посилаючись на порушення судами норм процесуального права.

Після ознайомлення з матеріалами справи Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 321 ЦПК касаційна скарга подається протягом одного місяця з дня проголошення ухвали або рішення суду апеляційної інстанції.

У разі пропуску строку на касаційне оскарження з причин, визнаних судом поважними, суд за заявою особи, яка подала скаргу, може поновити цей строк, але не більше ніж у межах одного року з дня виникнення права на касаційне оскарження.

Із матеріалів справи вбачається, що ВАТ звернулося в суд із заявою про поновлення строку на касаційне оскарження. Обґрунтовуючи заяву, воно послалося на те, що ухвала Апеляційного суду Сумської області від 22 липня 2002 р. була постановлена за відсутності його представника, який заявляв клопотання про відкладення розгляду справи. На порушення ст. 216 ЦПК, згідно з якою сторонам та третім особам, притягнутим до участі у справі, які фактично не були присутніми в судовому засіданні при розгляді останньої, суд надсилає копії рішення та ухвал про зупинення чи закриття справи або залишення заяви без розгляду протягом п'яти днів з дня їх оголошення, апеляційний суд не надіслав ВАТ копію ухвали, тому воно не знало про день її проголошення.

Постановляючи ухвалу про відмову в поновленні строку на касаційне оскарження, суд виходив з того, що цей строк пропущено ВАТ без поважних причин, оскільки вимоги ст. 216 ЦПК не поширюються на ухвали суду апеляційної інстанції.

Проте суд дійшов такого висновку з порушенням норм процесуального права, оскільки згідно зі ст. 302 ЦПК справи в суді апеляційної інстанції розглядаються за правилами, встановленими для розгляду справ у суді першої інстанції за винятками, передбаченими в гл. 40 ЦПК, що регулює порядок апеляційного провадження.

За таких обставин, керуючись ст. 334 ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу ВАТ задовольнила, ухвалу Ковпаківського районного суду м. Суми від 11 жовтня 2002 р. та ухвалу Апеляційного суду Сумської області від 2 грудня 2002 р. скасувала, направивши справу у суд першої інстанції для вирішення питання про прийняття касаційної скарги.

8. Відмовляючи особі у прийнятті апеляційної скарги на рішення суду на підставі ст. 290 ЦПК України, суддя виходив з того, що ця особа не брала участі у справі та не є стороною у справі, а тому не має права на його оскарження. Проте згідно з п. 4 ст. 307 ЦПК України підставою для скасування рішення суду є вирішення судом витань про права та обов'язки осіб, які не були притягнуті до участі у справі. Оскільки суддя не врахував, що вирішенням заяви про встановлення факту родинних відносин зачіпаються інтереси особи, котра хоч і не брала участі у розгляді справи, але за договором купівлі-продажу є власником квартири, на яку в порядку спадкоємства претендує заявник, то відмова у прийнятті апеляційної скарги є безпідставною

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 20 серпня 2003 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2004. — № 5 (45). — С. 13)

У липні 2002 р. П. звернувся до суду із заявою про встановлення факту родинних відносин, у якій просив визнати його рідним братом померлої 1 січня 2002 р. Ц., яка мешкала в одній з квартир у м. Ялті (Автономна Республіка Крим). Він зазначав у заяві, що підтвердження цього факту судовим рішенням необхідне йому для одержання в органах, що вчиняють нотаріальні дії, свідоцтва про право на спадщину.

Ялтинський міський суд рішенням від 5 серпня 2002 р. заяву П. задовольнив.

Суддя Ялтинського міського суду ухвалою від 17 жовтня 2002 р., залишеною без зміни ухвалою Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 13 січня 2003 р., на підставі ст. 290 ЦПК відмовив Б., котра є власником квартири, на яку як спадкоємець претендує заявник, у прийнятті апеляційної скарги на рішення Ялтинського міського суду від 5 серпня 2002 р.

У касаційній скарзі Б. просила скасувати зазначені ухвали суду та закрити провадження у справі, посилаючись на порушення судом норм процесуального права.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Відмовляючи у прийнятті апеляційної скарги Б. на рішення суду на підставі ст. 290 ЦПК, суддя Ялтинського міського суду виходив з того, що вона не брала участі у справі та не є в ній стороною, а тому не має права на його оскаржена.

Але з таким рішенням судді погодитися не можна, оскільки воно постановлено з порушенням норм цивільного процесуального права.

Відповідно до ч. 1 ст. 290 ЦПК право апеляційного оскарження рішень суду першої інстанції мають сторони, інші особи та прокурор, які брали участь у розгляді справи. Проте згідно з п. 4 ст. 307 ЦПК підставою для скасування рішення суду є вирішення судом питань про права та обов'язки осіб, які не були притягнуті до участі у справі.

У розглянутому випадку суди першої та апеляційної інстанцій не звернули уваги на те, ще вирішенням заяви П. про встановлення факту родинних відносин зачіпаються інтереси Б., яка хоч і не брала участі у розгляді справи, але за договором купівлі-продажу є власником квартири, на яку в порядку спадкоємства претендує заявник.

За таких обставин, коли ухвали судів першої та апеляційної інстанцій щодо відмови у прийнятті апеляційної скарги Б. не можуть залишатися в силі, Судова плата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Б. задовольнила частково, ухвали Ялтинського міського суду від 17 жовтня 2002 р. та Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 13 січня 2003 р. скасувала, справу направила до суду першої інстанції для вирішення питання про поновлення строку на апеляційне оскарження та прийняття апеляційної скарги.

9. За змістом ст. 492 КЗпП України не може бути підставою для поновлення на роботі особи, звільненої за п. 1 ст. 40 цього Кодексу, лише недотримання строку попередження працівника про звільнення, якщо роботодавець дотримав усі інші правила і звільнення працівника, передбачені трудовим законодавством

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 28 вересня 2005 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005 р. — № 12 (64). — С. 9–10)

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України розглянула в судовому засіданні справу за позовом Б. до Національного банку

України (далі — НБУ) про поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та виплату заборгованості із заробітної плати.

Печерський районний суд м. Києва рішенням від 25 березня 2003 р. поновив строк Б. звернення до суду й у задоволенні зазначеного позову відмовив.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Апеляційного суду м. Києва рішенням від 31 липня 2003 р. рішення місцевого суду в частині відмови в задоволенні позовних вимог скасувала і постановила поновити Б. на роботі на посаді заступника керуючого справами — начальника господарського управління Управління справами НБУ, стягнути з відповідача на користь позивача середній заробіток за час вимушеного прогулу в сумі 28 тис. 139 грн. У задоволенні вимог про виплату заборгованості із заробітної плати відмовила у зв'язку з відсутністю спору.

У касаційній скарзі НБУ просив скасувати рішення апеляційного суду в частині поновлення Б. на роботі й стягнення на його користь середнього заробітку за час вимушеного прогулу й залишити в силі рішення районного суду. Свою вимогу він обґрунтував тим, що позивач відмовився поставити свій підпис під попередженням про звільнення з роботи, а тому висновки суду про те, що Б. не був належним чином повідомлений про майбутнє звільнення, суперечать фактичним обставинам справи. Скаржник також зазначив, що апеляційний суд порушив норми процесуального права та неправильно застосував норми матеріального права, зокрема: ст. 129 Конституції України, ст. 492 КЗпП та статей 27, 41, 46, 62 ЦПК 1963 р.

Обговоривши наведені у касаційній скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України скаргу задовольнила з таких підстав.

Суд першої інстанції встановив, що позивач був звільнений з посади з 21 листопада 2002 р. наказом НБУ від 21 листопада 2002 р. № 2340-к за п. 1 ст. 40 КЗпП на підставі постанови Правління НБУ від 19 липня 2002 р. № 254 «Про внесення змін до структури Національного банку України», наказу НБУ від 6 серпня 2002 р. № 100 «Про організаційні заходи щодо виконання постанови Правління НБУ від 19 липня 2002 р. № 254». На звільнення позивача 20 листопада 2002 р. дав згоду профспілковий комітет. При цьому Б. був своєчасно попереджений про звільнення з посади, йому пропонували іншу посаду; у день звільнення він отримав усю належну йому заробітну плату й відмовився від отримання трудової книжки. Вирішуючи спір, місцевий суд виходив з того, що позивач був своєчасно попереджений про звільнення з роботи і відповідач дотримав процедуру звільнення, а тому підстав для задоволення позовних вимог не було.

Скасовуючи рішення місцевого суду в частині відмови в задоволенні вимог про поновлення на роботі й стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та задовольняючи ці вимоги, суд апеляційної інстанції виходив з того, що Б. не був належним чином повідомлений про звільнення з роботи, оскільки

акт від 15 серпня 2002 р. про те, що він відмовився поставити підпис під попередженням про звільнення, складений працівниками відповідача, які займалися питаннями роботи з персоналом, і показанням цих працівників не свідчили про таке попередження.

Проте з таким висновком апеляційного суду погодитися не можна.

Згідно з правилами ст. 492 КЗпП про наступне звільнення працівник має бути персонально попереджений не пізніше ніж за два місяці. При цьому, у випадках змін в організації виробництва і праці враховується переважне право працівника на залишення на роботі, передбачене законодавством. Попередивши про звільнення у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці, власник або уповноважений ним орган повинен запропонувати працівникові іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації. За відсутності роботи за відповідною професією чи спеціальністю, а також у разі відмови працівника від переведення на іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації працівник, за своїм розсудом, звертається за допомогою до державної служби зайнятості або працевлаштовується самостійно.

Отже, з наведеної норми закону не випливає, що підставою для поновлення на роботі може бути лише недотримання строку попередження працівника про звільнення, якщо роботодавець дотримав усі інші правила звільнення працівника, передбачені трудовим законодавством. Тому висновок апеляційної інстанції не ґрунтується на змісті норм матеріального права.

Крім того, не можна погодитися з переоцінкою доказів, досліджених судом першої інстанції, які стосувалися факту відмови позивача поставити підпис на письмовому попередженні про звільнення.

Висновок про недостовірність показань свідків, оцінку яким дав суд першої інстанції, лише з тих мотивів, що свідки є працівниками департаменту кадрів, не можна визнати обґрунтованим, тому що він суперечить правилам ст. 62 ЦПК 1963 р.

Оскільки місцевий суд правильно встановив, що звільнення позивача здійснено з дотриманням вимог чинного законодавства, то підстав для задоволення позовних вимог Б. у суду апеляційної інстанції не було.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись статтями 336, 339 ЦПК 2004 р., касаційну скаргу НБУ задовольнила: рішення колегії суддів судової палати у цивільних справах Апеляційного суду м. Києва від 31 липня 2003 р. скасувала, а рішення Печерського районного суду м. Києва від 25 березня 2003 р. залишила без зміни.

10. Порушення апеляційним судом норм процесуального права, встановлених ЦПК щодо підготовки цивільної справи до розгляду в апеляційному порядку, є під-

ставою для скасування ухвали апеляційного суду та передачі справи на новий апеляційний розгляд

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 5 грудня 2007 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 1. — С. 98–99)

У грудні 2005 р. Ч. звернулася до суду із позовом до Г., В. про визнання незаконними дій службових осіб та відшкодування моральної шкоди.

Ухвалою Малиновського районного суду м. Одеси від 20 вересня 2006 р. позовну заяву залишено без розгляду у зв'язку з неявкою позивача в судове засідання на підставах, передбачених ч. 3 ст. 169, п. 3 ч. 1 ст. 207 ЦПК.

Ухвалою Апеляційного суду Одеської області від 17 січня 2007 р. ухвалу суду першої інстанції скасовано, справу направлено до суду першої інстанції для розгляду по суті.

У касаційній скарзі В. просила скасувати постановлену ухвалу апеляційного суду, а ухвалу суду першої інстанції залишити без змін.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню на таких підставах.

Порядок провадження у суді апеляційної інстанції щодо перегляду ухвалених рішень (ухвал) суду першої інстанції врегульований главою 1 розділу V ЦПК.

З матеріалів справи вбачається, що ухвалою Апеляційного суду Одеської області від 6 грудня 2006 р. Ч. поновлено строк на апеляційне оскарження ухвали Малиновського районного суду м. Одеси від 20 вересня 2006 р. та призначено справу до розгляду на 17 січня 2007 р. з повідомленням сторін про час і місце судового засідання.

Листом апеляційного суду (без дати та без номера) копію зазначеної вище ухвали направлено сторонам у справі, зокрема відповідачам.

Відповідно до ст. 298 ЦПК апеляційний суд не пізніше наступного дня після постановлення ухвали про прийняття апеляційної скарги до розгляду надсилає копії заяви про апеляційне оскарження, апеляційної скарги та доданих до неї матеріалів особам, які беруть участь у справі, і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані ними заперечення на апеляційну скаргу. Крім цього, суддя-доповідач у порядку ст. 301 ЦПК вчиняє протягом 10 днів з дня отримання справи підготовчі дії щодо забезпечення апеляційного розгляду. Після проведення підготовчих дій суддя-доповідач доповідає про них колегії суддів, яка у разі необхідності вирішує питання про проведення додаткових підготовчих дій та призначення справи до розгляду (ст. 302 ЦПК). Справа має бути призначена до розгляду у розумний строк, але не пізніше 15-ти днів після закінчення дій підготовки справи до розгляду.

З матеріалів, доданих до касаційної скарги, вбачається, що невиконання апеляційним судом зазначених вище дій було підставою для звернення Г. із заявою від 15 січня 2007 р. до апеляційного суду з проханням про направлення на її адресу копії апеляційної скарги та доданих до неї матеріалів Ч. Із зазначеною заявою апеляційний суд ознайомлений, про що свідчить штамп вхідної кореспонденції, проте заяви як такої у матеріалах справи немає.

Виконавши вимоги процесуального законодавства щодо належного повідомлення сторін про час і місце судового засідання та вирішивши справу за відсутності належно повідомлених сторін у порядку ч. 2 ст. 305 ЦПК, апеляційний суд ухилився від покладеного на нього процесуальним законодавством обов'язку щодо належної підготовки справи до апеляційного розгляду, чим допустив порушення принципу змагальності в цивільному процесі, передбаченого ст. 10 ЦПК.

За таких обставин оскаржувана ухвала підлягає скасуванню, а справа — передачі на новий апеляційний розгляд на підставах, передбачених ч. 2 ст. 338 ЦПК.

Керуючись статтями 336, 342 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Г. задовольнила частково.

Ухвалу Апеляційного суду Одеської області від 17 січня 2007 р. скасувала, а справу передала на новий апеляційний розгляд.

11. Частиною 1 ст. 293 ЦПК визначено вичерпний перелік ухвал суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду. Оскаржувана в апеляційному порядку ухвала районного суду про відмову в прийнятті та об'єднанні в одне провадження з первісним позовом зустрічної позовної заяви до цього переліку ухвал не входить, а тому не може бути оскаржена в апеляційному порядку окремо від рішення суду

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 19 березня 2008 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 2. — С. 104–105)

Ухвалою Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 4 травня 2007 р. відмовлено в прийнятті та об'єднанні в одне провадження з первісним позовом В. до Ф., Т. про визнання недійсним договору купівлі-продажу квартири зустрічної позовної заяви Т. до В., треті особи: державний нотаріус Світловодської районної державної нотаріальної контори М., Ф., орган

опіки та піклування виконавчого комітету Світловодської міської ради, у зв'язку з тим, що вона була подана після проведення попереднього судового засідання.

Ухвалою Апеляційного суду Кіровоградської області від 4 червня 2007 р. апеляційну скаргу Т. на зазначену ухвалу суду першої інстанції повернуто, оскільки відповідно до ст. 293 ЦПК вона оскарженню не підлягає.

У касаційній скарзі Т. порушувалося питання про скасування ухвали апеляційної інстанції на підставах неправильного застосування судом норм процесуального права.

Касаційна скарга підлягає відхиленню на таких підставах.

Відповідно до ст. 335 ЦПК під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права.

Статтею 337 ЦПК визначено, що суд касаційної інстанції відхиляє касаційну скаргу, якщо визнає, що рішення ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права.

Повертаючи апеляційну скаргу Т. на ухвалу Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 4 травня 2007 р., суд апеляційної інстанції керувався тим, що ухвала місцевого суду відповідно до ст. 293 ЦПК не може бути оскаржена в апеляційному порядку.

У ст. 293 ЦПК чітко визначений перелік ухвал суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду. Ухвала районного суду про відмову в прийнятті та об'єднанні в одне провадження з первісним позовом зустрічної позовної заяви до цього переліку не входить.

За таких обставин касаційна скарга підлягає відхиленню, а постановлена судова ухвала — залишенню без змін.

Керуючись ст. 337 ЦПК, колегія суддів судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Т. відхилила. Ухвалу Апеляційного суду Кіровоградської області від 4 червня 2007 р. залишила без змін.

12. Апеляційний суд неправильно застосував норми матеріального права, що призвело до неправильного вирішення спору

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 20 вересня 2006 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 2 (78). — С. 13–14)

У жовтні 2003 р. С. звернувся до суду з позовом до В., виконавчого комітету Прилуцької міської ради (далі — Виконком) про визнання незаконним рішення

Виконкому від 19 серпня 2003 р. № 527 (далі — рішення Виконкому від 19 серпня 2003 р.) та усунення обмежень у праві власності на квартиру. У позовній заяві С. зазначив, що він є власником квартири № 18 у будинку в м. Прилуках. Сусідня квартира № 17 належить відповідачеві, який переобладнує її в нежиле приміщення, хоча С. згоди на виконання таких робіт не давав. Позивач просив задовольнити його вимоги, посилаючись на те, що рішенням Виконкому від 19 серпня 2003 р., яким надано дозвіл на переобладнання квартири № 17 у нежиле приміщення, та виконанням В. робіт щодо переобладнання порушено його права.

Прилуцький міськрайонний суд Чернігівської області рішенням від 6 листопада 2003 р. визнав незаконним рішення Виконкому від 19 серпня 2003 р. у частині надання згоди В. на переобладнання квартири, зобов'язав відповідача привести зовнішню стіну квартири № 18 у попередній стан, знести сходи для входу до квартири і заборонив йому переобладнувати квартиру в нежиле приміщення.

Апеляційний суд Чернігівської області рішенням від 3 березня 2004 р. скасував рішення суду першої інстанції в частині визнання незаконним рішення Виконкому від 19 серпня 2003 р. в частині надання згоди В. на переобладнання квартири, зобов'язання його привести зовнішню стіну квартири № 18 у попередній стан, заборони проведення переобладнання квартири в нежиле приміщення і ухвалив нове рішення про відмову в позові у цій частині. В іншій частині рішення залишено без зміни.

У касаційній скарзі В. просив скасувати ухвалені в справі рішення, провадження в справі закрити, посилаючись на те, що при вирішенні спору було неправильно застосовано норми матеріального права.

Обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Установлено, що сторони є власниками суміжних квартир на першому поверсі в будинку у м. Прилуках: С. — квартири № 18, а В. — квартири № 17.

На підставі рішення Виконкому від 19 серпня 2003 р. В. надано дозвіл на переобладнання належної йому квартири під стоматологічний кабінет з облаштуванням фасаду та благоустроєм прилеглої території.

Відповідно до зазначеного дозволу та затвердженого проекту В. здійснив облицювання зовнішньої стіни жилої квартири С. і під вікном цієї квартири на ширину віконного прорізу зробив сходи для входу до стоматологічного кабінету.

Задовольняючи позов С. про визнання незаконним рішення Виконкому від 19 серпня 2003 р. про надання дозволу на переобладнання квартири № 18 у нежиле приміщення та усунення обмежень у здійсненні права власності, суд першої інстанції обґрунтовано виходив із порушення міською радою і власником квартири № 18 прав позивача — власника суміжного жилого приміщення.

Скасовуючи правильне по суті рішення суду першої інстанції і відмовляючи С. у задоволенні його вимог (за винятком вимог про знесення сходів для входу до нежилого приміщення — у цій частині рішення суду залишено без зміни), апеляційний суд дійшов помилкового висновку щодо законності рішення міської

ради про надання дозволу на переобладнання квартири та відсутності порушень прав власності позивача.

Згідно зі ст. 41 Конституції кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, не завдаючи при цьому шкоди правам інших осіб і не порушуючи їхніх інтересів.

Відповідно до ст. 8 ЖК переведення придатних для проживання жилих будинків і жилих приміщень у будинках державного і громадського житлового фонду (статті 4, 5 ЖК) у нежилі допускається у виняткових випадках за рішенням виконкому обласної, міської (у містах республіканського підпорядкування) ради (ч. 2 ст. 7 ЖК).

Відмовляючи позивачу у визнанні незаконним рішення Виконкому від 19 серпня 2003 р. про надання В. дозволу на переобладнання квартири в нежиле приміщення, апеляційний суд не врахував, що це рішення прийнято з порушенням положень статей 7, 8 ЖК та поза межами повноважень міської ради, визначених у ст. 30 Закону від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» чи делегованих обласною радою.

Безпідставно скасувавши законне й обґрунтоване рішення суду першої інстанції, апеляційний суд неправильно застосував норми матеріального права до спірних правовідносин, що призвело до неправильного вирішення спору та помилкового скасування рішення суду першої інстанції.

Керуючись статтями 336, 339 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу В. задовольнила частково: рішення Апеляційного суду Чернігівської області скасувала, а рішення Прилуцького міськрайонного суду залишила в силі.

13. Законодавство, що регулює трудові відносини і, зокрема, ст. 117 КЗпП України, не передбачає стягнення заборгованості із заробітної плати та середнього заробітку, які виникли у зв'язку з невиконанням судових рішень у трудових спорах, а тому суд, установивши, що позовні вимоги фактично стосуються стягнення сум за невиконання рішення, у задоволенні такого позову, пред'явленого на підставі ст. 117 КЗпП України, повинен відмовити

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 29 червня 2006 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 3 (79). — С. 7–8)

У червні К. 2003 р. звернувся до суду з позовом до товариства з обмеженою відповідальністю «Механомонтаж» (далі — ТОВ) про стягнення середнього заробітку за затримку остаточного розрахунку під час звільнення.

Позивач зазначив, що 3 січня 2001 р. його звільнили з роботи, не виплативши заробітної плати за 1999–2001 рр. і не провівши остаточного розрахунку.

Нахімовський районний суд м. Севастополя рішенням від 22 лютого 2002 р. зобов'язав відповідача виплатити К. 3 тис. 410 грн заборгованості із заробітної плати, 387 грн компенсації втрати частини заробітної плати та 3 тис. 302 грн за затримку розрахунку під час звільнення, всього — 7 тис. 99 грн. Проте ТОВ, незважаючи на те що рішення суду набрало законної сили, не виплатило всіх належних йому сум, тому К. просив задовольнити вимоги на підставі статей 116, 117 КЗпП і стягнути середній заробіток за затримку остаточного розрахунку.

Нахімовський районний суд м. Севастополя рішенням від 18 травня 2004 р. в позові відмовив.

Апеляційний суд м. Севастополя ухвалою від 6 жовтня 2004 р. зазначене рішення скасував, а провадження в справі закрив.

У касаційній скарзі К. просив скасувати ухвалу апеляційного суду, а справу передати на новий розгляд.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Апеляційний суд, скасовуючи рішення районного суду й закриваючи провадження в справі на підставі п. 3 ст. 227 ЦПК 1963 р. виходив із того, що по спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав є рішення суду, що набрало законної сили.

Проте з таким висновком апеляційного суду погодитися не можна.

Суд установив, що Нахімовський районний суд м. Севастополя рішенням від 22 лютого 2002 р. справді стягнув на користь К. заборгованість із заробітної плати, компенсацію за втрату частини заробітної плати, середній заробіток за затримку розрахунку під час звільнення.

Однак це рішення суду на час подачі позову не було виконано відповідачем повністю, тому К. заявив позовні вимоги про застосування ст. 117 КЗпП та просив стягнути середній заробіток станом на день остаточного розрахунку, тобто фактично ставив питання про стягнення сум за невиконання рішення.

Оскільки трудовим законодавством і, зокрема, ст. 117 КЗпП не передбачено стягнення середнього заробітку за невиконання судових рішень у трудових спорах, районний суд мав підстави відмовити в позові.

Відповідно до вимог ст. 339 ЦПК 2004 р. суд касаційної інстанції, установивши, що апеляційним судом скасовано судове рішення, ухвалене згідно із законом, скасовує судове рішення суду апеляційної інстанції і залишає в силі судове рішення суду першої інстанції.

У зв'язку з тим, що апеляційний суд помилково скасував рішення районного суду, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України на підставі ст. 339 ЦПК 2004 р. вважає за необхідне скасувати ухвалу апеляційного суду та залишити в силі рішення районного суду.

На підставі наведеного, керуючись статтями 336, 339 ЦПК 2004 р., колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу К. задовольнила частково: ухвалу Апеляційного суду м. Севастополя від 6 жовтня 2004 р. скасувала, рішення Нахімовського районного суду м. Севастополя від 18 травня 2004 р. залишила без змін.

14. Відповідно до визначеного ЦПК України переліку підстав, за наявності яких суд апеляційної інстанції скасовує рішення суду першої інстанції з направленням справи до цього суду на новий розгляд, це може мати місце, якщо: справу розглянув неповноважний суддя; рішення ухвалено чи підписано не тим суддею, який розглядав справу; справа була розглянута за відсутності будь-кого з осіб, які беруть участь у справі і яким не було повідомлено про час і місце судового засідання; суд вирішив питання про права й обов'язки осіб, які не були притягнуті до участі у справі

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 22 травня 2002 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2003 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2004. — С. 52–53)

У листопаді 1997 р. М. Т. звернулася в суд із позовом до М. В. про вселення, мотивуючи це тим, що їй і відповідачеві належить у спірному жилому будинку в м. Алушті 26/100 частин, з них 26/150 — їй, а 26/300 — відповідачеві, однак відповідач, який проживає в спірній частині будинку, перешкоджає їй користуватися її власністю. В процесі вирішення спору М. Т. уточнила вимоги і просила припинити спільну часткову власність шляхом визнання за нею, М. В., права власності на всю частину будинку зі сплатою відповідачеві компенсації за його частку.

М. В. пред'явив зустрічні вимоги про визнання за ним права власності на прибудову та про зміну ідеальних часток у спільній власності.

Ухвалою Центрального районного суду м. Сімферополя від 25 січня 2001 р. вимоги М. Т. про вселення виділені в окреме провадження, а рішенням того ж суду від 25 січня 2001 р. її позов про вселення в частину зазначеного будинку задоволено.

Судова палата в цивільних справах Апеляційного суду Автономної Республіки Крим ухвалою від 21 листопада 2001 р. всі судові рішення скасувала, а справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

У касаційній скарзі М. Т. просить скасувати ухвалу апеляційного суду та залишити в силі рішення й ухвалу суду першої інстанції, посилаючись на те, що апеляційний суд безпідставно скасував правильні судові рішення.

Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 307 ЦПК підставами для скасування апеляційним судом рішення суду і передачі справи на новий розгляд є: розгляд справи неповноважним суддею; ухвалення чи підписання рішення не тим суддею, який розглядав справу; розгляд справи за відсутності будь-кого з осіб, які беруть участь у справі і яким не було повідомлено про час і місце судового засідання; вирішення судом питання про права й обов'язки осіб, які не були притягнуті до участі у справі.

Усупереч зазначеним процесуальним нормам права апеляційний суд скасував судові рішення та направив справу на новий розгляд виходячи з порушень судом вимог статей 141, 203 ЦПК, які полягали у невирішені судом всіх заявлених взаємозалежних позовних вимог.

Проте при постановленні ухвали апеляційний суд дійшов безпідставного висновку про порушення судом першої інстанції положень ст. 141 ЦПК, оскільки вимоги про захист права власності шляхом вселення в належну частину будинку (ст. 48 Закону від 7 лютого 1991 р. № 697-XII «Про власність») та вимоги про виділ частки зі спільного майна (ст. 115 ЦК) і зміну ідеальних часток у спільній власності (ст. 119 ЦК) не є такими, що не можуть бути розглянуті окремо.

При цьому апеляційний суд не врахував, що відповідно до ст. 145 ЦПК суд вправі, залежно від обставин справи, постановити ухвалу про роз'єднання одного або кількох поєднаних в одне провадження позовів у самостійні провадження, якщо їх сумісний розгляд утруднює вирішення справи.

З таких же підстав виходив суд першої інстанції, задовольняючи клопотання М. Т. про роз'єднання зазначених позовів та вирішення її вимог у частині вселення.

Задовольняючи на підставі ст. 48 Закону «Про власність» позов М. Т. про вселення в спірну частину будинку без зазначення конкретних жилих приміщень, суд обгрунтовано виходив з права позивачки як співвласниці частини будинку, що належить декільком власникам, частки яких не виділені і порядок користування якими не встановлено, на усунення будь-яких порушень її права власності, в тому числі і шляхом вселення в спірну частину будинку, незалежно від наявності чи відсутності в ній окремих жилих приміщень.

Враховуючи, що апеляційний суд помилково скасував судові рішення суду першої інстанції, судова палата з цивільних справ Верховного Суду України ухвалу Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 21 листопада 2001 р. скасувала, залишивши в силі рішення та ухвалу Центрального районного суду м. Сімферополя від 25 січня 2001 р.

15. При настанні страхових подій, передбачених п. 2 Положення про порядок і умови державного обов'язкового особистого страхування осіб рядового, начальницького та вільнонайманого складу органів і підрозділів внутрішніх справ України (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1991 р. № 59, діє в редакції постанови від 19 листопада 1992р. № 627 зі змінами, внесеними постановами від 9 березня 1995 р. № 165 та від 22 березня 1995 р. № 206), виплату страхових сум провадить Національна акціонерна страхова компанія «Оранта». У разі виникнення спору щодо виплати страхових сум він вирішується в установленому законом порядку між застрахованим (його спадкоємцями) і Національною акціонерною страховою компанією «Оранта»

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 20 жовтня 2004 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005 р. — № 3 (55). — С. 21)

У листопаді 2002 р. М. звернувся до суду із позовом до управління Міністерства внутрішніх справ України в Черкаській області (далі — УМВС) та Золотоніського міськрайвідділу цього управління про відшкодування шкоди, пославшись на те, що з жовтня 1975 р. до 4 січня 2000 р. він перебував на службі в органах внутрішніх справ, а 10 січня 2000 р. висновком МСЕК йому встановлено II групу інвалідності з втратою 80 % професійної працездатності внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням служби. Відповідно до ст.. 23 Закону від 20 грудня 1990 р. № 565-XII «Про міліцію» (далі — Закон) він має право на отримання одноразової допомоги, однак відповідачі такої допомоги не виплатили, у зв'язку з чим просив стягнути одноразову допомогу в розмірі п'ятирічного грошового утримання, а саме 46 тис. 59 грн, та 18 тис. 792 грн — як компенсацію у зв'язку із затримкою виплати цієї суми.

Золотоніський міський суд рішенням від 10 грудня 2002 р. позов задовольнив: постановив стягнути з відповідача на користь М. 46 тис. 316 грн.

Апеляційний суд Черкаської області ухвалою від 12 лютого 2003 р. рішення суду першої інстанції частково змінив: сума одноразової допомоги, що підлягає стягненню з відповідача на користь М., була зменшена до 21 тис. 888 грн.

У касаційній скарзі УМВС, пославшись на неправильне застосування судом норм матеріального права, порушило питання про скасування ухвалених у справі судових рішень.

Перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга частково підлягає задоволенню з таких підстав.

Задовольняючи позов частково, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, виходив з того, що ч. 6 ст. 23 Закону передбачено виплату одноразової допомоги в розмірі від трирічного до п'ятирічного грошового утримання (залежно від ступеня втрати працездатності) колишнім працівникам міліції, які отримали інвалідність під час проходження служби. Проте такого висновку суд дійшов унаслідок неправильного застосування норм матеріального права.

Відповідно до ст. 3 Постанови Верховної Ради України від 25 грудня 1990 р. № 583-XII «Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про міліцію» ст. 23 Закону набрала чинності після прийняття передбаченого цією Постановою Положення про порядок і. умови державного обов'язкового особистого страхування осіб рядового, начальницького та вільнонайманого складу органів і підрозділів внутрішніх справ України (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1991 р. № 59, діє в редакції постанови від 19 листопада 1992 р. № 627 зі змінами, внесеними постановами від 9 березня 1995 р. № 165 та від 22 березня 1995 р. № 206; далі — Положення).

За змістом пунктів 1, 3–5 Положення Міністерство внутрішніх справ України перераховує на спеціальний рахунок Національної акціонерної страхової компанії «Оранта» (далі — НАСК «Оранта») страхові платежі з державного обов'язкового особистого страхування осіб рядового, начальницького та вільнонайманого складу органів і підрозділів внутрішніх справ України, тому вимоги про виплату страхової суми застрахований або його спадкоємці мають пред'являти до НАСК «Оранта», яка при настанні страхових подій, передбачених п. 2 цього Положення, провадить виплату страхових сум. У разі виникнення спору щодо виплати страхових сум він вирішується в установленому законом порядку між застрахованим (його спадкоємцями) і НАСК «Оранта».

Суд першої інстанції не застосував норми зазначеного Положення і на порушення вимог статей 105, 202, 2021 ЦПК поклав на УМВС обов'язок сплатити М. одноразову допомогу, передбачену ч. 6 ст. 23 Закону.

Апеляційний суд на порушення вимог ст. 301 ЦПК не перевірив належним чином доводи, наведені в апеляційній скарзі УМВС, і не звернув уваги на неправильне застосування судом першої інстанції норм матеріального та порушення норм процесуального права.

За таких обставин Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 334 ЦПК, касаційну скаргу УМВС задовольнила частково: рішення Золотоніського міського суду від 10 грудня 2002 р. та ухвалу Апеляційного суду Черкаської області від 12 лютого 2003р. скасувала і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

16. Розглядаючи в апеляційному порядку справу про стягнення збитків, апеляційний суд не врахував, що предметом позову є стягнення збитків, заподіяних позивачу несвоєчасним виконанням рішення суду, ухваленого в іншій справі за позовом цієї особи про зобов'язання виконати договір міни, а тому безпідставно вирішив питання про закриття провадження відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 205 ЦПК України з мотивів, що є таким, що набрало законної сили, рішення суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 27 серпня 2008 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 7 (107). — С. 14–15)

У березні 2007 р. Я. звернувся до суду з позовом до сільськогосподарського приватного підприємства «Злагода» (далі — СПП) про стягнення збитків.

Позивач зазначив, що 10 липня 1995 р. між ним та колективним сільськогосподарським підприємством «Висоцький» (далі — КСП), правонаступником якого є СПП, було укладено договір міни, за яким він мав передати КСП 90 куб. метрів лісоматеріалів, а останній — передати йому 50 тонн картоплі та 20 тонн виробів із м'яса. Він взяті на себе за договором зобов'язання виконав, а відповідач — ні.

Дубровицький районний суд Рівненської області рішенням від 3 березня 2003 р., що набрало законної сили, зобов'язав СПП передати йому 33 тонни картоплі на суму 15 тис. 197 грн та 8 тонн пшениці на суму 2 тис. 598 грн.

Апеляційний суд Рівненської області ухвалою від 11 січня 2007 р. спосіб виконання цього рішення змінив та стягнув з відповідача на його користь 17 тис. 795 грн.

Оскільки з часу ухвалення судового рішення до моменту його виконання 15 лютого 2007 р. ринкова вартість картоплі та пшениці значно збільшилася, а тому несвоєчасним виконанням зобов'язання йому завдано майнових збитків, позивач просив суд стягнути з відповідача на його користь завдані збитки в сумі 52 тис. 800 грн за непередані 33 тонни картоплі та 8 тис. грн за непередані 8 тонн пшениці.

Дубровицький районний суд Рівненської області рішенням від 5 червня 2007 р. у позові відмовив.

Апеляційний суд Рівненської області ухвалою від 18 липня 2007 р. рішення місцевого суду скасував, а провадження у справі закрив з підстав п. 2 ч. 1 ст. 205 ЦПК.

У касаційній скарзі Я. послався на порушення апеляційним судом норм процесуального права, у зв'язку з чим порушив питання про скасування ухвали апеляційного суду та передачу справи на новий апеляційний розгляд.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Скасовуючи рішення місцевого суду та закриваючи провадження у справі, апеляційний суд виходив із того, що є таким, що набрало законної сили, рішення суду, ухвалене в спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих саме підстав, яке було виконано 15 лютого 2007 р.

Проте погодитися з таким висновком апеляційного суду не можна.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 205 ЦПК суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо набрали законної сили рішення суду або ухвала суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін, ухвалені або постановлені з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Вирішуючи спір по суті, місцевий суд керувався тим, що предметом позову Я. є інші позовні вимоги, ніж ті, що були вирішені попереднім судовим рішенням, а правових підстав для задоволення позову немає.

Апеляційний суд, вирішуючи питання про закриття провадження у справі, на порушення вимог ст. 303 ЦПК не врахував, що предметом позову в цій справі є стягнення збитків, заподіяних позивачу несвоєчасним виконанням рішення суду у справі за позовом Я. до СПП про виконання зобов'язання відповідно до договору міни.

За таких обставин ухвалу апеляційного суду не можна визнати законною та обґрунтованою, а тому з урахуванням вимог ст. 342 ЦПК вона підлягає скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Керуючись статтями 336, 342 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Я. задовольнила: ухвалу Апеляційного суду Рівненської області від 18 липня 2007 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до того ж апеляційного суду.

17. Відповідно до ч. 1 ст. 303 ЦПК України під час розгляду справи в апеляційному порядку апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги та вимог, заявлених у суді першої інстанції. Згідно з ч. 2 зазначеної статті цього Кодексу апеляційний суд досліджує докази, які судом першої інстанції були досліджені з порушенням встановленого порядку або в дослідженні яких було неправомірно відмовлено, а також нові докази, неподання яких до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами.

На порушення вимог статей 303, 316 ЦПК України апеляційний суд взяв до уваги та дав оцінку доказам, на підставі яких ухвалив нове рішення, не встановивши при цьому та не зазначивши у рішенні, в чому полягало порушення судом першої інстанції встановленого порядку дослідження доказів, чи було неправомірно відмовлено відповідачу в дослідженні доказів, наданих ним апеляційному суду, а також якими причинами зумовлено неподання нових доказів до суду першої інстанції та чи були ці причини поважними

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 22 квітня 2009 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 8 (120). — С. 3)

У квітні 2007 р. Д. звернулася до суду з позовом до директора Львівської державної дитячої музичної школи № 6 (далі — музична школа) Х. про скасування наказу щодо застосування дисциплінарного стягнення, посилаючись на те, що згідно з наказом № 29 від 13 лютого 2007 р. за підписом відповідача без її пояснень їй безпідставно та неправомірно було оголошено догану.

Під час розгляду справи Д. доповнила позов, пред'явила вимоги до музичної школи, зазначивши, що на підставі незаконного наказу про оголошення догани її неправомірно позбавили права на одержання щорічної грошової винагороди за сумлінну працю та зразкове виконання службових обов'язків, і просила також стягнути з відповідача щорічну грошову винагороду в розмірі 845 грн.

Шевченківський районний суд м. Львова рішенням від 25 квітня 2008 р. позов задовольнив.

Апеляційний суд Львівської області рішенням від 27 жовтня 2008 р. рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове — про відмову в задоволенні позову.

У касаційній скарзі Г. в інтересах Д. просила скасувати рішення апеляційного суду та залишити в силі рішення суду першої інстанції, посилаючись на порушення апеляційним судом норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши суддю-доповідача, обговоривши доводи, наведені в скарзі, та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Суди встановили, що 25 січня 2007 р. в музичній школі, де позивачка працювала викладачем, відбулося засідання педагогічної ради, на яке вона з'явилася, але пішла раніше, не дочекавшись його закінчення. Цей факт став приводом для оголошення їй догани згідно з наказом № 29 від 13 лютого 2007 р.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції виходив із того, що дисциплінарне стягнення було застосоване до Д. із порушенням ст. 149 КЗпП — відповідачі не зажадали від позивачки пояснень щодо причин її дій на педагогічній раді, ретельно не перевірили обставин конфлікту, а тому не з'ясували мотивів вчинку позивачки і не дали йому оцінки.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи в задоволенні позову, апеляційний суд виходив із того, що визначений у ст. 149 КЗпП порядок застосування дисциплінарного стягнення до позивачки було додержано, оскільки наданий відповідачами акт від 25 січня 2007 р., складений вчителями школи, свідчить про те, що Д. на вимогу директора музичної школи відмовилася давати пояснення з приводу своїх дій на педагогічній раді. Такі обставини підтвердив і допитаний під час засідання апеляційного суду свідок.

Проте з наведеними висновками апеляційного суду цілком погодитися не можна з таких підстав.

Відповідно до ч. 1 ст. 303 ЦПК під час розгляду справи в апеляційному порядку апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги та вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Згідно з ч. 2 зазначеної статті цього Кодексу апеляційний суд досліджує докази, які судом першої інстанції були досліджені з порушенням встановленого порядку або в дослідженні яких було неправомірно відмовлено, а також нові докази, неподання яких до суду першої Інстанції було зумовлено поважними причинами.

При ухваленні рішення суд першої інстанції не досліджував як доказ акт від 25 січня 2007 р. про відмову Д. давати пояснення з приводу своїх дій, а також покази свідка Л. Оцінки таким доказам суд не давав.

Відповідні клопотання про допит свідка та дослідження зазначеного акта директор музичної школи подав лише до апеляційного суду під час розгляду справи в апеляційному порядку.

Апеляційний суд на порушення вимог статей 303, 316 ЦПК взяв до уваги акт та покази свідка Л. і на підставі оцінки таких доказів дійшов висновку про наявність підстав для скасування рішення суду першої інстанції та відмови в задоволенні позову, при цьому не встановивши та не зазначивши у рішенні, в чому полягало порушення судом першої інстанції встановленого порядку дослідження доказів, чи було неправомірно відмовлено відповідачу в дослідженні доказів, наданих ним апеляційному суду, а також якими причинами було зумовлено неподання нових доказів до суду першої інстанції та чи були ці причини поважними.

За таких обставин рішення апеляційного суду підлягає скасуванню із передачею справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з підстав, передбачених ч. 2 ст. 338 ЦПК.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Г. в інтересах Д. задовольнила частково: рішення Апеляційного суду Львівської області від 27 жовтня 2008 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

18. Відповідно до ч. 1 ст. 318 ЦПК України якщо апеляційні скарги на рішення або ухвалу суду першої інстанції були подані в установлені цим Кодексом строки, але надійшли до суду після закінчення апеляційного розгляду справи або коли строки на подання апеляційної скарги у зв'язку з пропущенням їх з поважних причин були поновлені або продовжені і особа, яка подала апеляційну скаргу, не була присутня під час розгляду справи, апеляційний суд розглядає цю скаргу за правилами цієї глави ЦПК України. Згідно ч. 2 ст. 318 ЦПК України залежно від обґрунтованості скарги, зазначеної в ч. 1 цієї статті, суд ухвалює рішення або постановляє ухвалу відповідно до ст. 307 цього Кодексу. При цьому за наявності підстав може бути скасовано рішення або ухвалу апеляційного суду.
Якщо після розгляду справи в апеляційному порядку апеляційний суд постановив ухвалу про залишення рішення суду першої інстанції без змін, але за результатами розгляду апеляційної скарги другої сторони, що відбувся на підставі ч. 1 ст. 318 ЦПК України, ухвалив нове рішення по суті, він має вирішити питання про скасування своєї попередньої ухвали з огляду на ч. 2 ст. 318 цього Кодексу, оскільки наявність у справі двох ухвал апеляційного суду призводить до суперечностей у питанні набрання законної сили рішенням районного суду

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 22 квітня 2009 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 9 (121). — С. 5.)

У серпні 2004 р. М. І. В. звернулася до суду із позовом до М. І. Я. про усунення перешкод у користуванні квартирою, посилаючись на те, що вона є власником квартири № 2 у м. Одесі, за адресою якої у березні 2004 р. було зареєстровано місце проживання відповідача як її чоловіка. Проте їхній шлюб було розірвано, тому передбачені законом підстави для реєстрації М. І. Я. відсутні, однак він відмовляється знятися з реєстраційного обліку, чим перешкоджає їй користуватися квартирою.

Позивачка просила прийняти рішення про зняття відповідача з реєстраційного обліку в цій квартирі.

Приморський районний суд м. Одеси рішенням від 9 серпня 2004 р. позов задовольнив.

Апеляційний суд Одеської області ухвалою від 18 листопада 2004 р. рішення суду першої інстанції скасував і постановив передати справу на новий розгляд до того ж суду.

Під час нового розгляду справи М. І. Я. пред'явив зустрічний позов до М. І. В., Ч., Є. та С. про визнання права власності на ½ частини квартир, визнання договорів дарування та купівлі-продажу недійсними, посилаючись на те, що він з листопада 1999 р. перебував із М. І. В. у фактичних шлюбних відносинах, а з липня 2000 р. — у шлюбі. Упродовж періоду спільного проживання за спільні кошти 25 травня 2000 р. вони придбали ^{184}/1000 частини спірної квартири № 2, а вже за час шлюбу 7 квітня 2004 р. вони купили квартиру № 142, тому зазначені помешкання є їхньою спільною сумісною власністю. У серпні 2004 р. він дізнався, що М. І. В. розірвала з ним шлюб і без його на те згоди розпорядилася квартирами, а саме: 7 серпня 2004 р. подарувала Ч. ^{184}/1000 частини квартири № 2, а 9 серпня 2004 р. продала квартиру № 142 Є., яка в свою чергу продала цю квартиру С.

М. І. Я. просив визнати за ним право власності на ½ частини від ^{184}/1000 частин квартири № 2 та на ½ частини квартири № 142, визнати недійсними договір дарування ^{184}/1000 частин квартири № 2, укладений 7 серпня 2004 р. між М. І. В. та Ч., договір купівлі-продажу квартири № 142, укладений 9 серпня 2004 р. між М.І.В. та Є., а також договір купівлі-продажу зазначеної квартири, укладений 21 серпня 2004 р. між Є. та С.

Приморський районний суд м. Одеси рішенням від 19 квітня 2007 р. в задоволенні позову М. І. В. відмовив, а зустрічний позов задовольнив.

Зазначене рішення в апеляційному порядку оскаржили М. І. В. та С.

Апеляційний суд Одеської області ухвалою від 6 лютого 2008 р. апеляційну скаргу М. І. В. відхилив, рішення суду першої інстанції залишив без змін. Він також рішенням від 22 жовтня 2008 р. частково задовольнив апеляційну скаргу С., постановив скасувати рішення Приморського районного суду м. Одеси від 19 квітня 2007 р. в частині вирішення позову М. І. В. та зустрічного позову М. І. Я. про визнання права власності на ½ частини від ^{184}/1000 частин квартири № 2, визнання недійсним договору дарування цих частин квартири, укладеного 7 серпня 2004 р. між М. І. В. та Ч., та в цій частині ухвалив нове рішення про задоволення позову М. І. В. до М. І. Я. про усунення перешкод у користуванні квартирою та про відмову в задоволенні зазначених позовних вимог М. І. Я.; у решті рішення суду першої інстанції залишив без змін.

У касаційній скарзі С. просила скасувати ухвалені в справі рішення Приморського районного суду м. Одеси від 19 квітня 2007 р., ухвалу Апеляційного суду Одеської області від 6 лютого 2008 р. та постановити нове рішення про відмову в задоволенні позовів.

Ч. та Є. в касаційній скарзі просили скасувати зазначені судові рішення та передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції, посилаючись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

С. та М. І. Я. також звернулися до Верховного Суду України з касаційними скаргами щодо рішення Апеляційного суду Одеської області від 22 жовтня 2008 р.

У касаційній скарзі М. І. Я. просила скасувати рішення апеляційного суду та залишити в силі рішення суду першої інстанції, посилаючись на порушення апеляційним судом норм матеріального та процесуального права. С. просила скасувати рішення апеляційного суду та передати справу на новий апеляційний розгляд, посилаючись на ті самі причини.

Заслухавши суддю-доповідача, обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційні скарги підлягають задоволенню частково з таких підстав.

Відповідно до ч. 1 ст. 318 ЦПК якщо апеляційні скарги на рішення або ухвалу суду першої інстанції були подані в установлені цим Кодексом строки, але надійшли до суду після закінчення апеляційного розгляду справи або коли строки на подання апеляційної скарги у зв'язку з пропущенням їх з поважних причин були поновлені або продовжені і особа, яка подала апеляційну скаргу, не була присутня під час розгляду справи, апеляційний суд розглядає цю скаргу за правилами цієї глави ЦПК.

Згідно ч. 2 ст. 318 ЦПК залежно від обґрунтованості скарги, зазначеної в ч. 1 цієї статті, суд ухвалює рішення або постановляє ухвалу відповідно до ст. 307 цього Кодексу. При цьому за наявності підстав може бути скасовано рішення або ухвалу апеляційного суду.

Апеляційний суд на зазначені вимоги закону уваги не звернув, розглянув апеляційну скаргу С. після того, як закінчив розгляд справи за апеляційною скаргою М. І. В., та за результатами розгляду скарги С. 22 жовтня 2008 р. цей суд ухвалив рішення про часткове скасування рішення Приморського районного суду м. Одеси від 19 квітня 2007 р. У частині позовів апеляційний суд ухвалив нове рішення по суті, при цьому не вирішив питання про скасування своєї ухвали від 6 лютого 2008 р., якою це ж рішення суду першої інстанції в повному обсязі залишене без змін.

З огляду на положення ст. 223 ЦПК зазначені обставини призвели до суперечностей у питані набрання законної сили рішенням Приморського районного суду м. Одеси від 19 квітня 2007 р.

За таких обставин постановлені в справі ухвала та рішення апеляційного суду підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з підстав, передбачених ч. 2 ст. 338 ЦПК.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційні скарги М. І. Я., Ч., Є., С. задовольнила частково: ухвалу Апеляційного суду Одеської області від 6 лютого 2008 р. та рішення від 22 жовтня 2008 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

22. КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

1. Порушень або неправильного застосування судом норм матеріального чи процесуального права у справі немає. Тому судова палата з цивільних справ Верховного Суду України касаційну скаргу відхилила

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
З ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 31 січня 2002 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 4 (38). — С. 4–5)

У листопаді 2000 р. Б. В. звернувся з позовом до КСП «Вільне життя» (далі — КСП) про визнання в порядку спадкування права на земельну частку (пай) та видачу земельного сертифіката, посилаючись на те, що його покійна дружина Б. Г. була членом КСП і внесена до списку, що додається до Державного акта на право колективної власності на землю.

Рішенням Шумського районного суду Тернопільської області від 8 грудня 2000 р., залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Тернопільського обласного суду від 16 січня 2001 р., в задоволенні позову Б. В. відмовлено.

У касаційній скарзі Б. В. просить зазначені судові рішення скасувати, посилаючись на неправильне застосування судом норм матеріального права.

Ознайомившись із наявними матеріалами, судова палата з цивільних справ Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга задоволенню не підлягає з таких підстав.

Згідно зі ст. 23 ЗК (в редакції, що діяла на час вирішення спору) право власності або право постійного користування землею посвідчується затвердженими актами, які видають і реєструють сільські, селищні, міські, районні ради народних депутатів. Державний акт на право колективної власності на землю видавався КСП, кооперативу, акціонерному товариству із зазначенням розмірів земель, що перебувають у власності підприємства, кооперативу, товариства і в колективній власності громадян. До державного акта додавався список цих громадян.

Виходячи із зазначених норм закону право громадян—членів недержавного сільськогосподарського підприємства як співвласників колективної власності на землю набувається з дня видачі в установленому порядку Державного акта на право колективної власності на землю недержавному сільськогос-

подарському підприємству з обов'язковим додатком — списком громадян—членів цього підприємства.

Як вбачається з матеріалів справи і встановлено судом, Б. Г. померла 15 вересня 1995 р., а Державний акт на право колективної власності на землю КСП було видано 10 лютого 1996 р. на підставі рішення Бриківської сільської ради народних депутатів від 29 вересня 1995 р. За таких обставин суд обгрунтовано дійшов висновку про те, що Б. Г. не набула права на земельну частку (пай), тому правильно відмовив у задоволенні позову Б. В.

Порушень або неправильного застосування судом норм матеріального чи процесуального права у справі немає. Тому судова палата з цивільних справ Верховного Суду України касаційну скаргу Б. В. відхилила.

2. Присуджена до стягнення сума середнього заробітку за час затримки розрахунку з працівником при його звільненні не належить до заробітної плати, а є разовою виплатою — санкцією за несвоєчасний розрахунок, — тому не може бути об'єктом індексації згідно із Законом України «Про індексацію грошових доходів населення»

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 4 листопада 2002 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 5 (39). — С. 16)

У липні 2001 р. О. звернувся в суд із позовом до державного підприємства «Шахта "Краснопольївська"» про стягнення суми індексації заробітної плати. Свою вимогу позивач мотивував тим, що з 1976 по травень 1997 р. він працював на цій шахті, але при звільненні з роботи з ним не було проведено розрахунку, у зв'язку з чим Брянківський міський суд Луганської області 6 червня 2000 р. постановив рішення про стягнення на його користь середнього заробітку за час затримки розрахунку в сумі 1 тис. 937 грн і звернув це рішення до виконання. Посилаючись на те, що рішення суду тривалий час не виконується, а споживчі ціни на товари і послуги зросли, позивач просив зобов'язати відповідача виплатити йому ще й суму індексації.

Рішенням Брянківського міського суду Луганської області від 14 серпня 2001 р., залишеним без зміни ухвалою судової палати з цивільних справ Апеляційного суду Луганської області від 12 жовтня 2001 р., в задоволенні позовних вимог відмовлено.

У касаційній скарзі О. порушує питання про скасування зазначених судових рішень у зв'язку з недодержанням судом норм матеріального права.

Перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 3 Закону від 3 липня 1991 р. № 1382-XII «Про індексацію грошових доходів населення» та п. 2 Порядку проведення індексації грошових доходів громадян (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 1998 р. № 663) об'єктом індексації є заробітна плата та інші виплати, які не мають разового характеру.

Пленум Верховного Суду України в п. 22 постанови від 24 грудня 1999 р. № 13 «Про практику застосування судами законодавства про оплату праці» роз'яснив, що індексації підлягає також присуджена за рішенням суду сума заробітної плати у разі його несвоєчасного виконання.

Як вбачається з матеріалів справи, рішенням Брянківського міського суду Луганської області від 6 червня 2000 р. на користь позивача з відповідача було стягнуто середній заробіток за час затримки розрахунку в сумі 1 тис. 937 грн.

За своєю правовою природою зазначена сума не вважається заробітною платою, а є санкцією за невиконання власником або уповноваженим ним органом вимог ст. 116 КЗпП.

За таких обставин висновок суду про те, що присуджена до стягнення на користь О. сума середнього заробітку за час затримки розрахунку не підлягає індексації, відповідає вимогам зазначених нормативних актів та роз'ясненню, даному Пленумом Верховного Суду України, а постановлені у справі судові рішення — положенням матеріального та процесуального права. Тому, керуючись ст. 334 ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу залишила без задоволення.

3. Член колективного сільськогосподарського підприємства, включений до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю, набуває права на земельну частку (пай) з дня видачі цього акта, і в разі його смерті успадкування права на земельний пай здійснюється за нормами Цивільного кодексу України, в тому числі й у випадку, коли з різних причин він не зміг отримати сертифікат на право на земельний пай

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

З ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 25 квітня 2002 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 2 (36). — С. 21–22)

У червні 2002 р. Д. звернувся до суду з позовом до ПОП «Хмелівське», Хмелівської сільської ради, Теребовлянської держадміністрації про визнання

права на земельний пай та видачу відповідного сертифіката, посилаючись на те, що в березні 1996 р. померла його мати Д. О., яка за життя була членом колгоспу «Золота нива», однак з вини відповідачів її прізвище неправомірно не було внесено в список осіб, які мають право на отримання земельного паю.

Рішенням Теребовлянського районного суду Тернопільської області від 17 липня 2000 р., залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Тернопільського обласного суду від 5 вересня 2000 р., у задоволенні позову відмовлено.

У касаційній скарзі Д. просить скасувати ухвалені у справі рішення, посилаючись на те, що вони постановлені з порушенням норм матеріального права.

Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України касаційну скаргу задовольнила, а судові рішення скасувала з направленням справи на новий розгляд з таких підстав.

Указом Президента України від 8 серпня 1995 р. № 720 «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» визначено, що право на земельний пай мають члени колективного сільськогосподарського підприємства, в тому числі пенсіонери, які раніше працювали в ньому і залишаються членами цього підприємства, відповідно до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю.

Із доданого до касаційної скарги державного акта на право колективної власності на землю вбачається, що земля передана в колективну власність на підставі рішення Хмелівської сільської ради від 18 серпня 1995 р. № 27, а прізвище матері позивача було включене в список громадян, які мають право на одержання земельного паю.

Право громадян як співвласників колективної власності на землю набувається з дня видачі в установленому порядку державного акта на право колективної власності на землю з обов'язковим додатком — списком громадян, які є членами сільськогосподарського підприємства.

Оскільки державний акт на право колективної власності на землю видано за життя Д. О., вона набула право на земельний пай.

Спадкування права на земельний пай у разі смерті громадян — співвласників колективної власності на землю, зокрема й тих, що не змогли з різних причин отримати сертифікат на право на земельний пай, здійснюється згідно з нормами Цивільного кодексу Української РСР.

Із зазначеного можна дійти висновку, що суд порушив вимоги норм матеріального права, а це є підставою для скасування постановлених у справі рішення та ухвали з направленням справи на новий розгляд. На підставі наведеного судова палата з цивільних справ Верховного Суду України рішення Теребовлянського районного суду Тернопільського обласного суду від 7 липня 2000 р., ухвалу від 5 вересня 2000 р. скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд у суд першої інстанції.

4. При припиненні трудового договору за угодою сторін згідно з п. 1 ст. 36 КЗпП України, на відміну від звільнення працівника за власним бажанням за ст. 38 цього Кодексу, можливості відкликання працівником своєї заяви про звільнення не передбачено. Анулювання домовленості між працівником і власником підприємства про припинення трудового договору за п. 1 ст. 36 КЗпП може мати місце лише при взаємній згоді на це власника або уповноваженого ним органу та працівника

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 15 жовтня 2003 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2003. — № 6 (40). — С. 25–26)

О. звернулася до суду з позовом до відкритого акціонерного товариства «Львівресурси» (далі — ВАТ) та третьої особи — голови правління цього товариства Х. — про поновлення на роботі, стягнення заборгованості із заробітної плати, середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні по день фактичного розрахунку та відшкодування моральної шкоди. Позивачка зазначала, що 17 січня 2001 р. подала заяву про звільнення за угодою сторін з 19 березня 2001 р., про що був виданий наказ. 12 лютого 2001 р. вона подала нову заяву — про відкликання заяви про звільнення. Заступник голови правління ВАТ, яка на той час виконувала обов'язки голови правління, погодилася з продовженням трудового договору, але 19 березня 2001 р. її, О., до роботи не допустили.

Рішенням Залізничного районного суду м. Львова від 22 березня 2002 р. у задоволенні позову відмовлено.

Рішенням Апеляційного суду Львівської області від 8 липня 2002 р. рішення районного суду скасовано, ухвалено нове — позов задовольнити частково. О. на роботі поновлено та стягнуто на її користь 6 тис. 970 грн середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

У касаційній скарзі голова правління ВАТ, посилаючись на порушення судом норм матеріального та процесуального права, просив скасувати рішення суду апеляційної інстанції та залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Ознайомившись із матеріалами справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

При ухваленні рішення про поновлення О. на роботі суд апеляційної інстанції виходив з того, що 12 лютого 2001 р. вона звернулась із новою заявою — про відкликання своєї заяви про звільнення, на якій була резолюція заступника голови правління ВАТ про повернення заяви, що свідчило про продовження трудового

договору. Крім того, суд послався на те, що позивачка не була ознайомлена з наказом про звільнення. Проте з такими висновками суду погодитися не можна.

Відповідно до ст. 36 КЗпП однією з підстав припинення трудового договору є угода сторін. О. вимагала припинення договору саме з цієї підстави. У день прийняття заяви від О. було видано наказ про її звільнення за п. 1 ст. 36 КЗпП, про що позивачку було повідомлено.

Постановляючи рішення, суд не взяв до уваги, що при припиненні трудового договору за угодою сторін, на відміну від звільнення працівника за власним бажанням, можливості відкликання працівником заяви про звільнення не передбачено.

У п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 1992 р. № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів» зазначено, що анулювання домовленості між працівником підприємства і власником про припинення трудового договору за п. 1 ст. 36 КЗпП може мати місце лише при взаємній згоді на це власника або уповноваженого ним органу та працівника.

Суд встановив, що наказу про продовження трудового договору з позивачкою відповідач не видавав, до роботи її з 19 березня 2001 р. не допустив, тобто взаємної згоди між працівником і власником досягнуто не було.

Оскільки суд першої інстанції постановив рішення з додержанням вимог матеріального і процесуального права, суд апеляційної інстанції не мав підстав для його скасування.

За таких обставин Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 334 ЦПК, касаційну скаргу ВАТ задовольнила, рішення Апеляційного суду Львівської області від 8 липня 2002 р. скасувала, а рішення Залізничного районного суду м. Львова від 22 березня 2002 р. залишила без зміни.

5. Відмовляючи у задоволенні позову про захист честі і гідності та відшкодування моральної шкоди, суд не врахував вимог ст. 28 Конституції України, згідно з якою кожен має право на повагу до його гідності. Відповідно до ст. 4 ЦК України 1963 р. цивільні права та обов'язки виникають як з підстав, передбачених законодавством, так і з дій громадян та організацій, які хоч і не передбачені ним, але виходячи із загальних засад і змісту цивільного законодавства породжують цивільні права та обов'язки

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 23 вересня 2004 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 1 (53). — С. 16–17)

У серпні 2002 р. П. звернувся до суду з позовом до Б. про захист честі і гідності та відшкодування моральної шкоди, пославшись на те, що коли він при-

їхав до себе додому, до нього підбігла відповідачка й стала висловлюватися на його адресу нецензурною лайкою в присутності сторонніх осіб.

Ружинський районний суд Житомирської області рішенням від 6 листопада 2002 р. позов П. задовольнив частково: визнав дії Б., що полягали у висловлюваннях нецензурною лайкою на адресу П., такими, які принижують честь і гідність останнього; зобов'язав Б. у присутності свідків вибачитися перед П.; постановив стягнути з Б. на користь П. 50 грн для відшкодування моральної шкоди.

Апеляційний суд Житомирської області рішенням від 10 квітня 2003 р. рішення районного суду від 6 листопада 2002 р. скасував і постановив нове, яким у позові П. відмовив.

У касаційній скарзі П., пославшись на неправильне застосування судом норм матеріального права, просив рішення суду апеляційної інстанції скасувати та залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та постановляючи нове рішення, апеляційний суд виходив з того, що нецензурна лайка, якою Б. висловлювалася на адресу П., чим образила його, не підпадає під поняття «відомості, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво», а тому спростуванню відповідно до ст. 7 ЦК не підлягає. Проте з таким висновком погодитися не можна.

Відповідно до ч. 5 ст. 55 Конституції України кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень та протиправних посягань. Право кожного на повагу до його гідності визначено в ст. 28 Конституції.

Згідно зі ст. 4 ЦК цивільні права та обов'язки виникають як з підстав, передбачених законодавством, так і з дій громадян та організацій, які хоч і не передбачені ним, але виходячи із загальних засад і змісту цивільного законодавства породжують цивільні права та обов'язки.

Отже, використовуючи надані законом гарантії, П. звернувся за захистом до суду, і суд першої інстанції правильно захистив його порушені права, визнавши дії Б., що полягали у висловлюваннях образливого характеру на адресу П., такими, які принижують його честь і гідність, та зобов'язав Б. вибачитися перед П.

За таких обставин Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила касаційну скаргу П. задовольнити, рішення Апеляційного суду Житомирської області від 10 квітня 2003 р. скасувати, а рішення Ружинського районного суду Житомирської області від 6 листопада 2002 р. залишити в силі.

6. Відповідно до ч. 2 ст. 79 ЦК України 1963 р. перебіг строку позовної давності за спорами, в яких однією або обома сторонами є громадяни, переривається

вчиненням зобов'язаною особою дій, що свідчать про визнання боргу

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 25 листопада 2004 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 10 (62). — С. 7)

У січні 2001 р. К. звернувся до суду із позовом до В. про стягнення боргу, мотивуючи це тим, що в січні 1997 р, позичив відповідачу гроші в сумі 1 тис. дол. США (у розписці ця сума зазначена в національній валюта — 2 тис. грн, оскільки таке співвідношення валют відповідало існуючому на той час комерційному курсу), проте суму боргу відповідач повернув лише частково.

Семенівський районний суд рішенням від 4 лютого 2003 р. позов задовольнив: постановив стягнути з відповідача на користь позивача 4 тис. 266 грн.

Апеляційний суд Чернігівської області рішенням від 25 квітня 2003 р. рішення суду першої інстанції скасував і відмовив у задоволенні позову з підстав пропуску строку позовної давності.

Позивач звернувся до Верховного Суду України з касаційною скаргою, в якій просив скасувати рішення апеляційного суду, пославшись на неправильне застосування останнім норм матеріального та процесуального права, й залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга піддягає задоволенню частково з таких підстав.

Суд першої інстанції встановив, що 18 січня 1997 р. відповідач склав розписку, відповідно до якої отримав від позивача гроші в сумі 2 тис. грн, які зобов'язався повернути протягом місяця.

Задовольняючи позов та стягуючи на користь позивача 4 тис. 266 грн, суд першої інстанції виходив з того, що відповідач мав боргові зобов'язання у розмірі 1 тис. дол. США (як валютний еквівалент 2 тис. грн), з яких 200 дол. США повернув у серпні 1998 р. Повернення частини борту суд першої інстанції розцінив як факт визнання боргу відповідачем і як обставину, що свідчить про дотримання позивачем строку позовної давності.

Скасовуючи рішення місцевого суду та відмовляючи в задоволенні позовних вимог, апеляційний суд виходив з того, що право позивача на отримання позичених грошей було порушено 19 лютого 1997 р., тому, звернувшись до суду в січні 2001 р., заявник пропустив передбачений у ст. 71 ЦК загальний строк позовної давності.

Однак із ухваленими у справі судовими рішеннями не можна погодитись, оскільки вони постановлені з порушенням норм матеріального та процесуального права, Так, усупереч правилам ст. 62 ЦПК суди дійшли висновків, не проаналізувавши повно й усебічно всі обставини справи, зокрема, аналізуючи питання про

дотримання чи пропуск строку позовної давності та визнаючи дату 19 лютого 1997 р, як початок перебігу трирічного строку звернення до суду, суди обох інстанцій залишили без правової оцінки факт повернення у вересні 1998 р. частини спірної суми не відповідачем, а його батьком. При цьому зазначені суди не встановили мотивів, якими керувався останній при частковій сплаті боргу, і не з'ясували: діяв він за дорученням відповідача чи передав К. гроші з власної ініціативи.

Наведені обставини мають істотне значення для вирішення питання про дотримання строку позовної давності, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 79 ЦК перебіг строку позовної давності за спорами, в яких однією або обома сторонами є громадяни, переривається вчиненням зобов'язаною особою дій, що свідчать про визнання боргу.

Не наведено в рішенні суду й правових підстав для вирахування суми боргу виходячи з її еквіваленту в іноземній валюті за наявності в матеріалах справи письмової розписки, в якій засобом платежу зазначено національну грошову одиницю.

За таких обставин Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 334 ЦПК, касаційну скаргу К. задовольнила частково: рішення Семенівського районного суду Чернігівської області від 4 лютого 2003 р. та Апеляційного суду цієї області від 25 квітня 2003 р. скасувала і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

7. Відповідно до вимог ст. 333 ЦПК України Верховний Суд України в касаційному порядку перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального або норм процесуального права і не вправі встановлювати або вважати доведеними обставини (факти), що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень (ухвал) лише в межах вимог, заявлених у суді першої інстанції

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 18 листопада 2004 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 4 (56). — С. 21–22)

У лютому 2003 р. І. звернувся до суду зі скаргою на дії державного виконавця відділу державної виконавчої служби Орджонікідзевського районного управління юстиції м. Запоріжжя (далі — відділ ДВС), в якій зазначав, що 4 лютого

2003 р. державний виконавець відділу ДВС виніс постанову про відкриття виконавчого провадження щодо примусового виконання ухвали судді місцевого суду від 30 січня 2003 р. про усунення перешкод у здійсненні трудових відносин та громадянських прав, а 5 лютого 2003 р. — постанову про залучення працівників органів внутрішніх справ для забезпечення правопорядку при виконанні рішення суду. Вважаючи, що такі постанови державного виконавця не відповідають вимогам Закону від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження», І. просив визнати дії суб'єкта оскарження незаконними, а винесені постанови скасувати.

Орджонікідзевський районний суд м. Запоріжжя рішенням від 27 червня 2003 р. в задоволенні скарги І. відмовив.

Апеляційний суд Запорізької області ухвалою від 28 жовтня 2003 р. апеляційну скаргу заявника відхилив, а рішення суду першої інстанції залишив без зміни.

Не погоджуючись із зазначеними судовими рішеннями, І. оскаржив їх у касаційному порядку до Верховного Суду України.

У касаційній скарзі заявник, пославшись на порушення норм процесуального права та неправильне застосування норм матеріального права, просив скасувати рішення суду першої інстанції й ухвалу апеляційного суду та постановити нове рішення — про задоволення його вимог.

Заслухавши суддю-доповідача та обговоривши наведені у скарзі доводи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга задоволенню не підлягає з таких підстав.

Відповідно до вимог ст. 333 ЦПК Верховний Суд України в касаційному порядку перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального або процесуального права і не вправі встановлювати або вважати доведеними обставини (факти), що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень (ухвал) лише в межах вимог, заявлених у суді першої інстанції.

У ст. 336 ЦПК визначено підстави для скасування судових рішень і передачі справи на новий розгляд. Під час касаційного розгляду зазначеної справи Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України таких підстав не виявила. Суди при постановленні рішення від 27 червня 2003 р. й ухвали від 28 жовтня 2003 р. дотримувались норм матеріального та процесуального права.

На підставі викладеного, керуючись статтями 333—335 ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу І. відхилила, а рішення Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 27 червня 2003 р. та ухвалу Апеляційного суду Запорізької області від 28 жовтня 2003 р. залишила без зміни.

8. Продаж автомобілів інвалідам унаслідок професійного захворювання на пільгових умовах провадиться за рішенням Міністерства праці та соціального захисту населення Автономної Республіки Крим, головних управлінь праці та соціального захисту населення обласних, Київської міської та Севастопольської міської державних адміністрацій. Ці рішення відповідно до п. 28 Порядку забезпечення інвалідів автомобілями (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 р. № 999) мають бути погоджені з відповідними відділеннями виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

Клопотання про пільговий продаж автомобіля конкретній особі, що є інвалідом внаслідок професійного захворювання, порушується управлінням праці та соціального захисту населення районної державної адміністрації за місцем постійного проживання інваліда

РІШЕННЯ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 11 серпня 2005 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005 р. — № 12 (64). — С. 12–13)

У квітні 2003 р. Б. В. звернувся до суду з позовом до державного підприємства «Шахта ім. Стаханова», відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в м. Димитрові Донецької області (далі — відділення Фонду); треті особи — головне управління праці та соціального захисту населення Донецької обласної державної адміністрації (далі — Управління), Б. І. — про стягнення коштів на придбання автомобіля.

На обґрунтування своїх вимог позивач зазначив, що під час роботи на шахті він отримав професійне захворювання і згідно з рішенням медико-соціальної експертної комісії (далі — МСЕК) від 10 січня 1995 р. був визнаний інвалідом II групи безстроково. Вважаючи, що має право на безоплатне отримання автомобіля з ручним керуванням, він звернувся з цим питанням до адміністрації підприємства, однак вона відмовила йому у зв'язку з відсутністю фінансування. У процесі розгляду справи позивач уточнив свої вимоги, пославшись на те, що згідно з висновком МСЕК йому протипоказане керування автомобілем із ручним керуванням, тому просив стягнути з відділення 12 тис. 341 грн для придбання

на пільгових умовах автомобіля «Таврія» із звичайним керуванням та перерахувати їх на розрахунковий рахунок Управління.

Димитровський міський суд Донецької області ухвалою від 23 липня 2003 р. залучив до участі у справі як третіх осіб Управління і Б. І.

Цей же суд рішенням від 25 вересня 2003 р., яке залишив без зміни Апеляційний суд Донецької області ухвалою від 22 грудня 2003 р., позов задовольнив: постановив стягнути із відділення Фонду 12 тис. 341 грн для придбання Б. В. автомобіля «Таврія» і перерахувати їх на рахунок Управління.

У касаційній скарзі відділення Фонду просило скасувати судові рішення, пославшись на те, що вони постановлені з порушенням норм матеріального права.

Перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Задовольняючи позовні вимоги Б. В., судові інстанції виходили з того, що позивач є інвалідом II групи й згідно з висновком МСЕК має право на пільгове забезпечення автомобілем на підставі ч. 6 ст. 34 Закону від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (далі — Закон), тому таке його право підлягає захисту.

Однак з таким висновком погодитися не можна, оскільки суди неправильно застосували норми матеріального права.

Відповідно до ч. 6 ст. 34 Закону Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України за наявності у потерпілого відповідно до висновків МСЕК медичних показань для одержання автомобіля компенсує вартість придбання автомобіля з ручним керуванням, запасних частин до нього, пального, а також ремонту і технічного навчання керуванню автомобілем у розмірах, установлених Кабінетом Міністрів України.

Суд установив, що Б. В. як інвалід II групи внаслідок професійного захворювання перебуває на обліку в Управлінні для забезпечення автомобілем із ручним керуванням; згідно з висновком МСЕК з 19 січня 2001 р. позивачу протипоказане керування автомобілем.

Згідно з п. 28 Порядку забезпечення інвалідів автомобілями (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 р. № 999) продаж автомобілів на пільгових умовах з оплатою 7 % їх вартості провадиться інвалідам внаслідок професійного захворювання за наявності відповідних медичних висновків на право забезпечення автомобілем і протипоказань до водіння автомобіля, якщо керування ним буде здійснювати член сім'ї інваліда. Продаж інвалідам автомобілів провадиться за рішенням Міністерства праці та соціального захисту населення Автономної Республіки Крим, головних управлінь праці та соціального захисту населення обласних, Київської міської та Севастопольської міської державних адміністрацій. Ці рішення відповідно до п. 28 Порядку мають бути погоджені з відповідними відділеннями виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних

захворювань України. Клопотання про пільговий продаж автомобіля конкретній особі, що є інвалідом внаслідок професійного захворювання, порушується управлінням праці та соціального захисту населення районної державної адміністрації за місцем постійного проживання інваліда.

Із матеріалів справи вбачається, що клопотання про пільговий продаж автомобіля Б. В. Управління не порушувало і відповідне рішення не приймало.

За таких обставин висновки суду про порушення права Б. В. на пільгове забезпечення транспортним засобом є передчасними, тому в судових інстанцій не було законних підстав для задоволення позову.

Зважаючи на те, що у справі не вимагається збирання або додаткової перевірки доказів, обставини справи встановлені судом повно й правильно, але допущено помилку в застосуванні норм матеріального права, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 334 ЦПК, касаційну скаргу відділення Фонду задовольнила: рішення Димитровського міського суду від 25 вересня 2003 р. та ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 22 грудня 2003 р. скасувала та ухвалила нове рішення, яким у задоволенні позову Б. В. відмовила.

9. Відповідно до пунктів 1, 3 ч. 1 ст. 1188 ЦК України шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, а саме: шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується винною особою; за наявності вини всіх осіб, діяльністю яких було завдано шкоди, розмір відшкодування визначається у відповідній частці залежно від обставин, що мають істотне значення

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 18 жовтня 2006 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 2 (78). — С. 14–15)

О. В. та О. Д. звернулися до суду з позовом до М. Д. про відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Позовні вимоги обґрунтовували тим, що 29 грудня 2005 р. в результаті зіткнення автомобіля БМВ-318 під керуванням відповідача М. Д. та автомобіля «Тойота Каріна» під керуванням О. В. сталася дорожньо-транспортна пригода (далі — ДТП), унаслідок якої О. В. завдано матеріальної шкоди в розмірі 46 тис. 416 грн (45 тис. 477 грн — вартість пошкодженого автомобіля, 519 грн — вартість автотоварознавчого дослідження автомобіля, 34 грн — діагностика автомобіля, 208 грн — витрати на оплату штрафної стоянки, 8 грн — вартість телеграфного повідомлення відповідачу, 170 грн — витрати на

оплату послуг з евакуації пошкодженого автомобіля). Позивачці О. Д. завдано матеріальної шкоди в розмірі 535 грн витрат на медикаменти та лікування отриманих унаслідок ДТП травм. Крім того, позивачі просили стягнути з відповідача завдану їм моральну шкоду в розмірі по 3 тис. 555 грн кожному.

М. Д. звернувся із зустрічною позовною заявою до О. В. про відшкодування моральної шкоди в розмірі 8 тис. 58 грн, обґрунтовуючи свої позовні вимоги тим, що ДТП сталася з вини О. В.

Дніпровський районний суд м. Херсона рішенням від 14 грудня 2005 р. позов О. В. та О. Д. до М. Д. про відшкодування матеріальної та моральної шкоди задовольнив частково: з відповідача стягнув на користь О. В. матеріальну шкоду в розмірі 30 тис. 43 грн, 51 грн. державного мита та на користь О. Д. матеріальну шкоду в розмірі 535 грн та моральну шкоду в розмірі 1 тис. грн, у задоволенні решти позовних вимог відмовив.

У задоволенні зустрічного позову про відшкодування моральної шкоди відмовлено.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Апеляційного суду Херсонської області ухвалою від 15 березня 2006 р. вказане рішення суду першої інстанції залишила без зміни, але виключила з мотивувальної частини висновок суду про те, що ДТП сталася з вини М. Д., і посилання на статті 1166, 1167 ЦК як на підставу задоволення основного позову із зазначенням, що позовні вимоги О. В. та О. Д. підлягають задоволенню відповідно до положень статей 23, 1187 ЦК.

М. Д. звернувся до Верховного Суду України з касаційною скаргою, у якій просив скасувати ухвалені в справі рішення, а справу передати на новий розгляд до суду першої інстанції, посилаючись на порушення судом норм процесуального права та неправильне застосування норм матеріального права.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Ухвалюючи рішення, суд першої інстанції виходив із того, що 29 грудня 2004 р. з вини відповідача М. Д. сталася ДТП, унаслідок якої пошкоджено автомобіль «Тойота Каріна», що є власністю позивача О. В. При цьому суд керувався положеннями статей 1166, 1167 ЦК, які передбачають загальні підстави відповідальності за завдану майнову та моральну шкоду, а тому й стягнув з М. Д. грошові суми на відшкодування матеріальної та моральної шкоди на користь позивачів.

У своїй ухвалі суд апеляційної інстанції зазначив, що при вирішенні спору суду першої інстанції належало б керуватися вимогами ст. 1187 ЦК, тобто покласти відповідальність за відшкодування матеріальної та моральної шкоди на відповідача незалежно від наявності в його діях вини.

З такими висновками судів першої та апеляційної інстанцій погодитися не можна з таких підстав.

Відповідно до пунктів 1, 3 ч. 1 ст. 1188 ЦК шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, а саме: шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується

винною особою; за наявності вини всіх осіб, діяльністю яких було завдано шкоди, розмір відшкодування визначається у відповідній частці залежно від обставин, що мають істотне значення.

Однак, покладаючи відповідальність за заподіяння шкоди на М. Д., суд першої інстанції не навів у рішенні беззаперечних доказів того, що ДТП сталася саме з його вини. При цьому суд не взяв до уваги висновків автотехнічної експертизи від 14 листопада 2005 р. № 19/1 про обставини зіткнення автомобілів, де зазначено, що М. Д. не мав технічної можливості виконати п. 12.3 Правил дорожнього руху (затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306; із подальшими змінами) через миттєву втрату управління автомобілем у той час, коли за результатами цієї ж експертизи водій іншого автомобіля О. В. мав технічну можливість уникнути зіткнення.

Оскільки ця суперечність судами не усунута, то при викладених обставинах ухвалені в справі рішення не можуть залишатися без змін і підлягають скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу М. Д. задовольнила: рішення Дніпровського районного суду м. Херсона від 14 грудня 2005 р. та ухвалу колегії суддів судової палати у цивільних справах Апеляційного суду Херсонської області від 15 березня 2006 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

10. Правило, встановлене ч. 2 ст. 195 ЦК України 1963 р. щодо сплати подвійної суми завдатку, застосовується у випадках, коли між сторонами було укладено договір, але він не виконується з вини якоїсь зі сторін. У тих випадках, коли сторони лише домовились укласти договір, але відповідним чином його не оформили, сплачені в рахунок виконання договору платежі вважаються авансом і повертаються в тому розмірі, в якому надавались

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 21 червня 2006 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2006. — № 12 (76). — С. 4)

У червні 2003 р. С. звернулася до суду з позовом до Т., приватного підприємства «Анфілада» (далі — ПП) про стягнення подвійної суми завдатку. На обґрунтування своїх вимог позивачка вказала, що у квітні 2003 р. вона та відпо-

відачка Т. домовилися про продаж належного відповідачці жилого приміщення, а тому 4 квітня 2003 р. з метою забезпечення виконання умов договору купівлі-продажу вона передала Т. завдаток у розмірі 1 тис. 590 грн. У травні 2003 р. Т. повідомила їй про свою відмову від наміру продавати квартиру. Посилаючись на те, що відповідальність за невиконання договору купівлі-продажу має бути покладена на Т., С. просила суд задовольнити заявлені вимоги та стягнути на її користь подвійну суму завдатку.

Ленінський районний суд м. Вінниці рішенням від 27 листопада 2003 р. у задоволенні позову відмовив. Апеляційний суд Вінницької області рішенням від 8 квітня 2004 р. рішення суду першої інстанції скасував, позов задовольнив.

У касаційній скарзі Т. просила скасувати рішення апеляційного суду, посилаючись на порушення судом норм матеріального й процесуального права, та залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Суди встановили, що 4 квітня 2003 р. з метою забезпечення виконання майбутнього договору купівлі-продажу належного відповідачці жилого приміщення сторони цієї справи уклали договір, згідно з умовами якого позивачка передала відповідачці спірну грошову суму. Оскільки укладання договору відбувалося за участю ПП, яке здійснює операції з нерухомістю, грошова сума була залишена на зберігання в директора ПП — К.

У травні 2003 р. Т. повідомила С. про свою відмову від укладення договору купівлі-продажу та сплати подвійної суми завдатку.

Відмовляючи в задоволенні позовних вимог у зв'язку з безгрошовістю договору завдатку, районний суд виходив із того, що відповідачка особисто не отримувала спірної грошової суми, тому не може нести відповідальність у вигляді сплати подвійної суми завдатку. При цьому суд не надав належної уваги тій обставині, що, крім відповідачки Т., співвідповідачем у справі є ПП, директорові якого спірні кошти були передані на зберігання і який утримував їх під час розгляду справи. Зазначений факт підтверджується також поясненнями директора ПП.

Проте, скасовуючи рішення суду першої інстанції, апеляційний суд правильно виходив із того, що висновки районного суду неповною мірою відповідають установленим під час розгляду справи обставинам, однак при цьому не звернув уваги на те, що справу стосовно відповідача — ПП — районний суд фактично не розглянув.

Крім того, задовольняючи позов про стягнення подвійної суми завдатку в порядку ч. 2 ст. 195 ЦК 1963 р., апеляційний суд залишив поза увагою ту обставину, що це правило застосовується у випадках, коли між сторонами було укладено договір, але він не виконується з вини якоїсь зі сторін. У разі, коли сторони лише домовились укласти договір, але відповідно його не оформили, сплачені в рахунок виконання договору платежі вважаються авансом і повертаються в тому розмірі, в якому надавались.

Оскільки договору купівлі-продажу квартири, який би за своєю формою та змістом відповідав вимогам закону, між сторонами у справі укладено не було, висновок апеляційного суду щодо обґрунтованості позовних вимог про стягнення подвійної суми завдатку є помилковим.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Т. задовольнила частково: рішення Ленінського районного суду м. Вінниці від 27 листопада 2003 р. та рішення Апеляційного суду Вінницької області від 8 квітня 2004 р. скасувала, справу направила до суду першої інстанції на новий розгляд.

11. Відповідно до частин 1, 3 ст. 70 СК України у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

За рішенням суду частка майна дружини (чоловіка) може бути збільшена, якщо з нею (ним) проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син (дочка).

Умовою збільшення частки майна на користь того з подружжя, з ким проживає дитина, а також непрацездатні повнолітні син (дочка), є недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування розмір аліментів, які вони одержують

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 13 червня 2007 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 11 (87). — С. 8–9)

У липні та грудні 2005 р. К. звернулася до суду з позовом до В. про визначення розміру часток у праві спільної власності на квартиру та усунення перешкод у користуванні квартирою. У позовній заяві позивачка посилалася на те, що у вересні 2000 р. було зареєстровано її шлюб з відповідачем, проте ще до реєстрації шлюбу вона уклала інвестиційний контракт з холдинговою компанією «Київміськбуд» (далі — Компанія) на будівництво квартири та підписала ще п'ять додаткових угод, сплатила власні кошти за квартиру (43,2 % від загальної вартості); надалі вартість квартири та відсотки за кредит подружжя сплачувало зі спільних коштів. У червні 2005 р. шлюб К. і В. було розірвано, згодом стосунки між ними погіршились, В. створював неможливі умови для сумісного проживання та перешкоджав К. користуватися житлом.

Позивачка просила врахувати інтереси їхнього сина та визнати за нею право власності на 81/100 частину квартири, за відповідачем — право власності на 19/100 частин, а також зобов'язати В. не чинити їй перешкод у користуванні власністю та скасувати його реєстрацію за адресою спірної квартири.

В. звернувся із зустрічним позовом до К. про визнання квартири їх спільною сумісною власністю, посилаючись на те, що вони проживали разом і мали спільний бюджет із червня 2000 р., разом вирішили придбати квартиру, і він передав 4000 грн для сплати першого внеску, усі інші внески вони також робили зі спільних коштів.

Дарницький районний суд м. Києва рішенням від 22 травня 2006 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 23 листопада 2006 р., позов К. задовольнив частково: постановив визнати за нею з урахуванням інтересів неповнолітнього сина право власності на 81/100 частину квартири, а за В. — право власності на 19/100 її частин, зобов'язати В. не чинити К. перешкод у користуванні квартирою. У задоволенні решти позовних вимог К. та в задоволенні зустрічного позову суд відмовив.

У касаційній скарзі В. просив скасувати ухвалені в справі судові рішення та передати справу на новий розгляд, посилаючись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Під час розгляду справи суд встановив, що сторони перебували в шлюбі з 16 вересня 2000 р. по червень 2005 р., мають сина 2001 р. народження. 5 липня 2000 р. К. уклала з Компанією інвестиційний контракт про інвестування в житлове будівництво з метою придбання у власність квартири, у липні та серпні 2000 р. — додаткові угоди до контракту та кредитну угоду з банком «Аркада». 18 липня 2001 р. було проведено повну оплату за квартиру (65 347 грн) і складено акт прийому-передачі квартири, а 31 липня 2001 р. К. — видано свідоцтво про право власності.

Задовольняючи частково позов К. та відмовляючи в задоволенні зустрічного позову, суд виходив із того, що до реєстрації шлюбу сторони спільно не проживали і К. з 5 липня по 16 вересня 2000 р. внесла для виконання інвестиційного контракту власні кошти в сумі 28 259 грн, що становить 43,2 % від загальної вартості квартири, тому поділу між подружжям підлягає сума 370 88 грн та відсотки за кредитом, сплачені сторонами спільно, тобто 56,8 % від вартості квартири. Суд вирішив поділити 56,8 % від вартості квартири на три частини (на К., В. та їхнього неповнолітнього сина) і збільшити частку майна К. на 19/100 частин квартири, мотивуючи вказаний висновок положеннями ч. 3 ст. 70 СК і тим, що дитина сторін проживає з К., хворіє, тому коштів, які В. надає К. на його утримання, недостатньо.

Проте з такими висновками суду погодитись не можна, виходячи з наступного.

Відповідно до частин 1, 3 ст. 70 СК у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором. За рішенням суду частка майна дружини (чоловіка) може бути збільшена, якщо з нею (ним) проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син (дочка), за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Таким чином, збільшення частки майна на користь того з подружжя, з ким проживає дитина, можливе за певної умови: якщо розмір аліментів, які така особа одержує, недостатній для забезпечення фізичного, духовного розвитку дитини та її лікування.

За змістом статей 181, 182, 183, 184, 189 СК аліменти — кошти на утримання дитини, розмір яких визначається за домовленістю між батьками чи за рішенням суду.

Заперечуючи проти позову К., В., крім іншого, посилався на те, що він добровільно надає матеріальну допомогу на утримання дитини, регулярно надсилає кошти на адресу позивачки, хоча вона деколи відмовляється їх отримувати.

Суд на порушення вимог статей 214, 215 ЦПК на зазначені положення закону уваги не звернув, доводів В. у достатньому обсязі не перевірив.

З огляду на наведене висновок суду про наявність підстав для збільшення частки К. у праві власності на квартиру є передчасним.

Крім того, суд не вмотивував висновків про поділ 56,8 % від вартості квартири саме на три частини.

Апеляційний суд на зазначене уваги не звернув, на порушення вимог статей 303, 315 ЦПК належним чином не перевірив доводів апеляційної скарги, в ухвалі не зазначив конкретних обставин і фактів, що спростовують такі доводи, і залишив рішення суду першої інстанції без змін.

За таких обставин ухвалені в справі судові рішення підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції з підстав, передбачених ч. 2 ст. 338 ЦПК.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу В. задовольнила: рішення Дарницького районного суду м. Києва від 22 травня 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 23 листопада 2006 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

12. Відповідно до ч. 2 ст. 1259 ЦК України фізична особа, яка є спадкоємцем за законом наступних черг, може за рішенням суду одержати право на спадкування разом із спадкоємцями тієї черги, яка має право на спадкування, за умови, що вона протягом тривалого часу опікувалася, матеріально забезпечувала, нада-

вала іншу допомогу спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 6 червня 2007 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2007 р. — № 11 (87). — С. 9–10)

У жовтні 2005 р. Ч. звернувся до суду з позовом до К. про усунення від права на спадкування. Він зазначив, що 28 березня 2005 р. померла його рідна сестра — Т. Після її смерті відкрилася спадщина на ½ частину квартири у м. Києві. Зазначену частину квартири успадкував М. — син померлої, який 22 квітня 2005 р. теж помер.

Посилаючись на те, що право на спадкування за законом після смерті М. має батько померлого — відповідач К., який ухилявся від виконання обов'язку щодо утримання спадкодавця, позивач просив усунути відповідача від права на спадкування.

Згодом Ч. змінив заявлені ним позовні вимоги та просив визнати за ним право на спадкування разом із К. Він повідомив, що протягом тривалого часу опікувався, матеріально забезпечував та надавав іншу допомогу своїй сестрі Т. і племіннику М., а тому вважає, що набув право на спадкування разом із К.

Оболонський районний суд м. Києва рішенням від 31 січня 2006 р. у задоволенні позовних вимог Ч. відмовив.

Апеляційний суд м. Києва рішенням від 15 лютого 2007 р. рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове, яким за Ч. визнав право на спадкування разом із К.

У касаційній скарзі К. просив скасувати рішення суду апеляційної інстанції і залишити в силі рішення суду першої інстанції, посилаючись на неправильне застосування апеляційним судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Суди встановили, що 28 березня 2005 р. померла Т. — сестра позивача та колишня дружина відповідача. Після її смерті відкрилася спадщина на *Уг* частину квартири, яка була прийнята М. — племінником позивача та сином відповідача. 22 квітня 2005 р. М. помер.

Відповідно до ч. 2 ст. 1259 ЦК фізична особа, яка є спадкоємцем за законом наступних черг, може за рішенням суду одержати право на спадкування разом із спадкоємцями тієї черги, яка має право на спадкування, за умови, що вона протягом тривалого часу опікувалася, матеріально забезпечувала, надавала іншу

допомогу спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані.

Встановивши, що спадкодавець М. був повнолітньою працездатною особою і не потребував сторонньої допомоги та що такої допомоги позивач йому не надавав, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про відсутність правових підстав для визнання за позивачем права на спадкування разом із відповідачем.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та визнаючи за Ч. право на спадкування після померлого М., апеляційний суд дійшов помилкового висновку про те, що позивач набув право на спадкування разом із К., оскільки протягом тривалого часу надавав матеріальну допомогу спадкодавцям.

При цьому апеляційний суд не врахував, що спадкодавець М. такої допомоги не потребував і що, відповідно, позивач її йому не надавав, а черговість одержання права на спадкування може бути змінено лише за умови тривалого часу опікування, матеріального забезпечення, надання іншої допомоги спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані.

Безпідставно скасувавши законне та обґрунтоване рішення суду першої інстанції, апеляційний суд неправильно застосував норми матеріального права до спірних правовідносин, що призвело до неправильного вирішення спору та помилкового скасування рішення суду першої інстанції.

За таких обставин рішення апеляційного суду підлягає скасуванню із залишенням у силі рішення суду першої інстанції з підстав, передбачених у ст. 339 ЦПК.

Керуючись статтями 336, 339 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу К. задовольнила: рішення Апеляційного суду м. Києва від 15 лютого 2007 р. скасувала, рішення Оболонського районного суду м. Києва від 31 січня 2006 р. залишила в силі.

13. Згідно з Порядком складання та вимогами до санітарно-гігієнічних характеристик умов у праці санітарно-гігієнічна характеристика складається лікарем з гігієни праці закладу державної санітарно-епідеміологічної служби за місцем знаходженням підприємства, де працює хворий.

Підставою для складання санітарно-гігієнічної характеристики є акт санітарно-гігієнічного обстеження об'єкта за формою № 315/0. Обстеження проводиться за участю представників підприємства, первинної профспілкової організації, членом якої є хворий, або уповноваженої найманими працівниками особи з питань охорони праці, якщо хворий не є членом профспілки, та робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України за місцем знаходження підприємства. Обов'язковою умо-

вою для складання санітарно-гігієнічної характеристики умов праці є акт санітарно-епідеміологічного обстеження об'єкта за встановленою формою, який складається комісійно, а саму характеристику заклад державної санітарно-епідеміологічної служби готує одноособово, на підставі цього акта.

У зазначеному Порядку встановлено, що на робочі місця осіб, які працюють, складається санітарно-гігієнічна характеристика умов праці, а на непрацюючих пенсіонерів та осіб, що не працюють, відповідно до п. 1.9 Порядку складається інформаційна довідка про умови праці працівника при підозрі в нього професійного захворювання на підставі даних про умови праці на їх робочих місцях, при збереженні останніх на підприємстві, де вони раніше працювали, отриманих на підставі даних закладу державної санітарно-епідеміологічної служби, наукових досліджень (розробок), характеристики виробничих факторів на аналогічних виробництвах. Обстеження підприємства для складання такої інформаційної довідки, у разі необхідності, проводиться за участю представника робочих органів виконавчої дирекції зазначеного Фонду

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 17 вересня 2008 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 9 (109). — С. 4–5)

У червні 2007 р. державне підприємство «Коростенське лісомисливське господарство» (далі — ДП) звернулося до суду із позовом до Володарсько-Волинської районної санітарно-епідеміологічної станції (далі — СЕС), І., третя особа — відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в м. Коростені Житомирської області, про скасування санітарно-гігієнічної характеристики умов праці та зобов'язання скласти акт санітарно-гігієнічного обстеження об'єкта, у якому просив скасувати таку характеристику щодо І., обґрунтовуючи свої вимоги тим, що ця характеристика складена з порушеннями Порядку складання та вимог до санітарно-гігієнічних характеристик умов праці, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 13 грудня 2004 р. № 614, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 23 лютого 2005 р. за № 260/10540 (далі — Порядок).

У процесі розгляду справи позивач доповнив позовні вимоги та просив зобов'язати СЕС скласти акт санітарно-епідеміологічного обстеження об'єкта за формою № 315/0, затвердженою наказом Міністерства охорони здоров'я України від 11 липня 2000 р. № 160 «Про затвердження облікової статистичної документації, що використовується в санітарно-епідеміологічних закладах», а також нову санітарно-гігієнічну характеристику умов праці І.

Володарсько-Волинський районний суд Житомирської області рішенням від 8 серпня 2007 р. санітарно-гігієнічну характеристику умов праці І. скасував. У задоволенні позову щодо зобов'язання СЕС скласти акт санітарно-епідеміологічного обстеження об'єкта за формою № 315/0, санітарно-гігієнічну характеристику умов праці відмовлено.

Апеляційний суд Житомирської області рішенням від 20 грудня 2007 р. рішення районного суду в частині скасування санітарно-гігієнічної характеристики умов праці І. скасував й ухвалив нове, яким у задоволенні позову в цій частині відмовив. У решті рішення суду залишено без змін.

У касаційній скарзі позивач просив скасувати рішення апеляційного суду та залишити в силі рішення суду першої інстанції, мотивуючи свою вимогу порушенням судом норм матеріального і процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції в частині скасування санітарно-гігієнічної характеристики умов праці І. й ухвалюючи в цій частині нове — про відмову у задоволенні позову за безпідставністю, апеляційний суд виходив із того, що законодавством не передбачено право власника вимагати видати санітарно-гігієнічну характеристику умов праці працівника та її оскарження, складання акта санітарно-епідеміологічного обстеження за формою № 315/0.

Проте цей висновок суперечить вимогам закону й матеріалам справи.

Відповідно до ст. 13 Закону від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIУ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» факт нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання розслідується в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, відповідно до Закону від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XИ «Про охорону праці». Підставою для оплати потерпілому витрат на медичну допомогу, а також страхових виплат є акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання (отруєння) за встановленими формами.

Згідно з Порядком санітарно-гігієнічна характеристика складається лікарем з гігієни праці закладу державної санітарно-епідеміологічної служби за місцем знаходження підприємства, де працює хворий.

Підставою для складання санітарно-гігієнічної характеристики є акт санітарно-гігієнічного обстеження об'єкта за формою № 315/0. Обстеження про-

водиться за участю представників підприємства, первинної профспілкової організації, членом якої є хворий, або уповноваженої найманими працівниками особи з питань охорони праці, якщо хворий не є членом профспілки, та робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (далі — Фонд) за місцем знаходження підприємства. Обов'язковою умовою для складання санітарно-гігієнічної характеристики умов праці є акт санітарно-епідеміологічного обстеження об'єкта за встановленою формою, який складається комісійно, а саму характеристику заклад державної санітарно-епідеміологічної служби готує одноособово на підставі цього акта. СЕС склала санітарно-гігієнічну характеристику умов праці І., яку затвердив 1 липня 2005 р. головний державний санітарний лікар Володарсько-Волинського району в період, коди І. вже була звільнена з підприємства (30 листопада 2004 р.).

У Порядку встановлено, що на робочі місця осіб, які працюють, складається санітарно-гігієнічна характеристика умов праці, а на непрацюючих пенсіонерів та осіб, що не працюють, відповідно до п. 1.9 Порядку складається Інформаційна довідка про умови праці працівника при підозрі в нього професійного захворювання (далі — Інформаційна довідка) на підставі даних про умови праці на їх робочих місцях, при збереженні останніх на підприємстві, де вони раніше працювали, отриманих на підставі даних закладу державної санітарно-епідеміологічної служби, наукових досліджень (розробок), характеристики виробничих факторів на аналогічних виробництвах. Обстеження підприємства для складання Інформаційної довідки, у разі необхідності, проводиться за участю представника робочих органів виконавчої дирекції Фонду.

Але на порушення зазначених вимог Порядку СЕС склала санітарно-гігієнічну характеристику умов праці І. Остання ж вимагала попередньо скласти акт санітарно-епідемІологічного обстеження об'єкта, а не Інформаційну довідку, як те передбачено у зазначених нормативних актах.

Враховуючи наведене, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись статтями 336, 339, 344, 345 ЦПК, касаційну скаргу ДП задовольнила — рішення Апеляційного суду Житомирської області від 20 грудня 2007 р. скасувала, рішення Володарсько-Волинського районного суду Житомирської області від 8 серпня 2007 р. залишила в силі.

14. Відповідно до ч. 4 ст. 65 СК України договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.
Не є підставою для позбавлення одного з подружжя права власності на частину майна та обставина, що свідоцтво про право власності на майно отримано іншим із подружжя після розірвання шлюбу, оскільки

спірне майно придбано під час шлюбу за кошти подружжя, а отже, може бути об'єктом його спільної сумісної власності

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 13 лютого 2008 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 8 (108). — С. 24–25)

У травні 2006 р. А.С. звернулася до суду з позовом до А. П. про поділ майна подружжя, визнання права власності на 2/3 частини квартири та встановлення порядку користування квартирою.

Позивачка зазначила, що перебувала з відповідачем у зареєстрованому шлюбі з вересня 1996 р. до червня 2005 р., вони мають неповнолітнього сина, 18 квітня 2000 р. н. У період шлюбу вони за спільні кошти придбали трикімнатну квартиру та автомобіль. З урахуванням інтересів неповнолітнього сина позивачка просила визнати за нею право власності на 2/3 частини квартири, виділивши їй із сином у користування кімнати площею 10,66 та 22,43 кв. метра, а відповідачу — кімнату площею 11,87 кв. метра з балконом, решту приміщень залишити в загальному користуванні. Враховуючи те, що автомобіль оформлено на А. П., позивачка просила стягнути з нього вартість 1/2 частини автомобіля в сумі 25 тис. 575 грн.

У серпні 2006 р. А. П. звернувся до суду із зустрічним позовом до А. С., третя особа — закрите акціонерне товариство «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» в особі філії «Подільське відділення Промінвестбанку в м. Києві» (далі — Банк), про визнання за ним права власності на квартиру та автомобіль зі стягненням грошової компенсації.

На обґрунтування позову він послався на те, що спірна квартира не може бути визнана спільним майном подружжя, оскільки за рахунок спільних грошей за квартиру лише частково було внесено 106 тис. 500 грн, а решту грошей сплачено за рахунок кредитних коштів, отриманих ним особисто у Банку, які він повинен сплачувати та сплачує після розірвання шлюбу. Крім того, свідоцтво про право власності на квартиру він отримав лише в грудні 2005 р., тобто після розірвання шлюбу. Тому просив стягнути з нього на користь колишньої дружини половину коштів, які були сплачені в період шлюбу на інвестування квартири, визнавши за ним право власності на всю квартиру. Зазначивши, що спірний автомобіль є його особистим майном, оскільки був придбаний за виручені ним кошти від продажу квартири, яка належала йому до шлюбу, А. П. просив визнати право власності на автомобіль за ним.

Ірпінський міський суд Київської області рішенням від 19 грудня 2006 р. позов А. С. задовольнив частково. За А. С. та А. П. визнано право власності на спірну квартиру в рівних частках — по ½ частині за кожним. Зобов'язано А. П.

не чинити перешкод А. С. у користуванні квартирою. Постановлено стягнути з А. П. на користь А. С. вартість ½ частини спірного автомобіля в розмірі 25 тис. 575 грн А. С. постановлено виділити в користування з урахуванням інтересів малолітнього сина кімнати площею 10,66 та 11,87 кв. метра, а в користування А. П. — кімнату площею 22,43 кв. метра, решту приміщень залишено в загальному користуванні. В іншій частині позовних вимог А. С. відмовлено. У задоволенні зустрічного позову А. П. відмовлено.

Апеляційний суд Київської області рішенням від 23 березня 2007 р. зазначене рішення суду скасував та ухвалив нове, яким позов А. С. і зустрічний позов А. П. задовольнив частково: визнав за ним право власності на спірні квартиру та автомобіль, постановив стягнути з нього на користь А. С. ½ частину внесених подружжям у період шлюбу коштів на інвестування будівництва спірної квартири в сумі 54 тис. 771 грн та ½ частину вартості спірного автомобіля в розмірі 25 тис. 575 грн. У решті позовних вимог А. С. і зустрічних позовних вимог А. П. відмовлено.

У поданій касаційній скарзі А. С. просила скасувати рішення апеляційного суду, пославшись на порушення судом норм матеріального та процесуального права, і залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Заслухавши доповідача, обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 213 ЦПК рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилалися як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Апеляційний суд, скасовуючи рішення районного суду та задовольняючи частково обидва позови, виходив із того, що на момент припинення шлюбу подружжям і ведення спільного господарства (червень 2005 р.) спірна квартира не входила до обсягу спільно нажитого майна, відповідач є стороною в кредитному договорі й повинен погашати зобов'язання перед третьою особою, тобто підстав визнання за А. С. права власності на її частину немає.

Проте з цим висновком апеляційного суду погодитися не можна з таких підстав.

З матеріалів справи вбачається, що 15 лютого 2005 р. А. П. уклав договір № 121 про дольову участь у будівництві житла з передачею квартири до 31 березня 2005 р.

24 лютого 2005 р. між А. П. та Банком був укладений договір № 57 про іпотечний кредит, відповідно до умов якого Банк надав А. П. кредит на суму 22 тис. доларів США зі строком повернення до 21 лютого 2015 р.

Укладення цього договору було здійснено за згодою дружини А. П. — А. С, а це означає, що вона дала згоду на отримання кредиту й у неї виник солідарний обов'язок перед Банком щодо його погашення.

Повна вартість квартири в розмірі 223 тис. 339 грн була сплачена подружжям 23 лютого 2005 р. в сумі 106 тис. 500 грн за рахунок спільних коштів та 24 лютого цього ж року в сумі 116 тис. 839 грн за рахунок кредитних коштів, одержаних подружжям на підставі договору № 57. До моменту розірвання шлюбу кредит за рахунок спільних коштів був частково погашений у сумі 3 тис. 42 грн.

Відповідно до ч. 4 ст. 65 СК договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

У зв'язку з тим, що будинок був зданий в експлуатацію поза межами строку, обумовленого договором, і після розірвання шлюбу — 27 вересня 2005 р., свідоцтво про право власності на квартиру А. П. отримав 28 грудня 2005 р.

Та обставина, що свідоцтво про право власності на квартиру А. П. отримав після розірвання шлюбу, не позбавляє А. С. права власності на її частину, оскільки квартира збудована під час шлюбу за кошти подружжя і може бути об'єктом спільної сумісної власності подружжя.

Висновок районного суду про те, що автомобіль також є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, оскільки придбаний у період шлюбу, відповідає дійсним обставинам справи. Доказів про те, що автомобіль А. П. придбав за власні кошти, що не належали сім'ї, не надано.

З урахуванням наведеного, керуючись статтями 336, 339 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу А. С. задовольнила: рішення Апеляційного суду Київської області від 23 березня 2007 р. скасувала, залишивши в силі рішення Ірпінського міського суду Київської області від 19 грудня 2006 р.

15. Обчислення розміру орендної плати за землю здійснюється на підставі договору оренди. Урахування індексів інфляції при обчисленні орендної плати за землю можливе лише у тому випадку, якщо така умова була передбачена договором оренди

РІШЕННЯ КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 20 лютого 2008 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 1 (101). — С. 8–9)

У березні 2005 р. Т. та інші особи звернулися до суду із позовом до сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю «Агрофірма ім. Т. Г. Шевченка» (далі — СТОВ) про стягнення заборгованості з орендної плати за користування земельною ділянкою.

Зазначали, що вони як власники земельних ділянок уклали зі СТОВ договори оренди цих ділянок. Проте СТОВ не проводило індексації вартості земельних ділянок відповідно до вимог Закону від 3 липня 1992 р. № 2535-XII «Про плату за землю» (у редакції, яка діяла на час виникнення спірних правовідносин; далі — Закон № 2535-XII) та постанови Кабінету Міністрів України від 12 травня 2000 р. № 783 «Про проведення індексації грошової оцінки земель» (далі — постанова КМУ), через що неправильно нараховувало орендну плату, а тому просили стягнути з відповідача на користь кожного з них по 2 тис. 140 грн орендної плати, 575 грн втрат від інфляції та 3 % річних у зв'язку з простроченням виплат — 153 грн, а також судові витрати та витрати на правову допомогу.

Вовчанський районний суд Харківської області рішенням від 3 липня 2007 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 26 вересня 2007 р., позов задовольнив частково: стягнув зі СТОВ на користь позивачів по 2 тис. 140 грн орендної плати та 51 грн судових витрат; у задоволенні позову в частині стягнення сум відповідно до індексу інфляції та 3 % річних, а також стягнення на користь витрат на правову допомогу відмовив.

У поданій до Верховного Суду України касаційній скарзі СТОВ просило скасувати рішення Вовчанського районного суду Харківської області від 3 липня 2007 р. і ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 26 вересня 2007 р. та передати справу на новий розгляд до апеляційного суду, посилаючись на те, що суди неправильно застосували норми матеріального права й порушили норми процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково, а судові рішення в частині задоволення позовних вимог — скасуванню з ухваленням у цій частині нового рішення про відмову в позові з таких підстав.

Установлено, що позивачі на підставі державних актів про право власності на землю є власниками земельних ділянок.

Протягом травня—серпня 2002 р. позивачі як орендодавці уклали з орендарем СТОВ договори оренди цих земельних ділянок строком на 4 роки 11 місяців для сільськогосподарського використання.

Згідно з умовами зазначених договорів орендар зобов'язувався сплачувати орендодавцям орендну плату один раз на рік до 31 грудня кожного року в розмірі від 1,5 % до 2 % вартості земельних ділянок, а саме 26 тис. 5 грн в натуральній формі.

Установлено, що відповідач у 2002—2006 рр. сплачував орендну плату позивачам щорічно в розмірі 1,5 % від установленої договором вартості земельних ділянок у натуральній та грошовій формі.

Задовольняючи вимоги позивачів про стягнення на користь кожного *з* них орендної плати в розмірі 2 тис. 140 грн, суд виходив із того, що розрахунок

орендної плати на порушення вимог Закону № 2535-XII та постанови КМУ відповідач здійснював залежно від вартості земельних ділянок без урахування індексації її грошової оцінки.

Апеляційний суд погодився з такими висновками і залишив рішення суду без змін.

Однак зазначених висновків суди дійшли з порушенням норм матеріального права, що призвело до неправильного вирішення спору.

Правильно встановивши обставини справи, характер правовідносин сторін, суд дійшов правильного висновку про те, що ці правовідносини регулюються нормами Закону від 6 жовтня 1998 р. № 161 -XIV «Про оренду землі» (далі — Закон № 161-XIV), Закону № 2535-XII і нормами чинного на момент укладення договорів ЦК 1963 р.

Однак він допустив помилку при застосуванні норм матеріального права.

Так, власники земельних ділянок мають право передавати земельну ділянку в оренду (ст. 90 ЗК).

Відносини, пов'язані з орендою землі, регулюються ЗК, ЦК, законами України, зокрема Законом № 161-XIV, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них, а також договором оренди землі (ст. 2 Закону № 161-XIV**).**

Згідно зі статтями 13, 14, 19 цього Закону договір оренди землі — це угода сторін про взаємні зобов'язання, відповідно до яких орендодавець за плату (розмір якої, форми платежу, терміни та порядок внесення і перегляду, індексації передбачаються умовами договору, які не можуть суперечити законам України) передає орендареві у володіння і користування земельну ділянку для господарського використання на обумовлений договором строк.

Після досягнення сторонами домовленості з питань орендної плати та інших істотних умов, передбачених ч. 2 ст. 14 Закону № 161-XIV, підписання договору оренди та його реєстрації він набуває чинності та може бути змінений лише за взаємною згодою сторін, у тому числі і в частині розміру орендної плати (ст. 153 ЦК 1963 р., статті 16, 21, 25 Закону № 161-XIV).

Оскільки, як правильно встановив суд, сторони досягли домовленості щодо орендної плати в розмірі 1,5 % від базової вартості земельної ділянки, визначеної в договорі, та не передбачили обов'язку її індексації, слід виходити з умов договору сторін, який не суперечить Закону № 2535-XII.

Вимоги цього Закону стосовно щорічного уточнення грошової оцінки землі на коефіцієнт індексації відповідно до постанови КМУ і встановлення орендної плати в розмірі, не меншому ніж розмір земельного податку, обов'язкові для суб'єктів договорів оренди земельних ділянок, які перебувають у державній або комунальній власності, орендна плата за які централізується на спеціальних бюджетних рахунках, розподіляється та використовується відповідно до цього Закону, і не є обов'язковими для угод інших суб'єктів землекористування.

Таким чином, ураховуючи, що суди повно та правильно встановили обставини справи і характер правовідносин сторін, але неправильно застосували норми матеріального права, які регулюють ці правовідносини, відповідно до ст. 341 ЦПК судові рішення в частині задоволення позовних вимог підлягають скасуванню з ухваленням у цій частині нового рішення про відмову в позові.

Керуючись статтями 336, 341 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України вирішила касаційну скаргу СТОВ задовольнити частково: рішення Вовчанського районного суду Харківської області від 3 липня 2007 р. та ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 26 вересня 2007 р. у частині задоволення позовних вимог та стягнення із СТОВ на користь с позивачів по 2 тис. 140 грн орендної плати та 51 грн судових витрат скасувати, ухвалити в цій частині нове рішення про відмову у задоволенні позову в цій частині. В іншій частині судові рішення залишила без змін.

16. Якщо члени колективного сільськогосподарського підприємства звернулись із позовом про визнання недійсними рішень загальних зборів членів цього підприємства про надання згоди на вилучення земельних ділянок із земель підприємства та обґрунтували його тим, що вказані земельні ділянки були розпайовані між його членами, позивачі як власники паїв своєї згоди на вилучення землі не давали, участі в загальних зборах не брали, про скликання зборів їх не повідомили і питання про умови вилучення землі та розмір компенсації збори не вирішили, суд повинен встановити та зазначити в рішенні, чи були розпайовані землі колективного сільськогосподарського підприємства станом на час прийняття загальними зборами оскаржуваних рішень, чи був визначений розмір частки (паю) землі кожного з членів цього підприємства з видачею їм відповідних сертифікатів, з'ясувати, чи виникло у членів колективного сільськогосподарського підприємства право спільної часткової власності на землю, чи давали в такому випадку згоду на вилучення землі всі її співвласники. Крім того, суд має ретельно перевірити законність прийняття зборами членів підприємства рішень про надання згоди на вилучення землі з огляду на пояснення позивачів про те, що вони на зборах присутніми не були й згоди на вилучення земельних ділянок не давали.

Суд також повинен перевірити, чи було дотримано при прийнятті оскаржуваних рішень загальних зборів передбачений порядок погодження питань, пов'язаних із вилученням земель, що був чинним на час виникнення спірних правовідносин

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАДАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 5 листопада 2008 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 8 (108). — С. 26–28)

У лютому та квітні 2006 р. М. та інші особи звернулися до суду з позовами до приватного сільськогосподарського підприємства «Лан» про визнання незаконними та скасування рішень загальних зборів колективного сільськогосподарського підприємства «Великогадомецьке» (далі — КСП).

Позивачі послалися на те, що на загальних зборах членів КСП від 12 лютого 1997 р. та від 21 липня 1998 р. були прийняті рішення про надання згоди на вилучення земельних ділянок із земель колективного підприємства відповідно площею 72,1 та 150 га, однак рішення зборів недійсні, оскільки землі КСП у 1996 р. були розпайовані між його членами, вони як власники паїв своєї згоди на вилучення землі не давали, участі в загальних зборах не брали, про скликання зборів їм не повідомили, крім того, на зборах не було вирішено питання про умови вилучення землі та розмір компенсації.

Суд позови всіх осіб об'єднав в одне провадження.

Позивачі просили поновити їм строк на звернення до суду з позовом як пропущений з поважних причин, визнати незаконними та скасувати рішення загальних зборів членів КСП від 12 лютого 1997 р. та від 21 липня 1998 р. в частині надання згоди на вилучення земельних ділянок.

Бердичівський міськрайонний суд Житомирської області рішенням від 11 грудня 2007 р. в задоволенні позовів відмовив у зв'язку з пропуском позивачами строку на звернення до суду.

Апеляційний суд Житомирської області рішенням від 27 березня 2008 р. рішення суду першої інстанції змінив і постановив виключити з його резолютивної частини посилання на відмову в поновленні позовної давності та на відмову в задоволенні позовів у зв'язку з пропуском строку; в решті рішення залишено без змін.

У касаційних скаргах позивачі просили скасувати ухвалені у справі судові рішення та постановити нове — про задоволення позовів, пославшись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши наведені в скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах

Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційні скарги підлягають задоволенню частково з таких підстав.

Суд установив, що загальні збори членів КСП рішенням від 12 лютого 1997 р. дали згоду на вилучення із земель колективного підприємства земельної ділянки площею 72,1 га з передачею її в користування закритому акціонерному товариству «Українська каолінова компанія» (далі — ЗАТ) для будівництва гірничо-збагачувального комбінату на базі Великогадомецького родовища первинних каолінів за умови виконання ЗАТ взятих на себе зобов'язань, а рішенням від 21 липня 1998 р. — земельної ділянки площею 150 га для будівництва ЗАТ гірничо-збагачувального комбінату й розробки кар'єру за умови сплати компанією вартості середньої частки (паю), яка вилучається, і розробки нового проекту роздержавлення земель, виготовлення нових сертифікатів на право на земельну частку (пай) за рахунок компанії.

Відмовляючи в задоволенні позовів, суд першої інстанції виходив із того, що позивачі пропустили строк на звернення до суду з позовами без поважних причин, оскільки вони не могли не знати про проведення загальних зборів, які мали велике значення для жителів с. Великі Гадомці, крім того, суд послався на те, що сторони не надали статуту КСП, а без нього неможливо встановити, чи були загальні збори правомочні вирішувати питання про надання згоди на вилучення земельних ділянок, тому суд позбавлений можливості вирішити спір.

Апеляційний суд погодився із висновком суду першої інстанції щодо необґрунтованості позовів, змінивши рішення лише в частині посилання на пропуск позивачами строку на звернення до суду.

Проте з цими висновками судів цілком погодитися не можна з таких підстав.

Відповідно до ч. 1 ст. 7, ч. 3 ст. 8 Закону від 14 лютого 1992 р. № 2114-XII «Про колективне сільськогосподарське підприємство» об'єктом права колективної власності підприємства є, зокрема, земля. Право власності підприємства охороняється законом. Належне йому майно може бути передано державним, кооперативним та іншим підприємствам, організаціям і громадянам за рішенням загальних зборів членів підприємства або зборів уповноважених.

Пунктами 1, 2 Указу Президента України від 8 серпня 1995 р. № 720/95 «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» встановлено, що паюванню підлягають сільськогосподарські угіддя, передані у колективну власність колективним сільськогосподарським підприємствам, сільськогосподарським кооперативам, сільськогосподарським акціонерним товариствам, у тому числі створеним на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств.

Паювання земель передбачає визначення розміру земельної частки (паю) у колективній власності на землю кожного члена колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства без виділення земельних ділянок в натурі (на місцевості).

Право на земельну частку (пай) мають члени колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, в тому числі пенсіонери, які раніше працювали в ньому і залишаються членами зазначеного підприємства, кооперативу, товариства, відповідно до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю.

При паюванні вартість і розміри в умовних кадастрових гектарах земельних часток (паїв) усіх членів підприємства, кооперативу, товариства є рівними.

Таким чином, після того як на підставі державного акта земля безкоштовно передана у власність членів КСП, був визначений розмір частки (паю) землі, що припадає на кожного з його членів, і їм видані сертифікати на частки, земля залишається у користуванні всіх членів цього підприємство на праві спільної часткової власності. Кожен власник, маючи сертифікат, вправі в будь-який час одержати свою частку (пай) землі відповідно до сертифіката.

Згідно з ч. 1 ст. 113 ЦК 1963 р., чинного на час виникнення спірних правовідносин, володіння, користування і розпорядження майном при спільній частковій власності провадиться за згодою всіх учасників, а при відсутності згоди спір вирішується судом.

У ч. 1 ст. 31 ЗК 1990 р., чинного на час виникнення спірних правовідносин, також передбачено, що вилучення (викуп) земельних ділянок з метою передачі їх у власність або надання у користування громадянам, підприємствам, установам і організаціям провадиться за згодою власників землі та землекористувачів на підставі рішення Верховної Ради України, місцевих Рад народних депутатів.

Відповідно до ч. 1 ст. 34 цього Кодексу підприємства, установи і організації, заінтересовані у вилученні (викупі) земельних ділянок, зобов'язані до початку проектування попередньо погодити із власниками землі та землекористувачами і місцевими Радами народних депутатів, а також спеціально уповноваженими на те органами державного управління по охороні й використанню земель місце розташування об'єкта, розмір ділянки та умови її вилучення (викупу) з урахуванням комплексного розвитку території, який би забезпечував нормальне функціонування на цій ділянці і прилеглих територіях усіх інших об'єктів, умови проживання населення й охорону навколишнього середовища.

На обґрунтування позовних вимог позивачі зазначили, що державний акт на право колективної власності на землю КСП одержало 1 квітня 1996 р., і з цього часу особи, вказані в додатку до державного акта, набули право на земельну частку (пай), протягом 1996 р. розпаювання землі було повністю проведене, у березні 1997 р. члени КСП отримали сертифікати про право на земельну частку (пай) розміром 3,61 га кожен, а тому рішення щодо надання згоди на вилучення землі КСП безпосередньо зачіпає їхні права, оскільки зменшується частка землі, яку вони мають право отримати у власність.

Позивачі послалися на те, що вилучення ділянки було можливе лише за згодою всіх власників земельних часток (паїв), а вони такої згоди не давали, про

скликання загальних зборів їм не повідомляли й участі в зборах вони не брали, а отже, рішення загальних зборів незаконні. Крім того, позивачі також зазначили, що на порушення положень чинного на час виникнення спірних правовідносин ЗК 1990 р. при вирішенні питання про вилучення земельних ділянок з власниками земельних часток (паїв) не було погоджено умов вилучення.

На підтвердження наявності поважних причин пропуску строку на звернення до суду позивачі зазначили, що про прийняття оскаржуваних рішень вони дізналися лише восени 2005 р., коли ЗАТ пред'явило до них позов про визнання недійсними державних актів на право власності на земельні ділянки, одержаних на підставі сертифікатів.

Суд на порушення вимог статей 214, 215 ЦПК на це уваги не звернув, у достатньому обсязі не визначився з характером спірних правовідносин та правовою нормою, що підлягає застосуванню, не встановив та не зазначив у рішенні, чи були розпайовані землі КСП станом на час прийняття загальними зборами оскаржуваних рішень, чи був визначений розмір частки (паю) землі кожного з членів КСП з видачею їм відповідних сертифікатів, не з'ясував, чи виникло у членів КСП право спільної часткової власності на землю, чи давали в такому разі згоду на вилучення землі всі її співвласники, а отже, суд не перевірив законності прийняття зборами членів КСП рішень про надання згоди на вилучення землі з огляду на пояснення позивачів про те, що вони на зборах присутніми не були й згоди на вилучення земельних ділянок не давали.

Суд також не перевірив, чи був дотриманий при прийнятті оскаржуваних рішень передбачений чинним на той час законодавством порядок погодження питань, пов'язаних із вилученням земель.

Відсутність у матеріалах справи статуту КСП не є підставою для відмови у задоволенні позовів.

Крім того, суд не перевірив належним чином пояснень позивачів щодо поважності причин пропуску ними строку на звернення до суду з позовами, припустив, що вони не могли не знати про проведення загальних зборів, які мали велике значення для жителів с. Великі Гадомці, при цьому фактично не з'ясував, коли позивачі дізналися про порушення їх прав, а саме про те, що рішеннями загальних зборів членів КСП було надано дозвіл на вилучення земельних ділянок.

Апеляційний суд на це уваги не звернув, на порушення вимог статей 303, 316 ЦПК належним чином не перевірив наведених в апеляційній скарзі доводів, у рішенні не зазначив конкретних обставин та фактів, що спростовують такі доводи, і змінив рішення суду першої інстанції лише в частині посилання на відмову в задоволенні позовів у зв'язку з пропуском строку на звернення до суду.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційні скарги задовольнила частково: рішення Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 11 грудня 2007 р. та рішення Апеляційного суду Житомирської області від 27 березня 2008 р. скасувала і передала справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

17. Передбачені ст. 1166 ЦК України підстави відповідальності особи за завдану майнову шкоду застосовуються в разі виникнення між сторонами спору в деліктних зобов'язаннях.

Разом з тим підстави, умови, порядок, межі й розмір матеріальної відповідальності працівників за шкоду, заподіяну ними підприємству, установі, організації, встановлені гл. IX КЗпП України.

Задовольняючи позов, суд керувався п. 1 ст. 134 зазначеного Кодексу та водночас ст. 1166 ЦК України, у достатньому обсязі не визначився із характером спірних правовідносин і правовою нормою, що підлягає застосуванню, та безпідставно застосував положення ст. 1166 ЦК України. Суд не взяв до уваги відповідних норм КЗпП України і не встановив та не зазначив у рішенні, яку саме роботу виконував відповідач, перебуваючи в трудових відносинах із приватним підприємцем, чи може бути укладено згідно зі ст. 135[1] КЗпП України договір про повну матеріальну відповідальність і чи має він юридичну силу саме у випадку пошкодження автомобіля позивача, а також чи є інші передбачені ст. 134 цього Кодексу підстави для покладення на відповідача повної матеріальної відповідальності

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 1 вересня 2010 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2011. — № 5(129). — С. 3.)

У січні 2009 р. приватний підприємець Ж. звернувся до суду із позовом до К. про відшкодування матеріальної шкоди, пославшись на те, що відповідач перебував із ним як приватним підприємцем у трудових відносинах, між ними укладено договір про повну матеріальну відповідальність, а 19 травня 2008 р. К., керуючи автомобілем, який належить йому, позивачу, допустив зіткнення цього транспортного засобу з деревом, внаслідок чого автомобіль перекинувся й був пошкоджений. Відповідач визнав свого провину в цій дорожньо-транспортній пригоді та зобов'язався відшкодувати завдані збитки, однак трудові відносини з позивачем припинив, не відшкодувавши заподіяної шкоди.

Ж. просив стягнути з К. 23 тис. 548 грн 36 коп. на відшкодування матеріальної шкоди, 450 грн — оплати вартості проведення експертизи та відшкодувати судові витрати.

Ленінський районний суд м. Запоріжжя рішенням від 19 жовтня 2009 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Запорізької області від 14 грудня 2009 р., позов задовольнив: постановив стягнути з відповідача на користь позивача 23 тис. 548 грн 36 коп. на відшкодування матеріальної шкоди, 450 грн — оплати вартості проведення експертизи, 268 грн — на відшкодування судових витрат, а також зобов'язати позивача повернути відповідачеві замінені запчастини автомобіля.

У касаційній скарзі К. просив скасувати ухвалені у справі судові рішення і передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції, пославшись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши суддю-доповідача, обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Задовольняючи позов, суд керувався п. 1 ст. 134 КЗпП та водночас ст. 1166 ЦК й виходив із того, що між сторонами було укладено договір про повну матеріальну відповідальність К., а 19 травня 2008 р. з його вини пошкоджено автомобіль приватного підприємця Ж., тому відповідач зобов'язаний відшкодувати позивачеві завдану своїми неправомірними діями матеріальну шкоду, розмір якої відповідно до висновку спеціаліста-автотоварознавця від 1 липня 2008 р. становить 23 тис. 548 грн 36 коп.

Проте з таким висновком суду цілком погодитися не можна.

Передбачені ст. 1166 ЦК підстави відповідальності особи за завдану майнову шкоду застосовуються в разі виникнення між сторонами спору в деліктних зобов'язаннях.

Разом з тим підстави, умови, порядок, межі й розмір матеріальної відповідальності працівників за шкоду, заподіяну ними підприємству, установі, організації, встановлені гл. IX КЗпП.

Відповідно до частин 1, 2 ст. 130 цього Кодексу працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків.

При покладенні матеріальної відповідальності права і законні інтереси працівників гарантуються шляхом встановлення відповідальності тільки за пряму дійсну шкоду, лише в межах і порядку, передбачених законодавством, і за умови, коли така шкода заподіяна підприємству, установі, організації винними протиправними діями (бездіяльністю) працівника. Ця відповідальність, як правило, обмежується певною частиною заробітку працівника і не повинна перевищувати повного розміру заподіяної шкоди, за винятком випадків, передбачених законодавством.

Згідно з п. 1 ст. 134 КЗпП відповідно до законодавства працівники несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з їх вини підприємству, установі, організації, у випадках, коли між працівником і підприємством, установою, організацією відповідно до ст. 135^1 цього Кодексу укладено письмовий договір про взяття на себе працівником повної матеріальної від-

повідальності за незабезпечення цілості майна та інших цінностей, переданих йому для зберігання або для інших цілей.

У ст. 135[1] КЗпП передбачено, що письмові договори про повну матеріальну відповідальність може бути укладено підприємством, установою, організацією з працівниками (що досягли вісімнадцятирічного віку), які займають посади або виконують роботи, безпосередньо зв'язані із зберіганням, обробкою, продажем (відпуском), перевезенням або застосуванням у процесі виробництва переданих їм цінностей. Перелік таких посад і робіт, а також типовий договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність затверджуються в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України.

Також відповідно до ч. 1 ст. 135[3] КЗпП розмір заподіяної підприємству, установі, організації шкоди визначається за фактичними втратами, на підставі даних бухгалтерського обліку, виходячи з балансової вартості (собівартості) матеріальних цінностей за вирахуванням зносу згідно з установленими нормами.

Суд установив, що сторони перебували в трудових відносинах і між ними 15 травня 2008 р. було укладено договір про повну матеріальну відповідальність К., який 19 травня 2008 р. керував автомобілем, що належить позивачу, та пошкодив цей транспортний засіб.

Заперечуючи проти позову, К. послався на те, що його матеріальна відповідальність за пошкодження автомобіля не може бути повною, оскільки договір про повну матеріальну відповідальність він уклав із Ж. як експедитор і за таким договором відповідає в повному обсязі лише за ввірені (передані) йому матеріальні цінності, а за пошкодження автомобіля несе відповідальність лише як водій у загальному порядку.

Відповідач також не погодився із розміром матеріальної шкоди, визначеним у висновку спеціаліста-автотоварознавця від 1 липня 2008 р., навів відповідні мотиви своїх заперечень проти цього висновку та заявив клопотання про призначення експертизи для визначення розміру дійсної шкоди, завданої позивачу, а також зазначив, що Ж. на відшкодування шкоди вже утримав із його заробітної плати 1 тис. 800 грн та із заробітної плати його брата — 900 грн.

Суд на порушення вимог статей 214, 215 ЦПК на зазначене уваги не звернув, пояснень відповідача належним чином не перевірив, у достатньому обсязі не визначився із характером спірних правовідносин і правовою нормою, що підлягає застосуванню, та безпідставно застосував положення ст. 1166 ЦК. Суд не взяв до уваги відповідних норм КЗпП і не встановив та не зазначив у рішенні, яку саме роботу виконував К., перебуваючи в трудових відносинах із приватним підприємцем Ж., чи може бути укладено згідно зі ст. 135[1] КЗпП договір про повну матеріальну відповідальність і чи має він юридичну силу саме у випадку пошкодження автомобіля позивача, що стався 19 травня 2008 р., а також чи є інші передбачені ст. 134 цього Кодексу підстави для покладення на К. повної матеріальної відповідальності.

У достатньому обсязі не визначився суд і з розміром шкоди, оскільки взяв до уваги висновок спеціаліста-автотоварознавця від 1 липня 2008 р., однак не з'ясував, чи відповідає визначений у цьому висновку розмір матеріальної шкоди передбаченим ст. 135[3] КЗпП правилам, а також не перевірив пояснень відповідача щодо попереднього утримання позивачем 2 тис. 700 грн на відшкодування шкоди й у рішенні не зазначив мотивів, через які не взяв до уваги таких пояснень К.

Також суд в ухвалі не вирішив клопотання відповідача про призначення експертизи для визначення розміру дійсної шкоди. Перевірити, як розглядалося це питання в судовому засіданні, неможливо, оскільки на порушення ст. 197 ЦПК диск, на який здійснювався технічний запис судових засідань 15 червня 2009 р. та 19 жовтня 2009 р., до матеріалів справи не приєднано, а до справи долучено довідки про те, що з технічних причин звукозапис не зберігся.

Крім того, у висновку спеціаліста-автотоварознавця від 1 липня 2008 р. зазначено, що ремонтувати автомобіль економічно недоцільно, й розмір матеріальної шкоди спеціаліст визначив у 23 тис. 548 грн 36 коп., що становить дійсну ринкову вартість автомобіля, натомість представник позивача у своїх поясненнях суду зазначила, що автомобіль Ж. відремонтований і використовується за призначенням.

Такі обставини суд залишив без перевірки й оцінки і не визначився з розміром фактичних втрат, понесених позивачем.

Апеляційний суд на зазначене уваги не звернув, на порушення вимог статей 303, 315 ЦПК у достатній мірі не перевірив доводів апеляційної скарги, в ухвалі не зазначив конкретних обставин і фактів, що спростовують такі доводи, і залишив рішення суду першої інстанції без змін.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Верховного Суду України касаційну скаргу К. задовольнила: рішення Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 19 жовтня 2009 р. та ухвалу Апеляційного суду Запорізької області від 14 грудня 2009 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

18. Відповідно до ч. 2 ст. 651 ЦК України договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

Таким чином, як підставу для розірвання договору на вимогу однієї сторони закон передбачає не тільки факт

порушення умов договору другою стороною, а й обов'язково наявність шкоди, завданої цим порушенням другою стороною.
Суд мав з'ясувати, чи було завдано порушенням банком і позичальником умов договорів поруки шкоди іншим учасникам цих договорів

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 22 грудня 2010 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2011. — № 2 (126). — С. 5.)

У вересні 2009 р. С. А., С. Т. і Д. О. звернулися до суду з позовом до публічного акціонерного товариства «Банк "Фінанси та кредит"» (далі — Банк), третя особа — Д. Ю., про розірвання договорів поруки.

Позивачі зазначили, що 18 червня 2007 р. між Банком і Д. Ю. було укладено кредитний договір, за яким Банк надав Д. Ю. кредит у сумі 1 млн 294 тис. доларів США під 14 % річних, а також 18 червня 2007 р. вони, позивачі, уклали з Банком та Д. Ю. договори поруки, за якими поручилися за виконання Д. Ю. своїх зобов'язань за укладеним з Банком кредитним договором. Посилаючись на те, що пізніше Банк і Д. Ю. неодноразово змінювали умови кредитного договору без їхньої як поручителів згоди, внаслідок чого збільшився обсяг їх відповідальності, позивачі просили про розірвання договорів поруки.

Рішенням Ленінського районного суду м. Севастополя від 3 грудня 2009 р. та додатковим рішенням цього суду від 17 грудня 2009 р. позов задоволено.

Апеляційний суд м. Севастополя рішенням від 1 квітня 2010 р. рішення суду першої інстанції в частині задоволення позову Д. О. про розірвання договору поруки скасував і ухвалив у цій частині нове рішення про відмову в позові. У решті рішення місцевого суду залишено без змін.

У касаційній скарзі Банк, посилаючись на порушення судом норм матеріального і процесуального права, просив скасувати рішення суду першої інстанції та рішення апеляційного суду в частині вирішення позовних вимог С. А. і С. Т. та ухвалити в цій частині нове рішення про відмову в позові.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, дослідивши матеріали справи та перевіривши наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково.

Ухвалюючи рішення про розірвання укладених позивачами С. А. та С. Т. з Банком і позичальником Д. Ю. договорів поруки, суд першої інстанції, з висно-

вками якого в цій частині погодився апеляційний суд, виходив із того, що Банк та позичальник Д.Ю. змінили умови кредитного договору без згоди позивачів як поручителів, внаслідок чого збільшився обсяг їх відповідальності.

Однак із таким висновком погодитися не можна.

Відповідно до ч. 2 ст. 651 ЦПК договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

Суд установив, що 18 червня 2007 р. між Банком та Д. Ю. було укладено кредитний договір. Того ж дня між Банком, Д. Ю., а також С. А. і С. Т. укладено договори поруки, за якими С. А. та С. Т. поручилися перед Банком за виконання Д. Ю. зобов'язань за кредитним договором.

Згідно з підпунктом 4.4 укладених Банком, позичальником і С. А. та С. Т. договорів поруки внесення змін і доповнень у кредитний договір, внаслідок чого збільшується обсяг відповідальності поручителя, не допускається без згоди поручителя.

Як установив суд, 3 жовтня та 28 листопада 2008 р. Банк і позичальник без згоди поручителів С. А. та С. Т. внесли зміни до кредитного договору щодо зобов'язань позичальника, внаслідок чого обсяг відповідальності поручителів збільшився.

Встановивши такі обставини, суд дійшов висновку про наявність передбачених законом підстав для розірвання укладених із С. А. та С. Т. договорів поруки, однак при цьому не взяв до уваги того, що як підставу для розірвання договору на вимогу однієї сторони закон передбачає не тільки факт порушення умов договору другою стороною, а й обов'язково наявність шкоди, завданої цим порушенням другою стороною.

Суд також не з'ясував, чи було завдано порушенням Банком і позичальником умов договорів поруки шкоди іншим учасникам цих договорів — поручителям С. А. та С. Т.

Крім того, взявши в основу свого висновку про те, що внаслідок зміни Банком і позичальником умов кредитного договору обсяг відповідальності поручителів збільшився, висновок експерта від 22 березня 2010 р., суд на порушення вимог ст. 212 ЦПК не вивчив ретельно експертного висновку від 31 березня 2010 р., згідно з яким загальний обсяг платежів позичальника після внесення змін до кредитного договору не змінився, і не дав йому належної оцінки, а лише зазначив як підставу для відхилення цього висновку його невідповідність експертному висновку від 22 березня 2010 р.

Розглядаючи спір про розірвання договорів, суд також не вирішив питання про залучення до участі у справі як відповідача однієї із сторін цих договорів — позичальника Д. Ю., що відповідно до п. 4 ст. 311 ЦПК в редакції, чинній на час розгляду справи, було обов'язковою підставою для скасування рішення суду з передачею справи на новий розгляд.

Таким чином, суд порушив норми процесуального права, що унеможливило встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, і згідно з ч. 2 ст. 338 ЦПК є підставою для скасування судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій у частині вирішення позовних вимог С. А. та С. Т. і направлення справи в цій частині на новий розгляд до суду першої інстанції.

Рішення апеляційного суду в частині вирішення позовної вимоги Д. О. оскаржене не було, тому не перевірялося судом касаційної інстанції відповідно до положень ст. 335 ЦПК.

Керуючись п. 2 ч. 1 ст. 336, ч. 2 ст. 338 і п. 2 ч. 1 ст. 344 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Банку задовольнила частково: рішення Ленінського районного суду м. Севастополя від 3 грудня 2009 р., додаткове рішення цього суду від 17 грудня 2009 р. та рішення Апеляційного суду м. Севастополя від 1 квітня 2010 р. в частині вирішення позовних вимог С. А. та С. Т. скасувала і передала справу в цій частині на новий розгляд до суду першої інстанції.

23. ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИНЯТКОВИМИ ОБСТАВИНАМИ[1]

1. Рішення суду про відмову в задоволенні позову про усунення перешкод у здійсненні права власності шляхом зобов'язання виконати роботи з розблокування дверей виходу на сходову клітину «чорного» ходу та про повернення права користування частиною сходової клітини визнано правильним, оскільки допоміжні приміщення (підвали, горища, сходи тощо) стають об'єктами права власності співвласників багатоквартирних будинків одночасно з приватизацією громадянами квартир, що засвідчується свідоцтвом про право власності на квартиру, а в розглянутій справі встановлено, що дозвіл на переобладнання горища будинку та демонтаж перекриття між поверхами надавався рішеннями районної ради народних депутатів до виникнення у позивачів права власності на квартири

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 4 жовтня 2007 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2008 р. — № 7 (95). — С. 15–16)

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, розглянувши в судовому засіданні цивільну справу за скаргою М. про перегляд у зв'язку з винятковими обставинами ухвали Верховного Суду України від 1 листопада 2006 р., ухвали Апеляційного суду м. Києва від 1 червня 2004 р. та

[1] До змін, внесених Законом України № 1876-VI від 11.02.2010 р. глава 3 розділу V Цивільного процесуального кодексу України називалась «Провадження у зв'язку з винятковими обставинами». Згідно із чинною на той час ст. 354 Цивільного процесуального кодексу України підставами оскарження судових рішень за винятковими обставинами були: 1) неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одного і того самого положення закону; 2) визнання судового рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України.

рішення Печерського районного суду м. Києва від 29 січня 2004 р. у справі за позовом М., Г., Д. до дочірнього підприємства з іноземними Інвестиціями «Барквуд» (далі — ДП «Барк-вуд»), Печерської районної у м. Києві державної адміністрації, комунального підприємства житлового господарства Печерського району м. Києва «Печерськжитло», третя особа — комунальне підприємство «Київське міське бюро технічної інвентаризації та реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна», про усунення перешкод у здійсненні права власності шляхом зобов'язання виконати роботи з розблокування дверей виходу з квартири на сходову клітину «чорного» ходу та про повернення права користування частиною сходової клітини, встановила таке.

У серпні 2003 р. М., Г. і Д. звернулися до суду із зазначеним позовом, мотивуючи вимоги тим, що вони є власниками квартири у будинку в м. Києві та співвласниками допоміжних приміщень і технічного обладнання в будинку відповідно до ч. 2 ст. 10 Закону від 19 червня 1992 р. № 2482-XII «Про приватизацію державного житлового фонду» (далі — Закон). Зазначали, що будинок має дві сходові клітини: парадну та «чорну»; належна їм квартира розташована на шостому поверсі та до листопада 2001 р. мала два виходи. У 2001 р. відповідач — ДП «Барквуд» — заблокував їхні двері виходу на сходову клітину «чорного» ходу після будівництва мансарди в будинку, а згодом на місці сходової клітини «чорного» ходу побудував інше жиле приміщення.

Посилаючись на те, що порушено їхнє право як власників квартири та право користування жилим приміщенням, просили зобов'язати відповідачів виконати обсяг робіт з розблокування дверей виходу з квартири на сходову клітину «чорного» ходу, повернути в попередній стан сходову клітину «чорного» ходу і поновити їхнє право користування цією сходовою клітиною.

Печерський районний суд м. Києва рішенням від 29 січня 2004 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 1 червня 2004 р., у позові М., Г. і Д. відмовив.

Верховний Суд України ухвалою від 1 листопада 2006 р. касаційну скаргу М., Г. і Д. відхилив, рішення Печерського районного суду м. Києва від 29 січня 2004 р. та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 1 червня 2004 р. залишив без змін.

Не погоджуючись із зазначеними судовими рішеннями, М. звернулася до Верховного Суду України зі скаргою, в якій просила скасувати рішення Печерського районного суду м. Києва від 29 січня 2004 р., ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 1 червня 2004 р. та ухвалу Верховного Суду України від 1 листопада 2006 р. й ухвалити нове рішення у зв'язку з винятковими обставинами, посилаючись на неоднакове застосування судами касаційної та апеляційної інстанцій одних і тих самих положень законів.

Скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 354 ЦПК підставою оскарження у зв'язку з винятковими обставинами судових рішень у цивільних справах після їх перегляду

в касаційному порядку є неоднакове застосування судом касаційної інстанції одного і того самого положення закону.

Установлено, що Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України у справах Щ. (ухвала Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 12 травня 2005 р., справа № 6-486 кс04), С. (ухвала Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 23 грудня 2004 р., справа № 13680кс03) та інших при застосуванні ст. 1, ч. 2 ст. 10 Закону зробила висновок про те, що власники квартир багатоквартирних будинків є співвласниками допоміжних приміщень будинку, технічного обладнання та елементів зовнішнього благоустрою і їх право власності підлягає судовому захисту.

Підставою перегляду судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами М. зазначила неоднакове застосування судом касаційної інстанції ч. 2 ст. 10 Закону, Прикінцевих та перехідних положень ЦПК і КАС щодо визначення підсудності справ, посилаючись на те, що при вирішенні справи за її позовом суди дійшли протилежного висновку.

Наведені у скарзі М. доводи є необгрунтованими.

Виходячи зі змісту п. 2 ст. 10 Закону та п. 4.2 Рішення Конституційного Суду України від 2 березня 2004 р. № 4-рп/2004 допоміжні приміщення (підвали, горища, сходи тощо) стають об'єктами права власності співвласників багатоквартирних будинків одночасно з приватизацією громадянами квартир, що засвідчується свідоцтвом про право власності на квартиру. З таких позицій виходили суди як у наведених справах, так і в справі М.

Так, суди встановили, що позивачам М., Г, Д. відповідно до свідоцтва про право власності на житло від 28 грудня 1999 р. належить на праві власності зазначена квартира.

Рішення про переобладнання горища вказаного будинку в мансардні поверхи, у процесі якого передбачався демонтаж перекриття між четвертим і п'ятим, п'ятим і шостим та шостим і сьомим поверхами по «чорному» ходу будинку, прийнято на підставі розпорядження Київської міської державної адміністрації від 17 лютого 1997 р. № 2048, рішень Старокиївської районної ради народних депутатів м. Києва: від 11 вересня 1997 р. № 162, від 25 грудня 1997 р. № 185, від 4 лютого 1998 р. № 192, від 27 квітня 1999 р. № 116 від 27 грудня 1999 р. № 152, тобто до виникнення у позивачів права власності на квартиру в цьому будинку. Зазначені рішення місцевих органів влади в установленому законом порядку не визнані недійсними.

Крім того, суди встановили, що призначенням сходів «чорного» ходу для восьми з тридцяти п'яти квартир було лише забезпечення виходу до ліфтових механізмів будинку.

У результаті реконструкції будинку за умовами інвестиційного контракту від 17 серпня 2000 р. № 202, укладеного на підставі розпоряджень Київської міської державної адміністрації від 17 грудня 1997 р. № 2048 та від 7 липня 2000 р. № 1088, крім інших опоряджувальних робіт з поліпшення стану будинку, здійснено заміну ліфтів та ремонт парадного ходу будинку із заміною сходів, у зв'язку

з чим «чорний» хід як вихід з квартир до приміщень ліфтових механізмів втратив своє призначення.

Роботи з реконструкції «чорного» ходу проведено також з метою укріплення монолітного поясу будинку.

Зазначену реконструкцію завершено 24 квітня 2002 р., об'єкт реконструкції прийнято в експлуатацію, а новостворені квартири, до складу яких увійшла й площа сходових клітин «чорного» ходу, передано у власність інших осіб.

Крім того, як установлено судами, у процесі здійснення реконструкції будинку між інвестором та позивачами 22 лютого 2001 р. укладено угоду, зміст якої фактично свідчить про їх згоду на проведення робіт з реконструкції будинку, та визначено розмір компенсації позивачам у зв'язку з проведенням цих робіт.

Згідно із цією угодою інвестором здійснений ремонт квартири М. із заміною віконних і балконних блоків, дубового паркету в кімнатах і лінолеуму в коридорі та кухні й відшкодована моральна шкода, завдана внаслідок проведення будівельних робіт, а позивачами 16 квітня 2002 р. видана розписка про отримання грошових коштів і відсутність у них претензій до інвестора.

За таких обставин суди дійшли обґрунтованого висновку про відсутність порушення прав позивачів як власників зазначеної квартири та підстав для задоволення позову про зобов'язання відповідача виконати роботи з розблокування виходу з квартири на сходи «чорного» ходу з поновленням попереднього стану сходової клітини.

Наведені у скарзі доводи М. про порушення правил підсудності безпідставні, оскільки цей спір є не адміністративним спором, а спором про право, що виникло із цивільних правовідносин.

Відповідно до ч. 4 ст. 357, п. 1 ч. 1 ст. 358 ЦПК, розглядаючи справу в порядку провадження у зв'язку з винятковими обставинами, Верховний Суд України має право постановити ухвалу про відхилення скарги і залишення рішення, ухвали без змін, якщо визнає, що судові рішення ухвалено з додержанням норм матеріального та процесуального права.

З огляду на наведене підстав для скасування ухвали Верховного Суду України, якою залишено без змін ухвалу апеляційного суду та рішення суду першої інстанції, не вбачається.

Керуючись ст. 358 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України скаргу М. відхилила: ухвали Верховного Суду України від 1 листопада 2006 р. та Апеляційного суду м. Києва від 1 червня 2004 р. й рішення Печерського районного суду м. Києва від 29 січня 2004 р. залишила без змін.

---

2. Згідно з п. 17 розд. X «Перехідні положення» ЗК України сертифікати на право на земельну частку (пай), отримані громадянами, вважаються правовстановлюючими документами при реалізації ними права вимоги на відведення земельної частки (паю) в натурі (на місцевості) відповідно до законодавства. Сертифікати на право на земельну частку (пай) є дійсними до виділення власни-

кам земельних часток (паїв) у натурі (на місцевості) земельних ділянок та видачі їм державних актів на право приватної власності на землю.
Особа з часу отримання державного акта на право приватної власності на землю набуває статусу власника земельної ділянки. Оскільки змінюється предмет оренди та статус орендодавця, договір оренди слід вважати припиненим.
Положення п. 8 розд. X «Перехідні положення» ЗК України та розд. IX «Перехідні положення» Закону України «Про оренду землі» щодо переукладення договору оренди земельної частки (паю) передбачають право на переукладення договору оренди і не можуть бути примусом для власника земельної ділянки

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 28 березня 2007 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду. — 2007 р. — № 9 (85). — С. 8–9)

У вересні 2004 р. К. та інші особи звернулися до суду з позовом до сільськогосподарського виробничого кооперативу «Калініна» (далі — СВК) про розірвання договорів оренди земельних часток (паїв). Вони посилалися на те, що 11 лютого 2000 р. уклали з відповідачем договори оренди земельних часток (паїв), 16 серпня 2002 р. отримали державні акти на право приватної власності на землю, після того, як земельні ділянки було виділено в натурі (на місцевості), звернулися до СВК з проханням розірвати договори оренди у зв'язку зі зміною предмета оренди, оскільки не бажають продовжувати їх дію, проте СВК їм у цьому відмовив. Позивачі просили розірвати договори оренди земельних часток (паїв), укладені 11 лютого 2000 р. між ними та СВК.

Вільнянський районний суд Запорізької області рішенням від 17 грудня 2004 р. позов задовольнив.

Апеляційний суд Запорізької області рішенням від 25 червня 2005 р. рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове рішення про відмову в задоволенні позову.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України ухвалою від 3 лютого 2006 р. касаційну скаргу позивачів відхилила, рішення Апеляційного суду Запорізької області від 25 червня 2005 р. залишила без змін.

К. та інші особи, посилаючись на неоднакове застосування судом касаційної інстанції одного і того самого положення закону, звернулися до Верховного Суду України зі скаргою про перегляд у зв'язку з винятковими обставинами рішення Апеляційного суду Запорізької області від 25 червня 2005 р. та ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 лютого 2006 р.

У скарзі позивачі просили скасувати судові рішення апеляційної та касаційної інстанцій у зв'язку з винятковими обставинами і залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції виходив із того, що відповідно до розд. IX «Перехідні положення» Закону від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV «Про оренду землі» (далі — Закон № 161-XIV) після виділення власникам земельних часток (паїв) земельних ділянок в натурі (на місцевості) та отримання ними державних актів на право власності на землю дія договорів оренди земельних часток (паїв) припиняється і що СВК не вчинив необхідних дій, спрямованих на переукладення договорів оренди відповідно до державних актів.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи в задоволенні позову, апеляційний суд виходив із того, що відповідно до розд. IX «Перехідні положення» Закону № 161-XIV після виділення громадянину земельної ділянки в натурі (на місцевості) та одержання ним державного акта на право власності на землю сторони договору оренди земельної частки (паю), укладеного на підставі відповідного сертифіката, зобов'язані переукласти договір оренди відповідно до державного акта; підстав для розірвання договору в такому разі немає.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, переглядаючи справу в касаційному порядку, погодилась із такими висновками апеляційного суду і залишила його рішення без змін.

Проте з такими висновками погодитись не можна з таких підстав.

Відповідно до ст. 354 ЦПК судові рішення у цивільних справах можуть бути переглянуті у зв'язку з винятковими обставинами після їх перегляду в касаційному порядку, якщо вони оскаржені з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одного і того самого положення закону; визнання судового рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України.

Установлено, що Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України за результатами розгляду іншої цивільної справи постановила ухвалу від 11 березня 2004 р., в якій суд касаційної інстанції дійшов висновку, що зобов'язання сторін за договором оренди земельної ділянки (паю) згідно з п. 2.3 Типового договору оренди земельної частки (паю) (затверджено наказом Державного комітету України по земельних ресурсах від 17 січня 2000 р. № 5; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 лютого 2000 р. за № 101/4322) можуть бути припинені після одержання державного акта на право приватної власності на землю і виділення земельної ділянки в натурі. При відмові орендаря розірвати цей договір та припинити користування земельною ділянкою право власника земельної ділянки (орендодавця) на землю підлягає захисту в загальному порядку.

Зазначені положення залишились поза увагою суду касаційної інстанції, що призвело до неоднакового застосування судом одного і того самого положення закону.

Крім того, згідно з п. 17 розд. X «Перехідні положення» ЗК сертифікати на право на земельну частку (пай), отримані громадянами, вважаються правовстановлюючими документами при реалізації ними права вимоги на відведення земельної частки (паю) в натурі (на місцевості) відповідно до законодавства. Сертифікати на право на земельну частку (пай) є дійсними до виділення власникам земельних часток (паїв) у натурі (на місцевості) земельних ділянок та видачі їм державних актів на право приватної власності на землю.

З огляду на зазначене з часу отримання позивачами державних актів на право приватної власності на землю вони набули статусу власників земельних ділянок, тобто змінився предмет оренди та статус орендодавців, а тому договори слід вважати припиненими. Положення п. 8 розд. X «Перехідні положення» ЗК та розд. IX «Перехідні положення» Закону № 161-XIУ щодо переукладення договору оренди земельної частки (паю) передбачають право на переукладення договору оренди і не можуть бути примусом для власника земельної ділянки.

Ураховуючи наведене, слід визнати обґрунтованим і законним висновок суду першої інстанції про задоволення позову та розірвання договорів оренди земельних часток (паїв), укладених 11 лютого 2000 р. між СВК і К. та іншими особами.

За таких обставин ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 лютого 2006 р. та рішення Апеляційного суду Запорізької області від 25 червня 2005 р. скасовано, рішення Вільнянського районного суду Запорізької області від 17 грудня 2004 р. залишено в силі з підстав, передбачених статтями 354, 359 ЦПК.

3. Рішення Європейського суду з прав людини, яким встановлено порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з надмірною тривалістю судових проваджень, не може бути відповідно до ст. 354 ЦПК України підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами, якщо судові рішення, ухвалені в справі, визнані такими, що не порушують міжнародних зобов'язань України

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 2 жовтня 2008 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 4 (104). — С. 24–25)

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України розглянула в судовому засіданні справу за позовом Ф. до С., Д., Ч., третя особа — Херсонська

товарна біржа «Альтер-Его» (далі — Біржа), про визнання недійсними договорів купівлі-продажу та міни й за зустрічним позовом Д., Ч. до Ф., Біржі про визнання дійсними договорів купівлі-продажу та міни.

Під час розгляду справи було встановлено, що у квітні 1997 р. Ф. звернулася до суду із зазначеним позовом до С., Ш., Ч., Д., обґрунтовуючи позовні вимоги тим, що в червні 1995 р. вона за посередництва С. придбала квартиру в м. Херсоні, а потім обміняла її на іншу, як запропонував С., та оформила на його ім'я довіреність, якої не віддала. Згодом вона дізналася, що С. скористався підробленою довіреністю й у серпні 1995 р. продав її квартиру Д., який у свою чергу обміняв її на будинок Ч.

Позивачка зазначила, що договори купівлі-продажу та міни квартири було укладено внаслідок обману та шахрайських дій, і просила визнати їх недійсними.

Згодом Ф. доповнила позов і просила визнати договори недійсними ще й з тих підстав, що вони укладені на Біржі й нотаріально не посвідчені.

Д., Ч. пред'явили зустрічний позов, в якому просили визнати дійсними договір купівлі-продажу квартири у м. Херсоні, укладений 9 серпня 1995 р. між С., який діяв від імені Ф., та Д., і договір міни зазначеної квартири на будинок, укладений 20 травня 1996 р. між Д. та Ч., посилаючись на те, що С. діяв від імені Ф. на підставі довіреності, яка не була скасована, усі умови договору купівлі-продажу сторони виконали, квартира передана у власність Д., який сплатив продавцю визначену сторонами суму, а згодом обміняв, дотримуючись вимог закону, квартиру на будинок Ч., та що договір міни також виконано.

Справу суди розглядали неодноразово.

Суворовський районний суд м. Херсона останнім рішенням від 15 листопада 2002 р. в задоволенні позову Ф. відмовив, зустрічний позов задовольнив і постановив визнати дійсними договір купівлі-продажу квартири, укладений 9 серпня 1995 р. між С. та Д., і договір міни зазначеної квартири на будинок, укладений 20 травня 1996 р. між Д. та Ч.

Апеляційний суд Херсонської області ухвалою від 5 березня 2003 р. рішення суду першої інстанції в частині визнання дійсним договору купівлі-продажу змінив і постановив визнати дійсним договір купівлі-продажу квартири, укладений 9 серпня 1995 р. між Ф. та Д, У решті рішення залишене без змін.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України ухвалою від 19 листопада 2004 р. у задоволенні касаційної скарги Ф. на ухвалені в справі судові рішення відмовила.

Ф. звернулася до Верховного Суду України зі скаргою про перегляд судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами, посилаючись на визнання судового рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України.

Скарга задоволенню не підлягає з таких підстав.

Відповідно до ст. 354 ЦПК судові рішення у цивільних справах можуть бути переглянуті у зв'язку з винятковими обставинами після їх перегляду в ка-

саційному порядку, якщо вони оскаржені з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одного і того самого положення закону; визнання судового рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України.

Європейський суд з прав людини рішенням від 15 листопада 2007 р. в справі «Федорчук проти України» (заява № 20746/05) постановив, що було порушено п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція), тобто мали місце надмірна тривалість судових проваджень та недотримання вимог розумного строку, а також ст. 13 Конвенції — заявниця не мала ефективних засобів юридичного захисту; решту заяви Ф. оголошено неприйнятною, і решту її вимог відхилено.

У п. 32 зазначеного рішення Європейський суд з прав людини констатував, що порушення ст. 13 Конвенції мало місце у зв'язку з відсутністю засобу юридичного захисту в національному законодавстві, за допомогою якого заявниця могла б отримати рішення, яке підтверджувало б її право на розгляд справи протягом розумного строку відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції.

Таким чином, Європейський суд з прав людини рішенням від 15 листопада 2007 р. встановив порушення положень Конвенції, однак оскаржувані Ф. судові рішення не визнані такими, що порушують міжнародні зобов'язання України.

Виходячи з наведеного, підстав, передбачених ст. 354 ЦПК, для скасування у зв'язку з винятковими обставинами ухвалених у справі судових рішень не було.

Керуючись ст. 358 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України скаргу Ф. відхилила: рішення Суворовського районного суду м. Херсона від 15 листопада 2002 р., ухвалу Апеляційного суду Херсонської області від 5 березня 2003 р. та ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 19 листопада 2004 р. залишила без змін.

24. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

1. Постанова Верховного Суду України від 31 січня 2011 року

(Витяг)

(Електронний ресурс // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua)

У серпні 2009 року ОСОБА_1 звернулася до суду зі скаргою на дії державного виконавця Сихівського відділу державної виконавчої служби Львівського міського управління юстиції Кобілевої І. О., мотивуючи вимоги тим, що рішенням Шевченківського районного суду м. Львова від 27 лютого 2009 року, яке набрало законної сили 16 червня 2009 року, стягнуто з відкритого акціонерного товариства «Львівобленерго» на її користь 17 048 грн 36 коп. майнової та моральної шкоди, завданої знищенням плодових насаджень на її земельній ділянці. 14 липня 2009 року видано виконавчий лист № 2-637/09.

Постановою головного державного виконавця Сихівського відділу державної виконавчої служби Львівського міського управління юстиції Кобілевої І. О. від 22 липня 2009 року відкрито виконавче провадження з виконання виконавчого листа № 2-637/09, виданого 14 липня 2009 року.

Постановою цього ж державного виконавця від 7 серпня 2009 року зупинено виконавче провадження з примусового виконання рішення Шевченківського районного суду м. Львова від 27 лютого 2009 року на підставі Закону України від 23 червня 2005 року № 2711-VI «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу». Вважаючи зазначену постанову незаконною та такою, що порушує її права, ОСОБА_1 просила визнати дії державного виконавця незаконними та скасувати постанову від 7 серпня 2009 року.

Ухвалою Шевченківського районного суду м. Львова від 25 листопада 2009 року в задоволенні скарги відмовлено.

Ухвалою апеляційного суду Львівської області від 25 лютого 2010 року ухвалу Шевченківського районного суду м. Львова від 25 листопада 2009 року скасовано, скаргу ОСОБА_1 задоволено. Визнано неправомірними дії головного державного виконавця Сихівського відділу державної виконавчої служби Львівського міського управління юстиції Кобілевої І. О. щодо зупинення виконавчого провадження з виконання виконавчого листа № 2-637/09, скасовано постанову від 7 серпня 2009 року, постановлено звернути рішення суду до виконання.

Окремою ухвалою апеляційного суду Львівської області від 25 лютого 2010 року про обставини, викладені в ухвалі апеляційного суду Львівської області від 25 лютого 2010 року, щодо неправомірних дій державного виконавця доведено до відома керівництва державної виконавчої служби Головного управління юстиції у Львівській області для вжиття заходів із метою недопущення порушень вимог закону та прав громадян у роботі виконавчої служби.

Ухвалою Верховного Суду України від 6 жовтня 2010 року ухвалу апеляційного суду Львівської області від 25 лютого 2010 року та окрему ухвалу апеляційного суду Львівської області від 25 лютого 2010 року залишено без змін.

У заяві про перегляд ухвали апеляційного суду Львівської області від 25 лютого 2010 року, окремої ухвали апеляційного суду Львівської області від 25 лютого 2010 року та ухвали Верховного Суду України від 6 жовтня 2010 року відкрите акціонерне товариство «Львівобленерго» просить скасувати зазначені судові рішення, посилаючись на неоднакове застосування судом касаційної інстанції до спірних правовідносин положень чинного законодавства, а саме: п. 15 ст. 34 Закону України «Про виконавче провадження» та ч. 6 п. 3.7. ст. 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу».

На обґрунтування заяви ВАТ «Львівобленерго» додало ухвалу Верховного Суду України від 27 травня 2009 року та постанову Верховного Суду України від 18 листопада 2008 року, в яких, на думку заявника, до аналогічних правовідносин по іншому застосовано положення п. 15 ст. 34 Закону України «Про виконавче провадження» і ч. 6 п. 3.7 ст. 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу».

Заслухавши доповідь судді-доповідача, перевіривши наведені в заяві доводи, Верховний Суд України не знаходить підстав для її задоволення.

Так, відповідно до ч. 6 п. 3.7 ст. 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» на строк участі підприємства паливно-енергетичного комплексу у процедурі погашення заборгованості підлягають зупиненню виконавчі провадження та заходи примусового виконання рішень щодо цього підприємства, що підлягають виконанню в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження», крім рішень про виплату заробітної плати, відшкодування матеріальної (майнової) шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, стягнення аліментів.

Згідно з п. 15 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про виконавче провадження» виконавче провадження підлягає обов'язковому зупиненню у випадках, зокрема, внесення підприємства паливно-енергетичного комплексу до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості відповідно до Закону України «Про заходи, спрямовані на

забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу».

Скасовуючи ухвалу суду першої інстанції й задовольняючи скаргу ОСОБА_1, апеляційний суд дійшов висновку про відсутність підстав для зупинення виконавчого провадження та про те, що дія Закону України від 23 червня 2005 року № 2711-VI «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» на спірні правовідносини, в яких однією зі сторін є фізична особа, не поширюється.

У той же час ухвалою Верховного Суду України від 27 травня 2009 року, на яку посилається заявник на підтвердження неоднакового застосування судом касаційної інстанції до спірних правовідносин положень чинного законодавства, скасовано судові рішення попередніх інстанцій, якими задоволено скаргу фізичної особи на дії державного виконавця, який зупинив виконання рішення суду про стягнення на її користь моральної шкоди з відкритого акціонерного товариства «Харківобленерго» — підприємства паливно-енергетичного комплексу, включеного до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості відповідно до Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу», та передано справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Постановою Верховного Суду України від 18 листопада 2008 року залишено без змін ухвалу Господарського суду Дніпропетровської області від 4 березня 2008 року, якою дії державного виконавця щодо зупинення виконання наказу Господарського суду Дніпропетровської області від 13 листопада 2006 року про стягнення заборгованості з підприємства паливно-енергетичного комплексу (включеного до реєстру) на користь іншої юридичної особи — товариства з обмеженою відповідальністю «Верітас-Альфа» — визнано обґрунтованими.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана виключно з підстав, передбачених цією статтею, зокрема у випадку неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Ураховуючи те, що обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися, відповідно до ст. 360-5 ЦПК України Верховний Суд України відмовляє в задоволенні заяви.

Керуючись ст. ст. 360-2, 360-3, 360-5 ЦПК України, Верховний Суд України

п о с т а н о в и в:

У задоволенні заяви відкритого акціонерного товариства «Львівобленерго» відмовити.

Постанова є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК України.

2. Постанова Верховного Суду України від 14 лютого 2011 року

(Витяг)

(Електронний ресурс // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua)

У березні 2010 року ОСОБА_1 звернулася до суду із зазначеним позовом, посилаючись на те, що 28 вересня 2007 року між ТОВ НВП «Земля і Життя» та акціонерним комерційним банком «Національний кредит», правонаступником якого є ПАТ «Банк Національний кредит», укладено договір про відкриття кредитної лінії, за яким акціонерний комерційний банк «Національний кредит» надав ТОВ НВП «Земля і Життя» кредит, відкривши відновлювальну кредитну лінію у сумі, яка не може перевищувати 14 млн 500 тис. грн зі сплатою 18 % річних. У забезпечення зазначеного договору вона (позивачка) передала в іпотеку квартиру АДРЕСА_1. За договором від 30 жовтня 2007 року ліміт кредитної лінії збільшено до 15 млн 500 тис. грн.

31 жовтня 2007 року договором про внесення змін було зменшено вартість застави з 6 183 333 грн до 2 705 080 грн, що призвело до зменшення коефіцієнта забезпечення та збільшення її відповідальності у випадку звернення стягнення на предмет іпотеки. Крім того, 25 лютого 2008 року було припинено договір іпотеки, що укладений з майновим поручителем — ТОВ «Миколаївтранс», що призвело до зростання боргового тягаря у разі звернення стягнення на предмет іпотеки.

22 квітня 2008 року відповідачі уклали договір про внесення змін до кредитного договору, за яким відсотки за користування кредитом збільшено до 20 %, а відсоткова ставка за неправомірне користування кредитом збільшена до 30 %.

Таким чином ПАТ «Банк Національний кредит» неодноразово підвищувало обсяг її відповідальності як майнового поручителя, не погоджуючи з нею зміни до кредитного договору.

Позивачка просила розірвати договір іпотеки, укладений між нею та ПАТ «Банк Національний кредит».

ПАТ «Банк Національний кредит» звернулося до суду із зустрічним позовом, в якому просило звернути стягнення на предмет іпотеки — квартиру АДРЕСА_1, що належить ОСОБА_1, посилаючись на те, що зобов'язання за кредитним договором боржниками не виконані.

Рішенням Шевченківського районного суду м. Києва від 4 червня 2010 року позов ОСОБА_1 задоволено, у задоволенні зустрічного позову відмовлено.

Рішенням Апеляційного суду м. Києва від 15 вересня 2010 року, рішення районного суду від 4 червня 2010 року скасовано, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено. Зустрічний позов ПАТ «Банк Національний кредит» задоволено частково, постановлено звернути стягнення на предмет іпотеки, а саме квартиру АДРЕСА_1.

Ухвалою колегії суддів Верховного Суду України від 17 листопада 2010 року відхилено касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Апеляційного суду м. Києва від 15 вересня 2010 року.

У поданій до Верховного Суду України заяві ОСОБА_1 просить скасувати ухвалу колегії суддів Верховного Суду України від 17 листопада 2010 року і справу передати на новий розгляд до суду касаційної інстанції, посилаючись на неоднакове застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права — статей 38, 39 Закону України «Про іпотеку», що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представників ОСОБА_1 та представників ПАТ «Банк Національний кредит», Верховний Суд України визнає, що заява задоволенню не підлягає з таких підстав.

Відповідно до статті 355 ЦПК України заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана виключно з підстав:

1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах;

2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом. У своїй заяві ОСОБА_1 просить переглянути ухвалу колегії суддів Верховного Суду України від 17 листопада 2010 року, якою було відхилено її касаційну скаргу на рішення Апеляційного суду м. Києва від 15 вересня 2010 року.

Для підтвердження підстав, установлених пунктом 1 статті 355 ЦПК України, ОСОБА_1 посилається на ухвали колегії суддів Верховного Суду України від 2 червня 2010 року та 7 липня 2010 року, рішення колегії суддів Верховного Суду України від 26 травня 2010 року, а також на постанови колегії суддів Вищого господарського суду України від 31 березня 2010 року, 2 серпня 2010 року та 13 жовтня 2010 року.

Зазначеними судовими рішеннями судів касаційної інстанції (окрім рішення від 26 травня 2010 року) були скасовані судові рішення про стягнення заборгованості за кредитами та звернення стягнення на предмет іпотеки з підстав порушення судами першої та апеляційної інстанції норм процесуального права з направленням справ на новий розгляд.

Рішенням колегії суддів Верховного Суду України від 26 травня 2010 року було відмовлено у позові про визнання права власності на предмет іпотеки з тих підстав, що Законом «Про іпотеку» передбачений інший порядок звернення на предмет іпотеки.

Наведене свідчить про те, що ОСОБА_1 не довела про наявність судових рішень суддів касаційної інстанції у випадках, коли ці суди при розгляді двох чи більше справ за тотожних предмета спору, підстав позову та за аналогічних обставин і однакового регулювання нормами матеріального права спірних правовідносин дійшли протилежних висновків щодо заявлених позовних вимог.

Неоднакове застосування норм процесуального права, а саме таку норму містить частина перша статті 39 Закону України «Про іпотеку», не може бути підставою для задоволення заяви про перегляд судових рішень з підстав, передбачених пунктом 1 статті 355 ЦПК України.

Відповідно до статті 360-5 ЦПК України Верховний Суд України відмовляє в задоволенні заяви, якщо обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися.

Керуючись статтею 360-3 ЦПК України, Верховний Суд України

п о с т а н о в и в:

У задоволенні заяви ОСОБА_1 про перегляд ухвали колегії суддів Верховного Суду України від 17 листопада 2010 року відмовити.

Постанова є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій пунктом 2 частини першої статті 355 ЦПК України.

3. Постанова Верховного Суду України від 21 лютого 2011 року

(Витяг)

(Електронний ресурс // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua)

У липні 2009 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до відкритого акціонерного товариства «Київгаз» (далі — ВАТ «Київгаз»), третя особа — головне управління соціального захисту населення виконавчого органу Київської міської ради, про зобов'язання виконати дії, скасування заборгованості, проведення перерахунку.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що він є пенсіонером Державної податкової адміністрації України та відповідно до ст. 26 Закону України «Про Державну податкову службу України» і ст. 22 Закону України «Про міліцію» він та члени його сім'ї мають право на 50-процентну знижку з оплати жилої площі, комунальних послуг і палива, однак відповідач не враховує його право на знижку й 20 травня 2009 року позивач отримав повідомлення про заборгованість за спожитий газ у сумі 1 703 грн 02 коп.

Рішенням Печерського районного суду м. Києва від 23 листопада 2009 року позов задоволено частково: зобов'язано ВАТ «Київгаз» провести перерахування ОСОБА_1 оплати за спожитий газ з 7 лютого 2008 року відповідно до ст. 22 Закону України «Про міліцію» у розмірі 50-процентної знижки без установлення меж за споживання.

Рішенням апеляційного суду м. Києва від 4 березня 2010 року рішення Печерського районного суду м. Києва від 23 листопада 2009 року скасовано, та ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 відмовлено.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 8 вересня 2010 року касаційну скаргу ОСОБА_1 відхилено, рішення апеляційного суду м. Києва від 4 березня 2010 року залишено без змін.

У заяві про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 8 вересня 2010 року з підстав, передбачених абз. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, ОСОБА_1 просить скасувати судові рішення, посилаючись на неоднакове застосування судом касаційної інстанції до спірних відносин положень ст. 22 Закону України «Про міліцію», ст. 3 Сімейного кодексу України.

В обґрунтування заяви додано рішення Печерського районного суду м. Києва від 24 листопада 2009 року у справі за позовом ОСОБА_1 до акціонерної енергопостачальної компанії «Київенерго» (далі — АЕК «Київенерго»), третя особа — головне управління соціального захисту населення виконавчого органу Київської міської ради, про визнання права на пільги, яким позовні вимоги задоволено частково: зобов'язано АЕК «Київенерго» провести перерахування ОСОБА_1 заборгованості з оплати за спожиту електричну енергію відповідно до ст. 22 Закону України «Про міліцію» у розмірі 50-процентної знижки без установлення меж споживання. Рішенням апеляційного суду м. Києва від 27 травня 2010 року рішення першої інстанції змінено в частині відшкодування витрат на правову допомогу.

Ухвалою судді Верховного Суду України від 20 серпня 2010 року відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою АЕК «Київенерго».

21 жовтня 2010 року ОСОБА_1 звернувся із заявою про перегляд рішення апеляційного суду м. Києва від 4 березня 2010 року та ухвали Верховного Суду України від 8 вересня 2010 року, в якій просив поновити строк на подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України, посилаючись на те, що ухвалу Верховного Суду України від 8 вересня 2010 року він отримав лише 8 жовтня 2010 року.

Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 січня 2011 року допущено до провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ВАТ «Київгаз», третя особа — головне управління соціального захисту населення виконавчого органу Київської міської ради, про зобов'язання вчинити певні дії, скасування заборгованості та проведення перерахунку. Зазначену ухвалу та заяву ОСОБА_1 про перегляд судових рішень та додані до неї документи надіслано до Верховного Суду України, проте не вирішено питання про поновлення строку для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України.

Згідно зі ст. 73 ЦПК України питання про поновлення чи продовження пропущеного строку вирішує суд, у якому належало вчинити процесуальну дію або до якого потрібно було подати документ чи доказ, про що постановлюється ухвала.

Оскільки Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ не вирішено клопотання заявника про поновлення строку на подання заяви ОСОБА_1 справу слід повернути до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ для вирішення питання про поновлення строку на подання заяви ОСОБА_1 про перегляд судових рішень.

Керуючись ст. ст. 360-2, 360-3 ЦПК України, Верховний Суд України

п о с т а н о в и в:

Справу за позовом ОСОБА_1 до відкритого акціонерного товариства «Київгаз», третя особа — головне управління соціального захисту населення виконавчого органу Київської міської ради, про зобов'язання вчинити певні дії,

скасування заборгованості та проведення перерахунку повернути до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ для розгляду клопотання ОСОБА_1 про поновлення строку на подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України.

Ухвала оскарженню не підлягає.

4. Постанова Верховного Суду України від 28 лютого 2011 року

(Витяг)

(Електронний ресурс // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua)

У липні 2006 року товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансово-консультативний центр сприяння розвитку підприємництва» (далі — ТОВ «ФКЦСРП») звернулося до суду з позовом про визнання недійсними договорів купівлі-продажу нерухомого майна, посилаючись на те, що зазначені договори купівлі-продажу нежилих приміщень укладені з порушенням норм чинного законодавства. Просило на підставі ст. ст. 48, 63, 114 Цивільного кодексу Української РСР (далі — ЦК УРСР), ст. ст. 203, 215, 216, 388, 392, 658 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) визнати недійсним з моменту укладення договір купівлі-продажу нежилих приміщень, укладений 3 лютого 2003 року між ТОВ «ФКЦСРП» і ОСОБА_43; визнати недійсним з моменту укладення договір купівлі-продажу нежилих приміщень, укладений 20 травня 2004 року між ОСОБА_44 та ОСОБА_43; визнати за ТОВ «ФКЦСРП» право власності на спірні нежилі приміщення, що знаходяться за адресою: АДРЕСА_1 і були відчужені за договорами від 3 лютого 2003 року та 20 травня 2004 року; витребувати в ОСОБА_43 і передати ТОВ «ФКЦСРП» нежилі приміщення, передані ОСОБА_43 за договором купівлі-продажу від 20 травня 2004 року; зобов'язати комунальне підприємство «Київське міське бюро технічної інвентаризації та реєстрації прав власності на об'єкти нерухомого майна» провести державну реєстрацію права власності на нежилі приміщення за ТОВ «ФКЦСРП».

Рішенням Дніпровського районного суду м. Києва від 11 серпня 2006 року вказаний позов задоволено.

Рішенням апеляційного суду м. Києва від 5 грудня 2006 року рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 11 серпня 2006 року змінено: доповнено резолютивну частину рішення та постановлено стягнути з ТОВ «ФКЦСРП» на користь ОСОБА_43 133 150 грн, які отримані за договором купівлі-продажу нежилих приміщень від 3 лютого 2003 року; стягнути з ОСОБА_44 на користь ОСОБА_43 545 200 грн, які отримані за договором купівлі-продажу нежилих приміщень від 20 травня 2004 року.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 10 липня 2007 року касаційну скаргу ОСОБА_43 відхилено, рішення судів першої та апеляційної інстанцій залишено без змін.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 25 грудня 2008 року скаргу ОСОБА_43 про перегляд судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами задоволено. Зазначені судові рішення скасовано, справу передано на новий розгляд до Печерського районного суду м. Києва.

Місцевим судом до участі в розгляді справи як третіх осіб залучено: ОСОБА_45, акціонерне товариство комерційний банк «ПРАВЕКС-БАНК» (далі — АКБ «ПРАВЕКС-БАНК»), ОСОБА_46

Під час розгляду справи ОСОБА_46 заявив свої вимоги щодо предмета спору та просив визнати за ним право власності на нежилі приміщення (літ. А) загальною площею 140 кв.м, які розташовані на четвертому поверсі будівлі, що знаходиться за адресою: АДРЕСА_1.

Уточнивши в процесі розгляду справи позовні вимоги, ТОВ «ФКЦСРП» просило визнати недійсним з моменту його укладення договір купівлі-продажу від 3 лютого 2003 року між ТОВ «ФКЦСРП» та ОСОБА_43.

Останнім рішенням Печерського районного суду м. Києва від 11 листопада 2009 року позов ТОВ «ФКЦСРП» задоволено: визнано недійсним з моменту укладення договір купівлі-продажу нежилих приміщень, укладений між ТОВ «ФКЦСРП» і ОСОБА_43, посвідчений 3 лютого 2003 року приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу ОСОБА_47, зареєстрований у реєстрі за № 353. Позовні вимоги ОСОБА_46 задоволено: визнано за ним право власності на нежилі приміщення (літ. А) загальною площею 140 кв.м, що розташовані на четвертому поверсі будівлі, яка знаходиться за адресою: АДРЕСА_1 (номери кімнат 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23).

Ухвалою апеляційного суду м. Києва від 1 квітня 2010 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 вересня 2010 року касаційну скаргу ОСОБА_43 відхилено. Зазначені судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій залишено без змін.

У листопаді 2010 року ОСОБА_43 подав до Верховного Суду України через Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ заяву про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 вересня 2010 року.

Ухвалою колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 січня 2011 року ОСОБА_43 поновлено строк на звернення із заявою про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 вересня 2010 року та допущено до провадження Верховного Суду України цивільну справу за позовом ТОВ «ФКЦСРП» до ОСОБА_44, ОСОБА_43, треті особи: ОСОБА_45, АКБ «ПРАВЕКС-БАНК», ОСОБА_46, про визнання недійсним договору купівлі-продажу та за позовом ОСОБА_46 до ОСОБА_43 про визнання права власності на нежилі приміщення для перегляду ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 вересня 2010 року.

Ухвалою судді Верховного Суду України від 20 січня 2011 року відкрито провадження у справі.

Ухвалою судді Верховного Суду України від 20 січня 2011 року витребувано матеріали цивільної справи за вищезазначеним позовом та здійснено підготовчі дії відповідно до пунктів 1, 3 частини другої статті 360-1 Цивільного процесуального кодексу України.

У заяві ОСОБА_43 про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 вересня 2010 року порушується питання про скасування постановленої судом ухвали й передачу справи на новий розгляд до суду касаційної інстанції з підстав, передбачених пунктом 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України, — неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Для прикладу наявності зазначеної підстави подання заяви про перегляд судових рішень ОСОБА_43 посилається на ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 25 грудня 2008 року, постанову Вищого господарського суду України від 3 грудня 2009 року, в яких, на думку позивача, зазначалось про застосування п. «і» ст. 41, ст. 59, ч. 2 ст. 62 Закону України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року № 1576-XII (далі — Закон № 1576-XII).

Для прикладу неоднакового застосування судом касаційної інстанції статті 63 ЦК УРСР ОСОБА_43 посилається на ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 12 березня 2008 року, постанову Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 13 травня 2008 року, постанову Вищого господарського суду України від 28 липня 2005 року.

ОСОБА_43 указує на те, що правові висновки Верховного Суду України про застосування судами норм матеріального права, покладені в основу судового рішення, яке переглядається, не є однаковими з висновками, зробленими в указаних для прикладу судових рішеннях.

У запереченнях на заяву ТОВ «ФКЦСРП», до яких приєднався ОСОБА_46, порушується питання про відмову в задоволенні заяви ОСОБА_43 та залишення без змін ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 вересня 2010 року з тих підстав, що твердження ОСОБА_43 про наявність неоднакового застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норм, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, не відповідає дійсності.

До Верховного Суду України надійшов науковий висновок, підготовлений членом Науково-консультативної ради при Верховному Суді України ОСОБА_48 відповідно до пункту 3 частини другої статті 360-1 Цивільного процесуального кодексу України та статті 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Заслухавши доповідь судді-доповідача, пояснення представників осіб, які беруть участь у справі, дослідивши доводи заявника, Верховний Суд України вважає, що заява не підлягає задоволенню з таких підстав.

Місцевий суд, з висновками якого погодились суди апеляційної та касаційної інстанцій, виходив із того, що директор ТОВ «ФКЦСРП» не мав належним чином оформлених повноважень на укладення договору купівлі-продажу приміщень від 3 лютого 2003 року, оскільки відповідно до п. «і» ст. 41, ст. 59, ст. 62 Закону № 1576-XII, пункту 9.6 статуту ТОВ «ФКЦСРП укладення оспорюваного правочину відноситься до виключної компетенції зборів учасників товариства (позивача), тому для визнання договору дійсним необхідно було їх затвердження саме зборами учасників товариства (позивача). Оцінивши надані сторонами докази, місцевий суд дійшов висновку, що директор ТОВ «ФКЦСРП» при підписанні договору купівлі-продажу з ОСОБА_43 діяв із перевищенням своїх повноважень та що збори учасників позивача не приймали рішення щодо відчуження нежилих приміщень ні до, ні після підписання договору директором; наведені відповідачем дії не свідчать про подальше схвалення угоди учасниками товариства (позивача), що не дає підстав вважати таку угоду дійсною згідно з приписами статті 63 ЦК УРСР.

У прийнятих судових рішеннях, на які посилається заявник, обґрунтовуючи підстави подання заяви до Верховного Суду України, суди вирішували спори з приводу визнання угод недійсними та висловлювали правові позиції щодо застосування п. «і» ст. 41, ст. 59, ст. 62 Закону № 1576-XII, ст. 63 ЦК УРСР, які узгоджуються з висновками, що зроблені судами у справі, що розглядається.

Прийняття різних судових рішень у наведених подібних правовідносинах пояснюється різними обставинами справ та доказами, а не неоднаковим застосуванням судами норм законодавства.

Так, помилковим є твердження ОСОБА_43 про неоднакове застосування п. «і» ст. 41, ст. 59, ч. 2 ст. 62 Закону № 1576-XII у частині повноважень директора при укладенні договорів і надання згоди загальними зборами на укладення договорів директором в ухвалі колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 25 грудня 2008 року та постанові Вищого господарського суду України від 3 грудня 2009 року, оскільки обставини справ і докази наявності або відсутності повноважень директора в даних справах різні.

Водночас помилковим є посилання ОСОБА_43 на неоднакове застосування ст. 63 ЦК УРСР, оскільки за змістом ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 12 березня 2008 року зазначена стаття не визначає конкретного переліку дій, які свідчать про схвалення угоди особою, яку представляють. Питання наявності чи відсутності доказів такого схвалення вирішується судом у кожному конкретному випадку відповідно до фактичних обставин та доказів.

Крім того, заявник наводить судові рішення судів касаційних інстанцій, якими судові рішення, ухвалені судами попередніх інстанцій, скасовано з направленням справ на новий розгляд із підстав, передбачених процесуальними

кодексами, оскільки судами належним чином не з'ясовані всі обставини укладення угод і подальше їх виконання, не дана оцінка діям учасників угод після її укладення та всім наданим сторонами доказам.

Щодо правових позицій судів про належність і допустимість певних доказів наступного схвалення угод з виникненням для юридичної особи, яку представляли, цивільних прав і обов'язків відповідно до ст. 63 ЦК УРСР слід виходити з того, що Верховний Суд України позбавлений можливості дослідити достовірність чи недостовірність цих доказів, про перевагу одних доказів над іншими, тому що вирішення цього питання не відноситься до його компетенції.

За таких обставин, які свідчать про те, що наведені заявником судові рішення не є прикладами неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, вважати заяву обґрунтованою немає підстав.

Відповідно до статті 360-5 ЦПК України Верховний Суд України відмовляє в задоволенні заяви, якщо обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися.

Керуючись статтями 355, 360-3, 360-5 Цивільного процесуального кодексу України, Верховний Суд України

п о с т а н о в и в:

У задоволенні заяви ОСОБА_43 про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 вересня 2010 року відмовити.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій пунктом 2 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України.

5. Постанова Верховного Суду України від 28 лютого 2011 року

(Витяг)

(Електронний ресурс // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua)

У жовтні 2008 року ОСОБА_42 звернувся до суду з позовом до виконавчого комітету Луцької міської ради про зобов'язання вчинити певні дії.

Зазначав, що він як працівник прокуратури перебуває на квартирному обліку з 7 лютого 2008 року та відповідно до ч. 5 ст. 49 Закону України «Про прокуратуру» має право на забезпечення жилим приміщенням протягом шести місяців у позачерговому порядку.

Посилаючись на те, що відповідач на порушення вказаних вимог закону не забезпечує його житлом, просив зобов'язати виконавчий комітет Луцької міської ради надати йому квартиру виходячи з існуючих норм забезпечення жилою площею.

Рішенням Луцького міськрайонного суду Волинської області від 5 червня 2009 року, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду Волинської області від 21 липня 2009 року, у задоволенні позовних вимог ОСОБА_42 відмовлено.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 14 квітня 2010 року рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 5 червня 2009 року та ухвалу апеляційного суду Волинської області від 21 липня 2009 року скасовано, провадження у справі закрито з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 205 Цивільного процесуального кодексу України.

У заяві про перегляд Верховним Судом України ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 14 квітня 2010 року ОСОБА_42 просить скасувати вказане судове рішення й передати справу на новий розгляд до суду касаційної інстанції з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 355 Цивільного процесуального кодексу України.

На підтвердження наявності підстав подання заяви про перегляд Верховним Судом України судового рішення ОСОБА_42 посилається на ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 листопада 2010 року, в якій, на думку заявника, по-іншому застосовано ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України, ст. 43 Житлового кодексу України та ст. 49 Закону України «Про прокуратуру».

Ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 грудня 2010 року справу за позовом ОСОБА_42 до виконавчого комітету Луцької міської ради про зобов'язання вчинити певні дії за заявою ОСОБА_42 про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 14 квітня 2010 року допущено до провадження.

До Верховного Суду України надійшли наукові висновки, підготовлені членами науково-консультативної ради при Верховному Суді України відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 360-1 Цивільного процесуального кодексу України.

Заслухавши доповідь судді-доповідача, перевіривши наведені заявником доводи, Верховий Суд України дійшов висновку про те, що заява не підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 355 Цивільного процесуального кодексу України заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана виключно з підстав: неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах; встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов`язань при вирішенні справи судом.

Суд касаційної інстанції, закриваючи провадження у справі за позовом ОСОБА_42 до виконавчого комітету Луцької міської ради про зобов'язання вчинити певні дії, застосував до спірних правовідносин вимоги ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України та дійшов висновку про те, що спір, який виник між

ОСОБА_42 і виконавчим комітетом Луцької міської ради, є публічно-правовим, тому судові рішення підлягають скасуванню із закриттям провадження у справі з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 205 Цивільного процесуального кодексу України.

В ухвалі колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 листопада 2010 року, на яку посилається заявник, як на підставу перегляду судових рішень, суд касаційної інстанції виходив із того, що спір щодо позачергового забезпечення працівника прокуратури житлом є цивільно-правовим і підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Спільним для цих справ є суб`єктний склад сторін, предмет і підстави позову, однак ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 листопада 2010 року та від 14 квітня 2010 року не містять неоднакове застосування ст. 43 Житлового кодексу України й ст. 49 Закону України «Про прокуратуру», оскільки стосуються процесуального порядку вирішення таких справ і визначають різну юрисдикцію для їх розгляду в судовому порядку.

Така підстава для перегляду судових рішень Верховним Судом України як неоднакове застосування судом касаційної інстанції норм процесуального права цивільним процесуальним законодавством не передбачена.

За таких обставин немає підстави вважати, що судом касаційної інстанції неоднаково застосовано одні й ті самі норми матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах. Обставини, на які посилається заявник у своїй заяві, не підтвердилися.

Відповідно до ч. 1 ст. 360-5 Цивільного процесуального кодексу України Верховний Суд України відмовляє в задоволенні заяви, якщо обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися.

Керуючись ст. ст. 355, 360-3, 360-5 Цивільного процесуального кодексу України, Верховний Суд України

п о с т а н о в и в:

У задоволенні заяви ОСОБА_42 про перегляд Верховним Судом України ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 14 квітня 2010 року відмовити.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій п. 2 ч. 1 ст. 355 Цивільного процесуального кодексу України.

6. Постанова Верховного Суду України від 7 лютого 2011 року

(Витяг)

(Електронний ресурс // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua)

У лютому 2006 року ОСОБА_40 і ОСОБА_41 звернулися до суду з вищезазначеним позовом, посилаючись на те, що внаслідок смерті їхнього сина —

ОСОБА_45, який загинув ІНФОРМАЦІЯ_1 під час виконання обов'язків військової служби через неправомірні дії посадових осіб Міністерства внутрішніх справ України, їм завдана моральна шкода, на відшкодування якої просили стягнути з Міністерства внутрішніх справ України (далі — МВС України) по 500 тис. грн на користь кожного.

До участі в розгляді справи як співвідповідачів залучено Державне казначейство України та військову частину № 3057.

Рішенням Орджонікідзевського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 26 вересня 2008 року позов задоволено частково: стягнуто з МВС України за рахунок передбачених для проведення виплати МВС України коштів Державного бюджету України на користь ОСОБА_40 і ОСОБА_41 по 100 тис. грн кожному на відшкодування моральної шкоди.

Рішенням апеляційного суду Донецької області від 11 грудня 2008 року рішення суду першої інстанції змінено: стягнуто на користь позивачів з держави Україна через Державне казначейство України по 100 тис. грн кожному на відшкодування моральної шкоди.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 22 липня 2009 року вказане рішення апеляційного суду скасовано, справу передано на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Останнім рішенням апеляційного суду Донецької області від 20 жовтня 2009 року рішення суду першої інстанції змінено: стягнуто з держави Україна шляхом списання коштів з єдиного розрахункового рахунку Державного казначейства України на користь ОСОБА_40 і ОСОБА_41 по 70 тис. грн кожному на відшкодування моральної шкоди. Ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 листопада 2010 року рішення апеляційного суду Донецької області від 20 жовтня 2009 року скасовано, рішення Орджонікідзевського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 26 вересня 2008 року залишено в силі.

Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 грудня 2010 року допущено до провадження Верховного Суду України цивільну справу за позовом ОСОБА_40, ОСОБА_41 до МВС України, Державного казначейства України, військової частини № 3057, треті особи: ОСОБА_42, ОСОБА_43, ОСОБА_44, про відшкодування моральної шкоди для перегляду ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 листопада 2010 року.

Ухвалою судді Верховного Суду України від 27 грудня 2010 року відкрито провадження у справі.

Ухвалою судді Верховного Суду України від 27 грудня 2010 року витребувано матеріали справи за вищезазначеним позовом та здійснено підготовчі дії відповідно до пунктів 1, 2, 3 частини другої статті 360 Цивільного процесуального кодексу України.

До Верховного Суду України надійшли наукові висновки, підготовлені членами Науково-консультативної ради при Верховному Суді України відповідно

до пункту 3 частини другої статті 360 Цивільного процесуального кодексу України та статті 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

У заяві МВС України про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 листопада 2010 року порушується питання про скасування постановленої судом ухвали й передачу справи на новий розгляд до суду касаційної інстанції з підстав, передбачених пунктом 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України, — неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, а саме статті 440-1 Цивільного кодексу Української РСР (далі — ЦК УРСР).

Для прикладу наявності зазначеної підстави подання заяви про перегляд судових рішень МВС України посилається на рішення Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 жовтня 2002 року та ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 29 липня 2003 року, в яких, на думку позивача, зазначалось про застосування статті 440-1 ЦК УРСР, та за цими судовими рішеннями в задоволенні позовів було відмовлено.

Наведені правові висновки Верховного Суду України про застосування судами норми матеріального права (стаття 440-1 ЦК УРСР), покладені в основу судового рішення, яке переглядається, не є однаковими з висновками, зробленими в указаних для прикладу судових рішеннях.

Заслухавши доповідь судді-доповідача, пояснення представника позивача, дослідивши доводи заявника, Верховний Суд України вважає, що заява не підлягає задоволенню з таких підстав.

Місцевий суд, з яким погодилась і колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, дійшов висновку, що обов'язок відшкодувати батькам загиблого ОСОБА_45 шкоду, завдану його смертю, слід покласти на МВС України, оскільки це відповідає вимогам статей 440-1, 441 ЦК УРСР (чинного на час виникнення спірних правовідносин), статті 1 Закону України від 26 березня 1992 року № 2235-XII «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України», статей 1–3, 5, 9, 10, 25 Закону України від 20 грудня 1990 року № 565-XII «Про міліцію». Отже, у справі, що розглядається Верховним Судом України, суди вирішували спір про відшкодування моральної шкоди особам, які не визначені Законом як страхувальники.

У прийнятих же судових рішеннях, на які посилається заявник, обґрунтовуючи підстави подання заяви до Верховного Суду України, суди вирішували спори з приводу додаткового відшкодування на підставі статті 440-1 ЦК УРСР застрахованим особам шкоди, яка не передбачена спеціальними нормами.

Крім того, у заяві про перегляд судового рішення МВС України окремо зазначає, що за змістом рішення Орджонікідзевського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 26 вересня 2008 року ОСОБА_43, залучена до участі у справі як третя особа, пояснила, що її чоловік, ОСОБА_45, помер під

час виконання службових обов'язків і в порядку компенсації від його загибелі вона отримала страхове відшкодування, а їхній неповнолітній дитині призначено пенсію по втраті годувальника.

Матеріали справи та заява, яка розглядається, не містять інформації про те, що позивачі в даній справі: ОСОБА_40, ОСОБА_41 — є страхувальниками та що разом із ОСОБА_43 і її дитиною отримали страхове відшкодування.

За таких обставин, які свідчать про те, що судом касаційної інстанції ухвалено різні за змістом судові рішення, однак у різних правовідносинах, немає підстав вважати, що судом касаційної інстанції неоднаково застосовано статтю 440-1 ЦК УРСР, тобто підстави, на які посилається заявник, не підтвердилися.

Відповідно до статті 360-5 ЦПК України Верховний Суд України відмовляє в задоволенні заяви, якщо обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися.

За таких обставин вважати заяву обґрунтованою немає підстав.

Керуючись статтями 355, 360-3, 360-5 Цивільного процесуального кодексу України, Верховний Суд України

п о с т а н о в и в:

У задоволенні заяви Міністерства внутрішніх справ України про перегляд Верховним Судом України ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 листопада 2010 року відмовити.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій пунктом 2 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України.

7. Постанова Верховного Суду України від 18 квітня 2011 року

(Витяг)

(Електронний ресурс // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua)

У липні 2009 року ОСОБА_40 звернувся до суду з позовом до відкритого акціонерного товариства «Міжнародний комерційний банк» (далі — ВАТ «Міжнародний комерційний банк») про захист прав споживача, посилаючись на те, що 29 вересня 2005 року між ним та ВАТ «Міжнародний комерційний банк» було укладено депозитний договір № Д/05-45/ГО «МКБ Гарант+». ОСОБА_40 на виконання договору вніс на депозитний рахунок грошові кошти в розмірі 3 млн грн на строк до 29 грудня 2006 року з нарахуванням процентів за ставкою 17 % річних. Звернувшись до банку в липні 2006 року із заявою про дострокове розірвання договору, ОСОБА_40 будь-якої відповіді не отримав. У грудні 2006 року позивач звернувся до банку із заявою про намір отримати належні до сплати грошові кошти за депозитним вкладом та нараховані проценти в момент закінчення терміну зберігання вкладу, однак після закінчення цього терміну кошти

йому не були повернуті, тому просив стягнути з відповідача на свою користь 3 639 945 грн 20 коп.

У травні 2010 року ОСОБА_40 уточнив позовні вимоги та просив стягнути з відповідача на свою користь заборгованість за депозитним договором № Д/05-45/ГО «МКБ Гарант+» у розмірі 7 733 998 грн 50 коп. У січні 2008 року ВАТ «Міжнародний комерційний банк» було перейменовано у відкрите акціонерне товариство «ПІРЕУС БАНК МКБ», а у лютому 2010 року — публічне акціонерне товариство «ПІРЕУС БАНК МКБ» (далі — ПАТ «ПІРЕУС БАНК МКБ»).

Рішенням Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 3 червня 2010 року, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду Дніпропетровської області від 30 серпня 2010 року, позовні вимоги ОСОБА_40 про захист прав споживача задоволено. Стягнуто з ПАТ «ПІРЕУС БАНК МКБ» на користь ОСОБА_40 7 733 998 грн 50 коп. Вирішено питання про розподіл судових витрат.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 1 грудня 2010 року зазначені судові рішення залишено без змін.

У грудні 2010 року ПАТ «ПІРЕУС БАНК МКБ» подав до Верховного Суду України через Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ заяву про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 1 грудня 2010 року.

Ухвалою колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 січня 2011 року допущено до провадження Верховного Суду України цивільну справу за позовом ОСОБА_40 до ПАТ «ПІРЕУС БАНК МКБ» про захист прав споживача для перегляду ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 1 грудня 2010 року.

Ухвалою судді Верховного Суду України від 20 січня 2011 року відкрито провадження у справі.

Ухвалою судді Верховного Суду України від 20 січня 2011 року витребувано матеріали цивільної справи за вищезазначеним позовом та здійснено підготовчі дії відповідно до пунктів 1, 2, 3 частини другої статті 360-1 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України).

11 квітня 2011 року до Верховного Суду України надійшли матеріали вказаної цивільної справи.

У заяві ПАТ «ПІРЕУС БАНК МКБ» про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 1 грудня 2010 року порушується питання про скасування постановленої судом ухвали й передачу справи на новий розгляд до суду касаційної інстанції з підстав, передбачених пунктом 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України, — неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Для прикладу наявності зазначеної підстави подання заяви про перегляд судових рішень ПАТ «ПІРЕУС БАНК МКБ» посилається на ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 квітня 2010 року, ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 18 листопада 2009 року, ухвалу судді Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 січня 2010 року, в яких, на думку відповідача, зазначалось про застосування статей 651, 653, 598, 599, 1060, 1061 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), пункту 3.2, абзацу другого пункту 3.5, пункту 3.6 постанови Правління Національного банку України від 3 грудня 2003 року № 516 «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами».

Для прикладу неоднакового застосування судом касаційної інстанції частини четвертої статті 267 ЦК України ПАТ «ПІРЕУС БАНК МКБ» посилається на ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 28 квітня 2010 року та від 24 листопада 2010 року.

Для прикладу неоднакового застосування судом касаційної інстанції статті 625 ЦК України ПАТ «ПІРЕУС БАНК МКБ» посилається на ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 лютого 2010 року та від 24 листопада 2010 року.

ПАТ «ПІРЕУС БАНК МКБ» указує на те, що Верховний Суд України при ухваленні судового рішення, яке переглядається, не дав належної правової оцінки наявним у матеріалах справи фактам, не дослідив у повному обсязі докази у справі, що призвело до різного застосування Верховним Судом України одного й того самого положення закону в аналогічних справах.

Заслухавши доповідь судді-доповідача, пояснення представника відповідача, дослідивши доводи заявника, Верховний Суд України вважає, що заява не підлягає задоволенню з таких підстав.

За змістом пункту 1 частини першої статті 355 ЦПК України заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана виключно з підстав неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Місцевий суд, з висновками якого погодились суди апеляційної та касаційної інстанцій, виходив із того, що правовідносини банківського вкладу врегульовані положеннями статей 1058–1065 ЦК України, а спірні правовідносини щодо розпорядження грошовими коштами, зарахованими на поточний рахунок позивача № НОМЕР_1, є правовідносинами банківського рахунку та врегульовані положеннями статей 1066–1076 ЦК України. Спірні правовідносини сторін також урегульовані загальними нормами зобов'язального права. З тих підстав, що позивач у жовтні 2005 року не звертався до відповідача із заявою про розірвання депозитного договору, грошові кошти ОСОБА_40 безпідставно були списані з

його депозитного рахунку на поточний, а в подальшому перераховані на користь іншого банку, суд дійшов висновку, що правовідносини депозитного вкладу між сторонами не припинилися в жовтні 2005 року, тому в грудні 2006 року у відповідача виник обов'язок повернути позивачу 3 млн грн суми вкладу та 639 945 грн 20 коп. процентів, що є грошовим зобов'язанням, прострочення якого тягне за собою наслідки передбачені статтею 625 ЦК України.

В ухвалах колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 квітня 2010 року та від 18 листопада 2009 року, ухвалі судді Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 січня 2010 року, на які посилається ПАТ «ПІРЕУС БАНК МКБ», обґрунтовуючи підстави подання заяви до Верховного Суду України, суди вирішували спори з приводу правовідносин, що виникають із договорів банківського вкладу, їх розірвання та стягнення належних вкладникам за договорами грошових коштів, і, задовольняючи ці позовні вимоги вкладників, висловлювали правові позиції щодо застосування норм параграфу 3 глави 71 ЦК України.

У наведених судових рішеннях відсутні висновки судів про безпідставність списання коштів із депозитного рахунку і їх перерахування на користь іншого банку. Фактичні обставини та матеріально-правові підстави для ухвалення судових рішень у цих спорах не є тотожними з висновками, яких дійшов суд у справі, що розглядається. Отже, зміст цих судових рішень є різним зі змістом судового рішення, яке переглядається, та не може свідчити про неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права.

Водночас помилковим є посилання ПАТ «ПІРЕУС БАНК МКБ» на ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 28 квітня 2010 року та від 24 листопада 2010 року як підстави вважати неоднаковим застосування частини четвертої статті 267 ЦК України, оскільки ухвалені у справі судові рішення, що переглядаються, не містять обґрунтування цією нормою права. Заява ПАТ «ПІРЕУС БАНК МКБ» не містить доводів про те, що відповідачем до винесення рішення суду зроблено заяву про застосування позовної давності.

Крім того, заявник наводить ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 лютого 2010 року та від 24 листопада 2010 року, якими судові рішення, ухвалені судами попередніх інстанцій, скасовано з направленням справ на новий розгляд із підстав, передбачених процесуальними кодексами, оскільки суди, зокрема, у порушення статей 212–215 ЦПК України в мотивувальній частині не дали оцінки всім доказам і не зазначили, з яких розрахунків вони виходили при задоволенні грошових вимог. Така підстава для перегляду судових рішень Верховним Судом України як неоднакове застосування судом касаційної інстанції норм процесуального права чинним цивільним процесуальним законодавством не передбачена.

Щодо доводів ПАТ «ПІРЕУС БАНК МКБ» про те, що суд не дав належної правової оцінки наявним у матеріалах справи фактам, не дослідив у повному

обсязі докази у справі, то слід виходити з того, що Верховний Суд України відповідно до глави 3 розділу V ЦПК України позбавлений можливості встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, дослідити достовірність чи недостовірність доказів у справі, про перевагу одних доказів над іншими, тому що вирішення цих питань не відноситься до його компетенції.

За таких обставин, які свідчать про те, що наведені заявником судові рішення не є прикладами неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, вважати заяву обґрунтованою немає підстав.

Відповідно до статті 360-5 ЦПК України Верховний Суд України відмовляє в задоволенні заяви, якщо обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися.

Керуючись статтями 355, 360-3, 360-5 Цивільного процесуального кодексу України, Верховний Суд України

п о с т а н о в и в:

У задоволенні заяви публічного акціонерного товариства «ПІРЕУС БАНК МКБ» про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 1 грудня 2010 року відмовити.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій пунктом 2 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України.

8. Постанова Верховного Суду України від 25 червня 2011 року

(Витяг)

(Електронний ресурс // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua)

У червні 2010 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до Кабінету Міністрів України про визнання незаконною відмови в прийнятті на роботу та відшкодування моральної шкоди.

Ухвалою Печерського районного суду м. Києва від 25 червня 2010 року позовну заяву ОСОБА_1 залишено без руху та надано строк для усунення недоліків позовної заяви.

Ухвалою Печерського районного суду м. Києва від 13 липня 2010 року вказану позовну заяву визнано неподаною та повернуто ОСОБА_1

Ухвалою апеляційного суду м. Києва від 22 вересня 2010 року апеляційну скаргу ОСОБА_1 на ухвалу Печерського районного суду м. Києва від 13 липня 2010 року залишено без розгляду.

Ухвалою судді Верховного Суду України від 10 листопада 2010 року касаційну скаргу ОСОБА_1 на ухвалу апеляційного суду м. Києва від 22 вересня 2010 року залишено без руху та надано строк для усунення недоліків скарги — неоплачені витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи.

Ухвалою судді Верховного Суду України від 29 грудня 2010 року вказану касаційну скаргу визнано неподаною та повернуто ОСОБА_1

У заяві про перегляд ухвал судді Верховного Суду України ОСОБА_1 посилається на неоднакове застосування судом касаційної інстанції ч. 3 ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України) щодо оплати при зверненні до суду витрат на інформаційно-технічне забезпечення у справах про поновлення на роботі, просить скасувати ухвали судді Верховного Суду України від 10 листопада 2010 року та від 29 грудня 2010 року й відкрити касаційне провадження за його касаційною скаргою від 10 жовтня 2010 року на ухвалу апеляційного суду м. Києва від 22 вересня 2010 року.

В обґрунтування неоднакового застосування судом касаційної інстанції ч. 3 ст. 81 ЦПК України заявник надав ухвали Верховного Суду України від 14 вересня 2009 року, від 9 листопада 2010 року, від 1 грудня 2009 року, від 11 січня 2010 року та від 9 лютого 2011 року й ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 24 грудня 2010 року та від 18 лютого 2011 року.

Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 квітня 2011 року цивільну справу за позовом ОСОБА_1. до Кабінету Міністрів України про визнання незаконною відмови в прийнятті на роботу та відшкодування моральної шкоди за заявою ОСОБА_1 про перегляд ухвали судді Верховного Суду України від 10 листопада 2010 року та ухвали судді Верховного Суду України від 29 грудня 2010 року з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, допущено до провадження Верховного Суду України .

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення осіб, які беруть участь у справі, перевіривши наведені заявником обставини в межах його доводів, Верховний Суд України вважає, що заява ОСОБА_1 не підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 353 ЦПК України Верховний Суд України переглядає судові рішення у цивільних справах виключно з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом.

За положеннями ст. 355 ЦПК України заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана виключно з підстав:

1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах;

2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Вимоги до заяви про перегляд судових рішень у цивільних справах встановлені ст. 357 ЦПК України, відповідно до п. 3 ч. 2 якої в заяві необхідно зазна-

чити конкретні різні за змістом судові рішення, в яких має місце неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах.

У порушення вказаної норми ОСОБА_1 у своїй заяві не зазначив, у чому, на його думку, полягає різне застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права та не вказав, які саме норми матеріального права суд неоднаково застосував у подібних правовідносинах і чи є ці правовідносини подібними.

Ухвали суду касаційної інстанції, оскаржувані ОСОБА_1, та ухвали судів касаційної інстанції, на які він посилається в обгрунтування підстав для перегляду судових рішень, стосуються процесуального порядку подання касаційної скарги.

Ураховуючи те, що така підстава для перегляду судових рішень Верховним Судом України, як неоднакове застосування судом касаційної інстанції норм процесуального права, процесуальним законодавством не передбачена, подана ОСОБА_1 заява про перегляд ухвали судді Верховного Суду України від 10 листопада 2010 року та ухвали судді Верховного Суду України від 29 грудня 2010 року не може бути предметом розгляду Верховного Суду України по суті.

Відповідно до ч. 1 ст. 360-5 ЦПК України Верховний Суд України відмовляє в задоволенні заяви, якщо обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися.

Оскільки немає підстав вважати, що судом касаційної інстанції неоднаково застосовані одні й ті самі норми матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, у задоволенні заяви ОСОБА_1. необхідно відмовити.

Керуючись ст. ст. 355, 360-3, 360-5 ЦПК України, Верховний Суд України

постановив:

У задоволенні заяви ОСОБА_1 про перегляд ухвали судді Верховного Суду України від 10 листопада 2010 року та ухвали судді Верховного Суду України від 29 грудня 2010 року відмовити.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій п. 2 ч. 1 ст. 355 Цивільного процесуального кодексу України.

9. Постанова Верховного Суду України від 6 червня 2011 року

(Витяг)

(Електронний ресурс // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua)

У січні 2009 року ОСОБА_42 звернувся до суду з позовом до відкритого акціонерного товариства «Донецькобленерго» (далі — ВАТ «Донецькобленерго») про визнання акта недійсним та відшкодування моральної шкоди, посилаючись

на те, що 8 жовтня 2008 року співробітниками Маріїнського РЕМ було складено акт № 068392 про порушення ним Правил користування електричною енергією побутовим споживачем, в якому було вказано на використання пристрою з метою зміни показань засобів обліку електричної енергії, а саме використання фазоруйнуючого трансформатора для зупинки електричного лічильника. Посилаючись на те, що зазначений акт складено з порушенням вимог Правил користування електричною енергією для населення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 1999 року № 1357 (далі — Правила), у результаті чого йому в подальшому була безпідставно відключена електрична енергія та нараховані штрафні санкції, позивач просив визнати акт недійсним, скасувати штрафні санкції в розмірі 16 744 грн 57 коп. і відшкодувати моральну шкоду в розмірі 1 700 грн.

Заперечуючи проти позову, ВАТ «Донецькобленерго» звернулося до суду із зустрічним позовом до ОСОБА_42 про стягнення збитків, завданих позаобліковим споживанням електричної енергії.

Рішенням Мар'їнського районного суду Донецької області від 18 березня 2009 року позов ОСОБА_42 задоволено: визнано акт № 068392 про порушення Правил від 8 жовтня 2008 року, складений на ім'я ОСОБА_42, недійсним; скасовано штраф у розмірі 16 744 грн 57 коп.; стягнуто з ВАТ «Донецькобленерго» на користь ОСОБА_421 700 грн на відшкодування моральної шкоди. Додатковими рішеннями цього ж суду від 4 вересня 2009 року та 22 вересня 2009 року змінено норми матеріального права, на підставі яких було ухвалено рішення, вирішено питання про розподіл судових витрат і відмовлено в задоволенні зустрічного позову ВАТ «Донецькобленерго».

Рішенням апеляційного суду Донецької області від 20 квітня 2010 року рішення суду першої інстанції в частині позовних вимог про відшкодування моральної шкоди скасовано та ухвалено в цій частині нове рішення про відмову в задоволенні позову; у решті — рішення залишено без змін.

Ухвалою судді Верховного Суду України від 10 вересня 2010 року відмовлено у відкритті касаційного провадження у справі за касаційною скаргою ВАТ «Донецькобленерго» на рішення Мар'їнського районного суду Донецької області від 18 березня 2009 року та рішення апеляційного суду Донецької області від 20 квітня 2010 року.

У заяві ВАТ «Донецькобленерго» про перегляд ухвали судді Верховного Суду України від 10 вересня 2010 року порушується питання про скасування постановленої судом ухвали й передачу справи на новий розгляд до суду касаційної інстанції з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, — неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, а саме ст. 16 ЦК України, щодо обраного способу захисту прав.

На обґрунтування заяви додано ухвали Верховного Суду України від 15 жовтня 2008 року у справі № 6-18297св08 та від 29 квітня 2009 року у справі

№ 6-22492св08, в яких, на думку ВАТ «Донецькобленерго», по-іншому застосовано положення ст. 16 ЦК України.

В зазначених ухвалах суд касаційної інстанції в подібних правовідносинах дійшов висновку, що акт про порушення правил користування електричною енергією не встановлює будь-яких обов'язків і його оскарження не передбачено чинним законодавством як спосіб захисту судом цивільних прав та інтересів особи.

Заслухавши доповідь судді-доповідача, перевіривши наведені в заяві доводи, Верховний Суд України вважає, що заява підлягає задоволенню з таких підстав.

Стаття 15 ЦК України передбачає право кожної особи на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання.

Кожна особа також має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного судочинства.

Отже, об'єктом захисту є порушене, невизнане або оспорене право чи цивільний інтерес, саме вони є підставою для звернення особи за захистом свого права із застосуванням відповідного способу захисту.

Крім того, ст. 16 ЦК України встановлено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Правовідносини з постачання фізичним особам електричної енергії регулюються ст. 714 ЦК України, ст. ст. 24–27 Закону України «Про електроенергетику», Правилами і Методикою визначення обсягу та вартості електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення споживачами правил користування електричною енергією, затвердженою постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України від 22 листопада 1999 року № 1416 (далі — Методика).

За положеннями ст. 26 Закону України «Про електроенергетику» споживання енергії можливе лише на підставі договору з енергопостачальником. Споживач енергії несе відповідальність за порушення умов договору з енергопостачальником та Правил згідно із законодавством України.

Відповідно до п. 53 Правил у разі виявлення представником енергопостачальника порушення споживачем правил користування електричною енергією, у тому числі фактів розкрадання електричної енергії, складається акт, який підписується представником енергопостачальника та споживачем. Один примірник акта вручається споживачу, другий залишається в енергопостачальника. Споживач має право внести до акта свої зауваження.

У разі відмови споживача від підпису в акті робиться позначка про відмову. Акт вважається дійсним, якщо його підписали три представники енергопостачальника.

Судами встановлено, що позивач є споживачем електричної енергії, яку йому постачає відповідач.

8 жовтня 2008 року співробітниками Маріїнського РЕМ було складено акт № 068392 про порушення ОСОБА_42 правил користування електричною енергією, в якому було вказано на використання пристрою з метою зміни показань засобів обліку електричної енергії, а саме використання фазорухаючого трансформатора для зупинки електричного лічильника.

Акт підписано трьома представниками відповідача та судом першої інстанції визнано таким, що складений відповідно до Правил.

У п. 8 акта зазначено, що споживач запрошується на комісію з розгляду цього акта на 9 годину 13 жовтня 2008 року (а.с. 12), яка при доведеності зафіксованих актом обставин, від імені енергопостачальника та відповідно до Методики може визначити негативні для споживача наслідки.

Отже, складений ВАТ «Донецькобленерго» акт є лише фіксацією порушення, яке було виявлено під час проведення постачальником енергії перевірки дотримання Правил, і згідно зі ст. 57 ЦПК України доказом, який у разі виникнення спору повинен оцінюватися судом відповідно до вимог ст. 212 ЦПК України, і його оскарження не передбачено чинним законодавством як спосіб захисту судом цивільних прав та інтересів особи.

Ураховуючи викладене, заява ВАТ «Донецькобленерго» підлягає задоволенню, а ухвала судді Верховного Суду України від 10 вересня 2010 року — скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Керуючись ст. ст. 360-3, 360-4 ЦПК України, Верховний Суд України

п о с т а н о в и в:

Заяву відкритого акціонерного товариства «Донецькобленерго» задовольнити.

Ухвалу судді Верховного Суду України від 10 вересня 2010 року скасувати, справу направити на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК України.

10. Постанова Верховного Суду України від 23 травня 2011 року

(Витяг)

(Електронний ресурс // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua)

У липні 2009 року ОСОБА_36 звернувся до суду з позовом до відкритого акціонерного товариства «Київгаз» (далі — ВАТ «Київгаз»), третя особа — головне управління соціального захисту населення виконавчого органу Київської міської ради, про зобов'язання виконати дії, скасування заборгованості, проведення перерахунку.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що є пенсіонером Державної податкової адміністрації України та відповідно до ст. 26 Закону України «Про Державну податкову службу України» і ст. 22 Закону України «Про міліцію» він та члени його сім'ї — двоє дорослих синів — мають право на 50-процентну знижку з оплати жилої площі, комунальних послуг і палива, однак відповідач не враховує його право на знижку й 20 травня 2009 року він отримав повідомлення про заборгованість за спожитий газ у сумі 1 703 грн. 02 коп.

Рішенням Печерського районного суду м. Києва від 23 листопада 2009 року позов задоволено частково: зобов'язано ВАТ «Київгаз» провести перерахування ОСОБА_36 оплати за спожитий газ з 7 лютого 2008 року відповідно до ст. 22 Закону України «Про міліцію» у розмірі 50-процентної знижки без установлення меж за споживання з урахуванням членів його родини — двох дорослих синів.

Рішенням апеляційного суду м. Києва від 4 березня 2010 року рішення Печерського районного суду м. Києва від 23 листопада 2009 року скасовано та ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позовних вимог ОСОБА_36 відмовлено.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 8 вересня 2010 року касаційну скаргу ОСОБА_36 відхилено, рішення апеляційного суду м. Києва від 4 березня 2010 року залишено без змін.

У заяві про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 8 вересня 2010 року з підстав, передбачених абз. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, ОСОБА_36 просить скасувати судові рішення, посилаючись на неоднакове застосування судом касаційної інстанції до спірних відносин положень ст. 22 Закону України «Про міліцію», ст. 3 Сімейного кодексу України.

В обґрунтування заяви додано рішення Печерського районного суду м. Києва від 24 листопада 2009 року у справі за його ж позовом до акціонерної енергопостачальної компанії «Київенерго» (далі — АЕК «Київенерго»), третя особа — головне управління соціального захисту населення виконавчого органу Київської міської ради, про визнання права на пільги, яким позовні вимоги задоволено частково: зобов'язано АЕК «Київенерго» провести перерахування ОСОБА_36 заборгованості з оплати за спожиту електричну енергію відповідно до ст. 22 Закону України «Про міліцію» у розмірі 50-процентної знижки без установлення меж споживання та з урахуванням членів його родини — двох дорослих синів. Рішенням апеляційного суду м. Києва від 27 травня 2010 року рішення першої інстанції змінено в частині відшкодування витрат на правову допомогу, у решті — залишено без змін. Ухвалою судді Верховного Суду України від 20 серпня 2010 року відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою АЕК «Київенерго».

Заслухавши доповідь судді-доповідача, пояснення ОСОБА_36 та представника відповідача, перевіривши наведені в заяві доводи, Верховний Суд України не знаходить підстав для її задоволення.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 355, ч. 1 ст. 360-4 ЦПК України заява про перегляд судових рішень може бути задоволена виключно у разі наявності підстав неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм

матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Таке неоднакове застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права відсутнє, оскільки судами у цих справах застосовані різні норми матеріального права.

Відповідно до ст. 360-5 ЦПК України Верховний Суд України відмовляє в задоволенні заяви, якщо обставини, які стали підставою перегляду справи, не підтвердилися.

Керуючись п. 1 ч. 1 ст. 355, ст. ст. 360-2–360-5 ЦПК України, Верховний Суд України

п о с т а н о в и в:

У задоволенні заяви ОСОБА_36 відмовити.

Постанова є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій пунктом 2 частини першої статті 355 ЦПК України.

11. Постанова Верховного Суду України від 30 травня 2011 року

(Витяг)

(Електронний ресурс // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua)

У вересні 2009 року ОСОБА_40 звернувся до суду з позовом про визнання недійсною третейської угоди у вигляді третейського застереження до договору купівлі-продажу належних йому на праві власності земельних ділянок від 20 січня 2009 року, укладеного від його імені ОСОБА_41 з ОСОБА_39, посилаючись на те, що він її не уповноважував на укладення такої угоди, яка за змістом урегульовує інші правовідносини, ніж ті, що зазначені у виданій ним довіреності від 12 вересня 2008 року, та випливають лише з права власності на належні йому земельні ділянки. Вважав, що зазначена угода укладена з порушенням норм чинного законодавства, а саме ст. ст. 203, 215, 241 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), суперечить його інтересам та порушує його права.

Рішенням Обухівського районного суду Київської області від 17 грудня 2009 року, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду Київської області від 23 березня 2010 року, позов ОСОБА_40 задоволено. Визнано недійсною третейську угоду у вигляді третейського застереження до договору купівлі-продажу земельної ділянки від 20 січня 2009 року, укладену між ОСОБА_41 та ОСОБА_39. Скасовано заходи забезпечення позову.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 вересня 2010 року касаційну скаргу ОСОБА_39 відхилено, зазначені судові рішення залишено без змін.

У заяві ОСОБА_39 про перегляд Верховним Судом України ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 вересня 2010 року порушується питання про скасування цієї ухвали з підстав, перед-

бачених п. 1 ч. 1 ст. 355 Цивільно-процесуального кодексу України (далі — ЦПК України), і направлення справи на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Ухвалою колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28 березня 2011 року ОСОБА_39 поновлено пропущений процесуальний строк на подання заяви про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 вересня 2010 року та вказану вище справу допущено до провадження Верховного Суду України.

В обґрунтування заяви ОСОБА_39 посилається на неоднакове застосування судом касаційної інстанції ст. ст. 237, 239, 241 ЦК України та ст. ст. 2, 12 Закону України «Про третейські суди».

Для прикладу неоднакового застосування наведених норм матеріального права судами касаційної інстанції додано постанову Вищого господарського суду України від 5 жовтня 2010 року, якою ухвалені у справі судові рішення про відмову в позові відкритого акціонерного товариства «Вінніфрут» до акціонерно-комерційного банку соціального розвитку «Укрсоцбанк» про визнання недійсною третейської угоди у вигляді третейського застереження до кредитного договору залишено без змін (справа № 14/224). У вказаній постанові з урахуванням зазначених вище норм матеріального права міститься висновок про те, що представник юридичної особи під час укладення кредитного договору на підставі виданої головою правління відкритого акціонерного товариства «Вінніфрут» довіреності не виходив за межі своїх повноважень, підписавши такий договір із третейським застереженням.

Заслухавши доповідь судді-доповідача, пояснення осіб, які беруть участь у справі, перевіривши наведені заявником обставини, Верховний Суд України вважає, що заява не підлягає задоволенню з таких підстав.

Судами встановлено, що 12 вересня 2008 року ОСОБА_40 видав кільком особам, у тому числі й ОСОБА_41, довіреність на представництво його інтересів у всіх установах, органах державної влади у взаємовідносинах із фізичними особами з питань користування та розпорядження за ціною та на умовах на їх розсуд належними йому земельними ділянками, для чого вказав їхнє право на вчинення певних дій. Зокрема, для цього уповноважив їх укладати всі дозволені законом правочини, у тому числі: продажу, міни тощо; у разі необхідності розривати їх; підписувати необхідні договори, визначаючи умови на власний розсуд; вести справи від його імені в усіх судових та інших установах з усіма правами, передбаченими ст. 27 ЦПК України, з правом відмови від позову, з правом оскарження судових рішень; виконувати інші юридично значимі дії, пов'язані із цією довіреністю.

20 січня 2009 року, діючи від імені позивача, ОСОБА_41 уклала письмовий договір купівлі-продажу належних ОСОБА_40 земельних ділянок із ОСОБА_39. При цьому в розділі 4 цього договору міститься третейська угода у вигляді третейського застереження, в якій указано про передачу спору, у разі його виникнення, до Постійно діючого третейського суду при Асоціації «Укрземресурс», визначення його місцезнаходження та регламенту суду.

Задовольняючи позов ОСОБА_40, суд першої інстанції, з висновками якого погодились суди апеляційної та касаційної інстанцій, виходив із того, що укладання третейської угоди не було передбачено довіреністю від 12 вересня 2008 року, якою позивач уповноважив ОСОБА_41 бути його представником лише у взаємовідносинах із питань користування та розпорядження належними йому земельними ділянками, а не з питань укладення третейської угоди, визначення третейського суду тощо. У зв'язку із цим суд указав, що така угода суперечить ч. 2 ст. 203, ст. ст. 215, 239, 241 ЦК України, оскільки відповідачка ОСОБА_41 не мала необхідного обсягу дієздатності для її вчинення.

Верховний Суд України погоджується з таким висновком суду касаційної інстанції.

Так, згідно із ч. 1 ст. 237 ЦК України представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчиняти правочин від імені другої сторони, яку вона представляє, а відповідно до ч. 1 ст. 244 цього Кодексу представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватись за довіреністю. Довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами.

У ч. 1 ст. 202 ЦК України зазначено, що правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Отже, зі змісту виданої ОСОБА_40 довіреності чітко випливає, що вона видана лише для правовідносин із питань користування та розпорядження належними йому земельними ділянками й лише для цих відносин представник був наділений правом укладати певні правочини.

Таким чином, Верховний Суд України вважає, що суд касаційної інстанції правильно погодився з правовим висновком судів першої та апеляційної інстанцій, згідно з якими вчинення третейського застереження (третейської угоди) у договорі купівлі-продажу належних позивачу земельних ділянок є виходом представника за межі своїх повноважень та порушенням положення ч. 2 ст. 203 ЦК України, в якій зазначено, що особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності.

Зокрема, згідно зі ст. ст. 2, 5, 12 Закону України «Про третейські суди» сторони можуть укласти третейську угоду у вигляді третейського застереження та передати спір на розгляд третейському суду. Проте вчинення такого правочину не аналогічне повноваженню, у виданій позивачем довіреності, оскільки укладення третейської угоди, а в подальшому участь у третейському розгляді передбачає домовленість сторін як на визначення спору, який буде в цьому суді розглядатись, так і на визначення конкретного чи постійно діючого третейського суду, місця розгляду справи, а також його регламенту. Таких повноважень для представника довіреність, видана ОСОБА_40, не містила.

Ураховуючи викладене, суд касаційної інстанції під час вирішення справи правильно застосував норми матеріального права, тому підстав для задоволення заяви ОСОБА_39 немає.

Відповідно до ст. 360-5 ЦПК України Верховний Суд України відмовляє в задоволенні заяви, якщо обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися.

Керуючись ст. ст. 355, 360-3, 360-5 ЦПК України, Верховний Суд України

п о с т а н о в и в:

У задоволенні заяви ОСОБА_39 про перегляд Верховним Судом України ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 вересня 2010 року відмовити.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій пунктом 2 частини 1 статті 355 ЦПК України.

12. Постанова Верховного Суду України від 16 травня 2011 року

(Витяг)

(Електронний ресурс // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua)

У вересні 2008 року ОСОБА_1 звернулася до суду із зазначеним позовом, посилаючись на те, що вона є однією зі співвласників квартири АДРЕСА_1.

Маючи намір відключити квартиру від мережі централізованого опалення, 13 вересня 2007 року вона одержала дозвіл постійно діючої міжвідомчої комісії виконавчого комітету Новояворівської міської ради з розгляду питань, пов'язаних з відключенням споживачів від мереж централізованого опалення та гарячого водопостачання, на таке відключення.

У жовтні 2007 року комунальне підприємство «Новояворівськжитло» і міське комунальне підприємство «Новояворівськводоканал» надали їй відповідні технічні умови.

Однак товариство з обмеженою відповідальністю науково-виробничого підприємства «Енергія-Новояворівськ» (далі — ТОВ НВП «Енергія-Новояворівськ») відмовило їй у наданні зазначених технічних умов.

Вважаючи таку відмову незаконною, позивачка просила зобов'язати відповідача видати їй технічні умови для відключення її квартири від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води.

Рішенням Яворівського районного суду Львівської області від 22 грудня 2009 року, залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Львівської області від 15 червня 2010 року, позов задоволено в повному обсязі, вирішено питання про розподіл судових витрат.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 15 грудня 2010 року касаційну скаргу ТОВ НВП «Енергія-Новояворівськ» відхилено й залишено вказані рішення судів першої та апеляційної інстанцій без змін.

У заяві ТОВ НВП «Енергія-Новояворівськ» про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від

15 грудня 2010 року порушується питання про скасування вказаної ухвали з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, і направлення справи на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

В обґрунтування заяви ТОВ НВП «Енергія-Новояворівськ» посилається на неправильне застосування судом касаційної інстанції норм матеріального права та неоднакове застосування цим судом: постанови Кабінету Міністрів України від 21 липня 2005 року № 630 «Про затвердження Правил надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення» з урахуванням змін, внесених постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2007 року № 1268; наказу Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 22 листопада 2005 року № 4 «Про затвердження Порядку відключення окремих житлових будинків від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води при відмові споживачів від централізованого теплопостачання», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 9 грудня 2005 року за № 1478/11758, з урахуванням змін, внесених наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 6 листопада 2007 року № 169, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28 листопада 2007 року за № 1320/14587.

Для прикладу наявності зазначеної підстави подання заяви про перегляд Верховним Судом України судового рішення ТОВ НВП «Енергія-Новояворівськ» посилається на ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 8 вересня 2010 року у справі за позовом ОСОБА_2 до ТОВ НВП «Енергія-Новояворівськ» про зобов'язання вчинити певні дії за касаційною скаргою ТОВ НВП «Енергія-Новояворівськ» на рішення Яворівського районного суду Львівської області від 10 листопада 2008 року та ухвалу Апеляційного суду Львівської області від 28 вересня 2009 року, якими позов ОСОБА_2 задоволено й зобов'язано ТОВ НВП «Енергія-Новояворівськ» видати ОСОБА_2 технічні умови на відключення її квартири від мережі централізованого опалення. Указаною ухвалою суду від 8 вересня 2010 року касаційну скаргу ТОВ НВП «Енергія-Новояворівськ» задоволено частково: рішення Яворівського районного суду Львівської області від 10 листопада 2008 року та ухвалу Апеляційного суду Львівської області від 28 вересня 2009 року скасовано, справу передано на новий розгляд до суду першої інстанції.

У доданій до заяви ухвалі суду від 8 вересня 2010 року міститься висновок про те, що зазначені судові рішення не можна визнати законними й обґрунтованими, оскільки суди не врахували положень постанови Кабінету Міністрів України від 21 липня 2005 року № 630 і наказу Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 22 листопада 2005 року № 4 з внесеними змінами; не дали належної оцінки тому факту, що об'єктом відключення від мережі централізованого опалення та постачання гарячої води є не весь багатоквартирний будинок, а лише квартира позивачки, та умові, за наявності якої комісія дозволила відключити її від мережі централізованого опалення та постачання гарячої води, а також посиланням відповідача на те, що відключення від

мережі централізованого опалення та постачання гарячої води можливе лише в тому разі, коли таке рішення підтримують усі власники й наймачі квартир багатоквартирного будинку, у зв'язку із чим висновок суду про те, що за наявності рішення постійно діючої міжвідомчої комісії відповідач зобов'язаний безумовно видати позивачці технічні умови на відключення її квартири від мережі централізованого опалення та постачання гарячої води, є передчасним.

Залишаючи без змін рішення судів першої та апеляційної інстанцій, суд касаційної інстанції в цій справі погодився з висновками судів, які застосували до спірних правовідносин: ч. 1 ст. 5 Цивільного кодексу України; пп. 24, 25 Правил надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2005 року № 630 (у редакції, чинній на момент прийняття рішення вказаної постійно діючої міжвідомчої комісії від 13 вересня 2007 року, без урахування змін, внесених постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2007 року № 1268); пп. 2.1, 2.2, 2.2.1, 2.2.2, 2.6 Порядку відключення окремих житлових будинків від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води при відмові споживачів від централізованого теплопостачання, затвердженого наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 22 листопада 2005 року № 4 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 9 грудня 2005 року за № 1478/11758, (у редакції, чинній на момент прийняття рішення зазначеної постійно діючої міжвідомчої комісії від 13 вересня 2007 року, без урахування змін, внесених наказом від 6 листопада 2007 року № 169) — і виходили з того, що позивачка одержала дозвіл на відключення її квартири від мережі централізованого опалення та постачання гарячої води, який був наданий компетентним органом до набрання чинності постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2007 року № 1268, якою було змінено підстави для надання дозволу на відключення від системи централізованого опалення та передбачено надання такого дозволу на будинок у цілому, а не на кожну квартиру окремо, тому на виконання зазначеного рішення відповідач зобов'язаний безумовно видати позивачці технічні умови.

Заслухавши доповідь судді–доповідача, дослідивши доводи заявника, Верховний Суд України вважає, що заява підлягає задоволенню з таких підстав.

Судами встановлено, що ОСОБА_1 є однією зі співвласників квартири АДРЕСА_1.

Маючи намір відключити квартиру від мережі централізованого опалення, позивачка звернулася до постійно діючої міжвідомчої комісії виконавчого комітету Новояворівської міської ради з розгляду питань, пов'язаних з відключенням споживачів від мереж централізованого опалення та гарячого водопостачання, із заявою про надання дозволу на відключення вказаної квартири від мереж централізованого опалення та гарячого водопостачання.

13 вересня 2007 року постійно діючою міжвідомчою комісією виконавчого комітету Новояворівської міської ради з розгляду питань, пов'язаних з відключенням споживачів від мереж централізованого опалення та гарячого водопостачання, прийнято рішення про надання ОСОБА_1 переліку організацій, до яких

слід звернутися для отримання технічних умов для розроблення проекту індивідуального (автономного) теплопостачання й відокремлення від мереж централізованого опалення та гарячого водопостачання.

Згідно з позовною заявою ОСОБА_1 вона в січні 2008 року звернулася до ТОВ НВП «Енергія-Новояворівськ» щодо видачі їй технічних умов на відключення її квартири від указаних мереж.

Листом від 23 січня 2008 року ТОВ НВП «Енергія-Новояворівськ» відмовило позивачці в наданні їй зазначених технічних умов.

Питання відключення від мереж централізованого опалення регулюється Правилами надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення (далі — Правила), затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2005 року № 630, які з метою захисту прав усіх мешканців багатоквартирних будинків передбачають відключення від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води не окремих квартир багатоквартирного будинку з ініціативи їх власників або наймачів, а відключення цілих багатоквартирних будинків з ініціативи споживачів.

Згідно з п. 26 Правил (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин, з урахуванням змін, внесених постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2007 року № 1268) відключення споживачів від мережі централізованого опалення та постачання гарячої води здійснюється у разі, коли технічна можливість такого відключення передбачена затвердженою органом місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про теплопостачання» схемою теплопостачання за умови забезпечення безперебійної роботи інженерного обладнання будинку та вжиття заходів щодо дотримання в суміжних приміщеннях вимог будівельних норм і правил з питань проектування житлових будинків, опалення, вентиляції, кондиціонування, будівельної теплотехніки; державних будівельних норм з питань складу, порядку розроблення, погодження та затвердження проектної документації для будівництва, а також норм проектування реконструкції та капітального ремонту в частині опалення.

Відповідно до п. 25 Правил відключення споживачів від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води здійснюється у порядку, що затверджується центральним органом виконавчої влади з питань житлово-комунального господарства.

Порядком відключення окремих житлових будинків від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води при відмові споживачів від централізованого теплопостачання, затвердженим наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 22 листопада 2005 року № 4 і зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 9 грудня 2005 року за № 1478/11758 (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин, зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства від 6 листопада 2007 року № 169), установлено, що таке відключення відбувається на підставі рішення постійно діючої міжвідомчої

комісії, створеної органом місцевого самоврядування або місцевим органом виконавчої влади.

Таким чином, аналіз норм з точки зору їх дії в часі дає підстави для висновку про те, що на момент виникнення спірних правовідносин були чинними постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2005 року № 630 «Про затвердження Правил надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення» у редакції зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2007 року № 1268, і наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 22 листопада 2005 року № 4 «Про затвердження Порядку відключення окремих житлових будинків від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води при відмові споживачів від централізованого теплопостачання» у редакції зі змінами, внесеними наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 6 листопада 2007 року № 169, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 листопада 2007 року за № 1320/14587.

Під час розгляду справи за позовом ОСОБА_2 до ТОВ НВП «Енергія-Новояворівськ» про зобов'язання видати технічні умови для відключення квартири від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води суд касаційної інстанції застосував зазначені нормативно-правові акти, ураховуючи їх дію в часі, у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин, з указаними змінами.

За таких обставин висновок суду касаційної інстанції в цій справі про залишення без змін рішення Яворівського районного суду Львівської області від 22 грудня 2009 року й ухвали Апеляційного суду Львівської області від 15 червня 2010 року не ґрунтується на вимогах матеріального права.

Відповідно до чч. 1, 2 ст. 360-4 Цивільного процесуального кодексу України суд задовольняє заяву у разі наявності однієї з підстав, передбачених ст. 355 цього Кодексу. Якщо суд установить, що судове рішення у справі, яка переглядається, є незаконним, він скасовує його повністю або частково і направляє справу на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

За таких обставин ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 15 грудня 2010 року підлягає скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Керуючись ст. ст. 355, 360-3, 360-4 Цивільного процесуального кодексу України, Верховний Суд України

п о с т а н о в и в:

Заяву товариства з обмеженою відповідальністю науково-виробничого підприємства «Енергія-Новояворівськ» задовольнити.

Ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 15 грудня 2010 року скасувати, направити справу на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій пунктом 2 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України.

25. ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ НОВОВИЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

1. Тримісячний строк на подачу заяви про перегляд судових рішень, ухвал і постанов у зв'язку з нововиявленими обставинами відповідно до п. 3 ст. 345 ЦПК УРСР обчисляється з дня набрання ними законної сили або винесення органом державного управління постанови

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР

від 13 жовтня 1965 р.

(Витяг)

(Радянське право. — 1966. — № 2. — С. 94–95)

У липні 1963 р. громадянин Грицаюк пред'явив позов до громадянина Цибровського про стягнення 170 крб. У заяві позивач зазначав, що внаслідок побоїв, заподіяних йому 5 грудня 1962 р. громадянином Цибровським з хуліганських мотивів, він не працював 57 днів. За цей час він потребував посиленого харчування, на що було витрачено додаткові кошти. Внаслідок цього позивач зазнав збитків на 170 крб. Рішенням народного суду Христинівського району від 6 вересня 1963 р. позов задоволено в сумі 90 крб 90 коп. Ухвалою судової колегії Черкаського обласного суду 8 жовтня 1963 р. рішення народного суду залишено без змін.

12 березня 1964 р. Цибровський у скарзі до обласного суду просив опротестувати судові рішення по справі. Він зазначив, що задовольняючи позовні вимоги Грицаюка, народний суд виходив з наявності кримінальної справи. Проте постанову про її порушення скасовано, провадження в справі за недоведеністю закрито.

31 березня 1964 р. скарга була надіслана до народного суду для перегляду рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами. Ухвалою народного суду Христинівського району від 15 червня 1964 р. заяву про перегляд рішення відхилено. Судова колегія Черкаського обласного суду від 9 липня 1964 р. ухвалу народного суду залишила без змін, виходячи з того, що заявник пропустив строк для подачі заяви, передбачений ст. 345 ЦПК УРСР.

Президія Черкаського обласного суду погодилася з такою думкою.

Після цього заступник Голови Верховного суду приніс протест у судову колегію Верховного суду УРСР щодо скасування всіх судових рішень і направлення справи на новий розгляд з таких мотивів.

Відповідно до ст. 345 ЦПК УРСР заяви про перегляд судових рішень, ухвал та постанов у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть подаватись сторонами та іншими особами, які брали участь у справі, протягом трьох місяців з дня встановлення обставини, що стала підставою для перегляду рішення, ухвали або постанови. Згідно з п. 3 цієї статті вказаний тримісячний строк обчислюється з дня набрання вироком, рішенням, ухвалою або постановою суду законної сили або винесення органом державного управління постанови, протилежної за своїм змістом вироку, рішенню, ухвалі або постанові, на яких було обгрунтовано рішення, ухвалу або постанову, що переглядаються у зв'язку з нововиявленими обставинами.

З матеріалів справи видно, що постанова прокурора про закриття провадження в кримінальній справі винесена 7 лютого 1964 р. Заява Цибровського про перегляд справи надійшла до обласного суду 12 березня 1964 р. і була надіслана для вирішення до народного суду, який запропонував заявникові скласти нову заяву, яку потім розглянув та за пропуском строку відхилив. Отже, заявник звернувся до суду із заявою своєчасно, тому не було підстав для її відхилення за пропуском строку.

Судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР протест задовольнила.

2. Перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов, які були змінені в касаційному порядку або в порядку судового нагляду, а також ухвал або постанов вищестоящих судів, якими постановлено нове рішення, провадиться відповідно судом, що змінив або постановив нове рішення

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР

від 18 березня 1970 р.

(Витяг)

(Радянське прав. — 1970. — № 5. — С. 102–103)

Рішенням судової колегії в цивільних справах Кримського обласного суду від 23 січня 1965 р. стягнуто на користь Ялтинського хлібокомбінату з громадян Короткова, Скрипського, Буянкова і Передерія 3389 крб 45 коп. солідарно; з Короткова, Буянкова і Скрипського — 1045 крб 99 коп. солідарно; з Короткова,

Буянкова, Скрипського і Передерія —по 1418 крб 14 коп. з кожного; з Короткова, Скрипського і Буянкова — по 309 крб 81 коп. з кожного і з Короткова та Скрипського — по 58 крб 49 коп. з кожного.

Ухвалою судової колегії у цивільних справах Верховного суду УРСР від 20 жовтня 1965 р. це рішення змінено: стягнуто на користь Ялтинського хлібокомбінату з Короткова, Скрипського, Буянкова і Передерія 2095 крб солідарно; зі Скрипського, Буянкова і Передерія — 1294 крб 45 коп. солідарно і зі Скрипського та Буянкова— 1045 крб 99 коп. також солідарно.

За поданням заступника Прокурора УРСР судова колегія в цивільних справах Кримського обласного суду ухвалою від 24 грудня 1969 р. скасувала рішення Кримського обласного суду від 23 січня 1965 р. у зв'язку з нововиявленими обставинами.

У протесті заступник Голови Верховного суду УРСР просить скасувати ухвалу судової колегії у цивільних справах Кримського обласного суду від 24 грудня 1969 р. та передати питання про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами на розгляд судової Колегії у цивільних справах Верховного суду УРСР. Протест підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідна до ст. 345 ЦПК УРСР та п. 8 постанови пленуму Верховного суду УРСР від 3 липня 1964 р. «Про деякі питання судової практики застосування Цивільного процесуального кодексу Української РСР» питання про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов суду, що набрали законної сили, вирішується судом, який виніс рішення, ухвалу або постанову.

Перегляд з цих же підстав рішень, ухвал і постанов, змінених у касаційному порядку або в порядку судового нагляду, а також ухвал або постанов вищестоящих судів, якими постановлено нове рішення, провадиться відповідно судом, що змінив або постановив нове рішення.

Як уже зазначалось, рішення судової колегії у цивільних справах Кримського обласного суду від 23 січня 1965 р. було змінено в касаційному порядку ухвалою судової колегії у цивільних справах Верховного суду УРСР від 20 жовтня 1905 р. Тому судова колегія Кримського обласного суду була не вправі вирішувати питання про перегляд цих судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами. До того ж судова колегія Кримського обласного суду скасувала рішення обласного суду від 23 січня 1965 р., а питання про перегляд ухвали судової колегії Верховного суду УРСР від 20 жовтня 1965 р. залишилось не вирішеним.

Отже, оскільки ухвалу обласного суду від 24 грудня 1969 р. постановлено з порушенням передбачених законом повноважень, вона підлягає скасуванню.

Виходячи з наведеного, судова колегія Верховного суду УРСР протест заступника Голови Верховного суду УРСР задовольнила; ухвалу судової колегії у цивільних справах Кримського обласного суду скасувала і передала питання про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами на розгляд судової колегії у цивільних справах Верховного суду УРСР.

3. Суд правильно відмовив у задоволенні заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, оскільки обставини, на які посилалася заявниця, були предметом дослідження в суді при розгляді справи

(Радянське право. — 1992 р. — № 7. — С. 89)

Рішенням судової колегії в цивільних справах Житомирського обласного суду визнано недійсним договір дарування Г. Г. на користь В. Г. 1/2 частини будинку і проведено виділ майна з колгоспного двору на користь останньої. Ухвалою судової колегії в цивільних справах Верховного Суду України рішення залишено без змін.

В. Г. звернулася до суду із заявою про перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами, посилаючись на те, що суд при вирішенні питання про виділ частки з колгоспного двору не врахував сарай з погребом, тому вона просила задовольнити заяву.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Житомирського обласного суду заява В. Г. залишена без задоволення.

Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду її скаргу залишила без задоволення і в ухвалі вказала на таке.

Відмовляючи в задоволенні заяви, суд виходив з того, що обставини, на які посилалася В. Г. не є нововиявленими, тому підстави для перегляду судових рішень відповідно до ст. 343 ЦПК УРСР відсутні.

Такі висновки стверджуються судовими рішеннями, з тексту яких вбачається, що при розгляді справи суд перевіряв питання про належність зазначених заявницею господарських будівель і визнав їх такими, що вони належать на праві власності Г. Г., посилання ж заявниці на те, що про належність сараю до колгоспного двору їй стало відомо лише після розгляду справи, спростовуються її ж досиланням у касаційній скарзі на рішення суду, в якій вона зазначала, що суд безпідставно не включив сарай до майна колгоспного двору.

4. Посилання на наявність помилок у висновку експерта, який досліджувався і оцінювався судом, а викладені в ньому обставини були відомі заявнику, не може бути підставою для перегляду судових рішень, що набрали законної сили, за правилами перегляду їх у зв'язку з нововиявленими обставинами

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ,
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 6 липня 1994 р.

(Витяг)

(Бюлетень законодавства і юридичної практики. — 1995. — № 3 (ч. 2). — С. 265–266)

У травні 1994 р. К. і Щ. звернулися до Харківського обласного суду із заявою про перегляд в зв'язку з нововиявленими обставинами рішення судової колегії

в цивільних справах цього суду у справі за позовом К. до П. і Ш. про поновлення порушеного права, відшкодування шкоди і витребування майна з чужого незаконного володіння. У заяві посилались на те, що в основу рішення покладено завідомо неправильний висновок експерта, в якому приховано фактичне розташування балки і перегородки та її аварійний стан, без врахування висновку кооперативу «Зодчий» про те, що перегородка не відповідає вимогам пожежної безпеки. І цим вимогам не відповідає закритий вхід на горище.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Харківського обласного суду від 30 травня 1994 р. відмовлено у задоволенні заяви.

У скарзі К. і Щ. вважають цю ухвалу неправильною і просять її скасувати.

Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України знайшла, що скарга задоволенню не підлягає з таких підстав. Згідно зі ст. 343 ЦПК підставою для перегляду рішень, ухвал і постанов суду, що набрали законної сили, є нововиявлені обставини, зокрема, істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі заявникові.

Як вбачається з матеріалів справи і доводів заявників, обставини, що викладені у висновках експертів щодо розташування балки і перегородки в жилому будинку, були відомі заявникам і обговорювались судом, який зазначеним висновкам експертів дав відповідну оцінку.

Інших підстав, передбачених ст. 343 ЦПК для перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами заявниками не вказано.

Враховуючи наведене й керуючись ст.326 ЦПК, судова колегія залишила хвалу без зміни.

5. Скасування рішення, вироку, ухвали або постанови суду чи постанови іншого органу відповідно до ст. 343 ЦПК може бути підставою для перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов суду в цивільних справах, що набрали законної сили, в тому разі, коли суд обгрунтував одне судове рішення цим актом чи виходив із вказаного акта, не посилаючись на нього прямо

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ ВІННИЦЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ

від 24 грудня 1992 р.

(Витяг)

(Бюлетень законодавства і юридичної практики. — 1995. — № 3 (ч. 2). — С. 255–256)

У березні 1992 р. Т. пред'явив позов до Вінницької обласної ради автомобілістів України про відшкодування шкоди, посилаючись на те, що з платної автостоянки м. Вінниці, власником якої є відповідач, в ніч з 2 на 3 листопада 1991 р. було викрадено автомобіль ВАЗ-2108, який належав йому на праві власності, та що від-

шкодувати шкоду відповідач відмовився. Рішенням Замостянського районного народного суду м. Вінниці від 31 березня 1992 р. позов задоволений. Суд зобов'язав відповідача повернути позивачеві автомобіль або стягнути з відповідача 240 000 крб.

У касаційному порядку справа не розглядалась. Ухвалою Замостянського районного народного суду м. Вінниці від 12 серпня 1992 р. у зв'язку з нововиявленими обставинами рішення скасовано, а провадження в справі зупинено. У протесті заступника Голови Верховного Суду України ставиться питання про скасування ухвали.

Президія Вінницького обласного суду знайшла, що протест підлягає задоволенню з таких підстав. Відповідно до ст. 343 ЦПК перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами підлягають рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, з підстав, зазначених у цій статті.

Як вбачається з матеріалів справи, Т. звернувся до суду із заявою про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами рішення народного суду, посилаючись на те, що в кримінальній справі про крадіжку автомобіля з автостоянки відновлено слідство, але злочинця не встановлено.

Суд, скасовуючи рішення, в ухвалі зазначив, що відновлення слідства, в кримінальній справі про крадіжку автомобіля є нововиявленими обставинами, які є підставою для перегляду зазначеного рішення.

Проте погодитись з такими доводами суду не можна, оскільки відповідно до п. 4 ст. 343 ЦПК підставою для перегляду рішення, вироку, ухвали або постанови суду чи постанови іншого органу, якщо цим актом, обґрунтовувалось дане рішення, ухвала чи постанова в цивільній справі.

Як вбачається з матеріалів справи, постанова в кримінальній справі про крадіжку автомобіля не була підставою для постановлення зазначеного рішення, а тому не може бути підставою для перегляду рішення у зв'язку із нововиявленими обставинами.

Враховуючи наведене, президія Вінницького обласного суду ухвалу скасувала і в задоволенні заяви Т. про перегляд рішення, відмовила.

6. Внесення змін до роз'яснень Пленуму Верховного Суду України не є нововиявленою обставиною, яка може бути підставою для перегляду в установленому гл. 43 ЦПК України порядку рішень, ухвал і постанов суду, що набрали законної сили

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 7 серпня 1997 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1998 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1998. — С. 38)

Рішенням П'ятихатського районного суду Дніпропетровської області від 2 листопада 1995 р. Б. відмовлено в позові до Г. про захист честі, гідності й ділової репутації та відшкодування моральної шкоди.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Дніпропетровського обласного суду від 25 грудня 1995 р. зазначене рішення скасовано і провадження у справі закрито.

У травні 1997 р. Б. звернувся із заявою про перегляд за нововиявленими обставинами ухвали обласного суду від 25 грудня 1995 р. Він зазначав, що судова колегія обласного суду, скасовуючи рішення і закриваючи провадження у справі, виходила з роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, викладених у п. 4 постанови від 28 вересня 1990 р. № 7 «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій», зокрема про те, що в передбаченому ст. 7 ЦК порядку не можуть розглядатись вимоги про спростування відомостей, які містяться в офіційних документах, для оскарження котрих Законом встановлено інший порядок.

Оскільки згаданий п. 4 постановою Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 1996 р. № 14 було змінено і нова його редакція передбачає, що в порядку цивільного судочинства не можуть розглядатися позови про спростування відомостей, які містяться лише у вироках та інших судових рішеннях, а також у постановах слідчих та інших відповідних органів, для оскарження яких встановлено інший порядок, позивач вважав це підставою для перегляду ухвали обласного суду від 25 грудня 1995 р. відповідно до п. 4 ст. 343 ЦПК.

Посилаючись на зазначені обставини, Б. просив суд скасувати цю ухвалу й постановити нове рішення про задоволення його вимог.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Дніпропетровського обласного суду від 7 серпня 1997 р. заяву Б. було відхилено.

У скарзі Б. просив скасувати цю ухвалу, а також ухвалу обласного суду від 25 грудня 1995 р. й направити справу на розгляд у касаційному порядку з урахуванням того, що всі обставини судом першої інстанції встановлено повно і правильно, у справі не потрібно збирати або додатково перевіряти докази, але було допущено помилку в застосуванні норми права, а саме: на його думку, суд безпідставно не застосував правила п. 4 ст. 343 ЦПК, оскільки зміна редакції роз'яснень Пленуму є підставою для перегляду ухвали у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що скарга задоволенню не підлягає.

Згідно з гл. 43 ЦПК підставами для перегляду рішень, ухвал і постанов суду, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть бути лише обставини, передбачені ст. 343 ЦПК. Як вбачається з матеріалів справи, при розгляді заяви не було встановлено обставин, перелічених у п. 4 зазначеної статті.

Наведені у скарзі доводи про те, що суд допустив помилку в застосуванні норми права, є безпідставними, оскільки як нововиявлені можуть розглядатися такі обставини, що обґрунтовують вимоги чи заперечення сторін або мають істотне значення для правильного вирішення справи, які існували на час постановлення рішення, ухвали, але про які не знали й не могли знати заявник і суд.

Зміна окремих пунктів постанови Пленуму у зв'язку з прийняттям нової Конституції України не може бути визнана нововиявленою обставиною.

Враховуючи те, що обставини, на які посилався заявник, є не нововиявленими, а новими і ухвала суду відповідає встановленим обставинам справи та вимогам статей 343–346 ЦПК, судова колегія Верховного Суду України залишила скаргу без задоволення, а ухвалу судової колегії Дніпропетровського обласного суду — без змін.

7. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 343 ЦПК України підставами для перегляду у встановленому цією статтею порядку рішень, ухвал, постанов у цивільних справах, що набрали законної сили, можуть бути лише такі нововиявлені обставини, які мають значення для вирішення справи й існували на час розгляду, але не були тоді відомі заявникові

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 19 листопада 1997 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1998 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1998. — С. 65–66)

У серпні 1997 р. Р.-С. звернулась до суду із заявою про перегляд за нововиявленими обставинами рішення Миколаївського обласного суду від 18 грудня 1992 р. та ухвали судової колегії в цивільних справах Верховного Суду України від 17 січня 1993 р., постановлених у справі за позовом Н. до неї про визначення порядку використання земельної ділянки біля будинку.

Підставою для перегляду рішення Р.-С. зазначила те, що під час визначення у висновку від 30 листопада 1992 р. варіантів використання земельної ділянки експерт виходив з того, що ширина проїзду у воротах становить 2,6 метра, а тому запропонував виділити цей проїзд у спільне використання. Фактично ж споруди і насадження на ділянці не дають можливості користуватися ні воротами, ширина яких значно менша від зазначеної експертом, ні виділеною в спільне використання частиною ділянки. Оскільки на момент вирішення спору ці обставини не були відомі суду, Р.-С. просила задовольнити її вимоги.

Миколаївський обласний суд ухвалою від 26 вересня 1997 р. в задоволенні заяви відмовив.

У скарзі на зазначену ухвалу Р.-С. порушила питання про її скасування, посилаючись на те, що вона не відповідає вимогам закону. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України не знайшла підстав для скасування ухвали та задоволення скарги.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 343 ЦПК підставами для перегляду рішень, ухвал і постанов у зв'язку з нововиявленими обставинами є істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі заявникові. Тобто йдеться про обставини, які існували на момент вирішення справи, але з різних причин не були відомі заявникові.

Відмовляючи в задоволенні заяви, суд обгрунтовано вказав в ухвалі, що обставини, на які посилається заявниця як на нововиявлені, не можуть вважатися такими, оскільки на момент вирішення спору вони вже існували і їй про них було відомо. Ці обставини досліджувалися судами першої та касаційної інстанцій під час вирішення спору, на них Р.-С. посилалася в касаційній скарзі.

Виходячи з наведеного, суд обґрунтовано відмовив у задоволенні заяви через відсутність нововиявлених обставин, а тому судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України залишила скаргу Р.-С. без задоволення, а ухвалу Миколаївського обласного суду — без зміни.

8. Підставою для перегляду судових рішень, що набрали законної сили, можуть бути нововиявлені обставини, а не нові докази щодо обставин, які з'ясовувалися судом при вирішенні справи

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 2 жовтня 1999 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2000 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 2000. — С. 67–68)

30 жовтня 1997 р. Сумським обласним судом у справі за позовом Л. Ж. і Л. А. до Полтавського обласного управління юстиції, управління капітального будівництва Полтавського міського виконавчого комітету, Х., С. і Н. про оскарження дій судового виконавця, витребування майна та відшкодування шкоди було постановлено рішення, що набрало законної сили.

У грудні 1998 р. Л. Ж. і Л. А. звернулись до суду із заявою про перегляд зазначеного рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами. Заявники посилались на те, що в жовтні 1998 р. при ознайомленні з матеріалами кримінальної справи їм стало відомо про існування переліку майна їх сім'ї, яке станом на 19 липня 1997 р. зберігалось у квартирі в м. Полтаві. Оскільки згаданий перелік судом при вирішенні спору не досліджувався, заявники вважали цю обставину підставою для перегляду рішення суду згідно з п. 1 ч. 2 ст. 343 ЦПК.

Ухвалою Сумського обласного суду від 31 грудня 1998 р. заяву Л. Ж. та Л. А. відхилено у зв'язку з її необґрунтованістю.

У скарзі, поданій у касаційному порядку, Л. Ж. і Л. А. просили зазначену ухвалу скасувати як незаконну та необґрунтовану, а їх заяву направити в суд для розгляду по суті. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України залишила скаргу без задоволення з таких підстав.

Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 343 ЦПК підставою для перегляду рішення суду у зв'язку з нововиявленими обставинами є істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі заявникові.

Відмовляючи в задоволенні заяви, суд правильно виходив із того, що поданий заявниками документ за своєю правовою природою може бути доказом у справі, а не фактом, що може бути визнаний істотною обставиною, яка дає підстави для перегляду судового рішення. Крім того, про існування згаданого переліку майна було відомо при розгляді справи по суті, що підтверджується змістом наявної в її матеріалах заяви зазначеного управління міського виконавчого комітету від 31 липня 1997 р. № 12-62/697. Саме в цій заяві наведено перелік майна, яке не перелічено в акті опису від 10 листопада 1994 р., однак включено до переліку від 19 липня 1997 р.

За таких обставин обласний суд обґрунтовано відхилив відповідно до вимог гл. 43 ЦПК заяву Л. Ж. та Л. А. про перегляд рішення цього ж суду від 30 жовтня 1997 р.

У касаційній скарзі наведено доводи, що грунтуються на неправильному розумінні нововиявлених обставин, у зв'язку з чим судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала їх безпідставними. Керуючись статтями 326, 310, 311 ЦПК, вона залишила скаргу без задоволення, а ухвалу Сумського обласного суду — без зміни.

9. Рішення або ухвала суду, якими закінчено розгляд справи, можуть бути переглянуті у зв'язку з нововиявленими обставинами. Нововиявленими можуть бути визнані такі обставини, що обґрунтовують вимоги або заперечення сторін чи мають інше істотне значення для правильного вирішення справи, які існували на час постановлення рішення, ухвали, постанови, але про них не знали і не могли знати заявник та суд.

Не можуть бути визнані нововиявленими ті обставини, що виникли чи змінилися після постановлення рішення, а також обставини, на які посилалася особа, яка брала участь у справі, у своїх поясненнях, каса-

ційній скарзі або які могли бути встановлені при виконанні судом вимог ст. 15 ЦПК під час розгляду справи

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 14 червня 2006 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2006 р. — № 8. — С. 11–12)

Позивачка Р. звернулася з позовом до Голосіївської районної державної адміністрації м. Києва, Дослідного заводу зварювального устаткування Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона (далі — Завод), управління справами Національної академії наук України, К., С. про визнання за нею права на квартиру в будинку по вул. Метрологічній у м. Києві, визнання недійсними ордера на квартиру, виданого К., її приватизацію і договору купівлі-продажу та про виселення С.

Голосіївський районний суд м. Києва рішенням від 22 квітня 2003 р. позов задовольнив: визнав за Р. право на спірну квартиру, визнав недійсними ордер на квартиру, виданий К., та договір купівлі-продажу квартири, а С. постановив виселити зі спірної квартири без надання іншого жилого приміщення.

У липні 2004 р. С. звернувся до суду із заявою про перегляд рішення суду у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Голосіївський районний суд м. Києва ухвалою від 23 грудня 2004 р. у задоволенні заяви відмовив. Апеляційний суд м. Києва ухвалою від 10 червня 2005 р. ухвалу суду першої інстанції скасував, справу направив до суду першої інстанції для розгляду заяви.

У касаційній скарзі Р. просила скасувати ухвалу апеляційного суду, посилаючись на її необґрунтованість та порушення судом норм процесуального права.

Обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 347^2 ЦПК 1963 р., яким суд керувався під час розгляду справи, підставою для перегляду рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами є істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі заявникові.

У п. 5 постанови від 27 лютого 1981 р. № 1 «Про практику перегляду судами у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили» Пленум Верховного Суду України роз'яснив, що як нововиявлені можуть розглядатись обставини, що обґрунтовують вимоги або заперечення сторін чи мають інше істотне значення для правильного вирішення справи, які існували на час постановлення рішення, ухвали, постанови, але про них не знали і не могли знати заявник і суд.

Не можуть бути визнані нововиявленими нові, тобто такі, що виникли чи змінилися після постановлення рішення обставини, а також обставини, на які посилалася особа, яка брала участь у справі, у своїх поясненнях, касаційній скарзі або які могли бути встановлені при виконанні судом вимог ст. 15 ЦПК.

У заяві про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами рішення суду заявник С. посилався в те, що Р. не працювала на Заводі, не перебувала першою на квартирній черзі.

Однак питання щодо порушення прав позивачки на спірну квартиру було предметом судового розгляду і обставини, на які посилався заявник могли бути встановлені при виконанні судом вимог ст. 15 ЦПК 1963р.

За таких обставин суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що зазначені обставини не можуть бути визнані нововиявленими в розумінні ЦПК, та обґрунтовано відмовив у задоволенні заяви.

Отже, суд першої інстанції постановив ухвалу з додержанням вимог закону, а апеляційний суд зазначених вище роз'яснень не врахував та скасував її помилково.

Керуючись п. 4 ч. 2 ст. 336, п. 4 ч. 1 ст. 344 ЦП колегія суддів Судової палати у цивільних справ Верховного Суду України касаційну скаргу Р. задовольнила: ухвалу Апеляційного суду м. Києва в 10 червня 2005 р. скасувала, ухвалу Голосіївсько районного суду м. Києва від 23 грудня 2004 р. зашила в силі.

10. Згідно з ч. 3 ст. 365 ЦПК України після скасування судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами суд розглядає справу по суті за правилами, встановленими цим Кодексом

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 31 жовтня 2007 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2008. — № 4 (92). — С. 21–22)

У лютому 1999 р. А. звернувся до суду з позовом до державного відкритого акціонерного товариства «Стахановпромтранс» (далі — ДВАТ) про відшкодування шкоди.

На обґрунтування позову послався на те, що у серпні 1987 р. з вини відповідача його було травмовано і він як інвалід потребує кімнатної коляски. Крім того, позивачеві потрібно навчитися керувати автомобілем з ручним керуванням і придбати збірний металевий гараж для його зберігання, а відповідач відмовляється відшкодувати його витрати. Такими неправомірними діями та ушкодженням здоров'я А. заподіяно моральної шкоди, тому він просив стягнути з відповідача 505 грн на придбання інвалідної коляски, 8 тис 26 грн — на придбання збірного металевого гаража, 285 грн — на оплату за навчання, 200 тис грн — на відшкодування моральної шкоди.

Брянківський міський суд Луганської області рішенням від 26 травня 1999 р., залишеним без змін ухвалою Луганського обласного суду від 5 серпня 1999 р., позов задовольнив частково: постановив стягнути з відповідача на користь позивача 404 грн на придбання коляски, 6 тис. 420 грн — на придбання збірного металевого гаража, 228 грн — на оплату за навчання; у задоволенні позову про відшкодування моральної шкоди відмовив.

Брянківський міський суд Луганської області ухвалою від 18 травня 2006 р. за заявою А. рішення від 26 травня 1999 р. скасував у зв'язку з нововиявленими обставинами.

У липні 2006 р. А. подав позовну заяву, в якій просив стягнути з відповідача 20 % від вартості збірного металевого гаража з урахуванням індексу інфляції, що становило 3 тис. 199 грн.

Брянківський міський суд Луганської області рішенням **від** 17 жовтня 2006 р. позов задовольнив частково, постановивши стягнути з ДВАТ на користь позивача 20 % від вартості гаража з урахуванням індексу інфляції — 3 тис. 177 грн.

Апеляційний суд Луганської області рішенням від 4 квітня 2007 р. рішення суду першої інстанції скасував і постановив нове рішення про відмову в задоволенні позову.

У касаційній скарзі А. просив скасувати рішення апеляційного суду та залишити в силі рішення суду першої інстанції, посилаючись на порушення апеляційним судом норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Згідно з ч. 3 ст. 365 ЦПК після скасування судового рішення справа розглядається судом за правилами, встановленими цим Кодексом.

Рішенням від 26 травня 1999 р. Брянківський міський суд Луганської області постановив стягнути на користь позивача 404 грн на придбання коляски, 6 тис. 420 грн — на придбання збірного металевого гаража, 228 грн — на оплату за навчання, а в задоволенні позову про відшкодування моральної шкоди відмовив.

Скасувавши зазначене рішення за нововиявленими обставинами, суд на порушення вимог ч. 3 ст. 365 ЦПК не визначився з обсягом позовних вимог, а розглянув справу в межах вимог щодо додаткового стягнення 20 % від вартості гаража без урахування того, що рішення в частині стягнення 80 % від вартості гаража скасовано і не існує, так само і в частині інших вимог позивача (придбання коляски, відшкодування витрат на навчання та моральної шкоди).

Апеляційний суд на порушення вимог ст. 303 ЦПК не звернув уваги на допущені судом першої інстанції порушення норм процесуального права.

Крім того, скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи в задоволенні позову, апеляційний суд помилково виходив із того, що забезпечення інваліда (у зв'язку з ушкодженням його здоров'я) металевим гаражем чи виплата його вартості не передбачені законом або іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до ст. 455 ЦК 1963 р., чинного на час виникнення спірних правовідносин, у разі заподіяння каліцтва або іншого ушкодження здоров'я організація чи громадянин, відповідальні за шкоду, зобов'язані відшкодувати потерпілому заробіток, втрачений ним внаслідок втрати або зменшення працездатності, а також відшкодувати витрати, викликані ушкодженням здоров'я (посилене харчування, протезування, сторонній догляд тощо).

Отже, додаткові витрати потерпілого на медичну і соціальну допомогу, потреба і тривалість яких у відповідних випадках підтверджуються висновком медико-соціальної експертної комісії або судово-медичної експертизи (витрати на додаткове харчування, придбання ліків, протезування, сторонній або побутовий догляд, санаторно-курортне лікування, придбання спеціальних транспортних засобів, їх капітальний ремонт, придбання пального і гаражних приміщень для них тощо), підлягають стягненню із заподіювача шкоди.

За таких обставин ухвалені у справі судові рішення підлягають скасуванню із передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції з підстав, передбачених ч. 2 ст. 338 ЦПК.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу А. задовольнила частково: рішення Брянківського міського суду Луганської області від 17 жовтня 2006 р., рішення Апеляційного суду Луганської області від 4 квітня 2007 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

11. За змістом ст. 112 ГПК України роз'яснення чинних положень законодавства щодо компетенції органів виконавчої влади не є нововиявленими обставинами у справі.

Отже, правові висновки суду про підстави скасування постанови за нововиявленими обставинами є помилковими, не відповідають вимогам закону і спрямовані на переоцінку фактів, які вже були предметом дослідження суду

ПОСТАНОВА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 20 січня 2009 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 8 (108). — С. 31–33)

У травні 2006 р. товариство з обмеженою відповідальністю (далі — ТОВ) «Українська продовольча компанія» звернулося в Господарський суд м. Києва із позовом до Антимонопольного комітету України (далі — АМК) про визнання недійсним рішення АМК від 24 лютого 2006 р. № 60-р «Про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та накладення штрафу» (далі — рішення № 60-р).

Позовні вимоги було обґрунтовано тим, що висновки відповідача у рішенні № 60-р не відповідають вимогам ст. 41 Закону від ІІ січня 2001 р. № 2210-ІІІ «Про захист економічної конкуренції» (далі — Закон № 2210-ІІІ), оскільки ґрунтуються на припущеннях АМК. Зростання ціни на цукор у весняно-літній період 2005 р. викликане об'єктивними чинниками. Приймаючи оспорюване рішення, АМК не взяв до уваги тієї обставини, що угоди у будь-якій формі, які б свідчили про монопольну змову між ТОВ «Українська продовольча компанія», ТОВ «Агропродінвест», ТОВ «Цукровий союз», ТОВ «Гала-Трейд», ТОВ «Астарта-Київ», ТОВ «ТД «АПО "Цукровик Полтавщини"» і ТОВ «АПО "Цукровик Полтавщини"», не укладалися, а поведінка цих суб'єктів на ринку, зокрема щодо визначення цінової політики, не узгоджувалась.

Господарський суд м. Києва ухвалами від 24 і 25 травня, 8 і 30 червня та 11 вересня 2006 р. порушив провадження за позовними заявами третіх осіб, які заявили самостійні вимоги на предмет спору: ТОВ «Астарта-Київ», ТОВ «АПО "Цукровик Полтавщини"», ТОВ «ТД «АПО "Цукровик Полтавщини"», ТОВ «Цукровий союз» — про визнання рішення недійсним, за позовом ТОВ «Гала-Трейд» до АМК — про визнання рішення частково недійсним та за позовом ТОВ «Агропродінвест» до АМК — про визнання рішення недійсним.

Цей же суд ухвалою від 19 січня 2007 р. зазначені справи об'єднав в одне провадження та рішенням від 26 липня 2007 р. позовні вимоги задовольнив, визнавши недійсним рішення № 60-р.

Рішення суду вмотивовано тим, що висновок АМК про відсутність конкуренції між визнаними винними суб'єктами ґрунтується виключно на факті синхронного підвищення ними ціни на цукор. Оспорюване рішення АМК не містить одного з головних складових правопорушення — наявності реального чи уявного обмеження конкуренції на ринку. Суд також зазначив, що при прийнятті рішення № 60-р АМК належним чином не дослідив питання про: наявність чи відсутність об'єктивних причин для підвищення ціни на цукор у весняно-літній період 2005 р.; наявність причинного зв'язку між діями визнаних винними суб'єктів господарювання та наслідками у вигляді підвищення ціни на цукор; їх частку на ринку оптової торгівлі цукром для споживання населенням, і, відповідно, можливість впливати на ціну на ринку цукру. При цьому суд послався на статті 6, 12, 59 Закону № 2210-111.

Київський апеляційний господарський суд постановою від 3 жовтня 2007 р. зазначене рішення скасував і в задоволенні позовів відмовив. Постанова вмотивована посиланням на те, що у період із січня до червня 2005 р. темпи зростання середнього рівня роздрібних цін на цукор у роздрібній торгівлі становили 149,3 %, а в період із січня до липня 2005 р. — 164,9 %. За аналогічні періоди 2002 р. зростання цін становило відповідно 103,8 % та 104,5 %, 2003 р. — 123,5 % та 117,5 %, 2004 р. — 107,1 % та 107,4 %.

Послався на ст. 6 Закону № 2210-ІІІ, суд вказав на те, що зазначені вимоги Закону допускають вчинення антиконкурентних домовленостей не тільки у вигляді активних дій з укладення договору в будь-якій формі, а й у вигляді мовчазної

відмови від змагання, яке є невід'ємною частиною економічної конкуренції відповідно до ст. 1 цього Закону. Суд апеляційної інстанції також указав на необґрунтованість висновку місцевого господарського суду щодо недослідження відповідачем темпів зростання та обсягів споживання цукру промисловими споживачами, оскільки відповідно до листа Міністерства економіки України від 27 вересня 2005 р. за останні три роки виробництво кондитерської продукції, виробники якої є основними промисловими споживачами цукру, поступово збільшується, але цей показник є незначним. Темпи зростання виробництва кондитерських виробів у 2004 р. порівняно з 2003 р. склали 109,5 %, а у 2005 р. порівняно з 2004 р. — 99,4 %. Тобто оцінка обсягів виробництва кондитерської продукції свідчить про їх скорочення у 2005 р,, що також не могло вплинути на підвищення ціни на цукор.

Вищий господарський суд України постановою від 11 березня 2008 р. зазначену постанову суду апеляційної інстанції залишив без змін.

Верховний Суд України ухвалою від 22 травня 2008 р. відмовив у порушенні провадження з перегляду у касаційному порядку цієї постанови Вищого господарського суду.

24 червня 2008 р. ТОВ «Астарта-Київ» та ТОВ «Цукровий союз» звернулися до Київського апеляційного господарського суду із заявою про перегляд постанови апеляційного господарського суду від 3 жовтня 2007 р. за нововиявленими обставинами.

Переглянувши зазначену постанову від 3 жовтня 2007 р. за нововиявленими обставинами, Київський апеляційний господарський суд постановою від 24 липня 2008 р. її скасував, а рішення суду першої інстанції від 26 липня 2007 р. залишив без змін. При цьому як нововиявлену обставину апеляційний господарський суд визнав лист АМК від 23 травня 2006 р. «Про розгляд звернення», у якому останній роз'яснив ТОВ «Цукровий комбінат "Слов'янський"», що відповідно до покладених на Державний комітет України з державного матеріального резерву (далі — Держкомрезерв) завдань він повинен вживати заходів для стабілізації економіки, зокрема у разі виникнення диспропорції між попитом та пропозицією на внутрішньому ринку, що також передбачено і в ст. 3 Закону від 24 січня 1997 р. № 51/97-ВР «Про державний матеріальний резерв» (далі — Закон № 51/97-ВР). З огляду на цей лист апеляційний господарський суд дійшов висновку про наявність у весняно-літній період 2005 р. дефіциту на ринку цукру, а отже, про відсутність у діях зазначених суб'єктів господарювання щодо підвищення ціни на цукор порушень конкурентного законодавства.

Вищий господарський суд України постановою від 14 жовтня 2008 р. постанову суду апеляційної інстанції від 24 липня 2008 р. залишив без змін з тих же підстав.

18 грудня 2008 р. колегія суддів Верховного Суду України за касаційною скаргою АМК порушила провадження з перегляду у касаційному порядку цієї постанови Вищого господарського суду. У своїй скарзі АМК просив скасувати оскаржену постанову з мотивів виявлення різного застосування Вищим господарським судом України одного й того ж положення закону в аналогічних справах, неправильного застосування норм матеріального права.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представників сторін, розглянувши наведені в касаційній скарзі доводи, перевіривши матеріали справи, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України визнала, що скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 112 ГПК господарський суд може переглянути прийняте ним судове рішення, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами, що мають істотне значення для справи і не могли бути відомі заявникові.

Постанова Київського апеляційного господарського суду від 24 липня 2008 р., з якою погодився суд касаційної інстанції, вимогам зазначеної статті не відповідає.

Як указано в п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 1981 р. № 1 «Про практику перегляду судами у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили», не можуть бути визнані нововиявленими нові, тобто такі, що виникли чи змінилися після постановлення рішення обставини, а також обставини, на які посилалася особа, яка брала участь у справі, у своїх поясненнях, касаційній скарзі або які могли бути встановлені при виконанні судом вимог процесуального закону.

Отже, виникнення нових або зміна обставин після вирішення спору не можуть бути підставою для зміни або скасування судового рішення за правилами розд. XIII ГПК.

Нововиявлені обставини за своєю юридичною суттю є фактичними даними, що в установленому порядку спростовують факти, які було покладено в основу судового рішення. Господарський суд вправі змінити або скасувати судове рішення за нововиявленими обставинами лише за умови, що вони впливають на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у судовому рішенні, що переглядається.

Водночас нововиявленими можуть бути визнані лише істотно значимі, суттєві обставини, тобто такі, обізнаність суду щодо яких при розгляді справи забезпечила б прийняття цим судом іншого рішення.

Задовольняючи заяву ТОВ «Астарта-Київ» і ТОВ «Цукровий союз» про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, апеляційний господарський суд цього не врахував, а суд касаційної інстанції на це уваги не звернув.

Як на нововиявлену обставину ТОВ «Астарта-Київ» і ТОВ «Цукровий союз» послалися на лист АМК від 23 травня 2006 р. «Про розгляд звернення».

З цим погодитися не можна з таких підстав.

Як убачається із зазначеного листа, АМК у відповідь на звернення ТОВ «Цукровий комбінат "Слов'янський"» роз'яснив цьому суб'єкту господарювання зміст законодавчих приписів щодо призначення державного резерву та покладених на Держкомрезерв завдань зі здійснення управління державним резервом.

Зокрема, АМК зазначив, що «відповідно до покладених на нього завдань Держкомрезерв повинен вживати заходів для стабілізації економіки, зокрема у

разі виникнення диспропорції між попитом і пропонуванням на внутрішньому ринку, що також передбачено і в ст. 3 Закону № 51/97-ВР».

Водночас у вказаному листі АМК дійшов висновку, що оскільки у весняно-літній період 2005 р. на ринку цукру України спостерігалося різке підвищення цін, то дії Уряду щодо стабілізації ситуації на ринку цукру не суперечать нормам чинного законодавства.

За змістом ст. 112 ГПК роз'яснення чинних положень законодавства щодо компетенції органів виконавчої впади не є нововиявленими обставинами у справі.

Тобто правові висновки суду апеляційної інстанції, з яким погодився суд касаційної інстанції, щодо підстав скасування постанови Київського апеляційного господарського суду від 3 жовтня 2007 р. за ново-виявленими обставинами є помилковими, не відповідають вимогам закону і спрямовані на переоцінку фактів, які вже були предметом дослідження суду.

Враховуючи наведене, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України, керуючись статтями 111^{17}—111^{20} ГПК, касаційну скаргу АМК задовольнила: постанови Вищого господарського суду України від 14 жовтня 2008 р. та Київського апеляційного господарського суду від 24 липня 2008 р. скасувала і передала справу на новий розгляд до Київського апеляційного господарського суду.

26. ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ

1. Суд, який задовольнив заяву про відстрочку виконання рішення суду у відсутності особи, на користь якої повинні бути проведені виконавчі дії, зобов'язаний надіслати останньому копію ухвали суду

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР
від 13 липня 1977 р.

(Радянське право. — 1978. — № 1. — С. 100)

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Одеського обласного суду від 27 червня 1977 р. громадянину В. І. відмовлено у поновленні строку оскарження ухвали цього ж суду від 15 квітня 1977 р., якою постановлено відстрочити виконання рішення Одеського обласного суду від 13 лютого 1976 р. про вселення його до квартири.

У скарзі В. І. просить скасувати ухвалу судової колегії обласного суду від 27 червня 1977 р. посилаючись на те, що строк на подачу скарги в касаційному порядку він пропустив з поважних причин.

Заява В. І. про відстрочку виконання рішення суду розглянута в його відсутності, про що йому стало відомо лише у червні 1977 р. Тому він просив одночасно скасувати й ухвалу судової колегії обласного суду від 15 квітня 1977 р., якою відстрочено виконання рішення суду.

Скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

За змістом ст. 216 ЦПК УРСР суд, який задовільний заяву про відстрочку виконання рішення суду у відсутності особи, на користь якої повинні бути вчинені виконавчі дії, зобов'язаний надіслати останній копію ухвали суду, оскільки ця ухвала перешкоджає подальшому рухові справи.

Проте, відмовляючи В. І. у поновленні строку на подачу скарги, суд не з'ясував питання про те, чи надсилалася йому копія ухвали суду про відстрочку виконання рішення суду.

Наведені судом в ухвалі мотиви не спростовують доводів В. І. про те, що про поставлену у квітні 1977 р. ухвалу про відстрочку виконання рішення суду йому стало відомо тільки у червні 1977 р.

У зв'язку з цим при новому розгляді скарги суд має перевірити, чи надсилалася В. І. в установленому порядку копія вказаної ухвали, якщо ні, то коли фактично йому стало відомо про її постановлення і коли він звернувся

зі скаргою на цю ухвалу. Залежно від встановленого необхідно вирішити скаргу.

Судова колегія в цивільних справах Верховного суду УРСР ухвалила: скаргу В. І. частково задовольнити; ухвалу судової колегії в цивільних справах Одеського обласного суду від 27 червня 1977 р. скасувати, а справу направити Одеському обласному суду на новий розгляд заяви В. І. (у частині поновлення строку на подачу скарги) в іншому складі суду.

2. У справах про виселення здійснення в передбаченому ст. 420 ЦПК повороту виконання скасованого рішення полягає у приведенні сторін в становище, яке існувало на час виконання рішення. Ухвала суду про поворот виконання рішення не може бути постановлена щодо особи, котра вселилась не за судовим рішенням у жиле приміщення, яке сторона має звільнити

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ

В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 1 липня 1992 р.

(Витяг)

(Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 1995 р. — № 3. — С. 271–272)

Рішенням Дзержинського районного народного суду м. Харкова від 11 листопада 1986 р. було задоволено позов виконкому Дзержинської районної Ради народних депутатів м. Харкова про виселення С-ої із сином С. з будинку № 30 по вул. Клочківській з наданням двокімнатної квартири № 144 по пр.Московському, 294. Це рішення було виконано судовим виконавцем 24 грудня 1986 р.

Постановою президії Харківського обласного суду від 8 квітня 1988 р. рішення народного суду було скасоване і при новому розгляді справи за рішенням судової колегії у цивільних справах Харківського обласного суду від 1 грудня 1988 р. відповідачам на сім'ю з чотирьох осіб надано трикімнатну квартиру № 10 по вул. Машинобудівників.

У зв'язку з цим виконком звернувся до суду із заявою про виселення С-ої з квартири № 144 по пр. Московському, 294, в порядку повороту виконання скасованого рішення суду від 11 листопада 1986 р.

Ухвалою судової колегії в цивільних справах Харківського обласного суду від 15 жовтня 1991 р. заяву про поворот виконання задоволено. Зобов'язано відповідачів і К. звільнити зазначену квартиру, а при їх відмові — виселити їх у надану трикімнатну квартиру.

У протесті заступника Генерального прокурора України поставлено питання про скасування цієї ухвали.

Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України знайшла, що протест підлягає задоволенню з таких підстав.

З матеріалів справи видно, що К. не була стороною у даній справі при її вирішенні у 1986 р. і відносно неї рішенням про виселення не приймалось і у квартиру № 144 по пр. Московському, 294, вона вселилась не за судовим рішенням. Тому відносно неї не могли застосовуватись норми, що зобов'язують вчинити певні дії в порядку повороту виконання рішення.

За змістом ст. 420 ЦПК поворот виконання скасованого рішення полягає у приведенні сторін у становище, яке існувало на час виконання рішення. Однак жилої площі, яку займали на той час відповідачі, не існує в зв'язку із знесенням будинку.

За таких умов питання про виселення мало вирішуватися не в порядку повороту виконання рішення.

Виходячи з наведеного, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скасувала ухвалу, а справу направила на новий розгляд.

3. При затвердженні мирової угоди в процесі виконання судового рішення суд має враховувати, чи в межах повноважень і своїх прав боржник визначив умови цієї угоди

УХВАЛА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 21жовтня 1998 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 1999 р. / За заг. ред. В. Ф. Бойка. — К., 1999. — С. 55–56)

У липні 1997 р. НВФ «Ареса-Сервіс» звернулася до суду із заявою про затвердження мирової угоди в порядку часткового виконання рішення Міжнародного арбітражного суду при Білоруській торгово-промисловій палаті від 10 квітня 1997 р. Цим рішенням на користь НВФ «Ареса-Сервіс» з Кіровоградського ДП «Облагротехсервіс» постановлено стягнути гроші та продукцію на суму 528 тис. 592 грн.

На часткове погашення заборгованості сторони уклали мирову угоду про передачу ДП «Облагротехсервіс» майна на загальну суму 152 тис. 919 грн згідно з описом від 3 серпня 1997 р. та права користування земельною ділянкою площею 2,71 гектара, умови якої вони й просили суд затвердити.

Ухвалою Ленінського районного суду м. Кіровограда від 5 липня 1997 р. було затверджено мирову угоду, за умовами якої ДП «Облагротехсервіс» передає НВФ «Ареса-Сервіс» у рахунок часткового погашення заборгованості таке майно: заправну станцію, гаражі, вагон-будинок, наружне освітлення, автопід-

йомник, вбиральню, огорожу, асфальтне покриття — всього на суму 152 тис. 919 грн, а також земельну ділянку площею 2,71 гектара.

Постановою президії Кіровоградського обласного суду від 17 червня 1998 р. протест заступника прокурора Кіровоградської області залишено без задоволення, а ухвалу Ленінського районного суду м. Кіровограда від 5 липня 1997 р. — без зміни.

Розглянувши справу за протестом заступника Генерального прокурора України, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України постановлені у справі судові рішення скасувала з таких підстав. Затверджуючи мирову угоду, суд виходив із того, що вона не суперечить закону і не порушує прав та інтересів сторін і третіх осіб.

Погоджуючись із ухвалою суду, президія обласного суду зазначила, що на час укладення мирової угоди вказане майно перебувало на балансі ДП «Облагротехсервіс».

Проте з таким висновком погодитись не можна, оскільки суд дійшов його без повного й всебічного з'ясування обставин, що мають значення для правильного вирішення питання, і без належного мотивування висновків, тобто з порушенням вимог статей 15, 30, 62 ЦПК.

Так, затверджуючи мирову угоду між сторонами, суд не з'ясував, хто є власником спірного майна, про яке йдеться в мировій угоді, не навів установлених ним обставин та доказів, на яких грунтуються його висновки. Однак у матеріалах справи є відомості про те, що на час укладення мирової угоди було зареєстровано як юридичну особу ДПМТЗ «Агропромтехпостач» і що перелічене в мировій угоді майно перебуває на балансі цієї юридичної особи і на баланс ДП «Облагротехсервіс» не передавалось.

Крім того, суд не перевірив, чи відповідають умови мирової угоди вимогам Положення про порядок відчуження засобів виробництва, що є державною власністю, затвердженого наказом Фонду державного майна України від 7 серпня 1995 р. № 1020.

На зазначені обставини не звернула належної уваги і президія обласного суду.

Виходячи з наведеного судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України постановлені судові рішення скасувала і направила справу на розгляд суду першої інстанції.

4. Прилюдні торги — це продаж майна, на яке звернуто стягнення і яке підлягає реалізації. Під час проведення прилюдних торгів укладається угода про передачу майна у власність, сторонами якої, з одного боку, є покупець-учасник прилюдних торгів, котрим може бути фізична чи юридична особа, а з другого — продавець — відділ державної виконавчої служби в особі спеціалізованої організації, яка організовує та провадить ці прилюдні торги за договором з Державною виконавчою службою.

Визнання угоди недійсною можливе з підстав, передбачених Цивільним кодексом України

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 27 серпня 2003 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2004 р. — № 1 (41). — С. 3–4)

У березні 2000 р. Л. звернулася в суд із позовом до Ф., у якому просила виселити відповідача з квартири у м. Києві. Позивачка посилалася на те, що спірну квартиру вона придбала 24 січня 2000 р. під час проведення прилюдних торгів. 2 лютого 2000 р. вона отримала свідоцтво про право власності на зазначену квартиру, а 17 лютого того ж року зареєструвала її в бюро технічної інвентаризації. У зв'язку з тим, що попередній власник квартири — відповідач Ф. — відмовився звільнити квартиру, Л. просила суд позов задовольнити.

Відповідач у своїх інтересах, а також в інтересах своєї дружини Ш. звернувся із зустрічним позовом до відділу державної виконавчої служби (далі — відділ ДВС) Залізничного районного управління юстиції в м. Києві, науково-виробничого комерційного товариства з обмеженою відповідальністю «Тект-Приват» (далі — ТОВ) і Л. про визнання прилюдних торгів з реалізації спірної квартири та свідоцтва про право власності на неї, виданого 2 лютого 2000 р. на ім'я останньої, недійсними, посилаючись на те, що прилюдні торги були проведені з порушенням чинного законодавства.

Рішенням Залізничного районного суду м. Києва від 20 лютого 2001 р. у задоволенні позову Л. відмовлено; позов Ф. задоволено. Прилюдні торги від 24 січня 2000 р. з продажу квартири та свідоцтво про право власності на зазначену квартиру на ім'я Л. визнані недійсними.

Додатковим рішенням Залізничного районного суду м. Києва від 19 липня 2001 р. стягнуто з ТОВ на користь Л. 91 тис. грн та на користь Ф. — 900 грн судових витрат.

Ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 27 грудня 2001 р. зазначені судові рішення залишені без зміни.

У касаційних скаргах ТОВ та відділ ДВС Солом'янського районного управління юстиції в м. Києві (колишнього Залізничного районного управління юстиції в м. Києві) просили скасувати зазначені судові рішення у зв'язку з порушенням судом норм матеріального та процесуального права і направити справу на новий розгляд. У касаційній скарзі Л. просила змінити судові рішення і постановити нове — про задоволення позову та відмову у задоволенні вимог Ф.

Ознайомившись із матеріалами справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційні скарги підлягають частковому задоволенню з таких підстав.

Відмовляючи у задоволенні позову Л. та задовольняючи зустрічний позов Ф., суд дійшов висновку, що прилюдні торги з продажу зазначеної квартири проведені відділом ДВС Залізничного районного управління юстиції в м. Києві з порушенням вимог Закону від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження», Закону від 7 лютого 1991 р. № 697-XII «Про власність», норм цивільного процесуального законодавства та Інструкції про проведення виконавчих дій (затверджена наказом Міністерства юстиції України від 15 грудня 1999 р. № 74/5), а саме: Ф. у встановленому законодавством порядку не повідомлено про необхідність добровільного виконання судового рішення, оцінка спірної квартири проведена відповідачами не за ринковими цінами, а визначена державним виконавцем особисто, спірна квартира, яку було продано на виконання вироку суду стосовно Ф., належала на праві спільної сумісної власності подружжю Ф. та Ш.

На підставі цього суд визнав прилюдні торги від 24 січня 2000 р., свідоцтво про право власності на спірну квартиру, видане на ім'я Л., недійсними. У зв'язку з цим додатковим рішенням від 19 липня 2001 р. стягнув на її користь з ТОВ — організації, яка безпосередньо займалася реалізацією майна, — вартість квартири в сумі 91 тис. грн.

Проте з такими висновками суду повністю погодитися не можна.

Як вбачається із матеріалів справи, спірна квартира була реалізована шляхом проведення прилюдних торгів у порядку виконання вироку Бориспільського міського суду Київської області від 13 квітня 1999 р., яким Ф. засуджено за ч. 2 ст. 17, ст. 70, ч. 2 ст. 17, ч. 3 ст. 70^1, ч. 3 ст. 229^1, ч. 3 ст. 229^6 КК 1960 р. до штрафу в сумі 50 тис. грн. з конфіскацією 1/4 належного йому майна, а також рішення цього ж суду від 13 квітня 1999 р. про стягнення з Ф. на користь Р. 40 тис. грн.

Прилюдні торги за своєю юридичною природою — це продаж майна, на яке звернено стягнення і яке підлягає реалізації. Власником цього майна стає покупець, котрий запропонував за нього у ході торгів найвищу ціну. Таким чином, під час проведення прилюдних торгів укладається угода про передачу майна у власність, сторонами якої є покупець-учасник прилюдних торгів, котрим може бути фізична чи юридична особа, і продавець — відділ ДВС в особі спеціалізованої організації, що організовує та проводить ці прилюдні торги за договором із державною виконавчою службою.

Визнання угоди недійсною можливе з підстав, передбачених Цивільним кодексом.

Згідно з п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 квітня 1978 р. № 3 «Про судову практику в справах про визнання угод недійсними» угода може бути визнана недійсною лише з підстав і з наслідками, передбаченими законом, а суд повинен встановити наявність тих обставин, з яким закон пов'язує визнання угоди недійсною та настання у зв'язку з цим певних юридичних наслідків.

Отже, ухвалюючи рішення, суд насамперед повинен був встановити юридичну природу правовідносин, які виникли між Л., Ф., відділом ДВС і ТОВ під час укладення зазначеної угоди, їхні права та обов'язки і визначитись: хто перед ким і яку відповідальність повинен нести у разі визнання угоди купівлі-продажу недійсною.

Відповідно до ст. 4 Закону від 24 березня 1998 р. № 202/98-ВР «Про державну виконавчу службу» державні виконавці районних, міських (міст обласного значення), районних у містах відділів державної виконавчої служби здійснюють примусове виконання рішень.

Збитки, заподіяні державним виконавцем громадянам чи юридичним особам (ч. 3 ст. 11 названого Закону) при здійсненні виконавчого провадження, підлягають відшкодуванню у порядку, передбаченому законом.

У ст. 61 Закону «Про виконавче провадження» встановлено, що реалізація арештованого майна, за винятком майна, вилученого за законом з обігу та зазначеного в ч. 5 ст. 55 цього Закону, здійснюється спеціалізованими організаціями, які залучаються на тендерній (конкурсній) основі, на підставі договорів між державною виконавчою службою та спеціалізованими організаціями шляхом його продажу на прилюдних торгах, аукціонах.

Згідно з п. 5.4 наказу Міністерства юстиції України від 27 жовтня 1999 р. № 68/5 «Про затвердження Тимчасового положення про порядок проведення прилюдних торгів з реалізації арештованого нерухомого майна» кошти, одержані від реалізації аукціонного майна, з вирахуванням комісійної винагороди, обумовленої договором, перераховуються спеціалізованою організацією на відповідні рахунки державної виконавчої служби в установленому порядку. Таким чином, у законі визначено, що реалізація арештованого нерухомого майна належить до повноважень державного виконавця, тоді як спеціалізовані організації лише організовують та проводять прилюдні торги з реалізації такого майна за договором з державною виконавчою службою.

Із матеріалів справи вбачається, що прилюдні торги з продажу квартири, організовані та проведені 24 січня 2000 р. ТОВ на підставі агентської угоди про реалізацію майна, на яке звернено стягнення за вироками судів та виконавчими написами нотаріусів, укладеної 6 жовтня 1999 р. між відділом ДВС Залізничного районного управління юстиції в м. Києві та ТОВ.

Згідно з актом про виконання робіт від 1 лютого 2000 р., складеним відділом ДВС Залізничного районного управління юстиції в м. Києві та ТОВ, спірну квартиру продано за 91 тис. грн. Розмір комісійної винагороди організатору становить 13 тис. 650 грн. Кошти за продаж квартири в розмірі 77 тис. 350 грн 2 лютого 2000 р. перераховані на депозитний рахунок відділом ДВС Залізничного районного управління юстиції в м. Києві.

За таких обставин рішення суду про проведення реституції між ТОВ та Л. є помилковим, ухваленим без належного з'ясування питання, хто є сторонами зазначеної вище угоди, які правові наслідки та зобов'язання настали для кожної сторони після її укладення.

Крім того, при вирішенні спору суд не врахував і не перевірив підстав застосування в цьому конкретному випадку положень ч. 2 ст. 145 ЦК, згідно з якими витребування майна власником від добросовісного набувача не допускається, якщо майно було продано в порядку, встановленому для виконання судового рішення.

Незважаючи на це і на порушення вимог ст. 301 ЦПК суд апеляційної інстанції не звернув уваги на зазначені вище порушення та залишив без зміни судові рішення першої інстанції.

За таких обставин Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України постановлені у справі рішення Залізничного районного суду м. Києва від 20 лютого 2001 р., додаткове рішення цього ж суду від 19 липня 2001 р. та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 27 грудня 2001 р. скасувала, справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

5. Відповідно до ч. 1 ст. 351 ЦПК України зміна способу і порядку виконання рішення допускається лише у виняткових випадках за наявності обставин, що ускладнюють або роблять неможливим виконання рішення

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 11 березня 2004 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2004. — № 9 (49). — С. 17)

У вересні 2001 р. К. звернувся до суду з позовом до виконавчого комітету Ужгородської міської ради (далі — Виконком) про надання житла. Обґрунтовуючи позов, К. послався на те, що з березня 1974 р. працював в органах прокуратури. Відповідно до ст. 49 Закону від 5 листопада 1991 р. № 1789-XII «Про прокуратуру» прокурори, призначені на роботу в іншу місцевість, протягом шести місяців забезпечуються виконавчими комітетами місцевих рад благоустроєним жилим приміщенням у позачерговому порядку, однак на порушення цієї норми він до цього часу житло не отримав. 28 грудня 2001 р. його звільнили з органів прокуратури за власним бажанням у зв'язку з виходом на пенсію за вислугою років. Позивач просив зобов'язати відповідача надати йому житло, у разі неможливості надати житло — стягнути на його користь з управління Державного казначейства Закарпатської області 103 тис. 103 грн.

Ужгородський міський суд Закарпатської області рішенням від 15 лютого 2002 р. позов задовольнив, зобов'язавши Виконком надати К. благоустроєне жиле приміщення.

10 липня 2002 р. до Ужгородського міського суду надійшла заява начальника відділу державної виконавчої служби Ужгородського міського управління юстиції про роз'яснення резолютивної частини зазначеного судового рішення та порядок його виконання.

Цей же суд ухвалою від 5 вересня 2002 р., залишеною без зміни ухвалою Апеляційного суду Закарпатської області від 2 січня 2003 р., у задоволенні заяви відмовив.

28 листопада 2002 р. державний виконавець відділу державної виконавчої служби Ужгородського міського управління юстиції звернувся до Ужгородського міського суду із заявою про зміну способу і порядку виконання судового рішення.

Ужгородський міський суд ухвалою від 14 січня 2003 р. змінив спосіб і порядок виконання свого ж рішення від 15 лютого 2002 р.: зобов'язано Виконком сплатити К. 86 тис. 300 грн для придбання чотирикімнатної благоустроєної квартири на сім'ю із шести осіб.

Апеляційний суд Закарпатської області ухвалою від 18 березня 2003 р. резолютивну частину зазначеної ухвали змінив та виклав у новій редакції. Змінено спосіб і порядок виконання рішення Ужгородського міського суду Закарпатської області від 15 лютого 2002 р.: зобов'язано Виконком сплатити К. 79 тис. 341 грн для придбання чотирикімнатної благоустроєної квартири на сім'ю із шести осіб.

У касаційній скарзі Виконком просив ухвали Ужгородського міського суду від 14 січня 2003 р. та Апеляційного суду Закарпатської області від 18 березня 2003 р. скасувати, посилаючись на те, що вони постановлені з порушенням норм матеріального та процесуального права.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Задовольняючи заяву про зміну способу і порядку виконання рішення, суд виходив з того, що Виконком не виконує рішення у зв'язку з відсутністю новозбудованих квартирі тому його зобов'язано сплатити К. 79 тис. 341 грн — вартість квартири.

Однак із таким висновком суду погодитися не можна.

Відповідно до пунктів 6, 9 ч. 1 ст. 87 Бюджетного кодексу України до видатків, що здійснюються з Державного бюджету України, належать видатки на правоохоронну діяльність і забезпечення безпеки держави, соціальний захист та соціальне забезпечення. Крім того, ч. 2 ст. 85 цього Кодексу заборонено здійснювати видатки, не віднесені до місцевих бюджетів. Суд, поклавши на Виконком обов'язок сплатити К. 79 тис. 341 грн, зазначені вимоги закону не врахував.

Відповідно до ч. 1 ст. 351 ЦПК зміна способу і порядку виконання рішення допускається у виняткових випадках за наявності обставин, що ускладнюють або роблять неможливим виконання рішення.

Оскільки Виконком не повідомляв державного виконавця про неможливість виконання судового рішення, міський суд усупереч вимогам ст. 40 ЦПК, не перевіривши доводи Виконкому із цього питання, передчасно дійшов висновку про відсутність благоустроєних жилих приміщень у м. Ужгороді. Крім того, стягуючи безпосередньо на користь К. гроші для придбання квартири, суд не врахував, що відповідно до чинного законодавства особі, яка потребує житла, надається житлова площа у встановленому законом порядку, а не виплачуються кошти для придбання квартири у власність.

З урахуванням наведеного та керуючись ст. 334 ЦПК, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Виконкому задовольнила, ухвали Ужгородського міського суду від 14 січня 2003 р. та Апеляційного суду Закарпатської області від 18 березня 2003 р. скасувала, справу направила на новий розгляд до суду першої інстанції.

6. Відповідно до вимог Закону України «Про виконавче провадження» розмір заборгованості з виплати аліментів визначається державним виконавцем, а за наявності спору — судом. Недотримання позивачем встановленої процедури тягне відмову в задоволенні позову

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 30 вересня 2004 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 2 (54). — С. 19–20)

У квітні 2002 р. Х. звернулася до суду з позовом до С. та сільськогосподарського акціонерного товариства «Ольшаниця» (далі — СГАТ) про стягнення заборгованості з виплати аліментів. На обґрунтування своїх вимог позивачка зазначила, що згідно з рішенням Рокитнянського районного суду Київської області від 20 жовтня 1992 р. відповідач сплачує на її користь на утримання дочки аліменти в розмірі 1/4 заробітної плати. Виконавчий лист перебуває на виконанні в бухгалтерії СГАТ. Крім того, щорічно починаючи з 1996 р. укладається договір між головою зазначеного товариства та С. про використання останнім власного автомобіля у службових цілях з виплатою компенсації за амортизацію автомобіля. Такі компенсаційні виплати провадяться в грошовій формі в межах норм, передбачених законодавством, не включаються до суми заробітної плати й не є об'єктом оподаткування, а тому аліменти з компенсаційних виплат відповідача бухгалтерія СГАТ не утримує. У зв'язку з цим позивачка просила стягнути з відповідачів заборгованість за аліментами із компенсаційних сум починаючи з 1 жовтня 1996 р. до 1 січня 2002 р. у розмірі 8 тис. 680 грн.

Рокитнянський районний суд рішенням від 19 червня 2002 р., залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду Київської області від 23 вересня 2002 р., у задоволенні позову відмовив.

У касаційній скарзі Х. просила скасувати постановлені у справі рішення, посилаючись на порушення судами статей 15, 42, 62 ЦПК та наказу Міністерства фінансів і Міністерства економіки України від 12 листопада 1993 р. № 88 «Про затвердження норм коштів на представницькі цілі, рекламу та виплату компенсації за використання особистих легкових автомобілів для службових поїздок та порядок їх витрачання».

Розглянувши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга підлягає відхиленню з таких підстав.

Згідно з правилами ст. 93 КпШС та ст. 74 Закону від 21 квітня 1999 р. «Про виконавче провадження» розмір заборгованості з виплати аліментів визначаєть-

ся державним виконавцем, а за наявності спору питання про розмір такої заборгованості вирішується за заявою заінтересованої особи судом у порядку, встановленому законом.

Як убачається з матеріалів справи, позивачка в процесі виконання рішення суду про стягнення аліментів на утримання неповнолітньої дитини звернулася безпосередньо до суду про стягнення визначеної нею самою суми заборгованості за аліментами, посилаючись на статті 80, 82 КпШС, якими передбачено обов'язок батьків утримувати своїх дітей, а також розмір аліментів, що стягуються з батьків на неповнолітніх дітей, без попереднього звернення до державного виконавця із заявою про визначення розміру такої заборгованості.

За таких обставин згідно з названими нормами права суд обґрунтовано відмовив у задоволенні позову, доводи, наведені в касаційній скарзі, висновків суду не спростовують, тому Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись статтями 334, 335 ЦПК, касаційну скаргу Х. відхилила, а судові рішення, постановлені у справі, залишила без зміни.

7. Відповідно до положень ст. 351 ЦПК за наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим, за заявою державного виконавця або за заявою сторони суд, який видав виконавчий документ, розглядає питання про зміну способу і порядку виконання рішення. У разі відсутності у боржника коштів та цінностей, достатніх для задоволення вимог стягувача, стягнення звертається на належне боржникові інше, у тому числі нерухоме, майно, за винятком майна, на яке згідно з законом не може бути накладено стягнення. Задовольняючи клопотання про зміну способу виконання судового рішення, суд повинен встановити наявність на таке нерухоме майно правовстановлюючих документів, оскільки стягнення не може бути звернено на майно, яке не перебуває у власності відповідачів

УХВАЛА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 31 березня 2005 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2005 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2005. — С. 42–43)

Новозаводський районний суд м. Чернігова рішенням від 21 січня 2002 р. задовольнив позовну заяву прокурора м. Чернігова в інтересах П. до Д. Г. і Д. В.

про стягнення суми боргу та відшкодування моральної шкоди і постановив стягнути з відповідачів у солідарному порядку на користь П. 10 тис. грн боргу та 5 тис. грн — на відшкодування моральної шкоди.

31 жовтня 2002 р. від відділу ДВС Чернігівського районного управління юстиції та відділу ДВС Новозаводського районного управління юстиції м. Чернігова до суду, який ухвалив рішення, надійшли клопотання про зміну способу виконання судового рішення, оскільки Д. Г. і Д. В. від сплати боргу ухиляються.

Новозаводський районний суд м. Чернігова ухвалою від 26 грудня 2002 р., яку залишив без зміни апеляційний суд Чернігівської області ухвалою від 15 квітня 2003 р., клопотання задовольнив і змінив спосіб виконання рішення Новозаводського районного суду м. Чернігова від 21 січня 2002 р.: звернув стягнення на 1/2 будинку в Чернігівській області у рахунок відшкодування шкоди Д. Г.; а на 1/2 будинку в м. Чернігові — у рахунок відшкодування шкоди Д. В.

У касаційній скарзі Д. Г. і Д. В. просили ухвали Новозаводського районного суду м. Чернігова від 26 грудня 2002 р. та апеляційного суду Чернігівської області від 15 квітня 2003 р. скасувати, пославшись на порушення судами норм матеріального права.

Обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 351 ЦПК за наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим, за заявою державного виконавця або за заявою сторони суд, який видав виконавчий документ, розглядає питання про зміну способу і порядку виконання рішення.

Задовольняючи клопотання про зміну способу виконання судового рішення, суди виходили із того, що Д. Г. та Д. В. ухиляються від його виконання у зв'язку з відсутністю достатніх коштів, а тому стягнення має бути звернуто на спадкове майно, яке вони фактично прийняли. При цьому суд указав, що Д. Г. проживає в будинку в Чернігівській області, який належав її матері — К. А. Остання померла у 2000 р., хоча Д. Г. спадщину належним чином не оформила.

Д. В. проживає в м. Чернігові в будинку, що належав його батькам, які померли відповідно у 1996 р. та 2001 р.

Згідно з ч. 1 ст. 50 Закону від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» (далі — Закон) звернення стягнення на майно боржника полягає в його арешті (опису), вилученні та примусовій реалізації.

У разі відсутності у боржника коштів та цінностей, достатніх для задоволення вимог стягувача, стягнення звертається на належне боржникові інше майно, за винятком майна, на яке згідно з законом не може бути накладено стягнення.

Звертаючи стягнення на 1/2 кожного з будинків, суд наведені положення Закону не врахував, а також не звернув уваги на те, що відповідачі правовстановлюючих документів на спірні будинки не мали, у встановленому законом порядку власниками будинків (чи їх частин) не були.

Оскаржуваною ухвалою суд фактично встановив право власності боржників на вказані частини будинків.

За таких обставин Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 334 ЦПК, касаційну скаргу Д. Г. та Д. В. задовольнила: ухвали Новозаводського районного суду м. Чернігова від 26 грудня 2002 р. та апеляційного суду Чернігівської області від 15 квітня 2003 р. скасувала і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

8. Змінити чи встановити спосіб і порядок виконання рішення згідно з вимогами ст. 373 ЦПК України за наявності обставин, що утруднюють виконання рішення (хвороба боржника або членів його сім'ї, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо), за заявою державного виконавця або за заявою сторони у виняткових випадках має право суд, який видав виконавчий документ. Така заява розглядається в десятиденний строк у судовому засіданні з викликом сторін

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 8 листопада 2006 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2007. — № 2 (78). — С. 16–17)

У лютому 2005 р. державний виконавець Київського відділу державної виконавчої служби Сімферопольського міського управління юстиції Автономної Республіки Крим (далі — ВДВС) направив до суду подання про зміну способу виконання судових рішень. Він зазначав, що у ВДВС є на виконанні виконавчі листи про стягнення з відкритого акціонерного товариства «Корпорація «Олена» (далі — ВАТ) грошових сум на користь фізичних осіб і держави на загальну суму 145 тис. 379 грн.

26 січня 2005 р. ВАТ звернулося до ВДВС із заявою про звернення стягнення на належне йому майно — вбудовано-прибудоване адміністративне приміщення площею 1228 кв. метрів, розташоване в будинку в м. Сімферополі, оскільки на виконанні в цьому ВДВС є наказ Господарського суду Автономної Республіки Крим від 15 квітня 2003р. № 2-18/307-03 (далі — наказ) про зобов'язання товариства з обмеженою відповідальністю «Фірма «Консоль ЛТД» (далі — ТОВ) передати ці приміщення ВАТ.

Оскільки виконавчі листи про стягнення з ВАТ грошових сум на користь фізичних осіб і держави на загальну суму 145 тис. 379 грн, а також постанови про стягнення виконавчого збору на суму 14 тис. 538 грн не виконані, державний

виконавець на підставі ст. 33 Закону від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» (далі — Закон № 606-XIV) просив змінити спосіб виконання судових рішень і дозволити звернути стягнення на вбудовано-прибудоване адміністративне приміщення площею 1228 кв. метрів, розташоване в будинку в м. Сімферополі, що належить ТОВ.

Київський районний суд м. Сімферополя ухвалою від 10 серпня 2005 р., залишеною без зміни ухвалою Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 20 грудня 2005 р,, подання задовольнив частково: змінив спосіб виконання рішень судів шляхом звернення стягнення на належне ВАТ на підставі рішення Арбітражного суду Автономної Республіки Крим від 20 квітня 2001 р. і не передане йому боржником — ТОВ — вбудовано-прибудоване адміністративне приміщення площею 1228 кв. метрів, розташоване в будинку у м. Сімферополі, в межах загальної суми стягнення — 145 тис. 379 грн, а також суми виконавчого збору — 14 тис. 538 грн.

У касаційній скарзі ТОВ посилається на невідповідність висновків судів фактичним обставинам справи, неправильне застосування норм матеріального права та порушення норм процесуального права, у зв'язку з чим ставить питання про скасування судових рішень та ухвалення нового рішення про відмову в задоволенні подання державного виконавця.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Частиною 1 ст. 33 Закону № 606-XIV передбачено, що за наявності обставин, які ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим, державний виконавець з власної ініціативи або за заявою сторін, а також самі сторони мають право звернутися до суду, який видав виконавчий документ, із заявою про відстрочку або розстрочку виконання, а також про встановлення чи зміну способу і порядку виконання.

Згідно з вимогами ст. 373 ЦПК за наявності обставин, що утруднюють виконання рішення (хвороба боржника або членів його сім'ї, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо), за заявою державного виконавця або за заявою сторони суд, який видав виконавчий документ, у десятиденний строк розглядає питання про відстрочку або розстрочку виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання рішення в судовому засіданні з викликом сторін і у виняткових випадках може відстрочити або розстрочити виконання, змінити чи встановити спосіб і порядок виконання рішення.

Вирішуючи справу, суди виходили з того, що виконавчі листи про стягнення з ВАТ грошових сум на користь фізичних осіб і держави на загальну суму 145 тис. 379 грн, а також постанови про стягнення виконавчого збору на суму 14 тис. 538 грн не виконані, а іншого майна, крім присудженого цьому товариству господарським судом, у нього немає.

Обговоривши наведені у скарзі доводи та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України вирішила, що погодитися з такими висновками не можна.

Відповідно до вимог п. 3 ч. 2 ст. 3 Закону № 606-XIV накази господарського суду є окремим видом виконавчих документів, що підлягають примусовому виконанню органом державної виконавчої служби. Як вбачається з матеріалів справи, наказ про зобов'язання ТОВ передати ВАТ вбудовано-прибудоване адміністративне приміщення площею 1228 кв. метрів, розташоване в будинку в м. Сімферополі, був на виконанні у ВДВС із квітня 2003 р,, але на час розгляду цього подання місцевим судом виконаний не був.

Постановою державного виконавця від 23 серпня 2005 р., тобто до перегляду цієї справи апеляційним судом, виконавче провадження з примусового виконання наказу закінчено на підставі п. 11 ч. 1 ст. 37 Закону № 606-XIV, тобто за неможливістю виконати рішення без участі боржника після накладення на нього штрафних санкцій та інших заходів, передбачених ст. 87 цього Закону.

За таких обставин суд мав з'ясувати, чи було зміною способу виконання рішення, передбаченого ч. 1 ст. 33 Закону № 606-XIV та ст. 373 ЦПК, порушене в поданні державного виконавця питання про звернення стягнення на майно боржника ВАТ, яке було присуджене йому з іншого боржника — ТОВ, але не передане в натурі під час примусового виконання іншого виконавчого провадження на підставі судового наказу. Залежно від встановленого суд мав вирішити питання про наявність чи відсутність правових підстав для зміни способу виконання судових рішень.

Керуючись статтями 336, 342 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу ТОВ задовольнила частково: ухвалу Київського районного суду м. Сімферополя від 10 серпня 2005 р. та ухвалу Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 20 грудня 2005 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

9. Застосування ст. 378 ЦПК України, якою встановлено порядок заміни судом сторони виконавчого провадження її правонаступником у порядку цивільного судочинства, повинно здійснюватися з урахуванням компетенції судів, визначеної ч. 1 ст. 15 зазначеного Кодексу, відповідно до якої суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства. Згідно з п. 3 ч. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження» від 26 грудня 2003 р.

№ 14 питання заміни сторони у виконавчому провадженні повинен вирішувати відповідний суд, враховуючи суб'єктний склад сторін.
У випадках, коли сторонами у виконавчому провадженні є юридичні особи, питання про заміну сторони у виконавчому провадженні та заміну боржника у виконавчому написі нотаріуса не може бути розглянуто в порядку ст. 378 ЦПК України, а повинно розглядатися з урахуванням положень ч. 1 ст. 1 ГПК України господарським судом згідно зі встановленою підвідомчістю господарських справ.
Неврахування зазначених положень закону судами першої та апеляційної інстанцій призвело до скасування постановлених ними ухвал судом касаційної інстанції та закриття провадження у справі

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 3 жовтня 2007 р.

(Витяг)

(Газета «Адвокатура». — Лютий, 2008 р. — № 3 (97). — С. 1–2)

У вересні 2006 р. державне комплексне торговельне підприємство «Х.» (далі — ДКТП «Х.») звернулося до суду із заявою про заміну сторони у виконавчому провадженні та заміну боржника у виконавчому написі нотаріуса, що знаходиться на виконанні у відділі примусового виконання рішень державної виконавчої служби, а саме — ДКТП «Х.» замінити його правонаступником ДСГП «С.», посилаючись на неможливість виконання зазначених виконавчих написів приватного нотаріуса, боржником за якими є ДКТП «Х.», оскільки відповідно до наказу Міністерства аграрної політики України всі майнові права та обов'язки ДКТП «Х.» перейшли до новоствореного ДСГП «С.».

Ухвалою районного суду від 2 листопада 2006 р., залишеною без змін ухвалою апеляційного суду від 28 березня 2007 р., заяву ДКТП «Х.» задоволено частково. Замінено сторону у виконавчому провадженні з виконання виконавчого напису, здійсненого приватним нотаріусом З. 16 липня 2003 р., згідно з яким запропоновано стягнути з ДСГП «С.» на користь ПП «А.» суму заборгованості за виданим ДСГП «С.» простим векселем у розмірі 2 937 331 грн 2 коп. та оплату державного мита за здійснення виконавчого напису в розмірі 2 700 грн, з ДКТП «Х.» на ДСГП «С.».

У поданій до Верховного Суду України касаційній скарзі ПП «А.» просило скасувати ухвалу районного суду від 2 листопада 2006 р. та ухвалу апеляційного суду від 28 березня 2007 р. й ухвалити нове рішення, яким у задоволенні за-

яви ДКТП «Х.» відмовити, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права.

Касаційна скарга підлягає частковому задоволенню, а судові рішення — скасуванню з таких підстав.

Установлено, що у відділі примусового виконання рішень державної виконавчої служби з 2004 року на виконанні знаходиться виконавчий напис, здійснений приватним нотаріусом З. 16 липня 2003 року, згідно з яким запропоновано стягнути з ДСГП «С.» на користь ПП «А.» суму заборгованості за виданим ДСГП «С.» простим векселем у розмірі 2 937 331 грн 2 коп. та оплату державного мита за здійснення виконавчого напису в розмірі 2700 грн.

Згідно з п. 3 ч. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження» питання заміни сторони у виконавчому провадженні повинен вирішувати відповідний суд (загальний чи господарський), враховуючи суб'єктний склад сторін.

Відповідно до норм ЦПК України в порядку цивільного судочинства суди розглядають справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства.

У частині 1 ст. 1 ГПК України зазначено, що юридичні особи та фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності — звертаються за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених цим Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням, до господарського суду згідно зі встановленою підвідомчістю господарських справ.

Задовольняючи частково заяву ДКТП «Х.» про заміну сторони у виконавчому провадженні, суд дійшов помилкового висновку про можливість застосування ст. 378 ЦПК України, якою встановлено порядок заміни судом сторони виконавчого провадження її правонаступником у порядку цивільного судочинства.

Враховуючи, що сторонами у виконавчому провадженні у справі є юридичні особи, питання про заміну сторони у виконавчому провадженні та заміну боржника у виконавчому написі нотаріуса не може бути розглянуто в порядку ст. 378 ЦПК України.

За таких обставин судові рішення підлягають скасуванню із закриттям провадження у справі згідно з ч.1 ст. 205 ЦПК України, оскільки відповідно до ст. 15 ЦПК України зазначена справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись п. 1 ч. 1 ст. 205, п. 4 ч. 1 ст. 336, ч. 1 ст. 340, ч. 3 ст. 344 ЦПК України, касаційну скаргу ПП «А.» задовольнила частково.

Ухвалу районного суду від 2 листопада 2006 р. та ухвалу апеляційного суду від 28 березня 2007 р. скасувала, провадження у справі закрила.

10. Пленум Верховного Суду України в абзаці 2 п. 17 постанови від 26 грудня 2003 р. № 14 «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження» роз'яснив, що оскільки дії державного виконавця, пов'язані з реалізацією арештованого майна, є підставою для виникнення цивільних прав та обов'язків, до таких правовідносин мають застосовуватися загальні положення про захист цивільних прав шляхом пред'явлення позову, у зв'язку з чим у цій частині скаргу на дії державного виконавця суд ухвалою залишає без розгляду і роз'яснює заявникові можливість вирішення спору в позовному провадженні.

Вимоги про визнання незаконними дій державного виконавця, пов'язаних із зупиненням виконавчого провадження і проведенням прилюдних торгів, є взаємопов'язаними і мають вирішуватись у порядку позовного провадження

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 24 жовтня 2007 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2008 р. — № 4 (92). — С. 20–21)

У червні 2006 р. М. звернувся до суду зі скаргою на дії державного виконавця Відділу державної виконавчої служби Переяслав-Хмельницького міського управління юстиції (далі — ВДВС). Позивач просив визнати незаконними дії державного виконавця щодо незупинення виконавчого провадження та проведення прилюдних торгів з продажу земельної ділянки, посилаючись на те, що прилюдні торги були проведені не уповноваженою особою, а продане з торгів майно боржникові не належало.

Переяслав-Хмельницький міськрайонний суд Київської області ухвалою від 31 липня 2006 р., залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду Київської області від 3 листопада 2006 р., скаргу задовольнив: визнав незаконними дії державного виконавця ВДВС щодо незупинення виконавчого провадження та проведення прилюдних торгів з реалізації земельної ділянки; зобов'язав цього державного виконавця зупинити виконавче провадження; визнав проведення прилюдних торгів неправомірним.

На обґрунтування касаційної скарги ВДВС, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, поставив питання про скасування судових рішень та ухвалення нового рішення про відмову в задоволенні скарги.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню частково з огляду на таке.

Задовольняючи скаргу, місцевий суд, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив із того, що державним виконавцем на порушення п. 5 ст. 35 Закону від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» не було зупинено виконавче провадження у зв'язку з оскарженням їхніх дій у суді та незаконно проведено прилюдні торги з реалізації арештованого майна.

Проте повністю погодитися з такими висновками судів не можна, зважаючи на таке.

Питання здійснення судового контролю за виконанням судових рішень врегульовано розд. VII ЦПК

Згідно з ч. 1 ст. 387 ЦПК за результатами розгляду скарги суд постановляє ухвалу.

Разом з тим Пленум Верховного Суду України в абзаці 2 п. 17 постанови від 26 грудня 2003 р. № 14 «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження» роз'яснив, що оскільки дії державного виконавця, пов'язані з реалізацією арештованого майна, є підставою для виникнення цивільних прав та обов'язків, до таких правовідносин мають застосовуватися загальні положення про захист цивільних прав шляхом пред'явлення позову, у зв'язку з чим у цій частині скаргу на дії державного виконавця суд ухвалою залишає без розгляду і роз'яснює заявникові можливість вирішення спору в позовному провадженні.

Таким чином, місцевий суд не мав процесуальних повноважень щодо розгляду скарги по суті, оскільки питання щодо зупинення виконавчого провадження і проведення прилюдних торгів у цьому разі були взаємопов'язані і їх слід було вирішувати в порядку позовного провадження.

Апеляційний суд на порушення вимог ст. 303 ЦПК на зазначені порушення процесуального закону судом першої інстанції уваги не звернув.

З огляду на наведене постановлені в справі судові рішення не можна визнати законними та обґрунтованими, а тому вони підлягають скасуванню із залишенням скарги без розгляду.

Керуючись статтями 336, 342 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу ВДВС задовольнила частково: ухвалу Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 31 липня 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Київської області від

3 листопада 2006 р. скасувала, скаргу М. на дії державного виконавця ВДВС залишила без розгляду.

М. роз'яснено право на звернення до суду з позовом про визнання прилюдних торгів недійсними в загальному порядку.

11. Згідно зі ст. 11 Закону України «Про виконавче провадження», ч. 1 ст. 378 ЦПК України у разі вибуття однієї зі сторін виконавчого провадження за поданням державного виконавця або за заявою сторони суд замінює сторону виконавчого провадження її правонаступником.

У справах про відшкодування шкоди, заподіяної у зв'язку з трудовим каліцтвом на виробництві, у разі вибуття підприємства-боржника без правонаступника відповідно до п. 3 розд. XI «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» стороною, зобов'язаною погасити заборгованість із відшкодування шкоди, є Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 16 травня 2007 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2007 р. — № 12 (88). — С. 21–22)

У серпні 2005 р. К. та районний відділ державної виконавчої служби Здолбунівського районного управління юстиції (далі — ВДВС) звернулися до суду із заявою та поданням про заміну сторони виконавчого провадження, зазначивши, що на виконанні у ВДВС є виконавчий лист № 2-357, виданий 6 травня 2004 р. Здолбунівським районним судом, про стягнення із селянського (фермерського) господарства «Дермань-П» (далі — СФГ) на користь К. 15 тис. грн моральної шкоди у зв'язку з трудовим каліцтвом на виробництві.

Позивачі повідомили, що виконання вказаного судового рішення проведено частково. К. відшкодовано 2612 грн, заборгованість становить 12 388 грн.

Господарський суд Рівненської області постановою від 2 березня 2005 р. визнав СФГ банкрутом. Судове рішення не виконане, оскільки немає майна боржника, про що свідчить лист ліквідатора.

Посилаючись на те, що відповідно до п. 3 розд. XI «Прикінцеві положення» Закону від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIУ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (далі — Закон № 1105-ХГУ) уся заборгованість потерпілим на виробництві та членам їх сімей, яким до набрання чинності цим Законом підприємства, установи та організації не відшкодували матеріальної і моральної (немайнової) шкоди, заподіяної ушкодженням здоров'я, виплачується цими підприємствами, установами і організаціями, а в разі їх ліквідації без правонаступника — Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (далі — Фонд), позивачі просили суд провести заміну сторони виконавчого провадження: СФГ на Фонд.

Здолбунівський районний суд Рівненської області ухвалою від 26 грудня 2006 р. провів заміну сторони виконавчого провадження за виконавчим листом № 2-357 з СФГ на Фонд.

Апеляційний суд Рівненської області ухвалою від 1 лютого 2007 р. апеляційну скаргу Фонду на ухвалу Здолбунівського районного суду Рівненської області від 26 грудня 2006 р. відхилив.

У касаційній скарзі Фонд просив скасувати ухвалу Здолбунівського районного суду Рівненської області від 26 грудня 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Рівненської області від 1 лютого 2007 р., вирішити питання по суті та допустити поворот виконання рішення суду першої інстанції від 26 грудня 2006 р.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Суди встановили, що за рішенням Здолбунівського районного суду Рівненської області від 17 березня 2004 р. з СФГ стягнуто на користь К. 15 тис. грн моральної шкоди, заподіяної у зв'язку з нещасним випадком на виробництві. На підставі рішення суду відкрито виконавче провадження. Судове рішення виконано частково.

Господарський суд Рівненської області постановою від 2 березня 2005 р. визнав СФГ банкрутом, а відповідно до постанови цього суду від 25 жовтня 2006 р. — ліквідував на підставі Закону від 14 травня 1992 р. № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». При цьому сума непогашених платежів на користь К. становила 12 388 грн.

Відповідно до ст. 11 Закону від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження», ч. 1 ст. 378 ЦПК у разі вибуття однієї із сторін виконавчого провадження за поданням державного виконавця або за заявою сторони суд замінює сторону виконавчого провадження її правонаступником.

Суд першої інстанції, постановляючи ухвалу про заміну сторони виконавчого провадження, а апеляційний суд, залишаючи її без змін, обґрунтовано ви-

ходили з факту вибуття боржника без правонаступника, у зв'язку з чим відповідно до п. 3 розд. XI «Прикінцеві положення» Закону № 1105-XIV визначили стороною, зобов'язаною до сплати К. заборгованості з моральної шкоди, Фонд.

Керуючись статтями 336, 337 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Фонду відхилила, ухвалу Здолбунівського районного суду Рівненської області від 26 грудня 2006 р. та ухвалу Апеляційного суду Рівненської області від 1 лютого 2007 р. залишила без змін.

12. За змістом ст. 373 ЦПК під порядком виконання рішення слід розуміти визначену законодавством послідовність і зміст вчинення виконавчих дій державним виконавцем, а також прав і обов'язків суб'єктів виконавчого провадження під час їх вчинення. Поняття зміни способу виконання рішення міститься у ст. 16 ЦК, в якій йдеться про можливі способи захисту цивільних прав та інтересів.

Притягнення Державного казначейства України до участі у виконавчому провадженні по виконанню судового рішення у справі за позовом до державної виконавчої служби про стягнення коштів як боржника не може бути розцінено як заміна способу та порядку виконання рішення

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 19 березня 2008 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 2. — С. 106–108)

В. звернулася до суду із заявою про зміну сторони відповідача, способу та порядку виконання судового рішення у справі за позовом В. до державної виконавчої служби (далі — ДВС) Червоногвардійського району м. Макіївки Донецької області про визнання дій державного виконавця недійсними та стягнення коштів на відшкодування матеріальної шкоди, мотивуючи тим, що з моменту ухвалення рішення Червоногвардійським районним судом м. Макіївки — 13 травня 2004 р., яким на її користь із ДВС Червоногвардійського району м. Макіївки стягнуто на відшкодування матеріальної шкоди 12 742 грн., виконавчу службу було ліквідовано та засновано департамент, який не є її правонаступником. Крім того, державна виконавча служба має лише депозитні рахунки та в неї відсутнє майно, на яке можливо звернути стягнення.

Ухвалою Червоногвардійського районного суду м. Макіївки Донецької області від 28 грудня 2006 р. задоволено заяву В. про заміну сторони відповідача (боржника), зміну способу та порядку виконання рішення у справі за її позовом до ДВС Червоногвардійського району м. Макіївки Донецької області про визнання дій державного виконавця недійсними та відшкодування матеріальної шкоди.

Ухвалою апеляційного суду Донецької області від 30 березня 2007 р. зазначену ухвалу суду першої інстанції скасовано, у задоволенні заяви В. про заміну сторони, зміну способу та порядку виконання рішення Червоногвардійського районного суду м. Макіївки Донецької області від 13 травня 2004 р. у справі за позовом В. до ДВС Червоногвардійського району м. Макіївки Донецької області про визнання дій державного виконавця недійсними та відшкодування матеріальної шкоди відмовлено.

Не погодившись з ухвалою апеляційного суду Донецької області від 30 березня 2007 р., В. подала до Верховного Суду України касаційну скаргу, в якій, посилаючись на порушення судом норм процесуального права, просила оскаржувану ухвалу скасувати.

Касаційна скарга В. підлягає відхиленню на таких підставах.

Згідно зі ст. 378 ЦПК у разі вибуття однієї зі сторін виконавчого провадження за поданням державного виконавця або за заявою сторони суд замінює сторону виконавчого провадження її правонаступником.

Судом першої інстанції не встановлений факт вибуття сторони боржника з виконавчого провадження, Державне казначейство України не є правонаступником державної виконавчої служби у зв'язку з її реорганізацією.

Відповідно до положень ст. 373 ЦПК під порядком виконання рішення слід розуміти визначену законодавством послідовність і зміст вчинення виконавчих дій державним виконавцем, а також прав і обов'язків суб'єктів виконавчого провадження під час їх вчинення. Поняття зміни способу виконання рішення випливає зі ст. 16 ЦК, в якій йдеться про можливі способи захисту цивільних прав та інтересів.

Таким чином, притягнення до участі у виконавчому провадженні як боржника Державного казначейства України не може бути розцінено як зміна способу та порядку виконання рішення.

Статтею 35 Закону від 20 грудня 2005 р. № 3235-IV «Про Державний бюджет України на 2006 рік» передбачені видатки з Державного бюджету України лише на відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду. Відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок неправомірних дій виконавчої служби, не передбачене. Державне казначейство України до участі у справі не притягалося.

Крім того, зі ст. 3 Закону від 24 березня 1998 р. № 202/98-ВР «Про державну виконавчу службу» вбачається, що районні, міські (міст обласного значення), районні в містах відділи державної виконавчої служби є юридичними особами, мають поточні та вкладні (депозитні) рахунки в органах Державного казначей-

ства, гербову печатку. Тому апеляційний суд не міг прийняти доводи заявника про наявність у боржника лише депозитного рахунку.

За таких обставин апеляційний суд правильно скасував рішення суду першої інстанції та відмовив у задоволенні заяви.

Відповідно до ст. 324 ЦПК підставами касаційного оскарження судового рішення може бути лише неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Згідно з вимогами ст. 335 ЦПК суд касаційної інстанції не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні суду чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими.

Статтями 338–341 ЦПК передбачено випадки, в яких рішення суду скасовується.

Оскільки доводи касаційної скарги та матеріали справи не дають підстав для висновку про порушення судом норм матеріального й процесуального права, а отже, відсутні підстави для скасування постановленого судового рішення, колегія суддів вважає за необхідне відхилити касаційну скаргу.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу В. відхилила. Ухвалу апеляційного суду Донецької області від 30 березня 2007 р. залишила без змін.

13. Відповідно до ч. 2 ст. 369 ЦПК суд, який видав виконавчий лист, може за заявою стягувача або боржника виправити помилку, допущену при його оформленні або видачі, чи визнати виконавчий лист таким, що не підлягає виконанню, та стягнути на користь боржника безпідставно одержане стягувачем за виконавчим листом.

Згідно з п. 281 ч. 1 ст. 293 ЦПК окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо виправлення помилки у виконавчому листі або визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 2 липня 2008 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 3. — С. 110–111)

Прокурор м. Конотопа звернувся до суду з позовом до П. О. (за участю третіх осіб: комунального ремонтно-експлуатаційного підприємства «Порт»,

військової частини А-2356, м. Конотоп, П. В., Конотопської квартирно-експлуатаційної частини району, Конотопського об'єднаного міського військового комісаріату про виселення).

Рішенням Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 14 червня 2005 р. позовні вимоги прокурора м. Конотопа задоволені.

Ухвалою Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 17 січня 2008 р. заяву Конотопської міської ради про внесення виправлення до виконавчого листа, виданого Конотопським міськрайонним судом Сумської області 16 листопада 2007 р. у зазначеній справі, задоволено: зазначено боржниками за виконавчим листом П. В. та П. О.

Ухвалою апеляційного суду Сумської області від 6 лютого 2008 р. відмовлено у прийнятті апеляційної скарги П. В. па ухвалу Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 17 січня 2008 р.

У касаційній скарзі П. В. В. просить скасувати ухвалу суду апеляційної інстанції, посилаючись па порушення судом норм процесуального права.

Касаційна скарга підлягає задоволенню па таких підставах.

Відмовляючи у прийнятті апеляційної скарги П. В. па ухвалу Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 17 січня 2008 р., апеляційний суд керувався тим, що зазначена ухвала відповідно до ст. 293 ЦПК оскарженню не підлягає.

Проте погодитися з такими висновками суду не можна.

Відповідно до ч. 2 ст. 369 ЦПК суд, який видав виконавчий лист, може за заявою стягувана або боржника виправити помилку, допущену при його оформленні або видачі, чи визнати виконавчий лист таким, що не підлягає виконанню, та стягнути на користь боржника безпідставно одержане стягувачем за виконавчим листом.

Згідно з п. 28^1 ч. 1 ст. 293 ЦПК окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо виправлення помилки у виконавчому листі або визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню.

За таких обставин у суду не було підстав для відмови П. В. у прийнятті апеляційної скарги на ухвалу Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 17 січня 2008 р., а тому ухвала апеляційного суду підлягає скасуванню, а питання про прийняття апеляційної скарги — передачі па розгляд до апеляційного суду.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу П. В. задовольнила.

Ухвалу апеляційного суду Сумської області від 6 лютого 2008 р. скасувала, а питання про прийняття апеляційної скарги передала на розгляд до суду апеляційної інстанції.

27. ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1. Заява про відновлення втраченого судового провадження може розглядатися судом і в тому разі, коли справа була утилізована у зв'язку із закінченням строку її зберігання. При недостатності матеріалів для повного відновлення втраченого судового провадження суд залишає заяву без розгляду, а не відмовляє у задоволенні вимоги

УХВАЛА СУДОВОЇ ПАЛАТИ
З ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 07.02.2002 р.
(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2003 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2004. — С. 54)

У березні 2000 р. Б. звернулася в суд із заявою, в якій просила поновити судові провадження — дві цивільні справи за її позовами до Ясинуватської дільниці енергопостачання про зняття дисциплінарних стягнень і стягнення преміальних винагород та поновлення на роботі і стягнення середньої заробітної плати за час вимушеного прогулу, які були утилізовані у зв'язку із закінченням строку зберігання. Відновлення проваджень потрібно для оскарження судових рішень у цих справах.

Рішенням Ясинуватського міського суду Донецької області від 23 травня 2000 р., залишеним без зміни ухвалою судової колегії в цивільних справах Донецького обласного суду від 3 липня 2000 р., у задоволенні заяви відмовлено.

У касаційній скарзі Б. просить скасувати постановлені у справі рішення, посилаючись на неповне з'ясування судом обставин справи.

Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України визнала за необхідне касаційну скаргу задовольнити з таких підстав.

Суд, відмовляючи Б. у задоволенні заяви, виходив з того, що справи позивачки були утилізовані у зв'язку із закінченням строку зберігання і тому її вимоги задоволенню не підлягають.

Проте з таким висновком суду погодитись не можна, оскільки судом неправильно витлумачено пункти 4, 5 Порядку відновлення втраченого судового або

виконавчого провадження (який міститься у додатку № 3 до ЦПК), чим допущено порушення норм процесуального права.

Розглядаючи заяву про відновлення втраченого провадження, суд на підставі зібраних і перевірених матеріалів постановляє рішення про відновлення втраченого провадження повністю або в якійсь частині.

При недостатності зібраних матеріалів для повного відтворення втраченого провадження суд залишає заяву без розгляду, а не відмовляє у задоволенні вимог.

На ці недоліки суду першої інстанції не звернула уваги судова колегія обласного суду, залишаючи рішення без зміни.

За таких обставин, коли рішення постановлено із порушенням норм процесуального права, що призвело до неправильного вирішення заяви, і ці порушення не були усунуті судовою колегією при розгляді справи у касаційному порядку, воно підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись ст. 334 ЦПК, судова палата з цивільних справ Верховного Суду України рішення Ясинуватського міського суду Донецької області від 23 травня 2000 р. та ухвалу судової колегії в цивільних справах Донецького обласного суду від 3 липня 2000 р. скасувала, а справу направила до суду першої інстанції на новий розгляд.

28. МІЖНАРОДНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

1. Суд касаційної інстанції визнав обґрунтованою відмову компетентного суду України у прийнятті до розгляду клопотання про визнання і виконання рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України про стягнення заборгованості з іноземного посольства, оскільки відповідно до ст. 425 ЦПК України звернення стягнення на майно іноземної держави, яке знаходиться в Україні, може бути допущено лише за згодою компетентних органів відповідної держави

УХВАЛА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 27 грудня 2000 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2001 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2001. — С. 38–39)

22 вересня 2000 р. до Київського міського суду надійшло клопотання компанії «Карлсбад Ентерпрайсіз Лімітед» (далі — компанія) про дозвіл на примусове виконання рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (далі — МКАС при ТППУ) від 16 серпня 2000 р. про стягнення з Народного Бюро (Посольства) Великої Соціалістичної Народної Лівійської Арабської Джамахірії заборгованості в сумі 779 тис. 341 долар 82 центи США.

Ухвалою судді Київського міського суду від 25 вересня 2000 р. в прийнятті до розгляду суду зазначеного клопотання відмовлено.

На ухвалу судді надійшла скарга від повноважного представника компанії, в якій він просив скасувати ухвалу та вирішити питання по суті.

Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України визнала, що скарга задоволенню не підлягає з таких підстав.

Відповідно до ст. 425 ЦПК пред'явлення позову до іноземної держави, його забезпечення і звернення стягнення на майно цієї держави, яке знаходиться в Україні, можуть бути допущені лише за згодою компетентних органів відповідної держави.

У рішенні МКАС при ТППУ йдеться про звернення стягнення на майно іноземної держави — Великої Соціалістичної Народної Лівійської Арабської Джамахірії — в особі її Народного Бюро (Посольства), тому проведення стяг-

нення повинно здійснюватися з додержанням зазначеної норми та відповідних норм міжнародного права.

За таких обставин ухвала судді про відмову в прийнятті клопотання щодо визнання та виконання на території України рішення МКАС при ТППУ є обґрунтованою.

З урахуванням наведеного, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України ухвалу судді Київського міського суду від 25 вересня 2000 р. залишила без зміни, а скаргу компанії — без задоволення.

2. Згідно з ч. 3 ст 24 ЦПК України загальні суди розглядають цивільні справи, в яких беруть участь іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні підприємства та організації

УХВАЛА ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 18 листопада 2004 р.

(Витяг)

(Рішення Верховного Суду України. Щорічник. — 2005 р. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2005. — С. 38–39)

У липні 2002 р. страхова компанія АІОІ «ОФ Європе лімітед» (далі — Страхова компанія) звернулася до суду з позовом до ДПІ у Виноградівському районі (далі — ДПІ) та Державної виконавчої служби м. Ужгорода (далі — ДВС) про виключення майна з опису і повернення власнику. У заяві зазначалося, що 20 серпня 2001 р. в м. Мюнхені було викрадено автомобіль, який належав німецькій фірмі. Страхова компанія сплатила колишньому власнику страхове відшкодування, і за законодавством Німеччини до компанії перейшло право власності на автомобіль.

Виноградівський районний суд Закарпатської області вироком від 14 січня 2002 р. конфіскував цей автомобіль як предмет контрабанди у М., який намагався на ньому перетнути митний кордон України. Пославшись на те, що автомобіль є її власністю, Страхова компанія просила задовольнити позовні вимоги. Рішенням від 23 липня 2002 р. цей же суд позов Страхової компанії до ДПІ та ДВС про виключення майна з опису та повернення власнику задовольнив.

Судова палата у цивільних справах апеляційного суду Закарпатської області ухвалою від 23 вересня 2003 р. рішення районного суду скасувала і провадження у справі закрила.

У касаційній скарзі Страхова компанія просила ухвалу апеляційного суду скасувати, а рішення суду першої інстанції залишити без зміни, пославшись на неправильне застосування судом норм процесуального права.

Дослідивши матеріали справи та перевіривши наведені у скарзі доводи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України визнала, що скарга підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Колегія суддів апеляційного суду, скасовуючи рішення районного суду і закриваючи провадження у справі, виходила з того, що суд першої інстанції розглянув спір між іноземною юридичною особою та українськими юридичними особами, а такі спори відповідно до ст. 24 ЦПК та статей 12 — 16, 21 ГПК підсудні не загальним, а спеціалізованим судам. Проте з такими висновками колегії суддів погодитись не можна.

Згідно з ч. 3 ст. 24 ЦПК загальні суди розглядають справи, в яких беруть участь іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні підприємства й організації. Таким чином, зазначена справа правильно була розглянута по суті спору судом першої інстанції, а колегія суддів судової палати апеляційного суду неправильно застосувала норми процесуального права.

Оскільки законність постановленого у справі рішення суду першої інстанції не була предметом перевірки суду апеляційної інстанції, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України, керуючись ст. 342 ЦПК, касаційну скаргу Страхової компанії задовольнила частково: ухвалу судової палати у цивільних справах апеляційного суду Закарпатської області від 23 вересня 2003 р. скасувала і направила справу до цього ж суду на новий апеляційний розгляд.

3. Розглядаючи трудовий спір про визнання кваліфікаційної категорії за працівником, якому її присвоїли за рішенням атестаційної комісії в Російській федерації, суд, застосовуючи до спірних правовідносин міжнародну угоду, не врахував, що чинним законодавством України не передбачено взаємного визнання документів про атестацію, виданих у Російській Федерації

РІШЕННЯ СУДОВОЇ ПАЛАТИ

У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 20 листопада 2003 р.

(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 1 (53). — С. 20)

У червні 1999 р. П. звернувся до суду з позовом до Національного музею у м. Львові (далі — Музей) про визнання кваліфікаційної категорії та стягнення на його користь грошової оплати за виконану роботу відповідно до присвоєної йому кваліфікаційної категорії. На обґрунтування своїх вимог позивач зазначив, що 28 листопада 1997 р. Державна комісія з атестації реставраторів при Міністерстві культури Російської Федерації присвоїла йому третю кваліфікаційну

категорію реставратора станкового темперного малярства, про що було видано відповідне свідоцтво. Однак відповідач цього свідоцтва не визнає, а тому, посилаючись на ст. 13 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах (ратифікована Законом від 10 листопада 1994 р. № 240/94-ВР), П. просив позов задовольнити.

Справа розглядалася судами неодноразово. Галицький районний суд м. Львова останнім рішенням від 11 жовтня 2001 р. і залишеним без зміни ухвалою Апеляційного суду Львівської області від 28 січня 2002 р., позов задовольнив: постановив визнати за П. третю кваліфікаційну категорію реставратора станкового темперного малярства, присвоєну зазначеною комісією Російської федерації; зобов'язав адміністрацію Музею внести відповідний запис у трудову книжку позивача; постановив стягнути з відповідача на користь П. 515 грн у рахунок відшкодування витрат на оплату допомоги адвоката, а також 8 грн 50 коп. державного мита.

У касаційній скарзі Музею порушено питання про скасування постановлених судових рішень і відмову в задоволенні позову з підстав неправильного застосування судами норм матеріального права. Зокрема, відповідач послався на неправильне застосування судом ч. 2 ст. 28 Закону від 29 червня 1995 р. № 249/95-ВР «Про музеї та музейну справу» (далі — Закон) і зазначив, що єдиною підставою для присвоєння кваліфікаційної категорії реставратору є: проходження ним атестації в порядку, установленому Міністерством культури України. Позивач порушив цей порядок, так само як і порядок атестації реставраторів, установлений Міністерством культури і туризму Російської Федерації.

Розглянувши матеріали справи та проаналізувавши доводи сторін, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав. Згідно зі ст. 28 Закону працівники музеїв мають право на атестацію з метою одержання кваліфікаційної категорії, порядок проведення якої визначається Міністерством культури та мистецтв України. Назване міністерство наказом від 8 квітня 1993 р. № 84 встановило, що атестацію художників-реставраторів в Україні провадить створена при міністерстві Комісія з атестації художників-реставраторів України, рішення якої про присвоєння художнику-реставратору певної кваліфікаційної категорії є обов'язковим для тарифікаційних комісій органів культури й реставраційних організацій при тарифікації художника-реставратора. Атестованим художникам-реставраторам видається посвідчення встановленого зразка. Чинним законодавством України не передбачено взаємного визнання документів про атестацію, виданих у Росії. Посилання районного суду на Угоду між УрядомУкраїни і Урядом Російської Федерації про соціальний захист сімей з дітьми громадян України, які працюють і навчаються в Російській Федерації, і сімей з дітьми громадян Російської Федерації, які працюють і навчаються в Україні, та інші міжнародні угоди не можна прийняти до уваги, оскільки вказані нормативні акти не поширюються на ці спірні правовідносини.

Зважаючи на те, що суди першої та апеляційної інстанцій неправильно застосували законодавство, яке не поширюється на зазначені правовідносини, і не застосували закон, який підлягав застосуванню, а обставини справи встановлені повно й правильно, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України вирішила касаційну скаргу Музею задовольнити, рішення Галицького районного суду м. Львова від 11 жовтня 2001 р. та ухвалу Апеляційного суду Львівської області від 28 січня 2002 р. скасувати, у задоволенні позову П. відмовити.

4. Ухвалу суду про відмову у визнанні й виконанні рішення суду Російської Федерації через відсутність повідомлення відповідача про день розгляду справи скасовано, оскільки при її постановленні суд не вжив заходів до перевірки наявних у справі матеріалів щодо цього

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 16 грудня 1998 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 1999. — № 5 (15). — С. 11)

Постановою Виборзького міського суду Ленінградської області від 9 липня 1997 р. з С. В. на користь С. О. було стягнуто аліменти на утримання сина Р., 1995 року народження, в розмірі 1/4 усіх видів заробітної плати щомісяця починаючи з 28 червня 1998 р.

С. О. звернулась до суду з клопотанням про визнання даного рішення суду і надання дозволу на його виконання. Ухвалою Севастопольського міського суду від 11 червня 1998 р. в задоволенні клопотання було відмовлено.

У касаційній скарзі С. О. просила скасувати ухвалу суду і задовольнити її клопотання, оскільки боржник С. В., який за законом повинен сплачувати аліменти на утримання сина, проживає у м. Севастополі без прописки. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скаргу задовольнила з таких підстав.

Відмовляючи заявниці в задоволенні клопотання про визнання і виконання на території України постанови Виборзького міського суду, Севастопольський міський суд виходив із того, що судове засідання за заявою про стягнення аліментів не проводилось і відповідача не було повідомлено про день розгляду справи. Проте з таким висновком суду погодитися не можна, оскільки суд дійшов його за неповно з'ясованих обставин справи.

Пунктом «б» ст. 55 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах, укладеної Державами—членами СНД у м. Мінську 22 січня 1993 р. (далі — Мінська Конвенція), передбачено, що у визнанні рішень і наданні дозволу на примусове виконання може бути відмовлено у випадках, коли відповідач не взяв участі у процесі внаслідок того, що йому або його уповноваженому не було своєчасно і належним чином вручено виклик до суду.

У даному випадку суддя розглядав заяву про стягнення аліментів на утримання неповнолітньої дитини при відсутності спору одноособове без порушення цивільної справи відповідно до Указу Президії Верховної Ради СРСР від 1 лютого 1985 р. № 1827-XI «Про деякі зміни порядку стягнення аліментів на неповнолітніх дітей».

Розглядаючи клопотання С. О., Севастопольський міський суд не врахував положень цього Указу.

С. В. у судовому, засіданні не заперечував проти стягнення аліментів, однак посилався на те, що його не було повідомлено про наявність такого звернення його дружини до суду. Однак у матеріалах справи є довідка Виборзького міського суду, яка свідчить, що С. В. був повідомлений про судовий розгляд заяви, і це підтверджується матеріалами провадження. Якщо документ, поданий на підтвердження повідомлення сторони про розгляд справи, не свідчить про те, яким чином та коли вручено повідомлення цій стороні, й остання оспорює даний факт, суд повинен встановити дійсні обставини на підставі інших поданих сторонами доказів, а в необхідних випадках запитати для огляду із суду, який постановив рішення (постанову), документи про повідомлення сторони, передбачені процесуальним законодавством, за яким провадився розгляд справи.

Не з'ясувавши належним чином обставин, пов'язаних із повідомленням С. В. про розгляд судом заяви про стягнення аліментів, Севастопольський міський суд передчасно дійшов висновку про порушення ст. 55 Мінської Конвенції.

Крім того, розглядаючи клопотання С. О., суд не звернув уваги на те, що у справі є ще й клопотання Виборзького міського суду про визнання і виконання тієї ж постанови у частині стягнення з С. В. державного мита, зазначеного клопотання не розглянув і рішення з цього питання не постановив.

Враховуючи наведене і керуючись ст. 326 ЦПК, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України ухвалу Севастопольського міського суду скасувала і направила справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

5. Питання про примусове виконання рішення суду держави, з якою Україна має міжнародний договір про правову допомогу, щодо стягнення з боржника судових витрат у дохід цієї держави розглядається за клопотанням суду, що постановив це рішення. При розгляді клопотання про примусове виконання рі-

шення суду іноземної держави суд України не має права вирішувати питання про правильність рішення по суті

УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ
В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 19 травня 1999 р.
(Витяг)

(Вісник Верховного Суду України. — 2000. — № 2(18). — С. 4)

Рішенням Талліннського міського суду (Естонія) від 9 березня 1998 р. з М., який проживає в Україні, стягнено аліменти на утримання неповнолітнього сина Т. і мито на користь держави Естонії в сумі 576 естонських крон (149 грн).

Талліннський міський суд звернувся з клопотанням дозволити примусове виконання на території України його рішення в частині стягнення державного мита.

Ухвалою Київського міського суду від 22 березня 1999 р. клопотання було задоволене, дозволено примусове виконання на території України рішення Талліннського міського суду в частині стягнення державного мита, видано виконавчий лист про стягнення з М. 149 грн. на рахунок Талліннського податкового департаменту.

У скарзі М. порушив питання про скасування зазначеної ухвали як такої, що суперечить Конституції України і порушує його права. Судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скаргу залишила без задоволення з таких підстав.

Задовольняючи клопотання, суд виходив із того, що рішення Талліннського міського суду про стягнення аліментів з М. вступило в законну силу і не виконувалось на території Естонії, оскільки боржник виїхав на постійне місце проживання в Україну.

Відповідно до статей 40–42 Договору між Україною та Естонською Республікою від 15 лютого 1995 р. про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах (далі — Договір) рішення судів Естонії підлягають виконанню на території України.

Підстав для відмови у визнанні та виконанні судового рішення, передбачених ст. 43 зазначеного Договору, не встановлено. Доводи М. про те, що Договір, на який послався суд, суперечить Конституції України, є необґрунтованими, оскільки ратифікація Договору в 1995 р. не суперечить положенням чинної Конституції, відповідає принципам міжнародних відносин і не порушує прав та інтересів громадян України.

Не взяті судовою колегією до уваги й доводи про те, що Талліннським міським судом аліменти та державне мито стягнені в розмірі, більшому за заробітну плату боржника, оскільки суд держави, яка визнає рішення суду іншої держави

і допускає виконання цього рішення за відповідним договором, не має права змінити рішення по суті.

Враховуючи наведене, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України скаргу М. залишила без задоволення, а ухвалу Київського міського суду від 22 березня 1999 р. — без зміни.

6. Згідно з ч. 1 ст. 2 ЦПК цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу та Закону від 23 червня 2005 р. № 2709-IV «Про міжнародне приватне право», за визначенням у п. 2 ст. 1 якого іноземним елементом є ознака, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом, та виявляється в одній або кількох формах, зокрема, коли юридичний факт, який впливає на виникнення, зміну або припинення правовідносин, мав чи має місце на території іноземної держави.

Статтею 13 цього Закону встановлено, що документи, видані уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, визнаються дійсними в Україні в разі їх легалізації, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України.

При цьому, легалізація документів передбачає процедуру надання юридичної сили документам, які видані на території іноземної держави.

На підставі наведеного покладений судом в основу рішення лист, виданий уповноваженим органом іноземної держави, який у встановленому законом порядку не був легалізований, не можна визнати належним доказом

УХВАЛА КОЛЕГІЇ СУДДІВ СУДОВОЇ ПАЛАТИ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
від 30 січня 2008 р.
(Витяг)

(Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах: Наук.-практ. юрид. журн. — 2008. — Вип. 3. — С. 107–109)

У липні 2005 р. Т. звернувся в суд з позовом до Є., за участю третіх осіб: Львівської митниці, прокуратури Львівської області — про визнання права власності на автомобіль.

Зазначав, що у 1994 р. він виїхав на постійне місце проживання до США. У 1997 р. придбав за особисті кошти для власного користування автомобіль «Лінкольн-Континентал».

Його батько, Є., в цей час перебував у США на лікуванні від променевого захворювання, отриманого під час ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

З метою уникнення непорозумінь при експлуатації автомобіля при покупці й оформленні автомашини у США він, будучи неповнолітнім, вирішив вписати у документи, як співвласника автомобіля, батька, який своїх коштів за автомобіль не вносив.

18 липня 1999 р. під час повернення до України через Польщу при перетині кордону на придбаному автомобілі він повідомив працівників митниці про повернення на постійне місце проживання та про те, що він є єдиним власником автомобіля, про що свідчить відмітка у митній декларації.

Оскільки надані ним документи не дозволили оформити на нього право власності на весь автомобіль, позивач просив визнати за ним це право.

Рішенням Личаківського районного суду м. Львова від 20 вересня 2006 р. у задоволенні позову відмовлено.

Рішенням апеляційного суду Львівської області від 29 січня 2007 р. рішення місцевого суду скасовано й ухвалено нове рішення, яким за позивачем визнано право власності на весь спірний автомобіль.

На обґрунтування касаційних скарг прокурор Львівської області та Західна регіональна митниця посилалися на неправильне застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального права та порушення норм процесуального права, в зв'язку з чим порушували питання про скасування рішення апеляційного суду та залишення в силі рішення суду першої інстанції.

Колегія суддів дійшла висновку, що касаційні скарги підлягають задоволенню.

Відмовляючи в задоволенні позову, місцевий суд дійшов висновку, що позов є безпідставним, оскільки не підтверджений належними та допустимими доказами.

Скасовуючи рішення місцевого суду й ухвалюючи нове рішення про задоволення позову, апеляційний суд керувався тим, що Т. є єдиним власником спірного автомобіля, оскільки цей факт підтверджується повідомленням відділу безпеки магістралей та автомобілів Талахассу, штату Флорида США, згідно з яким спірний автомобіль був придбаний Т. 18 лютого 1997 р. в фірмі «Colors Cars» в м. Сарасота, про що йому 13 березня 1997 р. було видано реєстраційний документ, та на прохання позивача за його заявою у цей документ був вписаний його батько — Є., не як власник автомобіля, а як особа, що має право керування ним.

Проте з цим висновком апеляційного суду погодитись не можна.

Так, згідно з ч. 1 ст. 2 ЦПК, цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу та Закону від 23 червня 2005 р. № 2709-IV «Про міжнародне приватне право».

Іноземним елементом, за визначенням п. 2 ст. 1 указаного Закону є ознака, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом, та виявляється в одній або кількох формах, зокрема, коли юридичний факт, який впливає на виникнення, зміну або припинення правовідносин, мав чи має місце на території іноземної держави. Статтею 13 зазначеного Закону встановлено, що документи, видані уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, визнаються дійсними в Україні в разі їх легалізації, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України.

Легалізація документів передбачає процедуру надання юридичної сили документам, які видані на території іноземної держави.

Проте покладений в основу рішення апеляційного суду лист відділу безпеки магістралей та автомобілів Талахассу, штату Флорида США, у встановленому законом порядку не легалізовано, а тому він не є належним доказом.

Таким чином, висновок апеляційного суду про те, що батько позивача не є співвласником спірного автомобіля, не ґрунтується на матеріалах справи та вимогах закону.

Згідно зі ст. 339 ЦПК установивши, що апеляційним судом скасовано судове рішення, ухвалене згідно із законом, суд касаційної інстанції скасовує судове рішення суду апеляційної інстанції і залишає в силі судове рішення суду першої інстанції.

Керуючись статтями 336, 339 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційні скарги прокурора Львівської області та Західної регіональної митниці задовольнила. Рішення апеляційного суду Львівської області від 29 січня 2007 р. скасувала, а рішення Личаківського районного суду м. Львова від 20 вересня 2006 р. залишила в силі.

ПОКАЖЧИК СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ (1961–2011 рр.)

1. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

1	Порушення вимог ст. 9 ЦПК УРСР про мову, якою ведеться судочинство, стало підставою для скасування судового рішення	102
2	Викладення касаційної скарги російською мовою не могло бути підставою для застосування правил ст. 139 ЦПК України, оскільки вимог щодо мови касаційної скарги ст. 322 цього Кодексу не передбачено	102
3	Суд не може залишити заяву без розгляду або закрити провадження у справі з тих підстав, що спір попередньо не розглядався в комісії з трудових спорів, оскільки відповідно до Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами і їх юрисдикція поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі, а закони, прийняті до набуття чинності Конституцією, є чинними в частині, що не суперечить їй	104
4	При вирішенні цивільної справи суд безпосередньо керується відповідним положенням Конституції України як нормою прямої дії в тому разі, коли воно стосується даних правовідносин, які не врегульовані законодавством (чи не потребують додаткового регулювання) або врегульовані нормативно-правовими актами, що суперечать Конституції	105
5	До повноважень Конституційного Суду України належить, зокрема, вирішення питань про відповідність актів Президента України Конституції України, а не її законам. Тому при виникненні в процесі розгляду цивільної справи питання про відповідність акта Президента України законодавству про працю чи іншим законам України суд сам повинен оцінювати цей акт на відповідність його законам	107
6	Статтею 55 Конституції України гарантовано, що громадянин має право звернутися до суду за захистом прав і свобод, якщо ці права чи свободи порушені або порушуються, створено чи створюються перешкоди для їх реалізації, мають місце інші ущемлення прав та свобод. Відмова суду на підставі ч. 1 ст. 136 ЦПК України у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі ст. 64 Конституції України не може бути обмежене	108
7	Рішення суду, дії або бездіяльність судів під час здійснення правосуддя, підготовки, розгляду справ у судових інстанціях, звернення рішення до виконання тощо можуть оскаржуватися в апеляційному та касаційному порядку. Оскарження таких дій шляхом подачі скарги до іншого суду першої інстанції є порушенням встановленого Конституцією України принципу незалежності суддів і недопущення впливу на них	109

8	Голова місцевого суду відповідно до ст. 24 Закону України «Про судоустрій України» здійснює організаційне керівництво діяльністю суду. Його дії з вилучення цивільної справи, яка перебувала в провадженні одного судді, і передачі її іншому судді для об'єднання з іншою цивільною справою не можна визнати правомірними щодо дотримання ним конституційного принципу недопущення впливу на суддів у будь-який спосіб (ст. 126 Конституції України), адже суд достовірно встановив, що сторони не заявляли ні відводу цьому судді, ні клопотання про об'єднання справ	111
9	Провадження в цивільних справах має здійснюватися за процесуальним законом України, який є чинним на час розгляду справи	112
10	Законність процесуальних актів і дій (бездіяльності) суду, вчинених при розгляді конкретної справи, не може перевірятися за межами передбаченого законом процесуального контролю. Помилкове оформлення судами своїх процесуальних дій та рішень не ухвалами, а іншими за назвою, формою або викладом документами (листами, записками, вироками, постановами, повідомленнями) не змінює сутності таких документів. Вони можуть бути оскаржені в порядку, встановленому чинним на час учинення дії процесуальним законом. Оскільки обсяг конституційного права на оскарження судових рішень є ширшим, ніж обсяг, у якому воно реалізоване у процесуальному законі, правило про апеляційне оскарження поширюється і на випадки, коли суд (суддя) протягом визначеного законом процесуального строку не вчиняє процесуальну дію та не ухвалює за нею рішення, створюючи тим самим перешкоди для подальшого руху справи (допускає процесуальну бездіяльність)	113
11	Відповідно до ч. 4 ст. 50 Закону України «Про прокуратуру» життя і здоров'я працівників прокуратури підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів відповідних бюджетів на суму десятирічного грошового утримання за останньою посадою. Порядок та умови страхування встановлюються Кабінетом Міністрів України. У Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Мнишенка С. К. щодо офіційного тлумачення положень ч. 4 ст. 50 Закону України «Про прокуратуру» вказано, що в аспекті конституційного звернення положення ч. 4 ст. 50 зазначеного Закону в системному зв'язку з ч. 5 цієї статті слід розуміти так, що держава гарантує обов'язкове державне страхування прокурорам незалежно від особливостей статусу їх певних категорій.Крім того, у цьому Рішенні зазначено, що відповідно до ч. 5 ст. 17 Конституції України ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» і п. 1 Умов державного обов'язкового особистого страхування військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори, і порядок виплат їм та членам їх сімей страхових сум передбачають зобов'язання Міністерства оборони України як страхувальника військовослужбовців, які проходять службу на посадах прокурорів, лише у випадках, коли страхові події сталися при виконанні ними функцій військової служби. Такі випадки підпадають під іншу категорію страхових виплат, не пов'язаних із виконанням прокурорських повноважень, що дає підстави для застосування відповідного закону залежно від обставин настання страхових подій	117

12	Помилка, допущена стороною правовідносин у спорі щодо визнання недійсною третейської угоди внаслідок власного недбальства, незнання закону чи неправильного його тлумачення, не є підставою для визнання правочину недійсним (п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»)	120
13	Справи щодо спорів про спадкове майно, у тому числі за заявами про продовження строку на прийняття спадщини, розглядаються за правилами позовного провадження	123
14	Ухвала Верховного Суду України від 9 лютого 2011 року	124
15	Згідно зі ст. 17 ЦПК України сторони мають право передати спір на розгляд третейського суду, крім випадків, встановлених законом. Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 207 цього Кодексу суд постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду, якщо між сторонами укладено договір про передачу спору на вирішення до третейського суду і від відповідача надійшло до початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами заперечення проти вирішення спору в суді. Договір сторін про передачу спору на розгляд третейського суду (ст. 17 ЦПК України) не є відмовою від права на звернення до суду за захистом. Водночас пред'явлення позову до суду за наявності такого договору не дає підстав для повернення заяви чи відмови у відкритті провадження у справі (статті 121, 122 ЦПК України), за винятком передбаченого п. 6 ч. 1 ст. 207 цього Кодексу обов'язку суду залишити заяву без розгляду, якщо від відповідача надійшло до початку з'ясування обставин у справі заперечення проти вирішення спору в суді	126
2. ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ		
1	Якщо між сторонами виник спір про право цивільне, то у відповідності зі ст. 24 ЦПК УРСР такий спір підвідомчий суду	129
2	Суд неправильно визнав непідвідомчим йому спір про виселення осіб, які поселилися без ордера за спільним рішенням адміністрації і місцевого комітету профспілки	130
3	Статтею 62 Конституції України та Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» визначено підстави й порядок відшкодування шкоди, завданої при здійсненні правосуддя. При цьому не передбачено можливість розгляду судами вимог про відшкодування шкоди, що виникла внаслідок здійснення правосуддя в цивільних справах	131
4	Суд (суддя) як орган (особа), що здійснює правосуддя (підготовку, розгляд справ у судових інстанціях, їх перевірку в порядку нагляду, звернення рішень до виконання тощо), не може бути відповідачем або іншою особою, яка бере участь у цивільній справі. Це можливо лише у випадках, коли суд (суддя) виступає як звичайна установа (особа), а не як орган (особа), що здійснює правосуддя. Заяви та скарги, спрямовані на притягнення суду (судді) як відповідача, не підлягають розгляду в суді першої інстанції, оскільки законом передбачено інший механізм усунення помилок і недоліків при здійсненні правосуддя	132
5	Спір між юридичними особами, що ґрунтується на вчиненій нотаріальній дії, розглядається не судом загальної юрисдикції, а в позовному провадженні арбітражним судом	134

6	Підвідомчість справи загальним судам має визначатись виходячи зі складу сторін, вказаного позивачем	135
7	Якщо в суді оспорюється виконавчий напис, справа розглядається в позовному провадженні, позивачем в якому в будь-якому разі є кредитор, а відповідачем — боржник	137
8	Дії чи бездіяльність судді, пов'язані з розглядом конкретної справи, належать до сфери процесуальної, а не управлінської діяльності й оскаржуються в установленому законодавством порядку	138
9	У передбаченому ст. 7 ЦК України порядку не можуть розглядатися судом позови про спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, принижують честь, гідність і ділову репутацію особи або завдають шкоди її інтересам, якщо ці відомості містяться у вироку чи в інших судових рішеннях, для оскарження яких встановлено спеціальний порядок. В інших випадках поширення особою, яка бере участь у справі, зазначених відомостей при розгляді такої справи може бути підставою для звернення до суду з позовом про захист честі, гідності та ділової репутації відповідно до ст. 7 ЦК України	140
10	Позов податкової інспекцій про визнання недійсними установчих документів та свідоцтв про реєстрацію платника податку на додану вартість стосується безпосередньо прав та обов'язків суб`єкта підприємницької діяльності, а правовим наслідком задоволення таких вимог є втрата підприємством свого юридичного статусу. Ураховуючи наведене та те, що такий спір виникає за зверненням суб'єкта владних повноважень — державної податкової інспекції, зазначена справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства	142
11	Згідно з правилами ст. 376 ЦК України житловий будинок, будівля, споруда, інше нерухоме майно вважаються самочинним будівництвом, якщо вони збудовані або будуються на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, або без належного дозволу чи належно затвердженого проекту, або з істотними порушеннями будівельних норм і правил. Суд за позовом відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування може постановити рішення, яким зобов'язати особу, яка здійснила (здійснює) будівництво, провести відповідну перебудову, якщо власник (користувач) земельної ділянки заперечує проти визнання права власності на нерухоме майно за особою, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво на його земельній ділянці, або якщо це порушує права інших осіб. У цьому випадку виникає цивільно-правовий спір, і вимоги управління архітектури та містобудування виконавчого комітету (органу державної влади) слід розглядати відповідно до норм ЦПК України	143
12	У постанові Пленуму Верховного Суду України від 16 травня 2004 р. № 7 «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ» роз'яснено, що оскільки фермерські господарства є юридичними особами, їх земельні спори з іншими юридичними особами, зокрема про надання чи продаж із земель державної або комунальної власності земельної ділянки для розширення господарства, підвідомчі господарським судам. Ураховуючи, що сторонами у справі про припинення права користування земельною ділянкою, яка була надана для організації селянських (фермерських) господарств, мають бути юридичні особи, а не їх засновники, спір повинен розглядатися господарським судом. Тому відкрите у порядку цивільного судочинства провадження у такій справі підлягає закриттю на підставі п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК	146

13	Установивши, що спір між сторонами підлягає розгляду як в порядку господарського, так і в порядку цивільного судочинства, суд повинен з'ясувати обсяг позовних вимог та застосовувати ч. 2 ст. 126 ЦПК, якою врегульовані питання роз'єднання позовних вимог, якщо їх спільний розгляд ускладнює вирішення справи	148
14	Спір між спадкоємцями учасника товариства з обмеженою відповідальністю та товариством щодо розміру належної їм до передачі у грошовій формі на підставі ч. 2 ст. 55 Закону України «Про господарські товариства» частки у майні товариства, яка належала спадкодавцю, підлягає розгляду в порядку цивільного, а не господарського судочинства	149
15	Справа за позовом суб'єкта владних повноважень, який реалізовував у спірних правовідносинах надані йому чинним законодавством владні управлінські функції стосовно забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, підсудна адміністративному суду	151
16	Спори між господарським товариством та його учасником, у тому числі учасником, який вибув, що пов'язані з діяльністю цього товариства, підлягають розгляду, а також апеляційному та касаційному перегляду господарськими судами	154
17	Суди всіх інстанцій не з'ясували питання про те, чи є позивач акціонером відкритого акціонерного товариства на час укладення спірного договору купівлі-продажу акцій, а отже, чи стосується розглядуваний ними спір здійснення позивачем корпоративних прав і виконання обов'язків учасника акціонерного товариства та чи підвідомчий цей спір господарським судам	156
3. СКЛАД СУДУ. ВІДВОДИ		
1	Відповідно до вимог ст. 22 ЦПК УРСР питання про відвід суд повинен вирішувати в нарадчій кімнаті і постановляти про це ухвалу	160
2	Задоволення заявленого стороною клопотання про відвід усього складу обласного суду не відповідає вимогам закону	161
3	Суддя, який брав участь у розгляді справи в касаційному порядку, не може брати участі в розгляді тієї ж справи судом першої інстанції	162
4	Усупереч вимогам ЦПК України у засіданні президії обласного суду брав участь суддя, який входив до складу суду при розгляді справи у касаційному порядку	163
5	Скасування постановленої суддею ухвали про закриття провадження у справі перешкоджає його участі в повторному розгляді цієї справи. Правила ст. 21 ЦПК не виключають можливості участі судді у розгляді справи по першій інстанції тільки в разі скасування такої прийнятої за його участю ухвали, якою не закінчується провадження у справі (про відмову у прийнятті заяви з підстав, зазначених у пп. 2, 7, 8, 9 ст. 136 ЦПК, про повернення заяви або залишення її без руху, про відкладення розгляду справи або зупинення провадження в ній, про залишення позову без розгляду тощо	166
6	Вирішення суддею одноособово цивільної справи, яка відповідно до ст. 124^1 ЦПК України підлягає розгляду колегіальним складом суддів, є розглядом її неправомочним складом суду, при якому згідно з ч. 2 ст. 314 зазначеного Кодексу рішення в будь-якому разі підлягає скасуванню	167

7	Не можна вважати неповноважним склад суду, який розглянув справу, порушену без дотримання правил територіальної підсудності, тобто встановленого процесуальним законодавством порядку розподілу справ між судами одного й того самого рівня залежно від території, на яку поширюється їхня юрисдикція	169
	4. СТОРОНИ	
1	Суд прийняв і вирішив по суті позовну заяву про визнання договору дарування недійсним від особи, яка в силу ст. 5 ЦПК не вправі пред'являти даний позов	172
2	Нотаріус не є відповідачем у справі про визнання недійсним вчиненого ним виконавчого напису. У разі оспорення боржником правильності вимог, зазначених у виконавчому написі, справа за його заявою розглядається у позовному провадженні, в якому позивачем є кредитор, а відповідачем — боржник	173
3	У справі, що виникає з діяльності філії організації, стороною може бути юридична особа — сама організація, а не її філія, яка не користується правами юридичної особи і тому згідно з ЦПК України не може бути позивачем або відповідачем у цивільному процесі	174
4	Ухвала про затвердження мирової угоди не може бути скасована, якщо сторони відповідно до принципу диспозитивності розпорядилися своїми правами в судовому процесі і дійшли згоди про вирішення спору шляхом укладення мирової угоди. Мирова угода не позбавляє позивача права вирішити в установленому законом порядку інші вимоги, які не були предметом мирової угоди, або у визначеному ЦПК України порядку шляхом пред'явлення нового позову вимагати зміни розміру та строків платежів	175
5	Якщо продаж автомобіля здійснювався за договором комісії, то за позовом покупця про визнання недійсним договору купівлі-продажу автомобіля відповідачем згідно зі статтями 395, 397 ЦК України має бути комісіонер, а не особа, котра доручила йому продати автомобіль (комітент)	176
6	Сторонами у справі можуть бути громадяни, державні підприємства, установи, організації, колгоспи, інші кооперативні організації, їх об'єднання, інші громадські організації, що користуються правами юридичної особи. Розглядаючи справу і вирішуючи спір з участю філії підприємства як структурного підрозділу відкритого акціонерного товариства, суд не з'ясував, чи є відповідач юридичною особою, а відповідно — і належною стороною у справі, та чи може він згідно з ЦК України нести відповідальність перед позивачем	178
7	Через незаконну відмову державного нотаріуса зареєструвати заяву про прийняття спадщини особі заподіяно моральну шкоду. Обов'язок з її відшкодування суд обґрунтовано поклав на державну нотаріальну контору, оскільки відшкодування шкоди, заподіяної з вини працівників під час виконання ними своїх трудових (службових) обов'язків, має здійснювати організація, в якій вони працюють	180

8	Відповідно до п. 27 Правил надання населенню послуг з газопостачання споживач має право на безперервне отримання газу з відповідними якісними показниками в порядку, передбаченому договором. Газопостачальником згідно з цими Правилами є підприємство (організація), яке реалізує газ споживачеві на підставі договору. Вирішуючи позов про відшкодування шкоди, завданої підприємством з газопостачання під час виконання такого договору, суд повинен з'ясувати, чи є позивач споживачем послуг газопостачальної організації, коли з ним було укладено відповідний договір та з вини якої із сторін цей договір не виконується. Також суд повинен установити, що є підставою заявленого позову — захист прав споживачів чи відшкодування шкоди, завданої протиправними діями відповідача	181
9	Сторонами у справі про визнання прилюдних торгів недійсними є продавець — відділ державної виконавчої служби в особі спеціалізованої організації, що організовує та проводить їх за договором із державною виконавчою службою, і покупець — учасник прилюдних торгів, для яких настали наслідки угоди і можуть наступати наслідки визнання угоди недійсною	184
10	Розглянувши позовні вимоги фізичної особи, суд ухвалив рішення про стягнення коштів з певного району електричних мереж, який виступає структурним підрозділом товариства та не є юридичною особою, а тому таке рішення підлягає скасуванню	185
11	Здійснювані й відшкодовані Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України соціальні послуги і виплати є його обов'язком у разі настання страхового випадку, а тому проведення ним таких виплат застрахованій особі не є заподіяною зазначеному Фонду шкодою в розумінні ст. 1166 ЦК України і він, відповідно, не є особою, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, та не набуває права зворотної вимоги до винної особи згідно із ч. 1 ст. 1191 цього Кодексу	188
12	Відповідно до ч. 2 ст. 102 ЦПК 1963 р., що діяв на час розгляду справи, сторонами в цивільному процесі можуть бути громадяни, а також державні підприємства, установи, організації, колгоспи, інші кооперативні організації, їх об'єднання, інші громадські організації, що користуються правами юридичної особи	191
	5. ТРЕТІ ОСОБИ	
1	Організація зобов'язана на підставі ЦК України відшкодувати шкоду, заподіяну її працівником, якщо це було пов'язано з виконанням останнім своїх трудових (службових) обов'язків. При розгляді позовів з таких підстав до участі у справі як третю особу без самостійних вимог на стороні відповідача слід залучати працівника, який заподіяв шкоду	193
2	Суд не має права ухвалювати рішення щодо прав третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог, оскільки це суперечить вимогам, установленим ст. 108 ЦПК 1963 р. (ст. 35 ЦПК), згідно з якою треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет позову, можуть вступати у справу на стороні позивача або відповідача в тому випадку, якщо рішення у справі може впливати на їх права та обов'язки	195
	6. СУДОВЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО	
1	Відповідно до ст. 111 ЦПК УРСР права й охоронювані законом інтереси недієздатних громадян захищають їх батьки, усиновителі, опікуни або піклувальники, які представляють в суд документи, що посвідчують їх повноваження	198

2	Батьки можуть подавати до суду заяви в інтересах своїх повнолітніх дітей без довіреності останніх лише у випадках, коли їх призначено опікунами цих дітей. Для перевірки тверджень про те, що під час укладення угоди особа перебувала у стані, який не дозволяв їй розуміти значення своїх дій, суд призначає судово-психіатричну експертизу	199
3	Згідно з положеннями ЦПК України громадяни можуть вести свої справи в суді особисто або через своїх представників, повноваження яких підтверджуються довіреністю, оформленою відповідно до вимог цього Кодексу. Зі змісту ЦПК України не вбачається заборони стороні надавати повноваження представнику на ведення справи в суді на будь-якій стадії цивільного процесу, в тому числі на стадії оскарження рішень суду	201
4	Одна й та сама особа не може бути одночасно представником позивача і відповідачем за цим же позовом	203
7. УЧАСТЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ОРГАНІВ ТА ОСІБ, ЯКИМ ЗАКОНОМ НАДАНО ПРАВО ЗАХИЩАТИ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ІНТЕРЕСИ ІНШИХ ОСІБ		
1	Згідно з ст. 5 ЦПК УРСР відповідні організації вправі звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших осіб лише у випадках, коли за законом вони можуть звертатися за таким захистом	204
2	Відповідно до положень ЦПК України, Закону України «Про прокуратуру» підставою для представництва прокурором у суді інтересів громадян є їх неспроможність через фізичний чи матеріальний стан або з інших поважних причин самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження	205
3	У ст. 37 Закону України «Про прокуратуру» передбачено, що право внесення апеляційного, касаційного та окремого подання на вироки, рішення, ухвали і постанови судів надається прокурору і заступнику прокурора в межах їхньої компетенції незалежно від їх участі в розгляді справи в суді першої інстанції	207
4	Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99 (справа № 1-1/99) положення абзацу 4 ч. 1 ст. 2 Арбітражного процесуального кодексу України в контексті п. 2 ст. 121 Конституції України треба розуміти так, що прокурори та їхні заступники подають до арбітражного суду позови саме в інтересах держави, а не в інтересах підприємств, установ та організацій незалежно від їх підпорядкування і форм власності. Тому в прокурора не було правових підстав для вступу у справу в інтересах акціонерного товариства, яке уклало господарську угоду з іншим суб'єктом господарювання, оскільки інтереси держави, в основі яких завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державності, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо, при цьому не порушуються	208

5	Чинним законодавством прокурор не наділений повноваженнями на звернення до адміністративного суду з позовною заявою в інтересах самостійних господарюючих суб'єктів з питань, які не торкаються загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, порушують матеріальні або інші інтереси держави, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, у разі якщо інтереси останніх не збігаються з інтересами органів, уповноважених державою здійснювати відповідні функції	210
	8. ДОКАЗИ	
1	Судовий вирок в кримінальній справі є обов'язковим для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки з питань, чи мали місце дії та чи вчинені вони даною особою	215
2	Суд обґрунтовано задовольнив позов про відшкодування шкоди, заподіяної підприємству директором внаслідок проведення звільнення з явним порушенням закону. Факти, встановлені судовим рішенням, що набрало законної сили в одній цивільній справі, не доводяться знову при розгляді інших цивільних справ, у яких беруть участь ті самі особи	216
3	Якщо договір позики укладено у письмовій формі, заперечення його за безгрошевістю шляхом свідоцьких показань не допускається, за винятком випадків кримінально карних дій	217
4	Ціна та інші істотні умови угоди, що укладається в простій письмовій чи нотаріальній формі, не можуть бути встановлені на підставі показань свідків, крім випадків кримінально карних діянь	218
5	Доказами вибуття наймача жилого приміщення або членів його сім'ї на інше постійне місце проживання можуть бути повідомлення про це в листах, розписках, переадресування кореспонденції, утворення сім'ї в іншому місці, перевезення майна в інше жиле приміщення, постійна там прописка, укладення трудового договору на невизначений строк в іншій місцевості тощо	220
6	Надання коштів для сплати вартості жилого будинку за договором купівлі-продажу може бути підставою для визнання цього договору недійсним щодо покупця (у певній частині або повністю) і визнання покупцем за цим договором кредитора лише в тому разі, якщо кошти було надано у зв'язку з домовленістю про створення спільної власності або для придбання будинку кредитору	221
7	Суд визнав відповідача батьком народженої позивачкою дитини відповідно до ст. 53 КпШС України виходячи з того, що дослідженими в судовому засіданні доказами достовірно підтверджується факт визнання ним свого батьківства в період вагітності позивачки, а за висновком судово-медичної та судово-біологічної експертиз його батьківство щодо народженої дитини не виключається	223
8	Під час розгляду справ про захист честі та гідності слід мати на увазі, що критична оцінка певних фактів і недоліків, думки та судження, критичні рецензії творів не можуть бути підставою для задоволення вимог про відшкодування моральної шкоди	225
9	При вирішенні питання про розмір моральної шкоди суд повинен враховувати не тільки наявність доведеної вироком суду вини відповідача в заподіянні шкоди, а й ступінь вини самого потерпілого	227

10	Суди не встановили факту укладення між сторонами договору купівлі-продажу з дотриманням обов'язкової нотаріальної форми, тому висновок суду про те, що часткове отримання коштів за цим договором є завдатком, не можна визнати правильним	229
11	Постанова суду в справі про адміністративне правопорушення підлягає оцінці судом на загальних підставах з урахуванням всіх обставин справи в їх сукупності. Жодні докази, у тому числі і постанова суду в адміністративній справі, не мають для суду наперед встановленої сили	231
12	Розглядаючи позов про відшкодування шкоди, заподіяної джерелом підвищеної небезпеки, суд повинен повно й усебічно з'ясувати обставини справи і врахувати, що відповідно до ст. 450 ЦК України 1963 р. організації та громадяни, діяльність яких пов'язана з підвищеною небезпекою для оточення (транспортні організації, промислові підприємства, будови, власники автомобілів тощо), зобов'язані відшкодовувати таку шкоду, якщо не доведуть, що вона виникла внаслідок непереборної сили або умислу самого потерпілого	233
13	Відповідно до вимог ст. 40 СК України шлюб є фіктивним, якщо його укладено жінкою та чоловіком або одним із них без наміру створення сім'ї та набуття прав і обов'язків подружжя. Умовою дійсності шлюбу є наявність взаємної згоди осіб, які беруть шлюб, та спрямованість волі цих осіб на створення сім'ї. Докази у справі, якими може бути підтверджена фіктивність або дійсність шлюбу, повинні бути належні та допустимі	235
14	Висновок суду про недостатність в особи кваліфікації, що перешкоджає належним чином виконувати посадові обов'язки, не може ґрунтуватися лише на матеріалах атестаційної комісії й показаннях свідків за відсутності інших об'єктивних даних щодо недостатньої кваліфікації, якими, зокрема, можуть бути документи, звіти, плани, доповідні та інші докази неякісного чи неналежного виконання трудових обов'язків	236
15	Згідно зі статтями 57, 60, 62 ЦПК 1963 р. (ст. 143 ЦПК) для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки або ремесла, суддя або суд з урахуванням пропозицій сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, може призначити відповідну експертизу. Висновок такої експертизи не є обов'язковим для суду, але повинен ним оцінюватись на підставі всебічного, повного і об'єктивного дослідження всіх обставин справи в їх сукупності	239
16	Вирішуючи позов про відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення правил дорожнього руху, суд повинен ураховувати, що відповідно до ч. 1 ст. 1188 ЦК України шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, а саме: 1) шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується винною особою; 2) за наявності вини лише особи, якій завдано шкоди, вона їй не відшкодовується; 3) за наявності вини всіх осіб, діяльністю яких було завдано шкоди, розмір відшкодування визначається у відповідній частці залежно від обставин, що мають істотне значення. Крім того, слід мати на увазі, що в ч. 4 ст. 61 ЦПК України постанову суду у справі про адміністративне правопорушення визначено як обов'язкову для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою	243

17	При вирішенні позову про відшкодування моральної шкоди, завданої невиконанням умов договору оренди, суд повинен враховувати, що моральну шкоду розуміють як втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Отже, звертаючись до суду із зазначеним позовом, позивач має довести факт заподіяння йому відповідачем моральної шкоди, яка за змістом ст. 1167 ЦК України завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, вину відповідача, а також яких саме втрат немайнового характеру він зазнав та яке саме їх матеріальне вираження. Недоведеність позивачем зазначених обставин може бути підставою для відмови у задоволенні позову	245
18	Згідно з ч. 4 ст. 61 ЦПК вирок у кримінальній справі, що набрав законної сили, або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення обов'язкові для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою. Порушення судом вимог зазначеної норми, а саме неврахування при ухваленні рішення про задоволення позову щодо відшкодування шкоди, заподіяної в результаті ДТП, постанови суду у справі про адміністративне правопорушення, якою особу звільнено від адміністративної відповідальності у зв'язку з відсутністю події та складу адміністративного правопорушення, може потягнути за собою скасування такого рішення	248
19	Відповідно до ч. 1 ст. 61 ЦПК обставини, визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, не підлягають доказуванню	250
	9. ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ	
1	Відповідно до ст. 85 ЦПК УРСР скарги, подані після закінчення процесуального строку, залишаються без розгляду, якщо суд не знайде підстав для продовження або поновлення строку	252
2	Питання про поновлення пропущеного процесуального строку відповідно до ст. 89 ЦПК УРСР суд вирішує з викликом сторін і повідомленням осіб, які беруть участь у справі	253
3	Касаційна скарга на рішення суду, подана з пропуском десятиденного строку на його оскарження, залишається без розгляду, якщо не порушувалось питання про поновлення цього строку	254
4	У тих випадках, коли згідно із законом процесуальні строки визначаються днями, вони відповідно до ЦПК України обчислюються з дня, наступного після того, з якого починається строк	255
5	Зазначені у диспозиції ст. 294 ЦПК України та пов'язані з початком обрахування строку на оскарження рішення суду першої інстанції такі поняття, як «з дня проголошення» та «після подання заяви» на практиці викликали неоднакове розуміння і деякими судами розуміються як такі, що знаходяться поза межами обчислення процесуального строку, як це передбачено статтями 69, 70 ЦПК України. Перебіг строку на подачу заяви про апеляційне оскарження рішення суду починається з наступного дня після ухвалення цього рішення, а на подачу апеляційної скарги на рішення суду — з наступного дня після подання заяви про апеляційне оскарження. Крім того, строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення заява, скарга, інші документи чи матеріали або кошти здано на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку. Неврахування зазначених положень закону призвело до скасування судом касаційної інстанції ухвали апеляційного суду про залишення без розгляду апеляційних скарг з передачею справи до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про їх прийняття	255

6	Відповідно до ст. 69 ЦПК перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язаний його початок. Згідно з ч. 3 ст. 70 ЦПК, якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день	258
7	Вищий адміністративний суд України, повертаючи касаційну скаргу, не застосував правила ч. 6 ст. 103 КАС України та не врахував, що закінчення місячного строку для подання касаційної скарги припало на вихідний день, внаслідок чого дійшов помилкового висновку, що позивач, подавши скаргу наступного за вихідним дня, пропустив зазначений строк	259
	10. СУДОВІ ВИКЛИКИ І ПОВІДОМЛЕННЯ	
1	Відповідно до ст. 91 ЦПК УРСР повістка про виклик до суду повинна бути завчасно вручена особі, яка викликається, але в усякому разі не пізніше, ніж за п'ять днів до судового засідання	262
2	При задоволенні вимог про встановлення батьківства суд не звернув уваги на наявність свідоцтва про народження дитини, в якому її батьком записаний відповідач. Наявність такого запису згідно ***з*** роз'ясненнями, даними у п. 3 постанови пленуму Верховного суду СРСР від 25 березня 1982 р. «Про застосування судами законодавства при розгляді справ про встановлення батьківства і про стягнення аліментів на дітей та інших членів сім'ї», виключає можливість розгляду судом спору, про встановлення батьківства. Розглянувши справу у відсутності відповідача, якого всупереч вимогам ст.ст. 90, 92 ЦПК УРСР не було належним чином повідомлено про день її слухання, суд допустив істотне порушення процесуального законодавства, що позбавило його можливості з'ясувати дійсні обставини справи, права і обов'язки сторін	264
3	Справи про розірвання шлюбу повинні розглядатися, як правило, за участю обох з подружжя, у зв'язку з чим суду необхідно суворо додержувати вимог Цивільного процесуального кодексу України щодо порядку виклику сторін у судове засідання. Якщо сторона не повідомила суд про зміну місця проживання, повістка надсилається судом за останньою відомою йому адресою вважається доставленою, навіть коли адресат за нею більше не проживає. При розгляді у цих справах вимог про визначення, з ким з подружжя залишаться діти, участь у справі органу опіки й піклування є обов'язковою	265
4	Відповідач, місце проживання (перебування чи роботи) або місцезнаходження якого позивачеві невідоме, викликається в суд через оголошення у пресі. Із опублікуванням оголошення про виклик відповідач вважається повідомленим про час і місце розгляду справи (ч. 9 ст. 74 ЦПК). Невчасне повідомлення в друкованому виданні про виклик у суд свідчить про те, що відповідач не був належним чином повідомлений про час і місце проведення судового засідання	266
	11. СУДОВІ ВИТРАТИ	
1	Якщо позов, за яким оплата державної пошлини була відстрочена до вирішення справи, задоволено частково, вона може бути стягнена у доход держави з відповідача, не звільненого від її сплати пропорційно до тієї частини позову, щодо якої рішення постановлено проти нього	268
2	Визнання позову не є підставою для закриття провадження в справі або для звільнення відповідача від сплати державного мита	269

3	Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 79, ч. 1 ст. 88 ЦПК стороні, на користь якої ухвалено рішення, суд присуджує з другої сторони понести нею і документально підтверджені судові витрати, зокрема і витрати на правову допомогу.Граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом справ, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. № 590 «Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави». Згідно з додатком до зазначеної постанови граничний розмір витрат, пов'язаних правовою допомогою сторін, на користь якої ухвалено судове рішення у цивільній справі, у випадку, якщо компенсація сплачується іншою стороною, не повинен перевищувати суму, що обчислюється з огляду на те, що зазначеній особі виплачується 40 % розміру мінімальної заробітної плати за годину її роботи	270
4	Види судових витрат (до яких віднесено витрати на правову допомогу — ст. 84 ЦПК України) визначені у ст. 79 зазначеного Кодексу, а їх розподіл здійснюється судом відповідно до вимог, встановлених цим Кодексом (статті 88, 89 ЦПК України). Крім цього, суд під час ухвалення рішення вирішує, зокрема, питання про розподіл судових витрат, про що зазначається в його резолютивній частині (п. 6 ч. 1 ст. 214, п. 4 ч. 1 ст. 215 цього ж Кодексу). У разі невирішення питання про судові витрати суд, що ухвалив рішення, за заявою осіб, які беруть участь у справі, чи з власної ініціативи може ухвалити додаткове рішення (п. 4 ч. 1 ст. 220 ЦПК України). Ухвали суду щодо визначення розміру судових витрат окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 293 зазначеного Кодексу. Таким чином, види, зміст судових витрат, порядок їх розподілу судом та оскарження ухвал суду з цього питання у цивільному судочинстві регулюються та підпорядковані нормам ЦПК України. Відповідно види, зміст судових витрат, порядок їх розподілу судом та оскарження судових рішень щодо судових витрат в адміністративному судочинстві регулюються та підпорядковані нормам КАС України (ч. 1 ст. 5, статті 87, 90, 94, 97, 98, 160, 161, 163, 168 цього Кодексу). Згідно зі змістом зазначених положень ЦПК України та КАС України вирішення судом питання про судові витрати відбувається лише в порядку, визначеному відповідними нормами вказаних процесуальних законів. Отже, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката витрати, понесені особою у зв'язку з реалізацією своїх процесуальних прав при розгляді справ у порядку цивільного та адміністративного судочинства, процесуальним законом віднесено до судових витрат. Вони відшкодовуються в порядку, передбаченому відповідним процесуальним законом, не є шкодою в розумінні ст. 1166 ЦК України і не можуть бути стягнуті за позовною вимогою про відшкодування шкоди	272
	12. ПІДСУДНІСТЬ	
1	Позови робітників і службовців, що випливають з трудових правовідносин, можуть пред'являтися як за місцем знаходження відповідача, так і за місцем проживання позивача. Позов до кількох відповідачів, які знаходяться в різних місцях, пред'являється за місцем знаходження одного з них за вибором позивача	276
2	Позов до кількох відповідачів, які проживають або знаходяться в різних місцях, пред'являється за місцем проживання або за місцем знаходження одного з відповідачів за вибором позивача	277

3	Позови про встановлення батьківства і стягнення коштів на утримання (аліментів) можуть пред'являтися за місцем проживання позивача	278
4	Позовні заяви подаються з додержанням правил ст. 123 ЦПК України, у відповідності з якими всі справи, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, крім тих, які віднесені до компетенції інших судів, розглядаються районними (міськими) судами	278
5	Згідно зі ст. 93 ЦК місцезнаходження юридичної особи є адреса органу або особи, які відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступають від імені. Статтею 95 ЦК установлено, що філією юридичної особи є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій. Відповідно до ч. 7 ст. 110 ЦПК позови, що виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, можуть пред'являтися за їх місцезнаходженням. Статтею 2 Закону «Про банки і банківську діяльність» визначено, що філією банку є відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку. Аналізуючи наведені норми, можна дійти висновку, що зміст ст. 287 ЦПК кореспондується зі змістом ч. 7 ст. 110 ЦПК. За таких обставин, ураховуючи, що філія банку здійснює банківську діяльність від імені банку та обслуговує відповідну юридичну або фізичну особу, заява про розкриття банкам інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної особи або фізичної особи у випадках, встановлених законом, може бути подана до суду за місцезнаходженням такої філії	279
6	Відповідно до ч. 8 ст. 110 ЦПК позови, що виникають з договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів	281
7	Відповідно до ч. 8 ст. 110 ЦПК України позови, що виникають з договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів. Звертаючись з позовом до районного суду, позивач указував, що відповідно до положень ст. 532 ЦК України в укладеному між сторонами кредитному договорі передбачалося, що місцем його виконання є визначена договором адреса банку для листування, яка територіально належить до підсудності цього суду. Зазначене посилання має значення для правильного вирішення питання про підсудність справи, а тому постановлена суддею суду першої інстанції ухвала про повернення позовної заяви без належної оцінки такого посилання на умови договору щодо місця виконання договору є помилковою, що відповідно до п. 2 ст. 342 ЦПК України стало підставою для скасування ухвали судді та передачі справи на новий розгляд до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження у справі	283
	13. ПОЗОВ	
1	Суд не вправі відмовити в прийнятті позовної заяви з мотиву, що позивач не представив доказів на ствердження своїх позовних вимог	285
2	Суддя вправі відмовити у прийнятті позовної заяви, коли є рішення чи ухвала, що набрали законної сили, постановлені по спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав	286

3	У разі подачі заяви про відмову від позову суд роз'яснює позивачеві наслідки цих дій і може її не прийняти, якщо вона суперечить законові чи порушує чиї-небудь права та охоронювані законом інтереси, зокрема, коли ухвала про закриття справи позбавить позивача можливості вирішити даний спір у судовому порядку при невиконанні відповідачем обіцянки добровільно поновити порушене право	287
4	У разі зміни підстав та предмета вимог у процесі розгляду порушеної цивільної справи, а також особи, до якої їх заявлено, вони вважаються новими вимогами і мають бути оформлені письмовою заявою згідно з вимогами ЦПК України, які пред'являються до позовних заяв	288
5	Питання про скасування забезпечення позову вирішується в судовому засіданні з повідомленням осіб, які беруть участь у справі, і ухвали з цього питання постановляються в нарадчій кімнаті	289
6	Суд не вправі відмовити у прийнятті позовної заяви з мотивів неналежності позивача або відповідача	290
7	Після порушення цивільної справи суддя не вправі відмовляти у прийнятті заяви, на підставі якої порушено справу. За наявності передбачених законом перешкод для розгляду справи у суді загальної юрисдикції питання щодо можливості провадження у справі чи його закриття вирішуються судом відповідно до положень ЦПК України	291
8	Постановляючи ухвалу про забезпечення позову, суд не врахував, що забезпечення позову можливе лише в разі достатньо обгрунтованого припущення про те, що невжиття заходів забезпечення може у майбутньому утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду. Проте в будь-якому випадку забезпечення позову щодо юридичної особи неможливе, коли воно припиняє її господарську діяльність	293
9	Позовні вимоги суд приймає до розгляду незалежно від закінчення строку позовної давності, а закінчення цього строку до пред'явлення позову є підставою для відмови в задоволенні позову	295
10	При вирішенні питання про прийняття позовної заяви суддя перевіряє, чи має заявник право на порушення справи, чи відповідають форма і зміст заяви вимогам закону, чи дотримані правила підсудності та чи немає інших, установлених законом, перешкод для порушення справи в суді. Відповідно до положень ЦПК позивач сам визначає зміст позовних вимог, викладає обставини, якими їх обгрунтовує, та зазначає докази на підтвердження обставин. Суддя при прийнятті заяви не має права давати оцінку доказам та встановлювати наявність чи відсутність обставин, якими обгрунтовуються вимоги	296
11	Перебіг строку позовної давності починається з дня виникнення права на позов. Право на позов виникає з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права	297
12	Відповідно до пунктів 3, 5, 6 ч. 2 ст. 119 ЦПК позовна заява повинна містити зміст позовних вимог, виклад обставин, якими позивач обгрунтовує вимоги, зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину. За змістом зазначеної норми саме позивач обгрунтовує свої вимоги з викладом відповідних обставин та зазначенням доказів, що підтверджують такі обставини. Сама по собі відсутність у позовній заяві чи додатках до неї доказів на підтвердження позовних вимог не перешкоджає розгляду справи, оскільки є підставою для відмови в задоволенні позову по суті, а не для визначення позовної заяви неподаною чи залишення її без розгляду з підстав п. 8 ч. 1 ст. 207 ЦПК	299

13	Якщо суддя, вирішуючи питання про відкриття провадження у справі, встановить, що справа не підсудна цьому суду, то відповідно до вимог ст. 115 ЦПК він має постановити ухвалу про повернення позовної заяви позивачеві для подання до належного суду, а не ухвалу про відмову у відкритті провадження	301
14	Способи забезпечення позову визначені цивільним процесуальним законом. Розглядаючи позов про усунення перешкод у користуванні квартирою та вселення, суд не має права обирати такі способи забезпечення позову, як негайне вселення особи до спірного жилого приміщення, заборона провадити певні дії по виселенню з нього та зобов'язання не чинити перешкод у користуванні ним, оскільки таким чином фактично задовольняє позовні вимоги, не вирішуючи справу по суті	303
15	Згідно з ч. 2 ст. 158 ЦПК у разі відмови в позові відповідач після набрання рішенням законної сили може стягнути з позивача збитки, завдані йому забезпеченням позову. Проте не є такими збитками втрати, яких відповідач зазнав у зв'язку з невиконанням угоди купівлі-продажу майна, укладеної в період чинності ухвали суду про забезпечення позову шляхом заборони на відчуження цього майна	304
14. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД		
1	Відкладаючи розгляд справи, суд повинен призначити день нового судового засідання, про що оголосити під розписку тим учасникам процесу, які з'явилися	306
2	Розгляд судом справи у відсутності однієї зі сторін, про яку нема відомостей, що їй вручена повістка, є порушенням вимог ст. 172 ЦПК УРСР	307
3	Невиконання судом вимог ст.ст. 178, 180 ЦПК УРСР, яке полягає у тому, що розгляд справи по суті почався без доповіді її матеріалів, з'ясування головуючим того, чи підтримує позивач свої вимоги, чи визнає їх відповідач і чи не бажають сторони укласти мирову угоду, та без заслуховування пояснень сторін, визнане істотними порушеннями норм процесуального права, і відповідно до ст. 314 ЦПК УРСР, є підставою для скасування судового рішення	308
4	Відповідно до ст. 103 ЦПК України сторони мають право на укладення мирової угоди в будь-якій стадії процесу. Суд не приймає відмови від позову, визнання позову відповідачем і не затверджує мирової угоди сторін лише у випадку, коли ці дії суперечать законові або порушують чиї-небудь права й охоронювані законом інтереси	309
5	Суд може розглянути справу у відсутності сторони, причини неявки якої в судове засідання невідомі, якщо у справі достатньо матеріалів для цього	311
15. ЗУПИНЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ		
1	Відповідно до п. 4 ст. 221 ЦПК УРСР суд зобов'язаний зупинити провадження в справі до вирішення іншої справи, що розглядається в цивільному чи іншому порядку, від наслідків вирішення якої залежить прийняття рішення у даній справі	313
2	Призначивши проведення технічної експертизи, суд відповідно до п. 5 ст. 222 ЦПК УРСР правильно зупинив провадження в справі	313

3	Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі смерті фізичної особи, яка була стороною у справі, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво (п. 1 ч. 1 ст. 201 ЦПК). Відповідно до ч. 1 ст. 37 ЦПК у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідної сторони або третьої особи на будь-якій стадії цивільного процесу. Якщо спадкоємцями померлого є малолітні або неповнолітні діти, які на підставі ч. 4 ст. 1268 ЦК вважаються такими, що прийняли спадщину, то згідно з вимогами ч. 1 ст. 39 ЦПК їх майнові інтереси захищають у суді їхні батьки, усиновлювачі, опікуни та інші особи, визначені законом	314
16. ЗАКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ		
1	Згідно з ч. 5 ст. 103 ЦПК УРСР суд не затверджує мирової угоди, якщо ці дії суперечать закону чи порушують чиї-небудь права та охоронювані законом інтереси. Закриваючи провадження у справі у зв'язку із затвердженням мирової угоди, суд не звернув уваги на те, що її умови про виділення позивачеві лише господарських будівель, які не можуть бути самостійним об'єктом права власності, суперечать закону	317
2	У разі смерті позивача у справі про відшкодування моральної шкоди суд повинен закрити провадження у цій справі, оскільки моральна шкода відшкодовується безпосередньо особі, яка зазнала фізичних або моральних страждань, і в таких правовідносинах відповідно не допускається правонаступництва	318
3	Провадження в справі може бути закрите лише з підстав, передбачених законом	319
4	Закриваючи провадження в справі у зв'язку з відмовою від позову, суд зобов'язаний перевірити, чи не суперечать такі дії законові та чи не порушують вони чиїх-небудь прав і охоронюваних законом інтересів	320
5	Визнання відповідачем боргу, але тривале неповернення його не є підставою для закриття справи з мотиву відсутності спору про право цивільне	321
6	Суд обґрунтовано закрив провадження у справі про захист честі і гідності, оскільки в порядку, передбаченому ст. 7 Цивільного кодексу України, не можуть розглядатися вимоги про спростування відомостей, які містяться в актах про накладення на працівника дисциплінарного стягнення	323
7	Закриття провадження в справі з мотивів відсутності закону, що регулює такі правовідносини, Цивільним процесуальним кодексом і, зокрема, п. 1 ст. 227, на який послався суд, не передбачено	324
8	Відповідно до вимог ЦПК України провадження у справі підлягає закриттю у зв'язку зі смертю сторони, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва	325
9	У справі про розірвання договору довічного утримання смерть позивача не може бути підставою для закриття провадження в цій справі, якщо є спадкоємці за законом чи заповітом	326
10	Суд не вправі закривати провадження в справі через недієздатність позивача	327

11	За п. 3 ст. 227 ЦПК України провадження в цивільній справі може бути закрито з підстав наявності рішення в іншій справі, що набрало законної сили, у тому разі, коли в обох справах сторони, підстави і предмет спору є тотожними	328
	17. ЗАЛИШЕННЯ ЗАЯВИ БЕЗ РОЗГЛЯДУ	
1	Відповідно до ч. 5 ст. 172 і п. 4 ст. 229 Цивільного процесуального кодексу суд залишає заяву позивача без розгляду, якщо при відкладенні розгляду справи в зв'язку з його неявкою або неповідомленням причин неявки суд визнав необхідним заслухати особисті пояснення позивача і повідомив його про це, але останній в судове засідання не з'явився і не повідомив про причини неявки	330
2	Якщо суд визнає потрібним, щоб сторона, яка не з'явилася в судове засідання, дала особисті пояснення, він відповідно до частин 3, 4 ст. 172 ЦПК України відкладає розгляд справи. У разі неявки в судове засідання позивача без поважних причин за викликом суду (ч. 3 цієї статті) або його повторної неявки за викликом суду незалежно від причин (п. 4 ст. 229 цього Кодексу) суд залишає заяву без розгляду	331
3	Суд не вправі залишати позов без розгляду з мотиву, що сторона не представила доказів на підтвердження позовних вимог	332
4	Залишення судом позову без розгляду з мотиву відсутності відповідних доказів суперечить вимогам ст. 229 ЦПК УРСР	333
	18. СУДОВІ РІШЕННЯ	
1	Відповідно до ст. 211 ЦПК поправки в рішенні суду повинні бути застережені перед підписом суддів	335
2	Рішення суду має відповідати вимогам ст. 203 ЦПК УРСР	336
3	Суд зобов'язаний направити стороні копію рішення протягом п'яти днів з дня його оголошення, якщо сторона (її представник) не була присутньою при розгляді справи	337
4	Мотивувальна частина рішення повинна містити встановлені судом обставини, які мають значення для справи, їх юридичну оцінку, а також оцінку всіх доказів, посилання на закон та інші нормативні акти, на підставі яких визначено права і обов'язки сторін у спірних правовідносинах, а в резолютивній частині мають бути зазначені висновки суду щодо всіх заявлених вимог	338
5	Згідно зі ст. 215 ЦПК суд вправі роз'яснити своє рішення, не змінюючи при цьому його змісту, у разі, коли воно є неясним або розуміння його викликає труднощі	339
6	Якщо при вирішенні спору про розмір відшкодування втраченої потерпілим внаслідок ушкодження здоров'я заробітної плати, яке організація провадить добровільно, суд визнає, що відповідач визначив розмір відшкодування відповідно до законодавства, суд повинен не відмовляти в позові, а постановити рішення про проведення відшкодування на майбутній період у цьому ж обсязі	340
7	Відповідно до ст. 214 ЦПК України заява про постановлення додаткового рішення у випадках, передбачених зазначеною нормою, може бути подана особами, які брали участь у справі, протягом десяти днів з дня постановлення рішення. Заява, яку подано після закінчення цього строку, залишається без розгляду в разі відсутності клопотання про поновлення пропущеного строку або коли це клопотання залишено без задоволення у зв'язку з пропуском десятиденного строку без поважних причин	341

8	Суд касаційної інстанції скасував судові рішення у справі і направив її на новий розгляд, оскільки спір про вимоги щодо визнання акта юридичної особи недійсним був вирішений без залучення цієї особи до участі у справі, а роз'ясненням рішення було змінено суть останнього і поширено дію рішення на осіб, які не брали участі у справі	343
9	Звернення зі скаргою до органу, уповноваженого на її розгляд, не можна вважати передбаченим ст. 7 ЦК України поширенням відомостей, що порочать честь, гідність чи ділову репутацію особи, і в тому разі, коли такого характеру відомості, про які йшлось у скарзі, не підтвердились	345
10	При вирішенні спорів про відповідальність за неналежне надання послуг з опалення жилих приміщень і гарячого водопостачання слід виходити з норм Закону України «Про захист прав споживачів», прийнятих згідно з ним нормативних актів, відповідних норм Цивільного кодексу України та іншого законодавства, що регулюють ті ж самі питання і не суперечать Закону «Про захист прав споживачів»	346
11	Висновки суду ґрунтуються на недостатньо досліджених і неналежно оцінених ним матеріалах, що є істотним порушенням норм процесуального права. Тому таке рішення не може бути визнано законним та обґрунтованим і підлягає скасуванню	349
12	Особиста думка адвоката щодо конкретної події чи факту, висловлена в судовому засіданні, не може бути підставою для постановлення окремої ухвали, якщо це не є наслідком істотних недоліків в його роботі	352
13	Під час розгляду справ про захист честі та гідності слід мати на увазі, що критична оцінка певних фактів і недоліків, думки та судження, критичні рецензії творів не можуть бути підставою для задоволення вимог про відшкодування моральної шкоди	353
14	Якщо під час дорожньо-транспортної пригоди працівник використовував належний підприємству автомобіль як орендатор (за відповідним договором), то саме він вважається володільцем цього транспортного засобу (джерела підвищеної небезпеки), а не підприємство	354
15	Відповідно до ч. 2 ст. 215 ЦПК України питання про роз'яснення рішення розглядається судом у десятиденний строк з викликом сторін і повідомленням у встановленому законом порядку про час і місце розгляду справи, проте неявка їх не перешкоджає розгляду питання про роз'яснення рішення. Відсутність у справі даних про те, що сторони були повідомлені судом належним чином, є підставою для скасування ухвали суду та направлення справи на новий судовий розгляд	356
16	Якщо сторони уклали між собою договір про сумісну діяльність, предметом якого є будівництво квартири, то правовідносини, що виникли з приводу невиконання однією зі сторін умов цього договору та стягнення неустойки, не можуть регулюватися Законом України «Про захист прав споживачів»	357
17	Відповідно до ст. 200 ЦК України 1963 р. боржник вправі висувати проти вимог нового кредитора всі заперечення, які він мав проти первісного кредитора на момент одержання повідомлення про уступку вимоги. Ці заперечення суд повинен ретельно перевірити і дати їм належну оцінку	359

18	Додаткове рішення у справі може бути постановлено судом за клопотанням сторін протягом 10 днів з дня ухвалення рішення за наявності обставин, визначених у чотирьох пунктах ст. 214 ЦПК України, зокрема відносно якої-небудь позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази, давали пояснення на постановлене рішення; якщо суд, розв'язавши питання про право, не зазначив точно розміру присудженого стягнення або які дії треба виконати; якщо суд не вказав про негайне виконання рішення у випадках, передбачених у ст. 217 ЦПК України; якщо суд не вирішив питання про судові витрати	360
19	Суд безпідставно відмовив у задоволенні позову в частині зобов'язання відповідача видати дублікат трудової книжки без внесення запису про звільнення, визнаного цим же судом недійсним, оскільки відповідно до п. 2.1 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників за наявності в трудовій книжці запису про звільнення або переведення на іншу роботу, надалі визнаного недійсним, на прохання працівника видається «Дублікат» трудової книжки без внесення до неї запису, визнаного недійсним	362
20	При визначенні розміру відшкодування за ушкодження здоров'я неповнолітнього, який не досяг 15 років, правила щодо врахування вини потерпілого не застосовуються, крім випадків, коли здоров'я ушкоджено у зв'язку із вчиненням ним злочину, покарання за який передбачено ст. 10 КК України 1960 р.	364
21	Згідно зі ст. 71 ЖК України при тимчасовій відсутності наймача або членів його сім'ї за ними зберігається жиле приміщення протягом шести місяців. Якщо наймач або члени його сім'ї були відсутні з поважних причин понад шість місяців, цей строк за заявою відсутнього може бути продовжено наймодавцем, а в разі спору — судом. У ЖК України не передбачено право піднаймача житлового приміщення звертатися з позовом про визнання наймача таким, що втратив право користування жилим приміщенням на підставі ст. 71 Кодексу	366
22	Окрема ухвала відповідно до ч. 1 ст. 211 ЦПК може бути постановлена судом лише тоді, коли за результатами розгляду справи буде виявлено порушення закону, а також причини та умови, що сприяли вчиненню цього порушення	367
23	Обчислення розміру орендної плати за землю здійснюється на підставі договору оренди. Урахування індексів інфляції при обчисленні орендної плати за землю можливе лише у тому випадку, якщо така умова була передбачена договором оренди	369
24	Обов'язок службової особи, винної в незаконному звільненні або переведенні працівника на іншу роботу, покрити шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації у зв'язку з оплатою працівникові часу вимушеного прогулу або часу виконання нижче оплачуваної роботи у випадках, якщо звільнення чи переведення здійснено з порушенням закону або якщо власник чи уповноважений ним орган затримав виконання рішення суду про поновлення на роботі, передбачено ст. 237 КЗпП України. Ухвалення рішення про застосування такої відповідальності службової особи на підставі статей 1166, 1191 ЦК України є неправомірним	371

25	Якщо члени колективного сільськогосподарського підприємства звернулись із позовом про визнання недійсними рішень загальних зборів членів цього підприємства про надання згоди на вилучення земельних ділянок із земель підприємства та обґрунтували його тим, що вказані земельні ділянки були розпайовані між його членами, позивачі як власники паїв своєї згоди на вилучення землі не давали, участі в загальних зборах не брали, про скликання зборів їх не повідомили і питання про умови вилучення землі та розмір компенсації збори не вирішили, суд повинен встановити та зазначити в рішенні, чи були розпайовані землі колективного сільськогосподарського підприємства станом на час прийняття загальними зборами оскаржуваних рішень, чи був визначений розмір частки (паю) землі кожного з членів цього підприємства з видачею їм відповідних сертифікатів, з'ясувати, чи виникло у членів колективного сільськогосподарського підприємства право спільної часткової власності на землю, чи давали в такому випадку згоду на вилучення землі всі її співвласники. Крім того, суд має ретельно перевірити законність прийняття зборами членів підприємства рішень про надання згоди на вилучення землі з огляду на пояснення позивачів про те, що вони на зборах присутніми не були й згоди на вилучення земельних ділянок не давали. Суд також повинен перевірити, чи було дотримано при прийнятті оскаржуваних рішень загальних зборів передбачений порядок погодження питань, пов'язаних із вилученням земель, що був чинним на час виникнення спірних правовідносин	373
26	Під час розгляду спору судам слід мати на увазі, що рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги процесуального закону і всебічно перевіривши обставини, вирішив спір згідно з нормами матеріального права, а обґрунтованим визнається рішення, у якому повно відображені обставини, що мають значення для розглядуваної справи, висновки суду про встановлені обставини та правові наслідки є вичерпними, відповідають дійсності і підтверджуються достовірними доказами, дослідженими в судовому засіданні	378
27	Правовідносини щодо відшкодування матеріальної та моральної шкоди між особою, визнаною потерпілою у кримінальній справі, та державою врегульовані ст. 1177 ЦК України. Проте умови та порядок відшкодування за цією статтею законом не визначені, а тому висновок суду про задоволення позову особи, потерпілої у кримінальній справі, з підстав, зазначених у статтях 1173, 1174 ЦК, є передчасним	381
28	За змістом ст. 1 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» в процесі приватизації громадяни набувають право власності на квартири та допоміжні приміщення багатоквартирного будинку, які призначені для забезпечення його експлуатації та побутового обслуговування мешканців (сходові клітини, вестибюлі, перехідні шлюзи, позаквартирні коридори, колясочні, кладові, сміттєкамери, горища, підвали, шахти і машинні відділення ліфтів, вентиляційні камери та інші технічні приміщення). Нежилі приміщення в жилому будинку, які призначені для торговельних, побутових та інших потреб непромислового характеру і є самостійними об'єктами цивільно-правових відносин, до житлового фонду не входять (ч. 3 ст. 4 ЖК України). У результаті приватизації квартир такого будинку їх мешканцями право власності в останніх на ці приміщення не виникає.При вирішенні позову про визнання незаконними рішень міської ради щодо включення до переліку об'єктів групи «А» комунальної власності територіальної громади м. Миколаєва, що підлягають приватизації шляхом викупу, підвального приміщення багатоквартирного жилого будинку суд має звернути увагу на зазначені вище положення закону та з'ясувати — чи призначене спірне приміщення для забезпечення експлуатації будинку або побутового обслуговування його мешканців, чи воно призначене для інших потреб непромислового характеру, обліковане в БТІ як самостійний об'єкт цивільно-правових відносин і до житлового фонду не належить	383

19. ЗАОЧНИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ		
1	Відповідно до ч. 4 ст. 231 ЦПК заочне рішення може бути оскаржене відповідачем в загальному порядку лише у разі залишення судом, який його ухвалив, без задоволення заяви відповідача про перегляд заочного рішення. Апеляційний суд на зазначене уваги не звернув та, приймаючи до розгляду апеляційну скаргу відповідача на заочне рішення суду, подану відповідно до глави 1 розділу V ЦПК, не з'ясував, чи переглядалося воно судом, який його ухвалив, у порядку, передбаченому главою 8 розділу III ЦПК та, відповідно, чи є підстави для прийняття апеляційної скарги до розгляду. Таким чином, апеляційним судом було порушено порядок вирішення питання про прийняття апеляційної скарги до розгляду, що стало підставою для скасування ухваленого ним рішення та передачі справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції зі стадії вирішення питання про прийняття апеляційної скарги	386
2	Згідно зі статтями 231, 232 ЦПК, у загальному порядку, установленому для апеляційного провадження, заочне рішення може бути оскаржене у випадках, передбачених цим Кодексом, зокрема, якщо скаргу подано позивачем, у разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення, а також у разі оскарження позивачем та відповідачем повторного заочного рішення	387
20. ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ		
1	Встановлення факту належності правовстановлюючих документів провадиться судовим порядком лише при неможливості встановити його іншим шляхом	389
2	Згідно зі ст. 16 Цивільного кодексу громадянин, який внаслідок душевної хвороби або недоумства не може розуміти значення своїх дій або керувати ними, може бути визнаний судом недієздатним в порядку, передбаченому ЦПК, і над ним встановлюється опіка	390
3	Відповідно до ст. 255 ЦПК УРСР справи окремого провадження суд розглядає з участю заявника і заінтересованих осіб	392
4	Якщо при розгляді справи порядком окремого провадження виникне спір про право, підвідомчий судовим органам, суд залишає заяву без розгляду та роз'яснює заінтересованим особам, що вони вправі подати позов на загальних підставах	393
5	Справи про встановлення факту батьківства щодо дітей, народжених до жовтня 1968 року, вирішуються за правилами ст. 274, 275 ЦПК України	394
6	Справи про усиновлення дітей, які проживають на території України, розглядаються судом у порядку окремого провадження. Суд розглянув дану справу в порядку позовного провадження і постановив рішення, яке за змістом не відповідає ЦПК	395
7	Відповідно до Положення про порядок і критерії призначення компенсаційних виплат громадянам, які постраждали від націонал-соціалістських переслідувань у роки Другої світової війни, Федеративна республіка Німеччина надає такі компенсації колишнім в'язням нацистських таборів (з числа цивільного населення) згідно з переліком цих таборів за умови встановлення факту примусового тримання. У разі відсутності документів, що засвідчують факти націонал-соціалістських переслідувань, в архівних установах колишнього СРСР та країн, на території яких трималися жертви націонал-соціалізму, такий факт може встановлюватися на підставі свідчень одного чи більше свідків, які мають документи про їх примусове тримання	397

8	Справи про визнання громадянина недієздатним можуть бути порушені лише за заявою осіб, зазначених у ЦПК України, і розглядатися згідно з нормами цього Кодексу з обов'язковою участю представників органів опіки та піклування	398
9	Встановлюючи факт перебування особи в концтаборі, суд не навів у рішенні мотивів, які б свідчили про те, що місце її утримання було концтабором	399
10	Правила ч. 3 ст. 255 ЦПК України 1963 р. не поширюються на справи, порушені за заявою про визнання громадянина недієздатним, оскільки від вирішення питання щодо дієздатності громадянина залежить можливість його участі у вирішенні інших цивільних справ. З огляду на зазначене такі заяви підлягають розглядові окремо від інших вимог у порядку окремого провадження	401
11	Під час розгляду справи про встановлення батьківства суд повинен враховувати роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, викладені в п. 3 постанови від 15 травня 2006 р. № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів», де зазначено, що при розгляді справ про встановлення батьківства щодо дитини, яка народилася до 1 січня 2004 р., необхідно застосовувати відповідні норми КпШС України, беручи до уваги всі докази, що достовірно підтверджують визнання відповідачем батьківства, в їх сукупності, зокрема спільне проживання й ведення спільного господарства відповідачем та матір'ю дитини до її народження, спільне виховання або утримання ними дитини. Відповідно до п. 9 цієї постанови у разі, коли ухилення сторони у справі щодо визнання батьківства від участі в експертизі або від подання необхідних матеріалів, документів тощо унеможливлює її проведення, суд відповідно до ст. 146 ЦПК України може визнати факт, для з'ясування якого її було призначено, або відмовити в його визнанні (залежно від того, хто зі сторін ухиляється, а також яке значення має для них ця експертиза). Якщо відповідач у такій справі ухиляється від участі у проведенні судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи, суд вправі постановити ухвалу про його примусовий привід	403
12	Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 6 лютого 2008 року	406
13	Порядок розкриття банківської таємниці визначено ст. 62 Закону від 7 грудня 2000 р. № 2121-III «Про банки і банківську діяльність», відповідно до ч. 1 якої інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками, зокрема: на письмову вимогу суду або за рішенням суду (п. 2 ч. 1 ст. 62); органам Державної податкової служби України на їх письмову вимогу з питань оподаткування або валютного контролю стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу (п. 4 ч. 1 ст. 62). Отже, за змістом зазначених норм закону рішення суду про розкриття банківської таємниці та письмова вимога органу Державної податкової служби України є окремими і самостійними підставами для розкриття банком банківської таємниці	407

14	Згідно з п. 1 ст. 234 ЦПК України окреме провадження — це вид непозовного цивільного судочинства, у порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Відповідно до положень ч. 5 ст. 234 цього Кодексу суд розглядає в порядку окремого провадження справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення. Якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах (ч. 6 ст. 235 ЦПК України)	410
15	За положеннями ст. 289 ЦПК України справа про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, розглядається у п'ятиденний строк з дня надходження заяви у закритому судовому засіданні з повідомленням заявника, особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, та банку, а у випадках, коли справа розглядається з метою охорони державних інтересів та національної безпеки, — з повідомленням тільки заявника. Неявка в судове засідання без поважних причин заявника та (або) особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, чи їх представників або представника банку не перешкоджає розгляду справи, якщо суд не визнав їхню участь обов'язковою. Тобто участь особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, у розгляді відповідної справи не є обов'язковою. Відповідно до ст. 74 цього Кодексу судові повідомлення здійснюються судовими повістками-повідомленнями. Судові повістки-повідомлення надсилаються особам, які беруть участь у справі, з приводу вчинення процесуальних дій, в яких участь цих осіб не є обов'язковою. Судова повістка-повідомлення повинна бути вручена завчасно. Повістка-повідомлення, на відміну від судової повістки про виклик, не містить зобов'язання щодо вручення з повідомленням про отримання адресатом та щодо строку її вручення	412
21. АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ		
1	Особи, які брали участь у справі, можуть порушити питання про виключення з рішення посилання на недостовірну, на їх думку, інформацію в порядку, встановленому цивільним процесуальним законодавством для перегляду судових рішень, а не шляхом пред'явлення позову	415
2	Суд апеляційної інстанції при скасуванні рішення суду першої інстанції направляє справу на новий розгляд до цього ж суду в тому випадку, коли встановить такі порушення останнім процесуального права, що перешкоджають суду апеляційної інстанції дослідити нові докази чи обставини, які не були предметом розгляду в суді першої інстанції. В іншому випадку суд апеляційної інстанції має право сам встановлювати нові факти, досліджувати нові докази, а також докази, що, на думку осіб, які беруть участь у справі, досліджувалися з порушенням встановленого ЦПК України порядку	416

3	При приватизації жилих приміщень у багатоквартирних будинках державного житлового фонду громадяни, на користь яких проводиться відчуження приміщень, набувають права власності як на відповідні квартири чи кімнати в них, так і на належні до них господарські споруди та приміщення (підвали, сараї тощо) незалежно від того, чи створені власниками квартир. Товариства або об'єднання індивідуальних власників квартир можуть створюватись для забезпечення ефективного використання приватизованих квартир та управління ними. Тому на переобладнання горищ і заміну дахів у будинках, в яких є приватизовані квартири, необхідна згода власників останніх	418
4	При розгляді справи за позовом члена колективного виробничого господарства до правонаступника цього господарства — агропромислового кооперативу — про стягнення грошової вартості майнового паю суд повинен враховувати, що Законом «Про колективне сільськогосподарське підприємство», зокрема статтями 7, 9, 23, визначення порядку виділення майнового паю члена колективного виробничого господарства, який виходить із нього, структури й вартості паю віднесено до компетенції органу самоврядування колективного підприємства, який діє відповідно до статуту підприємства та затверджених ним актів, зокрема Положення про пайовий фонд майна. Крім того, суду необхідно встановити факт отримання правонаступником від реформованого підприємства саме грошових коштів як частки майна його членів та врахувати, що правонаступник має зобов'язання перед позивачами у межах складу й вартості переданого йому майна колективного підприємства, членами якого вони були, та перевірити, чи може майно колишніх членів господарства бути виділене в натурі, а не у грошовій формі	420
5	Відповідно до ст. 313 ЦПК України ухвала апеляційного суду, крім іншого, має містити мотиви, за якими суд апеляційної інстанції дійшов свого висновку, і посилання на закон, яким він керувався, а при відхиленні апеляційної скарги в ухвалі зазначаються конкретні обставини й факти, якими спростовуються наведені в ній доводи. Невідповідність ухвали апеляційного суду зазначеним вимогам свідчить про порушення цим судом процесуального права, яке згідно зі ст. 336 ЦПК України є підставою для скасування ухвали й направлення справи на новий апеляційний розгляд	422
6	Відповідно до ч. 2 ст. 294, ст. 139 ЦПК України суддя, встановивши, що апеляційна скарга подана без додержання вимог, передбачених у ст. 293 цього Кодексу, постановляє ухвалу про залишення скарги без руху до виправлення скаржником усіх недоліків. Ухвала має бути мотивована належним чином та містити перелік усіх недоліків, які необхідно усунути	423
7	Згідно зі ст. 216 ЦПК України сторонам та третім особам, притягнутим до участі у справі, які фактично не були присутніми в судовому засіданні при розгляді останньої, суд надсилає копії рішення та ухвал про зупинення чи закриття справи або залишення заяви без розгляду протягом п'яти днів з дня їх оголошення. Це правило поширюється й на ті випадки, коли справа розглянута без участі однієї зі сторін в апеляційній інстанції	425

8	Відмовляючи особі у прийнятті апеляційної скарги на рішення суду на підставі ст. 290 ЦПК України, суддя виходив з того, що ця особа не брала участі у справі та не є стороною у справі, а тому не має права на його оскарження. Проте згідно з п. 4 ст. 307 ЦПК України підставою для скасування рішення суду є вирішення судом витань про права та обов'язки осіб, які не були притягнуті до участі у справі. Оскільки суддя не врахував, що вирішенням заяви про встановлення факту родинних відносин зачіпаються інтереси особи, котра хоч і не брала участі у розгляді справи, але за договором купівлі-продажу є власником квартири, на яку в порядку спадкоємства претендує заявник, то відмова у прийнятті апеляційної скарги є безпідставною	427
9	За змістом ст. 492 КЗпП України не може бути підставою для поновлення на роботі особи, звільненої за п. 1 ст. 40 цього Кодексу, лише недотримання строку попередження працівника про звільнення, якщо роботодавець дотримав усі інші правила і звільнення працівника, передбачені трудовим законодавством	428
10	Порушення апеляційним судом норм процесуального права, встановлених ЦПК щодо підготовки цивільної справи до розгляду в апеляційному порядку, є підставою для скасування ухвали апеляційного суду та передачі справи на новий апеляційний розгляд	430
11	Частиною 1 ст. 293 ЦПК визначено вичерпний перелік ухвал суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду. Оскаржувана в апеляційному порядку ухвала районного суду про відмову в прийнятті та об'єднанні в одне провадження з первісним позовом зустрічної позовної заяви до цього переліку ухвал не входить, а тому не може бути оскаржена в апеляційному порядку окремо від рішення суду	432
12	Апеляційний суд неправильно застосував норми матеріального права, що призвело до неправильного вирішення спору	433
13	Законодавство, що регулює трудові відносини і, зокрема, ст. 117 КЗпП України, не передбачає стягнення заборгованості із заробітної плати та середнього заробітку, які виникли у зв'язку з невиконанням судових рішень у трудових спорах, а тому суд, установивши, що позовні вимоги фактично стосуються стягнення сум за невиконання рішення, у задоволенні такого позову, пред'явленого на підставі ст. 117 КЗпП України, повинен відмовити	435
14	Відповідно до визначеного ЦПК України переліку підстав, за наявності яких суд апеляційної інстанції скасовує рішення суду першої інстанції з направленням справи до цього суду на новий розгляд, це може мати місце, якщо: справу розглянув неповноважний суддя; рішення ухвалено чи підписано не тим суддею, який розглядав справу; справа була розглянута за відсутності будь-кого з осіб, які беруть участь у справі і яким не було повідомлено про час і місце судового засідання; суд вирішив питання про права й обов'язки осіб, які не були притягнуті до участі у справі	437

15	При настанні страхових подій, передбачених п. 2 Положення про порядок і умови державного обов'язкового особистого страхування осіб рядового, начальницького та вільнонайманого складу органів і підрозділів внутрішніх справ України (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1991 р. № 59, діє в редакції постанови від 19 листопада 1992р. № 627 зі змінами, внесеними постановами від 9 березня 1995 р. № 165 та від 22 березня 1995 р. № 206), виплату страхових сум провадить Національна акціонерна страхова компанія «Оранта». У разі виникнення спору щодо виплати страхових сум він вирішується в установленому законом порядку між застрахованим (його спадкоємцями) і Національною акціонерною страховою компанією «Оранта»	439
16	Розглядаючи в апеляційному порядку справу про стягнення збитків, апеляційний суд не врахував, що предметом позову є стягнення збитків, заподіяних позивачу несвоєчасним виконанням рішення суду, ухваленого в іншій справі за позовом цієї особи про зобов'язання виконати договір міни, а тому безпідставно вирішив питання про закриття провадження відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 205 ЦПК України з мотивів, що є таким, що набрало законної сили, рішення суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав	441
17	Відповідно до ч. 1 ст. 303 ЦПК України під час розгляду справи в апеляційному порядку апеляційний суд перевіряє законність і обгрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги та вимог, заявлених у суді першої інстанції. Згідно з ч. 2 зазначеної статті цього Кодексу апеляційний суд досліджує докази, які судом першої інстанції були досліджені з порушенням встановленого порядку або в дослідженні яких було неправомірно відмовлено, а також нові докази, неподання яких до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами. На порушення вимог статей 303, 316 ЦПК України апеляційний суд взяв до уваги та дав оцінку доказам, на підставі яких ухвалив нове рішення, не встановивши при цьому та не зазначивши у рішенні, в чому полягало порушення судом першої інстанції встановленого порядку дослідження доказів, чи було неправомірно відмовлено відповідачу в дослідженні доказів, наданих ним апеляційному суду, а також якими причинами зумовлено неподання нових доказів до суду першої інстанції та чи були ці причини поважними	442
18	Відповідно до ч. 1 ст. 318 ЦПК України якщо апеляційні скарги на рішення або ухвалу суду першої інстанції були подані в установлені цим Кодексом строки, але надійшли до суду після закінчення апеляційного розгляду справи або коли строки на подання апеляційної скарги у зв'язку з пропущенням їх з поважних причин були поновлені або продовжені і особа, яка подала апеляційну скаргу, не була присутня під час розгляду справи, апеляційний суд розглядає цю скаргу за правилами цієї глави ЦПК України. Згідно ч. 2 ст. 318 ЦПК України залежно від обгрунтованості скарги, зазначеної в ч. 1 цієї статті, суд ухвалює рішення або постановляє ухвалу відповідно до ст. 307 цього Кодексу. При цьому за наявності підстав може бути скасовано рішення або ухвалу апеляційного суду. Якщо після розгляду справи в апеляційному порядку апеляційний суд постановив ухвалу про залишення рішення суду першої інстанції без змін, але за результатами розгляду апеляційної скарги другої сторони, що відбувся на підставі ч. 1 ст. 318 ЦПК України, ухвалив нове рішення по суті, він має вирішити питання про скасування своєї попередньої ухвали з огляду на ч. 2 ст. 318 цього Кодексу, оскільки наявність у справі двох ухвал апеляційного суду призводить до суперечностей у питанні набрання законної сили рішенням районного суду	445

22. КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ		
1	Порушень або неправильного застосування судом норм матеріального чи процесуального права у справі немає. Тому судова палата з цивільних справ Верховного Суду України касаційну скаргу відхилила	448
2	Присуджена до стягнення сума середнього заробітку за час затримки розрахунку з працівником при його звільненні не належить до заробітної плати, а є разовою виплатою — санкцією за несвоєчасний розрахунок, — тому не може бути об'єктом індексації згідно із Законом України «Про індексацію грошових доходів населення»	449
3	Член колективного сільськогосподарського підприємства, включений до списку, що додається до державного акта на право колективної власності на землю, набуває права на земельну частку (пай) з дня видачі цього акта, і в разі його смерті успадкування права на земельний пай здійснюється за нормами Цивільного кодексу України, в тому числі й у випадку, коли з різних причин він не зміг отримати сертифікат на право на земельний пай	450
4	При припиненні трудового договору за угодою сторін згідно з п. 1 ст. 36 КЗпП України, на відміну від звільнення працівника за власним бажанням за ст. 38 цього Кодексу, можливості відкликання працівником своєї заяви про звільнення не передбачено. Анулювання домовленості між працівником і власником підприємства про припинення трудового договору за п. 1 ст. 36 КЗпП може мати місце лише при взаємній згоді на це власника або уповноваженого ним органу та працівника	452
5	Відмовляючи у задоволенні позову про захист честі і гідності та відшкодування моральної шкоди, суд не врахував вимог ст. 28 Конституції України, згідно з якою кожен має право на повагу до його гідності. Відповідно до ст. 4 ЦК України 1963 р. цивільні права та обов'язки виникають як з підстав, передбачених законодавством, так і з дій громадян та організацій, які хоч і не передбачені ним, але виходячи із загальних засад і змісту цивільного законодавства породжують цивільні права та обов'язки	453
6	Відповідно до ч. 2 ст. 79 ЦК України 1963 р. перебіг строку позовної давності за спорами, в яких однією або обома сторонами є громадяни, переривається вчиненням зобов'язаною особою дій, що свідчать про визнання боргу	454
7	Відповідно до вимог ст. 333 ЦПК України Верховний Суд України в касаційному порядку перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального або норм процесуального права і не вправі встановлювати або вважати доведеними обставини (факти), що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень (ухвал) лише в межах вимог, заявлених у суді першої інстанції	456

8	Продаж автомобілів інвалідам унаслідок професійного захворювання на пільгових умовах провадиться за рішенням Міністерства праці та соціального захисту населення Автономної Республіки Крим, головних управлінь праці та соціального захисту населення обласних, Київської міської та Севастопольської міської державних адміністрацій. Ці рішення відповідно до п. 28 Порядку забезпечення інвалідів автомобілями (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 р. № 999) мають бути погоджені з відповідними відділеннями виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Клопотання про пільговий продаж автомобіля конкретній особі, що є інвалідом внаслідок професійного захворювання, порушується управлінням праці та соціального захисту населення районної державної адміністрації за місцем постійного проживання інваліда	458
9	Відповідно до пунктів 1, 3 ч. 1 ст. 1188 ЦК України шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, а саме: шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується винною особою; за наявності вини всіх осіб, діяльністю яких було завдано шкоди, розмір відшкодування визначається у відповідній частці залежно від обставин, що мають істотне значення	460
10	Правило, встановлене ч. 2 ст. 195 ЦК України 1963 р. щодо сплати подвійної суми завдатку, застосовується у випадках, коли між сторонами було укладено договір, але він не виконується з вини якоїсь зі сторін. У тих випадках, коли сторони лише домовились укласти договір, але відповідним чином його не оформили, сплачені в рахунок виконання договору платежі вважаються авансом і повертаються в тому розмірі, в якому надавались	462
11	Відповідно до частин 1, 3 ст. 70 СК України у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором. За рішенням суду частка майна дружини (чоловіка) може бути збільшена, якщо з нею (ним) проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син (дочка). Умовою збільшення частки майна на користь того з подружжя, з ким проживає дитина, а також непрацездатні повнолітні син (дочка), є недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування розмір аліментів, які вони одержують	464
12	Відповідно до ч. 2 ст. 1259 ЦК України фізична особа, яка є спадкоємцем за законом наступних черг, може за рішенням суду одержати право на спадкування разом із спадкоємцями тієї черги, яка має право на спадкування, за умови, що вона протягом тривалого часу опікувалася, матеріально забезпечувала, надавала іншу допомогу спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані	466
13	Згідно з Порядком складання та вимогами до санітарно-гігієнічних характеристик умов у праці санітарно-гігієнічна характеристика складається лікарем з гігієни праці закладу державної санітарно-епідеміологічної служби за місцем знаходженням підприємства, де працює хворий. Підставою для складання санітарно-гігієнічної характеристики є акт санітарно-гігієнічного обстеження об'єкта за формою № 315/0. Обстеження проводиться за участю представників підприємства, первинної	468

	профспілкової організації, членом якої є хворий, або уповноваженої найманими працівниками особи з питань охорони праці, якщо хворий не є членом профспілки, та робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України за місцем знаходження підприємства. Обов'язковою умовою для складання санітарно-гігієнічної характеристики умов праці є акт санітарно-епідеміологічного обстеження об'єкта за встановленою формою, який складається комісійно, а саму характеристику заклад державної санітарно-епідеміологічної служби готує одноособово, на підставі цього акта. У зазначеному Порядку встановлено, що на робочі місця осіб, які працюють, складається санітарно-гігієнічна характеристика умов праці, а на непрацюючих пенсіонерів та осіб, що не працюють, відповідно до п. 1.9 Порядку складається інформаційна довідка про умови праці працівника при підозрі в нього професійного захворювання на підставі даних про умови праці на їх робочих місцях, при збереженні останніх на підприємстві, де вони раніше працювали, отриманих на підставі даних закладу державної санітарно-епідеміологічної служби, наукових досліджень (розробок), характеристики виробничих факторів на аналогічних виробництвах. Обстеження підприємства для складання такої інформаційної довідки, у разі необхідності, проводиться за участю представника робочих органів виконавчої дирекції зазначеного Фонду	
14	Відповідно до ч. 4 ст. 65 СК України договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї. Не є підставою для позбавлення одного з подружжя права власності на частину майна та обставина, що свідоцтво про право власності на майно отримано іншим із подружжя після розірвання шлюбу, оскільки спірне майно придбано під час шлюбу за кошти подружжя, а отже, може бути об'єктом його спільної сумісної власності	471
15	Обчислення розміру орендної плати за землю здійснюється на підставі договору оренди. Урахування індексів інфляції при обчисленні орендної плати за землю можливе лише у тому випадку, якщо така умова була передбачена договором оренди	474
16	Якщо члени колективного сільськогосподарського підприємства звернулись із позовом про визнання недійсними рішень загальних зборів членів цього підприємства про надання згоди на вилучення земельних ділянок із земель підприємства та обґрунтували його тим, що вказані земельні ділянки були розпайовані між його членами, позивачі як власники паїв своєї згоди на вилучення землі не давали, участі в загальних зборах не брали, про скликання зборів їх не повідомили і питання про умови вилучення землі та розмір компенсації збори не вирішили, суд повинен встановити та зазначити в рішенні, чи були розпайовані землі колективного сільськогосподарського підприємства станом на час прийняття загальними зборами оскаржуваних рішень, чи був визначений розмір частки (паю) землі кожного з членів цього підприємства з видачею їм відповідних сертифікатів, з'ясувати, чи виникло у членів колективного сільськогосподарського підприємства право спільної часткової власності на землю, чи давали в такому випадку згоду на вилучення землі всі її співвласники. Крім того,	477

	суд має ретельно перевірити законність прийняття зборами членів підприємства рішень про надання згоди на вилучення землі з огляду на пояснення позивачів про те, що вони на зборах присутніми не були й згоди на вилучення земельних ділянок не давали. Суд також повинен перевірити, чи було дотримано при прийнятті оскаржуваних рішень загальних зборів передбачений порядок погодження питань, пов'язаних із вилученням земель, що був чинним на час виникнення спірних правовідносин	
17	Передбачені ст. 1166 ЦК України підстави відповідальності особи за завдану майнову шкоду застосовуються в разі виникнення між сторонами спору в деліктних зобов'язаннях. Разом з тим підстави, умови, порядок, межі й розмір матеріальної відповідальності працівників за шкоду, заподіяну ними підприємству, установі, організації, встановлені гл. IX КЗпП України. Задовольняючи позов, суд керувався п. 1 ст. 134 зазначеного Кодексу та водночас ст. 1166 ЦК України, у достатньому обсязі не визначився із характером спірних правовідносин і правовою нормою, що підлягає застосуванню, та безпідставно застосував положення ст. 1166 ЦК України. Суд не взяв до уваги відповідних норм КЗпП України і не встановив та не зазначив у рішенні, яку саме роботу виконував відповідач, перебуваючи в трудових відносинах із приватним підприємцем, чи може бути укладено згідно зі ст. 135^1 КЗпП України договір про повну матеріальну відповідальність і чи має він юридичну силу саме у випадку пошкодження автомобіля позивача, а також чи є інші передбачені ст. 134 цього Кодексу підстави для покладення на відповідача повної матеріальної відповідальності	482
18	Відповідно до ч. 2 ст. 651 ЦК України договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору. Таким чином, як підставу для розірвання договору на вимогу однієї сторони закон передбачає не тільки факт порушення умов договору другою стороною, а й обов'язково наявність шкоди, завданої цим порушенням другою стороною. Суд мав з'ясувати, чи було завдано порушенням банком і позичальником умов договорів поруки шкоди іншим учасникам цих договорів	485
23. ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИНЯТКОВИМИ ОБСТАВИНАМИ		
1	Рішення суду про відмову в задоволенні позову про усунення перешкод у здійсненні права власності шляхом зобов'язання виконати роботи з розблокування дверей виходу на сходову клітину «чорного» ходу та про повернення права користування частиною сходової клітини визнано правильним, оскільки допоміжні приміщення (підвали, горища, сходи тощо) стають об'єктами права власності співвласників багатоквартирних будинків одночасно з приватизацією громадянами квартир, що засвідчується свідоцтвом про право власності на квартиру, а в розглянутій справі встановлено, що дозвіл на переобладнання горища будинку та демонтаж перекриття між поверхами надавався рішеннями районної ради народних депутатів до виникнення у позивачів права власності на квартири	489

2	Згідно з п. 17 розд. X «Перехідні положення» ЗК України сертифікати на право на земельну частку (пай), отримані громадянами, вважаються правовстановлюючими документами при реалізації ними права вимоги на відведення земельної частки (паю) в натурі (на місцевості) відповідно до законодавства. Сертифікати на право на земельну частку (пай) є дійсними до виділення власникам земельних часток (паїв) у натурі (на місцевості) земельних ділянок та видачі їм державних актів на право приватної власності на землю. Особа з часу отримання державного акта на право приватної власності на землю набуває статусу власника земельної ділянки. Оскільки змінюється предмет оренди та статус орендодавця, договір оренди слід вважати припиненим. Положення п. 8 розд. X «Перехідні положення» ЗК України та розд. IX «Перехідні положення» Закону України «Про оренду землі» щодо переукладення договору оренди земельної частки (паю) передбачають право на переукладення договору оренди і не можуть бути примусом для власника земельної ділянки	492
3	Рішення Європейського суду з прав людини, яким встановлено порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з надмірною тривалістю судових проваджень, не може бути відповідно до ст. 354 ЦПК України підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами, якщо судові рішення, ухвалені в справі, визнані такими, що не порушують міжнародних зобов'язань України	495
24. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ		
1	Постанова Верховного Суду України від 31 січня 2011 року	498
2	Постанова Верховного Суду України від 14 лютого 2011 року	501
3	Постанова Верховного Суду України від 21 лютого 2011 року	503
4	Постанова Верховного Суду України від 28 лютого 2011 року	505
5	Постанова Верховного Суду України від 28 лютого 2011 року	509
6	Постанова Верховного Суду України від 7 лютого 2011 року	511
7	Постанова Верховного Суду України від 18 квітня 2011 року	514
8	Постанова Верховного Суду України від 25 червня 2011 року	518
9	Постанова Верховного Суду України від 6 червня 2011 року	520
10	Постанова Верховного Суду України від 23 травня 2011 року	523
11	Постанова Верховного Суду України від 30 травня 2011 року	525
12	Постанова Верховного Суду України від 16 травня 2011 року	528
25. ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ НОВОВИЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ		
1	Тримісячний строк на подачу заяви про перегляд судових рішень, ухвал і постанов у зв'язку з нововиявленими обставинами відповідно до п. 3 ст. 345 ЦПК УРСР обчислюється з дня набрання ними законної сили або винесення органом державного управління постанови	533
2	Перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов, які були змінені в касаційному порядку або в порядку судового нагляду, а також ухвал або постанов вищестоящих судів, якими постановлено нове рішення, провадиться відповідно судом, що змінив або постановив нове рішення	534
3	Суд правильно відмовив у задоволенні заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, оскільки обставини, на які посилалася заявниця, були предметом дослідження в суді при розгляді справи	536

4	Посилання на наявність помилок у висновку експерта, який досліджувався і оцінювався судом, а викладені в ньому обставини були відомі заявнику, не може бути підставою для перегляду судових рішень, що набрали законної сили, за правилами перегляду їх у зв'язку з нововиявленими обставинами	536
5	Скасування рішення, вироку, ухвали або постанови суду чи постанови іншого органу відповідно до ст. 343 ЦПК може бути підставою для перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов суду в цивільних справах, що набрали законної сили, в тому разі, коли суд обґрунтував одне судове рішення цим актом чи виходив із вказаного акта, не посилаючись на нього прямо	537
6	Внесення змін до роз'яснень Пленуму Верховного Суду України не є нововиявленою обставиною, яка може бути підставою для перегляду в установленому гл. 43 ЦПК України порядку рішень, ухвал і постанов суду, що набрали законної сили	538
7	Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 343 ЦПК України підставами для перегляду у встановленому цією статтею порядку рішень, ухвал, постанов у цивільних справах, що набрали законної сили, можуть бути лише такі нововиявлені обставини, які мають значення для вирішення справи й існували на час розгляду, але не були тоді відомі заявникові	540
8	Підставою для перегляду судових рішень, що набрали законної сили, можуть бути нововиявлені обставини, а не нові докази щодо обставин, які з'ясовувалися судом при вирішенні справи	541
9	Рішення або ухвала суду, якими закінчено розгляд справи, можуть бути переглянуті у зв'язку з нововиявленими обставинами. Нововиявленими можуть бути визнані такі обставини, що обґрунтовують вимоги або заперечення сторін чи мають інше істотне значення для правильного вирішення справи, які існували на час постановлення рішення, ухвали, постанови, але про них не знали і не могли знати заявник та суд. Не можуть бути визнані нововиявленими ті обставини, що виникли чи змінилися після постановлення рішення, а також обставини, на які посилалася особа, яка брала участь у справі, у своїх поясненнях, касаційній скарзі або які могли бути встановлені при виконанні судом вимог ст. 15 ЦПК під час розгляду справи	542
10	Згідно з ч. 3 ст. 365 ЦПК України після скасування судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами суд розглядає справу по суті за правилами, встановленими цим Кодексом	544
11	За змістом ст. 112 ГПК України роз'яснення чинних положень законодавства щодо компетенції органів виконавчої влади не є нововиявленими обставинами у справі. Отже, правові висновки суду про підстави скасування постанови за нововиявленими обставинами є помилковими, не відповідають вимогам закону і спрямовані на переоцінку фактів, які вже були предметом дослідження суду	546
26. ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ		
1	Суд, який задовольнив заяву про відстрочку виконання рішення суду у відсутності особи, на користь якої повинні бути проведені виконавчі дії, зобов'язаний надіслати останньому копію ухвали суду	551
2	У справах про виселення здійснення в передбаченому ст. 420 ЦПК повороту виконання скасованого рішення полягає у приведенні сторін в становище, яке існувало на час виконання рішення. Ухвала суду про поворот виконання рішення не може бути постановлена щодо особи, котра вселилась не за судовим рішенням у жиле приміщення, яке сторона має звільнити	552

3	При затвердженні мирової угоди в процесі виконання судового рішення суд має враховувати, чи в межах повноважень і своїх прав боржник визначив умови цієї угоди	553
4	Прилюдні торги — це продаж майна, на яке звернуто стягнення і яке підлягає реалізації. Під час проведення прилюдних торгів укладається угода про передачу майна у власність, сторонами якої, з одного боку, є покупець-учасник прилюдних торгів, котрим може бути фізична чи юридична особа, а з другого — продавець — відділ державної виконавчої служби в особі спеціалізованої організації, яка організовує та провадить ці прилюдні торги за договором з Державною виконавчою службою. Визнання угоди недійсною можливе з підстав, передбачених Цивільним кодексом України	554
5	Відповідно до ч. 1 ст. 351 ЦПК України зміна способу і порядку виконання рішення допускається лише у виняткових випадках за наявності обставин, що ускладнюють або роблять неможливим виконання рішення	558
6	Відповідно до вимог Закону України «Про виконавче провадження» розмір заборгованості з виплати аліментів визначається державним виконавцем, а за наявності спору — судом. Недотримання позивачем встановленої процедури тягне відмову в задоволенні позову	560
7	Відповідно до положень ст. 351 ЦПК за наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим, за заявою державного виконавця або за заявою сторони суд, який видав виконавчий документ, розглядає питання про зміну способу і порядку виконання рішення. У разі відсутності у боржника коштів та цінностей, достатніх для задоволення вимог стягувача, стягнення звертається на належне боржникові інше, у тому числі нерухоме, майно, за винятком майна, на яке згідно з законом не може бути накладено стягнення. Задовольняючи клопотання про зміну способу виконання судового рішення, суд повинен встановити наявність на таке нерухоме майно правовстановлюючих документів, оскільки стягнення не може бути звернено на майно, яке не перебуває у власності відповідачів	561
8	Змінити чи встановити спосіб і порядок виконання рішення згідно з вимогами ст. 373 ЦПК України за наявності обставин, що утруднюють виконання рішення (хвороба боржника або членів його сім'ї, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо), за заявою державного виконавця або за заявою сторони у виняткових випадках має право суд, який видав виконавчий документ. Така заява розглядається в десятиденний строк у судовому засіданні з викликом сторін	563
9	Застосування ст. 378 ЦПК України, якою встановлено порядок заміни судом сторони виконавчого провадження її правонаступником у порядку цивільного судочинства, повинно здійснюватися з урахуванням компетенції судів, визначеної ч. 1 ст. 15 зазначеного Кодексу, відповідно до якої суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства.Згідно з п. 3 ч. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження» від 26 грудня 2003 р. № 14 питання заміни сторони у	565

	виконавчому провадженні повинен вирішувати відповідний суд, враховуючи суб'єктний склад сторін. У випадках, коли сторонами у виконавчому провадженні є юридичні особи, питання про заміну сторони у виконавчому провадженні та заміну боржника у виконавчому написі нотаріуса не може бути розглянуто в порядку ст. 378 ЦПК України, а повинно розглядатися з урахуванням положень ч. 1 ст. 1 ГПК України господарським судом згідно зі встановленою підвідомчістю господарських справ. Неврахування зазначених положень закону судами першої та апеляційної інстанцій призвело до скасування постановлених ними ухвал судом касаційної інстанції та закриття провадження у справі	
10	Пленум Верховного Суду України в абзаці 2 п. 17 постанови від 26 грудня 2003 р. № 14 «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження» роз'яснив, що оскільки дії державного виконавця, пов'язані з реалізацією арештованого майна, є підставою для виникнення цивільних прав та обов'язків, до таких правовідносин мають застосовуватися загальні положення про захист цивільних прав шляхом пред'явлення позову, у зв'язку з чим у цій частині скаргу на дії державного виконавця суд ухвалою залишає без розгляду і роз'яснює заявникові можливість вирішення спору в позовному провадженні. Вимоги про визнання незаконними дій державного виконавця, пов'язаних із зупиненням виконавчого провадження і проведенням прилюдних торгів, є взаємопов'язаними і мають вирішуватись у порядку позовного провадження	568
11	Згідно зі ст. 11 Закону України «Про виконавче провадження», ч. 1 ст. 378 ЦПК України у разі вибуття однієї зі сторін виконавчого провадження за поданням державного виконавця або за заявою сторони суд замінює сторону виконавчого провадження її правонаступником. У справах про відшкодування шкоди, заподіяної у зв'язку з трудовим каліцтвом на виробництві, у разі вибуття підприємства-боржника без правонаступника відповідно до п. 3 розд. XI «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» стороною, зобов'язаною погасити заборгованість із відшкодування шкоди, є Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	570
12	За змістом ст. 373 ЦПК під порядком виконання рішення слід розуміти визначену законодавством послідовність і зміст вчинення виконавчих дій державним виконавцем, а також прав і обов'язків суб'єктів виконавчого провадження під час їх вчинення. Поняття зміни способу виконання рішення міститься у ст. 16 ЦК, в якій йдеться про можливі способи захисту цивільних прав та інтересів. Притягнення Державного казначейства України до участі у виконавчому провадженні по виконанню судового рішення у справі за позовом до державної виконавчої служби про стягнення коштів як боржника не може бути розцінено як заміна способу та порядку виконання рішення	572
13	Відповідно до ч. 2 ст. 369 ЦПК суд, який видав виконавчий лист, може за заявою стягувача або боржника виправити помилку, допущену при його оформленні або видачі, чи визнати виконавчий лист таким, що не підлягає виконанню, та стягнути на користь боржника безпідставно одержане стягувачем за виконавчим листом. Згідно з п. 281 ч. 1 ст. 293 ЦПК окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо виправлення помилки у виконавчому листі або визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню	574

27. ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ		
1	Заява про відновлення втраченого судового провадження може розглядатися судом і в тому разі, коли справа була утилізована у зв'язку із закінченням строку її зберігання. При недостатності матеріалів для повного відновлення втраченого судового провадження суд залишає заяву без розгляду, а не відмовляє у задоволенні вимоги	576
28. МІЖНАРОДНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС		
1	Суд касаційної інстанції визнав обґрунтованою відмову компетентного суду України у прийнятті до розгляду клопотання про визнання і виконання рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України про стягнення заборгованості з іноземного посольства, оскільки відповідно до ст. 425 ЦПК України звернення стягнення на майно іноземної держави, яке знаходиться в Україні, може бути допущено лише за згодою компетентних органів відповідної держави	578
2	Згідно з ч. 3 ст 24 ЦПК України загальні суди розглядають цивільні справи, в яких беруть участь іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні підприємства та організації	579
3	Розглядаючи трудовий спір про визнання кваліфікаційної категорії за працівником, якому її присвоїли за рішенням атестаційної комісії в Російській федерації, суд, застосовуючи до спірних правовідносин міжнародну угоду, не врахував, що чинним законодавством України не передбачено взаємного визнання документів про атестацію, виданих у Російській Федерації	580
4	Ухвалу суду про відмову у визнанні й виконанні рішення суду Російської Федерації через відсутність повідомлення відповідача про день розгляду справи скасовано, оскільки при її постановленні суд не вжив заходів до перевірки наявних у справі матеріалів щодо цього	582
5	Питання про примусове виконання рішення суду держави, з якою Україна має міжнародний договір про правову допомогу, щодо стягнення з боржника судових витрат у дохід цієї держави розглядається за клопотанням суду, що постановив це рішення. При розгляді клопотання про примусове виконання рішення суду іноземної держави суд України не має права вирішувати питання про правильність рішення по суті	583
6	Згідно з ч. 1 ст. 2 ЦПК цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу та Закону від 23 червня 2005 р. № 2709-IV «Про міжнародне приватне право», за визначенням у п. 2 ст. 1 якого іноземним елементом є ознака, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом, та виявляється в одній або кількох формах, зокрема, коли юридичний факт, який впливає на виникнення, зміну або припинення правовідносин, мав чи має місце на території іноземної держави. Статтею 13 цього Закону встановлено, що документи, видані уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, визнаються дійсними в Україні в разі їх легалізації, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України. При цьому, легалізація документів передбачає процедуру надання юридичної сили документам, які видані на території іноземної держави. На підставі наведеного покладений судом в основу рішення лист, виданий уповноваженим органом іноземної держави, який у встановленому законом порядку не був легалізований, не можна визнати належним доказом	585

Науково-практичне видання

Комаров Вячеслав Васильович

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У ДИНАМІЦІ РОЗВИТКУ ТА ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Редактор *С. А. Пашинська*
Коректор *Т. Ф. Зуб*
Комп'ютерна верстка *К. Ю. Воронцов*

Підписано до друку 10.11.2011.
Формат 60×84 $^{1}/_{16}$. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 36. Обл.-вид. арк. 38. Вид. № 670.
Тираж 1000 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: proizvodstvo@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 559 від 09.08.2001 р.

Виготовлено в друкарні «Манускрипт»
Тел. (057) 758-35-98